ҠӨРЪӘН КӘРИМ ЯҠТЫҺЫНДА
ПӘЙҒӘМБӘРҘӘР СЫЛБЫРЫ

АЛЛАҺТЫҢ ҺӨЙӨКЛӨ РӘСҮЛЕ
МӨХӘММӘТ МОСТАФА

салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм

(Мәккә дәүере)

Нуриман Мусин

–1–

IslamicBook
Make Room For The Life

بسم الله الرحمن الرحيم

МӘСКӘҮ - 2020

16+

УДК 28-1
ББК 86.38-124.7
Т14

Баһалаусылар:
А.З. Салеев
Р.Р. Фасхудинов
К.Л. Жагипаров
Р.Ш. Мамедов

Тәржемәсе:
Римма Мәжитова

Редактор:
Айҙар Хәбибуллин

ВСЕ ПРАВА ЗАЩИЩЕНЫ
ISBN: ********
ИЗДАТЕЛЬСТВО ООО “МИР ЗНАНИЙ” 2020

Книги можно заказать:
Тел. 8(968)7693443
Веб-сайт: www.islamicbook.ru
mirznaniy571@mail.ru

ҠӨРЬӘН КӘРИМ ЯҠТЫҺЫНДА ПӘЙҒӘМБӘРҘӘР СЫЛБЫРЫ

АЛЛАҺТЫҢ ҺӨЙӨКЛӨ РӘСҮЛЕ МӨХӘММӘТ МОСТАФА

саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм

- Мәккә дәүере -

Нуриман Мусин

IslamicBook
Make Room For The Life

МӘСКӘҮ - 2020

һҮҘ БАШЫ

Пәйғәмбәрҙәр сылбырының тәүге һәм һуңғы быуыны,
Ике йыһандың әфәндеһе, Инсандар үә ендәр пәйғәмбәре,
Харам ҡалалар имамы, Бөтә барлыҡ нуры, Ғаләмдәрҙең рәхмәте

АЛЛАҺТЫҢ ҺӨЙӨКЛӨ РӘСҮЛЕ МӨХӘММӘТ МОСТАФА

салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм

Пәйғәмбәр хәҙрәттәре салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмде һәм Унық «Хәбибем» («Һөйөклөм») тип маҡтаған Илаһы менән осраштырасаҡ рәүештә кисергән тиңдәшһеҙ үә иғтибарға лайыҡ тормошон ошо меҫкен хәрефле юлдарҙа тулыһынса аңлатып биреү, асылда, мөмкин түгел. Ләкин Уны аңлау һәм аңлатыу йүнәлешендә хәленән килгәнсә юлға сығыуҙа һәр кем өсөн хисапһыҙ файҙалар бар. Бына шуны күҙҙә тотоп, яҙмаға төшөрә алғандарыбыҙ менән Пәйғәмбәр хәҙрәттәре салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмдең өлгө шәхесенән бер сифатын әҙ генә булһа ла үҙебеҙгә күсереүгә ирешеү, Унық әхлағынан күреп әҙәпкә өйрәнеү – беҙҙең өсөн иң ҙур дәрәжә. Юҡ икән, Уны лайыҡ бер шәкелдә аңлай һәм аңлата алыу ниәтенән бик ҡыйынһынырбыҙ. Бер лампа ҡап-ҡара кейеҙ туҡыма менән ябып ҡуйылып, шул туҡымала һуңынан энә менән бер тишек тишелгәндә, тышҡы яҡҡа уҡтай яҡтылыҡ нурҙары атылған кеүек, беҙҙең яҙған һүҙҙәребеҙ ҙә, Аллаһ Рәсүле салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмдең хәҡикәте ҡаршында шул рәүешле ҡабул ителергә тейештер. Сөнки бөтә барлыҡтың Бөйөк Халиғы (Яратыусыһы):

إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا

«Һис шикһеҙ, Аллаһ һәм Унық фәрештәләре Пәйғәмбәргә (күп итеп) салауат әйтерҙәр. Эй мөьминдәр! Һеҙ ҙә Уға салауат әйтегеҙ һәм тулы ихласлыҡ менән сәләм юллағыҙ!» («әл-Әхзәб», 56), – тип, хисапһыҙ фәрештәләре менән бергә сәләм-салауат әйткән һәм: «لَعَمْرُكَ»: **«Һинең ғүмерең менән ант итербеҙ ки…»** («әл-Хижер», 72), тип ҡәҙерләгән был Пәйғәмбәрҙәр

солтанының өҫтөнлөгөн һәм камиллығын лайыҡлы рәүештә аңлау һәм еткереү, һүҙҙәрҙең сикләнгәнлектәре сәбәпле, нигеҙҙә, мөмкин түгел.

Диуан әҙәбиәтенең бөйөк шағирҙарынан Шәйех Ғалиб Пәйғәмбәр хәҙрәттәре саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләмгә мөхәббәт һәм хөрмәтен телгә алған ошо нәғти йөкмәткеле шиғыр юлдары әлеге хәҡиҡәтте ни ҡәҙәр асыҡ күрһәтәләр:

«Рәсүлдәр солтаны, шәрәфле шаһһың, Әфәндем.

Сараһыҙҙар өсөн мәңгелек яҡлаусыһың, Әфәндем.

Илаһи диуанда алда барыусыһың, Әфәндем.

«Лә ғәмрук» тип яҙылғанһың, Әфәндем…

Һин – Әхмәт, Мәхмүт һәм Мөхәммәтһең, Әфәндем.

Хаҡ Тәғәләнән беҙгә солтан итеп яҙылғанһың, Әфәндем…»

«Һин – пәйғәмбәрҙәрҙең солтаны, бөйөк дәрәжәле бер падишаһһың, Әфәндем! Бисара-меҫкендәр өсөн мәңгелек бер яҡлаусы (һәм дауа һин), Әфәндем! Илаһи диуанда (ҡиәмәттең шул дәһшәтле көндәрендә өммәтеңдең) башында һәм иң алдында барған (шәфҡәтле бер һаҡлаусыһың), Әфәндем! (Йәнәбе-Хаҡ) «Һинең ғүмереңменән ант итәм», тип вәғәҙә биргән, илаһи ант менән билдәләнгән (бөйөк бер Пәйғәмбәрһең), Әфәндем!..

Һин – хәҙрәти Әхмәт, Мәхмүт һәм Мөхәммәтһең, Әфәндем! Йәнәбе-Хаҡ рәхмәте илә беҙгә ебәргән, илаһи билдәләнеш алған бер солтанһың, Әфәндем...»

Пәйғәмбәр хәҙрәттәре саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләмдең Хаҡ Тәғәлә ҡатындағы ҡәҙере шул тиклем юғарылыр ки, Йәнәбе-Хаҡ Хәбибенә итәғәтте Үҙенә итәғәт ҡылыуға тиңләгән. Уға ҡаршы ҡылынған кескенә хөрмәтһеҙлекте лә ғәмәлдәрҙең әжерһеҙ ҡалдырыласағына бер сәбәп иткән. Һәм Уны ҙурлауҙы күңелдәрҙең тәҡүәлек имтиханы тип билдәләгән. Рәсүлен ярамаҫ бер рәүештә телгә алыуҙы ҙур бер наҙанлыҡ билдәһе тип һанаған. Рәсүлуллаһ саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләмгә мул салауат һәм сәләм әйтеп, Уны һис бер заман күңелебеҙҙән һәм хәтеребеҙҙән алып ташларға ярамағанын аңлатҡан. Хатта намаҙ ҡылғанда, һәр эттәхиәттә Рәсүлуллаһ саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләмгә:

اَلسَّلاَمُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللهِ وَبَرَكَاتُهُ

тип, сәләм әйтергә ҡушҡан. Намаҙ ваҡытында берәй кешене сәләмләү намаҙҙы боҙасаҡ бер ғәмәл һаналһа ла, Аллаһ Тәғәлә Үҙенең Рәсүленә сәләм биреүҙе намаҙҙың вәжиб бер рөкөнө ҡылған.

Имам Ғазали хәҙрәттәре былай тигән:

«Намаҙҙың тәшәһһүдендә Пәйғәмбәребеҙҙең сүрәтен һәм Уның бөйөк шәхесен күңелеңдән күҙалла! «Әс-сәләму ғәләйкә әййүһән-нәбиййү үә рәхмәтуллаһи үә бәрәкәтүһ», тип әйт! Инан, һинең сәләмең Аллаһ Рәсүленә ирешер һәм Ул һиңә тагы ла яҡшыраҡ рәүештә яуап бирер» (*«Ихйа Голүм әд-Дин»*, I, 224).

Халиди Багдади хәҙрәттәре лә «Мәктубат»ындағы дүртенсе хатта мәшһүр ғалим Шиһаб ибне Хажәр әл-Мәккиҙән шуларҙы тапшыра:

«Намаҙҙа уҡыла торған «Тәхиййәт»тең «әс-сәләму ғәләйкә» һөйләмендә Пәйғәмбәребеҙгә маҡтау әйтелә. Быны Аллаһ Тәғәләнең намаҙ уҡыусы өммәте хаҡында Пәйғәмбәребеҙҙе хәбәрҙәр ҡылыуына ишара итеү тип ҡарарға мөмкин, ошо рәүешле «ғәләйһис-саләтү үәссәләм» Әфәндебеҙ намаҙ ҡылыусылар янында тороп, ҡиәмәт көнөндә улар файҙаһына иң фазилиәтле ғәмәлдәре менән шаһитлыҡ итәсәк. Уның ысынлап та янда булыуын иҫкә алыу күңелдә игелеклелек һәм Аллаһтан ҡурҡыу хисенең артыуына булышлыҡ итер».[1]

Ҡиммәте был ҡәҙәр юғары булған Ғәләмдәр сәрүәре саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләмде тулыһынса танып-төшөнөп аңлатып биреүҙең ауырлығы көн кеүек асыҡ. Ысын хәҡиҡәте өндәшмәй тороуҙың мәңгелек ҡиммәте менән асыла алған был бәйәндәге һүҙҙәребеҙҙе, бары тик Уның мөбәрәк исемен яд итеү менән ҡиммәтләндереп, билдәле бер юғарылыҡҡа күтәреү ниәт-теләгендәбеҙ. Бының өсөн ҡәҙерле уҡыусыларыбыҙҙан беҙҙең әйтер һүҙҙәребеҙҙе ошбу меҫкенлегебеҙҙе, ғәйептәребеҙҙе таныу сиктәрендә ҡабул итеүҙәрен һорайбыҙ.

Әлбиттә, Уны лайыҡлы рәүештә төшөндөрөү өсөн, тулыһынса, дөрөҫ тасуир иткәндә һәм аңлатҡанда телдәр мотлаҡ бер көсһөҙлөк, кәмселек тойор. Ул – Үҙенә ҡарата мөхәббәт һәм хөрмәттәге ҡеүәт һәм самимилыҡ нисбәтендә ҡоласлай алған сикһеҙ бер нур һәм серҙәр донъяһы. Уның мөбәрәк эш-ғәмәлдәрен аңлатыу теләге менән ысынға ашасаҡ хикәйә-бәйәндәребеҙ өсөн Йомартлыҡ эйәһе Аллаһ Тәғәләнән рәхим-шәфҡәт һәм ярҙам һорайбыҙ.

Тәүге мосолмандар:

«Раббым! Һин итәғәт ҡылған ҡолдарыңды ғына ғәфү итәсәкһең, гөнаһкәрҙәр кемгә һыйынһындар? Раббым! Һин тәҡүә ҡолдарыңа ғына рәхмәт үә мәрхәмәт ҡыласаҡһың, енәйәтселәр кемдән ярҙам һораһындар һуң?» – тип доға-ғибәҙәт ҡылғандар.[2]

Беҙ Ғаләмдәр ғорурлығы – хәҙрәти Мөхәммәт Мостафа саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләмдең мөбәрәк тормошон һүҙҙәрҙең сикләнгән мөмкинлектәре менән тасуирларға йөрьәт иткәндә, зәғифлегебеҙ һәм көсһөҙлөгөбөҙ сәбәпле әҙәп үә

1 *Мәктубати Мәүләна Халид,* 118 б; *Рисаләт әр-Рабыта,* (Мәүләнә Сафиййүддин, *«Рәшахат»* өҫтәмәһендә) 225-226 б.

2 Бәйхаҡи, *«Шуғаб әл-Иман»,* II, 26; Ғазали, *«Ихья»,* I, 338.

нәзәҡәт мәсьәләһендә ирекһеҙҙән ебәргән хата-кимселектәребеҙ арҡаһында Раббыбыҙҙан ғәфү һорап, Уның мәғфирәт (ярлыҡау) даръяһына һыйынабыҙ.

Йә Рабби! Ғаләмдәр ғорурлығы – хәҙрәти Мөхәммәт Мостафа салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм Әфәндебеҙҙең абруйы (хаҡы) хөрмәтенә беҙҙе ғәфү ит! Әмин!

Эштең уңышы бары Аллаһтан ғына булыр!..

ИНЕШ

Исламды аңлау һәм уның нигеҙендә йәшәү өсөн Пәйғәмбәр тормош юлының әһәмиәте

Кешенең донъяға килеүенән башлап, уның тәрбиәһенә һәм уҡытыуына йоғонто яһай торған сәбәптәр шаҡтай. Барынан да элек, кеше теләһә ҡайһы мәсьәләлә үрнәк һәм юл күрһәтеүсе булырлыҡ шәхескә мохтаж, сөнки уның тормош рәүешен тәшкил итә торған фекерҙәр, ышаныуҙар һәм ғәмәлдәр теленә, диненә, әхлағына бәйле сифаттар, ғәҙәттәр арҡылы барлыҡҡа килә, был сифаттарҙы, ғәҙәттәрҙе ул башҡаларҙан үрнәк итеп ала, һәм шул үрнәктәрҙән әҫәрләнә. Һирәк кенә сығармалар булһа ла, дөйөм алғанда, был – юғарыла әйтелгәнсә күҙәтелә.

Әйтәйек, ата-әсәһе ниндәй телдә һөйләшһә, бала, иң беренсе сиратта, шул телде үҙләштерә. Һуңыраҡ үрнәк итеп алған башҡа заттар, есемдәр тәьҫирендә, икенсе, өсөнсө һәм хатта дүртенсе телдәрҙе лә өйрәнә ала.

Кешегә тыумыштан бирелгән оҡшашланыу, үрнәк алыу һәләте шәхесте формалаштырыуҙа мөһим сәбәптәрҙең береһе булып тора. Шуға күрә кешене тәрбиәләү ыңғай йәки тиҫкәре үрнәктәргә оҡшашланыу, эйәреүҙән ғәйре (башҡа) нәмә түгел. Шулай итеп, кеше үҙен ҡулдарында йөрөтөп үҫтергән ата-әсә, ғаилә даирәһе һәм дә үҙе йәшәй торған мөхиттән төрлө тәьҫирҙәр ала һәм, тыумыштан килгән үрнәк алыу һәләтенә нисбәтле рәүештә, йәмғиәткә ыңғай йәки тиҫкәре шәхес булараҡ ҡушылып китә.

Ләкин кешенең аралашыу телен һәм быға оҡшаш тышҡы мәсьәләләрҙе өйрәнеүе күп осраҡта әллә ни проблема килтереп сығармаһа ла, уның әхлаҡи сифаттары, рухи донъяһы һәм дини инаныуҙары формалашҡанда, ҙур һәм етди ауырлыктар барлыҡҡа килергә мөмкин. Сөнки илаһи теләк менән кешегә һынау итеп ебәрелгән һәм һис ҡасан унан айырылмаған ике ҙур ҡаршылыҡ – «нәфсе» һәм «шайтан» төрлө фазилиәттәргә эйәреүҙә һәм уларҙы ҡулланыуҙа әҙәм балаһының кире йүнәлештә эш итеүенә күп тапҡыр сәбәп булыр. Был күҙлектән ҡарағанда, инсандың рухи донъяһы камил һәм өҫтөн заттар булған пәйғәмбәрҙәр һәм Хаҡ Тәғәлә дуҫтары тарафынан формалаштырылырға тейеш. Юғиһә, әҙәм балаһы, ғәфләт йоҡоһона сумыу, аҙашыу һәм фетнәгә бирелеү сәбәпле, үҙ-үҙен һаҡлау һәләтен еңел ҡуллана алмаҫ. Шул рәүешле ул мәңгелек бәхетенең ауыр бер хәсрәткә сумыуына ҡаршы тора алмаҫ. Был яҡтан

ҡарағанда, кеше һиҙгер, нескә күңелле, тәжрибәле остазға ихтыяж кисерә. Бына шуға күрә кешеләр ыңғай йәки тиҫкәре юл күрһәтеүсе итеп ҡабул иткән заттарға күңел биреп буйһонор, үҙҙәре хайран ҡалған, һоҡланған шәхестәргә хәлдәренән килгәнсә эйәрергә тырышыр. Бөгөн нәфсәни елбәҙәклек һәм рухи фәҡирлек диңгеҙендәге бер төркөм заттарҙы үҙҙәренә үрнәк алып, шулар кеүек булыу өсөн үҙҙәрен һәм мәңгелек бәхеттәрен ҡурҡыныс аҫтына ҡуйыусыларҙың хәле кешелек тигән дәрәжәнең ни ҡәҙәр аяныс исрафы һәм юҡ ителеүелер!.. Был ҡурҡыныс алданыу – асылда, буш ҡалдырылған күңел тәхетенә эйә табыу өсөн уны яңылыш заттарға тәҡдим итеп зыян килтереүҙән ғәйре нәмә түгел.

Хәҙрәти Мәүләнә Йәләлетдин Руми куддисә сирруһ кешенең был ғәжәп үә бисара хәлен түбәндәге миҫал менән телгә ала:

«Бәрәндең бүренән ҡасыуына аптырамаҫтар. Сөнки бүре – бәрәндең дошманы һәм аусыһы. Ләкин шаҡ ҡатырлыҡ нәмә – бәрәндең бүрегә күңеле ятыу!..»

Был ваҡытлы һынау донъяһында бүрене үҙ итеп, күңелгә кертеп, әбәди (мәңгелек) фәләкәткә дусар булмаҫ өсөн, Йәнәбе-Хаҡтың беҙ, ҡолдарына, «Үсүәи-Хәсәнә», йәғни иң матур, үрнәк шәхес сифатында тәҡдим иткән Ғаләмдәр сәрүәре, Пәйғәмбәрҙәр юлбашсыһы – хәҙрәти Мөхәммәт Мостафа саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм Әфәндебеҙгә һөйөү һәм мөхәббәт менән буйһонорға тейешбеҙ. Уны күңел тәхетебеҙҙең берҙән-бер солтаны һәм хаятыбыҙҙың (тормошобоҙҙоң) юлбашсыһы итеп ҡуйырға тейешбеҙ. Сөнки Уны һөйөү беҙгә фарыз ҡылынған.[3] Хаҡ Тәғәлә Ҡөрьәни-Кәримендә:

اَلنَّبِيُّ أَوْلَى بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنْفُسِهِمْ

«Пәйғәмбәр мөьминдәр өсөн үз йәндәренән дә ҡәҙерлерәк…» («әл-Әхзәб», 6), – тип иҫкәртә. Беҙгә үҙ йәнебеҙгә ҡарағанда ла яҡыныраҡ һәм алданыраҡтыр.

Хәҙис-шәрифтә лә Рәсүлүллаһ саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләмгә мөхәббәт хаҡ иман шарты булараҡ телгә алына:

«Нәфсем Уның ҡөҙрәтле ҡулында булған Аллаһ менән ант итеп әйтәмен ки, арагыҙҙан берегеҙ, Мин уға ата-әсәһенән, балаларынан һәм бөтә кешеләрҙән дә һөйөклөрәк булғансыға тиклем, тулы мәғәнәлә иман килтергән булмаҫ» (Бохари, «Иман», 8).

3 Ҡарагыҙ: «әт-Тәүбә» сүрәһе, 24.

Ә башҡа хәҙис-шәрифтә иһә имандың асыл тәмен өс сифатҡа эйә кешегә генә татып ҡарай аласағы белдерелә һәм «Аллаһ һәм Уның Рәсүлен һәр нәмәнән дә ныҡыраҡ яратыу» уларҙың беренсеһе итеп күрһәтелә.[4]

Абдуллаһ ибне Һишам тапшырған риүәйәт Рәсүлүллаһҡа ҡарата мөхәббәттең ниндәй дәрәжәлә булырға тейешлеген асыҡлау яғынан бик әһәмиәтле:

«Бер ваҡыт Рәсүлүллаһ саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм менән бергә инек. Рәсүл Әкрәм шунда булғандарҙан хәҙрәти Ғүмәрҙең ҡулын усына ҡыҫып ултыра ине. Шул ваҡыт Ғүмәр разыйаллаһу ғәнһү:

– Йә Рәсүлүллаһ! Һин миңә йәнемдән ҡала һәр нимәнән һөйөклөрәкһең!» – тип, Рәсүлүллаһҡа ҡарата мөхәббәтен белдерҙе. Уның был һүҙенә ҡаршы Рәсүлүллаһ саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм Әфәндебеҙ:

– *Юҡ, Мин һиңә йәнеңдән дә һөйөклөрәк булырға тейешмен!* – тип бойорҙо.

Хәҙрәти Ғүмәр разыйаллаһу ғәнһү шунда уҡ:

– Ул осраҡта Һине йәнемдән дә күберәк яратам, йә Рәсүлүллаһ! – тине. Шунан һуң Рәсүлүллаһ саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм:

– *Бына хәҙер булды,* – тип белдерҙе» (Бохари, «Әймән», 3).

Мөхәббәттең шарты һәм уның тәүге емеше – яратыу объектын хәтерҙә тотоу: уның һүҙҙәрен, эштәрен, рәүешен һәм фекерҙәрен ҡабул итеү, хуплау. Пәйғәмбәр Әфәндебеҙгә мөхәббәт тулы йөрәккә эйә булыу өсөн, иң беренсе сиратта, мөбәрәк сөннәтен бөтә нескәлектәре менән тәфсилләп өйрәнергә һәм уны бар эш-ғәмәлдәрҙә ҙур хөрмәт һәм тәрән хис менән сағылдырырға кәрәк. Сөнки Уның тормошон белмәйенсә, йөрәктәр Уны һөйөү менән биҙәлмәйенсә, ҡабул ҡылына торған иманлы хаят (тереклек) мөмкин түгел. Пәйғәмбәребеҙ тормошо тураһында белемдәр туплау һөҙөмтәһендә нескә күңеллелек һәм хистәр тәрәнлегенә ирешкәндә, шундай иманлы хаятты ысынға ашырып була. Уны танымайса-өйрәнмәйенсә, ысын һөйөү хисе кисереү, Уға ҡарата мөхәббәттә камиллыҡҡа ирешмәйенсә, хаҡ иманға эйә булыу мөмкин түгел. Аллаһтың һөйөүенә лайыҡ булыу ҙа Уға буйһоноу-эйәреүгә бәйле. (Ҡарағыҙ. «Әлү Ғимран», 31). Рәсүлүллаһ саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм Әфәндебеҙ бына шул сәбәпле мөхәббәт мәсьәләһендә шул ҡәҙәр талапсанлыҡ күрһәткән һәм Уны һөйөүгә бәйле нескәлектәрҙе ҡәтги рәүештә аңлатыу ихтыяжы барлығын тойған.

4 Башҡа ике үҙенсәлек – «һөйгәнеңде Аллаһ хаҡына һөйөү» һәм «Аллаһ уны көфөр һаҙлығынан ҡотҡарғандан һуң, кире көфөрлөккә ҡайтыуҙы утҡа ташланыу кеүек әшәке, ҡурҡыныс ғәмәл итеп ҡарау». (Ҡарағыҙ. Бохари, «Иман», 9, 14; Мөслим, «Иман», 67)

Пәйғәмбәрҙәрҙең сәрүәре булған хәҙрәти Мөхәммәт Мостафа саллəллаһу ғәләйһи үә сәлләм Әфәндебеҙҙең тормошо бик киң бер даръяға тиң. Бер риүәйәткә күрә, Ул, Үҙенән әүәл килеп киткән 124 меңдән артыҡ пәйғәмбәрҙең билдәле һәм билдәһеҙ барлыҡ үҙенсәлекле сифаттарына эйә булып, күркәм әхлаҡ һәм холоҡтоң иң юғары дәрәжәһенә ирешә. Ул, үҙ осорона ҡәҙәр кешелектең фекер һәм йәшәйеш яғынан ирешкән үҫешенә өҫтәп, инсаниәттең ҡиәмәткәсә барлыҡҡа килергә мөмкин ихтыяждарына яуап бирә алырлыҡ үрнәк шәхес рәүешендә «Ахырзаман пәйғәмбәре» булараҡ иңдерелә. Ул – «Хәтемү эн-Нәбиййин».

Тарихта тормошо тулыһынса, иң ентекле өйрәнелгән берҙән-бер пәйғәмбәр һәм хатта берҙән-бер кеше лә хәҙрәти Мөхәммәт Мостафа саллəллаһу ғәләйһи үә сәлләм Әфәндебеҙ. Пәйғәмбәрҙәр ғаиләһе сылбырының кешелекте Хаҡ Тәғәләгә һәм хәйерле нәмәләргә өндәү мәсьәләһендә берәй өлгө була алырҙай күркәм эш-ғәмәлдәренән беҙҙең көндәргә бары бармаҡ менән генә һанарлыҡ иҫтәлек-хәтирәләр килеп етә алған. Шул уҡ ваҡытта Ахырзаман Пәйғәмбәре ғәләйһис-саләтү үәс-сәләәм Әфәндебеҙҙең иң ябайынан иң ҡатмарлыһы һәм иң камилына ҡәҙәр бөтә ғәмәлдәре, һүҙҙәре һәм тел менән сағылдырылған хәтле күңел ғәләме үҙ вакыты менән күҙәтеп барылған һәм тарихҡа бер маҡтау билдәһе кеүек теркәп ҡуйылған. Өҫтәүенә уларға, Аллаһтың бөйөк рәхмәте буларак, быуаттар аша ҡиәмәткәсә тиклем килеп китәсәк бөтә кешелек өсөн аңлатылыу, еткерелеү үҙенсәлеге насип ҡылынған.

Ислам әхлағын назарилыҡтан ғәмәлиәткә (теориянан практикаға) күтәргән һәм башҡа әхлаҡ системаларынан өҫтөн ҡылған нәмә – Пәйғәмбәр Әфәндебеҙҙең мөбәрәк хаятындагы сама-сиктәрҙең, йәғни Уның үрнәк эш-ғәмәлдәренең «әфғәли Пәйғәмбәри» исеме менән ентекләп теркәлеүе һәм, ышаныслы рәүештә һаҡланып, быуаттар аша беҙҙең көндәргә килеп етеүендә.

Тормоштағы төрлө ҡыҙыҡтырған нимәләр, көтөлмәгән бәлә-ҡаза һәм сюрприздар ҡаршында беҙ үҙебеҙҙе, шәхес булараҡ, фетнәләрҙән һаҡлап ҡала алыу өсөн, рәхмәтлелек, әҙгә ҡәнәғәтлек, яҙмышҡа ризалыҡ, бәләләргә сабыр итеү, ныҡлыҡ һәм ҡыйыулыҡ, фиҙакәрлек, күңел байлығы, альтруизм, йомартлыҡ, нескә күңеллелек кеүек юғары әхлаҡи сифаттарға эйә булыу менән бергә төрлө ваҡиғаларҙың ауырлыҡтарына, ел-дауылдарына бирешмәйенсә, рухи балансыбыҙҙы юғалтмаҫҡа тейешбеҙ. Хәҙрәти Пәйғәмбәр саллəллаһу ғәләйһи үә сәлләм Әфәндебеҙ – быңдай бөтә мәсьәләләрҙә өлгө рәүешендә Йәнәбе-Хаҡ бүләк иткән иң ҙур остаз, тура юл күрһәтә торған, зауыҡлы, пак, нәзәкәтле һәм үрнәк хаят эйәһе.

Йәнәбе-Хаҡ хәҙрәти Пәйғәмбәр саллəллаһу ғәләйһи үә сәлләмде кешелек йәмғиәте эсендә, меҫкенлек, ауырлыҡ яғынан ҡарағанда, иң түбәндән – «йәтимлек»тән башлап, хаяттың бөтә баҫҡыстарын уҙғара, ҡөҙрәт һәм

хоҡуҡлылыҡ күҙлегенән ҡарағанда, иң юғары, йәғни пәйғәмбәрлек һәм дәүләт башлығы дәрәжәһенә тиклем күтәрә. Әфәндебеҙҙең йәшәйеш осоронда уҙған этаптары кеше тормошондағы һәр төрлө күренеш-осраҡтар өсөн идеал эш-ғәмәл үрнәген күрһәтер. Шуға күрә Унның хаяты бөтә кешеләр, ҡайһы ғына дәрәжәлә һәм вәҙғиәттә булһалар ҙа, үҙ мөмкинлектәре һәм һәләттәре нисбәтендә эйәрә-үтәй алырҙай аныҡ һәм камил үрнәк тәшкил итә. Йәғни теләһә ҡайһы дәрәжәләге кеше лә еңел аңлай алһын өсөн, ислам Аллаһ Рәсүленең мөбәрәк тормошонда сағылыш тапҡан.

Йәнәбе-Хаҡтың ошо сикһеҙ йомартлығына ҡаршы беҙгә насип вазифа – Ғаләмдәр ғорурлығы Пәйғәмбәребеҙҙең мөбәрәк һәм пак тормошон, йәғни Нәбийҙең Сираһын («Сирати Нәбәүи») ихлас иман тулы күңел менән иң күркәм шәкелдә өйрәнергә, шуның менән йәшәргә һәм уны өйрәтергә тырышыу.

Шуны ла иҫкә алыу кәрәк: хәҙрәти Пәйғәмбәр салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмдең беҙгә берҙән-бер юламан һәм өлгө булғанын таныған кеүек, Уны үрнәк-өлгө итеп алыуҙағы самабыҙҙың ниндәй булырға тейешлеген белеү ҙә һуң дәрәжәлә мөһим һәм зарури. Сөнки Уның эш-ғәмәлдәре ике категорияға айырыла:

1. Бары тик Үҙенә генә хас булғандар.

Мәҫәлән, һирәк кенә түгел, ә даими рәүештә, хатта аяҡтары шешенгәнсе, төндәрен намаҙҙа үткәреүе; висал ураҙа (ифтарһыҙ ураҙа) тотоуы; Өхөт тауы ҡәҙәр алтыны булһа ла, бурыс өсөн түләйһенән ҡалғанының барыһын да мохтаждарға таратып бөтөрөүе; мираҫ ҡалдырмауы, Үҙ шәхесе һәм ғаиләһе өсөн зәкәт һәм саҙаҡа ҡабул итеүҙе ҡиәмәт көнөнәсә тыйыуы кеүек...

Шунлыҡтан:

«Мин дә тик һеҙҙең кеүек бер бәндәмен...» (Бохари, «Саләт» 31, «Ахкәм» 20), – тип бойорған хәлдә аптырап ҡалыусыларға:

«Мин теләһә ҡайһы берегеҙ кеүек түгелмен, мин Аллаһ тарафынан ашатылам, эсертеләм...» – тип хәбәр иткән (Бохари, «Саум» 49; «Игътисам» 5; Мөслим, «Сыям» 57-61).

Мөьминдәр был юҫыҡта Уға эйәреүҙе булдыра алмаҫ, Уға хас матди һәм рухи ғәмәлдәрҙе башҡара алмаҫ, Ул тойғанды кисерә алмаҫтар. Пәйғәмбәрҙәрҙә өммәттәренә өлгөлөк нигеҙ булыу менән бергә, бындай үҙенсәлектәре Аллаһ Рәсүленең шәхесенә хас булғанға күрә, өммәт өсөн үрнәк төшөнсәһе кыҫаһына инмәйҙәр.

2. Һәр кемгә хас булғандар.

Бары Унын шәхесенә генә хас булған бөйөк сифаттарҙа Унан үрнәк алыу беҙгә йөкмәтелгән. Асылда, бындай олуғ эш-ғәмәлдәр айырым бер «йондоҙҙар»ҙың хасиәтелер һәм был типтағы ғәмәлдәр ҡылыу хәлебеҙҙән килмәй. Ләкин икенсе категорияға кергән хәлдәр, эш-ғәмәлдәр һәм һүҙҙәрҙә иһә мөмкинлек һәм көсөбөҙ еткән тиклем ғүмер буйы Уға оҡшарға һәм эйәрергә тырышып, Унын нурлы эҙҙәренән йөрөүҙә яуаплы һәм бурыслыбыҙ.

Тимәк, хәҙрәти Пәйғәмбәр саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм – кешелек талабы һәм ҡөҙрәте менән башҡарылған ғәмәлдәр йәһәтендә, ижтимағи ҡатламдың теләһә ҡайһыһындағы бәндәләр өсөн идеаль бер өлгө булып тора. Бында хатта ҡайһы бер ғәмәлдәрҙең сөннәт, ҡайһы берҙәренең иһә рөхсәт ителгән булыуына иғтибар биреү мөһим. Был йәшерен мәғәнәне камил рәүештә төшөнөүҙә ҙур зирәклек күрһәткән милләтебеҙ һәр быуынына «Мөхәммәт» исеме ҡушып, ҡөҙрәтенән килгәнсә һәм мөмкинлектәре нисбәтендә, Унын кескенә моделе булырға йүнәлеш бирергә теләгән.

Икенсе яҡтан, «Сирати Нәбәүи» Ҡөрьәни-Кәримде аңлап, маҡсаттарын төшөнөү һәм унын рухына таныҡлыҡ күрһәтеү күҙлегенән дә ҙур әһәмиәткә эйә. Сөнки аяти кәримәләрҙә:

نَزَلَ بِهِ الرُّوحُ الْاَمِينُ عَلَى قَلْبِكَ لِتَكُونَ مِنَ الْمُنْذِرِينَ بِلِسَانٍ عَرَبِيٍّ مُبِينٍ

«Имен рух (Ябраил), һин киҫәтелгәндәрҙән булһын өсөн, уны (Ҡөрьәнде) ап-асыҡ ғәрәп телендә Һинең йөрәгеңә индерҙе» («әш-Шүғара», 193-195), – тип әйтелә һәм Ҡөрьәни-Кәрим Пәйғәмбәр саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм Әфәндебеҙҙең егерме өс йыллыҡ пәйғәмбәрлек хаяты менән туранан-тура камил бер шәкелдә тәфсир ителгән. Хәҡиҡәттә, хәҙрәти Ғәйшә әсәбеҙ ҙә: «Унын әхлағы Ҡөрьән ине», – тип белдергән (Мөслим, «Мүсафирүн», 139). Шуға күрә Пәйғәмбәребеҙҙең хәҙис-шәрифтәрен һәм тормошон күркәм шәкелдә өйрәнмәйсә, бер мосолмандың Ҡөрьәни-Кәримде лайыҡлы рәүештә аңлай алыуы мөмкин түгел.[5]

5 Һүҙ менән белдерелгән хәҡиҡәттәр ғәмәли миҫалдар менән нығытып күрһәтелмәһә, уларҙы аңлауҙа хатанан ҡотолоп булмай. Сөнки материаль булмаған нәмәләрҙе һәр кем үҙ тәжрибәһенә һәм аңлау дәрәжәһенә күрә төшөнөр. Аныҡ үрнәктәр әлеге материаль булмаған хәҡиҡәтте ҡабул итеү тейешле рәүештә бәхәсһеҙ асып күрһәтер. Шуға күрә лә, кешелеккә хаҡ үә хәйерҙе алып килеү маҡсаты менән белдерелгән бөтә ҡараш-фекерҙәр ғәмәли һәм конкрет үлсәмдәргә эйә булмағанлыҡтан, уларҙы ҡабул итеү һәм аңлатыуҙа бик күп төрлөлөк барлыҡҡа килгән. Ислам фәне был яҡтан башҡа һис бер идеология менән сағыштырылмаҫлыҡ байлыҡ һәм камиллыҡҡа эйә. Хәҙрәти Пәйғәмбәр саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләмдең материаль булмаған бөтә хәҡикәттәрҙе Үҙ тормошо һәм ғәмәлдәре менән конкретлаштырыуы һәм уларҙың сәхәбәләр тарафынан тулыһынса беренсе ауыҙҙан теркәлеп беҙгә еткерелеүе ана шул байлыҡ һәм камиллыҡты тәьмин итә.

Шулай уҡ бер мосолмандың ислам мәҙәниәтенә туп-тура йөҙ тотоу мөмкинлеге лә Ғаләмдәр ғорурлығы Пәйғәмбәребеҙ саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләмдең егерме өс йыллыҡ пәйғәмбәрлек хаятынан илһам алып йәшәп, шуның нәтижәһендә хис-тойғо тәрәнлегенә һәм йөрәктең камиллыҡҡа ирешеүенә бәйле. Күңел донъяһы Аллаһ Рәсүленән килгән белем-бәрәкәт, йәғни ыңғай энергия менән тулып, камиллыҡҡа ирешер. Сөнки ислам принциптары һәм хөкөмдәренең иң кескенә нескәлектәренә ҡәҙәр күрһәтелгән берҙән-бер йәнле картина (рәсем, манзара) – Йәшәйеш нуры саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм Пәйғәбәребеҙҙең пак тормошо.

Кешеләрҙе исламдың тыныслыҡ һәм бәхет тулы хаятҡа өндәүселәрҙең һәм уҡытыусыларҙың да зиһен һәм йөрәк гармонияһы эсендә өйрәнеләсәк Сира фәненә мохтажлыҡ (ихтыяж) тоймауҙары күҙ алдына ла килтерелмәҫ. Сөнки Рәсүлүллаһ саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм тәрбиә, уҡыу-уҡытыу һәм өндәү мәсьәләһендә лә иң асыҡ һәм иң камил үрнәк булып тора.

Ҡыҫҡаһы, дөрөҫ ғәмәлле һәм имен булырға теләгән йәш кеше; Аллаһҡа саҡырыуҙы үҙенә барыр юл итеп һайлап, хикмәт һәм күркәм өгөт-нәсихәт менән изгелеккә өндәүсе зат; дәүләтендә ғәҙеллек һәм игелек менән етәкселек итергә теләүсе идарасы; күркәм мөнәсәбәт күрһәтеүҙә үрнәк ғаилә башлығы, балаларына һәм ҡатынына ҡарата шәфҡәт һәм мәрхәмәтен ҡыҙғанмаған бер ата; йүнәлтеү һәм идара эшен яҡшы белгән һәләтле командир; ҡыҫҡаһы, йәше, дәрәжәһе, социаль ҡатламы ниндәй булыуға ҡарамаҫтан, һәр мосолман өсөн иң күркәм һәм тотороҡло бейеклектәге критерийҙар Пәйғәмбәребеҙ Сираһында күрһәтелә.[6] Шуға күрә лә исламды бөтә тарафтан аңлап ҡуллана алыу өсөн, Рәсүлүллаһ саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләмдең тормошон күркәм рәүештә өйрәнеү зарур.

Шик юҡ, Рәсүлүллаһ саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләмдең Сираһын лайыҡлы шәкелдә өйрәнеү, өйрәтеү һәм шуның менән йәшәү – кешелек өсөн камил һәм идеаль бер хаят үрнәген бүләк итеп ҡабул ҡылыу ул.

---

6 Әлеге ысынбарлыҡты Көнбайыштың бер фекер эйәһе түбәндәгесә аңлатырға мәжбүр була: «Һис кем хәҙрәти Мөхәммәт принциптарынан да камилыраҡты эшләй алмаҫ. Европа ирешкән бөтә уңыштарға ҡарамаҫтан, европалылар уйлап сығарған бөтә ҡанун һәм ҡағиҙәләр ислам мәҙәниәтенән түбәнерәк. Беҙ, Европа милләттәре, мәҙәни мөмкинлектәребеҙгә ҡарамаҫтан, хәҙрәти Мөхәммәт һуңғы баҫмаһына баҫҡан баҫҡыстың әле тәүге баҫмаһында ғына торабыҙ. Шикһеҙ, был ярышта Уны берәү ҙә уҙа алмаясаҡ. Һәм был Китап та (Ҡөрьән), һуң дәрәжә ғәмәли булғанлығынан, мәңге актуаллеген юғалтмаясаҡ һәм башҡа халыҡтарҙы үҙ тирәһенә туплаясаҡ». (Йоганн Вольфганг фон Гёте)

Исламдың донъяға килеү бишеге итеп Ғәрәбстанды һайлау хикмәте

Исламдың донъяға килеүендә Ғәрәбстан ярымутрауының бишек, йәғни тәүге күренеү-ҡалҡыныу урыны итеп һайланыу хикмәтен аңлау өсөн, беренсе сиратта, ғәрәптәрҙең әүәлге хәлдәрен, холҡон, улар йәшәгән төбәктең географик, сәйәси һәм ижтимағи үҙенсәлектәрен белеү лазым.

Ул замандарҙың ике бөйөк мәмләкәте – Византия һәм Иран ғәрәптәрҙең күршеһе була. Византия үҙ ҡул аҫтындағы илдәрҙә әленән-әле ҡабынып торған дини ыҙғыш-конфликттар арҡаһында хәйерсе осор кисерә. Хакимдар христиан динен үҙ теләктәрен тормошҡа ашырыу ҡоралына әйләндерә, ә консулдары теләгән бер китапты изге тип иғлан итәләр, оҡшамағандарын яраҡһыҙға сығаралар, диндең ҡағиҙә-принциптарын үҙ теләктәренә күрә ҡоралар. Һәр яңы идарасы әүәлгеһен анафемаға бирә, үҙе теләгәнсә диндең нигеҙҙәрен үҙгәртә. Вассал дәүләттәргә артыҡ ҙур һалымдар йөкләү, хакимиәттең төрлө ҡатламдарында киң таралған коррупция һәм ришүәтселек нәтижәһендә регресс һәм әхлаҡи төшөнкөлөк Византияны эстән кимерә, уның киләсәген үлемгә илтә.

Иранда һәм сәйәси, һәм әхлаҡи тараф менән бәйле ҙур ыҙғыш-сыуалыштар күҙәтелә. Был илдә әҙәм балаһына үҙ әсәһенә һәм хатта ҡыҙына өйләнергә мөмкинлек бирә торған, кешелеклелек йөҙөн юғалтҡан боҙоҡ идеология хакимлыҡ итә. Бик күп ялған һәм боҙоҡлоҡто үҙ эсенә алған маздеизм, һауа, ут һәм һыу нисек уртаҡ ҡулланышта булһа, был дөйөмлөккә һәр нәмәне индерергә кәрәклеген алға һөрөп, барлыҡ ҡатын-ҡыҙҙарҙы хәләл һәм барлыҡ милек уртаҡ, тип иғлан иткән була.

Грек цивилизацияһы йәмғиәтте әҙәпһеҙ хәлгә килтергән фәлсәфи бәхәстәр, боҙоҡ хөрәфәттәр менән быуылған саҡта, һинд цивилизацияһы әхләҡи яҡтан да, ижтимағи төҙөлөш күҙлегенән дә үҙенең иң примитив осорон кисерә…

Ғәрәптәр иһә тирә-яғы сүлдәр менән уратып алынған ерҙә, шул фетнәләрҙән, боҙоҡлоҡтарҙан, хәрби бәрелештәрҙән, ят мәҙәниәттәр йоғонтоһонан йыраҡта тыныс һәм имен йәшәйҙәр. Улар һис ҡасан ҡоллоҡ әсеһен татымай. Ғәрәптәрҙең холоҡ-тәбиғәте әле бер рәүешкә кереп боҙолмаған, әхлаҡтарының сафлығын һис юймаған була. Улар ғиффәтлек, һүҙҙә тороу, йомартлыҡ, яуаплылыҡ, тоғролоҡ, сабырлыҡ һәм батырлыҡ кеүек маҡтауға лайыҡ сифаттар менән айырылып тора. Әммә был сифаттар уларҙа сиктән тыш ситкә тайпылған рәүештә йәшәй. Шунлыҡтан улар үҙҙәренә хаҡиҡәтте күрһәтәсәк юламандан мәхрүм булып, яһилиәт ҡараңғылығында ҡала бирәләр.

Ана шул наҙанлыҡҡа һәм нәфескә буйһоноу нәтижәлә холоҡтарында һалынған бөтә был күркәм әхлаҡ сифаттарын юйып, тура юлдан тайпылалар. Ғәрәптәр, ғиффәт һәм абруйҙарын һаҡлау өсөн, ҡыҙ балаларын, әсәләрен

аҡылдан яҙҙырып, терелəй тупраҡҡа күмеү кеүек ерəнгес ғəмəлдəргə барып етə; йомартлыҡ сифатына туҙан төшөрмəҫ өсөн, кəрəкле малдарын һуйып, фəҡирлеккə төшəлəр; ҡыйыулыҡ, батырлыҡ, мин-минлек кеүек сифаттар тəьҫирендə үҙ араларында оҙаҡ йылдар дауам иткəн һуғыштар сығаралар. Исламдың донъяға килеүе менəн яһилиəттең əхлаҡи сифаттары бик ҙур үҙгəреш кисерə, лайыҡлы рəүеш ала һəм камиллаша. Йəғни Пəйғəмбəр Əфəндебеҙҙең иңдерелеүе менəн əүəлге игелеклелек, күркəм холоҡлолоҡ төшөнсəһе ҡайтарыла, бөтə зарарлы арттырып ебəреүҙəрҙəн таҙартыла һəм мəҙəни юғарылыҡҡа күтəрелə.

Исламдың барлыҡҡа килеү урыны булараҡ Ғəрəбстан ерлеге һайлап алыныуҙың тағы бер хикмəте – Пəйғəмбəр Əфəндебеҙ саллəллаһу ғəлəйһи үə сəлләмдең илселеге һəм нəбилеге хаҡында һис кемдең йөрəгендə шик тыумауын тəьмин итеү кəрəклеге. Ғəрəптəр уҡый-яҙа белмəгəн, ғилемһеҙ халыҡ була. Шунлыҡтан күрше халыҡтарҙың үҫештəн туктаған, боҙоҡҡа батҡан мəҙəниəттəре тəьҫиренə элəкмəйҙəр.

Рəсүлүллаһ саллəллаһу ғəлəйһи үə сəлләм, наҙан кеше булмайса, күрше дəүлəт һəм мəҙəниəттəрҙең тарих һəм культураһынан, иҫке илаһи китаптарының эстəлегенəн хəбəрҙəр зат булараҡ, рəсүллек вазифаһында донъяға сыкһа, əлбиттə, кешелəр Уның һөйлəгəндəрен илаһи бер вəхи сифатында улай еңел ҡабул итмəҫ ине. Ислам шулай уҡ Греция, Византия, Иран кеүек, мəҙəниəттə билдəле бер дəрəжəгə ирешкəн миллəттəрҙең береһендə барлыҡҡа килһə, кешелəрҙең ислами нигеҙҙəрҙе һəм принциптарҙы ҡабул итеүендə ҡыйынлыҡ кисерəсəге шикһеҙ. Сөнки был осраҡта ислами тəртиптең илаһи сығанаҡлы булғанлығы, моғайын, ҡабул ителмəйсə, юғарыла иҫкə алынған мəҙəниəттəр уйлап сығарған нəмə икəнлеге тураһында фекер һəм шик тыуасаҡ ине. Был яҡтан ҡарағанда, исламдың илаһи сығанаҡлы булыуына ҡаршы бер фекер аңға килмəһен өсөн, Пəйғəмбəр Əфəндебеҙ саллəллаһу ғəлəйһи үə сəлләм ғилемһеҙ йəмғиəткə уҡый-яҙа белмəгəн нəби булараҡ ебəрелə.

Ғəрəбстан ярымутрауы Азия, Африка һəм Европа ҡитғаларының киҫешеү нөктəһендə, төрлө дəүлəттəрҙең нəҡ үҙəгендə урынлашыуы сəбəпле, исламдың таралыуында географик бер өҫтөнлөккə эйə була.[7]

Исламдың донъяға килеүе өсөн бишек итеп һайланған Мəккə Ҡөрьəни-Кəримдə **«ере эшкəртелмəгəн бер үҙəнлек»** булараҡ күрһəтелə.[8] Шуға күрə унда бары сауҙа менəн генə шөғөллəнгəндəр. Ауыл хужалығы менəн мəшғүл кешелəр тупраҡҡа бəйлəнгəн, əллə ни йырак ерҙəргə китеп йөрөргə күнекмəгəн заттарҙан була. Шулар кеүек үк һөнəрселəр ҙə хəрəкəтсəнлектəн алыҫ тора.

7 Ҡарағыҙ. Мөхəммəт Ильяс Ғəбделғани, *Тариху Мəккə*, 12-13 б.

8 Ҡарағыҙ. «Ибраһим» сүрəһе, 37.

Бары тик сауҙа менән бәйле заттар ғына оҙон-оҙаҡ сәйәхәттәргә ҡатнашыу, тыуған яҡтарынан йырак ерҙәргә барыу һәм төрлө бәндәләр менән элемтә тотоу киүек мөмкинлектәргә эйә. Исламға өндәү ниәте менән мөнәсәбәттәр ҡороу хәрәкәтсән тормошта йәшәүҙе талап иткәнгә күрә, юғарыла телгә алынған сифаттарға эйә Мәккә халҡы исламдың тәүге адресаттары, ҡабул итеп алыусылары булғандар.

Исламға саҡырыу теле, Хаҡ ҡәләменең тәржемәсеһе һәм өндәү ҡоралы булыу дәрәжәһен Аллаһ Үҙенең бөйөк теләге илә ғәрәп теленә биргән. Бөтә милләттәрҙең телдәре араһында бер сағыштырыу яһалһа, ғәрәпсәнең яңғыраш, һүҙ төҙөлөшө һәм төрләнеше, фиғел формалары һәм фонетик ҡағиҙәләр кеүек бик күп үҙенсәлектәр яғынан башҡа телдәргә ҡарағанда өҫтөнөрәк булғанлығы күренәсәк. Ғәрәп теле хатта иң кескенә үҙенсәлек-билдәне лә ситтә ҡалдырмайынса, ҡыҫҡа һәм махсус һүҙҙәр менән әйтеп бирә ала. Лексик байлығы бәрәбәренә был тел һәр төрлө фекерҙе тәкдиренә һалынған бер һиҙгерлек, хиссиәт һәм нәфислек менән аңлатып бирергә һәләтле. Ун биш быуат самаһы ҡағиҙәләрендә һис ниндәй үҙгәреш булмауы ғәрәпсәнең инде шул осорҙа уҡ тотороҡлолоҡҡа ирешкән һәм өлгөргән бер тел булыуын күрһәтә. Был сифаты менән ғәрәп теле генә ер йөҙөндә ул осорҙа таралған лисандар (телдәр) араһында илаһи ирадәне (теләкте) ҡоласлап, һыйҙырып, уны аңлатып бирерлек киңлеккә һәм камиллыҡҡа эйә тел була.

Ғәрәбстан ярымутрауы исламдың ғына түгел, бер нисә хаҡ диндең шишмә башы булған бәрәкәтле урын. Пәйғәмбәр Әфәндебеҙҙең ата-бабаһы хәҙрәти Ибраһим ғәләйһиссәләм дә ошонда йәшәгән һәм Ҡәғбәне төҙөгән. Мәккәлеләр ҙә, быны аңлап, үҙҙәрен Ибраһим һәм Исмәғил ғәләйһимәссәләмдең рухи варисҭары итеп ҡабул итә. Тимәк, исламдың шундай бер урында барлыҡҡа килеүе уның ҡабул ителеүен һәм аңлашылыуын еңелләштерергә тейеш була.

Айырым алғанда, кешелек тарихы менән йәштәш дини мәркәз һаналған Ҡәғбәнең ошонда урынлашҡан булыуы ла иң мөһим сәбәптәрҙәндер.

Бөтә боларҙан ҡала әле беҙ белмәгән башҡа хикмәттәрҙең булғанлығы ла шик уятмаҫ. Илаһи ирадәне бер нисә төрлө хикмәт менән билдәләп, сикләп ҡуйыу мөмкин түгел. Шунлыҡтан был мәсьәләләге һүҙебеҙҙе اللّٰهُ أَعْلَمُ بِمُرَادِهِ «Аллаһ нимәне Үҙ теләге менән бойорғанын иң яҡшы белеүсе», тип тамамлайбыҙ.

Үммүл-Ҡура – Мәккә

Мәккә Ҡөрьәни-Кәримдә «Үммүл-Ҡура», «Бәккә» һәм «әл-Бәләдүл-Әмин» исемдәре менән иҫкә алына. «Мәккә» һәм «Бәккә» һүҙҙәре бабил телендә «йорт, өй» мәғәнәһен белдергән һәм амаликтар тарафынан был ерҙәрҙең атамаһы булараҡ ҡулланылған.

Мәккә көньяҡта – Йәмәнгә, төньяҡта – Урта Диңгеҙгә, көнсығышта – Фарсы ҡултығына һәм көнбайышта Ҡыҙыл диңгеҙҙәге Жиддә портына сиктәш булып, Африка йүнәлешендәге юлдар сатында, иҡтисади яҡтан бик уңайлы урында урынлашҡан. Ҡала үҙе төҙөлгән өлөштө «Батный Мәккә», ә «әл-Харам» урынлашҡан тарафын «әл-Батха» тип атайҙар.

Хәҙрәти Ибраһим ғәләйһиссәләмдең ҡатыны Сара әсәбеҙҙән балаһы булмай. Сара әсәбеҙ, йәриәһе Һәжәрҙе азат ҡылып, уны Ибраһим ғәләйһиссәләмгә ҡатынлыҡҡа бирә. Был ҡауышыу һөҙөмтәһендә хәҙрәти Исмәғил донъяға килә һәм уға пәйғәмбәрлек нуры бүләк итеп иңдерелә. Сара әсәбеҙ был нурҙың үҙенән бүләк ителәсәген уйлаған була, шуға күрә бик ҡайғыға сума. Һәм Ибраһим ғәләйһиссәләмдән Һәжәр әсәбеҙҙе башҡа бер урынга илтеүен һорай. Ибраһим ғәләйһиссәләм Аллаһтың әмере менән Һәжәр әсәбеҙҙе һәм хәҙрәти Исмәғилде ул ваҡыттарҙа кеше йәшәмәгән ер – Мәккәгә алып килә. Уға Ябраил ғәләйһиссәләм юл күрһәтеп бара. Хәҙерге Мәккә ерҙәренә килгәс: «Йә Ибраһим! Ғаиләңде бында урынлаштыр!» – ти. Хәҙрәти Ибраһим: «Был тирә иген үҫтереү өсөн дә, хайуан үрсетеү өсөн дә уңайлы түгел бит!» – тигәс, Ябраил ғәләйһиссәләм бойора: «Эйе, шулай, ләкин бында һинең улыңдың нәҫеленән өммәттең Пәйғәмбәре сығасаҡ һәм «әл-Кәлимәтүл-ғүлья» – иң бөйөк һүҙ булған тәүхид» Унда тамамланасаҡ» (Ибне Сәғд, I, 164).

Ғабдуллаһ ибн Ғәббәс[9] разыйаллаһү ғәнһүмә бындай риүәйәт килтерә:

«Ибраһим ғәләйһиссәләм Һәжәр әсәбеҙҙе һәм әле күкрәк балаһы булған Исмәғил ғәләйһиссәләмде Мәккәгә алып килде. Киләсәктә бәреп сығасаҡ Зәмзәм шишмәһе янындағы бер агас аҫтында ҡалдырҙы. Яндарына эсенә хөрмә тултырылған бер кәрзин һәм һыу менән тулы кувшин ҡуйҙы. Шунан китергә боролдо. Һәжәр әсәбеҙ уға артынан өндәште:

– Беҙҙе бында ҡалдырырға Аллаһ ҡуштымы?

Ибраһим ғәләйһиссәләм:

9 **Ғабдуллаһ ибн Ғәббәс** разыйаллаһу ғәнһү – Аллаһ Рәсүле саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләмдең ата яғынан ағаһы хәҙрәти Ғәббәстең улы. Әсәһе хәҙрәти Хәҙисәнән һуң уҡ мосолманлыҡ ҡабул иткән Үммү әл-Фадл Лубабәләрҙән һанала. Ибн Ғәббәс һижрәткә өс йыл ҡала Мәккәлә тыуғас, уны Рәсүл Әкрәм ҡосағына килтереп бирәләр. Рәсүлүллаһ саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм мөбәрәк ауыҙында сәйнәгән хөрмәне уның аңҡауына һылай. Ибн Ғәббәс, «тәхник» тип аталған ошо ваҡиға сәбәпле, сәхәбәләр араһында бик юғары дәрәжәләргә эйә була. Һуңынан Пәйғәмбәр ғәләйһиссәләм уға ике тапҡыр доға ҡыла, был доғаларҙың береһендә: *«Аллаһым! Уны бөйөк дин ғалиме (факиһ) ит һәм уға Ҡөрьәнде өйрәт!»* – тип һорай. Шунлыҡтан ул Ҡөрьәни-Кәримде иң яҡшы белгән сәхәбә була, уға **«Тәржеман әл-Ҡөрьән»** дәрәжәһе бирелә. Өммәтенең иң ғалим кешеһе мәғәнәһен белдергән **«Хибрүл-Үммә»** тип тә йөрөтөлә. Ҡабатланғандары менән бергә 1660 хәҙис-шәрифте риүәйәт ҡыла. Ғүмеренең һуңғы йылдарында һуҡыр ҡала. Һижри 68 / миләди 687 йылда Таифтә 71 йәшендә вафат була.

– Эйе, – тип яуап бирҙе.

Һәжәр әсәбеҙ бик ҙур ҡәнәғәтлек һәм итәғәт менән:

– Улай булһа, Раббым беҙҙе һаҡлар, юҡ итмәҫ! – тине. Шунан һуң Исмәғил ғәләйһиссәләмдең янына ҡайтты.

Һәжәр әсәбеҙ һәм Исмәғил ғәләйһиссәләм күҙҙән юғалырлыҡ ара киткәс, Ибраһим ғәләйһиссәләм, ҡулын күтәреп, Раббыға ялбарҙы:

رَبَّنَا إِنِّي أَسْكَنْتُ مِنْ ذُرِّيَّتِي بِوَادٍ غَيْرِ ذِي زَرْعٍ عِنْدَ
بَيْتِكَ الْمُحَرَّمِ رَبَّنَا لِيُقِيمُوا الصَّلٰوةَ فَاجْعَلْ أَفْئِدَةً مِنَ النَّاسِ تَهْوِي إِلَيْهِمْ
وَارْزُقْهُمْ مِنَ الثَّمَرَاتِ لَعَلَّهُمْ يَشْكُرُونَ

«Йә Раббыбыҙ! Намаҙҙы дөрөҫ ҡылһындар өсөн, мин нәҫелемдең бер киҫәген эшкәртелмәгән бер үҙәнгә, Һинең Изге Йортоң (Ҡәғбә) янына урынлаштырҙым. Инде Һин дә кешеләрҙән бер өлөшөнөң күңелдәренә уларға ҡарата мәрхәмәт бир һәм емештәр менән уларҙы ризыҡландыр! Шәйәт, улар шөкөр итерҙәр» («Ибраһим», 37), (Бохари, «Әнбиә», 9).

Ҡатынын һәм берҙән-бер балаһын кешеһеҙ сүлдә ҡалдырған Ибраһим ғәләйһиссәләм улар өсөн тағын бына бындай доға ҡыла:

رَبِّ اجْعَلْ هذَا بَلَدًا آمِنًا وَارْزُقْ أَهْلَهُ مِنَ الثَّمَرَاتِ
مَنْ آمَنَ مِنْهُمْ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ

«...Йә Раббым! Бу тирәне имин урын кыл! Аның халкыннан Аллаһка һәм әхирәт көненә ышанучыларны төрле җимешләр белән ризыкландыр!..» («әл-Бәҡара», 126).

Йәнәбе-Хаҡ хәҙрәти Ибраһимдың иман килтереүселәр тураһында доғаһын ҡабул итә. Шунан һуң уҡ көфөрҙәргә янап, бындай әмер бирә:

وَمَنْ كَفَرَ فَأُمَتِّعُهُ قَلِيلاً ثُمَّ أَضْطَرُّهُ إِلَى عَذَابِ النَّارِ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ

«…Инҡар итеүселәргә килгәндә, уларға (донъя ниғмәттәренән) **ҡыҫҡа ваҡытҡа файҙаланырға бирермен, һуңынан йәһәннәм ғазабына тотормон. Алда көткән ни ҡәҙәр насар урындыр ул!»** («әл-Бәҡара», 126).

Әлеге доғалар бәрәбәренә Аллаһ Тәғәлә хаж һәм ғөмрә ҡылған мөьминдәрҙең күңелдәрен Мәккәи-Мөкәррәмәгә ҡарата мөхәббәт менән тултыра, йәндәр унда тыныслыҡ һәм ҡәнәғәтлеккә ирешә.

Ибраһим ғәләйһиссәләмдең Һәжәр әсәбеҙ менән хәҙрәти Исмәғилдең яндарында ҡалдырған бер кувшин һыу бик тиҙҙән бөтә. Һыу табыу өмөтө менән, Һәжәр әсәбеҙ Сафа һәм Мәрүә тауҙары араһында ете тапҡыр йүгерә-саба урап килә. Был ике тау араһы дүрт йөҙ метр самаһылыр. Һәжәр әсәбеҙ бер тарафҡа йүгергәндә, икенсе тарафтан хәҙрәти Исмәғилде баға. Унда кеше йөрөү түгел, хатта ҡош та осмай. Һис ҡайҙа йән әҫәре күҙәтелмәй. Хәҙрәти Һәжәр Мәрүә тауына менгәс, бер тауыш ишетә. Үҙ-үҙенә: «Тын ҡал! Тыңла!» – ти ул. Һуңынан иғтибар менәнерәк ҡолаҡ һалғас, йәнә шул уҡ тауышты ишетә.

«Эйе, тауышыңды ишеттерҙең. Булдыра алһаң, беҙгә ярҙам ит!» – тип өндәшә. Бер ҡараһа, хәҙерге Зәмзәм шишмәһе булған урында бер фәрештә аяғы йәки ҡанаты менән ерҙе соҡой!

Ниһәйәт, һыу күренә. Ҙур шатлыҡ-һөйөнөс менән, Һәжәр әсәбеҙ Раббыһына шөкөр итә. Һәжәр, һыу ағып китмәһен өсөн, уның ситен уратып алырға тырыша, һыуҙы услап турһығына тултыра башлай. Һыуға иһә «туҡта, туҡта» тигән мәғәнәлә «Зәм, зәм» ти. Бер риүәйәткә күрә, Һәжәр һыуҙы услап алған һайын, һыу шул ҡәҙәр үк ерҙән урғылып сыға тора.

Рәсүлүллаһ саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм былай тип әйткән:

«Аллаһ, Исмәғилдең әсәһе Һәжәргә рәхмәт ҡылһын! Әгәр ул, Зәмзәмде үҙ көйөнә ҡалдырып, һыуҙың тирә-яғын уратып алмаған булһа, һис шикһеҙ, Зәмзәм гел ағып торған бер шишмә булыр ине» (Бохари, «Әнбиә», 9).

Әсә менән улы йән эйәһе, дым әҫәре булмаған был ерҙә ана шул Зәмзәм ярҙамында ғына иҫән ҡала. Шул тирәнән уҙып барған жүрхүм ҡәбиләһе ҡоштарҙың гел бер урынға осоп төшкәндәрен һәм шунан һауаға күтәрелгәндәрен күреп ҡала. Бының бер тормош әҫәре булырға мөмкинлеген самалап, шул урынға ике кеше ебәрәләр. Килеүселәр, Зәмзәм һыуын күреп, Һәжәр әсәбеҙҙән: «Бында урынлашырға яраймы?» – тип рөхсәт һорай. Һәжәр әсәбеҙ, «һыуға хужа булыуға дәғүә итмәү» шарты менән, рөхсәт бирә. Шулай итеп, Мәккәгә килеп урынлашҡан тәүге ҡәбилә жүрхүмиҙәр була.

Вакыттар уҙыу менән, Мәккә үҫә һәм бер дәүләт-кала хәленә килә. Йәмәндән күсенгән һөҙгәлеләр жүрхүмиләрҙән бында урынлашырға рөхсәт һорай. Уңай яуап алмагас, яу сабып, 207 йылда ҡаланы ҡулға төшөрәләр. Исмәғил нәҫеле был һуғышта һис бер тарафты яҡламаған өсөн, һөҙгәлеләр уларға теймәй. Һөҙгә ҡәбиләһе Мәккәлә оҙаҡ йылдар хакимлыҡ итә. Ваҡыттар уҙғас, уларҙың күпселеге Ибраһим ғәләйһиссәләм диненән тайпыла, бот пәрәслектең таралыуына юл ҡуйып, әҙәм балаларын яңылыш юлға индерәләр.

Хубәл исемле бер бот баҫтырып ҡуйып, шуға табыналар. Хәҙрәти Исмәғил ырыуы булған ҡөрәйеш ҡәбиләһе ҡеүәтләнгәс, Күсәй етәкселегендә яу сабып, 440 йылда һөҙгәлеләрҙе ҡаланан ҡыуып сығара.

Күсәй Мәккә ҡала-дәүләтенең парламенты тип ҡаралған «Дәру эн-Нәдүә»не ойоштора һәм йәмәгәт идараһы, дини вазифаларҙы башҡарыу менән бәйле биналар торғоҙа. «Дәру эн-Нәдүә»нең рәйесе булғанда, хәрби байраҡты һаҡлау (ҡиәдә), Ҡәғбә хеҙмәттәре (сидәнә, хижәбә), хажиҙарға һыу тәҡдим итеү (сиҡая) һәм намаҙҙарҙан килгән керем хисабына хажиҙарҙы һыйлау (ридәнә) кеүек ғәмәлдәр шәхсән Күсәй тарафынан тормошҡа ашырыла. Вафат булған сағында, был вазифаларҙы дүрт улының икеһенә – Ғәбдүд-Дар менән Ғәбде Манафҡа васыят итеп ҡалдыра. Әлеге вазифалар атанан балаға күсә ине.[10]

Мәккәнең ҡырк йәшен тултырған бөтә халҡы мәжлес йыйылыштарында ҡатнашырға хоҡуҡлы була. Ләкин ғәҙәттә билдәле бер ғаилә-ырыу башлыҡтары менән ҡәбилә рәйестәренән ҡала бүтәндәр ундай йыйылыштарҙа ҡатнашмай. Ни ғәжәп: әлеге «Дәру эн-Нәдүә» оҙаҡ йылдарҙан һуң Рәсүлүллаһ сәллаллаһу ғәләйһи үә сәлләмдең саҡырыуына ҡаршы тороу өсөн уҙҙырылған йыйындар майҙанына әйләнә.

«Дәру эн-Нәдүә» һәм мәхәллә йыйындары уҙғарыу ере һаналған «Нади»ләр сәйәси һәм ғәскәри ҡарарҙар ҡабул итеү генә түгел, ижтимағи эшсәнлек алып барыу урындары булараҡ та билдәле.

Мәккә мөшриктәре Аллаһты һәр нәмәне яралтыусы булараҡ ҡабул итеү менән бергә, бик күп мәсьәләләрҙә боттарҙы Уға тиңләштерәләр.

Мәккә ерҙәре игеү өсөн уңдырышлы булмағанға күрә, унда йәшәгән халыҡ тормош-көнкүрешен сауҙа менән тәьмин итә. Мәккәнең Ғәрәбстан ярымутрауында дин яғынан да, сауҙа яғынан да әһәмиәтле һәм үҙәк роле, урыны була. Мәккәлә сауҙа эштәре йыл әйләнәһе туҡтамай. Йәйге сәфәрҙәр – Сүриә, ҡышҡылары иһә Йәмән тарафына йүнәлә. Каруандарҙа малдар дөйәләр менән ташыла, ҡай саҡта дөйәләренең һаны ике мең ярымға ҡәҙәр етә. Әлеге сауҙа каруандары Мәккә өсөн шул тиклем әһәмиәтле була , Аллаһ Тәғәлә ҡөрәйешлеләрҙе иман-ғибәҙәткә саҡырғанда, Үҙ рәхмәте менән уларға ебәргән был ғәжәйеп ниғмәт хаҡында иҫкә ала:

لِإِيلاَفِ قُرَيْشٍ اِيلاَفِهِمْ رِحْلَةَ الشِّتَاءِ وَالصَّيْفِ فَلْيَعْبُدُ وا
رَبَّ هذَا الْبَيْتِ اَلَّذِى اَطْعَمَهُمْ مِنْ جُوعٍ وَآمَنَهُمْ مِنْ خَوْفٍ

10 Ҡарағыз. Ибне Һишам, I, 135-142.

«Ҡөрайәеш өсөн еңел ҡылынған, эйе, ҡыш һәм йәй сәфәрҙәрен улар өсөн уңайлы иткән өсөн, үҙҙәрен аслыҡтан ҡотҡарып ашатҡан һәм һәр төрлө ҡурҡыныстарҙан имен ҡылған был йорттоң (Ҡәғбәнең) **Раббыһына ҡоллоҡ итһендәр»** («Ҡөрәйеш», 1-4).

Сәйәси хакимлыҡ булмаған, болғауыр хәлдәге Ғәрәбстан ярымутрауында быңдай иҡтисади ғәмәлдәрҙе имен бер рәүештә башҡарыу шаҡтай ауыр булыу менән бергә, харам айҙарҙа был именлек тулыһынса тәьмин ителә. Был мәсьәләлә лә Мәккәнең үҙенсәлекле бер урын икәне күренә, сөнки башҡа бөтә йәрминкә-баҙарҙар өсөн рәжәп айы ғына харам ай тип ҡабул ителгәндә, Мәккә өсөн «Әшһүр әл-Хурум», йәғни харам булған дүрт ай ҙа хас була. Айырым алғанда, Басл исемле ойошма Мәккәләге ҡайһы бер ғаиләләрҙең мал-мөлкәтен таланыу ҡурҡыныһынан һигеҙ ай дауамында һаҡлауға ала.[11]

Мәккә тирәләрендә Уҡаз, Мәжәннә һәм Зул-Мәжаҙ йәрминкәләре ҡорола. Яһиллыҡ (наҙанлыҡ) осорона хас хаж заманында уҡ ойошторолған был йәрминкәләргә халыҡ бик күп килә. Шул сәбәпле сауҙа тормошона бәрәкәт иңә һәм мәккәле кибетселәр бик мул керем ала.

Мәккәнең географик урыны элек-электән яҡын-тирәләге дәүләттәрҙе ҡыҙыҡтыра. Бәйтуллаһ урынлашҡан ер булыу сәбәпле лә әһәмиәте була. Шаҡтай күп ынтылыштарға ҡарамаҫтан, Мәккә күрше дәүләттәр тарафынан яулап алынмай һәм үҙ тарихында бәйһеҙлеген һаҡлай. Византиялылар ҙа, Мәккәгә үтеп керер өсөн, әленән-әле көс сарыф итә, ләкин уңышка ирешә алмайҙар.

Ҡәғбәнең тарихы һәм изгелеге

Һүҙлектә «куб формаһындағы предмет» мәғәнәһендә аңлатылған Ҡөрьәни-Кәримдә ике урында иҫкә алына. Аяттарҙа «Бәйт», «Бәйтуллаһ», «әл-Бәйтүл-атик», «әл-Бәйтүл-харам», «әл-Бәйтүл-мухаррам», «әл-Мәсжидүл-харам» кеүек төрлө исемдәр менән телгә алынған Ҡәғбә халыҡ телендә күбеһенсә «Ҡәғбәи Муғаззама» («Бик ҙур Ҡәғбә») тип йөрөтөлә.[12]

---

11 Ҡарағыҙ. Хәмиҙуллаһ, I, 24-25.

12 Ҡәғбә яҡынса 1,5 метр киңлегендәге нигеҙ өҫтөнә ҡоролған. Мәккә тирәһенән килтерелгән базальт таштарҙан яһалған. Ҡәғбә диуарында төрлө ҙурлыҡтағы 1614 таш бар. Һул мөйөшөндә, ерҙән 1,1 метр бейеклектә көмөш футляр эсендә **«Һәжәри Әсүәд»** (Кара таш) урынлашҡан, ул тәүафтың башланыу һәм тамамланыу нөктәһен күрһәтә. Ҡәғбәнең көнсығыштағы мөйөшөн – **«Рүкни Һәжәри Әсүәд»** йәки **«Рүкни Шәрҡи»**, төньяҡ мөйөшөн – **«Рүкни Ғираҡи»**, көнбайыш мөйөшөн – **«Рүкни Шами»** һәм көньяҡ мөйөшөн **«Рүкни Йәмәни»** тип атайҙар. Ҡәғбә өҫтөнә яуған ямғыр һыуҙары өсөн улаҡ (**«Мизабы Кәгъбә»**), **«Алтын улаҡ»** исеме менән билдәле. Ҡәғбәнең төньяҡ-көнбайыш диуары («Рүкни Ғираҡи» менән «Рүкни Шами» араһы) ҡаршыһында ерҙән 1,32 метр бейеклектә һәм 1,55 метр ҡалынлығында ярымтүңәрәк рәүешендә стена менән әйләндереп алынған урындың Ҡәғбәнән башлап беренсе 2 метрлыҡ өлөшөн **«Хәтим»** тип

Хәҙрәти Әҙәм ғәләйһиссәләм ер йөҙөнә төшөрөлгәндә, Мәккәнең Бәйтуллаһ урынлашҡан ерендә уға бер ғибәҙәтхана төҙөү эше йөкләнә.[13]

Аллаһ Тәғәлә былай тип бойора:

إِنَّ اَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِى بِبَكَّةَ مُبَارَكًا وَهُدًى لِلْعَالَمِينَ

«Шикһеҙ, ғәләмдәргә бәрәкәт һәм һидәйәт сығанағы булараҡ, кешеләр өсөн ҡорған тәүге йорт (ғибәҙәтхана)**, Мәккәләге** (Ҡәғбә)**»** («Әлү Ғимран», 96).

Рәсүлуллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм дә Әбү Зәрр[14] разыйаллаһу ғәнһүҙең бер һорауына яуап биргәндә, ер йөҙөндә беренсе төҙөлгән мәсеттең «Мәсжиди Харам», икенсе итеп төҙөлгәненең «Мәсжиди Әҡса» булғанлығын аңлата.[15]

Күренгәнсә, Мәккә үҙәнлеге беренсе кеше тарафынан һайланып изге урын итеп билдәләнә.

йөрөтәләр. Хәҙрәти Ибраһим ғәләйһиссәләм төҙөгән Ҡәғбә бинаһына был өлөш тә кергән була. Ҡөрәйешлеләр Ҡәғбәне төҙөкләндергәндә, материал етмәгәнлектән, әлеге өлөш тышта ҡалдырыла. Икенсе 5,46 метрлыҡ өлөш иһә **«Һижри Ҡәғбә»**, **«Һижри Исмәғил»** йәки **«Хатыра»** тип йөрөтөлә. Ибраһим ғәләйһиссәләм Һәжәр әсәбеҙ һәм улы Исмәғил өсөн был урынға миск агасынан күләгәлек ҡыуыш яһай. Хәҙрәти Һәжәр менән улы Исмәғил ғәләйһиссәләмдең **Һижр** тарафына ерләнгәне риүәйәт ҡылына. Тауафты Һижрҙең тышҡы яғынан ҡылыу вәжиб һанала. Ҡәғбә ишеге бинаның төньяҡ-көнсығышында ерҙән 2,25 метр бейеклектә урынлашҡан. Диуарҙың ишек менән «Һәжәри Әсүәд» араһында ҡалған өлөшө **«Мөлтазам»** тип атала. Ҡәғбәнең бейеклеге 14 метр тәшкил итә. «Мөлтазам» тарафының оҙонлоғо – 12,84 метр, «Хәтим» яғының оҙонлоғо – 11,28 метр, «Хәтим» менән «Рүкни Йәмәни» араһы – 12,11 метр, «Рүкни Йәмәни» менән «Һәжәри Әсүәд» араһы – 11,52 метр. Ҡәғбәнең эсендә түбәне тотоп торған өс бағана бар. Улар уртала көньяҡтағы диуарҙан «Хәтим»гә таба теҙелгән. Ишектән кереүгә уң яҡта түбәгә күтәрелеү өсөн баҫҡыс бар. Баҫҡысҡа үтеү урынында бер ишек яһалған, уны **«Тәүбә ишеге»** тип йөрөтәләр. Ҡәғбәнең эске диуарҙары һәм түшәме ебәк туҡыманан ғибәрәт япма менән ҡапланған. (Мөхәммәт Ильяс Ғәбделғәни, 33-66 б; Камил Мираҫ, *«Тәжрид Тәржемәһе»*, VI, 17-20).

13 Ҡарағыҙ. Тәбәри, *«Тарих»*, I, 124

14 **Әбү Зәрр** хәҙрәттәренең исеме Жүндәб ибне Жүнаде, сығышы менән Ғыйфар ҡәбиләһенән. Шунлыҡтан Әбү Зәрр әл-Ғыйфари исеме менән таныла. Мосолмандарҙың бишенсеһе һанала. Тәҡүәлек, инанғанлыҡ һәм ҡәнәғәтлек эйәһе була. Шул сәбәпле Аллаһ Рәсүленең уға «Исламдың Ғайсаһы» (Мәсих әл-ислам) ҡушаматын биргәнлеге әйтелә. Исламды таратыу өсөн бик ҙур көс һала. Һәр ваҡыт хәҙрәти Пәйғәмбәр янында була, шунан файҙаланып ҡалырға тырыша. Уҡыу-өйрәнеү мәсьәләһендә ҙур теләк һәм тырышлыҡ күрһәтә. Белмәгән һәр нимәһен Рәсүлуллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмдән һорай. Шуға күрә хәҙрәти Ғәли уны «ғилем ҡапсығы» тип атай. Әбү Зәрр 281 хәҙис-шәриф риүәйәт ҡыла. Һижри 31 йылда Мәккә тирәһендәге Рәбәзә тигән урында вафат була. Шунан уҙып барған бер төркөм, йыназа намаҙын уҡып, уны ер ҡуйынына индерә.

15 Ҡарағыҙ. Бохари, «Әнбиә», 10.

Ҡәғбә Нух туфанынан һуң шаҡтай оҙаҡ ваҡыт ҡом аҫтында ҡала. Хәҙрәти Ибраһим күп йылдарҙан һуң ҡатынын һәм улын ҡалдырып киткән Мәккәгә килгәс, Исмәғил ғәләйһиссәләмгә:

«Раббымдың әмере бар. Бер йорт һаласаҡбыҙ. Һин миңә ярҙам итерһең!» – тине.

Исмәғил ғәләйһиссәләм таш ташый. Хәҙрәти Ибраһим бинаның диуарҙарын һала. **«Ибраһим урыны (мәҡамы)»** исеме менән билдәле һәм өҫтөндә Ибраһим ғәләйһиссәләмдең аяҡ эҙе булған мәрмәр иһә Ҡәғбә диуарҙарын төҙөгәндә лифт вазифаһын үтәй.[16]

Аяти кәримәлә әйтелә:

وَإِذْ يَرْفَعُ إِبْرٰهِيمُ الْقَوَاعِدَ مِنَ الْبَيْتِ وَإِسْمَاعِيلُ
رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ

«Күпмелер ваҡыттан Ибраһим Исмәғил менән бергә Бәйтуллаһтың нигеҙен күтәрә. (Һәм былай тип әйтәләр ине:) **«Йә Раббыбыҙ! Беҙҙән быны ҡабул ит, шикһеҙ, Һин ишетеүсе, белеүсе»** («әл-Бәҡара», 127).[17]

Ибраһим ғәләйһиссәләм, кешеләр Ҡәғбәне тауаф ҡыла башлаһын өсөн бер билдә булдырыу ниәтенән, ҡара ташты Ҡәғбәнең бер мөйөшөнә урынлаштыра.

Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмдең һүҙҙәренсә, был ҡара таш йәннәттән сыҡҡан мәлдә һөттән һәм ҡарҙан ағыраҡ булып, бәндәләрҙең гонаһтары уны ҡаралтҡан. (Тирмизи, «Хаж», 49/877; Әхмәт, I, 307).[18]

Шулай уҡ яһилиәт осоронда һәм ислами заманда бер-бер артлы ҡабынып торған янғындарҙың уны тағы ла ҡарараҡ хәлгә килтергәнлеге риүәйәт ҡылына. Фәҡәт был ҡаралыҡтың бары таштың күренгән өлөшөндә генә

16 Сәид Бәкташ, *Фадл әл-Һәжәри әл-Әсүәд үә Мәками Ибраһим ғәләйһиссәләм*, 108 б; Мөхәммәт Ильяс Ғәбделғани, 71-73 б.
Бер риүәйәткә күрә, Ибраһим ғәләйһиссәләм һуңыраҡ, был урынға менеп, кешеләрҙе хажға саҡырған (Сәид Бәкташ, 111 б.). Аллаһ Тәғәлә «Ибраһим урыны»ның фазиләтен белдереп, былай тигән:

وَإِذْ جَعَلْنَا الْبَيْتَ مَثَابَةً لِلنَّاسِ وَأَمْنًا وَاتَّخِذُوا مِنْ مَقَامِ إِبْرٰهِيمَ مُصَلًّى

«Беҙ, Бәйтте (Ҡәғбәне) **кешеләргә йыйылыу урыны һәм имен бер ер ҡылдыҡ. Һеҙ ҙә Ибраһим урынынан бер намаҙ ҡылыу урыны яһағыҙ** (шунда намаҙ ҡылығыҙ)**...»** («әл-Бәҡара», 125).

17 Әлеге ваҡиға тураһында тәфсиллерәк белеү өсөн – ҡарағыҙ: Бохари, «Әнбиә», 9.

18 Ғалимдәр әйтә: «Гонаһтар бер ташҡа шул дәрәжә тәьҫир итеп ҡаралта ала икән, йөрәктә ни ҡәҙәр зур һәм ни ҡәҙәр ҡурҡыныс эҙ ҡалдырыуын кем белер?» Тимәк, гонаһтарҙан бар көсөбөҙ еткән ҡәҙәр һаҡланыу зарур.

булыуы, Һәжәри Әсүәдтең Ҡәғбә диуарына күмелгән өлөшө һаман да аҡ ҡалғанлығы әйтелә.

Мөжәһид былай тип тапшыра:

«Абдуллаһ ибне Зөбәйр раҙыйаллаһу ғәнһү әйтә: «Бәйтуллаһты яңыртыу өсөн емергәндә, Ҡара ташты ҡараным; Бәйттең эсендә ҡалған өлөшө аҡ ине».

Карматиләр урынынан күтәреп алып киткән Ҡара ташты һижри 339 йылда кире ҡайтарғас, кире урынлаштырыр алдынан, Мөхәммәт ибне Нәфи әл-Хузаи уны тикшерә һәм бындай һүҙҙәрҙе теркәп ҡалдыра:

«Ҡара ташты урынынан күтәрелгән хәлдә тикшерҙем, ҡаралыҡ бары өҫкө яғында булып, башҡа тарафтары аҡ ине».

Һижри 1039 йылда иһә Ҡәғбә бик көслө сил арҡаһында емерелә. Яңынан төҙөлгән ваҡытта шунда булған Имам Ибне Аллан әл-Мәкки төҙөлөш майҙансыҡтарын тикшереп, ентекләп теркәп барған һәм Һәжәри Әсүәд тураһында былай тип яҙған:

«Һәжәри Әсүәдтең Ҡәғбә эсендә ҡаплаулы ҡалған өлөшө Ибраһим урыны кеүек аҡ...»[19]

Ҡәғбәнең төҙөлөшө тамамланғас, хәҙрәти Ибраһим һәм Исмәғил ғәләйһимәссәләм Аллаһҡа бына бындай доға уҡыйҙар:

رَبَّنَا وَاجْعَلْنَا مُسْلِمَيْنِ لَكَ وَمِنْ ذُرِّيَّتِنَا أُمَّةً مُسْلِمَةً لَكَ وَأَرِنَا مَنَاسِكَنَا وَتُبْ عَلَيْنَا إِنَّكَ أَنْتَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ. رَبَّنَا وَابْعَثْ فِيهِمْ رَسُولاً مِنْهُمْ يَتْلُوا عَلَيْهِمْ آيَاتِكَ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَيُزَكِّيهِمْ إِنَّكَ أَنْتَ العَزِيزُ الحَكِيمُ

«Йә Раббыбыҙ! Беҙҙе Һиңә бағышланғандарҙан ҡыл! Нәҫелебеҙҙән дә Һиңә итәғәт итеүсе бер өммәт бир, беҙгә ғибәҙәт ысулдарын күрһәт; тәүбәләребеҙҙе ҡабул ит; сөнки тәүбәләре күп-күп ҡабул итеүсе иң мәрхәмәтле булыусы – Һин генә. Йә Раббыбыҙ! Уларға араларынан Һинең аяттарыңды үҙҙәренә уҡыясаҡ, Китапты һәм хикмәтте өйрәтәсәк һәм уларҙың (нәфестәрен) **паклаясаҡ бер пәйғәмбәр ебәр! Сөнки һәр нәмәнән өҫтөн булыусы, һәр нәмәне урынында ҡылыусы бары Һин генә!»** («әл-Бәҡара», 128-129).

Ҡәғбә төҙөлөп бөткәс, Ибраһим ғәләйһиссәләмгә Аллаһы Тәғәлә бөтә кешеләрҙе хаж ҡылырға саҡырыуҙы йөкләй:

19 Ҡарағыҙ. Сәид Бәкташ, 111 б.; Мөхәммәт Ильяс Ғәбделғани, 43 б.

وَاَذِّنْ فِى النَّاسِ بِالْحَجِّ يَأْتُوكَ رِجَالاً وَعَلَى كُلِّ ضَامِرٍ يَأْتِينَ مِنْ كُلِّ فَجٍّ عَمِيقٍ

«Кешеләрҙе хажға саҡыр, йәйәүләп йәки зәғифләнгән хайуандар өҫтөндә (алыҫ юлдарҙан) **барлыҡ тәрән үҙәндәрҙе кисеп, һиңә килһендәр»** («әл-Хаж», 27).

Был илаһи бойороҡ килгәс, хәҙрәти Ибраһим Әбү Кубәйс тауына күтәрелеп йәки Ибраһим урыны тигән ергә менеп, дүрт тарафҡа ауаз һала һәм Ҡәғбәне хаж ҡылыу Аллаһ тарафынан кешеләргә фарыз ҡылынғанын хәбәр итә.[20]

Ибраһим ғәләйһиссәләм быны үтәгәс, Ябраил ғәләйһиссәләм килеп, уға Сафа менән Мәрүәне һәм Харам-Шәриф сиктәрен күрһәтә, тамға-билдә булараҡ, берәр таш ултыртып ҡуйырға ҡуша. Артабан хаждың бөтә фарыздарын өйрәтә.

Шунан һуң яҡын һәм йыраҡ ҡала-ауылдарҙан әҙәм балалары Хижазға килеп, Бәйтуллаһты зыярат ҡыла башлай. Ҡәғбә мөһим бер дини мәркәз хәленә килеп, бөтә кешеләрҙең ғибәҙәт ҡылыу урыны дәрәжәһен яулай.

Шул уҡ ваҡытта Ҡәғбә уның ҡиммәтен һәм изгелеген танымаған бик күп мөшриктәрҙең һөжүменә дусар ҡала. Боттарға табынған Йәмән хөкөмдарҙарының өсөһө был дәүләт хөкөмдары Әбраһаның ҡәбәхәт һөжүменә тиклемге быуаттарҙа ла Ҡәғбәне емерергә теләй. Был һөжүмдәрҙең береһендә Хүзәйл уғылдарынан ҡай бер бәндәләр Ҡәғбәне емереп, ундағы хазинаны алдырыр өсөн, Түббаны[21] ҡоторттолар. Уны шундай әшәке һөжүмгә өндәүҙәренең сәбәбе Түббанан ҡотолорға теләүҙә була. Сөнки Хүзәйл улдары Ҡәғбәнең изгелегенә ышана һәм уға ҡаршы ҡылынған теләһә ниндәй һөжүмдең һис шикһеҙ һәләкәткә килтерәсәген тарихи тәжрибәләренән бик яҡшы беләләр.

Ҡәғбәне емереү өсөн юлға сыҡҡан Түбба һәм уның йәмәғәте, сәфәр ваҡытында ҡом аҫтында ҡалғас, Түбба, үҙ тирәһендәге ғалим заттарҙың кәңәше һәм тәкдиме менән, Ҡәғбәгә ҡаршы ҡылырға теләгән насар ниәттәренән баш тарта. Бәйтуллаһҡа илтифат күрһәтеп, Мәккә халҡына ҡарата ла һый-хөрмәттә буласағын вәғәҙә итә һәм шул рәүешле һәләкәттән ҡотолоп ҡала.[22]

Ана шундай һәм шуға оҡшаш ваҡиғалар менән Ҡәғбәнең Хаҡ Тәғәлә ҡаршындағы ҡәҙер-ҡиммәте асыҡланғас, шуға бәйле рәүештә халыҡ күз алдындағы абруйы ла күтәрелә. Ғәрәбстан халҡы Ҡәғбә, Мәккә һәм ҡөрәйешлеләрҙең Аллаһ тарафынан һаҡланыуы тураһында фекерҙе ҡабул итә.

20 Ҡарағыҙ. Камил Мираҫ, *«Тәжрид Тәржемәһе»*, VI, 20-21; Сәид Бәкташ, 111 б.

21 Түбба – Йәмән хөкөмдарҙарына бирелгән сифат. «Падишаһ, хөкөмдар» мәғәнәһен белдерә.

22 Ҡарағыҙ. Ибне Һишам, I, 19-20; Ғәбдераззаҡ, V, 153.

Хәҙрәти Ибраһимдан һуң Бәйтуллаһта ғибәҙәт, ботпәрәслек башланған ваҡытҡа тиклем, тәүхид нигеҙҙәренә ярашлы рәүештә алып барыла. Ләкин Мәккәлә ботсолоҡтоң таралыуы менән бергә мөшриктәр тарафынан Ҡәғбәнең эске һәм тышҡы яғына күп боттар ҡуйыла. Шуға ҡарамаҫтан Ҡәғбә һис ваҡыт боттарға бәйле исем менән түгел, ә гел «Бәйтуллаһ» тип атала.[23]

Мәккәне яулап алгас, Ҡәғбәнең эсендәге боттар тулыһынса ҡырып-емереп бөтөрөлә, һәм уның эсе-тышы Пәйғәмбәр Әфәндебеҙ күҙ алдында Зәмзәм һыуы менән йыуыла. Шул көндән бирле Ҡәғбә Ҡорбан байрамының Ғәрәфә көнөндә Зәмзәм һәм гөлсәсәк һыуы менән йыуып паклана, мисек һәм ғәмбәр менән хуш еҫләндерелә, япмаһы яңыртыла.

Яһилиәт осоронда мөшриктәр бик юғары баһалаған «Әл-Мүғәллаҡатүс-Сәбғә» кеүек әҙәби әҫәрҙәрҙең, мосолмандар менән һәр төрлө мөнәсәбәтте өҙөү тураһында ҡарар яҙылған бойкот ҡағыҙы кеүек мөһим сәйәси документтарҙың Ҡәғбә диуарына элеп ҡуйылыуы уның һәр йәһәттән ҙур әһәмиәткә эйә булыуын күрһәтә.

Ҡәғбә менән бәйле, ул төҙөлгән көндән башлап башҡарылып килгән бер нисә шәхси вазифа бар, уларҙы тәүге ваҡыттарҙа хәҙрәти Исмәғил үтәй. Һуңынан был шәрәфле вазифалар Исмәғил ғәләйһиссәләмдең улына күсә, унан һуң жүрхүмиҙәргә һәм уларҙан төрлө ҡәбиләләргә күсеп, ниһәйәт ҡөрәйешлеләр ҡулына килә. Һуңырак төҙөлгән Мәккә ҡала-дәүләтендә лә бик ҡайғыртыусанлыҡ менән, еренә еткереп башҡарылған был вазифалар түбәндәгеләр:

1. **Сиданә йәки Хижабә:** Ҡәғбәнең пәрҙәсеһе һәм асҡыс һаҡлаусыһы вазифаһы.[24]

2. **Сикайә:** Хажиҙарҙы татлы һыу менән һыйлау һәм Зәмзәм ҡойоһо менән бәйле вазифа.

---

23 Кешеләр, ширккә бирелеп, күп һанлы таштарға һәм агастарға табыныуҙарына ҡарамаҫтан, бик хөрмәт ителгән Ҡәғбә, Һәжәри Әсүәд һәм Ибраһим урынына һис ҡасан ғибәҙәт ҡылмағандар. Быны Аллаһ Тәғәлә шәхсән Үҙе һаҡлап тора.

24 Ҡәғбәгә беренсе тапҡыр япма ҡаплаған кешенең Исмәғил ғәләйһиссәләм булғанлығы әйтелә (Ғәбдераззак, V, 154). Ислам тарихында Ҡәғбә япмаһы бөйөк хөкөмдар, хәлифә йәки Мәккә әмире тарафынан эшләтелә. Эске һәм тышҡы яғы өсөн ике өлеш итеп әҙерләнә торған Ҡәғбә япмалары, 1517 йылда хәлифәттең Ғосманлы солтандары ҡулына әләгеүе менән, бер ара Мысырҙа туҡылып килә. солтан Сөләймән Ҡануни осоронда эске япмаһы Истанбулда туҡыла, солтан Әхмәт III заманында эскеһе лә, тышҡыһы ла Истанбулда туҡыла башлай. Дәүләти Ғәлиййә тарафынан туҡылған иң һуңғы япма 1916 йылда ебәрелә, был ваҡыттан һуң, Шәриф Хөсәйен хәрәкәте арҡаһында, башҡа ебәрелмәй. Һуңырак йәнә күпмелер ваҡыт Мысырҙа туҡып ебәрелеп торған япма бөгөнгө көндә Мәккәлә төҙөлгән хосуси бер фабрикала эшләнә.

3. **Риданә:** Фәҡир хажиҙарҙы ризыҡ менән һыйлау, уларҙы урынлаштырыу, ҡунаҡ итеү вазифаһы.

Был вазифаларҙы үҙ өҫтөңә алыу иң ҙур хөрмәт һанала. Әлеге хеҙмәттәр Сәғәҙәт быуатында Мәккәнең алдынғы ғаиләләре араһында бүленә. Хәҙрәти Ғүмәр хәлифәт осоронда югарыла әйтелгән хеҙмәттәр өсөн түләү билдәләй, хәҙрәти Мөғәүиәнән башлап, был эштәр бер тәртипкә һалына. Ғосманлы идараһында иһә Ҡәғбә хеҙмәттәренә һәр йыл Хәрәмәйн йыйымдарынан бер өлөш бүлеп бирелә.

Ҡәғбәнең Аллаһ нағында булыуын күрһәткән ғибрәтле хәл – Фил ваҡиғаһы

Аллаһ Тәғәләнең әмере менән ҡоролған Ҡәғбә һәр ваҡыт илаһи яҡлау-һаҡлау аҫтында булыр. Тарихта «Фил ваҡиғаһы» булараҡ билдәле осраҡ – быны асыҡ күрһәткән ғибрәтле миҫалдарҙан береһелер.

Йәмән хакимы Әбраһа Рим императорының ярҙамы менән Санга ҡалаһында сиркәү төҙөтә, тик был ғибәҙәтханаға үҙе теләгәнсә иғтибар күрһәтелмәгәнен күргәс, Әбраһаның бик ныҡ асыуы ҡабара. Шунан һуң ғәрәптәр электән үк изгелеген танып, зыярат ҡылған Ҡәғбәне емерергә ҡарар бирә. Хәҙерге замандың танктарына тиң филдәре лә булған ғәскәр әҙерләп, Мәккәгә йүнәлә. Шул рәүешле ул, йәнәһе, кешеләрҙе үҙе төҙөткән сиркәүгә ҡаратасаҡ.

Әбраһаның күҙе шул ҡәҙәр тонған була ки, талап алынған дөйәләрен кире һорап килгән Ғәбделмотталибҡа:

«Мин Ҡәғбәне емерергә килдем, ә һин дөйәләрең тураһында уйлап йөрөйһөң!» – тип баҡыра.

Ғәбделмотталибтың Ҡәғбә тураһында:

«Уның хужаһы бар! Ул уны һаҡлаясаҡ!» – тигән һүҙҙәренә ҡаршы, ҡыҙып:

«Уны минән һаҡлап ҡаласаҡ һис кем юҡ!» – тип, йүләрләнеүен дауам итә. Әбраһа Мәккәгә яҡынлашҡан ғәскәргә Ҡәғбәгә һөжүм итергә әмер бирә. Ләкин Мина менән Мөздәлифә араһындағы Мөхәссир үҙәнлегенә килгәс, филдәр шып туҡтап, йөрөй алмаҫ хәлгә килә. Күк йөҙө тау ҡарлуғастары менән тула. Улар яндырылған балсыҡтан яһалған таштарҙы аяҡтарына эләктереп алып килеп, уларҙы Әбраһа ғәскәре өҫтөнә сәсә башлай. Был таштар кемгә эләкһә, шуны һәләк итә. Мәккә алды бер миҙгелдә кешеләр һәм филдәр ҡәберлегенә әйләнә. Был дәһшәтле илаһи мөғжизә булған йылды «Фил йылы» тип атайҙар.

Аллаһ Тәғәлә әлеге ваҡиғаны Ҡөрьәни-Кәримдә түбәндәгесә бәйән итә:

أَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِأَصْحَابِ الْفِيلِ. أَلَمْ يَجْعَلْ كَيْدَهُمْ فِي تَضْلِيلٍ. وَأَرْسَلَ عَلَيْهِمْ طَيْرًا أَبَابِيلَ. تَرْمِيهِمْ بِحِجَارَةٍ مِنْ سِجِّيلٍ. فَجَعَلَهُمْ كَعَصْفٍ مَأْكُولٍ

«Раббыңдың фил эйәләренә низәр ҡылғанын күрмәнеңме? Уларҙың әшәке ниәттәрен юҡҡа сығарманымы? Өҫтәренә өйөр-өйөр ҡоштар ебәрҙе. Был ҡоштар уларға янған балсыҡтан таштар аталар ине. Ниһәйәт, уларҙы ашалған-сәйнәлгән иген һаламына әйләндерҙе» («әл-Фил», 1-5).

Сөнки Ҡәғбә, Йәнәбе-Хаҡтың илаһи әмере менән төҙөтөлгән «Ханәи Бирр» булып тора. Ул ер Аллаһҡа ҡоллоҡ урыны булараҡ изге һәм мөбәрәк ҡылына. Шуға күрә Аллаһы тарафынан һаҡлана.

Әбраһаның ғибәҙәтханаға ҡарата хөрмәтһеҙлек күрһәтеүенә бирелгән яза иһә ҡиәмәткәсә шул рәүешле ҡылынырға мөмкин башҡа ғәмәлдәр өсөн ҡурҡытып тороу сифатына эйә.

Башҡа бер аяти кәримәлә былай тиелә:

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ مَنَعَ مَسَاجِدَ اللهِ أَنْ يُذْكَرَ فِيهَا اسْمُهُ
وَسَعَى فِي خَرَابِهَا أُولَئِكَ مَا كَانَ لَهُمْ أَنْ يَدْخُلُوهَا إِلاَّ خَائِفِينَ
لَهُمْ فِي الدُّنْيَا خِزْيٌ وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ

«Аллаһтың мәсжидтәрендә Уның исеме зекер ителеүенә ҡаршы булған һәм уларҙы харап итергә тырышҡандарҙан да залимыраҡ кем булыр? Уларҙың мәсжидтәргә бары ҡурҡа-ҡурҡа ғына кереүҙәре тейеш (Башҡаса керергә хаҡтары юк). **Улар өсөн донъяла хурлыҡ һәм йәнә улар өсөн әхирәттә бик ҙур ғазап бар»** («әл-Бәҡара», 114).

Золомон шаҡтай көсәйткән Әбраһа һөҙөмтәлә үҙендә сикһеҙ көс-ҡеүәт һәм бөйөклөк бар, тип уйлап бутала. Быға ҡаршы Аллаһ Тәғәлә уны сүлдәрҙәге арыҫлан, ҡаплан йәки ағыулы йылан кеүек дәһшәтле, ҡурҡыныс мәхлүктәр менән түгел, ә бик көсһөҙ һәм зәғиф тау ҡарлуғасы ташлаған, ноҡот борсағынан да вағыраҡ таштар менән һәләк итте. Шулай итеп, Аллаһ Тәғәлә, Фирғәүен, Нәмрут һәм Жалут кеүек тәкәбберҙәрҙе уларҙан бик бәләкәй һәм көсһөҙ күренгән мәхлүктәр тарафынан һәләк иттереп, был заттарҙың ысынбарлыҡта ни тиклем меҫкен, зәғиф йән эйәләре икәнлектәрен һәм ғорурлыҡтарының мәғәнәһеҙлеген асып һала.

Әбраһа лә бик ҙур бөйөклөк тойоп, тәкәбберлек менән сыҡҡан яуынан Йәмәнгә, бик түбәнлеккә төшөрөлгән һәм меҫкен ҡиәфәттә, телем-телем

ваҡланған кәүҙәһен һөйрәй-һөйрәй генә ҡайтып йығыла. Уның был хәле тәкәбберҙәрҙең хатта донъяла ваҡытта уҡ хурлыҡҡа төшөрөлөүенә бик асыҡ ғибрәт булып тора.

«Фил йылы» ҡөрәйешлеләр араһында бер тарих хисабы башланғысы булараҡ ҡулланыла. Түбәндәге риүәйәт быны күркәм үрнәге.

Ҡубаш ибне Гөшәйм:

«Пәйғәмбәр салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм менән мин Фил йылында тыуҙыҡ», – тигән.

Ғосман ибне Ғәффан раҙыйаллаһу ғәнһү унан:

«Һинме өлкәнерәк, әллә Пәйғәмбәр салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмме өлкәнерәк?» – тип һорай.

Мөбәрәк сәхәбә бына шундай бик әҙәпле һәм нәзәҡәтле яуап бирә:

«Пәйғәмбәр салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм минән бик күпкә өлкән. Тыумышта иһә мин Унан әүәлерәк![25] Мин филдәрҙең тиреләрен үҙгәргән, йәшелләнгән рәүештә күрҙем» (Тирмизи, «Мәнаҡиб», 2).

Ибраһим ғәләйһиссәләм һәм хәнифлек

Мәккәлә, дөйөм алғанда, ботпәрәслек хакимлыҡ иткән мәлдә, тәүхид эҙҙәре лә әле тамам юғалып бөтмәй. Хәҙрәти Ибраһим өйрәткән тәүхид дине, бер аҙ ғына булһа ла, бер төркөм кешеләр тарафынан дауам иттерелә.

«Аллаһтың дуҫы» мәғәнәһендә «Хәлилуллаһ» исеменә лайыҡ булған Ибраһим ғәләйһиссәләм – «үлүл-ғазм» пәйғәмбәрҙәрҙең береһе, бик күп пәйғәмбәрҙәрҙең һәм, айырым алғанда, Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәләм Әфәндебеҙҙең ата-бабаһы. Аллаһ Тәғәлә Ибраһим ғәләйһиссәләмгә ун сәхифәлек бер вәхи иңдерә.

Хәҙрәти Ибраһимдың исеме Ҡөрьәни-Кәримдә егерме биш сүрәлә алтмыш тугыҙ тапҡыр осрай; **Әввäһ** (күп «аһ» итеүсе), **Хәлим** (йомшаҡлык эйәһе), **Мөниб** (Аллаһҡа һығыныусы), **Канит** (Аллаһҡа итәғәт, ҡоллоҡ итеүсе), **Шакир** (Аллаһҡа күп шөкөр итеүсе) һәм **Хәниф** кеүек хөрмәтле атама һәм сифаттар менән зекер ителеп, маҡтау-ҫәнәләр менән телгә алына.

Ибраһим ғәләйһиссәләмдең дине **«Хәнифлек»** тип атала. «Хәниф» кәлимәһе һүҙлектә «ҡыйыҡ юлды ташлап, тураға барыусы, бер йүнәлештә

25 Был риүәйәттәге кеүек, әсхәби кирам Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмдең һәр ваҡыт иң өҫтөн һәм иң юғары урын биләгәненән хәбәрҙар була. Шул рәүешле был мәсьәләлә бик ҙур һиҙгерлек, иғтибарлылыҡ күрһәтәләр. Уның кәүҙәһенә ҡағылыу мөмкинлеге булгандар бынан бик ҙур ғорурлыҡ тоя: «Бына ошо ике ҡулым менән Рәсүлүллаһҡа табындым», - тип, ҡулдарын күрһәтә торған булалар (Ибне Сәғд, IV, 306; Хәйсәми, VIII, 42).

булыусы, башҡа диндәрҙән, батыл ышаныу-хөрәфәттәрҙән ҡасып, берҙән-бер Аллаһҡа иман килтереүсе «муваххид» тип аңлатыла.

Йәнәбе-Хаҡ Ҡөрьәни-Кәримдә былай ти:

وَقَالُوا كُونُوا هُودًا اَوْ نَصَارَى تَهْتَدُوا قُلْ بَلْ مِلَّةَ

اِبْرَهِيمَ حَنِيفًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ

«(Йәһүҙи һәм нәсраниҙар мосолмандарға) **«Йәһүҙи йәки нәсрани булығыҙ, тура юлды табырһығыҙ», – тинеләр.** (Йә Хәбибем!) **«Киреһенсә, беҙ тураға йүнәлгән** (хәниф) **һәм Аллаһҡа ширк ҡылмаған Ибраһим диненә буйһонабыҙ», – тип әйт!»** («әл-Бәҡара», 135).

مَا كَانَ اِبْرَهِيمُ يَهُودِيًّا وَلاَ نَصْرَانِيًّا

وَلَكِنْ كَانَ حَنِيفًا مُسْلِمًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ

«Ибраһим йәһүҙи ҙә, нәсрани ҙа түгел ине. Ләкин Ул Аллаһты таныған тоғро (хәниф) **бер мосолман ине һәм мөшриктәрҙән дә булманы»** («Әлү Ғимран», 67).

Яһилиәт осоронда һәр төрлө аҙашыуҙан һәм ботпәрәслектән йөҙ сөйөрөп, Хаҡ Тәғәләгә йүнәлгән, хәҙрәти Ибраһим диненә тотоноп, берҙән-бер Аллаһҡа ышанған заттарҙы ла хәниф тип атайҙар. **Вәраҡа ибне Нәүфәл, Ғабдуллаһ ибне Жәхш, Ғосман ибне Хувәйрис, Зәйд ибне Ғамр, Кусс ибне Сәғиҙә** кеүек заттар – хәнифтәрҙең ҡайһы берҙәре. Хәнифтәр йәнһеҙ, телһеҙ, һис нәмәгә көсө етмәгән боттар ҡаршыһында эйелеүҙе, уларға ялбарыуҙы ерәнгес, бысраҡ ғәмәл һанайҙар.

Ибне Ғүмәр раҙыйаллаһу ғәнһүмә[26] былай тип һөйләй:

---

26 **Ғабдуллаһ ибне Ғүмәр** раҙыйаллаһу ғәнһүмә пәйғәмбәр ебәрелеүҙең өсөнсө йылында тыуа. Атаһы хәҙрәти Ғүмәр менән бергә һижрәт ҡылды. Эсендә Әбү Әййүб әл-Әнсари ҙа булған ғәскәр менән **Истанбул** походында ҡатнаша. Апаһы хәҙрәти Хафса Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмдең ҡатыны булғанлыҡтан, Ғабдуллаһ ибне Ғүмәр Ғаләмдәр ғорурлығы Әфәндебеҙҙең яҡын тирәһендә булыу мөмкинлеге ала. Ҡабатланғандары менән бергә һанағанда, барлығы 2630 хәҙис-шәрифте риүәйәт ҡылып, Әбү Һөрәйрә раҙыйаллаһу ғәнһүҙән ҡала иң күп хәҙис риүәйәт ҡылып тапшырған ете сәхәбәнең (Мүксирҙәр) икенсеһе була. Ибне Ғүмәр раҙыйаллаһу ғәнһү иң күп фәтва биргән ете сәхәбәнең дә береһе.
Аллаһ Рәсүленең тормош рәүешенә һүҙгә-һүҙ ярашыу һәм Уның ҡушҡандарын нәҡ әйтелгәнсә башҡарыу мәсьәләһендә уға тиңдәр булмай. Рәсүл Әкрәмдең вафатынан һуң Уға ҡарата мөхәббәтенең ҡеүәтлелеге арҡаһында Рәсүлүллаһ ғәләйһис-саләтү үәс-сәләәм намаҙ уҡыған урындарҙы белешеп, шуларҙа намаҙ уҡый, Ул йөрөгән юлдарҙа йөрөй, Ул ышыҡланған ағас күләгәләрендә ултыра, ҡоромаһындар өсөн, уларға һыу һибә (Бохари, «Саләт», 89; Ибне Хәжәр, «әл-Исабә», II, 349).

«Пәйғәмбәр Әфәндебеҙ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм пәйғәмбәрлеккә ҡәҙәр Бәлдаһтың[27] аҫкы өлөшөндә булған бер ваҡытта шунда йәшәүселәр тарафынан мәжлескә саҡырыла. Табында Зәйед ибне Гамр ибне Нүфәйл дә була. Ғаләмдәр Әфәндеһенә ит тәкдим ителә. Пәйғәмбәр Әфәндебеҙ был ризыҡты ашамағас, Зәйед тә иттән тыйыла. Зәйед ит ашамауының сәбәбен түбәндәгесә аңлата:

«Мин һеҙҙең боттарығыҙ исеменә бағышлап һуйылған итте ашамайым. Мин бары Аллаһ исеме менән һуйылғанды ғына ашармын».

Зәйед ҡөрәйеш ҡәбиләһенең терлектәрҙе боттар исемен телгә алып һуйыуын ғәйепләй һәм былай ти:

«Һарыҡты Аллаһ яралтты. Уның өсөн күктән ямғыр яуҙырҙы, ерҙән үлән сығарҙы. Әммә һеҙ уны Аллаһтың исемен зекер итмәйенсә генә салаһығыҙ!» (Бохари, «Мәнаҡибүл-Әнсар», 24; «Зәбаих», 16).

Башҡа бер риүәйәттә һөйләнә:

«Зәйед ибне Гамр, Вәраҡа ибне Нәүфәлде үҙе менән алып, хаҡ динде һорап, уға буйһоноу өсөн Дамаскҡа бара. Унда бер йәһүд ғалимын осрата. Уға диндәр тураһында һорау бирә лә:

«Бәлки, һеҙҙең дингә керермен, миңә уның тураһында мәғлүмәт бир, аңлат», – тип әйтә.

Йәһүд:

«Аллаһ ғазабынан үҙеңә насипты күрмәйенсә, һин динебеҙгә керә алмаҫһың!» – тип яуап бирә.

Зәйед:

Бер ваҡыт аяғын бик ныҡ көҙән йыйыра. Шул саҡ янында булған Ғабдеррахман ибне Сәғд: «Үҙең иң ныҡ яратҡан заттың исемен иҫкә ал», – ти.

Ул иһә:

«Йә Мөхәммәт!» – ти һәм шул миҙгелдә аяғы һауыға (Ибне Сәғъд, IV, 154).

Ибне Ғүмәр разыйаллаһу ғәнһү әсхәбә-кирамдың алдынғы байҙарынан була. Мөлкәтенең артыҡ йыйылыуына юл ҡуймай, ҡулына кергәнен ярлыларға тарата. Үҙе эйә булған нәмәләр араһында иң оҡшатҡандарын Аллаһ юлында өлөш итеү йәки саҙаҡа рәүешендә биреү өсөн айырып ҡуя. Яҡшы юлға баҫҡанын күргән һәм намаҙ уҡығанын белгән барлыҡ ҡолдарын азат итә башлай. Дуҫтарынан береһе уны киҫәтеп, ҡайһы бер ҡолдарҙың ирек алыу өсөн генә мәсеткә йөрөгәнен еткерә. Хәҙрәти Ғабдуллаһ йөрәгендә Аллаһҡа мөхәббәтен раҫлаған күркәм яуап бирә: «Беҙҙе Аллаһ менән алдарға теләгәндәргә алданырға риза!»

Төрлө сәбәптәр менән меңдән артыҡ ҡолға ирек бирә. Һижри 73 / миләди 692 йылда һикһән биш йәшендә Мәккәлә вафат була.

27 Бәлдаһ – Мәккә тирәһендәге бер үҙәнлек.

«Мин Аллаһтың ғазабынан ҡасып бында килдем дә инде (ғазап түгел, ризалыҡ һәм рәхмәтен эҙләйем). Аллаһ ғазабынан үҙемә өлөш алырға һис ниәтем юҡ! Һин миңә башҡа бер дин күрһәт (һәм мин шуны ҡабул итәйем)!» – тине.

Йәһүд ғалимы:

«Мин хәнифлектән башҡа дин белмәйем!» – тип яуап тотто.

Зәйед:

«Хәнифлек нимә ул?» – тип һораны.

Йәһүд ғалимы:

«Хәҙрәти Ибраһим дине ул. Ул йәһүҙи ҙә, нәсрани ҙа түгел, Аллаһтан башҡа бер нәмәгә лә табынмай», – тип аңлатты яуабында.

Зәйед унының янынан сыҡҡас, нәсрани ғалимдарынан берәү менән осрашты. Унан да шул уҡ нәмәләрҙе һораны.

Ул да:

«Аллаһ ләғнәтенән үзеңә насипты күрмәйенсә, һин динебеҙгә керә алмаҫһың!» – тине.

Зәйед уға ла:

«Мин Аллаһ ләғнәтенән ҡасып, был яҡтарға килдем дә инде. Хәлемдән килгән һис заман Аллаһ ләғнәтенән бер нәмә лә алырға теләмәйем. Һин миңә башҡа бер дин күрһәтә алаһыңмы?» – тип мөрәжәғәт итте.

Ул ғалим да йәһүҙи ғилем эйәһе кеүек хәнифлек тураһында һөйләне. Зәйед унының хәҙрәти Ибраһим хаҡында һүҙҙәрен ишеткәс, янынан китеп барҙы. Тышҡа сыҡҡас, ҡулдарын күтәреп ялбарҙы:

«Аллаһым, Һине шәһит ҡылам, мин Ибраһим ғәләйһиссәләм дине юлындамын!» (Бохари, «Мәнаҡибул-Әнсар», 24).

Әсма бинте Әбү Бәкер разыйаллаһу ғәнһүмә әйтә:

«Зәйед ибне Гамрҙың аяҡка баҫып, Ҡәғбәгә таянған хәлдә:

«Әй ҡөрәйеш йәмәғәте! Валлаһи, минән ҡала һис берегеҙ Ибраһим ғәләйһиссәләм дине юлында түгелһегеҙ!» – тигәнен ишеттем.

Зәйед тереләй ергә күмеләсәк ҡыҙҙарҙы ҡоткарып, уларға бар ғүмерен бағышлай ине. Ҡыҙын үлтерергә йыйынған бәндәгә:

«Уны үлтермә, унының сығымдарын мин үҙ өҫтөмә алам», – тип, ҡыҙҙы үҙенә ала ине. Ҡыҙ үҫеп еткәс, атаһына:

«Теләһәң, уны һиңә ҡайтарайым, теләһәң, ихтыяждарын ҡәнәғәтләндереүҙе дауам итәйем», – тип әйтә ине» (Бохари, «Мәнаҡибул-Әнсар», 24).

Аллаһ Рәсүле салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм хәнифтәрҙән Вәраҡа тураһында:

«Уны йәннәттең уртаһында, өҫтөндә ебәк кейемле килеш күрҙем»;

Зәйед тураһында:

«Ҡиәмәт көнөндә ул минең менән Ғайса ғәләйһиссәләм араһында айырым бер өммәт буларак ҡубарыласаҡ», – тип әйткән (Хәйсәми, IX, 416).

Юғарыла телгә алынған был хәнифтәр әүәлге изге китаптарҙан күпмелер хәбәрҙар булғанлыҡтан, «Һуңғы пәйғәмбәр» ваҡытының яҡынлашыуын беләләр һәм Уны бик түҙемһеҙләнеп көтәләр.

Күпселек ислам ғалимдары фекеренсә, Пәйғәмбәр ғәләйһис-саләтү үәс-сәләәмдең ата-әсәһе лә Мәккәләге хәнифтәрҙән була.

Хәнифлек исламдың бер аллалыҡҡа ышаныуынан башҡа нәмә түгел. Шунлыҡтан Йәнәбе-Хаҡ Пәйғәмбәр Әфәндебеҙгә хәниф булған Ибраһим ғәләйһиссәләм диненә эйәреүҙе Ҡөрьәни-Кәримдә бындай һүҙҙәр менән бойора:

ثُمَّ اَوْحَيْنَا اِلَيْكَ اَنِ اتَّبِعْ مِلَّةَ اِبْرٰهِيمَ حَنِيفًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ

«Һуңынан (әй Хәбибем) Һиңә: «Тура юлға йүнәлеп, Ибраһим диненә эйәр! Ул мөшриктәрҙән түгел ине», – тип вәхи менән бойорҙоҡ» («ән-Нәхел», 123).

Шуға күрә хәнифлек ислам дине тураһында һөйләгәндә лә ҡулланыла һәм самими, ихлас мосолманға «хәниф» исеме бирелә. Мәҫәлән, Пәйғәмбәр Әфәндебеҙ:

«Мин, түбәнселекле хәниф дине менән ебәрелдем», – тип белдерә. (Әхмәт, V, 266).[28]

28 Шулай уҡ ҡарағыҙ. Бохари, 29.

ПӘЙҒӘМБӘРЛЕККӘ ҠӘҘӘР ХӘҘРӘТИ МӨХӘММӘТ

салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм

БЕРЕНСЕ БҮЛЕК

ПӘЙҒӘМБӘРҘЕҢ ДОНЪЯҒА КИЛЕҮЕ ҺӘМ БАЛА САГЫ

Мөхәммәт нуры

Аллаһ Тәғәлә өсөн ваҡыт һәм урын төшөнсәһе тураһында һүҙ була алмай. Ул ваҡыт һәм урынға мөнәсәбәттән азат.[29] Мәңгелектә берҙән-бер булған һәм булмышы өсөн башҡа бер яралтыусыға мохтажлығы юҡ Йәнәбе-Хаҡ Үҙен таныуҙы һәм ошо ғәмәлдең ғибәҙәттәр арҡылы хөрмәт менән раҫланыуын маҡсат итеп ҡуя, шуға күрә «ғаләми кәсрәт» (ғаләмдәр күплеге, йәғни бар донъя) тип аталған масиваллаһты[30] (Аллаһтан башҡа затты, нәмәне) яралта. Был яралтылыштың иң тәүге нәтижәһе – «**нур**». Әлеге нур «Мөхәммәт хәкиҡәте»нең асылы һәм нигеҙен тәшкил итә.

Ҡиммәтле йәүһәр шәрә бер рәүештә тәҡдим ителмәгән кеүек, тирә-яғы төрлө биҙәкле тартма-төргәктәр менән уратып алынһа, бөтә мәхлүктәр **«Мөхәммәт нуры»** ҡаршында ана шул рәүештә ҡарала ала. Улар Уның ысын бөйөклөгө өсөн яралтылғандарҙыр. Шунлыҡтан мәхлүктең бар ителеүенең беренсе сәбәбе – Йәнәбе-Хаҡтың Үҙенең Табыныр зат булыуы, икенсе сәбәбе иһә «Мөхәммәт нуры»н, ҡиммәте һәм бөйөклөгөнә бәйле рәүештә, башҡа мәхлүктәр менән уратып, төрөп, биҙәп ҡуйыу заруриәте.

Башкаса әйткәндә, ислам фәненә күрә, бөтә барлыҡтарҙың яралтылышында тәүге башланғыс – «Фәғили Мухтар» (теләгәнен ҡылыуҙа ирекле зат) булараҡ Йәнәбе-Хаҡ Үҙе, сәбәбе һәм һөҙөмтәһе иһә «Мөхәммәт нуры». Йәғни яралтылышта Ул – беренселер.

Ислам ҡарашынса, ғаләм «хадиҫ» (барлыҡҡа килгән) нәмә, күп кенә философтар уйлаған кеүек «ҡадим» (башланғысһыҙ) түгел. Йәғни һуңынан барлыҡҡа килгән, пәйҙә булған нәмә. Ҡадим булыусы бары Йәнәбе-Хаҡ ҡына. Һуңынан яралтылғандарҙың беренсеһе иһә – «Мөхәммәт нуры». Ана шул сәбәпле Аллаһ Рәсүле саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм:

---

29 Кеше мейеһе яралтылышы яғынан ваҡыт һәм урын шарты менән ҡарарға мөмкин сифатта. Аныҡ ғаләмдән алған күҙәтеүҙәрҙе ҡулланып, билдәле бер үлсәмдә булһа ла, хәҡиҡәткә ирешә. Күҙ менән күреп булырҙай сиктәрҙең тышында ҡалған донъя хәҡиҡәттәре өсөн аныҡ ғаләмдән алған күҙәтеүҙәрен, белемдәрен файҙаланырға мәжбүр бәндә барлыҡ метафизик факттар өсөн теүәл йөкмәткеле һүҙҙәр, метафорик атамалар ҡулланырға, нигеҙҙә, дусар ителә.

30 Масиваллаһ – Аллаһтан алынған һәм Уның Үҙенән ҡала һәр нәмә өсөн ҡулланыла торған бер атама.

«Әҙәм рух менән жәсәд (тән) араһында ваҡытта уҡ мин нәби инем», – дигән (Тирмизи, «Мәнаҡиб», 1).

Йәғни хәҙрәти Пәйғәмбәр салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм, нурының яралтылышы һәм уға рәсүллек билдәләнеүе яғынан ҡарағанда, хәҙрәти Әҙәм ғәләйһиссәләмдән әүәлгерәк. Есми рәүеш алып, донъябыҙға килеүе яғынан ҡарағанда иһә пәйғәмбәрҙәр календарының һуңғы сәхифәһе булып тора. Сөнки пәйғәмбәрҙәр хисабы бөтә барлыҡтың беренсеһе булған «Мөхәммәт нуры»нан башланып, «Мөхәммәт җисмиәте»нән ғибәрәт һуңғы сәхифә менән тамамлана.

«Йәшәйеш нуры» иң беренсе яралтылған барлыҡ булған **«Мөхәммәт нуры»** менән Уның хөрмәтенә яралтылған бөтә мәхлүктәр араһындағы бәйләнеште күрһәтер. Был барлыктар үҙ-үҙҙәренән һис ниндәй хөрмәткә эйә булмайынса, «Мөхәммәт нуры»на мөнәсәбәттә хаҡ-баһа алырҙар.

Түбәндәге хәҙис-шәрифтәр ҙә әлеге хәҡиҡәтте раҫлай:

«Әҙәм ғәләйһиссәләм, йәннәттән сығарылыуына килтергән ғәйепле ғәмәлен ҡылғанда, хатаһын аңлап:

– Йә Раббы! Мөхәммәт хаҡы өсөн Һинән мине кисереүеңде һорайым, – тине.

Аллаһ Тәғәлә:

– Әй Әҙәм! Әле Мин яралтмаған килеш, һин Мөхәммәт тураһында ҡайҙан белдең? – тип һораны.

Әҙәм ғәләйһиссәләм:

– Йә Раббы! Һин мине яралтып, йән өргәндә, башымды күтәрҙем. Ғәреш бағаналары өҫтөндә «Лә иләһә илләллаһ, Мөхәммәдүн Рәсүлүллаһ» тигән һөйләм яҙылғанын күрҙем. Шунда белдем ки, Һин Үҙ исемеңә яратылғандарҙан иң һөйөклө заттың исемен генә өҫтәйһең! – тине.

Быға ҡаршы Аллаһ Тәғәлә:

– Дөрөҫ әйттең, әй Әҙәм! Ысынлап та, Ул Минең өсөн мәхлүкәттең иң һөйөклөһө. Уның хаҡына Миңә доға (Миңә доға менән мөрәжәғәт иттең инде), Мин һине кисерҙем. Мөхәммәт булмаһа, Мин һине яралтмаҫ та инем! – тип хәбәр һала» (Хәким, II, 672).

Ибне Ғәббәс разыйаллаһу ғәнһүмәнән тапшырыла:

«Аллаһ Тәғәлә Ғайса ғәләйһиссәләмгә вәхи иңдерҙе һәм былай тип бойорҙо:

– Әй Ғайса! Мөхәммәткә иман килтер һәм өммәтеңдән Уны күрәсәктәргә Уға иман килтерергә ҡуш! Мөхәммәт булмаһа, Әҙәмде яралтмаҫ инем! Мөхәммәт булмаһа, йәннәт менән йәһәннәмде яралтмаҫ инем. Ғәреште һыу

өҫтөнә яралтып ҡуйғас, ул һелкенә башланы, өҫтөнә «Лә иләһә илләллаһ, Мухәммәдүн Рәсүлүллаһ» тип яҙғас, тынысланды» (Хәким, II, 672).

Бер вакыт Жәбир раҙыйаллаһу ғәнһү Пәйғәмбәр Әфәндебеҙ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм янына килеп һорау бирә: «Ата-әсәм Һиңә ҡорбан булһын, йә Рәсүлүллаһ! Миңә иң беренсе булып ни яралтылғанын әйтерһеңме?»

Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм: *«Әй Жәбир! Аллаһ Тәғәлә һәр нәмәнән әүәл Үҙ затының нурынан һинең Пәйғәмбәреңдең нурын яралткан...»* – дип яуап бирә.[31]

Ибне Ғарәби хәҙрәттәре, был мәсьәләлә былай фекер йөрөтә:

«Аллаһ Тәғәлә, Мөхәммәт ғәләйһиссәләмгә пәйғәмбәрлек хәбәрен ирештергән ваҡытта Әҙәм ғәләйһиссәләм әле юҡ ине, һыу менән балсыҡ араһында ине… Шул рәүешле нәби һәм рәсүлдәр аша барлыҡҡа килгән бөтә шәриғәттәрҙең әүәле һәм һуңғыһы булыу хөкөмөн Йәнәбе Хаҡ Аллаһ Рәсүле өсөн ысынға ашырҙы. Пәйғәмбәребеҙ шул заманда уҡ шәригәт эйәһе ине, сөнки хәҙис-шәрифендә: *«Әҙәм рух менән жәсәд араһында вакытта уҡ мин нәби инем»*, – тип белдерә. Пәйғәмбәрлек бары Уға Аллаһ тарафынан бирелгән бер шәригәт менән генә билдәләнә ала» (Ибне Ғарәби, *«әл-Футүхат»,* II, 171; IV, 66-67).

Ибне Ғарәби хәҙрәттәре башҡа бер хеҙмәтендә әйтә:

«Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм – инсанлыҡ төрө араһында мәхлүкәттең иң камилы. Шунлыҡтан пәйғәмбәрлек Уның менән башланды, Уның менән тамамланды» (Ибне Ғарәби, *«Фусус әл-Хикәм»,* IV, 319).

Хәҙрәти Мәүләнәнең *«Мәснәүи»*ендә:

«Кил, әй күңел! Ысын байрам – Йәнәбе Мөхәммәт менән ҡауышыу. Сөнки йыһандың яктылығы Уның мөбәрәк барлығының нурынандыр», – ти.

Сөләймән Чәләби хәҙрәттәре лә *«Мәүлиди Шәриф»*ендә «Мөхәммәт нуры» тураһында былай тип телгә ала:

«Мостафа нурын әүәл бар ҡылды,

Һөйҙө хөрмәт менән Кәрим Аллаһ»[32].

---

31 Ҡарағыҙ. «Ғәжлуни», I, 265.

32 Сөләйман Чәләби, хәҙрәти Пәйғәмбәр салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмдең Йәшәйеш нуры булғанлығын һәм холоҡ-тәбиғәтенең Мөхәммәт нуры хөрмәтенә бар ителеүен ошо ҡыҫҡа ғибәрәләр менән белдерә:

«Аллаһ Уға рәхмәт ирештереп, Уны мөкәммәл ҡылды һәм башка мәхлүктәр араһында фазиләтле итте».

«Ғәреш һәм фәрештә, йәғни ерҙә һәм күктә йәшерен һәм асыҡ ни бар, һәр нәмә Уның вәсиләһе менән барлыкка килде».

«Әгәр Мөхәммәт Мостафа салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм булмаһа, был ерҙәр һәм күктәр

«Яралтыусы һәм Кәрим булған Аллаһ башта Мөхәммәт Мостафа саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләмдең нурын яралтты һәм Уны һөйҙө».

Ҡыҫҡаһы, **«Мөхәммәт хәҡиҡәте»** тип тә аталған «Мөхәммәт нуры» – Рәсүлүллаһ саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләмдең рухи шәхсиәтен тәшкил иткән бер нур, бер хәҡиҡәт йәки йәүһәрҙер. Ул – Аллаһ ҡаршыһында иң һөйөклө һәм иң ҡиммәтле нәмә. Бөтә барлыҡтарҙың яралтылыу сәбәбе Йәнәбе-Хаҡтың иң беренсе булып бар ителгән «Мөхәммәт нуры»на мөхәббәтенән ғибәрәт. Шунлыҡтан бөтә ғаләм «Мөхәммәт нуры» хөрмәтенә һәм Уға бер биҙәк булдырыу өсөн халиҡ ҡылынған. Бөтә барлыҡтар Уның хәҡиҡәтен белдереү һәм аңлатыу өсөн яралтылған. Бер стаканға бер диңгеҙҙе һыйҙырып булмаған кеүек, «Мөхәммәт нуры»н да шуға күрә тулыһынса аңлатып бөтөрөү мөмкин түгел.

Пәйғәмбәр Әфәндебеҙҙең пак нәҫел-нәҫәбе

Пәйғәмбәребеҙҙең атаһы – хәҙрәти Ғабдуллаһ, әсәһе – хәҙрәти Әминә. Уның мөбәрәк нәҫеле хәҙрәти Исмәғил улы Ҡидар ғаиләһенең иң хөрмәтлеһе булған Әднәнгә барып тоташа.[33]

Пәйғәмбәребеҙҙең йыраҡ ата-бабаһы булган Әднән – Исмәғил ғәләйһиссәләм нәҫеленән.[34] Әднәндең улы Мәәдд Ғайса ғәләйһиссәләмдең ҡорҙашы булған, тип һөйләйҙәр.

булмаясаҡ ине».

«Һәм Уның олуғ Рәсүл булғанлығы сәбәпле, Аллаһ Тәғәлә хәҙрәти Әҙәмдең тәүбәһен ҡабул итә».

«Әгәр Мөхәммәт Мостафа саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм ғаләмгә килмәһә, Әҙәм ғәләйһиссәләмгә өҫтөнлөк тажы кейҙерелмәҫ ине».

«Хәҙрәти Нух Уның арҡаһында быуылып үлеүҙән ҡотолоп ҡала. Ул тыуғансы уҡ ни тиклем шундай мөғжизәләр була».

«Бөйөк Аллаһ берҙән-бер дуҫлығы хөрмәтенә Уның ата-бабаһына бик ҙур ғиззәт бирә».

«Жәлил булған Аллаһ, Уның бабаһы булған өсөн, Хәлилгә (хәҙрәти Ибраһимға) утты гөл баҡсаһына әйләндерә».

«Хәҙрәти Мусаның ҡулындағы таяҡ та (кафырҙарға ҡаршы) Уның хөрмәтенә аждаһаға әүерелә».

«Хәҙрәти Ғайса ла Уның өммәтенән була алыу өсөн, үлмәйенсә күктәргә күтәрелгән».

«Был иҫкә алынған заттар – пәйғәмбәрҙәр. Ләкин хәҙрәти Әхмәт уларҙың иң камилы һәм иң фазиләтлеһе».

«Хатта шулай ки, барыһы ла Мөхәммәт өммәтенән булыу теләгендә булдылар».

«Ул хәлдә Уның сөннәтен (үрнәк эш-ғәмәлдәрен) үтәү рәүеше менән өммәте булырға тырыш, Хаҡ Тәғәләнең рәхмәте һиңә лә насип булһын!»

33 Рәсүлүллаһ саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләмдең шәрәфле шәжәрәһе бындай: Мөхәммәт ибне Ғабдуллаһ ибне Ғәбделмотталиб ибне Һашим ибне Ғәбде Манаф ибне Кусәй ибне Киләб ибне Мүррә ибне Ҡәғъб ибне Луәй ибне Ғәлиб ибне Фихр ибне Мәлик ибне Нәҙер ибне Кинәнә ибне Хузәймә ибне Мүдрикә ибне Ильяс ибне Мудар ибне Низар ибне Мәәдд ибне Әднән. (Бохари, «Мәнаҡибүл-Әнсар», 28; Ибне Һишам, I, 1-3; Ибне Сәғд, I, 55-56).

34 Ҡарағыҙ. Ибне Һишам, I, 1, 5.

Ҡөрәйеш ҡәбиләһендә тыуған Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм атаһы яғынан да, әсәһе яғынан да иң саф һәм иң хөрмәтле ғаилә менән бәйләнгән. Аллаһ Рәсүле салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм нәсәбәһенең саф һәм пак булғанлығы хаҡында былай тип раҫлаған:

«Мин ата-әсәмдән Яһилиәт осороноң насарлыҡтарынан һис нимә менән бысранмайынса донъяға килдем. Мин нәҡ Әҙәмдең үҙенән үк башлап атама һәм әсәмә ҡәҙәр гел никах емеше булараҡ донъяға килдем, һис тә зинанан тыуманым!» (Ибне Кәҫир, *«әл-Бидәйә»,* II, 260).

Уның бер шәрәфле исеме лә – **Мостафа**. Әлеге исеме ана шул тарихи һайланышты, һайлап алыныуҙы белдерә.

Хәҙрәти Пәйғәмбәр салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм бәйле булған йәмғиәт икегә айырылғанда, Аллаһ Тәғәлә Рәсүлен уның иң хәйерле өлөшөндә ҡалдырған. Уның бөтә барлыҡты яҡтыртҡан нуры хәҙрәти Әҙәм ғәләйһиссәләмдән башлап иң саф ата-әсәләр сылбырынан күсеп килеп, Уға ирештерелгән.[35]

Ибне Ғәббәс хәҙрәттәре «әш-Шуғара» сүрәһенең был хаҡтағы 219-сы аятын бына былай тәфсир ҡыла:

«Һин, йәғни нурың, сәждә ҡылыусылар аша ғына йөрөтөп Һиңә ирештерелгән» (Ҡуртуби, XIII, 144; Хәйсәми, VIII, 214).

Ғаләмдәр ғорурлығы салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм әлеге үҙенсәлекте хәҙис-шәрифтәрендә түбәндәгесә телгә ала:

«Мин – Әҙәм балаларының иң хәйерле һәм иң таҙа булғандарынан, быуаттан-быуатҡа, ғаиләнән-ғаиләгә күсерелеп, ахырҙа хәҙер Үҙем булған ғаиләлә вөжүдле хәлдә донъяға килтерелдем!» (Бохари, «Мәнаҡиб», 23).

«Аллаһ Тәғәлә Ибраһим балаларынан Исмәғилде һайлап алды. Исмәғил балаларынан Кинәнә балаларын һайланы. Кинәнә балаларынан Ҡөрәйеште һайланы. Ҡөрәйештән Хашим балаларын һайланы. Хашим балаларынан Ғәбделмотталиб балаларын һайланы. Ғәбделмотталиб балаларынан мине һайлап алды» (Мөслим, «Фадаил», 1; Тирмизи, «Мәнаҡиб», 1).

Бөйөк ислам ғалимы Ибн Хәлдүн Пәйғәмбәр Әфәндебеҙ шәжәрәһенең ошо тиклем асыҡ һәм тәфсилле беленеүе һәм быуындан-быуынға дауам итеп килеүе мәсьәләһендә былай тигән:

«Хәҙрәти Мөхәммәт салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмдән башҡа һис бер ҡолдоң шәжәрәһе был ҡәҙәр тәртипле теркәлмәгән һәм Әҙәм ғәләйһиссәләмдән үҙҙәренә тикле быуындар күсеше бер өҙләкһеҙ рәүештә шулай дауам итмәгән. Был –Аллаһ Тәғәләнең Хәбибенә айырым бер бүләгеләр» (Ибн Хәлдүн, I, 115).

35 Ҡарағыҙ. Әхмәт, I, 210.

Хәҙрәти Пәйғәмбәрҙең атаһы Ғабдуллаһ менән әсәһе Әминәнең ҡауышыуы

Хәҙрәти Пәйғәмбәр ебәрелгән осор алдынан тәүхид иман юғалған була, Ҡәғбә төрлө ҡәүем-ҡәбиләләрҙең боттары менән тула, Зәмзәм ҡойоһо ла ташландыҡ хәлгә килә.

Бер вакыт, Хижрҙә йоҡлағанда, төшөндә Пәйғәмбәр Әфәндебеҙҙең бабаһы Ғәбделмотталибҡа Зәмзәм ҡойоһон ҡаҙып сығарыу тураһында хәбәр ителә. Һуңынан бер хәбәр менән ҡаҙырға кәрәкле урын да уның үҙенә күрһәтелә.

Ғәбделмотталиб ҡаҙыу эштәрен башлағанда:

«Ғибәҙәт ҡылыу урыныбыҙҙың тирә-йүнен ҡаҙытмайбыҙ», – тип, ҡөрәйешлеләр уға ҡаршы төшә. Ғәбделмотталибтың әле уларға ҡаршы торорлоҡ көсө булмай. Быға ҡаршы Ғәбделмотталиб, Аллаһ үҙенә ун бала биреп, улар ҙа аталарын һаҡларлыҡ саҡка ирешһә, балаларының береһен Ҡәғбә янында ҡорбан килтерергә вәғәҙә итә.

Күпмелер ваҡыт һуңыраҡ, Ғәбделмотталиб менән бәйле рәүештә күренгән иҫ киткес хәлдәр һәм ишараттар сәбәпле, ҡөрәйешлеләрҙең күңеле бер аҙ йомшай һәм улар рөхсәт бирә. Ғәбделмотталиб ҡойоно ҡаҙып, Зәмзәмде донъяға сығара. Ваҡыттар уҙыу менән ун балаһы тыуа һәм улар аталарын һаҡларлыҡ йәшкә етә. Шунаң һуң төшөндә: «Антыңды еренә еткер!» – тигән һүҙҙәр менән, күп йылдар элек Аллаһҡа биргән вәғәҙәһе иҫкә төшөрөлә. Антын үтәү өсөн бер-бер артлы һарыҡ һәм һыйыр һуйған Ғәбделмотталибтан һәр юлы тағы ла ҙурыраҡ ғәмәл талап ителә.

«Тағы ла ҙурырағы ни булыр?» – тип һорағас, бындай яуап килә:

«Улдарыңдың береһен ҡорбан килтерергә ант иткән инең!»

Шунан һуң балаларын бергә йыйған Ғәбделмотталиб, Аллаһҡа биргән антын үтәү өсөн, уларҙы итәғәткә саҡыра. Балалары, ҡаршы килмәйенсә: «Һин антыңды башҡар, теләгәнеңде эшлә!» – ти.

Ғәбделмотталиб улар араһында йәрәбә һалғанда: «Аллаһым! Мин улдарымдың береһен Һиңә ҡорбан итергә ант биргән инем. Улар араһында йәрәбә һаласаҡмын, теләгәнеңде сығарт!» – тип доға ҡыла.

Йәрәбә Пәйғәмбәр Әфәндебеҙҙең атаһы Ғабдуллаһҡа сыга. Ҡорбан килтереү өсөн, Ғәбделмотталиб улын Ҡәғбәгә алып килгән саҡта, мәккәлеләр, улдарҙы ҡорбан итеп салыу ғәҙәт-йолаға әйләнеүҙән ҡурҡып, уға ҡаршы төшә. Ғәбделмотталлибты күндереп, бер ғалим янына алып киләләр. Ғалим зат:

«Һеҙҙә бер кеше өсөн йолом ни хәтлем тора?» – тип һорай.

«Ун дөйә», – тип яуап бирәләр. Шунан һуң ғалим кеше шундай кәңәш бирә:

«Улайһа Ғабдуллаһ менән ун дөйә араһында йәрәбә һалығыҙ, йәрәбә Ғабдуллаһҡа сыҡһа, тағы ун дөйә өҫтәп, шул егерме дөйә менән Ғабдуллаһ араһында тағын йәрәбә һалығыҙ. Йәрәбә дөйәләргә сыҡҡансы, был һанды унарлап арттыра барығыҙ!»

Ун дөйә менән Ғабдуллаһ араһында йәрәбә һалғас, йәрәбә Ғабдуллаһҡа сыға. Ун дөйә өҫтәп, шыбаға тотоуҙы ҡабатлайҙар, йәнә Ғабдуллаһҡа төшә. Дөйәләрҙең һаны йөҙгә еткәнсе, йәрәбә шул рәүешле дауам итә. Дөйәләр һаны йөҙгә еткәс кенә, йәрәбә дөйәләргә сыға. Ғәбделмотталиб яҡшылап ышаныр өсөн, йәрәбәне өс тапҡыр ҡабатлай. Шул ваҡыт Ғәбделмотталиб, аяғына баҫып, улының ҡотолоуы өсөн Аллаһҡа доға ҡыла. Һәр тапҡырында йәрәбәнең дөйәләргә сыҡҡанын күргәндәр һөйөнөстәренән тәкбир әйтә. Һуңынан Ғәбделмотталиб, дөйәләрен ҡорбан килтереп, итен саҙаҡаға тарата.[36]

Үлтерелгән кешенең йоломо бөгөн ислам шәриғәтендә йөҙ дөйә йәки шуға бәрәбәр хаҡ менән баһаланыуы әлеге тарихи ваҡиғаға нигеҙләнә.

Рәсүлуллаһ саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм Әфәндебеҙ йыраҡ бабаһы Исмәғил ғәләйһиссәләмдең һәм атаһы Ғабдуллаһтың ҡорбанлыҡ өсөн һайланыуҙарына ишара итеп:

«Мин – ике ҡорбанлыҡтың улымын», – тип белдергән (Хәким, II, 609/4048).

Шул уҡ сәбәптә Аллаһ Рәсүле саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм «Ибне Ҙәбихәйн», йәғни ике ҡорбанлыҡ улы тип тә иҫкә алына.[37]

Хәҙрәти Ғабдуллаһ тышҡы ҡиәфәте һәм әҙәп-әхлаҡ яғынан үҙ туғандары араһында ла, ҡөрәйештең башҡа йәштәре араһында ла иң күркәме, аҡылы, зирәклеге һәм камил холҡо менән дә уларҙың иң өҫтөнө була.[38] Шунлыҡтан ҡөрәйештең барса йәш ҡыҙҙары уның менән тормош ҡорорға теләй. Хатта Вәраҡа ибне Нәүфәлдең ҡыҙ туғаны Роҡыя, Ғабдуллаһтың маңлайындағы нурҙы күргәс, бының пәйғәмбәрлек нуры икәнлеген аңлай һәм, көтөлгән һуңғы пәйғәмбәрҙең әсәһе булыу дәрәжәһенә ирешергә теләп, үҙен ҡатынлыҡҡа алһын өсөн, хәҙрәти Ғабдуллаһҡа йөҙ дөйә тәкдим итә.[39]

Ғәбделмотталиб улы Ғабдуллаһҡа Бәни Зөһрә ҡәбиләһенең хөрмәтле кешеһе булған Вәһб ибне Ғәбде Манафтың ҡыҙы Әминәне һорай. Ҡөрәйештең нәҫел-нәсәп һәм дәрәжә яғынан иң өҫтөн ҡыҙы булған Әминә ризалыҡ биргәс, никах ҡылына.

Хәҙрәти Пәйғәмбәр саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләмдең әсәһе хәҙрәти Әминәнең шәжәрәһен Вәһб ибне Ғәбде Манаф ибне Зөһрә ибне Киләб ибне Мүррә рәүешендә һанарға мөмкин. Зөһрә Хашим балаларының бабалары

36 Ҡарағыҙ. Ибне Һишам, I, 163-168; Ибне Сәғд, I, 83-85; Хәким, II, 604/4036.
37 Ҡарағыҙ. Хәким, II, 604/4036.
38 Ҡарағыҙ. Хәләби, I, 51-62.
39 Ҡарағыҙ. Ибне Һишам, I, 168-169.

Кусәй ибне Киләбтең туғаны булғанлыктан, хәҙрәти Әминәнең нәҫеле Киләбтә хәҙрәти Ғабдуллаһ менән тоташа.[40]

Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм әсә ҡарынында яралғас, Ғабдуллаһтың маңлайындағы нур хәҙрәти Әминәгә күсә.[41]

Пәйғәмбәр Әфәндебеҙҙең атаһы Ғабдуллаһтың үлеме

Пәйғәмбәр Әфәндебеҙҙең атаһы хәҙрәти Ғабдуллаһ, никахынан һуң күп тә үтмәй, ҡөрәйештең бер сауҙа каруаны менән Дамасҡка юл тота. Сауҙа эштәрен тамамлап ҡайтҡан саҡта ауырып китә. Мәҙинәгә килеп еткәс, дуҫтарына:

«Мин бында ағаларым – Нәжжар улдары янында бер аҙ ҡалып торайым», – тип, бер ай шунда йәшәй.

Ағаларының бөтә ҡуйған тырышлыҡтарына ҡарамаҫтан, шунда йән бирә һәм Мәҙинәлә ерләнә. Шул рәүешле хәҙрәти Ғабдуллаһ 25 йәшендә вафат була.[42]

Хәҙрәти Әминә ире хәҙрәти Ғабдуллаһтың вафаты хәбәрен ишеткәс, ҡайғыһынан йәш түгеп, уның кеүек башҡа берәүҙең булмаясағы, һәр кемдең уны бик яратыуы, бик йомарт һәм мәрхәмәтле булыуы хаҡында мәрҫиәләр һөйләй.[43]

Пәйғәмбәребеҙҙең тыуыуын раҫлаган һөйөнөслө хәбәрҙәр һәм ваҡиғалар

Пәйғәмбәребеҙ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм тыуғансы, бер нисә илаһи билдә күренгән. Барса ғаләм, әйтерһең дә Уны юҡһына, сөнки Ул яралтылыштың сәбәбе була.

Башта Аллаһ Тәғәлә унан алда ебәрелгән пәйғәмбәрҙәрҙән Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмгә иман килтереп, уға ярҙамсы булыуҙарына ант иттерә. Был Уның яралтылышының иң ҙур һөйөнсөләренән береһе ине. Ҡөрьәни-Кәримдә әйтелә:

وَإِذْ أَخَذَ اللّٰهُ مِيثَاقَ النَّبِيِّينَ لَمَا آتَيْتُكُمْ مِنْ كِتَابٍ وَحِكْمَةٍ ثُمَّ
جَاءَكُمْ رَسُولٌ مُصَدِّقٌ لِمَا مَعَكُمْ لَتُؤْمِنُنَّ بِهِ وَلَتَنْصُرُنَّهُ قَالَ أَأَقْرَرْتُمْ وَأَخَذْتُمْ
عَلَى ذٰلِكُمْ إِصْرِي قَالُوا أَقْرَرْنَا قَالَ فَاشْهَدُوا وَأَنَا مَعَكُمْ مِنَ الشَّاهِدِينَ

40 Ҡарағыҙ. Ибне Сәғд, I, 59-60.

41 Ҡарағыҙ. Ибне Һишам, I, 170.

42 Ҡарағыҙ. Ибне Сәғд, I, 99.

43 Ҡарағыҙ. Ибне Сәғд, I, 100.

«...бер заман Аллаһ Тәғәлә пәйғәмбәрҙәрҙе ант иттерҙе: «Ант итегеҙ: һеҙгә китап һәм хикмәт бирҙем. Һеҙҙә булғандарҙы раҫлаусы бер пәйғәмбәр киләсәк. Уға, һис шикһеҙ, иман килтерәсәкһегеҙ һәм Уға, һис шикһеҙ, ярҙам итәсәкһегеҙ. Шуны ҡабул итеп ант итәһегеҙме?» – тине. «Ҡабул иттек», – тинеләр. Аллаһ Тәғәлә: «Шаһит булығыҙ, Мин дә һеҙҙең менән бергә шаһит булам», – тине» («Әлү Ғимран», 81).

Хәҙрәти Ибраһим менән улы Хәҙрәти Исмәғил, Ҡәғбәнең төҙөлөшө тамамланғандан һуң, Пәйғәмбәр ғәләйһис-саләтү үәс-сәләәм өсөн доға ҡыла:

رَبَّنَا وَابْعَثْ فِيهِمْ رَسُولاً مِنْهُمْ يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِكَ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ
وَالْحِكْمَةَ وَيُزَكِّيهِمْ إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الحَكِيمُ

«Әй Раббыбыҙ! Уларға эстәрендә Һинең аяттарыңды үҙҙәренә уҡыясаҡ, китабыңды һәм хикмәттәреңде өйрәтәсәк һәм уларҙы (нәфестәрен) **паклаясаҡ** (насарлыҡтарҙан арындырып, камиллаштырасаҡ) **бер пәйғәмбәр ебәр! Сөнки ғәзиз булған һәм барлыҡ нәмәләрҙе тейешле дәрәжәлә бар итеүсе Һин генә!»** («әл-Бәҡара», 129).

Хәҙрәти Ғайса ғәләйһиссәләм дә пәйғәмбәрлеген Исраил улдарына белдергәндә, Рәсүлүллаһыбыҙ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм тураһында һөйөнөслө хәбәр итеп:

وَإِذْ قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ إِنِّي رَسُولُ اللّٰهِ إِلَيْكُمْ مُصَدِّقًا لِمَا
بَيْنَ يَدَيَّ مِنَ التَّوْرَاةِ وَمُبَشِّرًا بِرَسُولٍ يَأْتِي مِنْ بَعْدِي اسْمُهُ أَحْمَدُ

«Мәрйәм улы Ғайса: «Әй Исраил улдары! Тәхҡиҡ, мин, минән алда килеүсе Тәүратты еткергән, минән һуң киләсәк һәм исеме Әхмәт буласаҡ пәйғәмбәр тураһында һөйөнөслө хәбәр килтереүсе, Аллаһтың һеҙгә ебәрелгән бер пәйғәмбәремен!» – тигән...» («әс-Сафф», 6).

Әсәһе хәҙрәти Әминә Рәсүлүллаһ менән йөклө булыуының беренсе көндәрендә бер төш күрә. Төшөндә уға:

«Әй Әминә! Һин был өммәттең хужаһы менән йөклө булдың! Донъяға тыуған ваҡытында: «Һәр көнсөнөң яманлығынан яҡлауҙы Уны бары тик берҙән-бер булған Аллаһ Тәғәләгә тапшырам!» – тип доға ҡыл һәм Уға «Мөхәммәт» исемен ҡуш!» – тигән тауыш ишетелә[44].

Шуға күрә лә Аллаһ Рәсүле салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм:

44 Ҡарағыҙ. Ибне Һишам, I, 170.

«*Мин – бабам Ибраһимдың доғаһы, ҡәрҙәшем Ғайсаның һөйөнөсө һәм әсәйемдең төшөмөн*», – тип әйтә (Хәким, II, 453; Әхмәт, IV, 127-128).

Өҫтәүенә, Аллаһ Рәсүле салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмдең исеме һәм сифаттары Тәүрат менән Инжилдә яҙылған булып, йәһүҙи һәм нәсрани ғалимдары уның тураһында хәбәрҙар була. Бынан тыш, Ҡөрьәни-Кәримдә лә уның инсафлығы хаҡында әйтелә:

الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الرَّسُولَ النَّبِيَّ الْأُمِّيَّ الَّذِي يَجِدُونَهُ
مَكْتُوبًا عِنْدَهُمْ فِي التَّوْرَاةِ وَالإِنْجِيلِ

«Улар яндарындағы Тәүрат менән Инжилдә (исем һәм сифаттары) **яҙылған булыуын белеп, ул Рәсүлгә, ул өммәтле Рәсүлгә буйһонорҙар...»** («әл-Әғраф», 157).

Хатта әһле китап ғалимдары Пәйғәмбәребеҙ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмде үҙ балаларын ҡабул иткән кеүек ҡабул итәләр:

الَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَعْرِفُونَهُ كَمَا يَعْرِفُونَ أَبْنَاءَهُمْ
وَإِنَّ فَرِيقاً مِنْهُمْ لَيَكْتُمُونَ الْحَقَّ وَهُمْ يَعْلَمُونَ

«Үҙҙәренә китап иңдерелгән кешеләр уны үҙ балалары кеүек ҡабул итерҙәр. Шуға ла ҡарамаҫтан, һис шикһеҙ, уларҙан бер төркөм ысынбарлыҡты йәшерер» («әл-Бәҡара», 146).

Йәһүдтәрҙең иң олуғ ғалимдарынан булған һәм исламды ҡабул иткән Ғабдуллаһ ибне Сәләм разыйаллаһу ғәнһү:[45]

– Мин Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмде үҙ улымдан да яҡшыраҡ ҡабул иттем! – тип әйткәндә, хәҙрәти Ғүмәр разыйаллаһу ғәнһү унан:

– Әй Ибне Сәләм! Был ни тигән һүҙ? – тип һораған.

45 **Ғабдуллаһ ибне Сәләм** разыйаллаһу ғәнһүҙең ҡушаматы Әбү Йософ булып, Йософ ғәләйһиссәләмдең нәҫеленәндер. Ысын исеме Хөсәйен булып, Пәйғәмбәребеҙ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм уның исемен Ғабдуллаһҡа алмаштырған. Бәни Ҡайнуҡа йәһүдиләренең ғалимы ине. Рәсүлүллаһыбыҙ, Мәккәнән Мәҙинәгә һижрәт ҡылғанда Ҡубәгә еткәс, Ғабдуллаһ уның янына килеп, бер нисә һорау биргән. Пәйғәмбәребеҙҙең яуаптарын ишеткәс, былай бары тик пәйғәмбәр генә яуап ҡайтарырға мөмкин, тип, ислам ҡабул иткән. Һуңынан барса өй әһелдәренең һәм ҡайһы бер туғандарының исламға күсеүҙәренә сәбәпсе була. Пәйғәмбәребеҙҙән йәннәтле булыу һөйөнсөһөн алған Ғабдуллаһ разыйаллаһу ғәнһү сәхәбәләр араһында ихтирам ителә торғандарҙың береһе ине. «Әхкәф» сүрәһенең 10 сы һәм «Рәғд» сүрәһенең 43 сө аяттарында уның тураһында иңдерелеүе әйтелә. 25 хәҙис-шәриф тапшырып ҡалдырған һәм Мөғәүиәнең хәлифәлеге заманында, 43-сө һижри / 663 -сө миләди йылда Мәҙинәлә вафат була.

– Мин Мөхәммәт салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмдең ысынлап та Аллаһ Рәсүле булыуына шәһәҙәт ҡылам. Уның пәйғәмбәр булыуына һис шөбһәм юҡ! Сөнки уның Аллаһ тарафынан ебәрелгән Пәйғәмбәр булыуы, күркәмлеге һәм сифаттары тураһында китабыбыҙҙа ла яҙылған, – тигән.

Быға ҡаршы хәҙрәти Ғүмәр разыйаллаһу ғәнһү:

– Әй Ибне Сәләм! Аллаһ һине хәҡиҡәткә тура килерлек итеп яралтҡан! – тип әйткән һәм уның маңлайынан үпкән (Вәхиди, 47 б.; Разый, *«Тәфсир»,* IV, 116).

Ҡөрьәни-Кәримдә Пәйғәмбәребеҙ һәм сәхәбәләрҙең сифаттары, хәлдәре һәм дандары хаҡында Тәүрат менән Инжилдә әйтелеүе тураһында белдерелә:

مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللّٰهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ تَرَاهُمْ رُكَّعًا سُجَّدًا يَبْتَغُونَ فَضْلاً مِنَ اللّٰهِ وَرِضْوَانًا سِيمَاهُمْ فِي وُجُوهِهِم مِنْ أَثَرِ السُّجُودِ ذٰلِكَ مَثَلُهُمْ فِي التَّوْرَاةِ وَمَثَلُهُمْ فِي الْإِنجِيلِ كَزَرْعٍ أَخْرَجَ شَطْأَهُ فَآزَرَهُ فَاسْتَغْلَظَ فَاسْتَوَى عَلَى سُوقِهِ يُعْجِبُ الزُّرَّاعَ لِيَغِيظَ بِهِمُ الْكُفَّارَ وَعَدَ اللّٰهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِنْهُمْ مَغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا

«Мөхәммәт – Аллаһтың Рәсүле. Уның менән бергә булыусылар инҡар итеүселәргә ҡарата ҡырыҫ, бер-береһеләренә ҡарата иһә мәрхәмәтле мөнәсәбәттә булалар. Уларҙы рөкуғ менән сәждә ҡылғанда танып була. Аллаһтан шәфҡәт һәм ризалығын һорарҙар. Уларҙың ғәләмәте йөҙҙәрендәге сәждә эҙе, сәждә нурланышы була. Уларҙың бына ошо сифаттары тураһында Тәүратта әйтелгән. Инжилдә иһә: «Үҫенте булып шыттыртҡан, уны ҡеүәтләндереп үҫтереп ебәргән игенселәрҙе ҡыуандырған иген кеүектер улар. Аллаһ быларҙы шул рәүешле арттырып һәм ҡеүәтләндереп, инҡар итеүселәрҙең асыуын сығара. Аллаһ, иман килтереп, изгелекле ғәмәлдәр ҡылыусыларға ярлыҡау һәм бөйөк әжерҙәр вәғәҙә итә» («әл-Фәтх» сүрәһе, 29).

Ғабдуллаһ ибне Ғәббәс разыйаллаһу ғәнһүмә бер көндө Кәғб әл-Ахбәргә:[46]

– Тәүратта Рәсүлуллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмдең сифаттары нисек тасуирланған? – тип һораған. Хәҙрәти Кәғб рәхимәһуллаһ быға яуап итеп:

– Уның сифаттары тураһында Тәүратта былай тиелгән: «Мөхәммәт ибне Ғабдуллаһ Мәккәлә тыуасаҡ, Табәгә (Мәҙинәгә) һижрәт ҡыласаҡ, Дамасҡҡа

46 **Кәғб әл-Ахбәр** рәхимәһуллаһ тәбиғиндәрҙән булып, Бәни Исраилдәргә ҡағылышлы риүәйәттәре менән мәшһүр. Хәҙрәти Әбү Бәкер разыйаллаһу ғәнһү осоронда мосолман булып, һижри менән 32 йылда вафат була.

хаким буласак. Үҙе бер яман һүҙ ҙә әйтмәҫ, баҙарҙарҙа ла ҡысҡырып һөйләшмәҫ. Насарлыҡҡа насарлыҡ менән яуап ҡайтармаҫ. Киреһенсә, ғәфү итер. Өммәте муллыҡта ла, ҡытлыҡта ла һәр ерҙә Аллаһҡа шөкөр итер, Уны ололап хәмед әйтер. Ҡулдарын йыуырҙар (тәһәрәт алырҙар). Һуғышҡа рәт булып теҙелеп кергән кеүек, намаҙға ла рәт-рәт теҙелерҙәр. Мәсеттәренән умарта геүләүе кеүек (Ҡөрьән һәм зекер) тауыштары килер. Аҙан ауаздары бушлыҡты тултырыр» (Дарими, «Мөҡәддимә», 2).

Ғата ибне Йәсар рәхимәһуллаһ тапшыра: «Ғабдуллаһ ибне Ғәмр раҙыйаллаһу ғәнһүмәне[47] осратҡас:

– Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмдең Тәүратта яҙылған сифаттарын миңә һөйләп күрһәтә алаһыңмы? – тип һораным. Быға ҡаршы:

– Яҡшы! Аллаһ менән ант итәм, уның Ҡөрьәндә тасуирланған сифаттары Тәүратта ла һүрәтләнә. (Унда:) «Әй Пәйғәмбәр! Беҙ һине кешеләргә шаһит, һөйөндөрөүсе, киҫәтеүсе һәм өммәтең шәфәғәте буларак ебәрҙек. Һин Минең ҡолом һәм Рәсүлем. Мин һине **Мөтәүәккил** тип атаным... Аллаһ боҙҙоролған диндә кешеләрҙең **«Лә иләһә илләллаһ»** тип әйтеүҙәре менән төҙәтмәйенсә һәм шул дин менән һуҡыр күҙҙәр, һаңғырау ҡолаҡтар, тутыҡҡан йөрәктәр сафланмайынса тороп, уның йәнен алмаҫ», – тиелә, тине» (Бохари, «Буйуғ», 50; «Тәфсир», 48/3).

Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмде бөтә сифаттары менән белгән йәһүдиҙәр уның килеү ваҡытын көтә ине. Мәҙинәлә ботҡа табынып йәшәүсе Әүс һәм Хәҙрәж ҡәбиләләре менән йәһүдиҙәр ҡара-ҡаршы осрашҡанда:

– Тиҙҙән бер пәйғәмбәр ебәрелергә тейеш. Уның килеүенә оҙаҡ ҡалманы инде. Ул пәйғәмбәр ебәрелгәс тә, беҙ уны ҡабул итәсәкбеҙ һәм Ирәм менән Ғәд ҡәбиләләре кеүек һеҙҙе лә үлтереп, нәҫелдәрегеҙҙе ҡоротасаҡбыҙ! – ти торғайнылар (Ибне Әҫир, *«әл-Камил»,* II, 95-96).

Пәйғәмбәребеҙҙең ҡатыны Сафия бинт Һүәй раҙыйаллаһу ғәнһә тапшырғанса, Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм һижрәт вакытында Ҡубә ауылына яҡынлашҡанда, атаһы йәһүҙи Һүәй ибне Әхтәб менән ағаһы Әбү Ясир, шунда уҡ янына барып, өйгә ҡояш батҡанда ғына, бик ныҡ арыған һәм борсоулы ҡиәфәттә ҡайтып ингәндәр. Әбү Ясир ҡәрҙәшенән:

– Был зат киләсәге көтөлгән Пәйғәмбәр буламы инде? – тип һорай. Һүәй:

47 **Ғабдуллаһ ибне Ғамр ибне Ғас** раҙыйаллаһу ғәнһүмә атаһы Ғамр менән бергә һижрәттең етенсе йылында Мәҙинәгә күсенә. Боронғо культура менән таныш, уҡый-яҙа белеүсе сәхәбә ине. Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмдән ишеткән хәҙистәрҙе яҙып барған. Бының өсөн Уның үҙенән махсус рөхсәт ала. Ғабдуллаһ, хәҙис һәм фикһ ғилемдәрен яҡшы белгәнгә, сәхәбәләр араһында «Ғабәдилә» тип дан ҡаҙанған дүрт Ғабдуллаһтың береһе. Атаһы Хәҙрәти Ғамр менән бергә Шамды яулап алыуҙа һәм Йәрмүк һуғышында ҡатнаша һәм унда атаһының байраҡсыһы вазифаһын башҡара. Мысырҙы яулап алғандан һуң, атаһы менән бергә шунда төпләнеп йәшәп ҡалалар. Атаһынан алда исламды ҡабул иткән Ғабдуллаһ 72 йәшендә Мысырҙа вафат була. Ҡәбере Ҡаһирәнең Ғамр ибне Ғас мәсетендә.

– Эйе, валлаһи шул! – ти. Әбү Ясир:

– Бының шул Пәйғәмбәр булыуына ышанаһыңмы һин? Яҡшы уҡ инандыңмы? – тип йәнә һорай. Һуәй:

– Эйе! – тип яуап ҡайтара.

– Улайһа, күңелеңдә уға ҡарата ниндәй хистәр тыуҙы? – тип һорай. Һуәй:

– Валлаһи, иҫән сағымда уға ҡарата һис дошман булмам! – ти (Әбү Нуғайм, «Дәлаил», I, 77-78).

Йәһүдиҙәр «Ул киләсәк» тип көткән пәйғәмбәрҙең үҙ ҡәүемдәренән, йәғни Исраил улдарынан булыуын теләй. Аллаһ Рәсүле сәлләллаһу ғәләйһи үә сәлләм иһә Исмәғил ғәләйһиссәләмдең нәсәбенән – ғәрәптәрҙән булғанға, йәһүдиҙәр көнләшеп, уға иман килтермәйҙәр.[48]

Был хәҡиҡәтте Ибне Ғәббәс раҙыйаллаһу ғәнһүмәнең риүәйәте лә раҫлай.

«Хәйбәр йәһүдиҙәре менән Ғатафан араһында һуғыш барҙы һәм йәһүдиҙәр һәр бәрелештә еңелә ине. Ахырҙа: «Әй Аллаһыбыҙ! Ахыр заманда ебәрергә вәғәҙә иткән шул өммә пәйғәмбәр хаҡы өсөн Һинән беҙҙең еңеүебеҙҙе һорайбыҙ!» – тип, Аллаһҡа доға ҡылдылар. Ғатафандар менән осрашҡанда, ошо доғаны уҡыныллар. Шулай итеп Пәйғәмбәребеҙ менән яҡынайҙылар. Һуғыш нәтижәһендә ғатафанлылар еңелде. Ләкин Аллаһ Тәғәлә йәһүдиҙәрҙең доғаларында иҫкә алынған Хәҙрәти Мөхәммәт сәлләллаһу ғәләйһи үә сәлләмде пәйғәмбәр булараҡ ебәргәнсегә ҡәҙәр, уның пәйғәмбәрлеген инҡар иттеләр. Быға ҡаршы Аллаһ Тәғәлә:

وَكَانُوا مِنْ قَبْلُ يَسْتَفْتِحُونَ عَلَى الَّذِينَ كَفَرُوا فَلَمَّا جَاءَهُمْ مَا
عَرَفُوا كَفَرُوا بِهِ فَلَعْنَةُ اللّٰهِ عَلَى الْكَافِرِينَ

«...Элегерәк (ул пәйғәмбәрҙең исемен атап, уның хаҡы өсөн тип) **кафырҙарға ҡаршы һуғышта еңергә теләп торғанда, уны танып көттөләр.** (Пәйғәмбәр) **үҙҙәренә ебәрелгәс, уны инҡар иттеләр. Аллаһтың ләғнәте[49] ошо кафырҙарҙың өҫтөнә төшәсәк»** («әл-Бәҡара», 89), тигән аятты индерҙе. (Ҡуртуби, II, 27; Вәхиди, 31 б.).

48 Ҡарағыҙ. Ибне Сәғд, I, 155.

49 Ҡөрьәни-Кәримдә һәм Рәсүлуллаһыбыҙ сәлләллаһу ғәләйһи үә сәлләмдең алға таба телгә алынасаҡ хәҙистәрендә, айырым бер кеше тураһында әйтелмәйсә, бер төркөм гөнаһкәрҙәр ләғнәт ҡылына. Быларҙа әхләҡи, иҡтисади һәм ышаныуға бәйле мәсьәләләрҙә ҙур хаталаныуҙарға килтергән яңылыш аңлау һәм ғәмәлдәр ҡылыу ләғнәт ҡылына. *«Мин ләғнәтсе булараҡ түгел, рәхмәт булараҡ ебәрелдем»* (Мөслим, «Бирр», 87) тип әйтеп, Аллаһ Рәсүленең ҡайһы бер кешеләрҙе ләғнәт ҡылыуы, ошо ғәмәлдәрҙең ислам ижтимағи төҙөлөшө һәм тормошо күҙлегенән бик етди һәм тиҫкәре тәьҫирҙәргә эйә булыуын күрһәтә.

Мөхәммәт Пәйғәмбәр салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмдең ебәрелеүенә һөйөнсө булған ошо ваҡиға ла иғтибарҙы йәлеп итә.

Кисра тарафынан Сәйф ибне Зи Йәзән Йәмән хөкөмдарлығына тәғәйенләнгәс, һәр тарафтан төркөм-төркөм ғәрәптәр килеп, уны ҡотлайҙар. Мәккәнән килгән ун кешелек төркөм башында Пәйғәмбәребеҙҙең бабаһы Ғәбделмотталиб була. Ул хөкөмдарға:

– Әй хөкөмдар! Беҙ – Аллаһтың ҡағылырға ҡушмаған Харам халҡы һәм Бәйтуллаһтың хадимдары. Хөкөмдарлығыңды ҡотлау ниәте менән килдек! – ти.

Йәмән хөкөмдары уларҙы матур итеп ҡаршы ала һәм оҙак ҡына ҡунаҡ итә. Бер көндө Ғәбделмотталибты янына саҡыртып:

– Әй Ғәбделмотталиб! Мин һиңә бер серҙе аманат итеп тапшырам. Ул серҙе башҡа берәүгә лә һөйләмәйем. Әммә мин уның тоҡомдарын һиндә күрҙем. Шуға күрә уны һиңә асам. Аллаһ Тәғәлә рөхсәт биргәнсегә тиклем был сер һиндә һаҡланһын. Һис шикһеҙ, Аллаһ әмере булыр. Үҙебеҙгә бирелеп, башҡалар өсөн ябыҡ тотолған Китапта шундай мөһим бер хәбәр бар. Тормоштоң бәхете, үлемдең фазиләте шунда. Барлыҡ кешеләрҙе лә, иптәштәреңде лә, бигерәк тә үҙеңде лә бик ныҡ ҡыҙыҡһындыра! – ти. Ғәбделмотталиб:

– Әй хөкөмдар! Бөтә күсмә халыҡтар һиңә фиҙа булһын! Ниндәй бөйөк һәм шанлы хәбәр ул? – тип һорай. Хөкөмдар:

– Тиһамә өлкәһендә бер бала тыуасаҡ. Ғәләмәте булып, уның ике ҡалаҡ һөйәге араһында бер миң буласаҡ. Ҡиәмәт көнөнә ҡәҙәр унда имамлыҡ (риәсәт – башлыҡ булыу, рәйеслек итеү), һеҙҙә иһә сәидлек (хөкөмдарлыҡ) дәрәжәһе буласаҡ, – ти.

Сәйф ибне Зи Йәзән дауам итеп:

– Был ваҡытта ул тыуырға тейеш ине. Хатта бәлки тыуған да булғандыр. Уның исеме – Мөхәммәт. Атаһы һәм әсәһе үлгән була. Уны бабаһы һәм ағаһы алып үҫтерәләр. Аллаһ Тәғәлә уны асыҡтан-асыҡ бер пәйғәмбәр итеп ебәрә. Беҙҙән бер төркөм кешеләрҙе уға әнсар (ярҙамсылар) итәсәк. Шулар менән бергә дуҫтарын ғәзиз итеп, дошмандарын хурлыҡҡа ҡалдырасаҡ. Ул ер йөҙөнөң иң ҡиммәтле өлкәләрен яулап аласаҡ. Уның тыуыуы менән мәжүсиҙәрҙең табынған уттары һүнәсәк. Берҙән-бер булған әр-Рахманға ғына ғибәҙәт ҡылынасаҡ. Көфөрлөктәр һәм әҙәпһеҙлектәр тыйыласаҡ, боттар ҡырыласаҡ, шайтан таштар менән атыласаҡ. Уның һүҙе хаҡ менән батылдың араһын айырасаҡ, хөкөмө ғәҙеллектән ғибәрәт буласаҡ. Ул даими яҡшылыҡты ғына әмер итеп, игелекле ғәмәлдәр ҡыласаҡ, яманлыҡты тыясаҡ һәм булдыртмаясаҡ, – тип һөйләй. Ғәбделмотталиб:

– Ғүмерең оҙон, даның һәм ҡәҙерең бөйөк, солтанлығың дауамлы булһын! Әле һөйләгәнең минең нәҫелемдер. Бәлки, хөкөмдар был мәсьәләлә бер аҙ аңлатма биреп мине һөйөндөрөргә теләйҙер? – тип һорай.

Сәйф:

– Бәйтуллаһ, мөғжизәләр һәм илаһи китаптар менән ант итәм, әй Ғәбделмотталиб! Һис ялған һөйләмәйем. Ысынында, һин – уның атаһы! – тип әйтеүгә, Ғәбделмотталиб ҡыуанысынан ергә ҡаплана.

Хөкөмдар:

– Башыңды ерҙән күтәр! Күңелең шатланһын, ғүмерең оҙон, даның бөйөк булһын! Һиңә һөйләп күрһәткән ғәләмәттәрҙән берәйһе тормошҡа аштымы инде? – тип һорай. Ғәбделмотталиб:

– Эйе, әй хөкөмдар! Минең бик яратҡан, үҙемә бик ҡәҙерле улым бар ине. Уны ҡәүемебеҙҙең хөрмәтле кешеһенең ҡыҙы Әминәгә өйләндерҙем. Әминә бер бала тапты. Уға Мөхәммәт тип исем ҡуштыҡ. Ике ҡалаҡ һөйәге араһында бер миңе лә бар. Һин һөйләгән ғәләмәттәрҙең барыһы ла үҙендә бар. Уның атаһы менән әсәһе лә вафат булды. Хәҙер уны ағаһы менән мин үҫтерәм, – ти. Быға ҡаршы хөкөмдар Сәйф:

– Улыңды яҡшы һаҡла! Йәһүдиҙәр барында бигерәк тә иғтибарлы бул! Сөнки йәһүдиҙәр – уға дошман. Ләкин Аллаһ Тәғәлә уларға уға ҡарата яманлыҡ ҡылырға форсат бирмәйәсәк. Мин әйткәндәрҙе иптәштәреңә һөйләмә, һаҡ бул! Һеҙгә насип булған өҫтөнлөктән көнләшеп, ейәнеңә ҡаршы насарлыҡтар ҡылмауҙарына ышанып бөтә алмайым. Әгәр уның Пәйғәмбәр булараҡ ебәрелеүенән алда үлмәйәсәгемде белгән булһам, атлы һәм йәйәүле ғәскәрҙәрем менән бергә барып, Йәсрибте (Мәҙинәне) һижрәт йорто, дәүләтемдең баш ҡалаһы итер инем. Мин уны афәттәрҙән һәм бәләләрҙән һаҡлай алһам ине! Бер йыл уҙғас, миңә уның тураһында хәбәр килтер! – ти.

Ни ҡыҙғаныс, Сәйф ибне Зи Йәзән бер йыл уҙғансы үлеп китә.[50] (Ибне Кәҫир, *«әл-Бидәйә»,* III, 26-28; Диәрбәкри, I, 239-241).

---

50 Тәүрат һәм Инжилдә Пәйғәмбәребеҙ саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләмдең киләсәге һәм билдәле вазифаларының тасуирланыуы уларҙың асылда илаһи башланғыслы булыуҙарын һәм, мәғәнәләренә үҙгәрештәр кертелеүгә ҡарамаҫтан, бөгөнгө йөкмәткеләрендә беренсел асыл нөсхәнән ҡайһы бер өлөштәр һаҡланып ҡалыуын дәлилләй. Бынан тыш, мосолмандар, Тәүрат һәм Инжилды тәьҫире юғалған бер ҡанун кеүек ҡабул итһә лә, уларға ҡаршы бер ҡасан да ихтирамһыҙлыҡ күрһәтмәҫтәр.

Тәүрат менән Инжилдә булған кеүек маздаизм, индуизм һәм буддизм кеүек көнсығыш диндәренең изге тип ҡабул иткән китаптарында ла Рәсүлуллаһыбыҙ саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм килеүе тураһында һөйөнөслө хәбәрҙәр бар. Маздаизмдың илаһи китабы булған Авестала Пәйғәмбәребеҙ саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләмдең исеме «Соәсхйант», йәғни «Ғаләмдәргә мәрхәмәт» мәғәнәһендә килтерелгән. Бөтә кешеләрҙең пәйғәмбәре булараҡ белдерелеүе менән бер рәттән башҡа күп төрлө сифаттары ла иҫкә алына. Индуизмдың изге китабы Ведалар, Упанишадтар һәм Пураналарҙа Пәйғәмбәребеҙ саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләмдең һаҡалды сөннәт ҡыласағы, дуңғыҙ

Пәйғәмбәребеҙ саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләмдең олатаһы Ғәбделмотталибҡа ейәненең киләсәге хаҡында бирелгән тағын бер ҡыуаныслы хәбәр былай һөйләнә.

Рәсүлуллаһ саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм бер көн балалар менән, уйынға бирелеп, Рәдм мәхәлләһенә тиклем китеп бара. Унда Мүдлиж улдарынан бер нисә кеше, Пәйғәмбәребеҙҙе яндарына саҡыртып алып, аяҡтарын ҡарайҙар һәм аяҡ эҙен тикшерә башлайҙар. Ул арала Ғәбделмотталиб та килеп етә. Уны ҡосаҡлап:

– Был бала һинең нәҫелеңдәнме? – тип һорайҙар.

Ғәбделмотталиб:

– Улым, – ти.

Мүдлиж улдары:

– Уны яҡшылап һаҡла! Сөнки беҙ Ибраһим мәҡамындағы аяҡ эҙенә был баланыҡы кеүек ныҡ оҡшаған аяҡ эҙе күрмәнек, – тиҙәр. Ғәбделмотталиб үҙенең улы Әбү Талибҡа:

– Бына ҡара! Быларҙың ни һөйләгәнен тыңла! – ти. Шуға күрә Мөхәммәттең ағаһы Әбү Талиб уны бик күңел биреп тәрбиәләй-һаҡлай.[51]

Пәйғәмбәребеҙ саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм донъяны шәрәфләндергәнсегә ҡәҙәр, бөтә ғәләм рухи яҡтан ҡот осҡос ҡараңғылыҡ эсендә була. Кешеләр ахыр сиктә бәхетһеҙ жәһаләт батҡаҡлығына сума. Кешелек үҙенең ҡәҙерен һәм ҡиммәтен юҡҡа сығарған ине. Кешеләрҙең вәхшәте һәм золомонан хатта хайуандар ҙа яфалана. Бындай тормошта инде йәшәп булмай. Ғаләм ҡайғы-хәсрәттә, йән эйәләре һағышта, күңелдәр ғазапта була. Зәғифтәр һәм көсһөҙҙәр йылмайыуҙы онота. Йәшәү хаҡына көслөләр генә эйә ине. Мәхмәд Акиф һүҙҙәре менән әйткәндә:

«Сүл бүреһенең йыртҡыслығы сиктән ашты;
Көсһөҙмө бер кеше, уның ҡәрҙәштәре ашай ине».

Ҡөрьәни-Кәримдә был тормош тураһында ла хәбәр ителә:

итен ашауҙы тыясағы кеүек күп кенә яңылыҡтар телгә алына. Будданың китаптарында ла Аллаһ Рәсүле саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләмдең илселеге тураһында һөйөнөслө хәбәр һәм сифаттары тасуирланған күп кенә бүлектәр бар. (Ҡара: Рәмзи Кая, *«Илаһи китаптарҙа Хәҙрәти Мөхәммәт»*, 221-239 бб; А.Х.Виярти – У.Али, *«Көнсығыштың изге китаптарында Хәҙрәти Мөхәммәт»*, Истанбул, 1997; Ибраһим Джанан, XIV, 79-81).

Ер йөҙөндәге беренсе диндең хаҡ дин булыуы, кешелеккә меңдәрсә пәйғәмбәр ебәрелеүе, ләкин кешеләрҙең ваҡыты-ваҡыты менән тура юлдан тайпылыуҙарын иҫәпкә алһаҡ, маздаизм, индуизм, буддизм һәм башҡа яңылыш диндәрҙә һуңғы пәйғәмбәрҙең килеүе тураһында ҡыуаныслы хәбәрҙәр булыуы кеүек ҡай бер хәҡиҡәттәрҙең барлығына аптырамаҫҡа кәрәк.

51 Ҡарағыҙ. Әбү Нуғайм, «Дәлаил», I, 165; Ибне Сәғд, I, 118.

ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ بِمَا كَسَبَتْ أَيْدِي النَّاسِ

«Кешеләрҙең ғәмәлдәренән ерҙә һәм диңгеҙҙә фетнәләр барлыҡҡа килде...» («әр-Рум», 41).

Бөйөк ваҡиға яҡынлашҡан һайын һәр кем, хатта һәр нәмә һағыш һәм хәсрәт эсендә шул бөйөк нурҙың ярҙамына ирешеп, үҙҙәренең ҡараңғылыҡтан ҡотҡарылыуын көтә. Улар ошо игелекле тормоштоң үҙҙәренә тәҡдим ителеүен теләй ине. Барса кешелек уға һыуһаған һәм уны көтә ине. Уның киләсәге тураһында һөйөнсө һәм ишараттарын даими алып торалар ине.

Сөләймән Чиләбе «Мәүлид-и Шәриф»ендә хатта ҡояштың да Пәйғәмбәребеҙ саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләмгә ғашиҡ булып, уның тирәһендә пәрүәнәләй (ут тирәһендә осҡан күбәләктәй) әйләнеүен тасуирләп яҙа. Бөйөк ваҡиғаның һөйөнөсөн Хәҙрәти Әминәнең күңел уйҙарын алдағы юлдар менән һүрәтләй:

«*Күрҙем, - тине, Хәбибтең әсәһе.*
- Бер ғәжәп нурҙы - ҡояш пәрүәнәһен.
Күктән фәрештәләр саф-саф булып төштө,
Улар өйөмдө Ҡәғбә тауафы кеүек урап сыҡты.
Миңә: «Йыһан яратылғандан алып,
улың кеүек һис бер улдың килгәне юҡ, - тинеләр.
Был килгән ғилем-ләдүнни солтанылыр.
Был килгән тәүхид һәм ғирфан сығанағылыр...»

Бөйөк шәрәфле ваҡиға һәм шуға бәйле мөғжизәүи хәлдәр

Ниһәйәт, күптән көтөлгән Нур эйәһе 571 миләди йылының 20 апреленә тура килгән 12 рабиғүл-әүәлдең дүшәмбе иртәһендә, таң урыны ағарып килгәндә, Ғабдуллаһ менән Әминәнең ғаиләһендә донъяға килә.

Ошо шәрәфле ваҡиға менән бөтә йән эйәләре телгә килеп:

«Хуш килдең, йә Рәсүлүллаһ!» – тип, шатлыҡҡа сума.

Сөләймән Челәби йыһандағы бөтә ваҡ бөртөктәрҙең дә ошо бөйөк ваҡиғаға мөнәсәбәтле ҡыуаныстарын түбәндәге юлдарҙа сағылдыра:

«Хуш киләһең, әй ғали солтан, хуш киләһең!
Хуш киләһең, әй белем сығанағы, хуш киләһең!
Хуш киләһең, әй Ҡөрьән серҙәрен белеүсе, хуш киләһең!
Хуш киләһең, әй дәрткә дарман, хуш киләһең!
Хуш киләһең, әй Рәхмәт ғәләме, хуш киләһең!
Хуш киләһең, Һин, гонаһкәрҙәрҙең шәфәғәтсеһе!»

Уның тыуыуы менән Аллаһ Тәғәләнең рәхмәте был ғаләмдә ташып аҡты. Иртәләр һәм кистәр ғәҙәти төҫтәрен алмаштырҙы. Хистәр тәрәнәйҙе. Һүҙҙәр,

әңгәмәләр, ләззәттәр киңәйҙе. Һәр нәмә айырым бер мәғәнәгә, айырым бер латифәткә эйә булды. Боттар дерелдәп ергә ауҙы. Кисра ҡалаһы Мәдаин һарайҙарында колонналар менән манаралар ишелде. Ул ваҡыттарҙа кешеләрҙең изге тип һанаған Сәүә күле[52] золом батҡаҡлығы хәлендә ҡороно.[53]

Йыһандағы заман һәм урында тормошҡа ашырылған был ваҡиға шул аҫыл йән эйәһе тыуыуының беренсе бәрәкәте ине. Был бәрәкәт бөтә ятатылышты айҡап алды. Ул йылды муллыҡ йылы тип атанылар. Өҫтәүенә, Ҡәҙер кисәһенән һуң иң ҡиммәтле кисә тип Рәсүлуллаһтың тыуған кисәһе ҡабул ителде.

Был кисә бер гөл кеүек асылған ғаләмдәр эйәһенең тулып ташыған бәрәкәте шағирҙарҙың күңелдәренән урғып сыҡҡан тойғолары менән әҫәрҙәрҙә иҫ киткес гүзәл юлдарҙа тасуирланған:

«Suya virsün bâğban gülzârı zahmet çekmesün

Bir gül açılmaz yüzün tek virse bin gülzâra su...» (Fuzûlî (1483 - 1556), Su Kasidesi);

«Гөл баҡсаһына һыу һибәйем тип, юҡҡа зәхмәт кисермәһен баҡсасы! Мең гөл баҡсаһын ул һуғарһа ла, Һинең йөҙөң кеүек гөл сәскә атмаҫ был донъяла!» (Физули, «Һыу ҡасидәһе»).

Ул гөлдәр гөлөнөң ебәрелеүе менән һәр нәмәнең йәшәйеше үҙгәрҙе. Мәрхәмәт осҡондары ынйы бөртөктәре кеүек донъялыҡҡа һибелде һәм хәсрәтле күңелдәр нурға ирешеү шатлығына сумды.

Ибне Ғәббәс раҙыйаллаһу ғәнһүмәнән риүәйәт ҡылына:

«Хәҙрәти Пәйғәмбәр саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм дүшәмбе көн тыуа, дүшәмбе көн пәйғәмбәр була, дүшәмбелә Мәккәнән Мәҙинәгә һижрәт ҡыла, дүшәмбе көн Мәҙинәгә бара, дүшәмбелә вафат була. Дүшәмбе көн (Ҡәғбәлә етәкселек итеп) Һәжәри Әсүәдте үҙ урынына ҡуя. Дүшәмбе көн Бәҙер һуғышында еңеү яулай. Дүшәмбе көн **«...Бөгөн һеҙгә динегеҙҙе тамам ҡылдым...»** («әл-Маидә», 3) аяты иңә». (Әхмәт, I, 277; Хәйсәми, I, 196).

Уның тыуыуы, пәйғәмбәрлеге, һижрәте һәм үлеменең, илаһи бер күренеш булараҡ, гел дүшәмбе көнгә тура килеүе – был көндөң әһәмиәтенең бер сағылышы. Йәнәбе-Хаҡ Аллаһтың бер билдәһе булараҡ, һөйөнөслө тулҡынланыу һәм борсолоу төшөнкөлөк, байрам шатлығы һәм үлем ҡайғыһы бергә кисерелә.

Рәсүлуллаһ саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм тыумышы менән йыһанды һөйөндөргән мөбәрәк кисәлә Ҡай бер мөғжизәле хәлдәр күҙәтелә. Был ғәжәп хәлдәрҙең ҡайһы берҙәре түбәндә бәйән ителә.

---

52 Сәүә – Хәмдан менән Ҡум араһында, Тәһрандың 125 км көньяҡ-көнбайышында бер күл. Уның һыуы ҡороғас Сәүә ҡалаһы төҙөлә.

53 Ҡарағыҙ. Ибне Кәҫир, *«әл-Бидайә»*, II, 273.

Хәҙрәти Әминәнең әйтеүенә ҡарағанда, ул йөклөлөк ваҡытында ла, бәпес тапҡанда ла бер ҙә ҡыйынлыҡ кисермәгән һәм Аллаһ Рәсүле донъяға килгәндә шәреҡ менән мәғриб араһын яҡтыртҡан бер нурҙың үҙенән сығыуын күргән. Пәйғәмбәр ғәләйһис-саләтү үәс-сәләәм пак рәүештә, ҡулдары менән ергә таянған хәлдә тыуған һәм башын юғары күтәреп күккә ҡараған.[54]

Шул миҙгелдә шайтан тормошонда бер ҡасан да булмағанса көслө итеп сыйылдап ебәргән.[55]

Ирандың баш ҡаҙыйы һәм дин кешеһе Мубәзан төшөндә бер өйөр баш бирмәҫ дөйәләрҙең, бер төркөм юртаҡ аттарҙы ҡыуып барып, Тигр йылгаһын кискәнен, унан һуң Иран ерҙәренә таралғанын күрә.

Сәмауә үҙәнлеген[56] һыу баҫа.

Кисра һарайында 14 колонна емерелә.

Иранлыларҙың табына торған ерҙәрендә мең йыл бер ҙә һүнмәйенсә янған уттары һүнә.[57]

Ғәйшә раҙыйаллаһу ғәнһә һөйләгәнсә, Мәккәлә сауҙа менән мәшғүл бер йәһүд Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм тыуған кисәһендә, Аллаһ Рәсүленең донъяға килеү билдәһе булған йондоҙҙоң тыуыуын күрә, ҡөрәйеш мәжлестәренең береһенә барып: «Әй ҡөрәйешлеләр! Арағыҙҙа был төндә балаһы тыуған берәйһе бармы?» – тип һорай.

«Валлаһи, белмәйбеҙ!» – тигән яуапҡа ҡаршы йәһүд:

«Әй ҡөрәйеш йәмәғәте! Һеҙгә һөйләгән нәмәне яҡшы белегеҙ! Был төндә ахырзаман өммәтенең пәйғәмбәре тыуған. Уның ике ҡалаҡ һөйәге араһында, өҫтөндә төктәр булған ҡаралы-һарылы бер миң бар», – ти.

Мәжлестәгеләр йәһүдтең һөйләгәндәренә хайран ҡалып таралыша. Өйҙәренә ҡайтҡас, йәһүдтең әйткәндәрен ғаиләләренә һөйләйҙәр. Бер нисәһенең йәмәғәте шунда әйтә:

«Ғабдуллаһтың бер улы тыуҙы. Уға Мөхәммәт исеме ҡуштылар!» Шунан һуң ҡөрәйешлеләр йәһүдтең өйөнә барып:

«Мәккәлә бер бала тыуған, был хаҡта хәбәрең бармы?» – тип һорайҙар. Йәһүд:

«Мин һеҙгә хәбәр биргәндән һуңмы, әллә унан әүәлме?» – тип ҡыҙыҡһына.

«Унан әүәлерәк тыуған, исеме – Әхмәт!» – тиҙәр.

---

54 Ибне Сәғд, I, 102, 150.

55 Ибне Кәҫир, *«әл-Бидайә»*, II, 271.

56 Сәмауә – Куфә менән Дамаск араһында, Бағдадтан 235 км көньяҡ-көнсығышта, Кәлб ерендә урынлашҡан ташһыҙ сүл.

57 Ибне Кәҫир, *«әл-Бидәйә»*, II, 273.

Йәһүд кешеһе теләк белдергәс, уны хәҙрәти Әминәнең өйөнә алып киләләр. Хәҙрәти Әминә мөбәрәк улын уларға күрһәтә. Йәһүд Ғаләмдәр ғорурлығы салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмдең арҡаһындағы пәйғәмбәрлек мөһөрөн күреп һуштан яҙа. Аңына килгәс, унан:

«Ни булды?» – тип һорайҙар.

Йәһүд:

«Валлаһи, инде Исраил улдарынан пәйғәмбәрлек китте! Ҡулдарынан Китап та китте! Һуңғы пәйғәмбәрҙең Исраил улдарын үлтерәсәге һәм дин әһелдәренең абруйын төшөрәсәге яҙылған. Ғәрәптәр пәйғәмбәрлек менән ҙур көс һәм данға ирешәсәк. Әй ҡөрәйеш йәмәғәте! Шатланығыҙ, валлаһи, һеҙ хәбәре шәреҡтән мәғрибкә ҡәҙәр ирешәсәк бер ҡеүәткә эйә буласаҡһығыҙ!» – ти. (Ибне Сәғд, I, 162-163; Хәким, II, 657/4177)

Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмдең тыуыуына барлыҡ Мәккә халҡы һөйөнә. Хатта Әбү Ләһәб бер туғанының мөбәрәк улы донъяға килеү тураһында һөйөнөслө хәбәр килтергән Сүвәйбәне ҡоллоҡтан азат итеп бүләкләй.[58]

Был ваҡиғаға мөнәсәбәтле рәүештә һуңырак Ғәббәс раҙыйаллаһу ғәнһү бына нимәләр һөйләгән:

«Вафатынан һуң бер йыл уҙғас, Әбү Ләһәбте төшөмдә күрҙем. Насар хәлдә ине:

«Һиңә ниндәй мөғәмәлә күрһәтелде?» – тип һораным.

Әбү Ләһәб: «Мөхәммәттең тыуыуына һөйөнөп, Сүвәйбәне азат иткәнем өсөн, дүшәмбе көндәрем ғазабым бер аҙ еңеләйтелә. Ул көндө баш бармағым менән имән бармағым араһындағы ошо кескенә тишектән сыҡҡан һыу менән һүрәнләнәм», – тип яуап бирҙе» (Ибне Кәҫир, «әл-Бидәйә», II, 277; Ибне Сәғд, I, 108, 125).

Пәйғәмбәр Әфәндебеҙҙең исемдәре

Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмдең күп кенә мөбәрәк исеме бар. Быларҙың иң беренселәре – Ҡөрьәни-Кәримдә телгә алынған «Мөхәммәт» һәм «Әхмәт». «Мөхәммәт» күп итеп маҡталған, «Әхмәт» иһә күп итеп хәмд әйткән тигәнде белдерә.

Ҡөрьәни-Кәримдә Мөхәммәт исеме дүрт тапҡыр, Әхмәт исеме бер тапҡыр иҫкә алына. Инжилдә был исемдәр менән бер үк мәғәнәне белдергән «Фараклит» һүҙе ҡулланылған.

Пәйғәмбәр Әфәндебеҙ ғәләйһис-саләтү үәс-сәләәм бер хәҙис-шәрифендә былай тигән:

58 Хәләби, I, 138

«Мин – Мөхәммәт һәм Әхмәт.

Мин ул Маһи (юҡ итеүсе)[59] *ки, Аллаһ минең нәбилегем менән көфөрлөктө бөтөрәсәк.*

Мин ул Хәшир (туплаусы) ки, (ҡиәмәт көнөндә) кешеләр миңә эйәреп йыйыласаҡ.

Мин Ғаҡиб (арттан барыусы), Хәтемүл-Әнбиә (ахыр пәйғәмбәр), минән һуң һис кем нәби булмаясаҡ» (Бохари, «Мәнаҡиб», 17; Мөслим, «Фәдаил», 125).

Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмдең мөбәрәк исем һәм сифаттары бер нисә хеҙмәттә телгә алына. Мәҫәлән, *«Дәлаили Хайрат»* исемле әҫәрҙә ике йөҙгә ҡәҙәр исем аңлатыла. Бөгөн Пәйғәмбәрҙәр баҡсаһының ҡибла яғы диуарын нәфис һәм матур рәүештә биҙәгән әлеге мөбәрәк исем һәм сифаттарҙың ҡайһы берҙәре былдай:

Әхмәт, Мәхмүт, Мөхәммәт, Хәмит, Бәшир, Нәзир, Борһан, Әмин, Әүвәл, Ахир, Духа, Хәбибуллаһ, Һаҙи, Хәтем, Мөхтәр, Мостафа, Мотаһһар, Мөжтәба, Нәби, Нур, Рәүф, Рәхим, Рәсүлүллаһ, Рәсүл әс-Сәҡаләйн, Рәхмәтән ли әл-Ғаләмин, Сәййидүл-Мүрсәлин, Сәййидүл-Ҡәүнәйн, Имам әл-Хәрамәйн, Имам әл-Мүттаҡин, Шәфиүл-Мүзнибүн, Шәмс, Та-һә, Өмми, Йә-син...

Һөт әсәһенә бирелеүе

Пәйғәмбәребеҙ Мөхәммәт салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм был донъяға йәтим булып килә. Изге аяттарҙа Аллаһы Тәғәлә был хаҡта әйтә:

أَلَمْ يَجِدْكَ يَتِيمًا فَآوَى

«Йә, Һине йәтим итеп яратһам да, яҡламаныммыни?» («әд-Духә», 6).

Ғаләмдәр ғорурлығы Әфәндебеҙҙе беренсе бер нисә көнөндә әсәһе хәҙрәти Әминә имеҙә. Унан һуң Сүвәйбә исемле ҡатын, үҙенең Мәсрух исемле улы менән берлектә, Аллаһ Рәсүле салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмде лә имеҙеп, уға һөт әсәһе була.[60] (Ибне Сәғд, I, 108).

Тоғролоҡ үрнәге булған Рәсүлүллаһыбыҙ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм ғүмере буйына үҙенең һөт әсәһе Сүвәйбә ханымды даими рәүештә иғтибар үҙәгендә тотоп, ҡайғыртып йәшәй. Мәккәлә булған саҡтарында Пәйғәмбәребеҙ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм дә, әсәбеҙ Хәҙисә (Хадижә, Хатижә) лә уға ихтирамлы мөнәсәбәттә булып, киң күңеллелек күрһәтәләр. Рәсүлүллаһыбыҙ Мәҙинәгә һижрәт ҡылғас, Сүвәйбәгә даими рәүештә ризыҡтар һәм кейемдәр

59 Маһи: Маһи ҡылыусы, юҡ итеүсе.

60 Сүвәйбә ханым хәҙрәти Хәмзә һәм Әбү Сәләмәне имеҙгән өсөн, был сәхәбәләр Аллаһ Рәсүленең һөт ҡәрҙәше була. (Ибне Сәғд, I, 108-110).

ебәреп тора, ихтыяждарын үтәй. Һижрәтенең етенсе йылында Хәйбәр сәфәренән ҡайтҡас, һөт әсәһенең үлгән хәбәрен алған Рәсүлүллаһыбыҙ: «Улы Мәсрух ни эшләй?» – тип һорай. «Ул әсәһенән дә алда вафат булды», – тиҙәр. Шунан һуң Пәйғәмбәребеҙ саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм туғандарынан кемдең дә булһа иҫән ҡалыу-ҡалмауын һораша һәм берәүҙең дә инде иҫән түгеллеге тураһында ишетә (Ибне Сәғд, I, 108, 109).

Пәйғәмбәребеҙ Мөхәммәттең Сүвәйбәгә күрһәткән хөрмәте һәм иғтибары бер ни менән дә сағыштырып булмаҫлыҡ ҡәҙерләү-ололау һәм тоғролоҡ үрнәге булып тора.

Ғаләмдәр хужаһына һөт әсәһе булыу бәхете Сүвәйбә ханымдан һуң Хәлимә исемле ҡатынға төшә.

Ул ваҡыттарҙа ғәрәптәрҙең бер ғәҙәте була. Яңы тыуған балаларҙы имеҙеү өсөн сүлдә йәшәгән ҡәбиләләргә бирәләр. Сүл климаты кешеләрҙе сәләмәтерәк һәм ҡыйыуыраҡ булырға ярҙам итә, ундағы кешеләрҙең һөйләшеүҙәре лә төҙөк һәм матур була. Шулай итеп, балалар ҙа ғәйрәтле һәм матур һөйләшеүсе булып үҫә.

Ошо мөбәрәк сабый ҙа ғәрәп ғәҙәте менән Хәлимә исемле һөт әсәһенә бирелә. Сөнки Сәғт улдары ҡәбиләһе барлыҡ ғәрәп ҡәбиләләре араһында иң әҙәпле һәм матур һөйләшеүселәрҙән була. Кешеләр араһында иң әҙәпле һәм матур һөйләмле Мөхәммәт Пәйғәмбәребеҙ саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм шул сәбәпле зирәк һүҙҙең күркәм үрнәге булған Ҡәләмуллаһты танытыу һәм төшөндөрөү вазифаһы өсөн бала сағынан уҡ әҙерләнгән.

Хәҙрәти Әбү Бәкер раҙыйаллаһу ғәнһү:

– Йә Рәсүлүллаһ! Һинән дә күркәмерәк һөйләшә торған кеше күргәнем булманы, – тигәненә, Аллаһ Рәсүле саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм:

– *Быға иҫең китмәһен! Мин ҡөрәйеш ҡәбиләһенән бит, һөт әсәм дә Сәғт ҡәбиләһенән ине,* – тип яуап ҡайтара (Ғәли әл-Муттәҡи, VI, 174/15247).

Хәлимә бинте Харис раҙыйаллаһу ғәнһә Ғаләмдәрҙең солтанына һөт әсәһе булыу ваҡиғаһын һөйләп ҡалдыра.

«Бик ҡаты ҡытлыҡ йыл ине. Бер аҡ ишәккә атланып, Сәғт ҡәбиләһенең ҡайһы бер ҡатындары менән бергә, һөт имеҙеп үҫтереү өсөн балалар алырға Мәккәгә йүнәлдем. Ашарға бер ризығыбыҙ ҙа ҡалмаған ине. Беҙҙең бер ҡарт инә дөйәбеҙ бар ине. Тик ул бер тамсы ла һөт бирмәй ине. Бер балабыҙ бар ине. Миндә лә, дөйәбеҙҙә лә ул балаға етерлек һөт булмағанға күрә, уның илаған тауышынан йоҡлай алмаҫлыҡ хәлгә килгән инек инде. Ниһәйәт, Мәккәгә барып еттек. Мөхәммәт саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм тәҡдим ителмәгән ҡатын да ҡалманы. Ләкин берәү ҙә уны алманы. Сөнки һәр кем атаһы иҫән булған баланы эҙләне. Ә ул йәтим ине. Башҡа бөтә ҡатындар ҙа имеҙергә бала

табып алғандар ине инде. Минең бер бала ла алмай кире ҡайтҡым килмәне. Иремә:

– Шикләнмәйенсә барып, шул баланы алам! – тип әйттем.

Барҙым да шул баланы алдым һәм сатырыма әйләнеп ҡайттым. Ирем:

– Был баланы алыуың яҡшы булды. Кем белә, бәлки, Аллаһ был бала ярҙамында беҙгә хәйер һәм бәрәкәт насип итер, – тине.

Баланы ҡулдарыма ла алырға өлгөрмәнем, валлаһи, күкрәктәремә һөт төштө. Уны имеҙҙем. Туҡланды. Уның һөт ҡәрҙәшен дә имеҙҙем. Ул да туйғансы имде. Төн еткәс, ирем ҡарт дөйәбеҙҙе барып ҡараны. Ни күрһен! Уның да имсәктәре һөт менән тулышҡан. Теләгән ҡәҙәр һауҙыҡ та туйғансы һөт эстек, туҡландыҡ. Ул төндә ҡарыныбыҙ ҙа туйҙы, һыуһауыбыҙ ҙа баҫылды. Балаларыбыҙ ҙа рәхәтләнеп йоҡланы. Ирем:

– Валлаһи, минеңсә, һин бик мөбәрәк бала алғанһың! – тине.

Ишәгемә атланып, юлға сыҡтыҡ. Килгән саҡта артта ҡалған ишәгем каруандағы барлыҡ хайуандарҙы ла уҙып китте, уны көскә генә тыйып бара алдым. Быны күргән барыһы ла аптыраушта ҡалды:

– Был атланып килгән ишәгең түгелме һуң? – тип һорайҙар ине. Мин:

– Эйе, – тинем. Ниһәйәт, ҡалабыҙға ҡайтып еттек. Ул шаҡтай уңдырышһыҙ тупраҡлы ер ине. Ләкин беҙҙең ҡуйҙарыбыҙ утлаған урындарынан имсәктәре һөт менән тулышып ҡайталар ине. Башҡа кешеләрҙең ҡуйҙары иһә арыған, талсыҡҡан, ас һәм һыуһаған хәлдә ине. Бар кешенең ҡуйҙары һөтһөҙ булғанда, беҙ ҡуйҙарыбыҙҙы рәхәтләнеп һауып, туйғансы һөт эсә инек. Мал хужалары көтөүселәрен асыуланып:

– Ни ҡыҙғаныс! Хайуандарыбыҙҙы Хәлимәнең көтөүсеһе утлаттырған ерҙә йөрөтмәйһегеҙме әллә? – тип һорайҙар ине.

Эйе, улар был шелтәләрендә хаҡлы ине. Сөнки көтөүселәр хайуандарҙы бер үк урындарҙа утлаттыра ине. Тик уларҙыҡы ас һәм һөтһөҙ килеш ҡайтҡанда, беҙҙең ҡуйҙарҙың имсәктәре һөт менән тулыша ине.

Мөхәммәт саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм башҡа балалар бер айҙа үҫкәнде бер көндә, бер йылда үҫкәнде бер айҙа үҫә ине. Бер йәше тулғанда шаҡтай күркәм ҡиәфәттә ине инде.

Беҙҙең янда бер нисә йыл торғандан һуң, ниһәйәт, уны әсәһенә килтерҙек. Һөт атаһы Әминә разыйаллаһу ғәнһәгә:

– Улымды миңә кире бир. Мәккәлә таралған ваба сире йоҡмағайы, тип ҡурҡабыҙ, – тип үтенде.

Шул уҡ ваҡытта унyң бәрәкәтенән дә мәхрүм ҡалғыбыҙ килмәй ине. Беҙҙең үтенесебеҙгә әсәһе лә ризалашты:

– Ярай, улайһа уны үҙегеҙ менән алып китегеҙ, – тине» (Хәйсәми, VIII, 221; Ибне Кәҫир, «әл-Бидәйә», II, 278-279).

Рәсүлүллаһыбыҙ һөт әсәһе янында булғанда, бер көн өйлә ҡыҙыуы ваҡытында һөт ҡәрҙәше Шәйма менән бергә бәрәстәр янына баралар. Ҡайтҡас, Хәлимә ҡыҙы Шәйманы:

– Ниңә ошо ҡәҙәр эҫе ваҡытта өйҙән сыҡтығыҙ? – тип шелтәләй.

Шәйма иһә үҙҙәренең өлөшөнә тигән илаһи мәрхәмәт тураһында:

– Әнкәйем! Беҙ ҡояштың көйҙөргөс эҫеһен бер ҙә һиҙмәнек. Ҡәрҙәшемдең башы өҫтөндә һәр ваҡыт бер болот йөҙөп барҙы һәм беҙ гел күләгә аҫтында булдыҡ, – тип һөйләп бирә» (Ибне Кәҫир, «әл-Бидәйә», II, 279; Ибне Сәғд, I, 112).

Хәлимә һөйләүен дауам итә.

«Беҙҙә тағы бер ни тиклем ваҡыт йәшәне. Юлыҡҡан ҡайһы бер иҫ киткес мөғжизәүи хәлдәр сәбәпле, уға ниндәйҙер хәүеф булыуынан бик ҡурҡа инек. Уны алып, юлға сыҡтыҡ. Мәккәнең юғары тарафында бик күп халыҡ араһында юғалттыҡ» (Ибне Һишам, I, 179; Ибне Сәгъд, I, 112).

«Мәккәлеләр борсоуға төштө. Һәр кем шул гонаһһыҙ сабыйҙы эҙләргә кереште. Ләкин таба алманык. Ғәбделмотталиб Ҡәғбәлә доға ҡыла ине. Шул миҙгелдә күктән бер тауыш ишетелде:

– Әй йәмәғәт, тауышланмағыҙ! Шикһеҙ, Мөхәммәттең Раббыһы бар. Уны ярҙамһыҙ ҡалдырмаҫ һәм юғалыуына ирек ҡуймаҫ!

Ғәбделмотталиб:

– Әй, беҙгә тауыш биреүсе! Унyң ҡайҙа булыуын да хәбәр ит! – тине.

Ул тауыш:

– Ул Тиһамә... уңдагы агас янында, – тип әйтте.

Быны ишетеүгә үк Ғәбделмотталиб шул тарафҡа китте һәм ейәнен тапты» (Диәрбәкри, I, 228).

«Йәнемде һиңә фиҙа ҡылам! Мин Һинең бабаң Ғәбделмотталиб, – тине. Уны үпте һәм ҡосаҡланы» (Халәби, I, 154).

«Әд-Духә» сүрәһендә:

وَوَجَدَكَ ضَالاًّ فَهَدَى

«**Һине** (бала сағында) **аптыраашта ҡалдырып, Тоғро юлға йүнәлдермәнемме?**» («әд-Духә», 7) тигән аятта ошо ваҡиғаға ишара итеп әйтелә.[61]

Хәлимә һүҙен дауам итә:

«Әсәһе Әминә янына барғас:

– Баламды ялбарып алып киттегеҙ ҙә, ниңә хәҙер кире килтерҙегеҙ, – тип һораны.

Мин:

– Валлаһи, беҙ вазифабыҙҙы үтәнек, өҫтөбөҙгә төшкән тейешле өлөштө кәмселекһеҙ башҡарҙыҡ. Һуңынан ул юлыҡҡан ваҡиғаларҙан ҡурҡтыҡ та ғаиләһенә тапшырырга булдыҡ, – тип яуап ҡайтарҙым.

Әсәһе:

– Ни булыр, миңә Уның күргәндәрен һөйләп бирегеҙ, – тине.

Уның ялбарыуына сыҙаманыҡ, һөйләп бирҙек. Ләкин ул һөйләгәндәребеҙгә бер ҙә аптыраманы. Беҙгә:

– Асылда, минең был улымдың кешеләрҙе аптыраашта ҡалдырырлыҡ шаҡтай хәлдәре булған. Уның өсөн һис борсолмағыҙ. Мин дә һеҙгә Уның менән күргәндәремде һөйләйем улайһа, – тине һәм был бала тыуған саҡта булған мөғжизәле хәлдәрҙе иҫкә төшөрҙө. Унан һуң:

– Әйҙә, Уны ҡалдырығыҙ ҙа тынысланып өйөгөҙгә ҡайтығыҙ, – тине» (Хәйсәми, VIII, 221; Ибне Кәҫир, «әл-Бидәйә», II, 278-279).

Хәлимә тағы һөйләй:

«Ғәбделмотталиб миңә яҡшы бүләктәр биреп, юлға оҙатты. Мин өйөмә һөйләп бөтөрә алмаҫтай күп һәм ҡиммәтле малдар менән ҡайттым. Мөхәммәт бабаһының янында ҡалды. Ғәбделмотталибҡа Уның менән булған барса ваҡиғаларҙы ла һөйләп күрһәттем. Ғәбделмотталиб Уны ҡосаҡлап иланы һәм:

– Әй Хәлимә! Һис шикһеҙ, улымдың даны бик бөйөк буласаҡ. Мин шул ваҡыттарҙы күрергә бик тә теләр инем! – тине» (Бәйхаҡи, *«Дәлаил»,* I, 145).

Хәҙрәти Пәйғәмбәребеҙ саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм һөт ҡәрҙәштәренә ғүмере буйы яҡынлыҡ, мөхәббәт һаҡлай. Хәлимәне күргән һайын: «Әнкәйем! Әнкәйем!» – тип кенә тора, ихтирамлы һәм дуҫтарса мөнәсәбәттә була. Өҫтөндәге кейемен һалып, ергә йәйеп, шуға ултырта торған була. Һөт әсәһенең берәй хәжәте төшһә, уны шунда уҡ башҡара (Ибне Сәғд, I, 113, 114).

Хәлимә бер көнө, Пәйғәмбәребеҙ саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләмде күрергә тип, Мәккәгә килә. Рәсүлебез ул ваҡытта хәҙрәти Хәҙисәгә өйләнгән була. Улар Хәлимәне ҙур ҡунаҡ итәләр һәм һый-хөрмәт күрһәтәләр. Хәҙрәти Хәлимә

61 Зәмаһшәри, VI, 240.

уларға йәшәгән ерҙәрендәге ҡоролоҡтан һәм ҡытлыҡтан, хайуандарының ҡырылып бөтөүенән зарлана. Шунан Мөхәммәт саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм хәҙрәти Хәҙисә менән һөйләшә. Анабыҙ Хәҙисә Хәлимәгә ҡырҡ һарыҡ, атланып йөрөү һәм йөктәрен ташыу өсөн бер дөйә бүләк итә.[62]

Мәккә яулап алынған саҡта, Рәсүлуллаһыбыҙ саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм Әбтах исемле урында булғанда, Хәлимәнең ҡыҙ туғаны уны күрергә килә. Бер бәләкәйерәк күн ҡапсыҡ менән майһыҙ сыр һәм май кеүек нәмәләр килтереп тапшыра. Аллаһ Рәсүле унан шунда уҡ һөт әсәһе тураһында һораша. Вафат булыуы тураһында ишеткәс, Пәйғәмбәребеҙҙең күҙҙәре йәшләнә. Һөт әсәһенең кемдәре ҡалыуы тураһында һорай. Шунан был ханымға кейер кейем, бер дөйә менән ике йөҙ дирһәм көмөш аҡса бирергә әмер итә. Ханым бик һөйөнөп өйөнә ҡайтырға сыҡҡанда:

– Һин бәләкәй сағыңда ла, олоғайғас та, рәхмәт һәм хәйер-шәфҡәт сығанағы булдың, – ти (Ваҡиди, II, 869; Бәләзури, I, 95).

Беренсе шәрхи садр: күкрәгенең асылыуы ҡиссаһы

Аллаһ Тәғәлә, илаһи вәхиҙәрҙе ҡабул итерлек дәрәжәгә килһен өсөн, Рәсүлуллаһыбыҙ саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләмдең күкрәген күп тапҡырҙар аса, эсен таҙарта, хозур, тыныслыҡ, мәрхәмәт, шәфҡәт, иман һәм хикмәт кеүек күркәм сифаттар тултыра. Был ваҡиғаларҙың беренсеһе Пәйғәмбәребеҙ саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм әле һөт әсәһе янында йәшәгәндә була. Был турала ул үҙе һөйләп ҡалдыра.

Берәү Рәсүлуллаһыбыҙҙан саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм һорай:

– Пәйғәмбәрлегегеҙҙең беренсе ғәләмәттәренән нәмә булды? – тип. Аллаһ Рәсүле саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм уға:

– *Минең һөт әсәм Сәғт ибне Бәкер улдары ҡәбиләһенән ине. Һөт ҡәрҙәшем менән бергә хайуандарыбыҙҙы утлатырға алып киттек. Үҙебеҙ менән бер ризыҡ та алмаған инек. Ҡәрҙәшемә:*

– Ҡәрҙәшем, әсәй янына барып, бер аҙ ашарға ризыҡ алып килсе, – тип һораным. Ул китте. Мин хайуандар янында ҡалдым. Күп тә үтмәне, аҡ кейемле ике фәрештә килде. Береһе икенсеһенә:

– Был – шулмы? – тип һораны. Икенсеһе:

– Эйе, – тине.

Шунда уҡ яныма килделәр ҙә мине арҡама ятҡырҙылар, күкрәгемдә астылар. Унан һуң йөрәгемде сығарҙылар, уны ярып, эсенән ике ҡара ҡан тамсыһын ағыҙҙылар. Шунан береһе икенсеһенә:

62 Ибне Сәғд, I, 114

– Бар, миңә ҡар һыуы алып кил әле, – тине. Уның менән эсемде йыуҙылар. Унан тағы:

– Хәҙер боҙ һыуы килтер, – тине. Шул һыу менән йөрәгемде йыуҙылар. Унан:

– Хәҙер хозур һәм тыныслыкты килтер! – тине. Шуларҙы йөрәгемә урынлаштырҙылар. Шунан һуң береһе икенсеһенә:

– Ә хәҙер ябып ҡуй һәм Уға пәйғәмбәрлек мөһөрө ҡуй! – тип бойорҙо.

Фәрештә күкрәгемде япты ла пәйғәмбәрлек мөһөрө ҡуйҙы. Шунан һуң минең яндан китеп барҙылар. Ысынында, мин бик ҡурҡкан инем. Торҙом да өйгә ҡайтып киттем. Һөт әсәмә барыһын да бәйнә-бәйнә һөйләп бирҙем (Әхмәт, IV, 184-185; Ибне Кәҫир, «әл-Бидәйә», II, 280; Хәйсәми, VIII, 222).

Ҡайһы бер сығанаҡтарға ҡарағанда, был ваҡиға Мөхәммәткә дүрт йәш сағында булған.[63]

Әнәс раҙыйаллаһу ғәнһү:

– Мин Аллаһ Рәсүленең күкрәгендәге ул яраһын әллә нисә тапҡыр күрҙем, – тигән (Мөслим, «Иман», 261).

Рәсүл Әкрәм күкрәге асылыуының хикмәттәренән кай берҙәре шулар:

Аллаһ Тәғәлә бының менән Рәсүленең дәрәжәһен һәм данын кешеләргә белдергән һәм Уны бала сағынан уҡ вәхи иңдерелеүгә әҙерләгән. Рухи пакландырыу булған әлеге шәрхи садр ваҡиғаһының кешеләр ҡарап тора алырлыҡ итеп башҡарылыуы ла Уның пәйғәмбәрлегенә иман килтертеү һәм ышандырыу хикмәтенә бәйле. Ысынлап та, бының кеүек мөғжизәүи хәлдәр кешеләрҙең Уға иман килтереүҙәрен еңеләйтә.

Мәҙинәгә сәфәре һәм әсәһенең үлеме

Пәйғәмбәребеҙгә алты йәш сағында әсәһе хәҙрәти Әминә, атаһының йәриәһе Өмми Әймәнде эйәртеп, «Бөтә барлыҡ нуры»ның атаһы – хәҙрәти Ғабдуллаһтың ҡәберен зыярат ҡылыу өсөн, Мәҙинәгә килә. Мәҙинәләге ағаларының өйөндә бер ай йәшәйҙәр.

Аллаһ Рәсүле салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм Мәҙинәлә ағайҙарының балалары менән уйнай, хатта ошо сәфәрендә йөҙөргә лә өйрәнә.[64]

Ғаләмдәр ғорурлығы Әфәндебеҙ ул көндәр менән бәйле хәтирәләрен һөйләгәндә, былай тип иҫкә ала:

63 Ҡарағыз. Ибне Сәғд, I, 112.
64 Ҡарағыз. Ибне Сәғд, I, 116.

«Йәһүдиҙәрҙән бер төркөм заттар яныма килеп, миңә карап торалар ине» (Ибне Сәғд, I, 116).

«Бер көндө йәһүдиҙәрҙән бер кеше, миңә бик иғтибар менән карап торғандан һуң, боролоп китеп барҙы. Бер үҙем генә булған бер көндә кабат яныма килеп:

– Әй, малай, Һинең исемең нисек? – тип һораны.

– Әхмәт! – тинем.

Арҡама ҡарағас:

– Был бала ошо өммәттең пәйғәмбәрелер! – тине..

Ағайҙарым әлеге хәлде әсәйемә һөйләгәс, әсәйем минең өсөн борсола башланы. Шул сәбәптән Мәккәгә ҡайтыу өсөн оҙаҡламай юлға сыҡтыҡ» (Әбү Нуғайм, *«Дәлаил»,* I, 163-164).

Хәҙрәти Әминә юлда ауырый башлай һәм Әбүә тип аталған ерҙә утыҙ йәшендә вафат була. Шунда ерләнә. Үлер алдынан йәтим улына мөхәббәт һәм шәфҡәт тулы күҙҙәре менән тәрән итеп ҡарап тора. Уны ҡуйынына ҡыҫып, мөбәрәк улына былай ти:

«Аллаһ Һине мөбәрәк ҡылһын! Әгәр төштә күргәндәрем дөрөҫкә сыҡһа, Һин Бөйөклөк һәм хөрмәт эйәһе Аллаһ тарафынан Әҙәм балаларына хәләл менән харамды айырыу өсөн ебәреләсәкһең. Аллаһ Һине боттарҙан һәм ботпәрәстәрҙән һаҡлаясаҡ. **Һәр йән эйәһе үләсәк, һәр яңы нәмә иҫкерәсәк, һәр етешкән нәмә үлем табасаҡ, юҡҡа сығасаҡ. Мин дә үләсәкмен, фәҡәт мәңге иҫкә алынасаҡмын, сөнки саф бер бала тыуҙырҙым һәм үҙемдән хәйерле иҫтәлек ҡалдырып китәм!..»** (Диәрбәкри, I, 229-230; Камил Мирас, *«Тәжрид Тәржемәһе»,* IV, 549).

Был хәҡиҡәттәрҙе йөрәгендә тойған шағир Ариф Нихат Асья, хәҙрәти Әминәгә былай тип мөрәжәғәт итә:

«Әй Әбүәлә ятҡан үле!
Баксаңда сәскә атты донъяның
Иң матур гөлө!..»

Пәйғәмбәребеҙ ғәләйһис-салатү үәс-сәләәм, шул рәүешле әсәһенән дә үкһеҙ ҡалып, Үммү Әймән менән Мәккәгә ҡайта.

Үҙен ҡараған-тәрбиәләгән Үммү Әймән янына Рәсүлүллаһ саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм ғүмере буйы бик йыш барып йөрөй һәм уға «Әсәй» дип өндәшә. Уны «әсәйемдән һуң әсәм!», «минең йорт-ғаиләмдән иҫән ҡалған берҙән-бер зат!» тип илтифат ҡыла, Үммү Әймәнгә хөрмәт һәм мөхәббәтен күрһәтә.[65]

65 Ҡарағыҙ. Ибне Әҫир, «Үсдүл-Ғабә», VII, 303-304; Ибне Сәғд, VIII, 223.

Олатаһы Ғәбделмотталиб тәрбиәһе

Аллаһ Тәғәлә башта атаһын, шунан әсәһен юғалтҡан Һөйөклө Хәбибен яҡлауһыҙ ҡалдырмай. Мөбәрәк Йәтимде олатаһы Ғәбделмотталиб үҙ ҡуйынына ала. Балаларынан һис беренә күрһәтмәгән ҡәҙәр шәфҡәт-мөхәббәтте Уға бирҙе.

Ғәбделмотталиб йоҡлағанда йәки бер яңғыҙы ҡалғанда, янына һис кем керә алмай. Ләкин Ике йыһан ҡояшы – Пәйғәмбәребеҙ олатаһынан һис китмәй, бүлмәһендә яңғыҙы ваҡытта ла, хатта йоҡлаған сағында ла янына иркен кереп йөрөй ала.[66]

Ҡәғбә күләгәһендә торған һәм Ғәбделмотталибтыҡы булған түшәккә, атайҙарына хөрмәт йөҙөнән, уның улдарынан һис береһе ултырмай. Улар атайҙары тирәләй баҫып торғанда, Ғаләмдәр ғорурлығы Әфәндебеҙ килеп, олатаһының түшәгенә һис ҡыйынһынмайса ултыра. Уны түшәктән торғоҙорға теләгән ағаларына Ғәбделмотталиб:

– Тимәгеҙ улыма! Валлаһи, Уның шаны-шәрәфе юғары буласаҡ! – ти, янына ултырып, арҡаһынан һөйә торған була. Иң матурҙарҙан матур ейәненең ҡылган һәр ғәмәле олатаһының күңеленә хуш килә.[67]

Ғәбделмотталиб Ғаләмдәрҙең Әфәндеһе буласаҡ кескәй ейәне табын янына килмәйенсә, ризыҡты ашамаҫ, «Улымды яныма алып килегеҙ», – ти торған була.[68]

Ризыҡ килтерелгәс, Уны үҙ янына ала, ҡайһы саҡ теҙенә ултыртып, ашамлыҡтың иң тәмле һәм матур киҫәген Уға ашата.[69]

Ярлылыҡ һәм ҡыҫынҡылыҡ хөкөм һөргән, кешеләрҙең күпселеге бик ауырлыҡ менән ғүмер кисергән көндәрҙә, мәккәлеләр ямғыр теләү өсөн Әбү Ҡубәйс тауына баралар. Ғәбделмотталиб, ете йәшлек Хәбиби Әкрәм Әфәндебеҙҙе иңбашына ултыртып, тау түбәһенә күтәрелә. Йәмәғәт уның янына теҙелә. Ғәбделмотталиб, елкәһендә Пәйғәмбәребеҙ ултырған килеш, ҡулдарын күтәреп доға ҡыла. Кешеләр әле торған ерҙәренән китергә лә өлгөрмәй, күк төбө ярылғандай, силәкләп ямғыр ҡоя башлай һәм Мәккә үҙәнлеге рәхмәткә сума.[70]

Рәсүлуллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм һигеҙ йәшенә еткәндә, олатаһы Ғәбделмотталиб та вафат була.

66 Ибне Сәғд, I, 118.

67 Ибне Һишам, I, 180.

68 Ибне Сәғд, I, 118.

69 Бәләзури, I, 81.

70 Ҡарағыз. Ибне Сәғд, I, 90; Ибне Әҫир, «Үсдүл-Габә», VII, 112; Диәрбәкри, I, 239.

Шул рәүешле бөтә ваҡытлы һәм күҙгә ташланған ярҙамдар тамамлана. Бынан һуң Уның хужаһы, һаҡлаусыһы һәм тәрбиәсеһе Аллаһ ҡына була. Бер үк ваҡытта тормошоноң иң меҫкен осоронда бирелгән әлеге ваҡытлы һәм асык ярҙамдар Уның кешеләр һуңынан үрнәк алырлыҡ, эйәрерлек ғәмәл һәм сифаттарының нигеҙ-сығанағы булып тора.

Хәҙрәти Пәйғәмбәр салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмдең бер ваҡыт ата-әсә химаяһынан мәхрүм ҡалдырылыуында ла төрлө хикмәттәр йәшеренгән. Быларҙың иң әһәмиәтлеһе – рәсүллеккә һәм Уның иманға саҡырыуына бәйле беренсел нигеҙҙәрҙең атаһы һәм олатаһының тәрбиәһенән алынған булырға мөмкинлегенә бәйле рәүештә барлыҡҡа килә алырҙай фекерҙәргә юл ҡуймау.

Бынан тыш, Аллаһ Рәсүле, ата-әсә һәм олатаһынан йәтим ҡалыуы менән, үҙ заманында атанан балаға күсеп килгән ғөрөф-ғәҙәт һәм йолаларҙан һаҡлана, Әҙәм балаһы тәьҫиренән башҡа ғына, тулыһынса Раббының тәрбиәһендә үҫә. Мәҫәлән, бер хәҙис-шәрифендә Пәйғәмбәр әфәндебеҙ әйтә:

«Мине Раббым тәрбиәләне һәм бик матур тәрбиә бирҙе» (Сөюти, I, 12).

Икенсе яҡтан, Пәйғәмбәр Әфәндебеҙҙең ата-әсә тәрбиәһенән мәхрүм хәлдә юғары әхлаҡ эйәһе булып үҫеүе Уның нәбилегенә бер дәлил булып тора.

Уның йәтим булып үҫеүендә башҡа бер хикмәт – йөрәгенең тағы ла мәрхәмәтлелек һәм һиҙгерлеккә ирешеүе, бары Аллаһҡа ғына тәүәккәл ҡылыуҙың иң өлгөргән рәүешенә етеүе. Мәҫәлән, Ғаләмдәр ғорурлығы салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм, йәтимлек һәм ярлылыҡ әсеһен бөтә тулылығы менән Үҙендә татығаны өсөн, ғүмере буйы меҫкен-ярлы кешеләрҙең яҡлаусыһы була. Бер хәҙис-шәрифендә:

«Үҙ йәтимен йәки башҡа берәүҙең йәтимен химая ҡылыусы зат менән мин йәннәттә йәнәшә торасаҡбыҙ», – тип белдерә һәм имән бармағы менән урта бармағын күрһәтә (Мөслим, «Зүһд», 42; Ҡарағыҙ. Бохари, «Әҙәп», 24; «Талаҡ», 14).

Башҡа бер хикмәт иһә шунан ғибәрәт: Аллаһ Тәғәлә, тормошоноң һәр этабында бәндә Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмде үҙенә үрнәк итеп күрә алһын өсөн, Уның хаятын ижтимағи күҙлектән иң меҫкен, ауыр хәл булған йәтимлектән башлата, төрлө дәрәжәләгә мәртәбәләр аша уҙғарып, ил менән идара итеү дәрәжәһенә ҡәҙәр күтәрә.

Ағаһы Әбү Талиб химаяһы

Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмдең олатаһы Ғәбделмотталиб, үлеме яҡынайғас, барлыҡ балаларын йыя. Ул уларға берҙән-бер ейәнен бик яҡшы ҡарарға васыят итә. Зүбәйр менән Әбү Талиб Ғаләмдәр ғорурлығы Әфәндебеҙҙең атаһы хәҙрәти Ғабдуллаһ менән бер әсәнән тыуғанға күрә, шыбаға һала. Шыбаға Әбү Талибҡа сыға.

Әбү Талиб – Пәйғәмбәребеҙгә ҡарата мөнәсәбәттә ағаларының иң мәрхәмәтлеһе һәм иң шәфҡәтлеһе.[71] Уның бер нисә дөйәнән ҡала башҡа малы булмай. Ғаиләһе иһә бик ҙур. Былдай фәҡирлегенә ҡарамаҫтан, Әбү Талиб ҡөрәйештең хөрмәтле кешеһе һанала. Һүҙен тыңлайҙар, әмерҙәренә ҡаршы килмәйҙәр. Атаһы Ғәбделмотталиб кеүек, ул да хәмерҙе ауыҙына яҡын килтермәй.[72]

Әбү Талиб мөбәрәк туғанын йәне менән тиң күрә. Уны үҙ балаларынан да нығыраҡ ярата. Ғаләмдәрҙең Әфәндеһен янына ятҡырмайса йоҡламай, берәй ҡайҙа бараһы булһа, үҙе менән Уны ла алып китә.

Әбү Талибтың ғаилә ағзалары, Йәшәйеш нуры ғәләйһис-саләтү үәс-сәләәм булмағанда ашаһалар, ас ҡалалар, табында бары Уның менән бергә ултырғанда ғына тамаҡтары туя, хатта ризыҡтары ла артып ҡала. Табынға ни бары бер кешегә етерлек итеп ҡуйылған һөттө әүәл мөбәрәк йәтим ауыҙ итеп, шунан башҡаларға биргәндә, барыһы ла был һөттө туйғансы эсә. Шунлыҡтан Әбү Талиб ғаиләһе ризыҡҡа ҡағылғансы: «Туҡтағыҙ! Улым килһен!» – ти торған була.[73]

Әбү Талибтың йәмәғәте Фатима ғәйәт күркәм холоҡло һәм яҡшы күңелле ханым була. Ғаләмдәр ғорурлығы Әфәндебеҙ ислам дине менән бүләкләнеп Мәҙинәгә күсенгән был мөбәрәк ханымдың хәлен белергә бик йыш барып йөрөй, уның өйөндә өйләнән һуң йоҡлап ала.[74]

Фатима ханым үлгәс, Аллаһ Рәсүле салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмдең мөбәрәк күҙҙәренән ынйы бөртөктәре кеүек күҙ йәштәре аға, *«Бөгөн әсәйем үлде!»* – тип, күлдәген уға кәфенлек итә, йыназа намаҙын үткәреп, бер ара уның ҡәберенә ятып тора. Был ғәмәленең сәбәбен һораусыларға былай тип аңлата:

«Әбү Талибтан һуң миңә был ҡатын кеүек игелек ҡылған башҡа һис кем юҡ! Әхирәттә йәннәт кейемдәрен кейһен өсөн, уға күлдәгемде кәфен иттем. Ҡәбере йылынһын өсөн, уға бер аҙ ятып торҙом!»

Рәсүлуллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм Үҙенең был тиклем ҡайғырыуына аптырағандарға әйтә:

«Ул минең өсөн әсәмдән һуң ысын әсәм ине. Үҙ балалары аслыҡтан йөҙҙәрен һытҡанда, ул башта минең тамағымды туйҙыра, сәсемде тарай һәм гөл майы һөртә ине. Ул минең әсәм булды!» Артабан Фатима ханым өсөн былай тип доға ҡыла:

71 Ибне Әҫир, «Үсдүл-Габә», I, 22.
72 Халәби, I, 184.
73 Ибне Сәғд, I, 119-120, 168.
74 Ибне Сәғд, VIII, 222.

«Аллаһ һине ярлыҡаһын һәм хәйерлеһе менән бүләкләһен! Аллаһ һиңә рәхмәтен ирештерһен, әнкәйем! Һин миңә үҙ әсәмдән һуң ысын әсәм булдың! Үҙең ас торғанда ла, мине ашаттың! Үҙеңә кейем булмаһа ла, мине кейендерҙең! Иң тәмле ниғмәттәр менән мине һыйлай, үҙ нәфсеңде мәхрүм итә инең! Быны бары Аллаһ ризалығына һәм әхирәт йортона өмөт менән ҡыла инең!..» (Хәким, III, 116-117; Хәйсәми, IX, 256-257; Яғкуби, II, 14).

Икенсе шәрхи-садр – Пәйғәмбәрҙең йөрәге мәрхәмәт, шәфҡәт һәм рәхмәт менән тултырылыу

Әбү Хөрәйра[75] раҙыйаллаһу ғәнһү Пәйғәмбәр Әфәндебеҙ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмдән һис кем һорарға ҡыймаған нимәләрҙе һорау мәсьәләһендә бик ҙур ҡыйыулыҡ күрһәтә, һис тартынмай. Бер ваҡыт Ғаләмдәр ғорурлығы Әфәндебеҙгә:

«Йә Рәсүлүллаһ! Пәйғәмбәрлек менән бәйле иң әүәл күргән ғәләмәт ни булды?» – тип һорай.

Ике донъя бәхетенең юламаны булған Аллаһ Рәсүле салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм былай ти:

«Әй Әбү Хөрәйра! Һорағанһың икән, һөйләйем. Ун йәштәремдә сағымда бер көн сәхрәлә инем. Баш өҫтөнән килгән бер тауыштан һиҫкәндем. Бер кеше икенсеһенән:

«Был Улмы инде?» – тип һораны.

Уныһы яуап бирҙе:

«Эйе, был – Ул».

Ул ваҡытҡа тиклем һис кемдә күргәнем булмаған рухҡа эйә йөҙ-битле, һис кемдә күргәнем булмаған кейемле заттар ҡаршыма сыҡты. Миңә таба атлап килгән ике кешенең береһе бер ҡулымдан тотто, ләкин ҡағылғандарын һис тойманым.

---

75 **Әбү Хөрәйра** раҙыйаллаһу ғәнһүҙең әүәлге исеме Ғабдешәмс була. Мосолманлыҡҡа килгәс, Ғабдеррахман исемен ала. Бер көндө кейеменең эсендә бер бесәй алып килә. Уны күргән Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм: «Нимә ул?» – тип һорай. Әбү Хөрәйра: «Бесәй», – тип яуап бирә. Шунан һуң Аллаһ Рәсүле уға «Бесәй балаһы атаһы» мәғәнәһендәге «Әбү Хөрәйра» ҡушаматын таға. Шул көндән һуң ул был ҡушаматы менән таныла һәм асыл исеме онотола. Үҙенә ысын исеменән бигерәк Рәсүл Әкрәм биргән шул ҡушамат менән өндәшеүҙәрен теләй. Әбү Хөрәйра раҙыйаллаһу ғәнһү һижрәттең етенсе йылында Мәҙинәгә килә. Мәсжиде-Нәбәүиҙең ишек төбөндә йоклап йөрөгән, Әсхәби суффә тип аталған фәҡир мосолмандарҙың береһе була. Көн-төн Пәйғәмбәр Әфәндебеҙ янынан китмәй, унан ишеткән хәҙистәрҙе өйрәнергә тырыша. Пәйғәмбәр Әфәндебеҙҙең шәхсән үҙенән һәм башҡа бөйөк сәхәбәләрҙән ишеткән ҡабатлауҙар менән бергә 5374 хәҙис-шәриф риүәйәт ҡыла. Шулай итеп, әсхәби кирам араһынан иң күп хәҙис риүәйәт ҡылыусы була. Һижри 59 йылда 78 йәшендә Мәҙинә ҡалаһында Аллаһ рәхмәтенә ирешә.

Береһе иптәшенә:

«Әйҙә, уны ергә яткыр!» – тине.

Бергәләп мине ергә яткырҙылар. Мин бер ниндәй ҙә ауырлык һәм көсләү һиҙмәнем. Йәнә береһе икенсеһенә:

«Әйҙә, күкрәген ас!» – тине һәм тегеһе асты. Әммә кан да күрмәнем, ауыртыу ҙа тойманым. Беренсе кеше тағы телгә килде:

«Әйҙә, ундағы нәфрәт һәм хөсөтлөктө сығар!»

Тегеһе иһә унан кан куйырығы кеүек бер нәмә алып, уны ситкә болғап ташланы.

«Әйҙә, хәҙер уның урынына шәфкәт һәм мәрхәмәт куй!» – тине. Алған нәмәләре ҙурлығында, көмөшкә окшаған ниҙер куйғандарын күрҙем. Артабан уң аяғымдың баш бармағын тотоп уйнатып алды һәм:

«Әйҙә, именлек менән йөрөп кит!» – тине.

Мин тороп киткәндә, күңелем шәфкәт һәм мәрхәмәт менән тулған ине. Шунан һуң үҙемдән кесерәктәргә карата һәр вакыт шәфкәт, ҙурҙарға карата мәрхәмәт тойҙом» (Әхмәт, V, 139; Хәйсәми, VIII, 223).

ХӘҘРӘТИ ПӘЙҒӘМБӘРҘЕҢ ЙӘШЛЕГЕ

Пәйғәмбәр Әфәндебеҙҙең илаһи яҡлау аҫтында үҫеүе

Аллаһ Тәғәлә, Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмде пәйғәмбәрлек менән хөрмәтләгәнс өсөн, Уны яһилиәт осороноң бөтә әшәкелектәренән һаҡлай. Уның йәтим бала сағы менән йәшлеге иң яҡты киләсәккә лайыҡлы икәнен раҫлаған әхлаҡи сафлыҡ һәм намыҫлылыҡ эсендә уҙа. Уны һәр ваҡыт айырып торған сифаттары «әл-Әмин» (ышаныслы) һәм «әс-Садиҡ» (тоғро) була.

Аллаһ Рәсүле салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм пәйғәмбәрлеккә ҡәҙәр ҙә кешелеклелеге һәм игелеклелеге яғынан ҡәүемендә иң өҫтөнө, нәҫел яғынан иң хөрмәтлеһе, әхлаҡ яғынан иң күркәме була. Күршелек хаҡына айырыуса иғтибар биреүсе, кесе күңеллелек һәм дуҫлыҡта иң өҫтөн, ышаныслылыҡ һәм тоғролоҡта иң алда барыусы, кешеләргә насарлыҡ һәм ғазап килтереүҙән иң йыраҡ тороусы ла була Ул. Һис кемде ғәйепләгәне, шелтәләгәне, һис кем менән бәхәсләшкәне күренмәй. Йәнәбе-Хаҡ барса яҡшы холоҡ һәм сифаттарҙы Унда туплағанға күрә, ҡәүеме уны «әл-Әмин» (ышаныслы) тип йөрөтә.[76]

Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмгә бер көн:

«Йә Рәсүлүллаһ! Аллаһтан башҡаға ғибәҙәт ҡылғанығыҙ булдымы?» – тип һорайҙар.

«Юҡ!» – тип яуап бирә.

«Хәмер эскәнегеҙ бармы?» – тип һорайҙар.

«Юҡ! Мин Китап һәм имандың нәмә булғанлығын белмәгәндә лә, был ғәмәлдәрҙең көфөр икәнен белә инем», – тип белдерә (Диярбәкри, I, 254-255).

Рәсүл салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм бала сағында Аллаһ Тәғәлә Уны нисек һаҡлағанын былайыраҡ аңлата:

«Ҡөрәйеш балалары менән уйнағанда, бер урындан икенсеһенә таштар ташый инек. Балалар изарҙарын (аҫҡы яҡты ҡаплаусы кейем, алъяпҡыс) сисеп, иңбаштарына ҡуйып таштарҙы шуның менән ташыйҙар ине. Елкәм ауыртмаһын өсөн, мин дә шулай эшләргә теләгәс, ниндәйҙер күренмәҫ көс йөрәгемде өтөп алырҙай итеп һуҡты ла:

«Изарыңды билеңә бәйлә!» – тине.

76 Ибне Һишам, I, 191; Ибне Сәғд, I, 121.

Мин шунда уҡ изарымды билгә бәйләнем. Иптәштәрем араһында бер үҙем генә, изарым билдә килеш, елкәмдә таш ташыным» (Ибне Һишам, I, 197).

Ғаләмдәр ғорурлығы Әфәндебеҙ, Ҡәғбә яңынан төҙөлгәндә, ағаһы Ғәббәс менән бергә таш ташый. Ғәббәс раҙыйаллаһу ғәнһү, таштар яланғас елкәһен яраламаһын өсөн, Аллаһ Рәсүленә:

«Изарыңды иңбашыңа ҡуй!» – тип кәңәш бирә. Пәйғәмбәр изарын елкәһенә ҡуйырға теләгән миҙгелдә ергә йығыла һәм күҙҙәрен күккә йүнәлтеп, ағаһына:

«Миңә изарымды күрһәт!» – тип өндәшә. Шундуҡ уны алып, өҫтөн ҡаплай (Бохари, «Хаж», 42).

Ул ваҡыттағы йәмғиәттә кейемһеҙ йөрөү нормаль ителеүенә ҡарамаҫтан, Аллаһ Рәсүле салләллаһу ғәләйһи үә сәләм һис ҡасан оят сиктәрен боҙорлоҡ бер ғәмәл күрһәтмәгән. Хәҙис-шәрифтә лә телгә алынған кеүек, ағаһының өндәүе менән шундай хәлгә тарығанда иһә, Аллаһ Тәғәлә тарафынан һаҡлана.

Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәләм ун ике йәшлек бала сағында монах Бәхирәнең Уға:

«Балам, Ләт һәм Ғуззә хаҡы өсөн һорайым, яуап бир!» – тип әйтеүенә ҡаршы:

«Ләт һәм Ғуззә исеме менән ант итеп, минән бер нәмә лә һорама! Валлаһи, Мин быларҙы күралмаған кеүек һис нәмәне күралмам!» – тигән (Ибне Исхаҡ, 54 бит; Ибне Сәғд, I, 154; шулай уҡ ҡарағыҙ: Әхмәт, V, 362).

Үммү Әймән раҙыйаллаһу ғәнһә былай тип һөйләй:

– Ҡөрәйеш мөшриктәре йылдың бер көнөндә Буванә бото янына уны табыныу, хөрмәтләү өсөн йыйыла ине. Төнгә ҡәҙәр ҡорбан салыу, сәс киҫтереү һәм үҙендә бағышлау рәүешендә бер тантана уҙғаралар. Әбү Талиб та был байрамға әҙерләнгән була.

Бөтә барлыҡтың нуры быларға ҡатнашыуҙан ҡасып йөрөгәс, ағаһы һәм апаларының Уны бик ныҡ асыуланғандарын күрҙем.

Апалары:

«Илаһтарыбыҙҙан йөҙ сөйөргәнең өсөн, бер бәләгә тарыуыңдан ҡурҡабыҙ!» – тип шул ҡәҙәр үҙһүҙләнеп ҡыҫтылар ки, Ғаләмдәр ғорурлығы Әфәндебеҙ улар менән бергә барырға мәжбүр булды.

Бер аҙ ваҡыттан һуң күҙҙән юғалды, унан һуң ҡурҡыуҙан йөҙө ҡалмаған бер хәлдә пәйҙә булып, янныбыҙға килде. Апалары, хафаланып, һорау яуҙырҙы: «Низәргә тарыны башың?»

Ул иһә:

«Миңә ен кағылыуҙан ҡурҡам!» – тине.

Апалары:

«Аллаһ Һине шайтан хәстәһенә тотмаç! Һиндә һәр төрлө күркәм сифат бар. Һөйлә әле, нәмә күрҙең?» – тип ҡыҙыҡһынды.

Пәйғәмбәребеҙ яуабында әйтте:

«Мин боттоң янына килгәндә, оҙон буйлы бер аҡ әҙәм килеп сығып:

«Әй Мөхәммәт! Кире борол, һаҡ бул, уға ҡағылма!» – тип ҡысҡырып торҙо!»

Шунан һуң Йәшәйеш нуры Үҙенә пәйғәмбәрлек вазифаһы йөкләнгәнсе, уларҙың байрам һәм йола тантаналарына һис ҡатнашманы.[77]

Хәҙрәти Ғәли разыйаллаһу ғәнһүҙең риүәйәтенә күрә, Рәсүл Әкрәм салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм Әфәндебеҙ былай тип һөйләгән:

«Мин яһиллыҡ осоро кешеләренең ҡылған нәмәләрҙе эшләргә ике тапҡыр маташып ҡараным. Әммә Аллаһ ﷻ мине уларҙан һаҡларға ҡушты.

Бер төндө Мәккәнең юғары тарафтарында көрәйешле бер нисә йәш үҫмер менән ҡуйҙарыбыҙҙы көтә инек. Иптәшемә:

«Әгәр ҡуйҙарымды ҡарап торһаң, мин дә башҡа йәштәр кеүек Мәккәгә барып, төнгө осрашыу-һөйләшеүҙәргә ҡатнашайым», – тинем.

Иптәшем:

«Ярай, ни теләһәң, шуны эшлә!» – тине.

Шунан һуң юлға сыҡтым. Мәккәгә яҡынайған саҡта, ҡурай. шөлдөрлө барабан, һыҙғырыу тауыштары ишеттем.

«Ни был?» – тип һораным.

«Фәлән ир менән фәлән ҡатын өйләнешә!» – тинеләр.

Ултырып, шул тарафҡа табан ҡарап тора башланым. Шул саҡ Аллаһ ﷻ ҡолаҡтарыма бер йөк һалды һәм йоҡлап киттем. Аллаһ менән ант итәм, өҫтөмә ҡояш сыҡҡансы уяна алманым. Шундуҡ кире иптәшем янына ҡайттым.

«Нишләнең?» – тип һораны ул.

«Бер нәмә лә эшләмәнем!» – тинем һәм башымдан кискәндәрҙе уға һөйләнем.

77 Ибне Сәғд, I, 158.

Башҡа бер төндө шул уҡ хәл ҡабатланды. Мин йәнә Мәккәгә төнгө әңгәмәләргә барғанда, Аллаһ Тәғәлә тарафынан өҫтөмә төшөрөлгән ауырлыҡ сәбәпле, ҡояш сыҡҡансы йоҡлап ҡалдым. ҡайтып, иптәшем янына килдем.

Раббым мине пәйғәмбәрлек менән ололағансы, быларҙан ҡала һис бер әшәке нәмәгә күңел бирмәнем!» (Ибне Исхаҡ, 58-59 б; Ибне Кәҫир, *«әл-Бидәйә»,* II, 292).

Пәйғәмбәребеҙҙең һарыҡ көтөүе көтөп йөрөүе

Йәшәйеш нуры салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм, ағаһы Әбү Талиб иҫән сағында, сауҙа эшенә тотонғансы, күпмелер ваҡыт көтөүселек менән шөғөлләнә. Был һөнәр ғәрәптәр араһында ябай, түбән нәмә түгел, ә хөрмәтле һәм бай кешеләрҙең балалары ла башҡара торған эш була. Өҫтәүенә бөтә пәйғәмбәрҙәр ҙә көтөүселек менән көн күргән. Шул рәүешле Аллаһ Тәғәлә уларҙа, дингә өндәү вазифаһын йөкләгәнсе, идара эшендә кәрәкле төрлө сифаттарҙы булдыра.

Рәсүлуллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм бер көндө:

«Аллаһ Тәғәлә ебәргән һәр пәйғәмбәр, һис шикһеҙ, көтөү көткән», – тип белдерә.

Быға ҡаршы сәхәбәләре:

«Һеҙ ҙә һарыҡ көтөп йөрөнөгөҙмө, йә Рәсүлуллаһ?» – тип һорай.

Ғаләмдәр сәрүәре ғәләйһис-саләтү үәс-сәләәм Әфәндебеҙ:

«Эйе, түләү бәрәбәренә[78] *мәккәлеләрҙең һарыҡ көтөүҙәрен көттөм»,* – тип хәбәр итә (Бохари, «Ижарә», 2, «Әнбия», 29; Ибне Мәжә, «Тижарәт», 5).

Башҡа бер хәҙис-шәрифтә Пәйғәмбәребеҙ былай тип һөйләй:

«Муса ғәләйһиссәләм пәйғәмбәр итеп ебәрелгән ине, үҙе һарыҡ көтөүе көтә ине. Дауыт ғәләйһиссәләм пәйғәмбәр итеп ебәрелгән ине, ул да һарыҡ көтөүе көтә ине. Мин дә пәйғәмбәр итеп ебәрелдем һәм Әжьядта ғаиләмдең һарыҡтарын көтөп йөрөнөм» (Ибне Сәғд, I, 126).

Рәхмәт Пәйғәмбәре ул ваҡыттарҙа егерме йәштәрҙә була.

Ғаләмдәр ғорурлығы ғәләйһи әфдалүс-саләүәт Әфәндебеҙ:

«Иң хәйерле йәшәйеш юлынан барыусыларҙың береһе – бер тау башында йәки үҙәнлектә һарыҡтарын ашатып йөрөүсе. Был зат намаҙын уҡыр, зәкәтен бирер, үлгәнсе Раббыһына ғибәҙәт ҡылыр һәм кешеләргә яҡшылыҡ

78 Хәҙис-шәрифтә телгә алынған **«Кирарит»** һүҙенең Мәккәләге бер урын атамаһы ла, «кират» тип аталған аҡса берәмегенең күплек һаны ла булғанлығы әйтелә. Башҡа бер фекергә күрә, хәҙрәти Пәйғәмбәр саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләмдең һәр көн һарыҡ башына динарҙың егерменән бере булған бер кират бәрәбәренән мәккәлеләрҙең һарыҡтарын көтөп йөрөүен белдерә.

эшләр» (Мөслим «Имарәт», 125; Ибне Мәжә, «Фитән», 13), – тип, көтөүселектең күркәм һөнәрҙәрҙән береһе булғанлығын белдерә.

Көтөүселек менән шөғөлләнгән кешеләрҙә фекер киңлеге, сабырлылыҡ һәм мәрхәмәт хисе үҫә. Аллаһ Рәсүле шуға ишара итеп былай тигән:

«Тыныслыҡ һәм вәҡәр – һарыҡ аҫраусыларҙа» (Бохари, «Мәнаҡиб», 1; Мөслим, «Иман», 84/52).

Һарыктарҙы күсереп йөрөтөп һәм етәкләп, йыртҡыс хайуандарҙан һаҡларға тырышыу, кешелә сабырлыҡ һәм һаҡсыллыҡ хисен үҫтерер. Сөнки яралтылған һәр мәхлүккә мәрхәмәт күрһәтеү, уларҙың тупаҫ һәм аңлайышһыҙ хәл-ғәмәлдәренә сабыр итеү – пәйғәмбәрҙәрҙә булырға тейешле иң мөһим сифаттарҙан.

Ағалары менән бергә сәфәр ҡылыуы

Бөтә барлыҡ нуры саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм ун ике йәшлек ваҡытында беренсе тапҡыр Әбү Талиб менән бергә Сүриәгә сауҙа сәфәре ҡыла. Икенсе сауҙа сәфәре – ун алты йәшендә Йәмәнгә барыуы.

Ҡөрәйешлеләр Дамасҡка барырға әҙерләнә. Әбү Талиб та сауҙа каруанына ҡушылырға теләй. Юлға сығыр алдынан, барса ир һәм ҡыҙ туғандары Әбү Талибты оҙатырға килә. Әбү Талиб һөйөклө туғанына:

«Һин дә минең менән бергә бараһыңмы?» – тип һорай.

Ағалары һәм апалары, йәше бәләкәй булғанға күрә, Пәйғәмбәр Әфәндебеҙҙең ауырып китергә мөмкинлеген күҙҙә тотоп, быға ҡаршы сыға. Әбү Талиб Уны Мәккәлә ҡалдырырға ҡарар биргәс, Пәйғәмбәр Әфәндебеҙ кәйефһеҙләнә һәм илап ебәрә.

Әбү Талиб:

«Әй ҡәрҙәшемдең улы! Ни булды? Һине алып бармаған өсөн илайһыңмы?» – тип һорай.

Ике донъя ҡояшы Әфәндебеҙ унын дөйәһен нуҡтаһынан тотоп:

«Абзыкайым, мине кемгә ҡалдырып китәһең? Минең атам да, әсәм дә юҡ!» – ти.

Әбү Талиб йомшай төшә:

«Валлаһи, Һине лә алып барам! Һин минән дә, мин Һинән дә һис ҡасан айырылмаясаҡбыҙ!» – ти (Ибне Исхаҡ, 53 б; Әбү Нуғәйм, «Дәлаил», I, 168).

Һуңырак, ун алты йәшендә, Ғаләмдәр Әфәндеһе ағаһы Зүбәйр менән бергә Йәмәнгә бара. Зүбәйр Пәйғәмбәребеҙҙең бәрәкәтен файҙаланырға теләй. Шуға күрә Әбү Талибтан мөбәрәк туғанын үҙе менән бергә ебәреүҙе һорай.[79]

Сауҙа каруанының юлы бер үҙәнлеккә тура килә, ҡоторған һәм бик уҫал ата дөйә һис кемгә унан уҙырға бирмәй. Мосафирҙар төркөмө кире боролорға уйлап торған арала, Ғаләмдәр Әфәндеһе:

«Был эште миңә бирегеҙ!» – тип, төркөмдөң алдына сыға.

Ҡоторған дөйә Пәйғәмбәр Әфәндебеҙҙе күреүгә баҫыла, тыныслана. Ғаләмдәр ғорурлығы Әфәндебеҙ үҙ дөйәһенән төшөп, уның өҫтөнә менә. Үҙәнлекте үткәс, дөйәне иреккә ебәрә.

Сәфәрҙән ҡайтҡанда иһә сил һыуҙары тулып ташыған бер үҙәнлеккә юлығалар һәм уны кисә алмай туҡтайҙар. Пәйғәмбәр Әфәндебеҙ:

«Һеҙ миңә эйәреп барығыҙ!» – ти. Мосафирҙар Уның артынан барып, үҙәнлекте иҫән-имен кисә. Әйтерһең, Аллаһ Тәғәлә ундағы һыуҙы ҡороҡҡан да юлды үҙ хәленә ҡайтарған (Ибне Кәҫир, *«әл-Бидәйә»,* II, 282).

Монах Бәхирә менән осрашыуы һәм Бәхирәнең раҫламаһы

Әбү Талиб ҡөрәйештең хөрмәтле заттары менән бер төркөмдә Дамаскҡа бара. Пәйғәмбәр Әфәндебеҙ ҙә уның менән бергә була. Юлда ваҡытта монах Бәхирәнең монастырына яҡын урында төн ҡуналар. Бәхирә ул осорҙағы нәсараларҙың иң ғилемлеләренән була.

Бәхирә, каруан килгәндә, бер болоттоң был каруан эсендәге бер кешене күләгәләп барыуын, юлсылар агас күләгәһенә кергәндә, ботаҡтарҙың йәнә шул уҡ кешегә табан эйелеүен күрә. Шунан һуң:

«Әй ҡөрәйеш йәмәғәте! Мин һеҙҙең өсөн ризыҡ әҙерләнем. Олоғоҙҙо-кесегеҙҙе, ҡолдарҙы һәм иреклеләрҙе – һәммәгеҙҙе табынға саҡырам!» – тип, каруанға хәбәр ебәрә.

Юғиһә Бәхирә элегерәк килеүҙәрендә болар янына һис килмәй, элемтәгә кермәй торған була. Каруандағыларҙың барыһы ла табынға килә, бары Ғаләмдәр ғорурлығы Әфәндебеҙ генә әйберҙәр янында ҡала. Бәхирә килеүселәрҙе берәм-берәм күҙәтә, тик китаптарында үҙе уҡыған сифаттарҙы һис береһендә күрә алмай.

«Әй ҡөрәйешлеләр! Төркөмөгөҙҙә булып та, бында килмәй ҡалған берәйһе бармы?» – тип һорай.

Ҡөрәйешлеләр әйтә:

79 Диәрбәкри, I, 260.

«Әй Бәхирә! Артта бер малайҙан башҡа берәү ҙә ҡалманы. Йәш яғынан иң кесебеҙ булғанға күрә, Уны әйберҙәребеҙ янында ҡалдырҙыҡ».

Бәхирә:

«Уны ла саҡырығыҙ! Был мәжлестә Ул да булһын!» – ти.

Мөхәммәт әл-Әминде алып килеп, табынға ултырталар. Монах, уны күреү менән, бик иғтибар менән ҡарай, баштанаяҡ тикшерә башлай. Артабан ҡулынан тотоп әйтә:

«Был – Ғаләмдәрҙең Әфәндеһе. Был – Ғаләмдәр Раббыһының Рәсүле. Аллаһ Уны ғаләмдәргә рәхмәте булараҡ ебәрәсәк!»

Ҡөрәйештең аҡһөйәктәре унан:

«Быны ҡайҙан беләһең?» – тип һорай.

Монах:

«Мин Уның билдәләрен беҙгә иңдерелгән китапта укыным. Өҫтәүенә, һеҙ яҡынайған ваҡытта, Уға таба эйелмәгән бер таш, бер ағас ҡалманы, барыһы ла сәждә ҡылдылар. Был йәнһеҙ нәмәләр пәйғәмбәргә генә сәждә ҡылырҙар. Мин Уны шулай уҡ пәйғәмбәрлек мөһөрө менән дә таныным, был мөһөр – ҡалаҡ һөйәктәре араһында», – ти.

Бәхирә Пәйғәмбәр Әфәндебеҙгә һәм ағаһына ҡайһы бер һорауҙар биреп, ишеткән яуаптары уның белгәндәренә тура килгәнен күргәс, фекере тағы ла нығый. Ул Әбү Талибҡа таба боролоп әйтә:

«Туғаныңды хәҙер үк иленә алып ҡайт! Йәһүдиҙәрҙең Уға зыян һалыуынан һаҡлан! Валлаһи, йәһүдиҙәр Уны күреп, танып алһа, һис шикһеҙ, үлтерергә ынтылырҙар. Был малай – ғәрәптәрҙән, ә йәһүдиҙәр киләсәк пәйғәмбәренең Исраил улдары араһынан булыуын теләй. Һинең туғаныңдың даны-шөһрәте бик ҙур буласаҡ!»

Монах Бәхирәнең кәңәшен тотоп, Әбү Талиб мөбәрәк туғанын алып, тиҙерәк Мәккәгә ҡайта (Ибне Исхаҡ, 54-55 б.; Ибне Сәғд, I, 153-155; Тирмизи, «Мәнаҡиб», 3).

Нәсрани белгестәр был ваҡиға арҡылы исламға бысраҡ ташлар өсөн, хәҙрәти Пәйғәмбәр салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмдең монах Бәхирәнән дингә саҡырыу, өгөт-нәсихәт алған, тип раҫларға тырышалар. Был фекер – хәҡиҡәттән йыраҡ, Ҡөрьән һәм тәүхид ғаҡидәһенә ҡаршы килгән ғәйеп ташлау. Сөнки Бәхирә нәсрани руханийы була. Үҙгәртелгән, боҙолған Тәүрат һәм Инжилде Ҡөрьәни-Кәрим аша төҙәткәндә, Аллаһ Рәсүленең боҙолған бер дин вәкиленән шул рәүешле өгөт-нәсихәт алыуы күҙ алдына килтерелә аламы?!

Башҡа яҡтан ҡарағанда, Бәхирәнең дине булған христианлыҡта Аллаһ төшөнсәһен антроморфик, йәғни кешегә хас сифаттар менән характерланған бәндәсел рәүештә күрһәтәләр. Шулай икән, Аллаһ Рәсүле ғәләйһис-салаәтү

үәс-сәләәм алып килгән ислам дине – тәүхидте нигеҙ итеп алған, Хаҡ Тәғәлә тарафынан ебәрелгән асыҡ билдәле дин. Аллаһ төшөнсәһе һиҙеү органдарының ҡабул итеү сиктәре тышында тора, һәр төрлө кәмселекле сифаттарҙан йыраҡ һәм есми билдәләрҙән азат.

Әлеге хәҡиҡәт сәбәпле, китап әһелдәренең пәйғәмбәр ебәрелгәнсе лә бары илаһи тура юлда булғандарының ғына ҡотола аласағын Ҡөрьәни-Кәрим былай тип аңлата:

اِنَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا وَالنَّصَارٰى وَالصَّابِئِينَ مَنْ اٰمَنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ
وَعَمِلَ صَالِحًا فَلَهُمْ اَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلاَ خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلاَ هُمْ يَحْزَنُونَ

«Шөбһәһеҙ, иман килтереүселәр, йәһүдиҙәр, нәсраниҙар һәм сабииндәрҙән Аллаһҡа һәм әхирәт көнөнә иман килтереүселәр һәм яҡшы ғәмәлдәр ҡылыусыларға ҡурҡыу юҡ һәм улар ҡайғырыусы ла булмаясаҡ» («әл-Бәҡара», 62).

Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм бөтә замандарға һәм ерҙәргә һуңғы пәйғәмбәр итеп ебәрелгәнлектән, үҙенән әүәлге бөтә диндәр ҡулланылыштан сығарыла. Тимәк, Аллаһҡа иман килтереп, хәҙрәти Пәйғәмбәр салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмгә иман килтермәү көфөрлөк була. Шунлыҡтан бөгөнгө әһли китап диндарҙары ла юғарылағы аяти кәримәнән ситтә ҡала.

Ғаҡидәнән һуң диндә тотҡан башҡа билдәләр – ғибәҙәтле тормош һәм үҙ-ара мөнәсәбәттәр. Ислам дине тәртипкә һалынған ғибәҙәтле тормош алып килә, кешеләр араһындағы мөнәсәбәттәрҙе хаҡлыҡ, ғәҙеллек һәм әхлаҡ нигеҙендә яңынан ҡора һәм үҙ эсенә яза һәм сикләү ҡағиҙәләрен алған хоҡуҡ ғилемен булдырған. Бәхирәнең дине булған христианлыҡта иһә ғибәҙәт тормошо боҙолған. Үҙ-ара мөнәсәбәттәр һәм язалар ҡаралмаған.

Тағын бер үҙенсәлек, Пәйғәмбәр Әфәндебеҙ, Ҡөрьән белдергәнсә һәм тарихта шаһит булғанса, «үмми» (белемһеҙ) була, йәғни уҡый-яҙа белмәй. аяти кәримәләрҙә былай тиелә:

وَمَا كُنْتَ تَتْلُوا مِنْ قَبْلِهٖ مِنْ كِتَابٍ وَلَا تَخُطُّهُ بِيَمِينِكَ
اِذًا لَارْتَابَ الْمُبْطِلُونَ. بَلْ هُوَ اٰيَاتٌ بَيِّنَاتٌ فٖي صُدُورِ الَّذٖينَ
اُوتُوا الْعِلْمَ وَمَا يَجْحَدُ بِاٰيَاتِنَاۤ اِلَّا الظَّالِمُونَ

«Һин бынан әүәл яҙыу ҙа уҡыманың, ҡулың менән уны яҙа ла алманың. Улай булһа, батыйллыҡҡа төшкәндәр шөбһәләнер ине. Юҡ,

ул (Ҡөрьән) **үҙҙәренә ғилем бирелгәндәрҙең йөрәктәрендә (урын алған) ап-асыҡ аяттарҙыр. Аяттарыбыҙҙы бары залимдар ғына инҡар итер»** («әл-Ғәнкәбут», 48-49).

Ғаләмдәр ғорурлығы салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм, монах Бәхирә менән ун ике йәшендә осраша. Бәхирә янында бик аҙ ғына ҡала, осрашыуҙары ла бик ҡыҫҡа ваҡытлы була. Тимәк, уҡый-яҙа белмәгән бер малайҙың алты меңдән артыҡ аятты ҡыҫҡа ғына ваҡыт эсендә ятлап, егерме һигеҙ йыл хәтерендә һаҡлауы һәм ҡырҡ йәшенән һуң бер миҙгелдә уларҙы һөйләй-аңлата башлауы мөмкин түгел. Өҫтәүенә, бындай шарттарҙа ислам кеүек камил һәм донъяны уратып алған бер диндe өйрәнеп, ул диндең ғибәҙәт, мөғәмәлә, яза һәм әхлаҡ тәртибен уйлап сығарыуының мөмкин түгеллеген аҡылы сәләмәт һәр инсан бик еңел төшөнөр.

Әгәр Бәхирә был хәҡиҡәттәрҙе белгән булһа, ни өсөн үҙе уларҙы белдереп, пәйғәмбәрлеген иғлан итмәне һәм был хөрмәтле эште бер малайға, ул ғына ла түгел, бер ҙә таныш түгел бер малайға ҡалдырҙы?

Шуныһы ла бар: Бәхирәнең уҡыу-яҙыу теле – иврит теле, Ҡөрьәни-Кәрим иһә асыҡ һәм теүәл ғәрәпсә иңгән. Аллаһ Тәғәлә бындай фекерҙәр тураһында былай ти:

وَلَقَدْ نَعْلَمُ اَنَّهُمْ يَقُولُونَ اِنَّمَا يُعَلِّمُهُ بَشَرٌ لِسَانُ الَّذِى
يُلْحِدُونَ اِلَيْهِ اَعْجَمِىٌّ وَهَذَا لِسَانٌ عَرَبِىٌّ مُبِينٌ

«Һис шикһеҙ, беләбеҙ ки, кәферҙәр: «Ҡөрьәнде Мөхәммәткә бер кеше өйрәтә», – тиҙәр. Бындай нигеҙһеҙ сифат-ғәмәлде таҡҡан хәлдә, улар күҙ уңында тотҡан заттың теле сит-яттыр. Был Ҡөрьән иһә ап-асыҡ ғәрәп телендә» («ән-Нәхл», 103).

Шул уҡ ваҡытта Ҡөрьәндең был телдәге өҫтөнлөгө ғәрәптәрҙең иң оҫта шағирҙарын, хатта бөтә донъяны артта ҡалдырырлыҡ бер юғарылыҡталыр. Сөнки «Исра» сүрәһенең 88 се аятында әйтелә:

قُلْ لَئِنِ اجْتَمَعَتِ الْاِنْسُ وَالْجِنُّ عَلَى اَنْ يَأْتُوا بِمِثْلِ
هَذَا الْقُرْاَنِ لاَ يَأْتُونَ بِمِثْلِهِ وَلَوْ كَانَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ ظَهِيرًا

«Әйт: «Кешеләр һәм ендәр бер-береһенә ярҙамсы булып, был Ҡөрьәндең тиңдәшен барлыҡҡа килтереү өсөн бергә йыйылһалар, ант булһын, быға оҡшашты ижад итә алмаҫтар».

Шуныһы ла бар: Рәсүлуллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмдең Бәхирә менән осрашыуы ваҡытында улар янында бик күп ҡөрәйешле мөшриктәр ҙә була. Әгәр нәсара ғалимдарының фекерҙәрендә бер аҙ ғына дөрөҫлөк булһа, пәйғәмбәрлектең беренсе көндәренән башлап, тормоштарын Аллаһ Рәсүле салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмде инҡар итеүгә һәм Уға дошманлыҡ ҡылыуға бағышлаған мөшриктәр әлеге ваҡиғаны кире ҡағырга тейеш булыр ине. Шулай икән, ҡөрәйешле мөшриктәр был мәсьәләлә бер һүҙ ҙә һөйләмәйҙәр, сөнки бындай фекерҙең һис нигеҙе һәм таяныр нөктәһе булмағанын бик яҡшы беләләр.

Хыйлф әл-Фудул

Харам айҙарҙа барған һугыштарға ғәрәптәрҙә «Фижар һуғышы» тип әйтәләр. Фижар һуғыштары дүрт тапҡыр була. Ҡөрәйеш һәм кинанә ҡәбиләләре менән Хәвачин араһында ҡабынған Фижар һуғышында Пәйғәмбәр Әфәндебеҙ ғәләйһис-саләтү үәс-сәләәм дә ҡатнаша.

Ул һәр ваҡыт бары хаҡлы яҡты ғына тота, золомға дусар ителгәндәр янында була. Был яуға егерме йәштәр тирәһендә ағалары менән бергә ҡатнаша, фәҡәт һис кемдең ҡанын түкмәй. Бары дошман сафтарынан атылған уҡтарҙы йыйып, ағаларына биреп кенә йөрөй.[80] Был һуғыштан ҡайтҡас, харам айҙарҙың береһе – зөлҡәғдә айында зүбәйд ҡәбиләһенә ҡараған йәмәнле бер бәндә, һатыр өсөн, Мәккәгә сауҙалыҡ мал алып килә. Ҡөрәйештең юғары даирәләренән Ғас ибне Ваил был малды һатып ала, ләкин аҡсаһын түләмәй. Меҫкен бәндә Мәккәнең Габдуддар, Маһзум, Җумаһ, Сехм һәм Адий ибне Кәгъб улдары кеүек алдынғы ғаиләләренә мөрәжәғәт итеп, ярҙам һорай. Тик улар был меҫкенгә булышаһы урында, Ғас ибне Ваил яғына ауышып, бәндәне асыуланалар.

Бисара ҡалған йәмәнле, ҡөрәйешле идарасылар Ҡәғбә тирәһендә ултырған ваҡытта, Әбү Кубәйс тауына менә лә, «Әй Фихр ханэданы!» (әй таш йорто) тип, ҡысҡыра-ҡысҡыра шиғыр уҡый. Үҙе тарыған золом һәм хаҡһыҙлыҡ тураһында белдереп, ярҙам һорай. Ярҙамлашыу өсөн беренсе булып ҡуҙғалған зат Пәйғәмбәр Әфәндебеҙҙең ағаһы Зөбәйер була. Ҡөрәйештең хөрмәтле кешеләре менән бергә улар Ғабдуллаһ ибне Жүдғандың өйөндә йыйыла.

Ғабдуллаһ уларға ризыҡ тәҡдим итә. Һуңынан улар «кем булыуына ҡарамаҫтан, Мәккәлә яуызлыҡҡа юлыҡҡан заттарҙың хаҡын кире алғансы, зыян күреүсене залимдан һаҡлау-яҡлау» тураһында ант эсәләр. Диңгеҙҙәрҙә бер сәс киҫәген еүешләтерлек һыу булғанда, Хира һәм Сәбир тауҙары урында торғанда, вәғәҙәләрен тоторға һүҙ бирешәләр.

«Хыйлф әл-Фудул» йәмғиәте эшен иң әүәл Ғас ибне Ваилдан зүбәйдленең хаҡын ҡайтарыу менән башлай. Артабан Мәккәлә золом һәм хаҡһыҙлыҡҡа

80 Ибне Һишам, I, 198; Ибне Сәғд, I, 126-128.

тарыған бихисап кешеләргә ярҙам ҡулы һуҙа, ғәҙеллек урынлаштырыу өсөн бик күп көс һала.[81]

«Хыйлф әл-Фудул» яһилиәт осоронда Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм хуплаған һәм эшсәнлегендә ҡатнашҡан берҙән-бер йәмғиәт була, сөнки ғәҙеллек ойошмаһы булараҡ, ул золом һәм хаҡһыҙлыҡҡа ҡаршы тороу өсөн ҡорола. Пәйғәмбәрлек иңгәндән һуң, Пәйғәмбәр Әфәндебеҙ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм әлеге йәмғиәт хаҡында былай тип телгә ала:

«Ғабдуллаһ ибне Жүдғандың өйөндә йыйылыш уҙғанда, мин ағаларым менән бергә шунда инем. Ул мәжлестән шул ҡәҙәр ҡәнәғәт ҡалдым ки, уның урынына миңә ерән дөйәләр (йәғни иң ҡиммәтле донъя малы) бирһәләр ҙә, ул ҡәҙәр һөйөнмәç инем. Ул ант мәжлесенә хәҙер ҙә саҡырылһам, йәнә ризалашыр инем» (Ибне Кәçир, *«әл-Бидәйә»,* II, 295).

Рәсүлүллаһ Әфәндебеҙҙең сауҙәгәрлек тормошо

Мәккә халҡы сауҙа менән шөғөлләнеп тормош алып бара. Яҡын-тирә илдәрҙән сауҙа каруандары менән алып килгән малдарҙы Мәккәлә хаж ваҡытында ойошторолған йәрминкәләрҙә һаталар. Мәккәлә етештерелгән тауарҙарҙы күрше илдәргә оҙаталар. Аллаһ Рәсүле салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм йәш сағында ағалары менән бергә сауҙа каруандарында Сүриә һәм Йәмәнгә сәфәр ҡыла. Унан һуңғы йылдарҙа ул, Хәҙисә ханымдың ышаныслы кешеһе сифатында, Йәмәндең Жүрәш баҙарына ике тапҡыр сауҙа сәфәре менән бара. Һәр сәфәр өсөн Уға йәш ата дөйә бирелә.[82]

Бөтә барлыҡ нуры салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм хәҙрәти Хәҙисәнең сауҙа каруанын Тиһамәләге Хубашә баҙарына алып килә. Был сәфәргә Хәҙисә раҙыйаллаһу ғәнһәнең хеҙмәтсеһе Мәйсәрә менән бергә сығалар, Йәмәндән Тиһамә туҡымаһы алып ҡайтып, Хәким ибне Һизамға һаталар һәм мул керем алалар.

Аллаһ Рәсүле салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм:

«Мин Хәҙисәнән дә хәйерлерәк партнер күрмәнем», – тип, уны маҡтап телгә ала, башҡарған эш өсөн түләүҙе арттырып биргәнлеген хәбәр итә (Хaләби, I, 221; Айни, X, 104).

Ағаһы Әбү Талиб бер ваҡыт Пәйғәмбәр Әфәндебеҙгә:

«Әй ҡәрҙәшемдең улы! Мин – ярлы кеше. Аслыҡ һәм ҡоролоҡ бер нәмәһеҙ ҡалдырҙы, аҡсабыҙ ҙа, сауҙабыҙ ҙа юҡ. Бер сауҙа каруаны Дамаскҡа китергә әҙерләнә. Хәҙисә бинте Хүвәйлид тә был каруан менән малдарын илтәсәк берәй кеше эҙләй икән. Һинең кеүек ышаныслы, пак һәм тоғро кешегә

81 Ибне Кәçир, *«әл-Бидәйә»,* II, 295-296; Ибне Сәғд, I, 128-129.

82 Хәким, III, 200/4834.

бик мохтаж ул. Һине сауҙаһына вәкил итеп ҡуйһын өсөн, үҙе менән һөйләшһәк яҡшы булыр. Тоғролоғоң сәбәпле, Һине башҡаларҙан өҫтөнөрәк күрәсәген уйлайым. Ысынында Дамаск яҡтарына барыуыңды теләмәйем. Йәһүдиҙәрҙән Һиңә бер-бер зарар килеүенән ҡурҡам. Ләкин башҡа сарабыҙ юҡ!» – ти.

Пәйғәмбәребеҙ менән ағаһы араһында булған һөйләшеү хәҙрәти Хәҙисәгә килеп ирешкәс, бай ханым: «Мин Мөхәммәттең быға теләге барлығын белмәй инем», – тип, Ғаләмдәр Әфәндеһенә шунда уҡ хәбәр һала һәм башҡаларға ҡарағанда күберәк түләү бәрәбәренә сауҙа малын Дамаскҡа илтергә тәҡдим яһай. Сөнки хәҙрәти Хәҙисә Әфәндебеҙ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмдең бик ышаныслы, тура һүҙле һәм күркәм әхлаҡлы зат икәнен бик яҡшы белә.[83]

Һиҙәйәт Нуры Әфәндебеҙ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм Хәҙисәнең ярҙамсыһы Мәйсәрә менән бергә Мәккәнән юлға сыға. Хәҙрәти Хәҙисә Мәйсәрәне киҫәтеп ҡуя: «Мөхәммәткә бер мәсьәләлә лә итәғәтһеҙлек күрһәтмә! Әйткәндәренә һис ҡаршы килмә!»

Юлда мал тейәлгән дөйәләрҙән икәүһе арып артта ҡалғас, Мәйсәрә дөйәләр өсөн борсола. Ғаләмдәр ғорурлығы Әфәндебеҙ янына йүгерә-йүгерә килеп, хәлде еткерә. Ғаләмдәр сәрүәре Әфәндебеҙ ҡулдарын теге дөйәләрҙең аяҡтары өҫтөнә ҡуйып, ышҡып алғандан һуң, улар сабып китә һәм баҡыра-баҡыра, төркөмдөң алдына сыға. Каруансы халыҡ, быны күргәс, Әфәндебеҙгә хеҙмәттә һәм Уны һаҡлауға тағы ла нығыраҡ тырышлыҡ күрһәтә.[84]

Пәйғәмбәрҙәр солтаны Әфәндебеҙ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм сауҙа эшендә Үҙе менән алыш-биреш алып барған заттарға һәм башҡа кешеләргә ҡарата ғүмер буйы бик дөрөҫ мөғәмәлә һаҡлай. Берәйһенә һүҙ бирһә, ни хаҡ булһа ла, вәғәҙәһен үтәй торған була.

Ибне Ғәббәс разыйаллаһу ғәнһүмә, Әфәндебеҙҙең тормошон бик нескәлектәргә ҡәҙәр белеүсе зат булараҡ, былай тигән:

«Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм бер нәмә әйтһә, уны, һис шикһеҙ, эшләй ине» (Бохари, «Шәһәҙәт», 28).

Саиб ибне Әбү әс-Саиб разыйаллаһу ғәнһү былай тип тапшыра:

«Аллаһ Рәсүле янына килдем. Әсхәбе кирам мине маҡтай һәм минең хаҡта күркәм нәмәләр һөйләй башланы. Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм:

«Мин уны һеҙҙән яҡшыраҡ беләм!» – тип әйтте.

Мин быға ҡаршы:

83 Ибне Һишам, I, 203; Ибне Сәғд, I, 129; Ибне Кәҫир, *«әл-Бидәйә», II, 297.*

84 Диәрбәкри, I, 262.

«Дөрөҫ әйттең, ата-әсәм Һиңә фиҙа булһын. Һин минең уртағым, ҡулдашым инең һәм әле ниндәй яҡшы ҡулдаш. Бер ҙә ҡаршы килмәнең, һис бәхәсләшмәнең дә», – тинем» (Әбү Дауыт, «Әҙәп», 17/4836; Ибне Мәжә, «Тижәрәт», 63).

Уға әл-Әмин һәм әс-Садыйҡ сифаттарын таҡҡан бихисап үрнәк ваҡиғаларҙың береһен Ғабдуллаһ ибне Әби әл-Хамса былай тип бәйән итә:

«Пәйғәмбәрлеккә ҡәҙәр Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм менән алыш-биреш эштәрем булды. Үҙенә бурысым барлыҡҡа килде, бер аҙ көтһә, тиҙ арала килтерәсәгемде вәғәҙә итеп, янынан киттем. Ләкин биргән һүҙемде онотҡанмын. Өс көндән һуң иҫемә төшөп, һөйләшкән урынға килеүемдә, Ул нәҡ шул ерҙә көтөп тора ине.

Ышаныслылыҡ һәм тоғролоҡтоң буй етмәҫ бейеклектәренә күтәрелгән Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм, ошо маҡтауға лайыҡ әхлағына өҫтәп, ҡылған ғәмәлем өсөн мине ғәйепләмәйсә, бары шуны ғына әйтте:

«Әй егет! Мине арыттың, өс көн инде һине бында көтәм» (Әбү Дауыт, «Әҙәп», 82/4996).

Уның әле пәйғәмбәрлек йөкләнгәнсе үрнәк итеп күрһәткән бына шундай һәм башҡа юғары холоҡ сифаттары береһенән-береһе күркәм, ғибрәтле һәм хикмәтле була. Асылда, былар бары пәйғәмбәрлеккә кандидат затта ғына кәүҙәләнә ала.

Аллаһ Тәғәлә, теләһә, Һөйөклө Пәйғәмбәрен бала сағынан уҡ ризыҡ артынан йөрөмәҫлек бәрәкәтле, рәхәт тормошта йәшәтә ала ине. Фәҡәт илаһи хикмәт: Аллаһ Рәсүленең үҙ ҡул көсө менән тамағын туйҙырып тормош алып барыуын һәм өммәтенә үрнәк булыуын маҡсат итеп ҡуйған. Сөнки хәҙрәти Пәйғәмбәр салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм Әфәндебеҙ ҙә әйткән:

«Һис кем үҙе хеҙмәт ҡуйып алғандан да хәйерлерәк ризыҡ ашамаған...» (Бохари, «Бүйүә» 15; «Әнбиә» 37).

Бынан тыш, остаз буласаҡ шәхестең тормошо йәмғиәтенең иғәнә һәм бүләктәренә бәйле ҡалған ваҡытта, уның өгөт-нәсихәттәренең кешеләр ҡаршыһында бер ниндәй ҡиммәте, саллылығы һәм етдилеге булмаясаҡ... Ысынлап та, Йәнәбе-Хаҡ барса пәйғәмбәрҙәренә:

وَمَا اَسْـَٔلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ اَجْرٍ اِنْ اَجْرِىَ اِلاَّ عَلَى رَبِّ الْعَالَمِينَ

«Мин бының (саҡырыу, өндәү) өсөн һеҙҙән бер ниндәй ҙә түләү һорамайым. Миңә әжеремде бирәсәк зат бары Ғаләмдәрҙең Раббыһылыр» («әш-Шүғәрә», 109, 127, 145, 164, 180. Шулай уҡ ҡарағыҙ. «Юныс», 72; «Һуд», 29), тип әйтергә бойорған.

Шағир был үҙенсәлекте бик күркәм белдергән:

«Һис кемдең рәхмәтен талап итмә.
Хөрриәт – йәүһәргә тиң түләүҙер!»

Хәбиби Әкрәм саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм үҙе эшләп тапҡан менән тормош алып барғанға күрә, кешеләрҙең иң хөр һәм ирекләһе була.

Монах Настураның раҫлауы

Хәҙрәти Пәйғәмбәр булған сауҙа каруаны Дамаск ерҙәренән Бусраға бара. Әфәндебеҙ саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм Бусра баҙарында, монах Настура монастырынан йыраҡ түгел бер урындағы зәйтүн ағасы аҫтында ҡуна ҡала. Мәйсәрә менән электән таныш монах Настура, Пәйғәмбәр Әфәндебеҙгә ишаралап:

«Әй Мәйсәрә! Был ағас аҫтындағы зат кем ул?» – тип һорай.

Мәйсәрә:

«Ул ҡөрәйеш ҡәбиләһенән бер кеше!» – ти.

Монах:

«Күҙҙәрендә бер аҙ ҡыҙыллыҡ бармы?» – тип ҡыҙыҡһына.

Мәйсәрә:

«Эйе, күҙҙәрендә дауамлы ҡыҙыллыҡ була!» – ти.

Настура:

«Бына Ул – пәйғәмбәрҙәрҙең ахырғыһы! Ни булыр икән, мин Ул пәйғәмбәр итеп ебәрелгән ваҡытҡа ирешә алһа инем!» – тип белдерә (Ибне Сәғд, I, 130-156; Ибне Кәҫир, *«әл-Бидәйә»*, II, 297-298).

Каруан Мәккәгә ҡайтыу өсөн, Бусранан китеп бара. Мәйсәрә эҫелек көсәйгән ваҡыттарҙа ике фәрештәнең Пәйғәмбәр Әфәндебеҙҙе күләгәләп барғанына шаһит була. Ахырҙа мул керем менән Мәккәгә ҡайтып етәләр.[85]

Хәҙрәти Хәҙисә менән өйләнешеүе

Ҡайтҡас, Мәйсәрә Пәйғәмбәр Әфәндебеҙҙең Дамаскҡа сәфәре ваҡытында күҙәткән мөғжизәле күренештәр, Уның тышҡы һәм эске матурлығы, ғәжәйеп хәлдәре тураһында хәҙрәти Хәҙисәгә бик ентекләп һөйләй. Шунан һуң әсәбеҙ Хәҙисәлә Ғаләмдәр Әфәндеһе менән өйләнешеү теләге тыуа.

Хәҙрәти Хәҙисәнең иптәше Нәфисә бинте Өмәййә был ниҡахлашыуҙың нисек булғанын түбәндәгесә бәйән итә.

85 Ибне Сәғд, I, 130, 156-157.

Хәҙисә бинте Хүвәйлид бик һәләтле, көслө, булдыҡлы, ҡыйыу һәм ныҡ холоҡло, хөрмәтле ҡатын-ҡыҙ була. Ырыуының ир-аттары уға өйләнеү теләге менән яна. Әммә хәҙрәти Хәҙисә Ғаләмдәр ғорурлығы саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм Әфәндебеҙҙең шәхесенә һәм характерына хайран ҡала. Хәҙрәти Мөхәммәт ғәләйһиссәләм Дамаск сәфәренән ҡайтҡас, Хәҙисә «Ул минең менән никахлашырға теләй микән, юҡ микән», – тип, мине белешергә ебәрҙе. Мин унан һораным:

– И Мөхәммәт! Һин ник өйләнмәйһең?

– *Матди мөмкинлектәрем юҡ икән, нисек өйләнә алам һуң?* – тип яуап бирҙе Ул.

– Being мөмкинлегең булһа, һин бай, хөрмәтле һәм матур ҡатын-ҡыҙға өйләнер инеңме? – тип һораным.

– *Кем ул ҡатын-ҡыҙ?* – тип һораны Ул.

– Хәҙисә, – тинем.

– *Һинеңсә, был мөмкин эшме?* – тине Ул.

– Уныһын миңә ҡалдыр! – тип әйттем мин.

– *Улайһа мин дә һин әйткәнсә эшләрмен!»* – тине.

Шундуҡ барып, хәлде Хәҙисәгә аңлаттым» (Ибне Сәғд, I, 131).

Хәҙрәти Хәҙисә Нәфисә ханымдың һөйөнөслө хәбәренән һуң, Рәсүл Әкрәм саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм Әфәндебеҙгә өйләнешеү тураһында тәҡдим яһай. Ғаләмдәр Әфәндеһе был хәл тураһында ағаһы Әбү Талибҡа хәбәр һала. Әбү Талиб хәҙрәти Хәҙисәнең ағаһы Ғамр ибне Әсәд янына бара һәм ҡоҙалашып ҡайта.

Әбү Талиб һәм хәҙрәти Хәҙисәнең ағаһының улы Вәраҡа ибне Нәүфәл ике яҡлы никах хөтбәһе уҡый. Һуңынан хәҙрәти Хәҙисәнең ағаһы Ғамр баҫып әйтә:

«Әй ҡөрәйеш йәмәғәте! Шаһит булығыҙ: Хәҙисә бинте Хүвәйлидте Мөхәммәт ибне Ғабдуллаһҡа никахланым!»[86]

Рәсүлүллаһ саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм хәҙрәти Хәҙисәгә мәһәр итеп 20 йәш дөйә бирә.[87] Йәшәйеш нуры саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм, өйләнешкәндә, 25 йәштәр тирәһендә була. Яҡшы нәҫелдән килгән, бәхет ҡошон тотҡан хәҙрәти Хәҙисә иһә Йәшәйеш нурынан ун биш йәшкә өлкәнерәк, балалы тол ҡатын була. Хәҙрәти Хәҙисә әсәбеҙ малы һәм йәне менән Пәйғәмбәр Әфәндебеҙгә яңы бер көс-ҡеүәт сығанағына әйләнә.

86 Диярбәкри, I, 264; Яғкуби, II, 20.

87 Ибне Һишам, I, 206; Ибне Әҫир, «Үсдүл-Ғабә», I, 23.

Хөрмәтле ғаиләнән сығышлы Хәҙрәти Хәҙисәне, әхлаҡлылығын күҙҙә тотоп, исламға ҡәҙәр «Ғәфифә һәм Таһира», ислам килгәс, «Хәҙисәтүл-Кубра» тип телгә алалар.[88]

Аллаһ Рәсүле салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм:

«(Әхирәттең) иң хәйерле ҡатыны – Мәрйәм бинте Ғимран. (Донъяның) иң хәйерле ҡатыны иһә – Хәҙисә бинте Хүвәйлид», – тигән (Бохари, «Мәнакибүл-Әнсар», 20; Мөслим, «Фәдаилүс-Сәхәбә», 69).

Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмдең был никахы Уның нәфес теләктәренә буйһонған зат булмағанлығын, хатта уларға бөтөнләй әһәмиәт бирмәгәнлеген асыҡ рәүештә раҫлай. Әгәр улай булмаһа, Аллаһ Рәсүленең йәш яғынан өлкәнерәк тол һәм балалы ханым менән түгел, йәшерәк берәйһе менән өйләнешеүе тейешлелер. Фәҡәт Аллаһ Рәсүле салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм өйләнергә уйлаған ҡатында йәшлек, матурлыҡ кеүек фани үҙенсәлектәр урынына хөрмәтлелек, фазиләт һәм күркәм әхлаҡ кеүек юғары сифаттарға иғтибар бирә.

Аллаһ Рәсүленең берҙән артыҡ ҡатынға өйләнеүе һәм быларның хикмәттәре

Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм бары илле биш йәштәренән һуң ғына берҙән артыҡ ҡатынға өйләнә. Уның һәр өйләнеүенең күп төрлө сәбәптәре һәм хикмәттәре бар. Йәнәбе-Хаҡтың:

لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِى رَسُولِ اللّٰهِ اُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِمَنْ كَانَ
يَرْجُو اللّٰهَ وَالْيَوْمَ الْاٰخِرَ وَذَكَرَ اللّٰهَ كَث۪يرًا

«Рәсүлүллаһта һеҙҙең өсөн, Аллаһҡа һәм әхирәт көнөнә ирешеүгә инанғандар һәм Аллаһты күп зекер итеүселәр өсөн, иң күркәм үрнәк бар» («әл-Әхзәб», 21), – тип бойороп, кешелеккә модель рәүешендәге үрнәк шәхес итеп тәҡдим иткән бер зат хаҡында насар фекер йөрөтөү һәм хатта яла яғыу – дини хәҡиҡәттәрҙән ғафиллыҡтың һәм наҙанлыҡтан да әшәкерәк ниәттә тороуҙың бер билдәһе. Сөнки Раббыбыҙ беҙгә һөйөклө Пәйғәмбәребеҙҙе һәр мәсьәләлә өлгө итеп ҡуйған. Бында иң беренсел һәм иң мөһим өлгө – ғаилә тормошо. Был осраҡта беҙ Пәйғәмбәребеҙҙең ғаилә тормошонан бөтә сәхифәләр һәм Уның барлыҡ ҡатындары – әсәләребеҙ тураһында бәйән итмәйбеҙ. Ни өсөн тигәндә, был беҙҙең сиктәрҙе ашып сыға, китап юлдары ла быға етә алмаҫ. Ләкин был өйләнешеүҙәрҙең төп билдә-сифаттарына иғтибар бирһәк, етерлек һәм дөрөҫ бер фекергә килә алырбыҙ.

88 Ибне Сәғд, VIII, 14-15.

Кешелә нәфес теләктәренең иң көслө ваҡыты, һис шикһеҙ, йәшлек осорона тура килә. Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм Әфәндебеҙҙең йәшлегенә күҙ һалһаҡ, уның тураһында бары тик бик оялсан, ғиффәтле һәм намыҫлы булған, тип кенә әйтергә мөмкин. Был мәккәлеләрҙең уны **«әл-Әмин»** тип атауҙарынан да аңлашыла. Бынан тыш, мөшриктәр, пәйғәмбәрлеге иғлан ителгәндән алып вафатына ҡәҙәр, Аллаһ Рәсүленең холоҡ-тәбиғәте хаҡында бер ваҡытта ла ҡәбәхәт яла-ғәйбәттәр һөйләмәй.

Пәйғәмбәр Әфәндебеҙ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм Мәккәлә йәшәү дәүерендә ике тапҡыр өйләнә. Беренсе никахы хәҙрәти Хәҙисә әсәбеҙ менән булып, өйләнгәндә Пәйғәмбәребеҙ 25 йәштә, хәҙрәти Хәҙисә әсәбеҙ иһә 40 йәшлек тол һәм балалы ханым була. Хәҙисә әсәбеҙҙең вафатына ҡәҙәр теүәл 25 йыл буйы дауам иткән был никах ваҡытында Аллаһ Рәсүле салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм башҡа бер ҡатынға ла өйләнмәй. Гәрсә ул ваҡыттағы ғөрөф-ғәҙәттәр буйынса бер нисә ҡатынға өйләнеү рөхсәт ителгән булһа ла.

Хәҙисә әсәбеҙҙең вафатынан һуң, йәнә бер оло йәштәге тол ҡатын **хәҙрәти Сәүҙәгә** өйләнә. Хәҙрәти Сәүҙәнең ире Эфиопия һижрәтенән һуң шунда вафат була. Хәҙрәти Сәүҙә иһә яңғыҙ һәм яҡлаусыһыҙ ҡала. Туғандары ла уны мосолман булғаны өсөн ҡыйырһыта. Пәйғәмбәр Әфәндебеҙ яңғыҙ ҡалған ошо ханымды яҡлау һәм күңелен күреү маҡсатынан өйләнә. Был никахы пәйғәмбәрлегенең унынсы йылында ҡылынды. Хәҙрәти Хәҙисә менән Сәүҙә разыйаллаһү ғәнһүмә инәләребеҙҙән тыш башҡа ҡатындарға Аллаһ Рәсүле Мәҙинәлә йәшәгән осорҙа өйләнә.

Мәҙинәгә һижрәтенән һуң өр-яңы осор башлана. Ул салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм Пәйғәмбәр булыу менән бер рәттән ғәскәр башлығы һәм яңы ҡоролған дәүләттең етәксеһе лә була. Барса кешеләргә ҡарата йүнәлгән хәбәрҙәрен Ул ғүмер буйы иң күркәм рәүештә еткереп барған тәрбиәсе вазифаһын да үтәй. Бөтә был сифаттарҙың уның никахтарында ла сағылыш табыуы ап-асыҡ күренә. Уның никахтары дини, ижтимағи, иҡтисади һәм әхлаҡи сәбәптәргә һәм хикмәттәргә нигеҙләнә.

Пәйғәмбәр Әфәндебеҙ өйләнгән ханымдар араһында бары тик **хәҙрәти Ғәйшә** разыйаллаһү ғәнһә генә йәш һәм ғиффәтле ҡыҙ була. Ул уға һижри менән беренсе йылда Мәҙинәлә никахлана. Бик йәш булыуына ҡарамаҫтан, бик аҡыллы һәм хәлгә керә белеүсән Ғәйшә әсәбеҙ үрнәгендә ҡатын-ҡыҙҙарға ҡағылышлы фиҡһ ҡағиҙәләре туплана. Пәйғәмбәребеҙҙең вафатынан һуң яҡынса илле-алтмыш йыл дауамында ошо фиҡһ мәсьәләләре ауыҙҙан-ауыҙға һөйләнеп, хөрмәтле сәхәбәләр, уларҙың ҡатындары һәм ҡыҙҙарына, хатта ейәндәренә лә еткерелә. Пәйғәмбәр салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм:

«Динебеҙҙең өстән берен Ғәйшәнең өйөнән өйрәнегеҙ!» – тип әйтеүе менән ошо хәҡиҡәткә ишаралай (Дәйләми, II, 165/2828). Мәҫәлән, Пәйғәмбәребеҙҙән иң күп хәҙис тапшырып ҡалдырған (мүксирүн) ете кешенең береһе булған

хәҙрәти Ғәйшә 2210 хәҙис һөйләп ҡалдыра. Шуларҙың 194е Бохари менән Мөслимдә лә (бергә эшләнгән) осрай.

Ысындан да, хәҙрәти Ғәйшә әсәбеҙ Ҡөрьәни-Кәримде, хәләл менән харамды, фикһ, тыйб, шиғырҙы, ғәрәп хикәйәләрен, нәҫел-нәсәбә ғилемен бик яҡшы белә. Хөрмәтле сәхәбәләр ниндәй генә мәсьәләлә ҡаршылыҡҡа килһә лә, шунда уҡ уға мөрәжәғәт итә. Хатта беренсе сәхәбәләр ҙә үҙҙәре генә хәл итә алмаған һорауҙарға яуапты унан һорайҙар.[89]

Мәҫәлән, Әбү Муса раҙыйаллаһү ғәнһү:

«Тапшырылған берәй хәҙистә ниндәй ҙә булһа ауырлыҡҡа юлыҡһаҡ, уны Ғәйшәнән һорай инек. Ул беҙгә, һис шикһеҙ, шуларға асыҡлыҡ кертә ине», – ти (Тирмизи, «Мәнаҡиб», 62).

Өҫтәүенә, Рәсүлүллаһ салләллаһү ғәләйһи үә сәлләм Әфәндебеҙҙең хәҙрәти Ғәйшә раҙыйаллаһү ғәнһә менән никахы, уның күптәнге дуҫы булған хәҙрәти Әбү Бәкер раҙыйаллаһү ғәнһү менән туғанлашып, аралары тағы ла нығыуға сәбәп була.

Шулай уҡ, Пәйғәмбәр Әфәндебеҙҙең хәҙрәти Ғүмәр ҡыҙы **хәҙрәти Хафса** раҙыйаллаһү ғәнһәгә һижри менән өсөнсө йылда өйләнеүендә лә шундай уҡ туғанлыҡ ептәре күҙәтелә. Хәҙрәти Ғүмәр раҙыйаллаһү ғәнһү, ире Бәҙерҙә яраланып, һуңынан шаһит булғас, ҡыҙы Хафсаны сираттан хәҙрәти Әбү Бәкер һәм хәҙрәти Ғосманға кейәүгә бирергә теләй. Ләкин уларҙың был теләкте яуапһыҙ ҡалдырыуҙарынан ул бик ныҡ борсола. Ниһәйәт, һижрәттең өсөнсө йылында Пәйғәмбәр Әфәндебеҙ хәҙрәти Хафсаға өйләнә. Һәм был никах элеккеге дуҫтарҙың араларын да нығыта.

Пәйғәмбәр Әфәндебеҙҙең һижри менән бишенсе йылда **хәҙрәти Зәйнәб** раҙыйаллаһү ғәнһәгә өйләнеүе иһә иң күп бәхәстәр тыуҙырған, ләкин бик хикмәтле никах булған. Сөнки Пәйғәмбәр Әфәндебеҙ атаһының ҡыҙ ҡәрҙәше булған Зәйнәбте, уның бик ҡәнәғәт булмауына ла ҡарамаҫтан, азат ҡоло һәм алып үҫтергән улы Зәйдкә кейәүгә биргән һәм шуның менән кешеләр араһындағы «бай-фәҡир, ирекле-ҡол» айырмалыҡтарына сик ҡуйыуын, барлыҡ кешеләрҙең дә бер тараҡ тештәре кеүек бер тигеҙ булыуҙарын иң яҡындарының үрнәгендә иғлан итә. Һуңыраҡ иһә был никах Зәйнәб инәбеҙҙең һәм туғандарының ҡәтғи ҡаршылыктары һөҙөмтәһендә тотороҡһоҙлана. Ире Зәйд раҙыйаллаһү ғәнһүҙең Аллаһ Рәсүленә талаҡ һорап килеүе яуапһыҙ ҡала. Ләкин Зәйд раҙыйаллаһү ғәнһү был хәлгә сыҙай алмай һәм барыбер Зәйнәб раҙыйаллаһү ғәнһәне айырып ебәрә.

Был хәлдәрҙән һуңғы көндәрҙә иңдерелгән аятта[90] Пәйғәмбәр Әфәндебеҙҙең атаһының ҡыҙ туғанының ҡыҙы Зәйнәбкә өйләнеүе Аллаһ тарафынан әмер

89 Ҡарағыҙ. Ибне Хәжәр, *«әл-Исабә»,* IV, 360

90 Ҡарағыҙ. «әл-Әхзәб», 37.

ителә. Шулай итеп, Пәйғәмбәребеҙ яһилиәт дәүеренең «үгәй улдың элеккеге ҡатынына өйләнергә тыйыу»ҙы әлеге үрнәге менән юҡҡа сығара һәм «үҙ балаң» менән «үгәй бала» араһында айырма булыуын асыҡлап күрһәтә.

Был хәҙис хаҡында «Хәҙрәти Пәйғәмбәр Зәйнәбтең матурлығына хайран ҡалып та уға өйләнгәндер», тип уйламайынса һөйләшергә йөрьәт итеүселәр ҡайһы бер үҙенсәлектәргә иғтибар итмәгәндәр:

1. Зәйнәб – Пәйғәмбәр Әфәндебеҙҙең туғанының ҡыҙы һәм уны бәләкәй сағынан бирле күп тапҡырҙар күргәне була;

2. Пәйғәмбәр Әфәндебеҙ Зәйдкә кейәүгә биргәнсегә ҡәҙәр, уға үҙе өйләнергә тәкдим яһаһа ла, Зәйнәб инәбеҙ уны ризалыҡ менән ҡабул итер ине һәм уларҙың өйләнешеүҙәренә бер ниндәй ҙә ҡаршылыҡ булмай. Әммә Йәшәйеш нуры, уны шәхсән үҙе башҡа берәүгә кейәүгә биреп, унан һуң да Зәйдтең айырылышыуҙарына ҡағылышлы талаптарын күп тапҡырҙар кире ҡаға.

Ҡыҫҡаһы, барлыҡ ошо ваҡиғалар ислам хоҡуғының ҡайһы бер ҡағиҙәләре Пәйғәмбәр салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмдең тормошонда ғәмәлгә ашһын, быларға ҡарата шәриғәтсә нигеҙ тыуһын өсөн барлыҡҡа килә.

Хәйбәрҙәге йәһүди башлығының ҡыҙы **Сафия** инәбеҙ менән өйләнешеүе иһә никах ярҙамында туғанлашыу аша йәһүдиҙәр менән мөнәсәбәттәрҙе төҙөкләндереү өсөн башҡарыла. Һижри менән етенсе йылда уҡытылған әлеге никах сәйәси маҡсаттарҙы ла күҙҙә тота (Ибне Хажәр, «әл-Исабә», 4, 347).

Тағын бер ҡәбилә башлығының ҡыҙы **Йүәйриә** (Жүәйриә) раҙыйаллаһү ғәнһәгә һижри менән бишенсе йылда никахлашыуы йөҙҙәрсә хәрби әсирҙең азат ителеүенә һәм уларҙың тоғро юлға баҫыуҙарына сәбәп була (Әбү Дауыт, Итк, 2).

Аллаһ Рәсүленең һижри менән етенсе йылда Әбү Суфиян ҡыҙы **Өмми Хәбибәгә** өйләнеүе ошо күп яфалар сиккән мөьминәнең күңелен күреү өсөн була. Сөнки Өмми Хәбибә раҙыйаллаһү ғәнһәнең ире Эфиопияла диндән сыға һәм ҡатын үҙе бик ауыр шарттарҙа яңғыҙы ғына ҡала, динен яҡлай, иман һиҙгерлеге һәм вәҡәрлеге сәбәпле, шул осорҙа Мәккәнең башлығы булып торған атаһы Әбү Суфиянға мөрәжәғәт итмәй. Пәйғәмбәр Әфәндебеҙ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм уға өйләнеп, ошо хәлдә химаяһыҙ ҡалыуҙан ҡотҡара. Шул уҡ ваҡытта был никахтың һөҙөмтәһендә Мәккә мөшриктәре менән мосолмандар араһындағы дошманлыҡ та кәмей («әл-Мүмтәхыйнә», 7; Вәхиди, 443 б.).

Әгәр Аллаһ Рәсүле салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм үҙенең шәһүәтле теләктәре өсөн генә өйләнәһе булһа, Мәҙинәлә мөһәжирҙәр һәм әнсарҙарҙың етлеккән матур ҡыҙҙары ла күп ине. Һәр мосолман үҙенең ҡыҙын хәҙрәти Пәйғәмбәргә кейәүгә биреүҙе үҙе өсөн ҙур хөрмәт итеп һанай, ҡыҙҙар ҙа

«Пәйғәмбәр ҡатыны» һәм «мөьминдәр әсәһе» булырға йән ата. Ләкин Рәсүл Әкрәм Әфәндебеҙ был сәбәпкә һис иғтибар итмәй.

Тимәк, барлыҡ ошо дини, әхлаҡи, ижтимағи һәм сәйәси сәбәптәрҙе иҫтә тотоп, бигерәк тә, ислам хоҡуғында ҡатын-ҡыҙҙарҙы ҡыҙыҡһындырған мәсьәләләрҙә етешле дәрәжәлә белемле, тәжрибәле, етлеккән кешегә ихтыяж булыуы сәбәпле, Рәсүл Әкрәм саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм, Йәнәбе-Хаҡтың рөхсәте һәм әмере менән, берҙән артыҡ ҡатын-ҡыҙға өйләнә. Сөнки ҡайһы бер фиҡһ мәсьәләләрендә яңғыҙ ҡатын-ҡыҙҙың ҡәнәғәтләнеүе етерлек дәрәжәлә булмаҫҡа ла мөмкин ине. Барса ерҙәрҙе, замандарҙы һәм урындарҙы үҙ эсенә һыйҙырасаҡ исламдың ҡатын-ҡыҙ һәм ғаиләгә бәйле хоҡуҡтары бер кешенән тулы мәғәнәһендә беҙгә тиклем килеп етмәҫкә лә мөмкин. Өҫтәүенә, ул ҡатындың Пәйғәмбәр саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм Әфәндебеҙҙән алда вафат булмауы мәсьәләһендә лә берәү ҙә ышаныс белдерә алмаҫ ине. Был иһә исламда ҡатын-ҡыҙ хоҡуҡтарының тулы мәғәнәһендә формалашмауын белдерер ине.

Ҡатын-ҡыҙҙарҙың, ирҙәренән һорарға оялып, асыҡланмайынса ҡалған һорауҙар бик күп. Ләкин бер ҡатын-ҡыҙ ниндәй ҙә булһа мәсьәләне икенсе береһенә бик еңеллек менән аңлата ала. Шуға күрә ислам йәмғиәтенең һәр ваҡытта ла етлеккән, белемле мосолман ҡатын-ҡыҙҙарына ихтыяжы бар. Әммә был мәсьәләләрҙә Пәйғәмбәр ғәләйһис-салəтү үәс-сәләәм менән бергә йәшәгән, төрлө мәсьәләләрҙе шәхсән унан өйрәнгән һәм уның илтифатлы мөнәсәбәтендә булған ҡатындарынан да белемлерәк ҡатын-ҡыҙҙы күҙ алдына килтереү мөмкинме һуң?

Шуның менән бергә уларҙың барыһы ла үҙҙәренең тәҡүә тормоштары менән беҙгә һәм ғаилә ағзаларыбыҙға матур үрнәк булып тора.

«Рәсүлуллаһ саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләмдең күп ҡатындарға өйләнеүе бөгөнгө кешеләр өсөн үрнәк булырға мөмкинме?» – тип һораусы булһа, уға шундай яуап ҡайтарырға мөмкин:

«Пәйғәмбәр Әфәндебеҙҙең шәхесенә бәйле ҡайһы бер ғәмәлдәре өммәтенә үрнәк түгел. Сөнки ул диндең беренсе вәкиле, нигеҙ һалыусыһы, ғәмәлдә ҡулланыусыһы һәм, Аллаһтың илсеһе булараҡ, бөтөнләй башҡа дәрәжәлә ине. Шуға күрә, башҡа кешеләрҙән айырмалы булып, махсус бары тик уның үҙенә генә, һәр төндә тороп, тәһәжжүд намаҙы ҡылыуы фарыз ителә, бер нисә көн рәттән ифтарһыҙ ғына ураҙа тотоуы (саум-ы висал) рөхсәт ителә, уға һәм ғаиләһенә зәкәт ҡабул итеү тыйыла. Никахтарының барыһы ла дини, ижтимағи һәм сәйәси сәбәптәргә нигеҙләнгәнгә күрә, дүрттән артыҡ ҡатынға өйләнеүе барлыҡ ислам ғалимдары тарафынан бер тигеҙ ҡабул ителгәнгә күрә, өммәтенә үрнәк булмаҫ».

«Тәғәддүди зәүжат»тың динебеҙ күҙлегенән сығып килтерелгән хөкөмдәренә килгәндә, башта шуны асыҡларға кәрәк: күп ҡатынға өйләнеүҙе

ислам башламаған. Был мәсьәләлә йәшәп килгән ғәҙәттәрҙе билдәле бер тәртипкә һала, ҡыҫаларға урынлаштыра. Исламға ҡәҙәрге осорҙа бер менән сикләнеү булмай. Ислам быны төп ҡағиҙә нигеҙендә «дүрт» менән сикләй. Ханымдар араһында ғәҙеллектең һаҡланмаясағынан ҡурҡып, «бер» ҡатынға өйләнеүҙең тағы яҡшыраҡ булыуы белдерелә.[91]

Икенсенән, дүрт ҡатынға өйләнеү барлыҡ мөьминдәр өсөн дә **«әмер»** түгел, ҡай бер осраҡтарҙа ҡулланылырға мөмкин **«рөхсәт»**тер.[92] Был һуғыш, ауырыуҙар, ғәрипләнеү, оҙаҡҡа айырылып тороу, химая һ.б. ҡайһы бер сәбәптәр нәтижәһендә ғаиләләрҙең тарҡалмауы, ҡатындарҙың ирһеҙ һәм яҡлаусыһыҙ ҡалмауҙары өсөн ҡулланыла. Мәҫәлән, бала тапмаған йәки кәүҙәһындары төҙөк булмаған бер ҡатын-ҡыҙ менән никахлашҡан бер кеше шул ҡатынынан айырылмайынса ғына икенсе бер ҡатынга өйләнергә мөмкин. Бындай зарураттар дауам иткән тәҡдирҙә, ғаиләләрҙең һаны артҡан һайын, был һан «дүрт» менән сикләнә. Шул рәүешле бер ғаиләнең тарҡалыуынан килеп сығырға мөмкин булған матди һәм рухи зарарҙар шаҡтай кәметелә.

Ысындан да, һуғыш кисергән дәүләттә берҙән артыҡ ҡатынға өйләнеүҙе хуплау, әҙәйгән халыҡ һанын арттырыу һәм фәхишәлекте булдырмаҫ өсөн, заруриға әйләнә. Бының миҫалдары тарихта инде булған кеүек, киләсәктә лә барлыҡҡа килергә мөмкин. Кешелектең бәхете һәм сәләмәтлеге өсөн нигеҙ исламда ошо рәүештә сәбәптәрҙең барлыҡҡа килеүенә уларға ҡарата хөкөмдәрҙең ҡулланылыу мөмкинлеге «рөхсәт»тәр юлы менән асылған. Тормошто еңеләйткән һәм тәбиғи ағымының дауамын тәьмин иткән ҡағиҙә, бары тик өйләнеүгә генә ҡарамай, башҡа өлкәләргә лә ҡағыла. Ошо хосусиәт исламдың ваҡыт яғынан да, урын яғынан да тормош зарурияттарын тәьмин итә аласаҡ сифатта булыуын күрһәтә.

Берҙән артыҡ (дүрткә тиклем) ҡатынға өйләнгән ир-аттарға хәләлдәре араһында **«ғәҙеллекте тәьмин итеү»** бурысы йөкләтелә. Быны үтәмәгәндә, Аллаһтың ғазабы тураһында киҫәтеләләр. Был хаҡта аяти кәримәлә былай тиелә:

91 Ҡарағыз. «ән-Нисә», 3.

92 Әлмалылы Мөхәммәт Хамди Әфәнде был мәсьәләне былай аңлата:
Берҙән артыҡ ҡатынға өйләнеүгә килгәндә, бында нигеҙ был ғәмәлде рөхсәт һәм мөбах ҡылыуҙа ғына түгел, хаҡһыҙлыҡ шиге булған осраҡта мәкруһ буласағында, быны әйтеп тораһы да юҡ. Шул уҡ ваҡытта аят берҙән артыҡ ҡатынға өйләнеүҙең ҡай бер осраҡтарҙа хупланған һәм хатта важиб ғәмәл икәнлеген белдереүҙән дә йырак түгел, быны иң күпселек ваҡытта ир-аттар өсөн дә, ҡатындар өсөн дә фәхешлек һәм зина ҡурҡынысы тыуырға мөмкин вәзғиәттәрҙән әҙләү кәрәк. (*Хак дине, Коръән теле,* II, 1290).

وَاِنْ خِفْتُمْ اَلاَّ تُقْسِطُوا فِى الْيَتَامَى فَانْكِحُوا مَا طَابَ لَكُمْ
مِنَ النِّسَاءِ مَثْنَى وَثُلاَثَ وَرُبَاعَ فَاِنْ خِفْتُمْ اَلاَّ تَعْدِلُوا فَوَاحِدَةً
اَوْ مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْ ذَلِكَ اَدْنَى اَلاَّ تَعُولُوا

«Әгәр һеҙ вәлие булған, мөлкәтле йәтим ҡыҙҙарға өйләнеп, уларға ҡарата хаҡһыҙлыҡ ҡылыуҙан ҡурҡһағыҙ, уларға түгел, күңелегеҙгә оҡшаған башҡа ҡатындарға ике, өс һәм дүрт тапҡырға ҡәҙәр өйләнә алаһығыҙ; әгәр араларында ғәҙелһеҙлек ҡылыуҙан ҡурҡһағыҙ, бер ҡатын йәки ҡул аҫтында булғаны (үҙегеҙ хужаһы булған йәриә менән) **ҡәнәғәтләнегеҙ. Ғәҙеллектән тайпылмаҫ өсөн был ышаныслыраҡ»** («ән-Нисә», 3).

Башҡа бер аяти кәримәлә:

وَلَنْ تَسْتَطِيعُوا اَنْ تَعْدِلُوا بَيْنَ النِّسَاءِ وَلَوْ حَرَصْتُمْ
فَلاَ تَمِيلُوا كُلَّ الْمَيْلِ فَتَذَرُوهَا كَالْمُعَلَّقَةِ وَاِنْ تُصْلِحُوا
وَتَتَّقُوا فَاِنَّ اللّٰهَ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا

«Ни тиклем тырышһағыҙ ҙа, ҡатындар араһында ғәҙеллек һаҡларға көсөгөҙ етмәҫ. Шунлыҡтан береһенә тулыһынса күңел биреп, башҡаһын унан баш тартҡан кеүек ҡалдырмағыҙ. Әгәр нәфесегеҙҙе яҡшыртһағыҙ, Аллаһтан ҡурҡып, хаҡһыҙлыҡтан тыйылһағыҙ, һис шикһеҙ, Аллаһ Ғәфүр һәм Рәхимдер» («ән-Нисә», 129), тип әйтелә.

Пәйғәмбәр Әфәндебеҙ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм дә бер хәҙис-шәрифендә былай ти:

«Бер ир-аттың ике никахлы ҡатыны булып, араларында ғәҙеллек тотмаһа, ҡиәмәт көнөндә бер яғы параличланған хәлдә терелтелер» (Ибне Мәжә, «Никах», 47).

Шул уҡ ваҡытта ир-аттың берҙән артыҡҡа өйләнеү хаҡын ҡулланыу мөмкинлеге, никах ҡорғанда ҡатын-ҡыҙ тарафынан шарт ҡуйылып, сикләнә ала. Ҡатын-ҡыҙҙарға быңдай хоҡуҡ бирелгән.[93]

Яратылыштағы илаһи маҡсаттарҙы иғтибарға алмайынса, бары тик теүәл мантиҡ менән төшөнөргә тырышып, ҡатын-ҡыҙҙың да берҙән артыҡ ире булыуы мәғҡүл күрелһә, был дөрөҫ булмаҫ ине. Сөнки был осраҡта тыуған

93 Хәйретдин Караман, *«Мукайесели Ислам хоҡуғы»*, т. I, 290 б, Истанбул, 1996.

балаларҙың нәсәбе бәйле бәхәс тыуыр ине. Ҡайһының кем балаһы булыуын асыҡлап булмаҫ ине. Шуға күрә **«фөжүр»** тип әйтелгән былдай никахтарға һис бер дин дә, хатта һис бер динһеҙ хоҡуҡ системаһы ла рөхсәт бирмәй. Ислам да быға ҡаршы сыға. Өҫтәүенә, ошо нәҫел-нәсәп мәсьәләһе сәбәпле ир менән ҡатын айырылышырға уйлай икән, ислам уларҙың яңынан никахлашыуҙары өсөн сикләүҙәр билдәләй. Бөгөнгө ҡулланыштағы ҡанундарҙы иҫәпкә алмаған ошо хәҡиҡәт ислам хоҡуғының кешенең барлыҡҡа килеүен иң дөрөҫ формала баһалап, хөкөмгә тапшырыуы үҙе бер дәлил булып тора.

Барса ошо шарттар иҫәпкә алынғанда, исламда тормоштоң һәр өлкәһен һәм һәр төрлө торошон иҫәпкә алып, «тәғәддүди зәүжат»ҡа рөхсәт бирелеү хикмәте аңлашыла. Ысындан да, ул бары тик сәләмәт кешеләрҙең генә түгел, ҡарттарҙың һәм зәғифтәрҙең дә дине. Ул бары тик нормаль һәм рәхәт замандар өсөн генә түгел, бөтә ауырлыҡтары менән бергә килә торған иҫкәрмәле ҡыйын ваҡыттар өсөн дә яраҡлы дин. Ул бары тик ирҙәр өсөн генә түгел, ҡатын-ҡыҙҙар өсөн иғтибарға алынырға тейешле бөтә хаҡтарҙы һәм ихтыяждарҙы яҡлаусы дин. Ғаиләнең сәбәпһеҙгә тарҡалыуына, бала-сағаның хәйерселеккә һәм бәхетһеҙлеккә төшөүенә күҙ йоммаясаҡ шәхестәр һәм йәмғиәтте күҙ уңында тотҡан, кешелектең ғиффәтен һәм ҡиммәтен һаҡлаған берҙән-бер диндер.

Пәйғәмбәребеҙҙең Зәйед ибн Харисты азат итеп, уллыҡҡа алыуы

Зәйед ибн Харис һигеҙ йәшлек сағында, Бәни Кайндың атлы һуғышсылары һөжүме ваҡытында талап алынып, ҡоллоҡҡа һатыу өсөн, Указ йәрминкәһенә килтерелә. Хәким ибн Хизам уны атаһының ҡыҙ туғаны булған хәҙрәти Хәҙисә өсөн дүрт йөҙ дирһәмгә һатып ала. Ғаләмдәр Әфәндеһе Зәйедте күргәс:

«Был ҡол минеке булһа, һис шикһеҙ, уны азат итер инем!» – тип белдерә.

Хәҙрәти Хәҙисә: «Улайһа, Һинеке булһын!» – ти.

Пәйғәмбәр Әфәндебеҙ ҡолдо шунда уҡ азат итә (Ибне Һишам, I, 266; Ибне Сәғд, III, 40).

Зәйедтең атаһы улының юғалыуына бик ҡайғырған һәм уны эҙләргә сыҡҡан була. Зәйедтең Мәккәлә икәнлеген хажиҙарҙан ишеткәс, шундуҡ ҡустыһы менән килеп, Ғаләмдәрҙең Әфәндеһен табалар. Зәйедтең хаҡын тәҡдим итеп, түләү мәсьәләһендә инсафлы эш йөрөтөүен үтенәләр. Әфәндебеҙ: *«Бынан ҡала башҡа бер сисеү юлы юҡмы?»* – тип ҡыҙыҡһына. «Ниндәй ул?» – тип һорағас, Ғаләмдәр ғорурлығы саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм Әфәндебеҙ әйтә:

«Уны саҡырығыҙ һәм һайлау мәсьәләһендә ирекле ҡалдырығыҙ! Әгәр һеҙҙе һайлаһа, бер ниндәй хаҡ түләү ҙә кәрәкмәй! Әгәр миңә өҫтөнлөк бирһә, валлаһи, минең менән ҡалырға теләгәндәрҙе һис кемгә бирмәм!»

Зәйедтең атаһы һәм ағаһы:

«Һин беҙгә ҡарата бик инсафлы мөнәсәбәт күрһәттең, бик кеселекле һәм илтифатлы булдың!» – тип, ҡәнәғәтлектәрен белдерәләр.

Зәйед иһә:

«Валлаһи, әй Әмин! Мин һис кемде Һиңә алыштырмам! Һин минең өсөн – әсәм һәм атам. Мин Һинең янында ғына ҡалам», – ти.

Атаһының һәм ағаһының шелтәләүенә ҡаршы:

«Мин был заттан шундай игелектәр күрҙем, Уны һис кемгә алыштыра алмам. Унан бер ҡасан да китмәйәсәкмен!» – тип белдерә.

Йәшәйеш нуры, Зәйедтең ихлас тоғролоғон күргәс, ҡулынан тотоп Ҡәғбәгә алып килә лә:

«Әй кешеләр! Шаһит булығыҙ, Зәйед – минең улым, мин уға вариҫ, ул иһә миңә вариҫ буласаҡ»[94], – тип, уны уллыҡҡа алды.

Зәйед раҙыйаллаһу ғәнһүҙең атаһы һәм ағаһы быны күргәс, тыныс күңел менән ватандарына ҡайтып китә (Ибне Һишам, I, 267; Ибне Сәғд, III, 42).

Зәйед раҙыйаллаһу ғәнһүҙең туғаны Жәбәлә ибн Харис раҙыйаллаһу ғәнһү былай тип һөйләй:

«Хәҙрәти Пәйғәмбәр салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм янына барып: «Йә Аллаһтың Рәсүле! Туғаным Зәйедте минең менән ебәр», – тинем.

«Бына үҙе лә бында. Әгәр һинең менән барайым, тиһә, мин ҡаршы килмәм», – тип әйтте.

Ләкин Зәйед: «Йә Аллаһтың Рәсүле! Мин Һине һис кемгә алыштырмайым!» – тине.

Һуңынан туғаным Зәйедтең фекере минекенән асығыраҡ, иҫәплерәк икәнен күрҙем һәм аңланым» (Тирмизи, «Мәнаҡиб», 39/3815).

Пәйғәмбәр Әфәндебеҙҙең хәҙрәти Ғәлиҙе үҙ янына алыуы

Әбү Талибтың матди хәле бик ауыр, ғаиләһе иһә шаҡтай ҙур була. Шунлыҡтан бик ҡыйынлыҡтар кисерә. Пәйғәмбәр Әфәндебеҙ икенсе ағаһы – хәҙрәти Ғәббәскә барып:

«Ағаҡайым! Беләһеңдер, туғаның Әбү Талибтың ғаиләһе бик ҙур. Кешеләр аслыҡ-ҡытлыҡҡа дусар. Әйҙә, Әбү Талиб янына барып, үҙе менән һөйләшәйек.

94 Шул көндән һуң Зәйедте Зәйед ибн Мөхәммәт тип йөрөтә башлайҙар. Был хәл «Әхзәб» сүрәһенең 5-се һәм 40-сы аяттары менән уллыҡҡа алыу тәртибе бөтөрөлгәнсе дауам итә.

Улдарынан береһен мин үҙ яныма алайым, береһен иһә һин ал. Шулай итеп уның йөгөн бер аҙ еңеләйтәйек!» – ти.

Ғәббәс раҙыйаллаһу ғәнһү был ғәлийәнәп тәҡдимде ҡабул итә һәм бергәләп Әбү Талиб янына баралар:

«Ғаҡилде миңә ҡалдырығыҙ, башҡаларынан теләгәнегеҙҙе ала алаһығыҙ!» – ти. Шунан һуң Мөхәммәт ғәләйһиссәләм – Ғәлиҙе, ағаһы Ғәббәс иһә Җәфәрҙе ала.

Әфәндебеҙгә пәйғәмбәрлек иңдерелгәнсегә тиклем, хәҙрәти Ғәли Уның янында үҫә (Ибне Һишам, I, 264).

Пәйғәмбәр Әфәндебеҙҙең балалары

Ғаләмдәр ғорурлығы салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмдең хәҙрәти Хәҙисә менән никахынан Ҡасим, Ғабдуллаһ, Зәйнәб, Роҡиә (Рукыййә), Өммөгөлсөм һәм Фатима донъяға килә. Беренсе улының исеме Ҡасим булғанға күрә, Пәйғәмбәр Әфәндебеҙ ғәләйһис-салаты үәс-сәләәмгә «Әбүл-Ҡасим» ҡушаматы тағыла.

Ҡасим ике йәшлек сағында вафат була.

Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмдең икенсе улы Ғабдуллаһты, ислам осоронда тыуғанға күрә, Тайиб һәм Таһир тип йөрөтәләр.[95] Ул да баҡыйлыҡҡа күскәс, ҡөрәйеш мөшриктәренән Ғас ибне Ваил Пәйғәмбәр Әфәндебеҙ хаҡында:

«Ташлағыҙ уны! Ҡыҫыр бит ул, нәҫеле ҡалмаясаҡ бер бәндә. Үлеүгә исемен иҫкә алыусы булмаҫ. Һеҙ ҙә, унан ҡотолоп, тыныслыҡҡа ирешерһегеҙ», – ти.

Шунан һуң Аллаһ Тәғәлә «Кәүҫәр» сүрәһен иңдерҙе:

إِنَّا اَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ. فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَانْحَرْ. اِنَّ شَانِئَكَ هُوَ الْاَبْتَرُ.

«Тәхҡиҡ, Беҙ Һиңә Кәүҫәрҙе[96] бирҙек. Шулай икән, Раббың өсөн намаҙ уҡы һәм ҡорбан сал. Дөрөҫлөктә, ысын нәҫеле юҡҡа сығасаҡ зат – Һиңә нәфрәт тотоусы» («әл-Кәүҫәр», 1-3), (Ибне Сәғд, III, 7; Вәхиди, 494 б.).

---

95 Ибне Сәғд, I, 133.

96 «Кәүҫәр» һүҙенең мәғәнәһе күплек, бик күп нәмә, һәр нәмәнең күплеге тигәнде белдерә. «Кәүҫәр» пәйғәмбәрлек, Ҡөрьән, ислам, хәйер, йүәхет, шәфәғәт, намаҙ һәм Пәйғәмбәр Әфәндебеҙ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмдең мөғжизәләре итеп тәфсир ҡылына. Сахих риүәйәттәргә күрә, Кәүҫәр – хәҙрәти Пәйғәмбәрҙең йәннәттәге шишмәһенең исеме. Мөхәммәт өммәте ҡиәмәт көнө шул шишмә башында йыйыласаҡ. (Бохари, «Тәфсир», 108)

Аллаһ Рәсүленең улы кесе йәштә вафат булғас, хәҙрәти Хәҙисә разыйаллаһу ғәнһә:

«Йә Аллаһтың Рәсүле! Сабыйымдың һөтө ташып сыҡты. Аллаһ уның ғүмерен һөт имеҙерлек сағы тамамланғансыға ҡәҙәр оҙайтһа ине!» – ти.

Шунан һуң Пәйғәмбәр Әфәндебеҙ саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм әйтә:

«Ул күкрәк һөтө осорон йәннәттә тамамлаясаҡ!»

Хәҙрәти Хәҙисә әсәбеҙ:

«Йә Рәсүлүллаһ! Әгәр быны (ап-асыҡ) белһә инем, сабыйымдың үлеме минең өсөн еңеләйер ине!» – ти.

Ғаләмдәр ғорурлығы саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм:

«Теләһәң, Аллаһҡа доға ҡылайым да һиңә уның тауышын ишеттерәйем», – тип тәҡдим итә.

Әммә Хәҙисә әл-Күбра разыйаллаһу ғәнһә, буйһоноусанлыҡ һәм тоғролоҡ сифатын тағы бер ҡат раҫлап, тәҡдимдән баш тарта:

«Юҡ, йә Рәсүлүллаһ! Мин Аллаһҡа һәм Рәсүленә ышанам» (Ибне Мәжә, «Джәнаиз», 27).

Аллаһ Рәсүленең дүрт ҡыҙы ла була. Иң өлкәне – хәҙрәти Зәйнәб. Ул тыуғанда, Ғаләмдәр ғорурлығы ғәләйһи әфдалүс-саләүәт утыҙ йәштә була. Һуңыраҡ хәҙрәти Роҡиә донъяға килә.[97]

Роҡиәнән һуң Өммөгөлсөм, артабан хәҙрәти Фатима тыуа. Рәсүлүллаһ саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм был ваҡытта утыҙ биш йәштә була – Ҡәғбәнең яңынан төҙөлгән сағы.[98]

Иң һуңғы булып, һижри һигеҙенсе йылда Мария (Мәрйәм) инәбеҙҙән Әфәндебеҙҙең Ибраһим улы донъяға килә. Ибраһим тапҡанда, кендек әбейе вазифаһын Өмме Рафи башҡара. Уның ире – Әбү Рафи бәпес тыуыу һөйөнөсөн Аллаһ Рәсүленә хәбәр итә. Был хәбәргә бик шатланған Рәсүлүллаһ саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм уға бүләктәр бирә. Эргә-тирәһендәгеләргә:

«Был төндә улым тыуҙы, уға бабам Ибраһим исемен ҡуштым», – тип белдерә (Мөслим, «Фадаил», 62).

Ибраһим ун ете-ун һигеҙ айлыҡ сағында ауырып китә һәм оҙаҡ та үтмәй яҡты донъянан китә.[99]

97 Диәрбәкри, I, 273-274.
98 Ибне Сәғд, VIII, 19-26.
99 Ҡарағыҙ. Асри Чубукчу, *DİA,* «Ибраһим» маддәсе, XXI, 273-274.

Ҡәғбәлә хакимлыҡ

Бер йылды Мәккәне сил ташҡыны баҫа, Ҡәғбә шаҡтай зыян күрә. Шунан һуң ҡәбиләләр уны төҙөкләндереү тураһында килешә. Ҡәғбәне нигеҙенә тикле емереп, яңынан төҙөргә ҡарар бирелә.

Был ваҡытта бер караптың Мәккәнән алыҫ түгел Шөғәйбә пристанына таба көслө ел менән килтерелеүе һәм шунда һайға ултырып емерелеүе тураһында хәбәр алалар. Әлеге карап йомшаҡ шыма таш, төҙөлөш ағасы һәм тимер кеүек сеймал, кәрәк-яраҡ ташыған була. Мәккәлеләр шунда барып, таҡталарҙы һатып ала. Ҡәғбәнең емереү һәм төҙөү эштәрен шыбаға тотоп бүлешәләр.

Ҡөрәйешлеләр Ҡәғбәнең үҙҙәренә эләккән тарафын емереп, яңынан күтәрергә йыйынған арала, Әбү Вәһби ибне Ғамр баҫып әйтә:

«Әй ҡөрәйеш йәмәғәте! Ҡәғбә төҙөлөшөнә эшләп тапҡан малының пак һәм хәләл булмағандарҙы ҡатнаштырмағыҙ! Уға харам юлдан алынған мал, процент аҡсаһы йәки кемдән булһа ла хаҡһыҙлыҡ менән алынған аҡса кермәһен!» (Ибне Һишам, II, 210; Ибне Кәҫир, *«әл-Бидәйә»,* II, 305).

Ҡәғбәне емергән осраҡта ғазапҡа тотоласаҡтарынан ҡурҡҡан өсөн, ҡөрәйешлеләр аптыраушта ҡала. Ҡәғбәгә ҡарата ғәрәптәр араһында йәшәп килгән хөрмәт-ихтирам Ибраһим ғәләйһиссәләм шәриғәтенән бирле һаҡланған изге бурыс һанала. Ҡөрәйеш йәмәғәтенең алдынғы заттарынан Вәлид ибне Муғирә:

«Һеҙҙең Ҡәғбәне емереү ниәтегеҙ ниндәй? Яҡшылыҡтамы әллә насарлыҡтамы?» – тип һорай.

«Әлбиттә, яҡшылыҡ!» – тиҙәр.

Вәлид:

«И ҡәүемем! Һеҙ Ҡәғбәне емереп, уны яҡшыртырға теләмәйһегеҙме әллә? Аллаһ Тәғәлә төҙөкләндереүселәрҙе, яҡшыртыусыларҙы һәләк итмәҫ!» – тип, Ҡәғбәне иң беренсе булып емерә башлай. Башҡалар иһә уға эйәрә (Ғәбдераззаҡ, V, 319).

Ҡәғбәнең диуарҙарын бер рәт таш, бер рәт ағас өрләктәр менән нығытып күтәрәләр. Йәшәйеш нуры саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм Ҡәғбәне төҙөкләндереүҙә ағаһы Ғәббәс менән бергә ҡатнаша. Һәжәри Әсүәдте урынына ҡуйыуға сират еткәс, һәр ҡәбилә был хөрмәтле эште үҙе башҡарырға теләгәнгә күрә, бәхәс сыға. Араларында шаҡтай ҙур ыҙғыш-талаш ҡуба. Әлеге мәсьәлә көнсөллөк һәм мин-минлек хистәрен ҡуҙғата, ҡан ҡойолоуға ла күп ҡалмай. Габдуддар улдары эсе ҡан менән тулы бер һауыт алып килә, үлгәнсе һуғышыу тураһында Адий ибне Ҡәғб улдары менән һүҙ ҡуйышып, ике арала бәрелешкә әҙерләнәләр. Анттарын нығытып ҡуйыу өсөн, ҡулдарын ҡан тулы һауытҡа тығып алалар. Ҡөрәйешлеләр ошо хәлдән һуң унда дүрт-биш төн уҙҙыра.

Ниһәйәт, ҡөрәйештең иң өлкәне булған Әбү Өмәййә: «Әй ҡәүемем! Беҙ бары яҡшылыҡ ҡына теләйбеҙ, ниәтебеҙ насарлыҡта түгел. Һеҙ был мәсьәләлә көнсөллөк ярышын сығармағыҙ. Ташлағыҙ үҙ-ара тартышыуҙы! Әлеге мәсьәләне хәл итә алмағанбыҙ икән, Харам ишегенән иң беренсе булып кергән затты арабыҙҙа хаким итеп билдәләйек. Уның хөкөмөнә лә риза булайыҡ!» – тип оран һала ла ҡулы менән Мәсжиди-Харамдың Бәни Шәйбә ишеген күрһәтә.

Нәҡ шул ваҡыт Харам ишегендә Ғаләмдәрҙең Әфәндеһе күренә. Һәр кемдең йөҙөн яҡты йылмайыу биләп ала, сөнки ишектән кереүсе Мөхәммәт әл-Әмин була. Ҡөрәйешлеләрҙә Пәйғәмбәр Әфәндебеҙ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмгә ҡарата мөхәббәт, хөрмәт һәм ышанысы көндән-көн арта барған саҡ. Хатта берәй дөйә һуйырға йыйынһалар, Ғаләмдәр сәрүәре Әфәндебеҙҙе эҙләйҙәр, Ул килеп, эштәре бәрәкәтле барһын өсөн, доға ҡыла торған була.[100]

Шуға күрә ҡөрәйешлеләр Уны күреүгә үк:

«Ана, әл-Әмин! Арабыҙҙа Уның хаким булыуына барыбыҙ ҙа риза!» – тиҙәр.

Мәсьәләне Уға ла бәйән итәләр. Ул иһә һәр ҡәбиләнән берәр кеше һайлап ала ла халатын сисеп, ергә йәйә. Унан Һәжәри Әсүәдте халатының өҫтөнә ҡуйҙырып, һайлап алынған кешеләрҙең һәр ҡайһына халаттың бер осонан тоторға ҡуша. Изге ташты бергә күтәреп күсерәләр. Йәшәйеш нуры уны үҙ ҡулдары менән урынына ҡуя. Шулай итеп, ҡәбиләләр араһында ҡабынып китергә торған һуғышҡа кәртә ҡуйыла.[101]

Шулай зирәк ғәмәл ҡылыуы, тиңдәшһеҙ камиллыҡтағы әхлаҡ өлгөһө күрһәтеүе һәм башҡа юғары сифаттары Уны «Пәйғәмбәрҙәр солтаны» дәрәжәһенә күтәрәсәк пәйғәмбәрлектең әле ул саҡта билдәһеҙ хәбәрселәре була. Мәккәлә тыуып-үҫкән Мөхәммәт Мостафа салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмдең нәби буласағы әлегә билгеле түгел, әммә тәүхидтән тайпылмаған ҡайһы бер изгелекле ҡолдар Ахырзаман Пәйғәмбәренең киләсәген белдерә. Был ваҡыттың яҡынлашыуын да һиҙәләр. Мәҫәлән, Кусс ибне Сәғиҙә шундай ҡолдарҙың береһе була.

Кусс ибне Сәғиҙә хөтбәһе

Кусс ибне Сәғиҙә Ийәд ҡәбиләһе етәкләй, Ғайса ғәләйһиссәләм динен тотоусы, бер Аллаһҡа инаныусы шағир кеше була. Уның Указ йәрминкәһендә хәҙрәти Пәйғәмбәр салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм дә шунда булған бер йәмәғәткә пәйғәмбәр индереләсәге тураһындағы атаҡлы хөтбәһе бик ғибрәтле һәм хикмәтле:

100 Ғәбдераззаҡ, V, 319; Ибне Кәҫир, *«әл-Бидайә»*, II, 304.

101 Ибне Һишам, I, 209-214; Ғәбдераззаҡ, V, 319.

«Әй кешеләр!

Килегеҙ, тыңлағыҙ, иҫтә ҡалдырығыҙ, ғибрәт алығыҙ!

Йәшәгән үлер, үлгән сереп юғалыр, яҙылғаны булыр. Ямғыр яуыр, үләндәр үҫер, балалар тыуыр, ата-әсәләрен алыштырыр. Һуңынан барыһы ла юк булыр. Ваҡиғалар өҙөлмәҫ, бер-бер артлы бара торор.

Иғтибар итегеҙ, һөйләгәндәремә ҡолаҡ һалығыҙ. Күктән хәбәр бар, ерҙә һабаҡ алырлыҡ нәмәләр бар! Ер йөҙө – йәйеп ҡуйылған ятаҡ, күк йөҙө – бейек түшәм. Йондоҙҙар йөрөр, диңгеҙҙәр тик торор. Килгәндәр ҡалмаҫ, киткәндәр ҡайтмаҫ. Әллә киткән ерҙәренән ҡәнәғәт булғандары өсөн шунда ҡалалармы, әллә тәрән йоҡоға талалармы...

Ант итәм, Аллаһта бер дин бар, әле һеҙ тотҡан диндән һөйөклөрәктер. Һәм Аллаһтың киләсәк бер пәйғәмбәре бар, килер ваҡыты бик яҡын. Уның күләгәһе башығыҙҙың өҫтөнә төштө. Ни ҡәҙәр бәхетле ки, Уға иман килтереп, Ул да уға һидәйәт биргәндәр! Һай бәдбәхет – Уға буйһонмайса ҡаршы сыҡҡандар!

Оят булһын ғүмерҙәрен ғәфләттә үткәргән өммәттәргә!

Әй кешеләр! Ғәфләттән һаҡланығыҙ! Һәр нәмә фани, бары Йәнәбе-Хаҡ ҡына баҡый. Аллаһ – берҙер, тиңдәше һәм иптәше юктыр! Ғибәҙәт бары Уға ғына ҡылыныр. Ул тыумаған һәм тыуҙырмаған.

Әүәл килеп киткәндәрҙә беҙҙең өсөн ғибрәттәр бик күп. Әй Ийәд ҡәбиләһе! Ҡайҙа аталарығыҙ һәм бабаларығыҙ? Ҡайҙа зиннәтле һарайҙар, таш биналар һалған Ғәд менән Сәмуд? Донъя малы менән маҡтанып, ҡәүеменә «Мин һеҙҙең иң бөйөк раббығыҙ», тип мөрәжәғәт иткән Фирғәүен һәм Нәмруттар ҡайҙа?

Был ер уларҙы үҙ тирмәнендә тартып, туҙанға әйләндерҙе. Һөйәктәре лә сереп таралды. Өйҙәре лә емерелеп, ташландыҡ харабаға әйләнде. Ул ерҙәрҙә хәҙер эттәр йөрөй. Һаҡ булығыҙ, улар кеүек ғәфләткә суммағыҙ. Уларҙың юлынан бармағыҙ. Һәр нәмә фани, бары Йәнәбе-Хаҡ ҡына баҡый.

Үлем йылғаһының инер урындары бар, фәҡәт сығыр урыны юҡ! Оломо, кесеме – барыһы ла китә бара. Һәр кемде көткән нәмә миңә лә киләсәк» (Бәйһаҡи, *«Китаб әз-Зуһд»,* II, 264; Ибне Кәҫир, *«әл-Бидәйә»,* II, 234-241; Хәйсәми, IX, 418).

Ошо күркәм сығышында иҫкә алған һуңғы пәйғәмбәр хәҙрәти Мөхәммәт Мостафа саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләмдең шунда булғанлығын Кусс ибне Сәғиҙә белмәй. Күпмелер ваҡыттан һуң ул йән тәслим ҡыла. Ә ҡәбиләһе, пәйғәмбәрлек иңгәс, Аллаһ Рәсүленә килеп, Уға иман килтерә.

Рәсүлуллаһ саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм уларға:

«Кусс ибне Сәғиҙәнең Указ йәрминкәһендә дөйә өҫтөндә: «Йәшәгән үлер, үлгән сереп юғалыр, яҙылғаны булыр!» – тип хөтбә уҡығанын һис онотмайым. Был хөтбәне ҡабатлап уҡый алырҙай берәйһе бармы?» – тип мөрәжәғәт итә.

Ҡәбилә делегацияһы ул хөтбәне ҡәүемдәрендә һәр кемдең һөйләп бирә алғанын белдерә. Ғаләмдәрҙең Әфәндеһе быға бик шатлана.

Шул ваҡыт Әбү Бәкер раҙыйаллаһу ғәнһү лә:

«Йә Рәсүлүллаһ, ул көндө мин дә шунда инем, уның һөйләгәндәренең барыһын да хәтерләйем», – ти һәм хөтбәне башынан ахырына ҡәҙәр ҡабатлап уҡый.

Шунан һуң Ийәд ҡәбиләһенән берәү аяҡҡа баҫып, Кусс ибне Сәғиҙәнең шиғырҙарын һөйләй. Был шиғырҙарҙа Пәйғәмбәребеҙҙең шәжәрәһе килгән Һашим уғылдары ҡәүеменән бөйөк пәйғәмбәр сығасағы асыҡ белдерелә (Ибне Кәҫир, *«әл-Бидәйә»,* II, 234-241).

Бөйөк Рәсүл салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм Әфәндебеҙ, Кусс ибне Сәғиҙә тураһында былай тип бойора:

«Аллаһ Тәғәлә Кусс ибне Сәғиҙәгә рәхмәт ҡылһын! Ҡиәмәт көнөндә ул айырым бер өммәт булараҡ ҡубарыласаҡ!» (Ибне Кәҫир, *«әл-Бидәйә»,* II, 239).

Хира мәмерйәһендә яңғыҙ йәшәү

Мөхәммәттең пәйғәмбәрлек осоро яҡынлашыуға Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм йыш ҡына яңғыҙ йәшәү юлын һайлай, оҙаҡ ваҡытҡа фекер диңгеҙенә сума. Ҡайһы саҡта өйөнән сығып, Мәккәнән үк китеп бара, тыныс һәм аулаҡ урындарға юл тота. Был ваҡыттарҙа осраған ағас һәм таштар уны: «Әс-Сәләмү ғәләйкә йә Рәсүлүллаһ!» – тип сәләмләй. Йыһан намыҫы ғәләйһи әкмәлүт-тәхийәт Әфәндебеҙ шул саҡ тирә-яғына күтәрелеп ҡарай, тик ағас-таштан башҡа бер нәмә лә күрмәй.[102]

Мәҫәлән, Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм:

«Мин Мәккәлә бер ташты беләм, пәйғәмбәр итеп ебәрелгәнсе үк, миңә сәләм бирә ине. Уны(ң урынын) хәҙер ҙә беләм», – тип иҫкә алған (Мөслим, «Фадаил», 2).

Хәҙрәти Ғәли раҙыйаллаһу ғәнһү иһә былай тип хәбәр итә: «Пәйғәмбәр Әфәндебеҙ менән бергә Мәккәлә инем. Бергәләп Мәккәнең ҡайһы бер урындарына барҙыҡ. Тауҙар һәм ағастар араһынан уҙа инек. Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм осратҡан барса тауҙар һәм ағастар: «Әс-Сәләмү ғәләйкә йә Рәсүлүллаһ!» – тип әйтә ине» (Тирмизи, «Мәнаҡиб», 6/3626).

102 Ибне Сәғд, I, 157.

Йәшәйеш нуры ғәләйһис-саләтү үәс-сәләәм рамаҙан айҙарында Хира мәмерйәһенә[103] бер ай иғтиҡафҡа керә. Был ваҡытта үҙ янына килгән фәҡирҙәрҙе һәм юҡһылдарҙы ашата, уларҙың ихтыяждарын ҡәнәғәтләндерә. Иғтиҡафтан сыҡҡас та, тура өйөнә ҡайтмайынса, башта Ҡәғбәне тауаф ҡыла.[104]

Ҡәүеменең боттарға табынғанын күргәс, уларҙан йыраҡлашыу, аулаҡта, кешеләрҙән ситтә йәшәү теләге тағы ла көсәйә. Уның аулаҡ урындарҙағы ғибәҙәте уй-фекергә сумыу, бабаһы Ибраһим ғәләйһиссәләм кеүек ер-күктәрҙең идараһынан ғибрәт алыу һәм Ҡәғбәне күҙәтеү рәүешендә була.[105]

Рәсүлүллаһ ғәләйһис-саләтү үәс-сәләәм Хираға юл тотҡанда үҙе менән бер аҙ ашамлыҡ ала. Ризыҡтары бөткәс, хәҙрәти Хәҙисә янына ҡайта, аҙыҡ-түлек алып, йәнә мәмерйәгә китә.[106] Ҡайһы саҡта Хираға хәҙрәти Хәҙисә менән бергә лә барғылай.[107]

Йыһан намыҫы ғәләйһи әфдалүс-саләүәт Әфәндебеҙ аулаҡта ғибәҙәт ҡылғанда төрлө яҡтылыҡтар күрә, тауыштар ишетә. Уларҙың ендәр һәм күрәҙәлек менән бәйле нәмәләр икәнен уйлап, ҡурҡыуға ҡала. Хәҙрәти Хәҙисәгә:

«Әй Хәҙисә! Күрәҙәсе булырмын, тип ҡурҡам. Валлаһи, шул боттар һәм күрәҙәселәргә нәфрәт тотҡан саҡлы һис нәмәгә нәфрәт тотмам!» – ти, ул иһә:

«Әй, ағамдың улы![108] Улай тимә! Аллаһ һине бер ҡасан да күрәҙәсе ҡәһин итмәҫ…» – тип йыуата (Ибне Сәғд, I, 195).

Рәсүлүллаһ саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләмдең Раббыһы менән яңғыҙ ҡалған Хирала ғибәҙәт осоро орлоҡтоң тупраҡтағы мажараһына оҡшай. Был – кешелеккә мәңгелек йәшерен ҡаласаҡ бер яратылыш урыны. Иман орлоҡтары

103 Хира – Рәсүлүллаһ саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләмгә тәүге тапҡыр вәхи килгән мәмерйәле тау исеме. Хира тауы Мәккәнең төньяҡ-көнсығышында яҡынса 5 саҡрым алыҫлыҡта урынлашҡан. Жәбәли-Нур исеме менән дә билдәле. Ғаләмдәр ғорурлығы Әфәндебеҙҙең тормошонда мөһим урын биләгән Хира мәмерйәһе тау түбәһенән бер нисә метр түбәндәрәк. Был урын нигеҙҙә бер-берсеһе өҫтөнә өйөлгән ҡая таш блоктар араһында ҡалған туннелгә оҡшаш бушлыҡтан ғибәрәт. Алғы яғындағы асыҡлыҡтан Ҡәғбә күренә. Бейеклеге кешегә башты түшәмгә тейҙермәйенсә баҫып торорға, киңлеге иһә һуҙылып ятырға мөмкинлек бирә. Әлеге мәмерйә Ҡәғбә күренеп торған ерҙә урынлашҡан, уй-фекер донъяһына керергә ҡулай бер урын. Пәйғәмбәр Әфәндебеҙҙән әүәл Мәккә хәнифтәре лә Хира тауында ҡай саҡ яңғыҙ йәшәй торған була. Хәҙрәти Пәйғәмбәрҙең олатаһы Ғәбделмоталлиб та – шундайҙарҙың береһе. Ул Аллаһтың барлығына, әхирәттең яза һәм әжер майҙаны булыуына ышана, ваҡыт-ваҡыт Хира тауындағы мәмерйәгә китеп, үҙен ғибәҙәткә бағышлай торған була (Фуат Гүнәл, *DİA,* «Хира» маддәһе, XVIII, 121-122).

104 Ибне Һишам, I, 253-254.

105 Шунда уҡ, I, 61; XXIV, 128.

106 Мөслим, «Иман», 252.

107 Ибне Һишам, I, 254.

108 «Ағамдың улы», «ҡәрҙәшемдең улы» кеүек тәғбирҙәр ғәрәптәр араһында киң ҡулланылған мөрәжәғәт рәүеше. Күп ваҡыт ысын туғанлыҡты белдермәй ҙә.

ошонда сәселә, мәңгелек бәхет факелы ошонда ҡабыҙыла, һидәйәт юламаны булған Ҡөрьәни-Кәримдең кешелеккә бүләк ителеүе лә ошонда башлана.

Хәҙрәти Пәйғәмбәр саләллаһу ғәләйһи үә сәлләмде Хираға йүнәлдергән сәбәптәр халыҡтың боҙоҡлоҡҡа төшөүе, золом һәм хәйерселектән күңеленә тәьҫир иткән ғазап һәм бөтә ғәләмде һыйҙырған мәрхәмәт ине. Хәҡиҡәттә иһә кешелек донъяһына мәңгелек бәхеткә юл күрһәтеүсе булған Ҡөрьәни-Кәримдең иңдерелеүе Илаһ ҡаршыһында пак ҡәлебле Мөхәммәт аша кешене таныуға күсеште тәьмин итәсәк бер әҙерлек осоро ине. Был сифат юғары вольтажлы электр ағымының «тамыр» йәйеүенә оҡшаған рухи осҡон сағылышы булып, Аллаһ Тәғәлә менән Уның Хәбибе араһында мәхрәм бер сер булыуы, уның кеше күҙҙәренән йыраҡ бер мәмерйәлә барлыҡҡа килеүен талап иттергән. Хира осоро вәхиҙәр иңеү ваҡыты ғына түгел, кеше өсөн сыҙай алмаҫлыҡ ауыр йөктө күтәреү кеүек тәбиғи һәләттәр Мөхәммәттә ап-асыҡ күренә башлаған заман ине. Әйтерһең лә сей тимер үҙ эсендәге матдә менән сынығып ныҡ ҡоросҡа әйләнә...

Был серҙе лайыҡлы рәүештә һыйҙыра алған ғәйрәт алдында бөтөнләйе менән таралып ваҡланмаясаҡ бер төшөнөүҙе һәм уны тағы ла камилыраҡ белдерә аласаҡ бер кешене күҙ алдына килтереү мөмкин түгел.

Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмдең Хирала яңғыҙ ҡалып тороуынан һәм һуңыраҡ ваҡыттарҙа ла даими рәүештә иғтиҡаф ҡылыуынан шуны беләбеҙ: бер мосолман ни ҡәҙәр генә ғибәҙәт ҡылһа ла, ваҡыт-ваҡыт яңғыҙ ҡалып, нәфесенә иҫәп-хисап яһап, донъялағы илаһи ҡөҙрәт ағымдарын күрмәйенсә тулыһынса камиллаша алмаҫ. Был – һәр мөьмин башҡарырға тейеш булған иң бәләкәй вазифа. Кешеләргә юл күрһәтеүсе кешеләр иһә был сағылыштарға, тәьҫирҙәргә һәм иҫәп-хисапҡа бик мохтаж.

Ҡөрьәни-Кәрим беренсе аятынан алып һуңғы аятына тиклем, кешене фекерләргә өйрәтеп, аҫыл мәғәнәнең Аллаһ Тәғәләгә ҡол булыуҙа икәнлеген төшөндөрә. Шуға күрә иман ләззәт хәленә килә. Ҡол һәр ваҡытта һәм һәр урында Хаҡтың ризалығына ирешергә тырышасаҡ. Һөҙөмтәлә, илаһи бөйөклөк һәм ҡөҙрәттең ағымдарының күңелдәге хикмәт сағылыштары менән ҡол Хаҡҡа яҡынлашыуға ирешәсәк.

Мөьмин өсөн иң мөһим мәсьәләләрҙең береһе – Аллаһты һөйөү.[109] Аллаһтың һөйөүен ҡаҙана алыу өсөн имандан һуң берҙән-бер ғәмәле Аллаһтың

109 Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм доғаларында Аллаһ Тәғәләнең мөхәббәтен үтенеп һәм һорап:

اَللّٰهُمَّ اِنّى اَسْأَلُكَ حُبَّكَ وَحُبَّ مَنْ يُحِبُّكَ وَا لْعَمَلَ الَّذِى يُبَلِّغُنِى حُبَّكَ.

اَللّٰهُمَّ اجْعَلْ حُبَّكَ اَحَبَّ اِلَىَّ مِنْ نَفْسِى وَ اَهْلِى مِنَ الْمَاءِ الْبَارِدِ.

«Аллаһым! Һинән мөхәббәтте, Һине һөйгәндәрҙең мөхәббәтен һәм Һинең мөхәббәтеңә ирештерәсәк ғәмәлде һорайым. Аллаһым! Һинең һөйөүеңде миңә нәфесемдән, ғаиләмдән, малымдан һәм һыуыҡ һыуҙан да һөйөклөрәк ҡыл!» – тип әйтә (Тирмизи, «Дәғүәт», 72).

мәрхәмәте һәм кешеләрҙе даими ҡайғыртыу, Уның бөйөклөгө һәм ҡөҙрәте тураһында уйланыу, һуңынан күңелдән һәм телдән Уны күп тапҡырҙар зекер итеү кәрәк.[110] Быларға, тулыһынса донъя мәшәҡәте һәм яһалмалылығынан күңелде һаҡлап, аулаҡ ерҙә яңғыҙлыҡта ҡалып ҡына ирешеү мөмкин була.

Шуны ла иҫкәртеп уҙырға кәрәк: аулаҡ урында яңғыҙ ҡалыуҙың маҡсаты кешеләрҙән ситләшеү, йәмғиәттән ҡасып, тау-мәмерйәләрҙе яҡын итеү түгел. Былар хәҙрәти Пәйғәмбәр саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм һәм сәхәбәләрҙең ғәмәлдәренә ҡаршы килә.

Шулай итеп, Рәсүлүллаһ саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм:

«Кешеләр араһына сығып, уларҙың төрлөсә рәнйетеүҙәренә сабыр иткән мосолман, уларҙан йыраҡта булып, рәнйетеүҙәргә түҙмәүселәрҙән хәйерлерәктер», – ти (Тирмизи, «Ҡиәмәт», 55).

Рәсүлүллаһ саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләмдең үҙенең һарыҡтар көтөүе, Фижар һуғышы һәм Хыйлфул-Фудулгә ҡатнашыуы, сауҙа менән шөғөлләнеүе һәм Ҡәғбәнең яңынан төҙөлөүендә шәхсән үҙенең эшләүе һәм башҡа бик күп ғәмәлдәре уның пәйғәмбәрлегенән тыш ябай тормош эсендә ҡайнап йәшәүен асыҡ күрһәтә. Ул йәмғиәтенең барлыҡ фазиләттәренә лә ҡатнашҡан, ә яманлыҡтарынан тыйылған, бер ҡасан да уларға яҡын бармаған.

Аулаҡ урында яңғыҙлыҡта ҡалыуҙың маҡсаты – хәлде үҙгәртеү. Шифаһы булһын өсөн дарыуҙы ваҡытында һәм етерлек күләмдә ҡулланыу тейеш. Артыҡ күләмдә ҡулланылған осраҡта файҙа урынына зарар килтереүе лә хаҡ.[111]

Бала сағы һәм йәшлек йылдарының анализы

Аллаһ Тәғәлә ғәләмдәргә мәрхәмәт булараҡ ебәрәсәк Хәбибен кешелек тарихының беренсе көнөнән башлап иң аҫыл һәм иң саф нәҫелдәрҙән һайлап алып, барлыҡ ғаләменә килтергән. Был айырым нәҫел-нәсәпте башҡаларҙан бик күп яҡтан өҫтөн итеп, Хәбибенең барлыҡ бабаларын үҙ ваҡыттарының хөрмәткә лайыҡлы шәхестәре булараҡ яралтҡан. Шағир был хаҡта бик матур итеп яҙып ҡалдырған:

«Гөл булғандың асылы – гөлдөр,
Пәйғәмбәрҙең нәҫеле – гөлдөр...»

110 يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا اذْكُرُوا اللّٰهَ ذِكْرًا كَث۪يرًا **«Әй иман килтереүселәр! Аллаһты күп итеп зекер ҡылығыҙ!»** («әл-Әхзәб», 41) аяти кәримәһенең тәфсирендә Ибне Ғәббәс раҙыйаллаһу ғәнһү былай ти: «Аллаһ Тәғәлә ҡолдарына фарыз ҡылған һәр вазифаға билдәле бер сик билдәләгән. Был мәсьәләлә ғәфү итерлек сәбәбе булғандарҙың ғәфү һорауҙарын да ҡабул итә. Ләкин зекер быға ҡарамай. Аллаһ Тәғәлә уның өсөн ахырына ирешерлек бер сик билдәләмәгән. Аҡылын юйған заттан ҡала зекерҙән баш тартҡан һис кемдең ғәфү һорауын ҡабул итмәҫ. Кешеләргә һәр осраҡта ла зекер хәлендә булыуҙарын әмер итә» (Табәри, XXII, 22; Ҡуртуби, XIV, 197).

111 Бути, 79-82 б.

Ер йөҙөндәге беренсе кеше һәм беренсе пәйғәмбәр хәҙрәти Әҙәм ғәләйһиссәләмдән башлап, барлыҡ пәйғәмбәрҙәрҙән уға иман килтереп, унның килеүе тураһында һөйөнсө аласаҡтары хаҡында ант иттерелгән һәм киләсәген хәбәр иткән бик күп ваҡиғалар булған.

Шулай итеп, Аллаһ Тәғәлә кешелек донъяһына рәхмәтен ирештерәсәк ғәзиз пәйғәмбәрен бөтә ғәләмәттәре менән кешеләргә таныҡкан, аҡылы сәләмәт булған ҡолдарының уға иман килтереүҙәрен ҡулайлаштырған.

Уны ата-әсәһенән үкһеҙ етем ҡалдырыуы менән тәрбиәһен үҙ көс-ҡөҙрәтенә алған һәм иң күркәм рәүештә тәрбиә ҡылған. Зәғифлек һәм ғажизлыҡтың мул итеп татыттырып, киләсәктә үҙенә аманат ителәсәк кешеләргә ҡарата мәрхәмәт-шәфҡәт һәм ярҙамсыллыҡ мәсьәләһендә юғары дәрәжәгә күтәрелеүен ниәт иткән.

Хәбибен яһилдарҙың һәр төрлө яманлыҡтарынан һәм ҡәбәхәтлектәренән һаҡлап, тормошоноң бер генә сәхифәһенә лә хатта кескенә генә бер тап та ҡундырмаған һәм күркәм холоҡтоң камиллығына ирешеү унның шәхесендә сағылыш тапҡан.

Кешеләр уны дөрөҫ, ышаныслы, мәрхәмәтле, туйындырыусы, ҡәнәғәтсел, вәғәҙәлә тороу кеүек әхлаҡи сифаттары менән, зирәклек, үткенлек кеүек өҫтөнлөктәре менән танып белгән, һәр төрлө эштәрендә уға ышанған. Аллаһ Тәғәлә яҡшы һәм матур булған һәр нәмәне, барлыҡ өҫтөн үҙенсәлектәрҙе унда туплаған. Дошмандары ла унның күркәм әхлағын инҡар итә алмаған. Уны хатта вәхи тапшырылып, пәйғәмбәрлеге башланғансыға тикле лә **Әл-Әмин** тип атап йөрөткәндәр.

Йыһан ғорурлығы Әфәндебеҙҙең Ҡәғбәләге хакимлығы ла, унның ҡөрәйешлеләрҙең алдынғылары араһында тотҡан иҫ киткес дәрәжәле урыны ла ап-асыҡ рәүештә күренә. Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм һөйләгәндә – һүҙенең дөрөҫлөгөнән, үҙе менән бергә берәй эш эшләгәндә – әхлағының күркәмлегенән, ярҙам кәрәк булғанда һәм уға ышаныс белдергәндә самимиәтенең бөйөклөгөнән һис шикләнмәйҙәр ине.

Аллаһ Тәғәлә уны холҡо менән дә иң камил кеше буларак яралтҡан һәм йәшәткән. Сөнки ул барлыҡ кешеләр өсөн дә иң күркәм үрнәк буласаҡ һәм уларҙы һидәйәт юлына йүнәлтәсәк ине. Ә кешеләр дәрәжәләргә һәм тотҡан урындарға ҡарағанда, күберәк холоҡҡа иғтибар итә һәм эйәрә. Даһиҙарҙы ихтирам итәләр, ләкин бары тик күркәм холоҡ эйәһе генә кешеләрҙе үҙ артынан эйәртә ала.

ПӘЙҒӘМБӘРЛЕКТЕҢ МӘККӘ ДӘҮЕРЕ

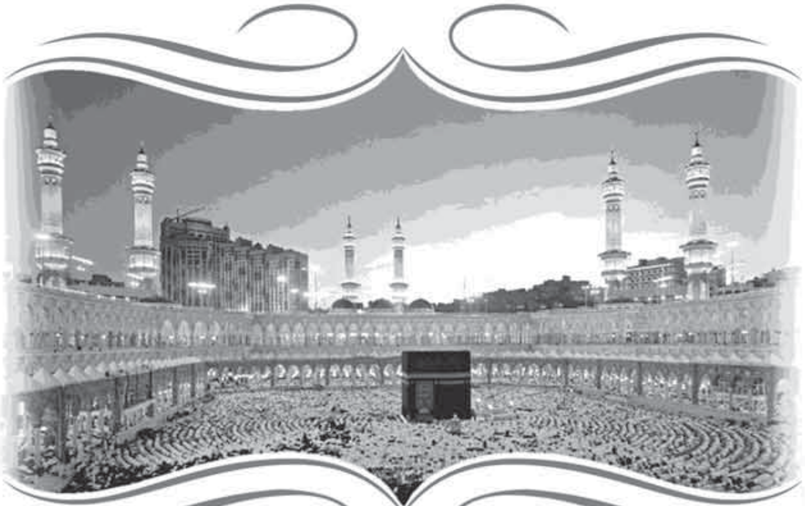

ИКЕНСЕ БҮЛЕК

ПӘЙҒӘМБӘРЛЕКТЕҢ МӘККӘ ДӘҮЕРЕ

Вәхи иңдерелә башлау – ысын төштәр

Пәйғәмбәр Әфәндебеҙ гонаһһыҙ йәшлек осоро һәм затлы ғаилә тормошо менән үрнәк булырлыҡ айырым ғәжәйеп камил ғәмәлдәрҙән һуң, ҡырҡ йәштәрендә саҡта пәйғәмбәрлек мәртәбәһенә ирешә. Ҡырҡ йәше тулырға алты ай ҡала илаһи ҡөҙрәт уға Мәккәләге Хира тауы мәмерйәһен изге мәктәп рәүешендә асты.

Илаһи һабаҡтарҙың китап, дәфтәр һәм ҡәләм талап ителмәгән был тәғлимәт һәм белем дәресханаһында Пәйғәмбәр Әфәндебеҙ Раббыһы менән ике арала мәңгелек бер сер мәғәнәһендәге һабаҡ ала. Илаһи вәхиҙәргә әҙерләнә.

Был әҙерлектең беренсе алты айлыҡ осоро аҡылыбыҙ менән ҡабул итә алырлыҡ дәрәжәлә «ысын төштәр» рәүешендә уҙа. Йәғни Рәсүлүллаһ саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм төшөндә ни күрһә, шуны киҫекмәстән тормошҡа ашыра. Хәҙрәти Ғәйшә разыйаллаһу ғәнһү әйткән:

«Нәби-и Әкрәм Әфәндебеҙгә вәхиҙәр йоҡлаған ваҡытта изге төштәр (ысын төштәр) рәүешендә иңдерелә башлай. Күргән һәр төшө көн яҡтылығы кеүек ап-асыҡ хәлдә ысынға аша» (Бохари, «Бәдғуль-Вәхи», 3).

Пәйғәмбәрлек бик ҙур һәм ауыр вазифа булғанға күрә, Пәйғәмбәр Әфәндебеҙҙең был мөһим вазифаға эйәләнеүе һәм уға әҙерләнеүе өсөн, Ябраил ғәләйһиссәләм уға иң элек төшөндә килеп күренә башлай.

Алҡамә ибне Ҡайс риүәйәт иткәнсә, пәйғәмбәрҙәргә иңдерелгән хәбәрҙәр, әмер һәм тыйыуҙар күңелдәре тынысланғансыға ҡәҙәр баштараҡ төштәрендә бирелә, ә һуңыраҡ вәхи булараҡ иңдерелә.[112]

Шул сәбәпле, төш – пәйғәмбәрҙәрҙең вәхиҙәрҙе ҡабул итеүҙең бер юлы. Быға Ибраһим ғәләйһиссәләм тураһындағы изге аят дәлил булып тора:

يَابُنَيَّ إِنِّي أَرَى فِي الْمَنَامِ أَنِّي أَذْبَحُكَ فَانْظُرْ مَاذَا تَرَى

«…Балаҡайым! Төштә һине боғаҙлағанымды күрҙем. Уйлап ҡара әле: ни тиерһең?..» («әс-Саффәт», 102).

112 Ибне Кәҫир, «әл-Бидәйә», III, 55.

Бер үк ваҡытта пәйғәмбәрҙәрҙең күҙҙәре йоҡлаһа ла, күңелдәре гел уяу була.[113] Шуға күрә уларҙың йоҡлағанда ла вәхи алыуҙарына һис бер кәртә юҡ.

Хәҙрәти Пәйғәмбәр саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм һуңыраҡ ысын төш тураһында: *«Пәйғәмбәрлектең ҡырҡ алтынан бере генә...»* – ти (Бохари, «Тәғбир», 26; Мөслим, «Төш», 6). Ысынлап та, был алты айлыҡ осор егерме өс йыл дауам иткән пәйғәмбәрлектең, ваҡыт яғынан ҡарағанда, ҡырҡ алтынан бер өлөшөнә тура килә.

113 Бохари, «Мәнаҡиб», 24.

ПӘЙҒӘМБӘРЛЕКТЕҢ ТӘҮГЕ ӨС ЙЫЛЫ: ЙӘШЕРЕН САҠЫРЫУ ОСОРО

Беренсе вәхи. Вәхи иңеүҙең тукталып тороуы

Аллаһ Рәсүле салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмгә ҡырҡ йәш була. Вәхи аласаҡ зат өсөн кәрәкле рухи өлгөргәнлек дәрәжәһенә ирешеү өсөн әҙерлек рәүешендәге алты айлыҡ ваҡыт тамамлана.

Мөбәрәк рамаҙан айының 17-се көнө.[114] Рәсүл Әкрәм салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм Әфәндебеҙ ғәҙәттәгесә Хира мәмерйәһендә була. Шул саҡ Ябраил ғәләйһиссәләм килеп, хәҙрәти Пәйғәмбәргә:

«Уҡы!» – ти.

Пәйғәмбәр Әфәндебеҙ:

«Мин укый белмәйем!» – тип яуап бирә.

Шунан һуң фәрештә хәҙрәти Пәйғәмбәр салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмдең хәле бөткәнсе ҡыҫа башлай. Һуңынан йәнә:

«Уҡы!» – ти.

Ғаләм ғорурлығы Әфәндебеҙ тағы:

«Мин укый белмәйем!» – тип яуап бирә.

Ябраил ғәләйһиссәләм, Уның хәле бөткәнсе, икенсе тапҡыр ҡыҫа. Һуңынан ҡабат:

«Уҡы!» – ти.

Хәҙрәти Пәйғәмбәр салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм тағы:

«Мин укый белмәйем! (Нимә укыйым?)» – ти.

Ябраил ғәләйһиссәләм Йәшәйеш нурын өсөнсө мәртәбә ҡыҫып ала ла ебәрә. Шунан һуң Уға былай тип илаһи вәхиҙе белдерә:

اِقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ اِقْرَأْ
وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ عَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ

114 Ибне Сәғд, I, 194.

«Яралтыусы Раббының исеме менән уҡы! Ул кешене бер ҡуйырыҡтан (аталанған күҙәнәктән) **яралтты. Уҡы, Раббың – сикһеҙ бөйөклөк эйәһе. Ул ҡәләм менән яҙырға өйрәтте. Кешегә ул белмәгән нәмәләрҙе өйрәтте»** («әл-Ғәләк», 1-5).

Был илаһи әмер менән Аллаһ Рәсүленең шәхесе арҡылы бөтә кешелеккә Раббының иң бөйөк бүләге булған Ҡөрьәни-Кәрим иңә башлай.

Хәҙрәти Пәйғәмбәр салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм күк ҡабағынан ер йөҙөнә рәхмәт һәм шифа булараҡ иңә башлаған Ҡөрьәндән иң беренсе ошо аяти кәримәләрҙе ятлай. Ябраил ғәләйһиссәләм китеп барғас, вәхиҙең дәһшәтенән ҡурҡып, хәҙрәти Хәҙисә әсәбеҙ янына ҡайта ла:

«Мине төрөгөҙ, мине төрөгөҙ!» – тип бойора.

Бер аҙ ял иткәндән һуң, башынан кисергән был хәлде бар кешелек өсөн өлгө ғаилә тормошо алып барған ҡатыны Хәтижәтүл-Күбра – Хәҙисә әсәбеҙгә һөйләп бирә. Бик тулҡынланып:

«Йә Хәҙисә! Хәҙер кем ышаныр инде миңә?» – ти.

Изге йәнле ҡатын иһә Йәшәйеш нуры Әфәндеһенә:

«Аллаһҡа ант итеп әйтәм, Аллаһ ﷻ бер ҡасан да һине оятҡа ҡалдырып, борсоуға һалмаç. Сөнки һин туғаныңды тәрбиәләп-ҡарап йәшәйһең, эшен алып бара алмаған ғажиз заттарҙың йөгөн тартаһың, ярлыларҙы яҡлап ҡайғыртаһың, һис кем ҡыла алмаған ҡәҙәр игелек эшләйһең, мосафирҙарҙы ҡунаҡ итәһең, Хаҡ юлында сығып торған ваҡиғаларҙа (халыҡҡа) булышаһың...

Әй Аллаһтың Илсеһе! Һине (әүәл) мин ҡабул итәм һәм раçлайым. Аллаһ юлына башта мине саҡыр!» – тип, Уны беренсе раçлаусы һәм Уға тәүге таяныс биреүсе була. Йәғни хәҙрәти Хәҙисә әсәбеҙ бер яҡтан Уға бындай фекер ирештерә:

«Игелек бары игелек кенә алып килер! Изгелектең әжере изгелектән ҡала тағын нәмә була алһын!»

Шул рәүешле ул Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмдең аҡ-пак һәм керһеҙ үткәнен яп-яҡты бер киләсәгенең һөйөнөслө хәбәрсеһе һәм нигеҙләмәһе булараҡ баһалай. Нәк шул рәүешле Йәнәбе-Хаҡ та белдерә:

هَلْ جَزَاءُ الْاِحْسَانِ اِلاَّ الْاِحْسَانُ

«Игелектең әжере бары игелек түгелме?» («әр-Рахман», 60).

Шунан һуң хәҙрәти Хәҙисә раҙыйаллаһу ғәнһә, Рәсүл Әкрәм саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләмде атаһының бер туғанының улы Вәраҡа ибне Нәүфәл янына алып килә.

Вәраҡа ибне Нәүфәл яһиллыҡ соронда ботҡа табыныуҙан тыйылған бик һирәк заттарҙан була. Нәсара динендәге Вәраҡа ғибрани (иҫке иврит) телен белә, Инжил текстарын яҙа. Шаҡтай ҡартайғанлыҡтан, күҙҙәре күрмәҫ хәлгә килә. Хәҙрәти Хәҙисә инәбеҙ уға:

«Әй ағайымдың улы! Туғаныңдың улы һөйләгәндәрҙе тыңлап ҡара әле?» – ти.

Шунан һуң Вәраҡа, ҡыҙыҡһынып:

«Ни булды, ҡәрҙәшемдең улы?» – тип һорағас, Рәсүлүллаһ саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм Үҙе күргән нәмәләр тураһында бәйән итә.

Һөйләгәндәрҙән ахырзамандың иң бөйөк хәҡиҡәтен аңлаған Вәраҡаның йөҙө башта йылмайып балҡып китә, шунан тәрән уй-фекергә сумып, етди төҫ ала:

«Был күргән нәмәң – Аллаһ Тәғәлә Мусаға ебәргән Намуси Әкбәр (Ябраил). Эһ, Һин дингә өндәгән көндәрҙә йәш булһа инем! Ҡәүемең Һине йортоңдан ҡыуғанда иҫән булһа инем!» – ти ул.

Аллаһ Рәсүле саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм аптырап:

«Улар мине илемдән ҡыуасаҡтармы ни?» – тип һорай.

«Эйе! Сөнки Һинең кеүек дин алып килгән һәр пәйғәмбәр, дошманлыҡ һәм асыу-нәфрәткә тарып, тыуған еренән ҡыуылған. Әгәр Һинең дингә саҡырыу көндәреңдә күрә алһам, бик ҙур ярҙамсы булырмын», – тип яуап бирә Вәраҡа.

Өлеге осрашыуҙан һуң оҙаҡ та тормай, Вәраҡа баҡыйлыҡҡа күсә. Вәхи ҙә туҡталыш осорона килә, йәғни бер ни ҡәҙәр ара иңмәй тора (Бохари, «Бәдғуль-Вәхи» 1; «Әнбиә» 21; «Тәфсир» 96; Мөслим, «Иман» 252).

Аллаһ Тәғәлә һуңыраҡ иңдергән аяти кәримәләрҙә Рәсүленә мөрәжәғәт итеп хәбәр һала:

وَكَذٰلِكَ أَوْحَيْنَآ إِلَيْكَ رُوحًا مِّنْ أَمْرِنَا مَا كُنْتَ تَدْرِي مَا الْكِتَابُ

وَلَا الْإِيمَانُ وَلَكِنْ جَعَلْنَاهُ نُورًا نَّهْدِي بِهِ مَنْ نَّشَاءُ مِنْ عِبَادِنَا

وَ إِنَّكَ لَتَهْدِي إِلَى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ

«Бына шул рәүешле Һиңә лә әмеребеҙ менән Ябраилды ебәрҙек: Ҡөрьәнде вәхи иттек. Һин китаптың, имандың нәмә икәнен белмәй ҙә инең! Фәкәт Беҙ ҡолдарыбыҙҙан теләгәнен уның менән тура юлға ирештерәсәк бер нур ҡылдыҡ. Шикһеҙ, Һин тура юлды күрһәтәһең!» («әш-Шура», 52).

إِنَّا أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ كَمَا أَوْحَيْنَا إِلَى نُوحٍ وَالنَّبِيِّينَ مِن بَعْدِهِ

«Беҙ Нухҡа һәм унан һуңғы пәйғәмбәрҙәргә вәхи иткән кеүек Һиңә лә вәхи иттек...» («ән-Нисә», 163).

Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмгә килгән беренсе вәхиҙең тәүге кәлимәһе «Уҡы!» булыу менән бәйле рәүештә дин әһелдәре былай тәфсир ҡыла:

«Уҡы! Барыһын да уҡы! Аллаһ китабын уҡы! Аллаһ аяттарын уҡы! Ғаләм китабын уҡы! Һәр даим уҡы! Һидәйәткә ирешеү, аҙашыуҙан йыраҡайыу өсөн уҡы! Иманыңды тулыландырыу өсөн уҡы! Аллаһ исеме менән уҡы! Яралтыусы Раббыңдың исеме менән уҡы! Кешене ҡан ҡуйырығынан яралтыусы, уға ғына уҡыу, яҡтыртыу, аңлау һәм аңлағаны менән йәшәү мөмкинлеге биреүсе Раббыңдың исеме менән уҡы! Кешегә уҡыу ниғмәтен биреп, иң ҙур бүләк яһаусы Аллаһ исеме менән уҡы! Белеү-өйрәнеү өсөн уҡы! Ҡөҙрәт эйәһе ҡәләме был йыһанға һыҙған һәр юлды уҡы! Кешегә белмәгәнен өйрәтеүсе Аллаһ исеме менән уҡы!»

Мәҫәлән, Мәүләнә хәҙрәттәре билдәле китаптарҙы уҡыу осоро өсөн **«сей инем»**, ғаләмдең серҙәрен өйрәнеү осоро өсөн **«бештем»**, илаһи серҙәрҙе өйрәнеп, уларҙың яғыулығы менән ысын-ысынлап ҡурылған осор өсөн **«яндым»** ғибәрәләрен ҡулланып, кисерелгән рухи этаптарҙы белдергән.

Аяттағы **«уҡы»** тигән әмер бик әһәмиәтле. Ләкин әлеге уҡыуҙың **Аллаһ исеме менән** башҡарылыуы ла шундай уҡ дәрәжәлә мөһим. Сөнки ул «уҡы» әмеренә буйһоноуҙоң ни рәүешле булырға тейешлеген белдерә.

«Уҡы» әмере бары күҙгә ташланған мәғәнәләге уҡырға ҡушыу ғына түгел, йөрәктең рухи пакланыу һәм таҙарыныу нәтижәһендә китап һәм хикмәтте ҡабул итеү хәленә килеүен дә аңлата. Шуның менән иһә һәр нәмәнең илаһи билдәләрҙе белдереү һәм сағылдырыу урыны булған йөрәк менән уҡылырға тейешлегенә ишара яһала. Тимәк, ғаләм бер китап рәүешен ала, ә йөрәк, уның сәхифәләрен аҡтара-аҡтара, хикмәттәрҙе һәм илаһи серҙәрҙе уҡый алырға тейеш. Бер һүҙ менән әйткәндә, кешенең ғаләмде, үҙ-үҙен, Ҡөрьәни-Кәримде таныуы, уҡыуы һәм шулар менән йәшәүе тураһында һүҙ бара. Был аяти кәримәләрҙән бындай һығымталар сығарырға мөмкин:

Һәр эште Аллаһ исеме менән башларға кәрәк.

Бер ҡан ҡуйырығынан яралтылған һәм иң күркәм рәүеш бирелгән кеше илаһи ҡөҙрәт ҡаршындағы меҫкенлеген һәм ғажизлығын һис ваҡыт онотмаҫҡа тейеш.

الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ.عَلَّمَ الْإِنسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ

«Ҡәләм менән яҙыуҙы һәм кешегә белмәгәнде өйрәтеүсе» («әл-Ғәләк», 4-5) аяттарында кешегә ғилемдең әһәмиәте белдерелә. Шул уҡ ваҡытта әҙәм балаһы белгән һәр нәмәнең Йәнәбе-Хаҡ тарафынан өйрәтелгүенә, бының илаһи бер рәхмәт булыуына ишара ителә.

Тимәк, бәндә Раббыһының бөйөклөгөн һәр саҡ иҫтә тоторға, һис ваҡыт рәхмәтһеҙ булмаҫка тейеш.

Тәүге вәхиҙән һуң шаҡтай оҙаҡ ваҡыт вәхи килмәй тора. Был, бер яҡтан ҡарағанда, Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмдең бер-бер артлы киләсәк вәхиҙәргә яҡшылап әҙерләнеүе өсөн кәрәк була. Сөнки вәхиҙе ҡабул итеү шул тиклем ҙур вазифа ки, үҙ өҫтөнә бик еңеллек менән шундай яуаплылыҡ алыу мөмкин түгел.

إِنَّا سَنُلْقِي عَلَيْكَ قَوْلًا ثَقِيلًا

«Ысынында, Беҙ Һиңә (күтәрергә) **ауыр бер һүҙ вәхи итәсәкбеҙ»** («әл-Мүззәммил», 5), аяти кәримәһе менән быны Йәнәбе-Хаҡ та раҫлап, әлеге хәҡиҡәтте бәйән итә.

Аллаһ Рәсүле салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм алдан хәбәр бирә торған төштәренән һуң яңғыҙ ҡалғас, вәхи фәрештәһен ҡаршыһында күреүгә, хафаға төшә. Хәҙрәти Хәҙисәнең йыуатыуы һәм Вәраҡаның көс биреп ебәреүе күңеленә ышаныс бирә. Хәҙер инде Ул вәхиҙең яңынан килә башлауын бик теләй, ысын-ысынлап сабырһыҙлана. Ваҡыт-ваҡыт тәүге вәхи иңгән Хира тауына менә һәм илаһи вәхи килгәнен көтә.

Вәхи килеү туҡталып торған был көндәрҙә хәҙрәти Хәҙисә инәбеҙ Уның төп таянысы була. Шуға күрә лә хәҙрәти Пәйғәмбәр салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм уның рухи тәрәнлеген, нәфислеген, киң күңеллелеген һис ваҡыт онотмай. Хәҙрәти Хәҙисәнең вафатынан һуң, ҡорбан салырға тура килгәндә, уның бер өлөшөн һәр ваҡыт ҡатынының туғандарына ебәрә. Хәҙрәти Хәҙисә Аллаһ Рәсүленең һәр яҡтан ҡәҙерле һәм онотолмаҫ бер хәтирәһе булып ҡала.

Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмдең тормошо әүәлге пәйғәмбәрҙәргә насип булмаған дәрәжәле илаһи билдәләр, сифаттар менән

тулы. Аллаһ ﷻ, «Хәбибем» тип, бары Уға ғына мөрәжәғәт итә. Миғраж да пәйғәмбәрҙәр араһында бары Уға ғына насип ителә.

Унын өҫтөнлөгө «әл-Аҡса» мәсетендә бөтә пәйғәмбәрҙәргә имамлыҡ ҡылыуы менән раҫлана. Муса ғәләйһиссәләмгә әйтелгән «لَنْ تَرٰينِى» сере Мөхәммәт саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләмдә «قَابَ قَوْسَيْنِ اَوْ اَدْنٰى» рәүешендә сағылыш таба.[115]

Хаҡ Тәғәлә менән ҡауышыу миҙгеле булған намаҙ өммәткә күңел мөхитендә кисереләсәк бер миғраж рәүешендә тәҡдим ителә. Шулай уҡ намаҙ башта илле ваҡыт итеп ҡушылғас, Рәсүлүллаһ саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләмдең ялбарыуы нәтижәһендә Мөхәммәт өммәтенә биш ваҡыт булараҡ фарыз ҡылына.

Йәтим һәм уҡый-яҙа белмәгән хәҙрәти Пәйғәмбәр саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм илаһи белем һәм тәрбиә менән бөтә кешелеккә юламан, йәшерен ғәләмдең асылын тәржемә итеүсе һәм хәҡиҡәт мәктәбенең юл күрһәтеүсеһе булараҡ килә. Нәҡ Зия Паша әйткән кеүек:

---

115 **«Мине һис күрә алмаҫһың!»** («әл-Әғрәф», 143): Муса ғәләйһиссәләм Тур тауында Аллаһ Тәғәлә менән һөйләшергә әҙерлек дәүерендә утыҙ көн дауамында ураҙа тоторға тейеш була. Бынан тыш, ун көн өҫтәп, ҡырҡҡа тултыра. Был хәл, нәфселе тормоштан айырылып, Аллаһ менән һөйләшеүгә әҙерләнеү була. Йәнәбе-Хаҡ, Муса ғәләйһиссәләм менән тел йәки тауыш кеүек матди саралар ярҙамында түгел, әзәлдәге ҡәләм ярҙамында һөйләшә. хәҙрәти Мусаның янында шаһит булараҡ килтерелгән етмеш кеше һәм Ябраил ғәләйһиссәләм был илаһи ҡәләмде ишетмәйҙәр һәм тоймайҙар. Муса ғәләйһиссәләм был илаһи сағылыштың ҡаршыһына үҙе генә сыға. Үҙенең был донъяламы, әхирәттәме икәнен дә онотоп, ваҡыт һәм урын төшөнсәләрен һис айырмай. Йәнәбе-Хаҡтың затын күрергә теләп, унда оло мөхәббәт, көслө хис-кисерештәр ташҡыны, ҙур ынтылыш уяна. Быға ҡаршы Йәнәбе-Хаҡтан: «Лән тәрани» илаһи фарманы ирешә. Муса ғәләйһиссәләм, илаһи затты күреү өсөн, ихтыярһыҙҙан теләгенә ирешергә маташыуын дауам иткәс, Йәнәбе-Хаҡ тауға ҡарарға ҡушып, әгәр тау урынында тора алһа, Унын затын күрә аласағын белдерә. Риүәйәттәрҙә әйтелгәнсә, иҫәпһеҙ-һанһыҙ пәрҙәләр аша Йәнәбе-Хаҡтың ҡатынан һыҙынты хәлендә бер нур тауға иңеүгә, тау ярыла. Был дәһшәтле манзараны күреп, Муса ғәләйһиссәләм һуштан яҙа. Аңына килгәс, саманан уҙғаны өсөн Йәнәбе-Хаҡтан ғәфү үтенә.

Был Ҡөрьән ҡиссаһынан шундай һөҙөмтә сығарырға мөмкин: был донъяла Аллаһтың заты сағылыуға түҙеп тора аласаҡ бер урын да юҡ. Был сифат тауҙың, бөртөктөң бөртөгө бер сағылышҡа түҙеп тора алмайса шартлауы менән иҫбатлана. Йәнәбе-Хаҡтың зат төшөнсәһенә килгәндә, ул күҙгә күренмәй, ә сифат сағылыштары күҙгә күренә. Шул сәбәпле, Ҡөрьәни-Кәримдә мөьминдәр тасуирланғанда күп тапҡырҙар «اَلَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْغَيْبِ», йәғни «Улар күҙгә күренмәй торғанға иман килтерәләр» тип аңлатылған.

Башҡа бер хәҡиҡәт иһә, Йәнәбе-Хаҡ затының сағылышын ҡабул итеүгә кеше аңының сыҙамлы булмауында. Был сифат иһә Муса ғәләйһиссәләмдең һушынан яҙыуы менән иҫбатлана. Шуға күрә ғәләмебеҙҙә «зат сағылышы» юҡ. Был ысынбарлыҡ зат сағылышы барлыҡҡа килеүенең көсө менән бергә кеше һәм ен аңының кәмлеге сәбәбенә бәйле.

«Берләштерелгән ике йәйә араһы (ике уҡ атырлыҡ) йәки тағы ла аҙыраҡ (аралыҡ)» («ән-Нәжем», 9): хәҙрәти Пәйғәмбәр саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм миғраж кисәһендә, Ябраил ғәләйһиссәләмде лә иҫәпкә алып, һис бер мәхлүктең дә сикте уҙа алмаған сидрә әл-мүнтәһаға (күктең етенсе ҡатына) күсерелә. Аятта кеше аңына «берләштерелгән ике йәйә араһы йәки тағы ла аҙырак (аралыҡ)» булараҡ белдерелгән сифат менән ҡолдар дәрәжәһендәге аңлау мөмкин булмаған һәм мәхрәм осрашыу була.

Былар ике бөйөк ваҡиға – хәҙрәти Муса һәм хәҙрәти Пәйғәмбәр саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләмдең Аллаһ менән аралашыуының ҡабул итеү дәрәжәбеҙгә тура килтерелгән аңлатмаһы.

«Бер мәктәпкә булды ки мөдавим (дауамлы уҡыусы),
Аллаһ ине Уға мөғәллим».

Хәҙрәти Муса ғәләйһиссәләм бер нисә хөкөм килтерә. **Хәҙрәти Дауыт** ғәләйһиссәләм Аллаһҡа доға ҡылыу һәм мөнәжәттәрҙе көйләү мәсьәләһендә алдынғы була. **Хәҙрәти Ғайса** ғәләйһиссәләм кешеләргә камил әхлаҡты, донъянан күңел ҡәнәғәтлеге, ихлас ғибәҙәткә өйрәтеү өсөн ебәрелә. Ислам пәйғәмбәре **хәҙрәти Мөхәммәт Мостафа** саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм иһә быларҙың барыһын бергә алып килә. Беренсенән, хөкөмдәр килтерә. Нәфесте тәрбиәләп, асыҡ, яҡты, тоғро, аҙғынлыҡтан тыйылған йөрәк менән Аллаһҡа доға ҡылыуҙы өйрәтә. Иң күркәм әхлаҡты өлгө итеп алып килә, тормошо менән был әхлаҡҡа камил өлгө күрһәтә. Донъяның ялғансы күренешенә алданмаҫҡа кәңәш бирә. Ҡыҫҡаһы, бөтә пәйғәмбәрҙәрҙең һәләт һәм вазифаларының барыһын Үҙ шәхесендә һәм ғәмәлдәрендә туплай. Нәҫел-нәсәп һәм әҙәп асыллығы, камиллыҡ һәм матурлык бәхете – барыһы ла Унда йыйыла.

Шикһеҙ, Уның ҡырҡ йәшенә кереүе кешелек тарихының боролош нөктәләренең береһе була. Ҡырҡ йыл яһиллыҡ ҡараңғылыҡтарына күмелгән бер йәмғиәттә йәшәй. Һуңынан Үҙе барлыҡҡа килтерәсәк матурлыктарҙың күбеһе халҡына билдәһеҙ була. Бер дәүләт түрәһе лә, вәғәзсе лә йәки хатип булараҡ та исеме билдәһеҙ. Ҙур командир тип атау тураһында һүҙ ҙә юҡ, хатта ғәскәри булараҡ та телгә алынмай.

Үткәндәге милләттәрҙең һәм пәйғәмбәрҙәрҙең тарихын, ҡиәмәт көнө, йәннәт һәм йәһәннәм тураһында һөйләгәне ишетелмәй. Бары Үҙ шәхесенә хас юғары әхлаҡ менән нәзәҡәтле тормош ҡына алып бара. Ләкин Хира мәмерйәһенән илаһи тәғлимәт менән ҡайтҡанда, тулыһынса үҙгәрә.

Вәхи хәҡиҡәте һәм иңеү рәүештәре

Вәхи сүрәтле ишара, кәтиплек, рәсүллек, илһам һәм йәшерен һүҙ кеүек төрлө мәғәнәләр белдерә. Аллаһ Тәғәләнең теләгән нәмәләрҙе пәйғәмбәрҙәренә Үҙе ниәтләгән рәүештә ирештереүен аңлата. Йәнәбе-Хаҡ былай ти:

وَمَا كَانَ لِبَشَرٍ أَن يُكَلِّمَهُ اللّٰهُ إِلَّا وَحْيًا أَوْ مِن وَرَاء حِجَابٍ
أَوْ يُرْسِلَ رَسُولًا فَيُوحِيَ بِإِذْنِهِ مَا يَشَاء إِنَّهُ عَلِيٌّ حَكِيمٌ

«Аллаһ бер кеше менән бары вәхи юлы менән генә йәки пәрҙә артынан һөйләшер. Йәки бер илсе ебәрер ҙә Үҙ рөхсәте менән уға теләгәнен вәхи итер. Шикһеҙ ки, Ул бик бөйөк, хөкөм һәм хикмәт эйәһе» («әш-Шура», 51).

Хәҙрәти Ғәйшә раҙыйаллаһу ғәнһәнең риүәйәтенә күрә, Рәсүлуллаһ саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләмдән:

«Йә Аллаһтың Рәсүле! Һиңә вәхи нисек килә?» – тип һорағанда, былай тип әйткән:

«Ул ҡай саҡ ҡыңғырауҙы хәтерләткән тауыш рәүешендә килә, вәхиҙең миңә иң ауыр килгәне шулдыр: Аллаһ Тәғәләнең әйткәнен төшөнөп ятлағанда, фәрештә минән китеп бара. Ҡайһы саҡ фәрештә яныма бер кеше рәүешендә килә. Минең менән һөйләшә, әйткәндәрен шундуҡ төшөнөп ҡалам» (Бохари, «Бәдьүль-вәхи», 1/2; Мөслим, «Фәдаил», 87).

Ислам ғалимдары, төрлө риүәйәттәргә нигеҙләнеп, вәхиҙең иңеү рәүештәрен түбәндәгесә айырып ҡарай:

1. Вәхи ҡай саҡ йоҡлағанда күренә торған йәки шуны хәтерләткән, алдан хәбәр итә торған төш рәүешендә килә.

2. Вәхи ителәсәк һүҙ, фәрештә күренмәйсә генә, Пәйғәмбәр ғәләйһис-саләтү үәс-сәләәмдең йөрәгенә керетеп ҡуйыла.

3. Вәхи фәрештәһе «Ябраил ваҡиғаһы»ндағы[116] кеүек кеше рәүешенә кереп, вәхи ителәсәк нәмәне белдерә.

Ғабдуллаһ ибне Ғәббәс раҙыйаллаһу ғәнһүмә тапшырған риүәйәт тә вәхиҙең шул рәүештә иңеүенә матур миҫал булып тора:

«Атайым Ғәббәс менән бергә Рәсүлүллаһ саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм янында инем.

Аллаһ Рәсүле ғәләйһис-саләтү үәс-сәләәм янында бер кеше бар ине һәм Әфәндебеҙ уның менән бышылдаша ине. Шул сәбәпле атайым менән аралаша алманы. Рәсүлүллаһ янынан сыҡҡас, атайым:

«Улым! Аллаһ Рәсүленең миңә иғтибар бирмәгәнен күрҙең, эйеме?» – тине. Мин:

«Атайым! Янында бер кеше бар ине, шуның менән һөйләшә ине», – тинем.

Шунан һуң йәнә Рәсүлүллаһ саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм янына ҡайттыҡ. Атайым:

«Йә Рәсүлүллаһ! Ғабдуллаһҡа бына шуларҙы әйткән инем, ул Һеҙҙең бер кеше менән бышылдашҡанды телгә алды. Ысынлап та янығыҙҙа берәйһе бар инеме?» – тине.

Рәсүлүллаһ саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм миңә мөрәжәғәт итеп:

---

116 Бер көндө хәҙрәти Пәйғәмбәр саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм Әфәндебеҙ мәсеттә ваҡытта Ябраил ғәләйһиссәләм кеше сүрәтендә Уның янына килеп, иман, ислам, ихсан, ҡиәмәт ғәләмәттәре тураһында һорауҙар бирә. Шул рәүешле әсхәбе-кирамдың динде өйрәнеүен талап итә. Ана шул ваҡиғаны бәйән иткән хәҙисте «Ябраил хәҙисе» тип атайҙар (Ҡарағыҙ. Бохари, «Иман», 37; Мөслим, «Иман», 1, 5).

«Әй Ғабдуллаһ! Һин уны күрҙеңме?» – тип һораны.

Мин:

«Эйе! Күрҙем», – тинем.

Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм Әфәндебеҙ:

«Ул Ябраил ине. Шул сәбәпле һиңә иғтибар күрһәтә алманым», (Әхмәт, I, 293-294; Хәйсәми, IX, 276).

4. Вәхи ҡай ваҡыт ҡурҡыныс ҡыңғырау тауышы кеүек килә. Вәхи хәле уҙғас, Пәйғәмбәр Әфәндебеҙ фәрештә һөйләгән нәмәне яҡшылап өйрәнгән була.

5. Ябраил ғәләйһиссәләм ике тапҡыр вәхиҙе асыл сүрәтендә тапшыра. Бының беренсеһе вәхи килеү туҡталып торғандан һуң, Пәйғәмбәр Әфәндебеҙ Хира мәмерйәһенән төшөп барғанда, икенсеһе иһә Миғраж кисәһендә сидрә түл-мүнтәһада (һуңғы сиктә) ысынға аша.

6. Аллаһ Тәғәлә, Миғраждағы кеүек, ике арала фәрештәһеҙ генә илаһи ҡабул һәм тәкдимгә юл асып, Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмгә туранан-тура вәхи ирештерә.

7. Ябраил ғәләйһиссәләм Аллаһ Рәсүленә йоҡлаған сағында вәхи килтерә. Ҡайһы бер мөфәссирҙәр «Кәүҫәр» сүрәһенең шул рәүешле иңеүен белдерә.

Әсхәбе кирамдан ҡай берәүҙәрҙең һөйләүенсә, вәхи иңгән ваҡытта, Пәйғәмбәр Әфәндебеҙгә ауыр бер ҡайғы-борсоу хәле керә, йөҙө гөлсәсәктәй алһыуланып китә, күҙҙәре йомола, башы алға эйелә. Сәхәбәләр ҙә баштарын алға эйә. Вәхи халәте тамамланғансы, һис кайһыһының, башты күтәреп, Йыһан намыҫы Әфәндебеҙҙең йөҙөнә ҡарарға көсө етмәй.

Ҡай саҡ вәхи килгән ваҡытта, йөҙө тирәһендә бал ҡорто безелдәгән кеүек тауыш ишетелә. Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм ундай саҡта тиҙ-тиҙ һулыш ала башлай. Хатта иң һыуыҡ көндәрҙә лә маңлайынан ынйы бөртөктәреләй тир тамсылары ағып төшә.[117]

Вәхиҙе яҙып барыусыларҙан Зәйед ибне Сабит[118] хәбәренә күрә, вәхиҙең ауырлығы иңгән хөкөмдөң ауырлығы менән туранан-тура бәйләнештә була. Йәғни вәхи илаһи вәғәҙә һәм шатлыҡлы хәбәр шикелле икән, Ябраил

117 Бохари, «Бәдғуль-вәхи» 1/2, «Ғөмрә» 10; Мөслим, «Фәдаил» 87, «Худуд» 13; Тирмизи, «Тәфсир» 23/3173; Әхмәт, V, 327.

118 **Зәйд ибне Сабит** разыйаллаһу ғәнһү – Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмдең вәхи кәтиптәренән (яҙып алыусы). Рәсүл Әкрәм Әфәндебеҙ Мәҙинәгә һижрәт ҡылғанда, Зәйед ун бер йәшлек бер йәтим була. Бала сағында уҡ ун ете сүрәне ятлай. Аллаһ Рәсүле уға сүриәлеләр һәм ғибранизар (боронғо йәһүдтәр) телен өйрәнергә ҡуша. Ул ҡырҡ көн уҙыр-уҙмаҫ, ике телде өйрәнә һәм хәҙрәти Пәйғәмбәр ғәләйһис-саләтү үәс-сәләәмдең сүриәсә һәм ғибраниса яҙышыуҙарын алып бара. Зәйед башҡарған иң хөрмәтле хеҙмәттәрҙең береһе – ике сәхәбә менән бергә Ҡөрьәни-

ғәләйһиссәләм бәндә рәүешендә килә, был иһә Пәйғәмбәр Әфәндебеҙгә ниндәйҙер ҡыйынлыҡ килтермәй. Әммә вәхиҙә ғазап менән ҡурҡытыу тураһында илаһи киҫәтеүҙәр булһа, дәһшәтле ҡыңғырау тауышы кеүек яңғырап килә.

Вәхи Аллаһ Рәсүле дөйәлә барғанда килгәндә, хайуан вәхиҙең ауырлығына түҙеп тора алмай, аяҡтары бөгөлөп, ергә теҙләнә. Әйтәйек, Пәйғәмбәр Әфәндебеҙ Адба исемле дөйәһе өҫтөндә ултырған саҡта «Маиҙә» сүрәһе иңә башлағас, Адбаның аяҡтары һынып киткәндәй була ла Аллаһ Рәсүле дөйәһенән төшә.[119]

Зәйед ибне Сабит раҙыйаллаһу ғәнһү һөйләй:

«Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм янында ултыра инем. Шул саҡ Аллаһ Рәсүленә вәхи халәте килде. Теҙе минең теҙем өҫтөндә ине. Валлаһи, ул миҙгелдә Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмдең теҙенән дә ауырыраҡ нәмә һиҙгәнем юҡ ине. Бына-бына теҙем иҙелеп бөтөр кеүек тойолдо» (Әхмәт, V, 190-191).

Ҡөрьәни-Кәримдең илаһи китап икәнлеген инҡар итеүсе мөшриктәр төрлө батыл фекерҙәр тарата, әйтәйек, вәхиҙәр Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмдең уй-ҡараштары һәм йәшерен нимәләрҙе асыу һөҙөмтәһендә күңелендә тыуған илһам-фантазиялар ул, тип белдерәләр. Шикһеҙ, улар алға һөргән бындай фекерҙәр йөрәктәрендәге ғәфләт, зиһендәренең зәғифлеге һәм дошманлыҡ асыуы менән генә аңлатыла ала.

Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмдең беренсе тапҡыр вәхи килгәндә фәрештәне күргәс ҡурҡыуы вәхиҙең мөшриктәр әйткәнсә галлюцинация[120] тип баһаланасаҡ эске һәм шәхси бер мәсьәлә булмағанын ап-асыҡ раҫлай. Сөнки хәҙрәти Пәйғәмбәрҙең вәхи алыуы эске күңеле һәм нәфесе менән бәйле булмаған тышҡы бер хәҡиҡәтте ҡабул итеүе тигән һүҙ. Ябраил ғәләйһиссәләмдең Аллаһ Рәсүлен өс мәртәбә ҡыҫыуы, һәр тапҡырында «уҡы» тип ысҡындырыуы, вәхиҙең эске донъянан түгел, тыштан, йәғни Аллаһ Тәғәләнән килеүен раҫлай һәм был фекерҙе нығыта.

Вәхиҙең бер ара туҡталып тороуы ла Пәйғәмбәр Әфәндебеҙҙең тәрән уй-фекерҙәре нәтижәһендә күңелендә барлыҡҡа килгән эске бер хәл-вәҡиға

Кәримде туплап, бергә йыйыуы. Һижрәттең 45-се йылында Мәҙинәлә вафат була. Туҡһан ике хәҙис шәриф риүәйәт ҡыла.

119 Әхмәт, II, 176; VI, 445; Ибне Сәғъд, I, 197; Табәри, *«Тәфсир»,* VI, 106.

120 **Галлюцинация:** француз теленән hallucination (яңылыш уй). Психологияла: 1. Күбеһенсә шизофрения, паранойя кеүек ауырыуы булған кешеләргә осрай торған һәм теләктәргә бәйһеҙ рәүештә барлыҡҡа килә торған хис-тойғолар. 2. Ысынбарлыҡта булмаған нәмәләрҙе бар кеүек хис итеү

булғанлығы тураһында ҡараштарҙы иң ҡәтғи рәүештә кире ҡаға. Сөнки вәхи килеүҙең туҡталып тороуы һәм уларҙың ҡабат килә башлауын Пәйғәмбәр Әфәндебеҙҙең оҙаҡ ҡына ваҡыт зарығып көтөүе лә вәхиҙәрҙең Рәсүлуллаһ саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм Әфәндебеҙ теләгенә бәйһеҙ хәлдә барлыҡҡа килгән тышҡы бер ваҡиға икәнен күрһәтә.

Шул уҡ ваҡытта Ғаләмдәр ғорурлығы саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм әүәл үҙенә вәхи киләсәген белмәй. Аяти кәримәлә былай тип әйтелә:

وَمَا كُنتَ تَرْجُو أَن يُلْقَى إِلَيْكَ الْكِتَابُ إِلَّا
رَحْمَةً مِّن رَّبِّكَ فَلَا تَكُونَنَّ ظَهِيرًا لِّلْكَافِرِينَ

«Һин әлеге Китаптың һиңә вәхи ителәсәгенә өмөт итмәй инең. (Был) бары Раббыңдан бер рәхмәт (булараҡ килде). Ул осраҡта һаҡлан, кафырҙарға ярҙамсы булма!» («әл-Ҡасас», 86).

Аяти кәримәләр менән хәҙис шәрифтәр араһындағы күҙгә бәрелеп торған стиль айырымлығы ла – Ҡөрьәни-Кәримдең вәхи һөҙөмтәһе булғанлығына иң аныҡ дәлилдәрҙән.

Ҡайһы бер ваҡыт шундай ваҡиғалар була ки, хәҙрәти Пәйғәмбәр саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм шул миҙгелдә яуап бирергә тейешлегенә ҡарамаҫтан, вәхи килеү быны кисектерә. Мәҫәлән, «Ифк (яла) ваҡиғаһы» һәм йәһүдиҙәр биргән ҡайһы бер һорауҙар осрағындағы кеүек. Ғаләмдәрҙең Әфәндеһе быңдай һорауҙарға яуапты үҙенә вәхи менән белдерелгән ваҡытта ғына бирә ала. Әгәр мөшриктәр белдергәнсә, Ҡөрьәни-Кәрим Пәйғәмбәр Әфәндебеҙҙең уй-фекерҙәре һәм фантазияһы нәтижәһе булһа, ундай һорауҙарға бер ҡыйынлыҡһыҙ яуап биреүҙе хуп күрер ине.

Өҫтәүенә, ҡайһы саҡ вәхи Аллаһ Рәсүленең фекере хаталы икәнен хәбәр итә, ә ҡайһы саҡта Ул теләмәгән нәмәне лә әмер итеп ирештерә. Хатта илаһи әмерҙе тапшырыу эшендә бер аҙ кисектерһә, Аллаһтың ҡырыҫ шелтәһенә дусар була. Былар барыһы ла Ҡөрьәни-Кәрим Пәйғәмбәр Әфәндебеҙҙең уй-фекерҙәре һәм фантазияһы һөҙөмтәһе булыуы тураһындағы ҡараштарҙың мантиҡһыҙлығын асыҡ рәүештә раҫлай.

Әйтәйек, бер көндө Пәйғәмбәр Әфәндебеҙ саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм ҡөрәйештең күренекле кешеләренә исламды аңлата. Шул ваҡыт Уның янына инде әүәлерәк мосолманлыҡ ҡабул иткән Ғабдуллаһ ибне Өмми Мәктум раҙыйаллаһу ғәнһү килә. Рәсүлуллаһ саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм Әфәндебеҙҙән Аллаһтың Уға белдергән хәҡиҡәттәрҙән ҡай бер нәмәләр тураһында белергә теләүен һорай. Ләкин ҡөрәйештәрҙең аҡһөйәктәрен күндереү-өгөтләү менән мәшғүл Аллаһ Рәсүле саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм уға иғтибар бирә алмай. Ибне Өмми Мәктумдың һорауын үжәтлек менән

ҡабатлауы арҡаһында, йөҙө һытыла. Шунан һуң түбәндәге илаһи киҫәтеүгә дусар ителә:

أَمَّا مَنِ اسْتَغْنَى فَأَنتَ لَهُ تَصَدَّى وَمَا عَلَيْكَ أَلَّا يَزَّكَّى وَأَمَّا مَن جَاءكَ
يَسْعَى وَهُوَ يَخْشَى فَأَنتَ عَنْهُ تَلَهَّى كَلَّا إِنَّهَا تَذْكِرَةٌ فَمَن شَاء ذَكَرَهُ

«Үҙен (Һиңә) **мохтаж күрмәгәнгә килгәндә, Һин шуға йүнәлерһең. Юғиһә, уның таҙарынып пакланыуына Һин яуаплы түгел. Ләкин Һинең янына йүгереп һәм** (Аллаһтан) **ҡурҡып килгәндәр менән ҡыҙыҡһынмайһың! Юҡ** (ундай нәмә булмаҫ)**; был Ҡөрьән – бер өгөттөр, теләгән һәр кем төшөнөп, өгөт-нәсихәт алыр»** («Ғәбәсә», 5-12).

Әлеге аят иңгәндән һуң, Аллаһ Рәсүле саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм Ибне Өмми Мәктумға бик ҙур иғтибар бирә. Уның менән осрашҡан саҡтарында иһә:

«Һаумы, әй, үҙе арҡаһында Раббым мине шелтәләгән зат!» – тип әйтә торған була (Вәхиди, 471 б.).

Хәҙрәти Пәйғәмбәр саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләмгә илаһи әмерҙәр ҡай ваҡыт ҡыҫҡаса мүжмәл[121] рәүештә килә. Аллаһ Тәғәлә тарафынан асыҡлыҡ кертелмәйенсә, Рәсүлүллаһ саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм Әфәндебеҙ әҙ һүҙле, ҡыҫҡа текстарға үҙлегенән бер аңлатма бирә алмай. Быға миҫал рәүешендә түбәндәге аяти кәримәләрҙе күрһәтә алабыҙ:

لِلَّهِ ما فِي السَّمَاواتِ وَمَا فِي الأَرْضِ وَإِن تُبْدُواْ مَا فِي
أَنفُسِكُمْ أَوْ تُخْفُوهُ يُحَاسِبْكُم بِهِ اللّهُ

«Күктәрҙә һәм ерҙә булғандарҙың һәр ҡайһыһы – Аллаһтыҡылыр: күңелегеҙҙәгене асһағыҙ ҙа, йәшереп ҡалдырһағыҙ ҙа, Аллаһ һеҙҙе шуның өсөн хисапҡа тотор...» («әл-Бәҡара», 284).

Әлеге аяти кәримә иңгәс, күңелдәрендә теләк-ниәттәренән тыш уҙып киткән уй-фекерҙәре өсөн дә яуапҡа тартыласаҡтарын уйлаған әсхәбе кирам: «Йә Рәсүлүллаһ! Был аятҡа нисек түҙербеҙ һуң?» – тип һорай.

Хәҙрәти Пәйғәмбәр саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм яуабында әйтә:

«Ни ул?! Юҡһа, әһле китап (йәһүдиҙәр һәм нәсраниҙар) кеүек: «Ишеттек, әммә ҡаршы килдек!» – тип әйтергә теләйһегеҙме? Һеҙ: «Ишеттек һәм

121 Мүжмәл – мәғәнәһе йәшерен һәм үҙенсәлекле булып, тәфсирләп бирмәйсә маҡсаты теүәл аңлашылмаған ғибәрәләр.

буйһондоҡ. Йә Раббыбыҙ! Беҙҙе ярлыҡауыңды һорайбыҙ, Һиңә ҡайтасаҡбыҙ!» тип әйтергә тейеш!» (Мөслим, «Иман», 200; Әхмәт, I, 233; Вәхиди, 97 б.).

Аллаһ Рәсүле саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм аят ҡыҫҡа, аҙ һүҙле булғанға күрә, ғажизлыҡта ҡалып, мәсьәләгә асыҡлыҡ керетә алмай. Сәхәбәнән Аллаһҡа буйһоноп, Уға тәүәккәл ҡылырға бойора. Күпмелер ваҡыттан һуң түбәндәге аяти кәримә иңеп, йәшерен мәғәнә былай аңлатып бирелә:

لاَ يُكَلِّفُ اللّهُ نَفْسًا إِلاَّ وُسْعَهَا لَهَا مَا كَسَبَتْ وَعَلَيْهَا مَا اكْتَسَبَتْ
رَبَّنَا لاَ تُؤَاخِذْنَا إِن نَّسِينَا أَوْ أَخْطَأْنَا رَبَّنَا وَلاَ تَحْمِلْ عَلَيْنَا إِصْرًا كَمَا حَمَلْتَهُ
عَلَى الَّذِينَ مِن قَبْلِنَا رَبَّنَا وَلاَ تُحَمِّلْنَا مَا لاَ طَاقَةَ لَنَا بِهِ وَاعْفُ عَنَّا وَاغْفِرْ لَنَا
وَارْحَمْنَا أَنتَ مَوْلاَنَا فَانصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ

«Аллаһ берәүгә лә хәленән килә алмай торғанды йөкләмәй. Һәр кемдең ирешкән яҡшылығы үҙ файҙаһына, яманлығы ла үҙ зарарына. (Һеҙ шулай доға ҡылығыҙ:) **Раббыбыҙ! Онотһаҡ йәки яңылышһаҡ, беҙҙе ғәйепләмә** (яуаплы итмә)**! Раббыбыҙ! Беҙгә беҙҙән алда килеүселәргә йөкләгән ҡәҙәр ауыр йөк йөкләмә! Раббыбыҙ! Беҙгә көсөбөҙҙән килмәгән нәмәләрҙе йөкләмә! Беҙҙе ғәфү ит, гонаһтарыбыҙҙы кисер, беҙгә мәрхәмәтле бул! Хужабыҙ – Һин. Кафырҙарға ҡаршы ла беҙгә ярҙам ит!»** («әл-Бәҡара, 286).

Хөрмәтле сәхәбәләр был изге аят хаҡында «көстәре еткән ҡәҙәр» яуаплы буласаҡтарын аңлаған.

Пәйғәмбәр Әфәндебеҙ саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләмдең ҡыҫҡа аяттар тураһында асыҡлаусы бер төп күрһәтмә килгәнсегә тиклем һис бер аңлатма бирмәүе, нәбилегенең хәҡиҡәте булып, Ҡөрьәни-Кәримдең илаһи сығанаҡлы булыуына ҡаршы фекер әйтелмәҫлек тағын бер дәлил. Юҡһа, бындай мәғлүмәт бирелмәҫ йәки бирелгән мәғлүмәткә ҡарата уйлап сығарылған асыҡлама бирелә алыр ине. Бындай хәлдең мөмкин булмауы Ҡөрьәни-Кәримдең тиңдәшһеҙ мөғжизәлегенең айырым бер күрһәткесе. Ҡөрьәни-Кәримдә килтерелгән серле хәбәрҙәр ҙә уның илаһи вәхи нәтижәһе булыуына ап-асыҡ бер дәлил.

Ҡөрьәни-Кәрим үҙ эсендәге үткәндәргә ҡараған мәғлүмәттәрҙе лә ысынбарлыҡҡа тура килерлек рәүештә аңлата. Был мәғлүмәттәр мәсьәләһендә миләди менән VII быуат Мәккәһендә бер генә ғилем ойошмаһы ла йәки дөйөм мәҙәниәткә эйә бер генә кеше лә булмай. Барлыҡ тарихи мәғлүмәттәр төрлө ҡаршылыҡтарға бай сауҙагәр әкиәттәре хәлендәге бер нисә ерле Перс хикәйәтенән артмай. Шуға ҡарамаҫтан Ҡөрьәни-Кәримдә үткәндәргә ҡараған мәғлүмәттәрҙең күпселек өлөшө һәм бөтөнлөгө тәҡдим ителгән. Былар һис бер кеше аҡылы һәм үткен зирәклеге менән аңлатыла алырҙай мәғлүмәт түгел.

Былдай хәлдә камил аҡыллы кеше уйланырға тейеш: «Яһил йәмғиәттә тәрбиәләнгән уҡый-яҙа белмәүсе бер кеше, илаһи сығанаҡтан ҡабул итмәйенсә, Ҡөрьәндең тиңһеҙ мәғәнәләренә сығанаҡ таба алғанмы? Әлбиттә, юҡ!..» Был иһә Рәсүлуллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм беҙгә еткергән барлыҡ хәбәрҙәрҙең дә Аллаһ Тәғәлә ҡатынан вәхи булараҡ иңдерелеүен раҫлай.

Ҡөрьәни-Кәримдә киләсәккә ҡараған серле хәбәрҙәр ҙә килтерелә. Улар, ваҡыты етеүгә, Ҡөрьәндә белдерелгән рәүештә тормошҡа ашасаҡ һәм уларҙың ысынға ашыуы һаман да дауам итәсәк. Ҡөрьәни-Кәрим һаман да алға бара, ә ғилем менән фән уның артынан ғына эйәрә.

Мәҫәлән, Ҡөрьәни-Кәримдә тасуирланған түбәндәге ваҡиға былдай миҫалдарҙың береһе генә.

Ҡыҙыл диңгеҙҙең соңғолдарына эләгеп бата яҙғанда иманға килергә мәжбүр булған Фирғәүенгә Аллаһ Тәғәлә:

آلآنَ وَقَدْ عَصَيْتَ قَبْلُ وَكُنتَ مِنَ الْمُفْسِدِينَ

«Хәҙерме (иманға киләһең)**?! Хәлбуки һин быға ҡәҙәр (ғүмерең буйына) фетнәсел булдың, һаман боҙоҡлоҡтар ҡылдың!** (Йәғни бәләгә тарығас ҡына аҡылға килеп, иҫән ҡалғас, яңынан боласылыҡҡа ҡайттың. Хәҙер ҙә шулай буласаҡһың, шуға ла һинең иманға килеүең ҡабул ителмәй!)**»** («Йунус», 91), – тип, өмөтһөҙлөккә юлыҡҡан сағында ғына башына килгән иманын ҡабул итмәгән һәм әйткән:

فَالْيَوْمَ نُنَجِّيكَ بِبَدَنِكَ لِتَكُونَ لِمَنْ خَلْفَكَ آيَةً وَإِنَّ
كَثِيراً مِّنَ النَّاسِ عَنْ آيَاتِنَا لَغَافِلُونَ

«(Әй, Фирғәүен!) **Беҙ ҙә бөгөн һине** (йәнһеҙ бер) **кәүҙә булараҡ** (ҡоро ерҙә юғары бер урынға ташлап боҙолоуҙан) **һаҡларбыҙ, һинән һуң килеүселәргә бер ғибрәт булһын!** (Тик шулай ҙа) **кешеләрҙең шаҡтайы Беҙҙең аяттарыбыҙҙан битараф** (ысындан да ғафилдәр)**»** («Йуныс», 92).

Зәмахшәри был изге аятты шулай тәфсир итә:

«Һине диңгеҙ ярында бер мөйөшкә атасаҡбыҙ. Жәсәдеңде тулыһынса һәм кәмселекһеҙ, боҙолмаған хәлдә, яланғас һәм кейемһеҙ килеш һинән һуң бик күп быуаттар үткәс килеүселәргә бер ғибрәт булараҡ ҡуясаҡбыҙ» (Зәмахшәри, III, 24).

Һуңғы йылдарҙа үткәрелгән тикшеренеүҙәрҙә Фирғәүендең кәүҙәһе яр буйында сәждәгә киткән рәүештә табылды. Был уның үлер алдынан булған һуңғы миҙгеле ине. Ғүмеренең аҡтыҡ минутында, дәһшәттәрҙән тәьҫирләнеп,

иманға килергә теләгән. Ләкин өмөтһөҙлөк хәлендәге ынтылышы булараҡ ҡаралып, уның иманы ҡабул ителмәгән. Шулай итеп, был хәлдә яҡынса өс мең йылдан бирле кәүҙәһе серемәй һаҡлана һәм, изге аятта әйтелгәнсә, кешелек донъяһына ғибрәт булып тора. Хәҙерге ваҡытта әлеге жәсәд Британия музейында күргәҙмәгә ҡуйылған. Был хәҡиҡәт Йәнәбе-Хаҡтың Ҡөрьәни-Кәримдә белдергән ҡиәмәткә тиклем дауам итәсәк мөғжизәләрҙең бары береһе генә.

Ләкин Ҡөрьәни-Кәримдең төп маҡсаты бер генә Аллаға ышаныуҙы еткереп, кешеләрҙе һидәйәткә өндәү булғанға күрә, был төрҙәге мөғжизәүи хәҡиҡәттәр, йәғни ғилми, фәнни һәм тарихи факттар унда икенсел мәсьәлә икәнлеген онотмаҫҡа кәрәк:

وَلاَ رَطْبٍ وَلاَ يَابِسٍ إِلاَّ فِي كِتَابٍ مُّبِينٍ

«...Дымлы, ҡоро нәмә генә булһа ла, барыһы ла ап-асыҡ (йәғни хаҡты ялғандан айырыу өсөн ебәрелгән аңлайышлы) **бер китапта тупланған»** («әл-Әнғәм», 59), – тигән илаһи ғибәрәнән аңлашылғанса, унда һәр төрлө хәҡиҡәт йәшерелгән. Шуға күрә Ҡөрьәни-Кәрим донъялыҡтағы барлыҡ хәҡиҡәттәрҙең камил системаһы булып тора һәм барлыҡ факттар ҙа унда асыл хәлдәрендә тупланған. Ҡөрьәндең ҡыҫҡалығын талап иткән был хәл ваҡиғаларҙың үҫеш алыуы һәм кешелек ғилемдәрендәге тәрәҡҡиәт нисбәтендә яҡшыраҡ яҡтыртылып аңлашылырға мөмкин.

Әгәр донъялыҡта Аллаһ ихтыярына ихтыяж йәшерелгән был төр мәғлүмәттәр Ҡөрьәни-Кәримдә ҡыҫҡартып бирелмәйенсә, ап-асыҡ һәм теүәл рәүештә килтерелгән булһа, Ҡөрьән менән китапханалар тулыр ине. Бигерәк тә кешелек үҙ ваҡытында һаман да асыш яһалып иҫбатлана алмаған мәғлүмәттәрҙе ҡабул итергә әҙер булмағанға, Ҡөрьәнгә иман ҡиәмәткә саҡлы дауам итмәҫ ине. Әйтәйек, бер генә миҫал килтерергә кәрәк булһа, телевидениены алайыҡ. Әгәр бөгөн белгәнебеҙ тикле шул замандар тасуирланған булһа, телевидение ысынлап та барлыҡҡа килтерелеп, иҫбатланған булмайынса, кешеләрҙең быға аҡылы етмәҫ һәм, был сәбәпле, Ҡөрьәнде кире ҡағырҙар ине. Барлыҡ хәҡиҡәттәрҙе үҙендә туплаған Ҡөрьәндең быларҙың ҙур бер өлөшөн ҡыҫҡа ғибәрәләр менән аңлатыуының хикмәте ошо.

Шулай итеп, Ҡөрьәни-Кәримдә аңлатылған барлыҡ мәсьәләләр ҙә тәүхид маҡсатына буйһондороп тәҡдим ителә. Фәнни хәҡиҡәттәрҙең күтәрелеүе лә шул иҫәпкә керә. Был сифат Ҡөрьәни-Кәримдең ҡиәмәткә ҡәҙәр барлыҡ осорҙар һәм ерлектәрҙә дауам итәсәк айырым бер ҡыҫҡалыҡ һәм үтемлелек булып, уның күркәмлеген һәр миҙгелдә һәм һәр асыш менән тағын бер тапҡыр иҫбатлай.[122]

122 Был мәсьәлә менән бәйле үрнәктәр өсөн ҡарағыҙ: Осман Нури ТОПБАШ, «Рәхмәт Эсинтиләри»,

Ҡөрьәни-Кәримдең һәм хәҙрәти Пәйғәмбәр салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмдең абруйының бөйөклөгөнә сыҙай алмаған бер төркөм Шәреҡ белгестәре, Пәйғәмбәр Әфәндебеҙҙең вәхи иңдерелгәндә кисергән хәлдәрен «эпилепсия өйәнәге» булыуын раҫлап, аҡыл һәм мантиҡ менән аңлатыу мөмкин булмаған дәлилләүгә тотонғандар.[123] Был асылһыҙ раҫлауға ҡыҫҡаса былай яуап бирергә мөмкин:

– Эпилепсия менән ауырыусы кеше кисергән өйәнәгенән һуң бик ныҡ хәлһеҙләнеп ҡала һәм үҙен насар хис итә, түҙә алмаҫлыҡ көслө ауыртыуҙарға дусар була, кәүҙәһе тетрәнә. Ә бына Рәсүлүллаһ Әфәндебеҙ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм ошо ҡыйынлыҡтарҙы кисермәйенсә, ике вәхи араһындағы ваҡытты, ғәҙәттә, хәрәкәтһеҙ рәүештә вәхиҙең иңеүен сабырһыҙланып көтә, ул иңә башлауға уҡ һүҙ менән аңлатып бирелмәҫтәй һөйөнөс даръяһына сума ине.

– Вәхи иңгән ваҡытта барған был хәлдәр һәр вәхи һайын да күҙәтелмәгән, ҡай ваҡыт хәҙрәти Пәйғәмбәр ғәҙәти хәлендә лә булған.

– Медицинала мәғлүм булғанса, эпилепсия өйәнәге кисергән кешенең уйлау һәм аңлау үҙлеге сикләнеп, әйләнә-тирәһендәге хәлдәргә ул битараф була һәм шуның менән аҡылы бөтөнләй томалана. Ә Пәйғәмбәр Әфәндебеҙ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм ҡабул итеп алған вәхи менән кешелек донъяһына хоҡуҡ, әхлаҡ, ғибәҙәт, тарих, вәғәз кеүек күп кенә мәсьәләләрҙең иң камил үрнәктәрен үҙ эсенә алған мөһәбәт Ҡөрьән аяттарын еткерә.

– Эпилепсия менән ауырыусылар өйәнәк ваҡытында бик ныҡ тетрәнәләр, ә вәхи иңгәндә бындай тетрәнеүҙәр күҙәтелмәй.

– Эпилепсия менән ауырыусылар өйәнәк ваҡытында буш һәм мәғәнәһеҙ һүҙҙәр һөйләй. Ләкин Хәҙрәти Пәйғәмбәрҙә бындай хәл һис күҙәтелмәй. Уның мөбәрәк ауыҙынан кешеләр бары тик иң әҙәпле, иң матур һәм иң мәғәнәле һүҙҙәр генә ишетә.

Өҫтәүенә, бер генә организм да алты меңдән артыҡ аяттың иңеүен мөмкин ҡыласаҡ тиклем оҙаҡ ваҡыт дауамында эпилепсия өйәнәктәренә сыҙай алмай. Быны медицина ла раҫлай.

Истанбул, 2001, 184-239 б.

123 Вәхи иңгән ваҡытта Пәйғәмбәр Әфәндебеҙҙең халәтендә күҙгә салынған һәм юғарыла тасуирланған үҙгәрештәр арҡаһында, ҡайһы бер Шәреҡ белгестәре быны эпилепсия өйәнәге рәүешендә ҡабул итә һәм шул йүнәлештә төрлө фекерҙәр белдерә. Ахырҙа был фекерҙәрен хәҙрәти Пәйғәмбәрҙең бер психик ауырыу тип атау дәрәжәһенә етәләр ки, быны «Франция Милли медицина академияһы»на раҫлатыу өсөн, мәсьәләнең унда бер ғилми дәғүә сифатында тикшерелеүен тәьмин итәләр. Бында заманының иң алдынғы докторҙарынан ғибәрәт бер делегация 1842 йылда фекерҙәрҙе тикшерә һәм медицина факттары ҡыҫаһында быны һис мөмкин була алмаясағы тураһында оҙон һәм нигеҙләмәле доклад баҫтыра. Әлеге ваҡиғаның нескәлектәре менән ҡыҙыҡһыныусылар, профессор Фәридун Нафиз Узлук тарафынан тәржемә ителеп, *«Рапор»* исеме менән баҫылып сыҡҡан хеҙмәткә ҡарай ала. Әлеге хеҙмәт 1996 йылда Сәбил нәшриәте тарафынан Истанбулда баҫылып сыға.

Барса ошо насар ниәтле дәлилдәр Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмдең хәҡиҡәтенә төшөнә алмауҙың һөҙөмтәһе һәм уларҙың һис бер мантиҡлы нигеҙе юҡ.

Пәйғәмбәрлек һәм рәсүллек

Аллаһ Тәғәлә ҡолдары араһынан һайлап пәйғәмбәрлек вазифаһы йөкләгән заттар аша шул ҡолдарына мөрәжәғәтте маҡсат итеп ҡуя. Әлеге илаһи ҡағиҙә аяти кәримәләрҙә былай тип күрһәтелә:

وَرُسُلاً قَدْ قَصَصْنَاهُمْ عَلَيْكَ مِن قَبْلُ وَرُسُلاً لَّمْ نَقْصُصْهُمْ عَلَيْكَ

«Әүәлерәк Һиңә һөйләгән пәйғәмбәрҙәргә, Һиңә һөйләмәгән башҡа пәйғәмбәрҙәргә лә (вәхи иттек)**...»** («ән-Нисә», 164).

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مِن قَبْلِكَ رُسُلًا إِلَى قَوْمِهِمْ فَجَاؤُوهُم بِالْبَيِّنَاتِ

«Тәхҡиҡ, Беҙ Һинән әүәл үҙ ҡәүемдәренә күпме пәйғәмбәрҙәр ебәрҙек һәм улар асыҡ дәлилдәр килтерҙеләр...» («әр-Рум», 47).

Аллаһ Тәғәлә беренсе кешенән башлап һәр осорҙа пәйғәмбәрҙәрен, «нәби» йәки «рәсүл» сифатында кешеләргә бер рәхмәт буларак ебәрә.

Пәйғәмбәрлек (нәбүүәт) – ғаҡыл эйәһе булған ҡолдар донъя һәм әхирәт эштәрен тәртипкә һалһын өсөн, Аллаһ менән Уның ҡолдары араһында илселек тигән һүҙ.

Рәсүл – үҙенә вәхи иңдерелгән һәм ҡабул итеп алған вәхи менән башҡаларҙы өндәү йөкләнгән зат ул. **Нәби** иһә илаһи вәхи килгән кеше, был вәхиҙе таратыуҙа яуаплылығы беренсел түгел. Дөйөм алғанда, пәйғәмбәрҙәр үҙҙәренән алда «рәсүл» сифатында ебәрелгән бер пәйғәмбәрҙең шәриғәтен таратыу һәм башҡарыу өсөн ебәрелә. Ул осраҡта һәр рәсүл нәби булып тора, ләкин һәр нәби рәсүл түгел. Нәбиҙең рәсүлдән, тимәк, нәбүүәттең рисаләттән (рәсүллек) дөйөмөрәк төшөнсә булғанлығын белдергән бер нисә хәҙис тә тапшырылған. Шул уҡ ваҡытта Ҡөрьәни-Кәримдә әлеге һүҙҙәр бер-береһен алыштырып ҡулланыла.

«Аллаһ Тәғәлә ҡолдарына ни өсөн туранан-тура түгел, ә пәйғәмбәрҙәре арҡылы өндәшә?» – тигән бер һорау тыуһа, түбәндәгесә яуап бирелә ала:

Аллаһ Тәғәләнең кешеләргә шәхсән өндәшеп, йәғни вәхи ебәреп, әмер һәм тыйыуҙарын айырым асыҡ белдереүе донъяның яратылыуындағы бәндәләрҙе «һынау сере»нә ҡаршы килә. Сөнки ул осраҡта имандың серлелеккә бәйле

булыуынан килеп сыҡҡан ҡиммәте һәм дәрәжәһе мәғәнәһен юғалта. Әмер һәм тыйыуҙарҙы шәхсән Аллаһ Тәғәләнән алыусы кешеләр хәҡиҡәтте тулыһынса төшөнөп ҡабул иткәнгә күрә, әлеге әмер һәм тыйыуҙарҙы мәжбүри рәүештә үтәр ине. Был иһә ихтыяры, теләге һәм көсө менән кешенең хәйерлене һәм әшәкене һайлауына ҡомасау итеп, әжер һәм яза төшөнсәһен мәғәнәһеҙ, мантиҡһыҙ нәмәгә әйләндерер ине. Икенсе яҡтан ҡарағанда, кешеләрҙең ҡабул итеү дәрәжәләре, көс һәм һәләттәре лә бик төрлө. Сөнки тормошта башҡарасаҡ вазифалары ла айырыла. Әгәр бөтә кешеләр ҙә бик һәләтле булһа, ҡайһы бер эштәрҙе башҡарырға теләүсе табылмаç ине. Иң түбәндән иң юғарыһына ҡәҙәр бөтә асыҡ һәм донъяуи вазифаларҙың үтәлә алыуы кешеләрҙең һәләт яғынан төрлө дәрәжәлә яратылыуын талап иткән.

Кешелек тарихының иң бөйөк юлбашсылары, мөғәллим һәм тәрбиәселәре – пәйғәмбәрҙәр. Сөнки ғауамдарҙы һидәйәткә ирештереп яҡтыртасаҡ, уларға юл күрһәтәсәк, кешеләр ҡулынан сыҡҡан әшәкелек һәм яуызлыҡтарға дусар ителгән заттарҙың өҫтөн һәләт һәм сикһеҙ сыҙамлыҡ менән тәьмин ителгән булыуы зарур. Үҙенә буйһонасаҡ ғауамдарҙың ғәжәпкә ҡалдырасаҡ сифаттары һәм холоҡ үҙенсәлектәре юҡ икән, бер пәйғәмбәрҙең кешеләргә тәьçир итеп, уларға йүнәлеш биреүе мөмкин эш булмаç. Әгәр теге йәки был юлбашсы үҙе етәкләргә яуаплы кешеләрҙән өҫтөн сифаттарға эйә булмаһа, лидер урынын яулай алмаç. Юлбашсылыҡҡа килһә лә, уңышҡа ирешмәç. Сөнки берәү ҙә көсһөҙ, тик торған затты лидер итеп танымаç. Шул сәбәпле пәйғәмбәрҙәргә лә тәбиғәт тарафынан өҫтөн сифаттар бирелгәнлеге күренә. Ләкин улар был тәбиғи капиталдарын ҡулланып ҡына һәм бары үҙ теләктәре бәрәбәренә генә пәйғәмбәр була алмаç. Пәйғәмбәрлек шундай лайыҡлы шәхестәр эсенән илаһи һайланыш менән вазифа йөкләнеү аша билдәләнә. Башҡаса әйткәндә, нәбүүәт һәм рисаләт яулап, эшләп алынған вазифа түгел, йәғни хеҙмәт ҡуйыу, тырышлыҡ менән алынмай. Аллаһ Тәғәлә ҡолдары араһынан Үҙе теләгәнен был вазифаға билдәләй.

Аятта былай тейелә:

اللّٰهُ أَعْلَمُ حَيْثُ يَجْعَلُ رِسَالَتَهُ

«...Аллаһ рәсүллекте кемгә билгеләйәсәген иң яҡшы белеүсе...» («әл-Әнғәм», 124).

Икенсе яҡтан ҡарағанда, илаһи вәхиҙең ябай бер кеше йәки теләһә ҡайһы берәү менән ебәрелеүе лә ҡулай булмаç, сөнки кешеләр илаһи саҡырыуҙы ҡабул итеү һәм үтәү мәсьәләһендә һәләт һәм зирәклек яғынан барыһы ла бер тигеҙ түгел. Шуға күрә пәйғәмбәрҙәр һәр йәһәттән өҫтөн сифатлы кешеләр араһынан һайлап алынған. Үҙҙәре эйә булған тәбиғи холоҡ сифаттары сәбәпле, уларға нәбүүәт һәм рисаләттең ауыр йөгөн ташыу яуаплылығы йөкләнгән.

Пәйғәмбәрҙәрҙең сифаттары

Барлыҡ пәйғәмбәрҙәргә хас ҡайһы бер сифаттар һәм үҙенсәлектәр бар. Былар – тоғролоҡ, аманат, зирәклек, ғисмәт һәм тапшырыу. Пәйғәмбәрҙәргә иман ошо үҙенсәлектәр ҡыҫаһында тамам ҡылыныр:

Тоғролоҡ: илаһи хөкөмдәрҙе, әмер һәм тыйыуҙарҙы кешеләргә тапшырғанда һәм алып килгән һәр төрлө хәбәрҙә пәйғәмбәрҙәрҙең дөрөҫ һүҙле, тоғро булыуҙары тигән һүҙ. Улар һүҙ һәм ғәмәлдәрендә һәр даим дөрөҫлөк яғында. Һүҙ һәм ғәмәлдәре бер төрлө булырға тейеш. Уларҙың ялған һөйләүе мөмкин түгел. Аллаһ ﷻ пәйғәмбәрҙәрен тоғролоҡтары өсөн маҡтаған:

وَاذْكُرْ فِي الْكِتَابِ إِبْرَاهِيمَ إِنَّهُ كَانَ صِدِّيقًا نَّبِيًّا

«Китапта Ибраһим тураһында һөйләгәндәребеҙҙе хәтергә ал! Һис шикһеҙ, Ул – сиддыҡ (асылы, һүҙе бик дөрөҫ, тоғро) **бер пәйғәмбәр ине».** («Мәрйәм», 41).[124]

Аллаһ Тәғәлә пәйғәмбәрҙәрҙең бер миҙгелгә булһа ла тоғролоҡтан тайпылыуы мөмкин нимә түгеллеген түбәндәгесә белдерә:

وَلَوْ تَقَوَّلَ عَلَيْنَا بَعْضَ الْأَقَاوِيلِ لَأَخَذْنَا مِنْهُ بِالْيَمِينِ ثُمَّ لَقَطَعْنَا مِنْهُ الْوَتِينَ

«Әгәр (Пәйғәмбәр) **Беҙгә һылтап, ҡай бер һүҙҙәр уйлап сығарған булһа, әлбиттә, Беҙ Уны бик ҡырыҫ эләктереп алыр инек. Һуңынан иһә, һис шикһеҙ, Унның муйын тамырын ҡубарып алыр инек»** («әл-Хаҡҡа», 44-46).

Уларҙың тоғролоҡтары быларға иман килтермәгәндәр тарафынан да раҫланған бер юғары сифат булып тора. Быны раҫлай торған бихисап миҫалдарҙың бер нисәһе:

Аллаһ Рәсүле саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм дингә саҡырыу эшен тәүге тапҡыр белдергән көндәрҙә Сафа тауындағы бейек бер таш өҫтөндә ҡөрәйешлеләргә һүҙ ҡата:

«Әй ҡөрәйеш йәмәғәте! Мин һеҙгә ошо тау итәгендә йәки ошо үҙәнлектә дошман атлылары бар, улар хәҙер һеҙгә һөжүм итәсәк, малдарығыҙҙы тартып аласаҡ, тиһәм, миңә ышанырһығыҙмы?»

Ҡөрәйешлеләр, һис уйлап тормай:

«Эйе, ышанырбыҙ! Сөнки быға саса Һине гел дөрөҫтө һөйләүсе тип белдек. Һинең ялған һөйләгәнеңде һис ишеткәнебеҙ юҡ!» – тиҙәр (Бохари, «Тәфсир», 26).

124 Шулай уҡ ҡарағыҙ: «Мәрйәм», 54, 56; «Йусуф», 46.

Византия императоры Гераклий хәҙрәти Пәйғәмбәр салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм Әфәндебеҙ хаҡында мәғлүмәт алыу өсөн, әле иманға килмәгән Әбү Суфъянға биргән һорауҙарҙың береһендә:

«Һүҙендә тормаған сағы булдымы?» – тип һораған.

Ул ваҡыттарҙа хәҙрәти Пәйғәмбәр салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмгә ҡаршы булыуына ҡарамаҫтан, Әбү Суфъян яуабы түбәндәгенән ғибәрәт ине:

«Юҡ! Ул һәр биргән һүҙен һис шикһеҙ үтәй!» (Бохари, «Бәдғүл-вәхи», 1, 5-6; Мөслим, «Йыһат», 74).

Мәккә мөшриктәренән Үбәй ибне Хәләф тә исламдың иң оятһыҙ дошмандарынан була. Һижрәткә ҡәҙәр Ғаләмдәрҙең Әфәндеһенә:

«Мин бер ат үҫтерәм, уға иң яҡшы ризыҡтар ашатам. Бер көн шуға ултырып Һине үлтерәсәкмен!» – тип әйткеләй.

Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм иһә бер тапҡырында уға:

«Иншаллаһ, мин һине үлтерәсәкмен!» – рәүешендә ҡаршы яуап бирә.

Өхөт һуғышы көндө әлеге йүләр мөшрик хәҙрәти Пәйғәмбәр салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмде эҙләй һәм былай ти:

«Әгәр бөгөн Ул ҡотолоп ҡалһа, минең эшем бөткән тигән һүҙ!»

Шул уйҙары менән Пәйғәмбәр Әфәндебеҙгә һөжүм итер өсөн, уға яҡын килә. Әле ул йыраҡта булғанда уҡ, сәхәбәи кирам уның башын киҫеп ташларға теләй. Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм:

«Ҡалдырығыҙ, килһен!» – тип бойора.

Үбәй ибне Хәләф яҡынайғас, Ғаләмдәр ғорурлығы Әфәндебеҙ бер сәхәбәнән һөңгөһөн ала. Шунан һуң Үбәй сигенеп ҡаса башлай. Ә Пәйғәмбәрҙәр солтаны:

«Ҡайҙа ҡасаһың, әй ялғансы?» – тип, һөңгөһөн ата. Һөңгө Үбәйҙең муйынын еңелсә генә һыҙырып уҙа. Ләкин мөшриктең аттан йығылып төшөүенә шул етә, ул бер нисә тапҡыр мәтәлсек атып, йән-фарман саба-саба, үҙ яғына ҡаса. Үҙе саба, үҙе күҙҙәре бәбәктәренән атылып сығырҙай итеп ҡысҡыра: «Ант итәм, Мөхәммәт мине үлтерҙе!..»

Уның янына килеп, яраһын ҡараған мөшриктәр: «Был бит һыҙырылған урын ғына!» – тиҙәр.

Ләкин ул инанмай һәм былай ти: «Мөхәммәт миңә Мәккәлә саҡта: *«Мин һине һис шикһеҙ үлтерәсәкмен!»* – тигән ине. Ант итеп әйтәм, әгәр Уның миңә бер төкөрөгө тейһә лә, мин тағын үләм!..»

Шунан һуң да ҡысҡырыуын дауам итә. Тауышы гүйә бер үгеҙ баҡырыуы кеүек булып сыға.

Әбү Суфъян: «Шул кескенә һыҙырғанға был ҡәҙәр ҡысҡыралармы?» – тип оялтҡанда, Үбәй уға былай ти:

«Һин быны кем һыҙырғанын беләһеңме? Был – Мөхәммәт яһаған яра. Ләт һәм Ғуззә менән ант итәм, был яранан мин тойған ауыртыуҙы бөтә Хижаз халҡына таратһалар, барыһы ла юҡҡа сығыр. Мөхәммәт миңә Мәккәлә: «Мин һине һис шикһеҙ үлтерәсәкмен!» тигән ине. Мин нәҡ шул вакытта Уның ҡулынан үлтереләсәгемде һәм Унан ҡотола алмаясағымды аңлаған инем».

Пәйғәмбәрҙең бер оятһыҙ дошманы булған Үбәй Мәккәгә етергә бер көн ҡала юлда үлә (Ибне Исхаҡ, 89 б.; Ибне Сәғд, II, 46; Хәким, II, 357).

Әлеге ваҡиға хәҙрәти Пәйғәмбәр салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмде яҡындан белгән ояһыҙ мөшриктең дә Уның һүҙе ни ҡәҙәр ҡеүәтле һәм дөрөҫ булғанлығына инанғанлығын раҫлай.

Әбү Мәйсәрә әйтә:

«Аллаһ Рәсүле салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм бер көндө Әбү Жәһил һәм уның дуҫтарына осрай. Улар хәҙрәти Пәйғәмбәрҙе күргәс: «Әй Мөхәммәт! Валлаһи, беҙ Һине кире ҡаҡмайбыҙ: Һин беҙҙең ҡаршыла садиҡ һәм тоғро кеше. Ләкин беҙ Һин алып килгән нәмәне ялғанға сығарып, кире ҡағабыҙ», – тиҙәр. Шунан һуң әлеге аяти кәримә иңдерелә:

قَدْ نَعْلَمُ إِنَّهُ لَيَحْزُنُكَ الَّذِي يَقُولُونَ فَإِنَّهُمْ لاَ يُكَذِّبُونَكَ

وَلَكِنَّ الظَّالِمِينَ بِآيَاتِ اللهِ يَجْحَدُونَ

«Уларҙың һөйләгәндәре Һине ҡайғыға һаласағын, әлбиттә, беләбеҙ; ысынында, улар Һине ялғансы тип һанамай, фәҡәт залимдар Аллаһтың аяттарын күрәләтә инҡар итә» («әл-Әнғәм», 33), (Вәхиҙи, 219 б.).

Хәҙрәти Мөхәммәт Мостафа салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм хатта өнһөҙ һәм һүҙһеҙ торғанда ла тоғролоҡтоң кәүҙәләнеше ине. Хатта йәһүдиҙәрҙең танылған, һайлап алынған ғалимдарынан Ғабдуллаһ ибне Сәләм дә Уның йөҙөн күргәс: «Был йөҙ ялғансы йөҙө була алмай!» – тип иман килтерә (Тирмизи, «Ҡыйәмә», 42; Әхмәт, V, 451).

Үҙенә пәйғәмбәрлек бирелгәнсегә тиклемге тормошонда ла кешеләргә хатта шаяртып та ялған һөйләмәгән кешенең Аллаһ хаҡында ялған һөйләүе мөмкин түгел. Сөнки Пәйғәмбәр Әфәндебеҙ ялған һөйләүҙе монафиҡлыҡ ғәләмәте тип һанай һәм өммәтен ялғандан ҡәтғи тыя.[125]

125 Бохари, «Иман», 24; Мөслим, «Иман», 107.

Әфәндебеҙ ғәләйһис-саләтү үәс-сәләәм бер хәҙис шәрифендә былай ти:

«Ҡол ялған һөйләүҙе һәм ялған һөйләү ниәтен йөрөтөүҙе дауам иткәндә, йөрәгендә ҡара нөктә яһалыр. Һуңынан был нөктә ҙурайыр һәм йөрәк тамам ҡап-ҡараға әйләнер. Был зат ахырҙа Аллаһ ҡаршыһында «ялғансылар» араһына кертелер» (Муватта, «Ҡәләм», 18).

Нүфәй ибне Харис раҙыйаллаһу ғәнһү былдай риүәйәтте тапшыра:

Бер көндө Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм:

«Ҙур гонаһтарҙан иң ауыры тураһында һеҙгә хәбәр бирәйемме?» – тип өс тапҡыр һораны. Беҙ иһә:

«Эйе, йә Рәсүлүллаһ!» – тинек.

Рәсүл Әкрәм салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм Әфәндебеҙ:

«Аллаһҡа ширк ҡылыу, ата-әсәгә итәғәтһеҙлек итеү», – тип әйткәндән һуң, урынында торайып ултырҙы ла:

«Яҡшылап тыңлағыҙ: тағы береһе – ялған һөйләү һәм ялған шаһитлыҡ ҡылыу!» – тип белдерҙе. Әлеге һүҙҙе шул тиклем ҡабатланы ки, артыҡ талсығып, борсолоп китмәһен өсөн өндәшмәй тороуын үтендек (Бохари, «Әҙәп», 6; Мөслим, «Иман», 143).

Ҡөрьәни-Кәримдә дөрөҫлөктөң, дөрөҫ булыуҙың әһәмиәте түбәндәгесә бәйән ителә:

قَالَ اللّٰهُ هَذَا يَوْمُ يَنفَعُ الصَّادِقِينَ صِدْقُهُمْ لَهُمْ جَنَّاتٌ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا رَّضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمْ وَرَضُواْ عَنْهُ ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ

«Аллаһ Тәғәлә былай тип бойорасаҡ: Был – садиҡтарға тоғролоҡтарының файҙа килтерәсәк көн. Уларға үҙҙәре мәңге ҡаласаҡ, еренән йылғалар ағасаҡ йәннәттәр бар. Аллаһ уларҙан разый булған, улар ҙа Унан разый булғандар. Бына бөйөк ҡотолоу һәм табыш ошолор» («әл-Мәидә», 119).

Аманат: Барлыҡ пәйғәмбәрҙәр ҙә иҫ киткес имен, ышаныслы, дөрөҫ һәм үҙенсәлекле шәхестәр була. Хатта әһле-иман иҫәбенә кермәүселәр ҙә уларға ышана. Пәйғәмбәрҙәрҙең аманат сифаты, уларҙың һәр мәсьәләлә имен һәм ышаныслы булыуҙарынан тыш, вәхи тапшырыуҙарында ышандырырлыҡ булыуҙары, Аллаһ Тәғәләнең әмерҙәрен һәм тыйыуҙарын кешеләргә үҙгәртмәйсә, арттырмай-кәметмәй хәбәр итеүҙәрен белдерә.

Аллаһ Тәғәлә пәйғәмбәрлек шәрәфен һәм вазифаһын һатлыҡ йәндәргә түгел, бары тик бөтә яҡтан да ышаныслы булған тоғро ҡолдарына ғына биргән. Изге аяттарҙа пәйғәмбәрҙәрҙең өммәттәренә:

أُبَلِّغُكُمْ رِسَالاَتِ رَبِّي وَأَنَاْ لَكُمْ نَاصِحٌ أَمِينٌ

«Һеҙгә Раббымдың вәхи иткәндәрен тапшырам һәм мин һеҙҙең өсөн ышаныслы нәсихәтсемен» («Әл-Әғрәф», 68).

إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ

«Һис шикһеҙ, мин һеҙгә ебәрелгән ышаныслы пәйғәмбәрмен» («әш-Шүғара», 107), – тип әйткәндәре белдерелә.[126]

Мәҫәлән, хәҙрәти Пәйғәмбәр салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм тураһында әйтелгән «Мөхәммәдүл-Әмин» ғибәрәһе мөшриктәрҙең дә телдәренән төшмәй. Ысындан да, улар аманаттарын үҙ иштәренә түгел, Рәсүл Әкрәм Әфәндебеҙгә ышанып тапшыра. Хатта һижрәт итәһе ваҡытта ла, хәҙрәти Пәйғәмбәрҙә мөшриктәрҙең бер нисә аманаты була. Пәйғәмбәр Әфәндебеҙ, үлем ҡурҡынысы янауға ла ҡарамаҫтан, хәҙрәти Ғәлиҙе Мәккәлә ҡалдырып, уларҙы эйәләренә тапшыра.

«Әл-Әмин» тигән сифаты – хәҙрәти Пәйғәмбәр салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм Әфәндебеҙҙең икенсе бер исеме ине. Мәҫәлән, 25 йәшенә еткәндә, Ғаләмдәр ғорурлығы Әфәндебеҙгә Мәккәлә бары тик **«әл-Әмин»** (иң ышаныслы кеше) исеме менән генә өндәшелә.[127]

Ҡәғбәлә хакимлыҡ иткән осорҙа унның килеүен күреүселәр: «Әл-Әмин килә!» – тип һөйөнсө ала һәм, һәр мәсьәләлә үҙенә ышанып, уның менән кәңәшләшә. Уның хаҡына йәнен дә, малын да – бар нәмәһен фиҙа иткән хөрмәтле сәхәбәләр ҙә, уға ҡарата яман ниәтле дошмандар ҙа Пәйғәмбәр Әфәндебеҙҙең именлегенә ҡаршы һис бер һүҙ әйтмәй.

Пәйғәмбәрҙәр ышаныслы булған кеүек, уларға вәхи иңдереүсе Ябраил ғәләйһиссәләм дә ышаныслы. Мәҫәлән, Йәнәбе-Хаҡ:

إِنَّهُ لَقَوْلُ رَسُولٍ كَرِيمٍ ذِي قُوَّةٍ عِندَ ذِي الْعَرْشِ مَكِينٍ مُطَاعٍ ثَمَّ أَمِينٍ

«Ул (Ҡөрьәни-Кәрим)**, һис шикһеҙ, ҡәҙерле, көслө һәм Ғәрештең Хужаһы** (Аллаһтың) **ҡаршыһында иғтибарлы бер илсенең** (Ябраилдың)

126 Шулай уҡ ҡарағыҙ: «әш-Шуғара», 125, 143, 162, 178; «әд-Духан», 18.

127 Ибне Сәғд, I, 121, 156.

килтергән һүҙе. Ул – үҙенә итәғәт ителә торған, ышаныслы бер илсе», – ти («әт-Тәкүир», 19-21). Шулай итеп, вәхи күктәге Әмин аралашсылығы менән ер йөҙөндәге Әмингә иңдерелә.

Зирәклек: Пәйғәмбәрҙәр кешеләр өсөн бигерәк тә аҡыл, зирәклек һәм һиҙгерлектәре менән бөйөк дәрәжәләге өлгө булып тора. Улар ҡеүәтле хәтер, бар нәмәгә төшөнөү, төплө мантиҡ һәм ышаныс ҡаҙаныу һәләттәренә эйә.

Зирәклек – бары тик аҡыл менән мантиҡ ҡына түгел, даһилыҡтан да өҫтөн булған аңлау-төшөнөү дәрәжәһе ул. Күңелгә бәйле зиһендең, һиҙгерлек һәм айыҡ аҡыллылыҡтың сағылышы. Һәр пәйғәмбәрҙең үҙ вазифаһын кәмселекһеҙ һәм камил дәрәжәлә башҡара алыуы өсөн шул ҡәҙәр өҫтөн зиһенле булыуы кәрәк ине. Юғиһә, ебәрелгән өммәттәренә көслө дәлилдәр килтереп, уларҙың ышаныстарын ҡаҙана һәм бәхәстә тейешле яуап ҡайтара алмаҫтар ине.

Пәйғәмбәрҙәр иң буталсыҡ һәм ауыр мәсьәләләрҙе лә еңеллек менән хәл итә. Ниндәйҙер мәсьәләне төшөндөргән саҡта, һөйләгән һүҙҙәре аңлайышлы булғанға күрә, бер-берҙәренән аҡыл дәрәжәләре менән ныҡ айырылған тыңлаусылар ҙа уларҙы аңлауҙа ҡыйынлыҡ кисермәй.

Был сифат төрлө пәйғәмбәрҙәрҙә төрлөсә сағылыш таба. Ә хәҙрәти Пәйғәмбәрҙең саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм тормошонда зирәклеккә бәйле осраҡтар айырыуса күп була. Бынан алда һөйләп кителгәнсә, Ҡәғбәлә төҙөкләндереү эштәре алып барылғанда, Һәжәри-Әсүәдте урынына ҡуйыу мәсьәләһендә тыуған ҙур бәхәсте шул ваҡытта Харам буҫағаһында күренгән Ғаләмдәрҙең Әфәндеһе, тиңһеҙ айыҡ аҡыллылыҡ һәм зирәклек өлгөһө күрһәтеп, бик еңел генә сисә. Шуның менән ҡәбиләләр араһында тоҡана яҙған һуғышты булдырмай ҡала.

Шулай уҡ Уның ислам юлындағы көрәштә күрһәткән булдыҡлылығы тыныслыҡ килешеүҙәрендә сағылыш таба, бигерәк тә, Хөҙәйбиә ваҡиғаларындағы зирәклеге Мәккәнең ҡан түкмәйенсә яулап алыныуы һәм тура юлға баҫыуҙарына сәбәп була, Хөнәйендә һәм Таифтә ҡулланған ғәҙәттән тыш тактикаһы һәм ғәҙеллеге һис бер кешенең хәленән килмәҫлек зирәклек сағылышы була.

Һәр бер мосолман, пәйғәмбәрҙәрҙәге зирәклек сифатынан үҙенә өлөш алып, аҡыл ниғмәтен иң уңышлы рәүештә ҡулланырға тейеш. Кемгә, нәмәне, ҡасан, ҡайҙа һәм нисек һөйләйәсәген һәм ниндәй мөнәсәбәттә буласағын яҡшы белеүе кәрәк.

Мәҫәлән, Жәғфәр Тәйяр разыйаллаһу ғәнһүҙең Эфиопия нәжәшиенә (эфиоп батшаһы) ислам тураһында һөйләгәндәге нәфис теллелеге мосолмандың теге йәки был мөхиткә ҡарата һиҙгерлек күрһәтеүе күҙлегенән бик ғибрәтле.

Христиан булған нәжаши Жәғфәр Тәйяр раҙыйаллаһу ғәнһүҙең Ҡөрьәни-Кәримдән бер нисә аят уҡыуын һорай. Ул, беренсе сиратта, инҡар итеүселәргә ҡарата уҡыла торған «Кәфирун» сүрәһен уҡымайынса, йөкмәткеһендә хәҙрәти Ғайса менән инәһе тураһында маҡталған «Мәрйәм» сүрәһен уҡый. Хәҙрәти Жәғфәр уҡыған изге аяттарҙы түбәнселек менән тыңлаған нәжаши, күҙҙәре йәшләнеп:

«Һис шикһеҙ, ошо тыңлағандарым менән Ғайсаның килтергәндәре бер үк нур сығанағынан тапшырылған», – ти. Һәм бер ни тиклем ваҡыт уҙғандан һуң, исламды ҡабул итә (Ибне Һишам, I, 358-360).

Хәбәр тапшырыу: Пәйғәмбәрҙәр илаһи әмерҙәрҙе бер ҙә үҙгәртмәйенсә, әмер ителгән рәүештә кешеләргә тапшыра. Был хәбәрҙәргә үҙҙәренән бер ни өҫтәмәйҙәр ҙә, булғанын да кәметмәйҙәр. Вәхи пәйғәмбәрҙәрҙең уртаҡ сифаттарынан һәм иң мөһим вазифаларынан һанала. Изге аятта:

يَآ أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَآ أُنزِلَ إِلَيْكَ مِن رَّبِّكَ وَإِن لَّمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَّغْتَ رِسَالَتَهُ

«Әй, Рәсүл! Раббыңдан Һиңә иңдерелгәндәрҙе тапшыр. Әгәр быны ҡылмаһаң, Уның рисаләт вазифаһын башҡармаған булырһың...» («әл-Мәидә», 67).

Хәбәр тапшырыу вазифаһын башҡарғанда, Пәйғәмбәрҙәр төрлө ҡыйынлыҡтарға юлыға. Ләкин улар бер ҡасан да яҙмыштарынан зарланмай. Уларҙың тормоштары ғибрәтле ваҡиғаларга бай.

Пәйғәмбәр Әфәндебеҙ исламға дәғүәт ҡылыуҙы иң яҡындарынан башлай, ваҡыты һәм урынына ҡарап мөғәмәләһен ҡора, әңгәмәләшенең рухи халәтен һәм аңлау дәрәжәһен күҙәтә, ашыҡмай дәғүәт итә, һәр форсаттың ҡәҙерен белеп, бер ҡасан да ауырлаштырмай, һаман да еңеләйтеп, бары тик һөйөндөрөп кенә, һис ҡасан нәфрәтләндермәй генә эш итә торған була.

Бөтә ғүмерен исламды өйрәтеүгә бағышлаған Рәсүл Әкрәм саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм Әфәндебеҙ хушлашыу хөтбәһендә сәхәбәләренә мөрәжәғәт итеп:

«Хәбәр тапшырыу вазифамды үтәнемме?» – тип һорай. Уларҙан ыңғай яуап ишетелгәс:

«Аллаһым шаһит бул!..» – тип, вазифаһының башҡарылған булыуына ҡәнәғәтлек кисерә.

Барлыҡ мөьминдәр ҙә Аллаһ Рәсүленең бындай хәбәр тапшырыу ысулдарын үҙҙәренә мөмкин булғанса һеңдерергә тейештәр. Сөнки исламды өйрәтеү мосолмандарға фарыз ҡылынған.[128]

Рәсүлүллаһ саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм Әфәндебеҙ:

«Берәрегеҙ берәй төрлө яманлыҡ күрһә, уны ҡулы менән төҙәтһен. Көсө етерлек булмаһа, теле менән төҙәтһен. Быға ла көсө етмәһә, күңеле менән нәфрәтләнһен! Был иһә имандың иң зәғиф хәле», – тип әйтә (Мөслим, «Иман», 78).

Бер йәмғиәттә яҡшы эштәрҙе (игелектәрҙе, дөрөҫлөктө) әмер итеүсе, насар һаналғандарҙан (яманлыҡтарҙан, гонаһтан) тотҡарлап ҡалыусы кешеләр булмаһа, насар ғәмәлдәр эшләүгә ваҡыттар уҙыу менән эйәләшеп китерҙәр һәм уларҙы тормошта ғәҙәти күренеш булараҡ ҡабул итә башларҙар. Хаҡ менән ялған бергә уҡмашып, хәҡиҡәт юҡҡа сығыр һәм кешеләр Аллаһ Тәғәләне онотор. Һөҙөмтәлә, бындай йәмғиәт һәләк булыр. Был фажиғәле аҙаҡҡы нөктәгә барып етмәҫ өсөн, динде өйрәтеү эшсәнлегенә әһәмиәт биреү зарур.

Намыҫ: Пәйғәмбәрҙәр йәшерен һәм асыҡ булған һәр төрлө итәғәтһеҙлек һәм гонаһтан йыраҡ. Был үҙенсәлектәре ярҙамында улар пәйғәмбәр булғансы ла, унан һуң да ширк батҡаҡлығына сумыуҙан һаҡлана. Аллаһ Тәғәләнең вәхиҙәрен кешеләргә тапшырғанда онотоуҙары йәки хаталаныуҙары ла мөмкин түгел.

Әгәр пәйғәмбәрҙәр намыҫ сифатына эйә булмаһа, улар еткергән хәбәрҙәрҙең дөрөҫлөгөнә ышанмаҫтар ине. Был хәл иһә уларҙың ер йөҙөндә Аллаһ дәлиле һәм шаһиты булыу хосусиәттәренә шик уятыр ине.

Әһле-сөннәт фекеренсә, пәйғәмбәрҙәр, ғөмүмән, ҙур гонаһтар ҡылмай. Яңылышып һәм бер нисә хикмәт нәтижәһендә «хаталаныуҙары» мөмкин булһа ла, хаталары үҙ өҫтәренә генә йөкләнеп ҡалмайса, шундуҡ аят менән төҙәтелә һәм халыҡтың иғтибары йәлеп ителә.

Был «хаталаныу» тигәнебеҙ – кеше булараҡ, ихтыярһыҙҙан ҡылған яңылышлыҡтары. Әлеге ялғыштарҙың хикмәте Пәйғәмбәрҙәрҙең дә ғажизлыҡта ҡалыуын һәм яп-ябай кеше булыуын иҫкә төшөрөп, уларҙы ололауға ҡаршы тороу.

Пәйғәмбәрҙәр үҙҙәренән өлгө алырлыҡ эш-ғәмәл күрһәтергә тейеш була. Юғиһә, кешеләр: «Пәйғәмбәрҙәрҙең әмер иткәндәре беҙҙең хәлдән килмәй», – тип, илаһи әмер һәм тыйыуҙарҙы ғәмәлдә ҡулланыу мәсьәләһендә бик күп аҡланыуҙар уйлап табыр ине. Был хәҡиҡәтте күҙ уңында тотмайынса,

128 Ҡарағыҙ: «Әлү Ғимран», 104, 110.

пәйғәмбәрҙәрҙең фәрештә булыуы кәрәк, тип уйлаусы ғафилдәр ҙә осрай һәм быларға Ҡөрьәни-Кәримдә бындай яуап бирелә:

قُلْ لَوْ كَانَ فِي الْأَرْضِ مَلاَئِكَةٌ يَمْشُونَ مُطْمَئِنِّينَ
لَنَزَّلْنَا عَلَيْهِمْ مِنَ السَّمَآءِ مَلَكًا رَّسُولاً

«(Әй Рәсүлем! Быларға) **әйт: Әгәр ер йөҙөндә хозурлыҡта йәшәүселәр** (кеше булмайса) **фәрештә булһа, һис шикһеҙ, Беҙ уларға ла күктән пәйғәмбәр рәүешендә бер фәрештә ебәрер инек»** («әл-Исра», 95).

وَمَا جَعَلْنَاهُمْ جَسَدًا لَّا يَأْكُلُونَ الطَّعَامَ وَمَا كَانُوا خَالِدِينَ

«Беҙ уларҙы (пәйғәмбәрҙәрҙе) **ризыҡ ашамай торған берәй кәүҙә** (фәрештә) **булараҡ яралтманыҡ. Улар** (был донъяла) **мәңге лә йәшәмәҫ»** («әл-Әнбиә», 8).

Шул уҡ ваҡытта пәйғәмбәрҙәр өммәттәренең бер үк хатаны ҡабатламауы һәм хаталанған осраҡта нисек ғәмәл ҡылырға кәрәклеген аңлауы өсөн дә өлгө булырға тейештәр.

Мәҫәлән, Нух ғәләйһиссәләм 950 йыл дауамында сабырлыҡ менән дингә өндәүенән һуң да ҡәүеме тоғро юлға баҫмағас:

فَدَعَا رَبَّهُ أَنِّي مَغْلُوبٌ فَانتَصِرْ

«Раббыһына: «(Йә Раббым) **еңелдем, инде миңә ярҙам ит!» – тип, йәшеренер урын һораны»** («әл-Ҡамәр», 10).

Был доғаһынан һуң ҡәүеме һыуҙа һәләк булғанда, иман килтермәгән улы өсөн ата мәрхәмәте менән:

رَبِّ إِنَّ ابْنِي مِنْ أَهْلِي

«...Әй Раббым! Һис шикһеҙ, улым да минең ғаиләмдән...» – ти («Һуд», 45).

Йәнәбе-Хаҡ иһә уның ҡәүеменә бәддоға ҡылып, улы өсөн доға ҡылғанына:

إِنِّي أَعِظُكَ أَن تَكُونَ مِنَ الْجَاهِلِينَ

«...(Әй Нух!) **Мин һиңә яһилдарҙан булмаҫка кәңәш итәм!»** – ти («Һуд», 46).

Нух ғәләйһиссәләмдең был хатаһы ҡиәмәткә ҡәҙәр киләсәк барса өммәттәргә лә бер үрнәк булды.

«Лә юхты» – хаталанмаҫ тигән сифат бары тик Йәнәбе-Хаҡҡа ғына хас. Ҡолдарҙың иһә хаталаныуҙан һәр даим һаҡланыуы мөмкин түгел. Ләкин мосолман хаталарын кәметергә тырышырға тейеш. Бының өсөн Ҡөрьәни-Кәримдә бик күп урында зекер әйтеү, йәғни күңелдең Йәнәбе-Хаҡ менән берлектә булыуы ҡушылған. Сөнки күңел «Аллаһ» тигәндә бер хаҡһыҙлыҡ ҡылынмаҫ, яңылыш мөғәмәләләр ҙә барлыҡҡа килмәҫ.

Аллаһ Тәғәлә:

وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ نَسُوا اللهَ فَأَنسَاهُمْ أَنفُسَهُمْ
أُوْلَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ

«Аллаһты онотоп, Аллаһтың да уларға үҙҙәрен онотторған кешеләр кеүек булмағыҙ. Улар юлдан яҙған фасиҡтар», – ти («әл-Хәшер», 19).

Шулай уҡ был мәсьәләлә ғәфләттә булыусылар хаҡында Аллаһ Тәғәлә:

فَوَيْلٌ لِّلْقَاسِيَةِ قُلُوبُهُم مِّن ذِكْرِ اللهِ أُوْلَئِكَ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ

«…Ҡәлебтәре Аллаһты зекер итеү мәсьәләһендә тупаҫланыусылар гонаһлы. Бына былар ап-асыҡ хаталаныусылар», – ти («әз-Зүмәрә», 22).

Пәйғәмбәрҙәрҙең был биш сифатынан (тура һүҙле, аманат, зирәклек, хәбәр килтереү, намыҫ) тыш бары тик хәҙрәти Пәйғәмбәргә салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмгә генә хас булған тағы өс бөйөк сифат бар:

1. Рәсүли-Мөждәбә ғәләйһи әкмәлү әт-тәхәйә Әфәндебеҙ, Хәбибуллаһ, барлыҡ пәйғәмбәрҙәрҙән дә ҡәҙерлерәк һәм ул кешеләрҙең иң шәрәфлеһе.

Шағир Нәжип Фазыл уны ҡыҫҡаса былай тасуирлаған:

«Хуш еҫен һөҙгән мәңгелек,
Һин – бал, донъя – кәрәҙ...»

2. Рәсүл Әкрәм салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм Әфәндебеҙ барлыҡ кешеләргә һәм ендәргә ебәрелгән. Йәғни Ул – Рәсүлүс-сәҡаләйн. Ул килтергән дин ҡиәмәткә ҡәҙәр ҡала. Башҡа пәйғәмбәрҙәр иһә ваҡытлыса ғына һәм ҡайһы

берҙәре айырым бер ҡәүемгә генә ебәрелгән. Шунлыҡтан һәр пәйғәмбәрҙең мөғжизәһе үҙенең заманына ғына билдәләнгән. Ә хәҙрәти Пәйғәмбәр саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм мөғжизәләре бөтә осорҙарға ла ҡарай. Бигерәк тә Ҡөрьәни-Кәрим уға ебәрелгән иң бөйөк мөғжизә булараҡ ҡиәмәткә тиклем мәғәнәһе үҙгәртелмәй һаҡланасаҡ.

3. Хатәмүл-әнбиә, йәғни пәйғәмбәрҙәрҙең һуңғыһы.

Быларҙан тыш хәҙрәти Пәйғәмбәргә саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм ҡиәмәт көнө өсөн маҡтаулы дәрәжә һәм оло шәфәғәтсе үҙенсәлектәре бүләк ителгән. Шул сәбәпле ул – мәрхәмәт пәйғәмбәре. Мәхшәрҙә өммәтенең гонаһкәрҙәренә шәфәғәт итәсәк һәм был шәфәғәте ҡабул буласаҡ.[129]

Бер кешене яратып, уның шәхесенә һәм холҡона һоҡланыу һәм уны ҡабатларға тырышыуҙың тәбиғи бер теләк булыуы инҡар ителмәҫлек ысынбарлыҡ. Шуға күрә әҙәм балаһының, иң камил үрнәктәрҙе эҙләп табып, шулар эҙенән бара алыуы бик мөһим эш. Бының өсөн мәрхәмәте һәм йомартлығы сикһеҙ булған Йәнәбе-Хаҡ кешегә китаптар ғына түгел, шул китаптарҙың йәнле кәүҙәләнеше булған һәм мең дә бер үҙенсәлектәре менән сифатланған пәйғәмбәрҙәр, йәғни үрнәк шәхестәр ҙә ебәргән. Уларҙың өлгө булыуҙары дин, ғилем һәм әхлаҡ мәсьәләләренә ҡағылышлы мөнәсәбәттәрҙә сағылыш таба һәм улар һәр яҡлап камил булыуҙарын раҫлай. Шулай итеп, әлеге пәйғәмбәрҙәрҙең һәр береһе, кешелек тарихында мәғлүм бер эш-ғәмәлдең иң камил үрнәк-өлгөһөн тәҡдим итеп, кешелеккә ғәҙәттән тыш хеҙмәт күрһәтә.

Мәҫәлән, пәйғәмбәрҙәр араһында **хәҙрәти Нух ғәләйһиссәләмдең** тормошона күҙ һалһаҡ, башта иманға килергә өндәү, түҙеп тороу, сабырлыҡ күрһәтеү һәм, һөҙөмтәлә, көфөрлөккә һәм көфөрҙәргә ҡаршы көслө нәфрәт күҙгә ташлана.

Хәҙрәти Ибраһим ғәләйһиссәләмдең тормошо ширккә ҡаршы рәхимһеҙ көрәшкә һәм дә боттарға табыныуҙы туҡтатыуға бағышлана. Бигерәк тә **Нәмрудтың** уттарын гөл баҡсаларына күсергән Хаҡҡа буйһоноу, тәүәккәллек һәм инаныу мәсьәләһендә ғәжәйеп өлгө булып тора.

Хәҙрәти Муса ғәләйһиссәләмдең тормошо залим Фирғәүен менән көрәшеп уҙа һәм ул һуңыраҡ еткергән шәриғәт менән мосолмандар өсөн ижтимағи тәртип нигеҙе һалына.

Хәҙрәти Ғайса ғәләйһиссәләмдең хәбәр еткереүендәге үҙенсәлек кешеләргә ҡарата шәфҡәт һәм мәрхәмәт тулы күңеленең һиҙгерлегендә була.

129 Ҡарағыҙ: Бохари, «Тәүхид», 36. Был тема менән бәйле рәүештә шулай уҡ ҡарағыҙ: 248 б.

Унда кешеләрҙе ғәфү итә торған мөғәмәлә һәм әҙәплелек кеүек сифаттар иғтибарҙы йәлеп итә.

Хәҙрәти Сөләймән ғәләйһиссәләмдең телдән-телгә күсеп йөрөгән дастандарҙағы күҙ ҡамаштырырлыҡ байлығына ла ҡарамаҫтан, тыйнаҡлығы һәм шөкөр менән күңел халәтен һаҡлап, Хаҡҡа ҡол булыуҙа юғары дәрәжәгә ирешеүе хайран ҡалдыра.

Хәҙрәти Әйүб ғәләйһиссәләмдең тормошонда бәләләргә сабыр итеү һәм һәр осраҡта Аллаһҡа шөкөрана ҡылыу күҙәтелә.

Хәҙрәти Юныс ғәләйһиссәләмдең тормошо Аллаһҡа йүнәлеп буйһоноуҙоң һәм хаталаныуына үкенес белдереп тәүбә итеүҙең күркәм миҫалы булып тора.

Хәҙрәти Йософ ғәләйһиссәләм, әсир сағында ла Хаҡҡа буйһоноуон дауам итеп, тоғро юлға өндәүҙең юғары дәрәжәһенә ирешә. Ул хатта дәүләт, шөһрәт һәм шәһүәт эйәһе булған сибәр бер ҡатын-ҡыҙ: «Әйҙә, кил миңә», – тип, нәфесте аҙҙырырлыҡ тәкдим яһағанда ла, ғиффәтен һаҡлап ҡала. Уның көслө тәҡүәлек менән биҙәлгән күңеле камил мөғәмәләләргә күркәм сығанаҡ булып тора.

Хәҙрәти Дауыт ғәләйһиссәләмдең тормошо илаһи бөйөклөк ҡаршындағы ғибрәттәр менән тулы. Уның, күҙ йәштәренә быуылып, хәмедтәр әйтә-әйтә зекер итеүе, доға-ялбарыуҙар менән Аллаһҡа йүнәлеүе бик ғибрәтле.

Хәҙрәти Яҡуб ғәләйһиссәләмдең тормош юлы, кеше күҙенә хатта донъя күренерлек булмаған саҡта ла күңел төшөнкөлөгөнә бирелмәйенсә, күркәм сабырлыҡ менән Аллаһҡа буйһонорға һәм Уның рәхмәтенән өмөт өҙмәҫкә кәрәклеге тураһында беҙгә өлгө булып тора.

Пәйғәмбәрҙәрҙең башлығы булған **хәҙрәти Мөхәммәт Мостафа** саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм Әфәндебеҙ иһә үҙенән алда килгән, сығанаҡтарҙа әйтелгәнсә, 124 меҢ пәйғәмбәрҙең билдәле һәм билдәһеҙ барлыҡ үҙенсәлекле сифаттарына тағы ла артығыраҡ дәрәжәлә эйә, өҫтәүенә күркәм әхлаҡ һәм өлгөлө холоҡҡа ла эйә була. Уның мөбәрәк тормошо киң бер дарья һымаҡ. Башҡа пәйғәмбәрҙәрҙең тормошон иһә шуға ҡоя торған йылғалар менән сағыштырып була.

Хәҙрәти Әҙәм ғәләйһиссәләм әсәбеҙ Һауа менән башлаған кешелек ғаиләһе, дини хозурлыҡ һәм сәғәҙәт атмосфераһында йәшәһен өсөн, Мәккәләге Ҡәғбәнең урынын беренсе ғибәҙәтханалары итә. Тормош һәм йәмәғәт ихтыяждары талаптары менән төрлө яҡтарға таралып йәшәй башлаған Әҙәм

улдары, ваҡыты-ваҡыты менән пәйғәмбәрҙәр менән һөйөнөдөрөлөп, тоғро юлға өндәлеп, динде тотоуҙарын дауам иттерәләр һәм шул рәүешле илаһи хәҡиҡәттәргә тоғролоҡло ҡалалар. Сөнки илаһи хәҡиҡәттәр, хәҙрәти Әҙәм ғәләйһиссәләм ваҡытынан башлап, төрлө осорҙарҙа бер төркөм дин дошмандары һәм яһилдар тарафынан боҙола. Ләкин Йәнәбе-Хаҡ, бер-бер артлы пәйғәмбәрҙәр ебәреп тороп, быңдай боҙоҡлоҡтарҙы юҡҡа сығарып, динде яңынан торғоҙа. Шул рәүешле кешелек донъяһы шәхси һәм ижтимағи кризистарҙан ҡотҡарыла бара.

Ниһәйәт, донъялыҡтағы көндөң икенде ваҡытына оҡшаған сәғәҙәт быуаты килеп етә һәм дини тормош беренсе башланған урында Пәйғәмбәр Әфәндебеҙ **хәҙрәти Мөхәммәт Мостафа** салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм менән иң камил дәрәжәһенә күтәрелә. Камиллыҡтың иң юғары дәрәжәһенә ирешкән Мөхәммәттән һуң тағын бер камил фекер эйәһе ебәрелеү мөмкин түгел. Сөнки пәйғәмбәрҙәр ебәреү менән динде һаман да яңыртылыуы Унын шәхесе менән тамамланды. Аллаһ Тәғәлә риза булырлыҡ дин ислам булды.

Пәйғәмбәр Әфәндебеҙҙең ябай кеше булыуы

Аллаһ Тәғәлә кешеләргә үҙ енестәренән, үҙ араларында йәшәгән һәм тормоштарын бөтә нескәлектәре менән белгән пәйғәмбәрҙәр ебәргән. Бөйөк Раббыбыҙ мөшриктәрҙең мөғжизә талап итеүенә ҡаршы нимә әйтергә кәрәклеген белдереп, хәҙрәти Пәйғәмбәргә салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмгә вәхи иңдергән:

قُلْ سُبْحَانَ رَبِّي هَلْ كُنتُ إَلاَّ بَشَرًا رَّسُولاً وَمَا مَنَعَ النَّاسَ
أَن يُؤْمِنُواْ إِذْ جَاءهُمُ الْهُدَى إِلاَّ أَن قَالُواْ أَبَعَثَ اللهُ بَشَرًا رَّسُولاً قُل لَّوْ كَانَ فِي
الأَرْضِ مَلآئِكَةٌ يَمْشُونَ مُطْمَئِنِّينَ لَنَزَّلْنَا عَلَيْهِمْ مِنَ السَّمَاء مَلَكًا رَّسُولاً

«...Әйт: «Раббым һәр кәмселектән пактыр. Мин – бары тик бер кеше булған рәсүлмен». Кешеләргә һидәйәткә юл асылған инаныуҙарына тоткарлыҡ бары тик: «Аллаһ Тәғәлә пәйғәмбәр итеп бер кеше ебәргәнме?» – тиеүҙәре. Әйт: «Ер йөҙөндә хозурлыкта йәшәүселәр (кешеләр түгел) **фәрештәләр булһа, Беҙ уларға ла күктән пәйғәмбәр булараҡ бер фәрештә ебәрер инек»** («әл-Исра», 93-95).

Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм, Аллаһ Тәғәләнең рөхсәте булмаһа, үҙ ихтыяры менән генә мөғжизә барлыҡҡа килтерә алмауын, сөнки үҙенең дә улар кеүек бер кеше генә булыуын аңлата.

Йәнәбе-Хаҡ бер нисә изге аятта:

قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يُوحَى إِلَيَّ أَنَّمَا إِلَهُكُمْ إِلَهٌ وَاحِدٌ

«Әйт: «Мин дә бары тик һеҙҙең кеүек бер кешемен, бары тик миңә генә Илаһыбыҙҙың берҙән-бер Илаһ булыуы вәхи ителә...» («әл-Кәһф», 110), – тип, ошо хәҡиҡәтте бәйән итә.[130]

Ғаләмдәр ғорурлығы салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм Әфәндебеҙҙең ошо шәрәфле хәҙистәре уның яп-ябай кеше булыуын ап-асыҡ дәлилләп бирә:

«Мин дә һеҙҙең кеүек үк бер кешемен. Һеҙ дәғүәләрегегеҙҙе хәл итеү өсөн миңә киләһегеҙ. Ҡайһы берҙәрегеҙҙең дәлилдәре менән башҡаларығыҙҙың ышаныслы булыуҙары сәбәпле, тыңлағандарыма нигеҙләнеп, уның файҙаһына хөкөм сығара алам. Кемдең файҙаһына ҡәрҙәшенең хаҡынан берәй нәмә хөкөм итһәм, (белһен) уның өсөн йәһәннәмдән бер ут киҫәге өлөш итеп сығарған булам» (Бохари, «Шәһәҙәт», 27, «Мәзалим», 16; Мөслим, «Акдия», 5).

Пәйғәмбәрҙәр бары тик вәхи тапшырыу өсөн генә түгел, шул уҡ ваҡытта уға тиң булырлыҡ тормош рәүеше лә алып барыу, билдәле осраҡтарҙа өлгөлө холоҡ-фиғылдәрен күрһәтеү һәм ғәмәлдәре менән дә өлгө булыу өсөн ебәреләләр. Быларҙың барыһы ла бары тик кешеләр йәмғиәтендә генә ысынға аша алғанға күрә, был вазифаларҙы ла бары тик кеше генә башҡара ала. Әгәр кешеләргә илсе булараҡ берәй фәрештә ебәрелгән булһа, ул фәрештә кешеләргә бары тик вәхи тапшырыуҙы ғына башҡара алыр ине. Сөнки фәрештә кешеләр менән бергә йәшәп, уларҙың фекер, ғәмәл һәм мөғәмәләләрен төҙәтеү өсөн, уларҙың тормоштарын уртаҡлаша һәм мәсьәләләрен сисә алмаҫ ине. Кешеләр ҙә был осраҡта, үҙҙәренең фәрештә булмағандарын сәбәп итеп, еткергән әмер һәм тыйыуҙарҙы башҡара алмаясаҡтарына һылтау табыр ине.

Был күҙлектән ҡарағанда, Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм, өммәтенә өлгө булыу вазифаһы йөкмәтелеү сәбәпле, асылда, пәйғәмбәрлек һәләте менән башҡара алырлыҡ ғәҙәттән тыш ғәмәлдәрҙе тормошонда йыш ҡылмаған, ябай кешеләрҙең хәленән килмәй торған быңдай осраҡтарҙы һирәк һәм шәхсән үҙе генә кисергән. Тормошондағы ғәмәлдәренең күпселеген кешеләр өсөн зарурилыҡтан һәм уларҙың хәлдәренән килә торған булыуынан сығып башҡарған. Шуға күрә идеаль сауҙәгәр, камил ғаилә башлығы, иҫ киткес оҫта ғәскәр башлығы йәки идарасы булырға теләгән һәр кеше уның тормошонан үҙенә юл күрһәтерҙәй принциптарҙы күсереп ҡуллана ала.

Тарихтан күреүебеҙсә, кешеләрҙә бер бәндә Аллаһтың илсеһе була алмай, тигән ялған ҡараш йәшәп килгән. Пәйғәмбәрҙең үҙҙәре кеүек үк ябай бер кеше булыуы, ризыҡ ашауы, ҡатыны һәм балалары булыуы ғәҙәти бер кәмселек булараҡ ҡабул ителгән. Шунлыҡтан Аллаһтың морадында хаталаныуы

130 Был мәсьәлә тураһында башҡа аяти кәримәләр — ҡарағыҙ: «Фуссыйләт», 6; «әл-Мүьминүн», 24, 33; «ә-Әнбиә», 2-3; «Ибраһим», 11.

тураһында фекер йөрөтөргә батырсылыҡ иткәндәр. Бик күп пәйғәмбәрҙәр үҙҙәре ебәрелгән өммәттәре тарафынан шундай ҡаршылыҡҡа тап була.

Ҡайһы бер пәйғәмбәрҙәргә эйәреүселәр иһә, пәйғәмбәрҙәренә ҡарата тойған һөйөү һәм бирелгәнлектәрен саманан арттырып, ваҡыттар уҙыу менән уның кеше булыуына ышанмай башлайҙар. Пәйғәмбәрҙәрен саманан тыш бөйөкләштереп, ширккә баталар. Ҡайһы берҙәре пәйғәмбәрҙәрен илаһилаштырып, ҡайһы берҙәре уларҙы Аллаһтың улы йәки Аллаһтың есемләшкән шәкеле тип ҡабул итеп, тура юлдан яҙалар һәм антропоморфик ышаныу барлыҡҡа килтерәләр. Христиан динендәге кеүек...

Ҡөрьәни-Кәрим һәм шәрәфле хәҙистәрҙә әйтелгәнсә, Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмдең ябай кеше булыуында беренсел хикмәт – Мөхәммәт өммәтен элеккеге өммәттәрҙең был хатаһынан һаҡлауҙа.

Хәҙрәти Ғүмәр разыйаллаһу ғәнһү Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмдең былдай әйткәндәрен тапшырған:

«Миңә ҡарата христиандарҙың Мәрйәм улы Ғайсаға булған мөнәсәбәте кеүек сиктән тыш маҡтаулы мөнәсәбәттә булмағыҙ. Шуныһы хаҡ: мин – Аллаһтың бер ҡоломон. Миңә: «Аллаһтың ҡоло һәм илсеһе», – тип өндәшегеҙ (Бохари, «Әнбиә», 48).

Пәйғәмбәр Әфәндебеҙ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм икенсе бер шәрәфле хәҙисендә үҙенә артыҡ ололау күрһәткән кешеләрҙе ошо рәүештә киҫәткән:

«Һеҙ мине хаҡымдан артыҡ булған дәрәжәгә күтәрмәгеҙ! Сөнки Аллаһ Тәғәлә мине рәсүл итеп ебәргәнсе башта ҡол итеп яралткан ине» (Хәким, III, 197/4825; Хәйсәми, IX, 21).

Пәйғәмбәр Әфәндебеҙҙең үҙенең дә ябай бер кеше һәм ҡол булыуы мәсьәләһенә йыш әйләнеп ҡайтыуында икенсе сәбәп – уның иҫ киткес тыйнаҡлығында.

Әйтәйек, хәҙрәти Пәйғәмбәр салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм Йәнәбе-Хаҡтың үҙенә бүләк иткән ниғмәттәрен бик күп тапҡыр маҡтаулы ниғмәттәр итеп ҡабул иткәс: «*Маҡтанырға ярамай»,* – тип бойорола.[131]

Ғабдуллаһ ибне Жүбәйер разыйаллаһу ғәнһү тапшырған:

«Бер көндө Әфәндебеҙ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм бер төркөм сәхәбәләр менән юлда барғанда, уларҙың береһе бөркәнсек менән Аллаһ Рәсүлен ҡояштан һаҡларға теләй. Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм был кешенең үҙенә күләгә булдырырға теләүен аңлағас, шунда уҡ уға был эшен ташларға ҡуша һәм бөркәнсекте алып ергә ҡуя. Унан һуң:

131 131. Ҡарағыҙ: Тирмизи, «Мәнаҡиб», 1/3615.

«Мин дә һеҙҙең кеүек бер кеше!» – ти» (Хәйсәми, IX, 21).

Шуны ла онотмаҫҡа кәрәк: Аллаһ Рәсүле саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм кеше була тороп та башҡа бер кешегә лә оҡшамаған. Бер шағир яҙғанса:

«Хәҙрәти Мөхәммәт саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм Әфәндебеҙ ябай бер кеше, ләкин башҡа кешеләр кеүек түгел. Таштар араһындағы якут нисек булһа, Аллаһ Рәсүле лә кешеләр араһында шулай».

Пәйғәмбәр Әфәндебеҙҙең өммилеге һәм бының хикмәттәре

Өмми һүҙе «әсәһенән тыуғандағылай саф һәм таҙа ҡалған; уҡый-яҙа белмәгән, бер кешенән дә белем алмаған; китап әһелдәре иҫәбенә кермәгән мәккәле ғәрәптәр» кеүек мәғәнәләр белдерә.

Ҡөрьәни-Кәримдә бәйән ителгәнсә, Рәсүлүллаһ саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм өмми була, йәғни уҡый-яҙа белмәй.

Аяти кәримәлә әйтелә:

الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الرَّسُولَ النَّبِيَّ الأُمِّيَّ الَّذِي يَجِدُونَهُ
مَكْتُوبًا عِندَهُمْ فِي التَّوْرَاةِ وَالإِنْجِيلِ

«Улар үҙҙәре янындағы Тәүрат һәм Инжилдә (сифаттары) **яҙылғанын күргән шул өмми Рәсүлгә буйһоноп, Унын эҙенән барырҙар…»** («әл-Әғрәф», 157).

Ғаләмдәр Әфәндеһенең өмми булғанлығын ул замандағы мөшриктәр ҙә таный. Мәҫәлән, аяти кәримәлә белдерелгәнсә, улар:

وَقَالُوا أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ اكْتَتَبَهَا فَهِيَ تُمْلَى عَلَيْهِ بُكْرَةً وَأَصِيلًا

««Ҡөрьән әүәлгеләрҙең экиәттәре ул; башҡаларға яҙҙыртҡан да шуны иртә-кис үҙенә уҡыйҙар», – тиҙәр» («әл-Фурҡан», 5).

Аллаһ Рәсүле саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләмгә өмми тип әйтеүҙең сәбәптәрен түбәндәгесә айырып ҡарарға мөмкин.

1. Әсәһенән тыуғандағыса таҙа-пак ҡалып, аҫыл холоҡ-тәбиғәте һәм сафлығы тыштан килгән белемдәр менән боҙолмай, шәхсән Аллаһ Тәғәлә тарафынан тәрбиәләнә һәм уҡытыла.

Аяти кәримәлә былай тип белдерелә:

سَنُقْرِئُكَ فَلَا تَنْسَىٰ

«Һиңә Ҡөрьәнде Беҙ уҡытасаҡбыҙ һәм һис онотмаясаҡһың» («әл-Әғлә», 6).

Хәҙис шәриф тә быны йөпләй:

«Мине Раббым тәрбиәләне һәм тәрбиәмде бик күркәм ҡылды» (Сөюти, I, 12).

Аллаһ Тәғәлә, хәҙрәти Пәйғәмбәр ғәләйһис-саләтү үәс-сәләәмдең күкрәгенә өс тапҡыр рухи операция яһап (шәрхи садр), йөрәгендәге тиҫкәре нәмәләрҙе алып ташлап, улар урынына хозурлыҡ, тыныслыҡ, мәрхәмәт, шәфҡәт, иман һәм хикмәт кеүек юғары хис-тойғолар урынлаштыра.

2. Пәйғәмбәр Әфәндебеҙ китап әһеле түгел, ғәрәп халҡы вәкиле булып тора.

3. Әфәндебеҙ ғәләйһис-саләтү үәс-сәләәм Мәккәлә тыуа. Ә Мәккәнең бер исеме – Үммүл-Ҡура. «Ҡәрйә» һүҙе ғәрәпсә ауыл йәки бәләкәй генә тораҡ бүленеше бирәмегә тигәнде белдерә. «Ҡура» – уның күплек һаны. «Үммүл-Ҡура» – тораҡ урындарының инәһе, беренсеһе тигән һүҙ.

Ғөмүмән, ғәрәптәр өмми була: культуранан алыҫ, уҡый-яҙа белмәгән бер ҡәүем. Аллаһ Тәғәлә уларға үҙ араларынан сафлығы боҙолмаған, өлгөргән рухҡа эйә иң бөйөк пәйғәмбәрҙе ебәрә.

Аяти кәримәлә әйтелә ки:

هُوَ الَّذِي بَعَثَ فِي الْأُمِّيِّينَ رَسُولًا مِّنْهُمْ يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَإِن كَانُوا مِن قَبْلُ لَفِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ

«Өммиҙәргә араларынан үҙҙәренә (Аллаһтың) **аяттарын уҡыусы, уларҙы паклаусы, Китапты һәм хикмәтте өйрәтеүсе бер пәйғәмбәр ебәреүсе – Улдыр. Шикһеҙ, улар элек ап-асыҡ аҙашыуҙа ине»** («әл-Джумғә», 2).

Нәбиййи Әкрәм саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм әлеге хәҡиҡәтте былай тип телгә ала:

«Беҙ өмми бер йәмәғәт. Ни яҙа, ни һанай-хисапты белмәйбеҙ!» (Мөслим, «Сыйам», 15).

Ябай кешеләр хаҡында һүҙ барғанда, өммилек, дөйөм алғанда, ғилемһеҙлекте белдергән сифат булһа, Рәсүлүллаһ саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм өсөн тап киреһенсә, өлгөргәнлек һәм өҫтөнлөктө белдерә. Ғилем һәм ғәмәл йәһәтенән өлгөргәнлеге, уҡый-яҙа белеүселәрҙе лә уҙҙырған бер

пәйғәмбәрҙең шул уҡ ваҡытта өмми булыуы Уның туранан-тура Аллаһ тарафынан ебәрелгән булыуын иҫбатлай торған тиңһеҙ дәлилелер.

Хаҡ Тәғәлә хәҙрәттәре былай тип белдерә:

وَمَا كُنتَ تَتْلُو مِن قَبْلِهِ مِن كِتَابٍ وَلَا تَخُطُّهُ بِيَمِينِكَ إِذًا لَّارْتَابَ الْمُبْطِلُونَ

«Һин быға тиклем бер яҙыу ҙа укый белмәй инең, ҡулың менән уны яҙа ла алмай инең. Юҡһа, батылға эйәргәндәр шөбһәгә төшөр ине» («әл-Ғәнкәбут», 48).

Өмми бер бәндәнең, илаһи хәбәр, йәғни вәхи булмайынса, күңелдән серҙәрҙе асыу юлы менән бөтә кешеләрҙе һәм ендәрҙе ғажизлыкта ҡалдырған мөғжизә йөкмәткеле Ҡөрьәни-Кәримде барлыҡка килтереүе, Фирғәүен ҡиссаһы, хәҙрәти Муса инәһенең ҡиссаһы, Йософ ғәләйһиссәләм ҡиссаһы кеүек тарихи ваҡиғаларҙы белеүе мөмкин түгел.

Ҡөрьәни-Кәрим үткәндәге өммәттәрҙең ҡиссаларын бөгөнгө көн тарих фәне һәм философияһына ярашлы итеп, иң ғибрәтле формала кешелеккә тәҡдим итә.[132]

Икенсе яҡтан, өммилек Ҡөрьән хөкөмдәре донъякүләм масштаб яулай алһын өсөн минималь шарт булып тора. «Каруандың юлбашсыһы – иң зәғиф һәм әкрен йөрөүселер» мәҡәлендә әйтелгәнсә, Ҡөрьәни-Кәрим алып килгән яуаплылыҡтар барса кешеләргә барып етә һәм барса кешеләр тарафынан ҡулланыла алһын өсөн, өммилек дәрәжәһе нигеҙ итеп алынған. Йәғни исламды аңлап, уның менән йәшәй алыу өсөн ябай һәм уртаса бер дәрәжәләге кеше булыу ҙа етә. Ана шул сәбәпле ислам көндәлек ғибәҙәттәрҙең ваҡыттарын билдәләгәндә – Ҡояш, айлыҡ һәм йыллыҡ ғибәҙәттәр өсөн – Ай хәрәкәттәрен нигеҙ итеп ҡуйған.

Ҡөрьәни-Кәрим өмми кешеләр араһына иңһә лә, ул һис бер заман уларҙың шул халәттә ҡалыуҙарын теләмәгән, кешеләрҙе өммилектән сығарып, китаплы өммәткә әйләндереүҙе маҡсат иткән. Шул рәүешле ислам өр-яңы мәҙәниәт ҡора һәм уның нигеҙен «әл-Китап» тип аталған Ҡөрьәни-Кәрим тәшкил итә.

Хилйә-и сәғәҙәт

Ғәрәп телендә хилйәнең һүҙлек мәғәнәһе – «биҙәк», «зиннәт», «йәүһәр», «гүзәл йөҙ», «күңел матурлығы». Термин буларак иһә бәндәнең тел байлығы

132 Тәүрат һәм Инжилдә тасуирланған ваҡиғаларҙың ҡайһы берҙәре бөгөнгө тарих ғилеменә һәм хәҙерге фән асыштарына ҡаршы килә. Ғаләмдең яралтылыуы һәм этаптары, кешенең ер йөҙөнә иңдерелеү тарихы, туфан хикәйәте кеүектәр... (Ҡарағыҙ: Maurice Bucaille, «*Дәлилле фән күҙлегенән Тәүрат, Инжил һәм Ҡөрьән»,* 53-82, 157-175 б.).

мөмкинлектәренән сығып, хәҙрәти Пәйғәмбәр саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм Әфәндебеҙҙең һүҙҙәр менән яһалған сүрәтен белдерә.

Нахифи былай тип әйтә:

«Шуныһы шикһеҙ: берәү хилйә-и шәриф яҙһа һәм уға бик күп ҡарап торһа, Аллаһ Тәғәлә ул затты ауырыу һәм ҡыйынлыҡтарҙан һәм ҡапыл үлемдән һаҡлар. Әгәр берәй ҡайҙа сәфәр сыҡҡанда үҙе менән йөрөтһә, ул сәфәрендә Хаҡ Тәғәләнең ﷺ яҡлауында булыр».

Күп кенә ислам авторҙары хилйә-и шәрифтең хисапһыҙ фазилиәттәре тураһында фекерҙәре менән уртаҡлаша. Хатта хәҙрәти Пәйғәмбәр саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләмде төштә күрер өсөн дә, хилйә-и шәрифте ятлау ғәҙәте бик күп ислам илдәрендә хәҙер ҙә йәшәп килә.

Был ваҡытта шуны ла иҫкә алыу кәрәк: Хәбиби Әкрәм саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм Әфәндебеҙҙең нур өҫтөнә нур тип тасуирланған мөбәрәк йөҙөн һүҙ менән һүрәтләп биреү кәмселекле булған кеүек, Уның хәкиҡәтен күреү һәм ҡабул итеүҙә кешенең һис шикһеҙ көсһөҙлөгөн, ғажизлығын белеп тороу мөһим. Сөнки Йәнәбе-Хаҡтың әҙәм балаһына бүләк иткән бөтә матурлыҡтарын Үҙендә туплаған ул тиңһеҙ затты камил мәғәнәлә һүрәтләп биреү мөмкин түгел. Тап Хакани әйткән кеүек:

«Килмәгәндер белерлек әйбер сағы,
Яратылыуҙа Уның тиңдәше...»

«Бөтә барлыҡтар Уның хаҡ пәйғәмбәр икәнен белер. Сөнки яралтылғандар араһында Уға оҡшаш һис ҡасан тыумаған».

Матурҙарҙың матуры булган Әфәндебеҙҙең рәсемен һүҙҙәр менән яһарға тырышҡан был тасуирламалар сәғәҙәт дәүерен күрмәгән һәм һағыш менән тулған күңелдәрҙе бер аҙ ғына булһа да йыуатыу ынтылышы ул. Әфәндебеҙ хаҡындагы кимматле риүәйәттәрҙе тапшырған заттар беҙгә ысын мәғәнәһендә йылғанан бер тамсы бирәләр. Был тамсыла океанды күрергә тырышҡан мөьминдәр Ғаләмдәрҙең Әфәндеһенә ҡарата мөхәббәттәрен арттырып, Уның өлгө холҡон үҙҙәренә өлгө итеп, Уның әхлағы менән үҙҙәрен матурларға, яҡшыртырға ынтылалар.

Ысындан да кешенең рухы, тәбиғәте һәр даим матурлыҡҡа таба ынтылыр, матурлыҡ янында булырға теләр. Әлеге хуш сәбәп арҡаһында аҡылы гел шул уй менән мәшғүл булыр. Күңелендә рух һәм әхлаҡ яғынан үҙенең мөхәббәт объектына оҡшау теләге тыуыр. Һөҙөмтәлә, үҙе һөйгән шәхесте өлгө итеп алып, уның сифаттарын үҙләштерә башлар. Әлеге тәбиғи ынтылыш, тартылыу сәбәпле, шамаил-и шәрифтең Пәйғәмбәр Әфәндебеҙгә ҡарата мөхәббәттең, яҡынайыу теләгенең, һағыныуының артыуына этәргес буласағы шикһеҙ.

Бер ваҡыт хәҙрәти Хәсән раҙыйаллаһу ғәнһү үгәй ағаһы Хинд ибне Әби Халәнән Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмдең хилйәһен һорағас, ул үҙ рухи халәтен былдай һүҙҙәр менән аңлатып биргән:

«Ағайым Хинд ибне Әби Халә Аллаһ Рәсүленең хилйәһен бик матур итеп һөйләй ине. Йөрәгемдең Уға тоғро ҡалыуы һәм Уның эҙенән бара алыуым өсөн, ағайымдың Аллаһ Рәсүле хаҡында төрлө нәмәләр һөйләүе бик оҡшай ине» (Тирмизи, «Шамаил», 10 б.).

Гөлдәй матур йөҙлө Әфәндебеҙҙең шамаилын тыңлап туймаған хәҙрәти Хәсән һәм хәҙрәти Хөсәйен раҙыйаллаһу ғәнһүмә Уның мөбәрәк шамаилын хәҙрәти Ғәли раҙыйаллаһу ғәнһүҙән дә күп тапҡыр ишетеп, беҙгә лә тапшырғандар.

Ә әлеге шамаил-и шәрифтәр хәҙрәти Пәйғәмбәр салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмдең хикмәтенең, хәҡиҡәтенең ни ҡәҙәр өлөшөн асып бирә ала һуң? Шуныһы шикһеҙ: шамаил-и шәрифте һәр кем күңелендәге мөхәббәте менән бәйле рәүештә, һүҙҙәрҙең сикләнгән мәғәнәһе мөмкинлек биргәнсә ҡабул итә ала.

Беҙ ҙә был мәсьәләләге ғажизлығыбыҙҙы танып, беҙгә килеп ирешкән риүәйәттәрҙән күңелебеҙгә күсерелгән өлгө хилйә-и шәрифте тәҡдим итергә теләнек. Төрлө риүәйәттәрҙә ҡыҫҡаса былай бәйән ителә:

Рәсүл Әкрәм салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм оҙонсараҡ урта буйлы ине.

Иҫ киткес ятышлы кәүҙәлә яралтылып, пропорциональ фигураға эйә ине. Уның күкрәге киң, елкәләре тура ине. Ҡалаҡ һөйәктәре араһында пәйғәмбәрлектең мөһөрө бар ине. Һөйәктәре һәм быуындары киң, ҙур ине. Тәне гөлсәсәк кеүек алһыу, нурлы һәм яҡты, ебәктән йомшаҡ ине. Мөбәрәк кәүҙәһе һәр ваҡыт таҙа, бөхтә ине, унан хуш еҫ бөркөлөр ине. Уның тәне һәм тире, хушбуй ҡулланһа ла, ҡулланмаһа ла, иң тәмле еҫтәрҙән дә хушыраҡ еҫ тарата ине. Берәйһе уның менән ҡул биреп күрешһә, көн буйы уның нәфис еҫе менән ләззәтләнеп йөрөй ине. Әйтерһең дә гөлсәсәктәр хуш еҫтәрҙе тап бына Унан алған...

Мөбәрәк ҡулдары менән берәй баланың башын һыйпаһа, был бала хуш еҫе менән башҡа балаларҙан айырылып тора ине. Тирләгән ваҡытта тәне гөл япраҡтарындағы ысыҡты хәтерләтә ине.

Һаҡалы ҡуйы ине. Оҙонлоғон бер тотамдан арттырмаҫ ине. Вафат булғанда сәс һәм һаҡалдарында егермеләп сал сәс-төк бар ине. Ҡаштары ай кеүек, аралары бер-береһенән шаҡтай йыраҡ, асыҡ ине.

Ике ҡаш араһында бер ҡан тамыры һиҙелеп, Хаҡ Тәғәлә өсөн асыуланғанда ҡабара ине.

Ынйылай тештәре өсөн һәр даим мисүәк ҡуллана, башҡаларға ла мисүәкте йыш ҡулланырға кәңәш итә ине.

Керпектәре оҙон һәм ҡара ине. Күҙҙәре ҙур ғына, ҡараһы ҡап-ҡара, ағы ап-аҡ ине. Гүйә күҙҙәрендә ҡөҙрәтле ҡул менән мәңгегә һөрмә тартып ҡуйылған ине.

Ғәжәйеп рухи төҙөлөшөнөң камиллығы кеүек, тән төҙөлөшөнөң матурлығы ла тиңһеҙ ине.[133]

Йөҙө ун дүртенсе кисендәге ай кеүек яҡты ялтырай. Хәҙрәти Ғәйшә разыйаллаһу ғәнһә былай тигән: «Рәсүлүллаһтың йөҙө шул ҡәҙәр нур сәсә ине ки, төн ҡараңғылығында энәгә епте Уның йөҙ яҡтыһы менән һаплай инем».

Ике ҡалаҡ һөйәге араһында нәбилеген күрһәткән илаһи тамға бар ине. Бер нисә сәхәбә уны үбеп алыу теләге менән яна ине. Вафаты миҙгелендә был мөһөрҙөң күренмәҫ булыуы Уның үлемен раҫланы.[134]

Мөбәрәк һәм нурлы кәүҙәһе үлеменән һуң һис үҙгәрмәй. Хәҙрәти Әбү Бәкер раҙыйаллаһу ғәнһү ҡайғылы, хәсрәтле, күҙе һәм күңеле йәш тулы хәлдә Йәшәйеш нуры Пәйғәмбәргә ҡарап: «Үлемең дә тормошоң кеүек шул ҡәҙәр матур, йә Рәсүлүллаһ!..» – тигән һәм Уның мөбәрәк маңлайына иренен тейҙергән.

Аллаһ Рәсүленең күңел һиҙгерлеге тәрәнлеген аңлатып биреү мөмкин түгел. Урынһыҙ һүҙҙәр һөйләмәйенсә, һәр кәлимәһе хикмәт һәм нәсихәт ине. Телендә һис ғәйбәт һәм буш һүҙ юҡ ине. Һәр кемдең аҡыл һәм ҡабул итеү дәрәжәһенә күрә һөйләй ине.

Мөләйем һәм кесе күңелле ине. Көлөүендә ҡаһҡаһа кеүек сиктән ашҡан йәмһеҙлек булмай ине. Йөҙөндә һәр саҡ йылмайыу ине.

Уны ҡапыл күреүсе кешене ҡурҡыу биләп ала ине. Уның менән аралашҡан, һөйләшкән зат Уға ҡарата ихлас ғашиҡ була ине.

Дәрәжәләренә күрә, фазиләтле өлкәндәрҙе ихтирам итә ине. Туғанына ла хөрмәт күрһәтә ине. Йорт әһелдәренә һәм әсхабенә күркәм мөғәмәләлә булған кеүек, башҡа кешеләргә ҡарата ла йомшаҡ һәм илтифатлы мөнәсәбәт һаҡлай ине һәм: *«Һис берегеҙ үҙ нәфесе өсөн теләгәнде мөьмин ҡәрҙәше өсөн дә теләй башлағансы камил мөьмин һаналмаҫ»,* – тип әйтә ине (Бохари, «Иман», 7; Мөслим, «Иман», 71-72).

133 Ҡарағыҙ: Хәким, III, 10; Әхмәт, I, 89, 96, 117, 127; IV, 309; Ибне Сәғд, I, 376, 412, 420-423; II, 272; Ибне Кәҫир, *«әл-Бидайә»,* VI, 31-33; Тирмизи, *«Шамаил»,* 15 б.

134 Тирмизи, *«Шамаил»,* s. 15; Ибне Сәғд, II, 272.

Хеҙмәтселәренә ҡарата хуш мөғәмәләлә ине. Үҙе ни ашаһа, ни кейһә, уларға ла шуны ашата һәм кейҙерә ине. Йомарт, ҡунаҡсыл, шәфҡәтле һәм мәрхәмәтле, кәрәк саҡта ҡыйыу, кәрәк саҡта йомшаҡ ине.

Ант һәм вәғәҙәһендә, һүҙендә тоғро ине. Әхлаҡ күркәмлеге, аҡыл һәм зирәклек яғынан да барса кешеләрҙән өҫтөн һәм һәр төрлө маҡтауҙарға лайыҡ ине. Килеш-килбәте матур, холҡо камил, ошоғаса һис кемдә яралтылмаған бер мөбәрәк кәүҙәгә эйә ине.

Моңһоулоҡ Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмдең даими юлдашы булды, һәр саҡ уй-фекергә сумған була ине. Заруриәт тыумағанда, һөйләшмәй ине. Оҙаҡ ваҡыт өндәшмәй-һөйләшмәй йөрөй ине. Берәй нәмә һөйләй башлаһа, һүҙен яртыһында бүлмәй, фекерен тамамлап бөтөрә ине. Аҙ һүҙ менән күп мәғәнәләр белдерә ине. Берәм-берәм, асыҡ итеп әйтелгән һүҙҙәре кәрәгенән артыҡ та, әҙ ҙә түгел ине. Тәбиғәте менән йомшаҡлығына ҡарамаҫтан, шаҡтай ныҡ холоҡло булып, башҡаларҙа хөрмәт уята ине.

Асыуланған ваҡытында урынынан тороп баҫмай ине. Хәҡиҡәткә ҡаршы сыҡҡанда, хоҡуҡтар ҡыҫылғанда ғына, асыуы ҡабарыр, дөрөҫлөк еңеп сыҡҡансы, асыуы баҫылмай ине. Ләкин хәҡиҡәткә ирешкәс, тынyслана ине. Һис ваҡыт үҙе арҡаһында асыуы сыҡмай ине. Уның үҙенә генә ҡағылышлы хәлдәрҙә үҙен яҡламай, бер кем менән дә бәхәс ҡуйыртмай ине.

Ул һис кемдең йортона рөхсәтһеҙ кермәй ине. Өйөнә ҡайтҡан ваҡытты өс өлөшкә бүлә ине: береһен Аллаһҡа ғибәҙәт ҡылыуға, икенсеһен ғаиләһенә, өсөнсөһөн үҙенә бағышлай ине. Үҙенә бүленгән ваҡытты ябай халыҡҡа бағышлай, һис кемде иғтибарһыҙ ҡалдырмай, барыһының да күңелен күрә ине.

Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмдең һәр хәле һәм ғәмәле Аллаһ исеме менән ине.

Билдәле бер урында ултырыу ғәҙәткә әйләнмәһен өсөн, мәсеттәрҙең һәр еренә ултыра ине. Билдәле бер урындарҙың һәм ерҙәрҙең изгеләштерелеүен, мәжлестәрҙә кешеләргә ҡарата тәкәбберлеккә килтерерлек бер мөнәсәбәт күрһәтелеүен теләмәй ине. Берәй мәжлескә килгәс, ҡайҙа буш урын булһа, шунда ултыра, һәр кемдең шулай эшләүен хуплай ине.

Берәйһе Унан ниндәйҙер ихтыяжын бөтөрөү өсөн берәй нимә һораһа, әһәмиәтлеме ул, түгелме, был үтенесте башҡармай тороп тынысланмай, ихтыяжды ҡәнәғәтләндереү мөмкинлеге юҡ икән, мөрәжәғәт итеүсенең күңелен күркәм һүҙ менән булһа ла күрә ине. Ул һәр кемдең ҡайғы-борсоуҙарын уртаҡлаша ине. Ҡайһы төбәктән, ниндәй дәрәжәлә булыуына ҡарамаҫтан, баймы ул, ярлымы, ғалиммы, наҙанмы – бөтәһе лә Уның янында бер тигеҙ кеше булып, һәр кем бер үк төрлө мөнәсәбәт күрә ине. Бөтә мәжлестәре ғилем,

йомшаҡлыҡ, тыйнаҡлыҡ, ихласлыҡ, сабырлыҡ, вәҡәр, Аллаһҡа буйһоноусанлыҡ һәм ышаныслылыҡ шикелле фазиләттәр хөкөм һөргән, шулар менән эш йөрөтөлгән урын ине.

Ғәйепле эштәре һәм хаталары өсөн берәүҙе лә шелтәләмәҫ, киҫәтеү зарурлығы тыуғанда, быны ҡаршыһындағы кешене рәнйетмәҫлек рәүештә ситләтеп әйтә ине.

«Мосолман ҡәрҙәшең тарыған бәләне һөйөнөп ҡаршы алма! Аллаһ Тәғәлә уны рәхмәте менән бәләнән ҡотҡарыр ҙа һине һынауға тотор», – тип бойорған ул (Тирмизи, «Ҡиәмәт», 54).

Һис кемдең асылмаған ғәйеп-хаталарын эҙләү менән шөғөлләнмәй, бындай хәлдәрҙең тикшерелеүен дә ҡәтғи тыя ине. Сөнки башҡаларҙы күҙәтеү, фаразлап фекер йөрөтөү илаһи әмерҙәр менән тыйылған ине.

Сауабына ышанмаған мәсьәләләрҙән башҡаларын һөйләшмәй ине. Әңгәмә мәжлестәрендә күтәренке күңел хөкөм һөрә ине. Ул һөйләгәндә тирә-яҡтағылар шул тикле әҫәрләнеп, бар күңеле менән тыңлай ине ки, хәҙрәти Ғүмәр раҙыйаллаһу ғәнһү һүҙҙәре менән әйткәндә, баштарына берәй ҡош ҡунһа ла, осоп китмәй сәғәттәр буйы ултырып тора алыр ине. Унан сәхәбәләргә күскән әҙәп һәм тыйнаҡлыҡ шул дәрәжәлә ине , хатта күп осраҡта Уға һорау бирергә ҡыймаҫтар ине. Сүлдән берәй бәҙәүи килеп, хәҙрәти Пәйғәмбәр менән әңгәмә ҡорһа ине лә Уның юғары руханиәтенән һәм ғилеменән файҙалана алһаҡ ине, тип көтәләр ине.[135]

Хатта ҡурҡыу һәм ихтирам хисе арҡаһында һорау бирергә тип икешәр йыл көтөп йөрөгәндәре бар ине. Хөрмәтле мөнәсәбәттәре сәбәпле Уның мөбәрәк йөҙөнә күтәрелеп ҡарай алмайҙар ине.

Ғамр ибне Ғас раҙыйаллаһу ғәнһү былай тигән:

«Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм менән оҙаҡ ваҡыт бергә йөрөнөм. Фәҡәт Уның янында мин тойған ҡыйынһыныу хисе һәм Уға ҡарата хөрмәт тойғоһо сәбәпле, башымды күтәреп, мөбәрәк һәм нурлы йөҙөн туйғансы ҡарай алманым. Әгәр бөгөн миңә: «Беҙгә Рәсүлүллаһты тасуир ит, Уны һүрәтләп бир», – тиһәләр, ышанығыҙ, һөйләй алмайым» (Мөслим, «Иман», 192; Әхмәт, IV, 199).

Уның юғары сифаттарын һәм үҙенсәлектәрен тасуирларға теләгән зат: «Мин ошоғаса ла, һуңынан да Уға оҡшағанды һис күрмәнем!» – тиеүҙән тыйыла алмаҫ ине.[136]

135 135. Ибне Сәғд, I, 121, 365, 422-425; Хәйсәми, IX, 13.
136 136. Әхмәт, I, 96.

Бер көндө Халид ибне Вәлид разыйаллаһу ғәнһү ғәрәп ҡәбиләләренең береһенә осрай. Ҡәбилә башлығы уға:

«Йә Халид! Беҙгә Аллаһ Рәсүленең килеш-килбәте һәм холҡон тасуир ит», – тигән.

Халид разыйаллаһу ғәнһү иһә:

«Был мөмкин түгел, быға һүҙҙәр етмәҫ», – тигәс, ҡәбилә башлығы:

«Ул осраҡта, булмаһа, үҙең һүрәтләй һәм аңлай алған тикле бәйән ит», – ти.

Шунан һуң Халид разыйаллаһу ғәнһү түбәндәге шәп яуапты бирә:

«Һиңә шуны әйтәйем: ебәрелгән ебәреүсегә лайыҡлы булыр. Ебәреүсе Ғаләмдәрҙең Бар итеүсеһе булғанға күрә, Уның ебәргәненең шан-дәрәжәһен һин үҙең күҙ алдыңа килтереп ҡара!..» (Мүнәүи, V, 92; Касталани, «Мәүаһиб-и Ләдүннийә Тәржемәһе», 417 б.).

Ундағы матурлыҡ, олуғлыҡ, нурлылыҡ һәм нәзәкәт шул дәрәжәлә ине ки, Аллаһтың пәйғәмбәре булыуын белдергән бер мөғжизә, дәлил һәм раҫлауға ихтыяж юҡ ине.

Ҡыҫҡаһы, Уның әхлағы Ҡөрьән ине. Быны Муаллим Нажи бик матур белдергән:

«Хөсни Ҡөрьәнде күрер инсан, булыр хайран Һиңә,
Йәшерен ҡөҙрәт менән яҙылған хилйәлер Ҡөрьән Һиңә».

Мәүләнә Халид-и Бағдади хәҙрәттәре лә Аллаһ Рәсүленең маҡтаулы әхлағы бөтә барлыҡтарҙы һоҡландырғанын былай тип һүрәтләй:

«Ул ни тиклем матур бер йомарт ки, Уның йомартлыҡ бәреп торған асылы бәрәбәренә диңгеҙҙән ынйы, ҡаты таштан яҡут һәм энәнән гөл сығыр. Әгәр баҡсала Уның күркәм әхлағы тураһында һөйләнһә, һөйөнөстән ауыҙын асып көлмәгән, йәғни асылмаған сәскә төймәһе күрә алмаҫһың» (Диуан, 65-66 б.).

Бөтә матурлыҡтар Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмдә тупланған ине. Тәненән ысын-ысынлап нур сәселә ине. Ләкин Аллаһ Рәсүлен бөтә матурлығы менән берәү ҙә күрә алмаған. Шуға күрә Имам Ҡуртуби былай ти:

«Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмдең матур йөҙө тулыһынса билдәле булмаған. Әгәр Уның бөтә матурлыҡтары нисек бар шулай күренгән булһа, әсхәбе уға ҡарауға түҙеп тора алмаҫ ине» (Али Ярдым, *«Пәйғәмбәребеҙҙең шамаилы», 49 б.).*

Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмдең шағиры Хәсән ибне Сабит разыйаллаһу ғәнһү Унының тышҡы һәм эске тиңдәшһеҙлеген түбәндәге шиғри юлдарға һалған:

وَاَحْسَنَ مِنْكَ لَمْ تَرَ قَطُّ عَيْنٍ

وَاَجْمَلَ مِنْكَ لَمْ تَلِدِ النِّسَاءُ

خُلِقْتَ مُبَرَّءًا مِنْ كُلِّ عَيْبٍ

كَاَنَّكَ قَدْ خُلِقْتَ كَمَا تَشَاءُ

(Йә Рәсүлүллаһ! Һис бер күҙ Һинән матурыраҡты күрмәгәндер. Һис бер ҡатын Һинән матурыраҡты тыуҙырмағандыр. Һин барса ғәйеп-кәмселектәрҙән пак итеп яралтылдың. Әйтерһең, Яралтыусы зат Һине Үҙең теләгәнсә яралтҡан…)

Вәхиҙең ҡабат иңә башлауы

Вәхиҙең туҡталып тороуы алты айға һуҙыла.

Аллаһ Рәсүле салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм вәхиҙең ҡабат башланыуын былай һүрәтләй:

«Мин (бер көндө) йөрөгән ваҡытта, ҡапыл күктән тауыш ишеттем. Башымды күтәрҙем. Ҡараһам, Хирала миңә килгән фәрештә (Ябраил) күк менән ер араһындағы бер мөнбәрҙә ултырған. Бик көслө ҡалтырана башланым. (Өйөмә) ҡайтып:

«Мине төрөгөҙ, мине төрөгөҙ!» – тинем.

(*Мин өҫтөмә ябылған ваҡытта, Ябраил ғәләйһиссәләм килде.) Аллаһ Тәғәлә (унының аша Миңә):*

يَآ أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ قُمْ فَأَنذِرْ وَرَبَّكَ فَكَبِّرْ وَثِيَابَكَ فَطَهِّرْ وَالرُّجْزَ فَاهْجُرْ

«Әй төрөнгән (Пәйғәмбәр)**! Тор,** (инде ғазап менән) **хәбәр ит! Раббыңды олола!** (Йәғни унының бөйөклөгөн тәкбир менән яҡшылап аңлат һәм һәр кемгә белдер!) **Кейемеңде пакла!** (Йәғни эске һәм тышҡы яғыңды таҙа йөрөт, күркәм әхлаҡ эйәһе бул!) **Насар нәмәләрҙән йыраҡ тор!» –** *аяттарын иңдерергә бойорҙо* («әл-Муддәҫҫир», 1-5).

Шунан һуң инде вәхи килеү бер тапҡыр ҙа өҙөлөп торманы» (Бохари, «Тәфсир», 74/4, 5; Мөслим, «Иман», 255-258).

Аллаһ Тәғәлә әйтә:

وَلَقَدْ وَصَّلْنَا لَهُمُ الْقَوْلَ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ

«Тәхҡиҡ, уйлап ғибрәт алһындар, тип, Беҙ бер-бер артлы индерҙек (вәхиҙе туҡтап тормайынса ебәрҙек)**»** («әл-Ҡасас», 51).

Вәхи иңеүҙең туҡтауһыҙ рәүештә дауам итеүе – Ҡөрьәни-Кәримдең бер мөғжизәһе. Сөнки бөтә кешеләр, бер урынға йыйылып, үҙҙәре ярҙамға саҡыра алған һәр кемде килтереп тә, хатта бер аятын да ижад итә алмаясаҡ юғарылыҡтағы сүрә-аяттарҙың Аллаһ Рәсүле саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләмгә бер-бер артлы иңеүе Ҡөрьәни-Кәримдең вәхи һөҙөмтәһе булғанлығын ҡәтғи рәүештә иҫбатлай. Был уға бәндәләр тарафынан һис тыҡшыныу кермәгәнлеген дә бик асыҡ дәлилләй.

Икенсе яҡтан ҡараһаҡ, иң бәләкәй шиғыр китабының да хатта мең дә бер тырышлыҡ һәм бик актив эш һөҙөмтәһендә генә ижад ителгәнлеге мәғлүм. Өҫтәүенә ни хәтле еренә еткереп эшләнһә лә, бәндә емеше булған был төр әҫәрҙәрҙең һис хата-кәмселекһеҙ икәнен раҫлау мөмкин түгел. Ләкин илаһи вәхиҙә бындай нәмә тураһында һүҙ ҙә була алмай, ул иң тәүге рәүешендә үк мәңгелек, хисапһыҙ мөғжизәне солғаған һәм барлыҡ бәндәсел кәмселектәрҙән азат һүҙ булараҡ ебәрелгән. Ҡөрьәни-Кәримдең хаҡлығын һәм бөйөклөгөн раҫлау өсөн хатта был да етер.

«Мүддәҫҫир» сүрәһе иңдерелеүгә, Аллаһ Рәсүле саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм ял итеү өсөн ятҡан еренән һикереп тора. Хәҙрәти Хәҙисә разыйаллаһу ғәнһә инәбеҙ, ни булғанын белмәй, аптырап ҡала:

«Ник торҙоғоҙ, ник ял итмәйһегеҙ?» – ти.

Аллаһ Рәсүле саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм иһә:

«Ял ваҡыты үтте инде!» – тип, яңы ғына килгән вәхиҙе белдерә.

Вәхи ебәрелеүҙең беренсе көндәрендә Ябраил ғәләйһиссәләм Пәйғәмбәр Әфәндебеҙгә тәһәрәт алырға һәм намаҙ уҡырға өйрәтте. Аллаһ Тәғәлә Рәсүленең күңеленә хуш киләсәк ғибәҙәт ҡылыуҙы ҡушып, Уны һөйөндөрә һәм йөҙөнә йылмайыу кертә.

Ғаләмдәрҙең Әфәндеһе ҙур шатлыҡ эсендә өйөнә ҡайта. Аллаһтың үҙенә биргән бөйөк ниғмәте тураһында ҡатынына хәбәр итә һәм уны ла тәһәрәт алып, намаҙ уҡырға өйрәтә.[137]

137 Ибне Исхаҡ, 117 б.; Ибне Һишам, I, 262-263.

Тәүге мосолмандар

Иман килтергән беренсе кеше – Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм Әфәндебеҙ. Был үҙенсәлек аяти кәримәләрҙә түбәндәгесә белдерелә:

آمَنَ الرَّسُولُ بِمَا أُنزِلَ إِلَيْهِ مِن رَّبِّهِ وَالْمُؤْمِنُونَ

«Пәйғәмбәр Раббы тарафынан үҙенә иңдерелгәнгә иман килтерҙе…» («әл-Баҡара», 285).

قُلْ إِنِّي أُمِرْتُ أَنْ أَعْبُدَ اللّٰهَ مُخْلِصًا لَّهُ الدِّينَ

وَأُمِرْتُ لِأَنْ أَكُونَ أَوَّلَ الْمُسْلِمِينَ

«Әйт: Миңә динде Аллаһҡа ихлас булып тотоу, Уға ҡоллоҡ итеү ҡушылды. Һәм миңә мосолмандарҙың беренсеһе булырға бойоролдо» («әз-Зумар», 11-12).

Ғаләмдәр ғорурлығы Әфәндебеҙҙән һуң беренсе мосолман – ҡатыны **хәҙрәти Хәҙисә** раҙыйаллаһу ғәнһә була.

Ғаләмдәрҙең Әфәндеһе ҡәүеменең мыҫҡыллау, шаяртыу һәм яфалау кеүек насар мөнәсәбәтенә дусар булып, ҡайғы-борсоулы хәлдә өйөнә ҡайтҡас, Аллаһ Тәғәлә Уның ғазаптарын хәҙрәти Хәҙисә инәбеҙҙең йыуатыусы һәм өмөт биреүсе һүҙҙәре менән еңеләйтә, илаһи ярҙамы менән Уның вазифаһын яйлаштыра.[138]

Хәҙрәти Хәҙисә раҙыйаллаһу ғәнһә иман килтергәс, Әфәндебеҙҙең ҡыҙҙары **хәҙрәти Роҡыя, Өммөгөлсөм** һәм **Фатима** ла мосолман була.[139]

Хәҙрәти Ғәли кәррәмаллаһү вәжһәһ Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм менән хәҙрәти Хәҙисәнең намаҙ уҡығандарын күрә лә:

«Нимә был?» – тип һорай.

Аллаһ Рәсүле салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм:

«Был – Аллаһтың үҙе өсөн һайлаған дине. Мин һине берҙән-бер Аллаһҡа иман килтерергә һәм ғибәҙәт ҡылырға, һис бер файҙаһы һәм зарары булмаған Ләт һәм Ғуззәне кире ҡағырға саҡырам!» – тип белдерә.

Хәҙрәти Ғәли раҙыйаллаһу ғәнһү:

138 Ибне Һишам, I, 259.
139 Ибне Сәғд, VIII, 36.

«Мин был дин тураһында ошоға тикле бер ҙә ишеткәнем юҡ! Атайым Әбү Талибтан һорамайса бер ни ҙә эшләмәм!» – ти.

Ғаләмдәр ғорурлығы Әфәндебеҙ ул ваҡыттарҙа өндәү эшен йәшерен-йәшерен генә алып барғанға күрә:

«Әй Ғәли! Әгәр мосолман булмайһың икән, Һиңә һөйләгән был нәмәне йәшереп һакла, халыкҡа сығарма!» – тип һорай.

Хәҙрәти Ғәли ул төндө көтөп ҡарай. Аллаһ Тәғәлә уның күңелендә исламға мөхәббәт уята. Иртән Пәйғәмбәр Әфәндебеҙ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм янына барып, Хәҙрәти Ғәли ислам тураһында һорауҙар бирә. Яуаптар алғас, Аллаһ Рәсүле ҡушҡанды шундуҡ үтәп, мосолманлыҡ ҡабул итә. Атаһынан тартынып, күпмелер ваҡыт мосолманлығын йәшереп йөрөй. Хәҙрәти Ғәлигә ул саҡтарҙа ун йәштәр була (Ибне Исхаҡ, 118 б.; Ибне Сәғд, III, 21).

Пәйғәмбәр Әфәндебеҙ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм, намаҙ уҡырға теләгәндә, хәҙрәти Ғәли разыйаллаһу ғәнһү менән бергә Мәккә үҙәнлектәренә таба сығып китәләр һәм шунда кешеләрҙән ҡасып намаҙ ҡылалар, кис өйгә ҡайталар. Аллаһ теләгән ваҡытҡа ҡәҙәр был ана шулай дауам итә.

Әбү Талиб улының һәм һөйөклө туғанының йәшерен-йәшерен намаҙ уҡыуҙарын белеп алғас, Пәйғәмбәр Әфәндебеҙ яратҡан ағаһын да исламға дәшә. Әбү Талиб был саҡырыуға былай тип яуап бирә:

«Әй туғанымдың улы! Аталарымдың диненән айырылырға минең көсөм етмәйәсәк! Ләкин Һин Үҙең ебәрелгән менән ғәмәл ҡылыуҙы дауам ит! Валлаһи, мин иҫән саҡта, Һиңә берәү ҙә зыян һала алмаясаҡ!»

Хәҙрәти Ғәлигә иһә:

«Балам! Ул һине бары хәйерле нәмәгә һәм яҡшылыҡҡа ғына саҡырыр! Һин Уның юлын ныҡ тот, Унан һис айырылма!» – ти (Ибне Һишам, I, 265).

Ғабдуллаһ ибне Мәсғүд[140] разыйаллаһу ғәнһү, сауҙа менән Мәккәгә килгәс, Аллаһ Рәсүле салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмде хәҙрәти Хәҙисә һәм хәҙрәти Ғәли менән бергә Ҡәғбәне тауаф иткән саҡта күрә һәм был ваҡытта

140 **Ғабдуллаһ ибне Мәсғүд** разыйаллаһу ғәнһү беренсе мосолмандарҙан була. Нәҫеле Әбү Ғабдеррахмандан килә. Мосолманлыҡ алыу көнөнән башлап, хәҙрәти Пәйғәмбәр янынан китмәй һәм Уға хеҙмәт итеүҙән тәм таба. Ибне Мәсғүд зәғиф, ябыҡ кеше була. Татлы тауышы, һөйкөмлө йөҙө менән айырылып тора. Ул мосолманлыҡ ҡабул иткәндә, мосолмандарҙың һаны бик әҙ була. Мөшриктәр уны Мәккәлә тыныслыҡта ҡалдырмай. Ул Мәҙинәгә күсенеп, Муғаз ибне Жәбәл янына һыйына. Хәҙрәти Пәйғәмбәрҙең һижрәтенән һуң, Мәҙинәлә урынлашып ҡала. Барлыҡ һуғыштарҙа ҡатнаша. Хәҙрәти Пәйғәмбәр уның Ҡөрьән уҡыуын тыңлауҙан бик хушлана. Тәфсир, хәдис һәм фикһ өлкәләрендә киң ғилемле бик күп ғалим тәрбиәләй. Айырым алғанда, Ҡуфә ғалимдары уның риүәйәттәрен һәм ҡараштарын ҡулланып, ҡайһы бер фикһи хөкөмдәрҙе сығаралар. Ибне Мәсғүд үҙенән 848 риүәйәт тапшыра. Хәҙрәти Ғосман осоронда Ҡуфә ҡаҙыйлығынан Мәҙинәгә ҡайта һәм, оҙаҡ та үтмәй, алтмыш йәшендә шунда вафат була.

хәҙрәти Хәҙисәнең ҡапланыу-кейенеүгә бик иғтибар биреүен иҫкә ала (Зәхәби, «Сийәр», I, 463).

Уфәйф (Ғафиф) әл-Кинди сауҙа өсөн Мәккәгә килә һәм Ғәббәс раҙыйаллаһу ғәнһүнең өйөндә ҡунаҡ була. Уфәйф Пәйғәмбәр Әфәндебеҙҙең, хәҙрәти Хәҙисә һәм хәҙрәти Ғәлиҙең Ҡәғбәлә намаҙ уҡығандарын күрә, Ғәббәс раҙыйаллаһу ғәнһүҙән улар хаҡында мәғлүмәт биреүен һорай. Хәҙрәти Ғәббәс улар тураһында һөйләгәс:

«Валлаһи, мин ер йөҙөндә был дингә ышанған ошо өс кешенән ҡала һис кемде белмәйем!» – ти.

Уфәйф раҙыйаллаһу ғәнһү хаҡ дин тураһында мәғлүмәт менән бүләкләнгәс, һуңынан гел:

«Аһ, шул ваҡытта иман килтерһәм, икенсе ир-ат мөьмин мин булыр инем! Уларҙың дүртенсеһе булырға бик теләр инем!» – тип, үкенесен белдерә торған була (Ибне Сәғд, VIII, 18; Ибне Хажәр, *«әл-Исабә»,* II, 487).

Пәйғәмбәр Әфәндебеҙҙең ирекле ҡоло **Зәйед бинте Харисә** раҙыйаллаһу ғәнһү хәҙрәти Ғәлиҙән һуң мосолманлыҡ ала, намаҙ уҡый башлай, Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмдән айырылмай, уға гел хеҙмәттә була. Таифле яуыз башлыҡтарҙың Пәйғәмбәр Әфәндебеҙгә атҡан таштарын үҙ кәүҙәһе менән ҡаплап, ҡан эсендә ҡалырлыҡ фиҙакәр һөйөү менән үҙен Аллаһ Рәсүленә бағышлай, быға ҡаршы Ғаләмдәрҙең Әфәндеһенең шәхси мөхәббәте һәм хөрмәте менән бүләкләнә.

Рәсүл Әкрәм салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмдең хәҙрәти Зәйедкә мөхәббәте тураһында хәҙрәти Ғүмәр раҙыйаллаһу ғәнһүнең түбәндәгесә шаһитлығы иғтибарга лайыҡ:

Хәҙрәти Ғүмәр раҙыйаллаһу ғәнһү Зәйедтең улы Үсамәгә өс мең ярым дирһәм бағышлай, үҙ улы Ғабдуллаһҡа бынан биш йөҙ дирһәмгә аҙыраҡ бирә. Ғабдуллаһ атаһы – хәҙрәти Ғүмәрҙән быны сәбәбен һорай:

«Үсамәне ни өсөн минән өҫтөн ҡуяһың? Ул һуғышта минән күберәк ҡатнашманы бит!»

Хәҙрәти Ғүмәр раҙыйаллаһу ғәнһү тиңдәшһеҙ ғәҙеллеге менән бергә күңел байлығын, тыйнаҡлыҡ һәм буйһоноусанлыҡтың иң юғары дәрәжәһен раҫлап, шундай матур яуап бирә:

«Улым! Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм уның атаһын һинең атаңдан нығыраҡ ярата ине. Үсамәгә мөхәббәте лә һиңә ҡарата һөйөүҙән көслөрәк ине. Ана шул сәбәпле Рәсүлүллаһтың һөйгәнен үҙем һөйгәндән өҫтөнөрәк ҡуйҙым» (Тирмизи, «Мәнакиб», 39).

Ошо һәм быға оҡшаш бик күп башҡа миҫалдарҙа күренгәнсә, әсхәбе кирам Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм һөйгәндәрҙе үҙҙәре яратҡандан өҫтөнөрәк тота.[141]

Хәҙрәти Әбү Бәкер раҙыйаллаһу ғәнһү пәйғәмбәрлеккә саҡлы ла Пәйғәмбәр Әфәндебеҙҙең дуҫы була. Бала сағынан уҡ Уның күркәм әхлағына, тоғролоғона һәм ышаныслылығына шаһит зат. Күркәм әхлаҡлы булараҡ, һис ялған һөйләмәүсе бер кешенең Йәнәбе-Хаҡҡа ҡарата ялған нәмә һөйләүенең мөмкин түгеллегенә инана. Шуға күрә Аллаһ Рәсүле салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм уны исламға өндәгәндә, һис икеләнеп тормай, саҡырыуҙы ҡабул итә.[142]

Ғаләмдәр ғорурлығы Әфәндебеҙ был хаҡтағы хәҙис шәрифендә:

«Аллаһ мине һеҙгә пәйғәмбәр итеп ебәргәндә, башта миңә: «Һин алдаҡсы!» – тинегеҙ. Ләкин Әбү Бәкер: «Ул дөрөҫөн һөйләй», – тине һәм йәне менән дә, малы менән дә миңә бик булышты», – тип белдерә (Бохари, «Әсхәбүн-Нәби», 5).

Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмде бер нәмә лә хәҙрәти Әбү Бәкерҙең мосолманлыҡ ҡабул итеүенән нығыраҡ һөйөндөрмәгән. Хәҙрәти Әбү Бәкер раҙыйаллаһу ғәнһү мосолман булғас, мосолманлығы тураһында бер ҙә оялмайынса хәбәр иткән һәм башҡа кешеләрҙе лә Аллаһ Тәғәләгә һәм Уның Рәсүленә иман килтерергә саҡыра башлаған.[143]

Пәйғәмбәр Әфәндебеҙҙең тормошонда хәҙрәти Әбү Бәкерҙең бүтәндәрҙән айырылып торған, мөһим урыны бар. Сөнки дәғүәт эше ысынға аша алһын өсөн, өс шарттың үтәлеүе кәрәк:

1. Юғары фекер, идея.
2. Шул фекер тирәһендә туплаған был ҡараш яҡлы кешеләр.
3. Матди мөмкинлек.

Юғары фекер исламдың асылы, йөкмәткеһе ине, был вәхи менән раҫлана. Хәҙрәти Әбү Бәкер раҙыйаллаһу ғәнһү ҡалған ике факторҙың үтәлеүендә мөһим вазифа башҡара. Йәғни уртаҡ ҡарашлы кешеләр тупланыу унан башлана. Ул мөбәрәк сәхәбәнең ҙур байлығы төрлө ислами хеҙмәттәрҙе тормошҡа ашырыу менән бергә, мосолман ҡолдарҙың һатып алынып азат ителеүе кеүек, дәғүәттең матди тарафында ла файҙаланыла.

Был ике мәсьәләне асыҡлап үтәйек. Хәҙрәти Әбү Бәкер менән Пәйғәмбәр Әфәндебеҙҙең йәш саҡтарҙан уҡ килгән иптәшлеге, бергә йөрөүе, пәйғәмбәрлек вазифаһы йөкләнгәндән һуң, юғары рухлы, ныҡ дуҫлыҡҡа әйләнә.

141 Хәйсәми, VI, 174; Ибне Сәғд, IV, 30.
142 Ибне Кәҫир, *«әл-Бидайә»,* III, 78.
143 Ибне Кәҫир, *«әл-Бидайә»,* III, 80-81.

Хәҙрәти Әбү Бәкер раҙыйаллаһу ғәнһү тәүге иман килтереүселәрҙең береһе булыу ғына түгел, иманына тамсы ла шик-шөбһә төшөрмәйенсә, **«Сиддыҡ»** сифатын да ҡаҙана. Унан һуңғы осорҙарҙа ла исламдың үҫеүе һәм таралыуы өсөн матди һәм рухи фиҙакәрлеген туҡтатмай һәм бөтә мал-мөлкәтен Аллаһ юлына тота.

Мөхәббәттең шарты, ғашиҡлыҡтың ҡануны – һөйгән кешегә ҡарата яратыу хисе сәбәпле, ул кеше яратҡан нәмәләрҙе лә һөйөү, уның теләктәрен үҙеңдекенән өҫтөнөрәк ҡуйыу, һөйгәнең хаҡына һәр нәмәне ҡорбан итә алыу. Хәҙрәти Әбү Бәкер раҙыйаллаһу ғәнһүнең хәйәте Аллаһ Рәсүленә ғашиҡлыҡ менән бәйләнгәнлегенә һәм Уның тормошо менән иретеп йәбештергәндәй ҡушылғанлығына миҫалдар бихисап.

Бер көндө Йөрәктәр солтаны Әфәндебеҙҙең ауырып киткәнен ишеткән хәҙрәти Сиддыҡ борсолоуынан үҙе лә урынға йығыла. Әлеге ике дуҫ араһындағы юғары мөхәббәттең ике йәндең берләшеүенә килтереүе сәбәпле, Аллаһ Рәсүле салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм:

«Әбү Бәкер миндә, мин иһә унда. Әбү Бәкер донъяла һәм әхирәттә ҡәрҙәшем ул», – тип (Дәйләми, I, 437), рухи бергәлекте һәм уның йөрәктән йөрәккә күсеп сағылышын белдергән.

Үлем түшәгендә ваҡытта Әфәндебеҙ ғәләйһис-салатү үәс-сәләәмдең:

«Бөтә ишектәр ябылһын, бары Әбү Бәкерҙеке генә ҡалһын!» – тип (Бохари, «Әсхәбүн-Нәби», 3) хөрмәтен белдереүе – хәҙрәти Әбү Бәкер менән араларындағы рухи бәйләнеш һәм иҫ киткес яҡынлыҡтың иң күркәм сағылышы.

Билали Хабәши һәм **уның инәһе** лә Аллаһ Рәсүле кешеләрҙе исламға йәшерен өндәй башлаған тәүге көндәрҙә мосолман була. Хәҙрәти Билал раҙыйаллаһу ғәнһү – мосолманлығын халыҡҡа асҡан тәүге ете кешенең береһе. Диненән йөҙ сөйөргән өсөн, ҡәүеме тарафынан иң ауыр ғазаптарға дусар ителә. Яҙалап, көсләп, исламдан баш тартырға мәжбүриләнгән сағында: «Әхәд! Әхәд! Аллаһ бер! Аллаһ бер!» – ти.

Хәҙрәти Әбү Бәкер раҙыйаллаһу ғәнһү, хәҙрәти Билалдың һәм уның әсәһенең хаҡын түләп, уларҙы ҡоллоҡтан азат итә.[144]

Әбү Бәкер раҙыйаллаһу ғәнһү әлеге ғәмәле менән Пәйғәмбәрҙең илтифатына лайыҡ була, мәрхәмәт һәм йомартлыҡ символы булараҡ мәңгелек ат ҡаҙана.

Хәҙрәти Мәүләнә ҡуддисә сирруһ, был ваҡиғаны ихлас күңел теле менән тасуирлап, түбәндәгесә риүәйәт ҡыла:

144 Ибне Сәғд, III, 232; Хәким, III, 319.

«Билали Хабәшизең мосолманлығы арҡаһында ҡурҡыныс ғазаптарға дусар булғанын ишеткән хәҙрәти Сиддыҡ хәҙрәти Мостафаның ҡаршыһына сыға һәм исламға тоғро Билалдың хәлен аңлатып бирә:

«Ул – ғаләмгә билгеле мөбәрәк зат, Һиңә ғашиҡ, һиңә мөхәббәт менән яныусы бәндә. Шуға күрә залимдар фәрештәгә тиң ул кешегә золом ҡыла. Ғәйепһеҙ килеш ҡанаттарын ҡайыралар. Ул олуғ хазинаны ширк һәм ғисъян тупрағына күмергә теләйҙәр».

«Яндырыусы ҡояш ҡаршыһында ҡыҙған ҡомға яткыралар, яланғас тәнен энәле ботаҡтар менән ҡыйнайҙар».

«Ләкин ул тәненән ҡандары шишмә кеүек аҡҡан саҡта ла: «Аллаһ – бер, Аллаһ – бер!» – ти, Хаҡ Тәғәләгә сәждә ҡылыуҙан баш тартмай».

«Мәрхәмәтлелеге үә шәфҡәтлелеге арҡаһында хәҙрәти Әбү Бәкерҙең һәр күҙәнәге ҡыҙғаныу һәм борсоу тулы тел менән Билалдың хәлен хәҙрәти Пәйғәмбәргә бик ҙур ҡайғы эсендә тәфсилләп һөйләй».

«Ахырҙа күңелендәге ниәтте аса: «Йә Рәсүлуллаһ! Уны һатып алырға теләйем. Бөтә мөлкәтемде тоторға әҙермен. Йәнәбе-Хаҡҡа күңелен биргән, Уның һәм Рәсүленең ҡолона әйләнгән, шуға күрә Аллаһ дошмандарының асыуын сығарған, ғазаптарға дусар булған ул мөбәрәк бәндәне ундай хәлдән ҡотҡармай, был йәнемә донъяла тыныслыҡ табылмаҫ»».

«Хәҙрәти Мостафа саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм бынан бик ҡәнәғәт ҡала һәм: «Әй Аллаһтың һәм Уның Рәсүленең мәрхәмәтле дуҫы! Был сауҙала мин һиңә иптәш булырмын...» – ти».

«Хәҙрәти Әбү Бәкер шундуҡ Билалдың хужаһы янына юл тота. Кисергән яфа-ғазаптарҙан һуң Билал аңһыҙ ята. Хәҙрәти Билалдың хужаһы булған мәрхәмәтһеҙ бәндәгә Әбү Бәкер тоҙло-боросло һүҙҙәр яуҙыра: «Әй ҡәбәхәт! Әй асыуҙан йөҙө ҡаралған мәрхәмәтһеҙ! Аллаһтың был дуҫын ник ҡыйнайһың? Әй инсафһыҙ! Был ниндәй нәфрәт, был ниндәй яуыҙлыҡ? Әй мәрхәмәт хисе фәҡире! Үҙеңде кеше тип һанайһыңмы? Әй кешелектән мәхрүм йән, асыу килтергес бәндә! Һин кеше ҡиәфәтендәге оятһыҙ нәмә!..»

«Был һүҙҙәрҙән һуң Әбү Бәкер раҙыйаллаһу ғәнһү ул әҙәмдең ас ауыҙын аҡса менән томалай. Был хәлгә Билалдың әфәндеһе шаҡтай аптырай һәм Әбү Бәкерҙең ҡыланышын иҫе китеп күҙәтә».

«Уның был аптырауын күреп алған Сиддыҡ хәҙрәттәре ул йүнһеҙгә былай ти: «Әй ахмаҡ! Һин бала шикелле, бер сәтләүек хаҡына миңә баһаһыҙ ынйыны бирҙең, тик быны үҙең аңламайһың! Белмәйһең бит: Билал – ике донъя торорлоҡ байлыҡ. Мин уның күңеленә ҡарайым, һин иһә тәненең төҫөнә...»

«Әгәр һин тағын бер аҙ һатыулашһаң, уны һатып алыр өсөн тағы ла күберәк биргән булыр инем. Тағы ла нығыраҡ торһаң, нәмәм бар, шуны бирер, хатта бурысҡа керер инем. Унда ла был алыш-бирештән мин отҡан булып ҡалыр инем! Әй меҫкен! Шуны яҡшы төшөн: йәүһәрҙең ҡиммәтен бары ҡойомсо ғына белә».

Хәҙрәти Мәүләнә ҡуддисә сирруһ әлеге ҡиссала мәрхәмәт һәм шәфҡәтлелектең юғары үрнәген генә күрһәтеп ҡалмайынса, инсани камиллыҡтың баһаһыҙлығын, йәғни кешене рухи төҙөлөшө ҡаршында донъя байлыҡтарының буш нәмә тип ҡаралыуын белдереп, күңелдәребеҙгә бөйөк бер хәҡиҡәтте һеңдерә.

Хәҙрәти Әбү Бәкер раҙыйаллаһу ғәнһү был ғәлийәнәп ғәмәле менән Рәсүлүллаһ саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләмгә ҡарата оло мөхәббәтен йәнә бер тапҡыр раҫлай.

Хәҙрәти Әбү Бәкер раҙыйаллаһу ғәнһүнең Аллаһ Рәсүле саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләмде сикһеҙ һөйөүенең бер нисә билдәһе:

-Ер йөҙөнә Ул алып килгән Ҡөрьәни-Кәримде һәм ислам хөкөмдәрен тәне-йәне менән һөйөп, улар ҡушҡанса ғәмәл ҡылыу.

-Уның өммәтенә шәфҡәт һәм мәрхәмәт күрһәтеү, уларға файҙа килтерерҙәй мәсьәләләрҙә тырышлыҡ ҡуйыу.

-Донъялыҡ малына әһәмиәт бирмәү, кәрәкһә, фәҡирлеккә әҙер һәм разый булыу.

-Уның менән күрешергә теләү.

-Уны йыш-йыш иҫкә алыу.

Халид ибне Сәид раҙыйаллаһу ғәнһүнең һидәйәткә ирешеүенә ҡурҡыныс төш күреүе этәрә. Бер төндә төшөндә ул ҙур утлы соҡор ситендә торғанын, атаһының уны шул ут эсенә этеп төшөрөргә маташҡанын, Рәсүлүллаһ саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләмдең иһә уны шундуҡ биленән тотоп, ут эсенә төшөүҙән ҡотҡарғанын күрә. Ҡурҡып уянғас, үҙ-үҙенә:

«Аллаһ менән ант итәм, был – ысын төш!» – ти ҙә, хәҙрәти Әбү Бәкер менән Пәйғәмбәр Әфәндебеҙ янына барып, ислам ҡабул итә.

Атаһы Халид улының мосолманлыҡ алғанын ишеткәс, уны кәмһетеп:

«Әй йүнһеҙ! Ыҫҡын бынан! Валлаһи, һинең ризығыңды ла киҫәсәкмен!» – ти.

Халид:

«Һин миңә насип нәмәгә ҡомасауларға тырышһаң да, Аллаһ, һис шикһеҙ, мине ашатасак!» – ти.

Хабәш иленә күсенгәнсе, хәҙрәти Халид Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмдән һис айырылмай, һәр саҡ янында була (Хәким, III, 277-280).

Һуңыраҡ Халидтың ҡатыны Өмәйнә, ҡустыһы **Ғәмр** һәм уның ҡатыны **Фатима** ла ислам дине менән бүләкләнә.

Дингә өндәү йәшерен рәүештә барған был көндәрҙә Әбү Бәкер раҙыйаллаһу ғәнһүнең кәңәше һәм аралашсылығы менән **Әбү Фүкәйһә, хәҙрәти Ғосман, Зөбәйер ибне Ғаууам, Ғабдуррахман ибне Ғауф, Сәғъд ибне Әбү Ваҡкас, Тальхә ибне Ғубәйдуллаһ** раҙыйаллаһу ғәнһүм әжмәғин иман ниғмәтенә тейенәләр.[145]

Хәҙрәти Ғосман раҙыйаллаһу ғәнһү үҙ башынан кискән бер ваҡиғаны Пәйғәмбәр Әфәндебеҙгә былай тип тасуирлай:

«Йә Аллаһтың Рәсүле! Дәмәшктә саҡта йоҡомһорап торған миҙгелдә тауыш ишеттек:

«Әй йоҡолағылар! Уянығыҙ! Сөнки Мәккәлә Әхмәт пәйҙә булды». Мәккәгә ҡайтыуыбыҙға, һеҙҙең пәйғәмбәр булғанлығығыҙ тураһында хәбәр алдыҡ» (Ибне Сәғд, III, 255).

Тальхә ибне Ғубәйдуллаһ раҙыйаллаһу ғәнһү былай тип бәйән итә:

«Мин Бусра йәрминкәһендә ваҡытта, христиан монахы кешеләрҙән:

«Арағыҙҙан Хәрам халҡынан берәйһе бармы?» – тип һораны.

«Эйе! Бына мин бар», – тинем.

Монах:

«Әхмәт пәйҙә булдымы?» – тип һораны.

Мин:

«Ҡайһы Әхмәт?» – тинем.

Монах:

«Әхмәт ибне Ғабдуллаһ ибне Ғәбделмотталиб! Ул Мәккәлә килеп сығасаҡ, пәйғәмбәрҙәрҙең һуңғыһы буласаҡ. Хәрамдан китеп, хөрмәле, ташлы, уңышһыҙ ерҙәргә һижрәт ҡыласаҡ. Уға буйһонорға кәңәш итәм һиңә!» – тине.

Монахтың һөйләгәндәре күңелемә уйылып ҡалды. Ул ерҙән шундуҡ китеп, Мәккәгә ҡайттым.

«Берәй нәмә булдымы әллә?» – тип һораным.

145 Ибне Һишам, I, 268.

«Эйе, булды! Ғабдуллаһтың улы Мөхәммәдүл Әмин үҙенең пәйғәмбәр булғанын белдерҙе. Әбү Бәкер ҙә уны яҡланы», – тинеләр (Ибне Сәғд, III, 215).

Әбү Ғөбәйҙә ибне Жәррaһ, Әбү Сәләмә, Әрҡам ибне Әбил-Әрҡам, Ғосман ибне Мәзғун, Әсмә бинте Әбү Бәкер, Хаббәб ибне Әрәт, Ғабдуллаһ ибне Мәсғуд, Ғабдуллаһ ибне Жәхш, Жәғфәр ибне Әби Талиб, ҡатыны Әсмә бинте Өмәйс, Әбү Хузәйфә, Ғәмир ибне Фүһәйрә раҙыйаллаһу ғәнһүм әжмәғин – тәүге мосолмандар булыу бәхетенә ирешкән заттарҙың ҡайһы берҙәре.

Дәрул-Әрҡам – тәүге мосолмандарҙы укытыу-тәрбиәләү үҙәге

Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм беренсе өс йылды исламды йәшерен рәүештә тарата, саҡырыуын ҡабул итмәүселәрҙән был мәсьәләне башҡаларға һөйләмәүен үтенә.

Пәйғәмбәрлектең беренсе йылында Әрҡам ибне Әбил-Әрҡам раҙыйаллаһу ғәнһү мосолманлыҡ ҡабул иткәс, әсхәбе-кирам уның өйөндә йәшерен йыйыла башлай.

«Дәрул-ислам» исеме менән дә билдәле «Дәрул-Әрҡам» Мәккәлә, Сафа тауы янында урынлашҡан була. Пәйғәмбәр Әфәндебеҙ ғәләйһис-саләтү үәс-сәләәм, ҡөрәйеш мөшриктәренән ҡасып, ошо мөбәрәк өйҙә һыйына, Үҙе янына килеүселәргә шунда ислам тураһында һөйләй, Ҡөрьәни-Кәрим уҡый һәм өйрәтә. Унда бергәләп намаҙ уҡыйҙар. Бер төркөм кеше ислам менән ошонда таныша.

Пәйғәмбәрлектең алтынсы йылында, хәҙрәти Ғүмәр раҙыйаллаһу ғәнһү мосолманлыҡ ҡабул иткәнсе, был йорт исламға өндәү һәм дин өйрәтеүҙә ҙур эштәр башҡара.

Әрҡам раҙыйаллаһу ғәнһү Дәрул-Әркамды һуңынан ваҡф мөлкәте итеп тапшыра. Был хаҡта таныҡнәмәһе былдай була:

«Бисмилләһир-рахманир-рахим. Был – Әрҡамдың Сафанан бер аҙ ситтәрәк торған йорто хаҡында васыят анты: уның ере Хәрами Шәрифтән һаналғанға күрә, ул да хәрам хәлендәлер, ҡағылғыһыҙҙыр. Һатылмаҫ һәм мираҫ итеп тапшырыла алмаҫ. Һишам ибн Ғас һәм уның ирекле ҡоло быға шаһит» (Ибне Сәғд, III, 242-244; Хәким, III, 574-575/6129).

Дәрул-Әрҡам хәҙерге заманда, Сәғүд Ғәрәбстаны короллеге тарафынан емерелеп, Хәрам Шәриф территорияһына ҡушылған, йәғни асылына кире ҡайтарылған.

Пәйғәмбәр Әфәндебеҙ саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм пәйғәмбәрлектең тәүге өс йылын ҡаса-боҫа дингә өндәү менән үткәрә. Дәғүәттең йәшерен алып барылыуы Йәшәйеш нурының ниндәйҙер бер яфа-ғазап йә ауырлыҡҡа дусар булыуынан ҡурҡыуға түгел, дини хеҙмәтте һаҡлауға бәйле ине. Сөнки дин килтереү тураһында асыҡ иғлан итеү тураһында бер илаһи әмер ҙә хәбәр ителмәй. Әгәр был осорҙа ислам асыҡтан-асыҡ иғлан ителһә, әле яңы ғына иман килтергән күбеһе фәҡир һәм зәғиф мосолмандарға ҡурҡыныс янар, уларҙың һәләк ителеүе иһә диндең башланғансы уҡ юҡҡа сығыуына килтерергә мөмкин ине.

Дәрул-Әрҡам ваҡиғаһынан ислами нигеҙҙәргә бәйле бындай нәтижәләр сығарырға мөмкин:

1. Кәрәк саҡта йәшеренлек дәғүәттең нигеҙе булырға тейеш.

2. Уҡытыу-һәм тәрбиә – теләһә ҡайһы ижтимағи, дини һәм сәйәси ваҡиғаның ысынға ашыуында беренсе һәм зарури аҙым. Кешеләрҙең ниндәйҙер бер сифат алыуы өсөн, дәғүәттең диалектика (мантиғы) һәм әхлаҡ менән тәьмин ителеүе шарт.

Шуға күрә ислами ғәмәлдәрҙә ҡиәмәткә тотоласаҡ юл һәм ҡулланыласаҡ ысул – Пәйғәмбәр Әфәндебеҙ саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләмдең әлеге стратегияһы нигеҙендә хәрәкәт итеү. Исламдың яңынан торғоҙоу йәки хаҡ дин бөтөнләй булмаған ерҙәрҙә уны таратыу өсөн тырышлыҡ ҡуйғанда, әлеге уҡытыу-тәрбиә эшсәнлегенең беренсе сиратта иғтибарға алыныуы кәрәк.

ПӘЙҒӘМБӘРЛЕКТЕҢ ДҮРТЕНСЕ ЙЫЛЫ

Ҡушылған нәмәне асыҡ ҡыл: иң яҡындарыңды киҫәтеп ҡуй

Өс йыл дауам иткән йәшеренлек осоронан һуң, йәғни пәйғәмбәрлектең дүртенсе йылында Аллаһ Тәғәлә былай тип бойора:

فَاصْدَعْ بِمَا تُؤْمَرُ وَأَعْرِضْ عَنِ الْمُشْرِكِينَ إِنَّا كَفَيْنَاكَ الْمُسْتَهْزِئِينَ

«(Әй Рәсүлем! Инде) **Һиңә ҡушылғанды асыҡ ҡыл! Мөшриктәрҙән йөҙ сөйөр. Һине кәмһетеүселәрҙе юҡ итер өсөн, Һиңә Беҙ етәбеҙ!»** («әл-Хижер», 94-95).

Был аяти кәримәләр менән дингә өндәүҙең асыҡтан-асыҡ алып барылырға тейешлеге әмер ителә. Башҡа бер аяти кәримәлә был мәсьәлә тағы ла асыҡ итеп, хатта киҫәтеү рәүешендә әйтелә:

يَاأَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنْزِلَ اِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ وَاِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَّغْتَ
رِسَالَتَهُ وَاللّٰهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ اِنَّ اللّٰهَ لاَ يَهْدِى الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ

«Әй Рәсүл! Һиңә иңдерелгәнде ирештер! Әгәр быны эшләмәһәң, Уның илселек вазифаһын үтәмәгән булырһың! Аллаһ Һине кешеләрҙән һаҡлаясаҡ. Шикһеҙ ки, Аллаһ кафырҙар йәмғиәтен һидәйәткә ирештермәҫ» («әл-Маидә», 67).

Хәҙер инде Аллаһ Рәсүле салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм Йәнәбе-Хаҡ ҡушҡанса:

قُلْ يآ اَيُّهَا النَّاسُ اِنِّى رَسُولُ اللّٰهِ اِلَيْكُمْ جَمِيعًا الَّذِى لَهُ مُلْكُ السَّمَوَاتِ
وَالْاَرْضِ لآَ اِلٰهَ اِلاَّ هُوَ يُحْيِى وَيُمِيتُ فَاٰمِنُوا بِاللّٰهِ وَرَسُولِهِ النَّبِىِّ
الْاُمِّىِّ الَّذِى يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَكَلِمَاتِهِ وَاتَّبِعُوهُ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ

«Әйт: Әй кешеләр! Тәхҡиҡ мин – Аллаһтың барығыҙға ебәргән Рәсүлемен. Аллаһ – бөтә күктәрҙең һәм ерҙең хужаһы. Унан башка илаһ юҡ. Ул терелтеүсе лә, үлтереүсе лә! Шулай икән, Аллаһҡа һәм

(Унының) **өмми Рәсүленә (Ул Аллаһҡа һәм Унының һүҙҙәренә ышана) иман килтерегеҙ һәм Уға эйәрегеҙ, тоғро юлды табырһығыҙ!»** – тип («әл-Әғрәф», 158), кешеләрҙе асыҡтан-асыҡ исламға өндәй башлаясаҡ.

Әммә быны ҡайҙан һәм нисек башлаясағын әле уйланып ҡына йөрөгәндә, башҡа бер вәхи инде:

وَأَنذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ وَاخْفِضْ جَنَاحَكَ لِمَنِ اتَّبَعَكَ
مِنَ الْمُؤْمِنِينَ فَإِنْ عَصَوْكَ فَقُلْ إِنِّي بَرِيءٌ مِّمَّا تَعْمَلُونَ
وَتَوَكَّلْ عَلَى الْعَزِيزِ الرَّحِيمِ الَّذِي يَرَاكَ حِينَ تَقُومُ

«Башта иң яҡын туғаныңды киҫәтеп ҡуй! (Әхирәт ғазабы тураһында киҫәт.) **Һиңә буйһонған мөьминдәргә** (мәрхәмәт) **ҡанатыңды ҡапла! Әгәр Һиңә ҡаршы килһәләр: «Һис шикһеҙ, мин һеҙ ҡылғандарҙан йыраҡта!» – тип әйт! Һин Ул өҫтөн һәм сикһеҙ мәрхәмәт эйәһенә тәүәккәл ҡыл! Ул һәр аяҡҡа баҫҡан ваҡытыңда һине күреп тора!»** («әш-Шуғара», 214-218).

Хәҙрәти Пәйғәмбәр саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм асыҡ рәүештә дәғүәт ҡылыуға керешкәс, илаһи әмерҙә ҡушылғанса, иң әүәл яҡын туғандарын дингә саҡырҙы. Уларға һый-хөрмәт күрһәтә. Артабан былай тип мөрәжәғәт итә:

«Әй Ғәбделмотталиб улдары! Мин шәхсән һеҙгә, дөйөм алғанда, бөтә кешеләргә пәйғәмбәр итеп ебәрелдем. Һеҙ минән ҡайһы бер мөғжизәләр ҙә күрҙегеҙ. Ҡайһығыҙ минең туғаным һәм иптәшем булыр өсөн миңә ант килтерер?»

Был һүҙҙәргә берәү ҙә әллә ни әһәмиәт бирмәй. Һәр кем ауыҙына һыу ҡаба. Ул саҡтарҙа әле бала ғына булған, ләкин иман килтергән йәмғиәттең беренсе әһелдәренән булыу дәрәжәһенә ирешкән хәҙрәти Ғәли тороп баҫып:

«Йә Аллаһтың Рәсүле! Һиңә мин ярҙамсы булырмын!» – ти.

Ундағыларҙың көләмһерәгән һәм хатта мыҫҡыллы, шаяртыу итеп ҡабул иткән ҡараштары араһында Аллаһ Рәсүленең донъяны яҡтыртҡан йылмайыулы күҙҙәре хәҙрәти Ғәлигә төбәлә. Һәм Уға ғашиҡтар бер тапҡыр булһа ла үбеп алырға зарыҡҡан мөбәрәк ҡулдары менән малайҙың башын һыйпай.[146]

Туғандары тәүге миҙгелдә динде ҡабул итергә атлығып тормаһалар ҙа, Аллаһ Рәсүленең ниәт-теләге емерелмәне, сөнки Уға Аллаһ Тәғәлә бойора ки:

146 Әхмәт, I, 111, 159; Хәйсәми, VIII, 302-303.

يٰس وَالْقُرْاٰنِ الْحَكِيمِ اِنَّكَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ

«Йә-син. Хикмәт тулы Ҡөрьән хаҡы өсөн, шөбһәһеҙ, Һин – пәйғәмбәрҙәрҙән! Дөп-дөрөҫ юлда Һин!» («Йәсин», 1-4).

وَأَرْسَلْنَاكَ لِلنَّاسِ رَسُولاً وَكَفَى بِاللّٰهِ شَهِيدًا

«…Һине кешеләргә пәйғәмбәр итеп ебәрҙек. Быға шаһит сифатында иһә Аллаһ етә!» («ән-Ниса», 79).

وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا كَافَّةً لِّلنَّاسِ بَشِيرًا وَنَذِيرًا وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ

«Беҙ Һине бөтә кешеләргә бары һөйөнөслө хәбәр биреүсе һәм киҫәтеүсе итеп ебәрҙек, тик бәндәләрҙең күбеһе быны белмәҫ» («Сәбә», 28).

قُلْ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنِّي رَسُولُ اللّٰهِ إِلَيْكُمْ
جَمِيعًا الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ

«Әйт: «Әй кешеләр! Тәҳҡиҡ мин күктәрҙең һәм ерҙең эйәһе булған Аллаһтың барсағыҙға ебәрелгән пәйғәмбәре!..» («әл-Әғрәф», 158).

Аяти кәримәләрҙә лә раҫланғанса, Аллаһ Рәсүле салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм, башҡа пәйғәмбәрҙәрҙән айырмалы булараҡ, бөтә кешелеккә ебәрелә. Быны бер хәҙис шәрифендә Үҙе былай тип аңлатып үтә:

«Миңә әүәлге пәйғәмбәрҙәрҙән береһенә лә бирелмәгән биш үҙенсәлек бирелде:

1. Бер айлыҡ юл йыраҡлығында дошман йөрәгенә ҡурҡыу һалыу менән ярҙам алдым.

2. Миңә ер йөҙө пак итеп, мәсет ҡылынды. Шунлыҡтан өммәтемдән һәр бер мөьмин, намаҙ ваҡыты еткәс, шул булған ерҙә намаҙын уҡыһын!

3. Минән әүәлге һис бер пәйғәмбәргә хәләл ҡылынмаған ғәнимәт миңә хәләл ителде.

4. Шәфәғәткә рөхсәт бирелде.

5. Минән әүәлге пәйғәмбәрҙәр бары айырым халыҡтарға ебәрелә ине. Мин иһә бөтә кешелеккә пәйғәмбәр итеп ебәрелдем» (Бохари, «Тәйәммүм», 1).[147]

147 Башҡа бер риүәйәттә Аллаһ Рәсүле тағын өс мәсьәләгә ишара яһай: *«1. Миңә жәүәмиғүл-кәлим булыу (әҙ һүҙ менән күп мәғәнә белдерә алыу) һәләте бирелде.*

Аллаһ Рәсүле салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмдең асыҡ рәүештә башҡарылған тәүге дәғүәтен ул саҡтарҙа бала ғына булған хәҙрәти Ғәлиҙән ҡала бүтән туғандары ҡабул итмәй.

Күпмелер ваҡыттан Ул туғандарын ҡабат өйөнә саҡыра. Һый-хөрмәттән һуң уларға былай тип өндәшә:

«…Әй Ғәбделмотталиб улдары! Валлаһи, ғәрәптәр араһында донъялыҡ һәм әхирәтегеҙ өсөн ҡәүеменә мин һеҙгә алып килгән нәмәнән хәйерлерәкте килтергән берәүҙе лә белмәйем.

Әй Ғәбделмотталиб улдары! Мин шәхсән һеҙгә, дөйөм алғанда, бөтә кешеләргә пәйғәмбәр итеп ебәрелдем. Был уңайҙан, һеҙ ошоғаса күрмәгән ҡайһы бер мөғжизәләрҙе лә күрҙегеҙ. Ҡайһығыҙ был вазифала миңә ярҙамсы һәм туғаным булыуҙы, шул рәүешле йәннәт менән бәхеткә ирешеүҙе ҡайһығыҙ ҡабул итә? Ҡайһығыҙ минең туғаным һәм иптәшем булыр өсөн миңә ант килтерер?»

Ғаләмдәр рәйесе Әфәндебеҙҙең был саҡырыуын да туғандарынан һис береһе хупламау ғына түгел, өҫтәүенә әле, көлөшөп, мыҫҡыллап та алалар. Бер аҙҙан улар өйҙәренә таралыша (Әхмәт, I, 159; Ибне Сәғд, I, 187; Хәйсәми, VIII, 302; Ибне Әҫир, *«әл-Камил»,* II, 63; Бәлязури, I, 119; Халәби, I, 283).

Кешенең үҙе тирәһендә йәшәгән туғандары унын һөйләгәндәрен йыраҡ ҡәрҙәштәргә ҡарағанда еңелерәк ҡабул итер. Дәғүәтте ҡабул иткәндәрҙең туғандарын да иҫәпкә алғанда, исламдың йәмғиәткә ошо ысул менән ҡыҫҡа ваҡыт эсендә үтеп керә алыуы аңлашылалыр. Әгәр дәғүәтсенең туғандары уға инанып, булышлыҡ күрһәтмәһәләр, мөрәжәғәт ителгән башҡа кешеләрҙең иман килтереүе һәм ышаныуы тағы ла ауырыраҡ бара. Шул сәбәпле Ғаләмдәр ғорурлығы салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм Әфәндебеҙ, илаһи әмерҙе лә үтәп, өндәү эшен яҡын туғандарынан башлай.

Икенсе яҡтан ҡарағанда, пәйғәмбәрҙәрҙең өндәү вазифаһын башҡарыуҙа уңышҡа ирешеүҙәре мәсьәләһендә яҡындарының ярҙам-таянысы ҙур әһәмиәткә эйә. Әлеге хәҡиҡәт үткәндәге пәйғәмбәрҙәрҙән үрнәк-өлгөләр менән Ҡөрьәни-Кәримдә былай бәйән ҡылына:

قَالُوا يَا شُعَيْبُ مَا نَفْقَهُ كَثِيراً مِّمَّا تَقُولُ وَإِنَّا لَنَرَاكَ فِينَا
ضَعِيفًا وَلَوْلاَ رَهْطُكَ لَرَجَمْنَاكَ

2. *Пәйғәмбәрлек минең менән бөттө һәм мөһөрләнде, минән һуң һис бер пәйғәмбәр килмәйәсәк.*

3. *Йоҡлаған ваҡытымда миңә ер йөҙө хазиналарының асҡысы килтерелде һәм алдыма ҡуйылды»* (Мөслим, «Мәсәжид», 5, 6).

«Әйттеләр: «Әй Шөғәйеб! Һөйләгәндәреңдең күбеһен аңламайбыҙ һәм ысынында Һине үҙ арабыҙҙа зәғиф тип күрәбеҙ. Әгәр туғандарың булмаһа, Һине таштар атып ҡыуыр инек!..»» («Һуд», 91).

Хәҙрәти Лут ғәләйһиссәләм дә ҡәүеменең боҙоҡлоғо ҡаршында сараһыҙ ҡалғанда, үҙенә таяныс булырҙай туғандары юҡлығына ҡайғырып, былай тигән:

لَوْ أَنَّ لِي بِكُمْ قُوَّةً أَوْ آوِي إِلَى رُكْنٍ شَدِيدٍ

«...Әгәр минең һеҙгә ҡаршы (ҡуйырлыҡ) **ҡеүәтем етһә ине йәки бер көслө йәмәғәткә һыйына алһам ине»** («Һуд», 80).

Ислам туғандарҙы һаҡлауға, тәрбиәләүгә айырым иғтибар бирә. Шуға күрә кеше, бәндәләрҙең иман ниғмәте менән хөрмәтләргә теләһә, һәр нәмәнән әүәл үҙ ғаиләһен һәм туғандарын ҡайғыртырға тейеш.

Аллаһ әйтә:

وَأُوْلُو الْأَرْحَامِ بَعْضُهُمْ أَوْلَى بِبَعْضٍ فِي

كِتَابِ اللهِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُهَاجِرِينَ

«... Аллаһ хөкөмөнә күрә, туғандар ҙа бер-береһенә башҡа мөьминдәрҙән һәм мөһажирҙарҙан яҡыныраҡ...» («әл-Әхзәб», 6).

Пәйғәмбәр Әфәндебеҙҙең Сафа тауында ҡөрәйешлеләрҙе исламға саҡырыуы

Дәғүәтте иң яҡындарҙан башлау әмерен алған Йәшәйеш нуры ғәләйһиссаләтү үәс-сәләәм бер көндө Сафа тауына күтәрелеп, ҡөрәйеш ҡәбиләһенә мөрәжәғәт итә. Ҡәбилә ағзалары, был саҡырыуға ҡолаҡ һалып, Сафа тауы янына килә. Аллаһ Рәсүле саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм бейек бер ҡая өҫтөнән уларға былай тип мөрәжәғәт итә:

«Әй ҡөрәйеш йәмәғәте! Мин һеҙгә ошо тау итәгендә йәки ошо үҙәнлектә дошман атлылары бар, улар хәҙер һеҙгә һөжүм итәсәк, малдарығыҙҙы тартып аласаҡ, тиһәм, миңә ышанырһығыҙмы?»

Ҡөрәйешлеләр һис уйлап тормай:

«Эйе, ышанырбыҙ! Сөнки ошоғаса Һине гел дөрөҫтө һөйләүсе тип белдек. Һинең ялған һөйләгәнеңде һис ишеткәнебеҙ юҡ!» – тиҙәр.[148]

148 Бында Рәсүлүллаһ саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм тәблиғ өсөн, иң беренсе сиратта, кешенең кем икәнен асыҡлай. Сөнки кешеләр берәүҙең холҡона һоҡланып, уның артынан эйәрерҙәр. Хәҙерге заманда исламға өндәүселәрҙең шул уҡ рәүештә шәхестәрен асыҡлап күрһәтеүе, «ышаныслы» һәм «тоғро» булыуҙары, дөрөҫөн һөйләүҙәре йәмғиәт тарафынан раҫланырға тейеш. «Йәсин»

Шунда килгән һәр кемдән быны раҫлатҡан Аллаһ Рәсүле саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм уларға илаһи хәҡиҡәтте белдерә:

«Ул осраҡта мин хәҙер һеҙгә алдығыҙҙа ҡурҡыныс ғазап көнө көткәнен, Аллаһҡа ышанмағандарҙы шул ауыр ғазапҡа тотоласаҡтарын хәбәр итәм. Мин һеҙҙе шул ауыр ғазаптан киҫәтеү өсөн ебәрелдем.

Әй ҡөрәйешлеләр! Һеҙҙең ҡаршығыҙҙа минең хәлем дошманды күреүсе һәм ғаиләһенә зарар килеүенән ҡурҡып шундуҡ хәбәр һалырға сабыусы кеше хәле кеүегерәк.

Әй ҡөрәйеш йәмәғәте! Һеҙ йоҡоға талғандай үләсәкһегеҙ. Йоҡонан уянғандай тереләсәкһегеҙ. Ҡәберҙән ҡалҡып, Аллаһтың ҡаршына барасағығыҙ, донъялағы һәр ғәмәлегеҙҙең хисабын бирәсәгегеҙ шикһеҙҙер. Нәтижәлә, хәйерле эштәрегеҙ һәм ғибәҙәттәрегеҙҙең әжерен, насар ғәмәлдәрегеҙҙең яза һәм ҡурҡыныс ғазабын күрәсәкһегеҙ! Әжере – мәңгелек йәннәт, язаһы иһә мәңгелек йәһәннәм» (Бохари, «Тәфсир», 26; Мөслим, «Иман», 348-355; Әхмәт, I, 281-307; Ибне Сәғд, I, 74, 200; Бәлязури, I, 119; «Сәмира әз-Зәйид», I, 357-359).

Аллаһ Рәсүле саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләмдең был мөрәжәғәтенә ундағыларҙан дөйөм ҡаршылыҡ әйтелмәй. Бары ағаһы Әбү Ләһәб кенә:

«Һай ҡулың ҡороғоро! Беҙҙе бында шуның өсөн саҡырҙыңмы?» – тип, мыҫҡыллаулы йәмһеҙ нәмәләр ҡысҡыра. Кәмһетеүле һүҙҙәре менән Пәйғәмбәр Әфәндебеҙ саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләмдең күңелен ҡыра.

Әбү Ләһәбтең үҙ-үҙен шулай тотошонан һуң «Тәббәт» (Мәсәд) сүрәһе иңә:

تَبَّتْ يَدَا أَبِي لَهَبٍ وَتَبَّ مَا أَغْنَى عَنْهُ مَالُهُ وَمَا كَسَبَ سَيَصْلَى
نَارًا ذَاتَ لَهَبٍ وَامْرَأَتُهُ حَمَّالَةَ الْحَطَبِ فِي جِيدِهَا حَبْلٌ مِّن مَّسَدٍ

«Әбү Ләһәбтең ике ҡулы ҡороһон! Ҡороно ла... Малы һәм эшләп алғандары уға файҙа бирмәне. Ул ялҡынлы утта янасаҡ. Утын ташыусы булараҡ һәм муйынында хөрмә сүсенән үрелгән баулы хәлдә ҡатыны ла (утҡа керәсәк)» (Тәббәт, 1-5), (Бохари, «Тәфсир» 26/2, 34/2, 111/1-2; Мөслим, «Иман» 355).

Аятта Әбү Ләһәбтең ҡатыны ла иҫкә алына, сөнки ул да ире кеүек Аллаһ Рәсүле саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләмгә бик күп яуызлыҡ ҡыла, үтәһе юлдарына энәле ботаҡтар ташлай.

сүрәһендә иҫкә алынған Хәбиб ән-Нәжжар тәблиғ ҡылыусы заттарҙың шәхестәрен түбәндәгесә асыҡлай:

«(Әй ҡәүемем!) **Һеҙҙән бер ниндәй ҙә түләү талап итмәгән был заттарға эйәрегеҙ! Сөнки улар – һидәйәткә ирешкән заттар»** («Йәсин», 21). Аяти кәримәлә шул уҡ ваҡытта тәблиғтең бары Аллаһ ризалығы өсөн башҡарылыуы һәм тәблиғселәрҙең әүәл үҙҙәренең дөрөҫ йүнәлештә булырға тейешлеге белдерелә.

Шул уҡ ваҡытта был сүрә, ситләтеп, нәҫел-ырыу яҡынлығының һәр саҡ ҡиммәткә эйә түгеллеген дә белдерә. Иң мөһиме – рухи яҡынлыҡ, тәҡүәлек. Рухтың ырыуы юҡ. Нәҫел-ырыу – тән-кәүҙәгә ҡағылышлы сифат. Жәсәд иһә тупраҡта юҡҡа сығасаҡ. Кешенең ҡиммәте рухи өлгөргәнлектән сығып баһалана. Уның изге сифаты ла шул. Кешенең матди яғын тәшкил иткән тән йән керә торған ҡалып йәки йән кейә торған кейем хөкөмөндә. Бәндә иһә төрлө туҡыманан тегелгән кейем кейеп кенә, баһа алмаҫ!

Рәсүлуллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмдең тырышлыҡтары нәтижәһендә туған апайҙары **хәҙрәти Сафия** һәм **хәҙрәти Ғәтикә**, хәҙрәти Ғәббәстең ирекле ҡоло **Әбү Рәфиғ**, **Әбү Зәрр** һәм **Ғәмр ибне Ғәбәсә** мосолман була.

Әбү Зәрр раҙыйаллаһу ғәнһү яһиллыҡ осоронда ла боттарға табынмай. Үҙе һидәйәткә лайыҡ булыуын былай аңлата:

Мин – Гыйфар ҡәбиләһенән. «Мәккәлә бер зат барлыҡҡа килгән, үҙенең пәйғәмбәр булыуын һөйләй икән», – тигән хәбәр алғас, Аллаһ Тәғәлә шул ваҡытта уҡ күңелемдә исламға мөхәббәт уятты. Ҡәрҙәшем Үнәйескә:

«Мәккәгә бар һәм үҙенә күктән хәбәрҙәр килеүен белдергән Ул зат менән һөйләш, Уның тураһында миңә хәбәр алып ҡайт!» – тинем.

Ҡәрҙәшем Үнәйес Мәккәгә юл тотто, Рәсүлуллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм менән күрешеп, һөйләгәндәрен тыңлағандан һуң, яныма килде. Унан:

«Нишләнең? Ниндәй хәбәрҙәр алып ҡайттың?» – тип һораным.

«Мәккәлә һинең динеңдәге бер затты осраттым, үҙен Аллаһ тарафынан ебәрелгәнен һөйләй», – тине.

«Ярай, ә халыҡ уның тураһында ни һөйләй?» – тип һораным.

«Шағир, күрәҙәсе, сихырсы кеүегерәк һүҙҙәр йөрөй!» – тине.

Туғаным, шағир йәнле кеше булып, шиғырҙы бик һәйбәт айыра ине. Ул хәҙрәти Пәйғәмбәр тураһында былай тине:

«Мин күрәҙәселәрҙең һүҙҙәрен беләм. Уның һүҙҙәре күрәҙәселәрҙекенә бөтөнләй оҡшамаған. Уның әйткәндәрен шиғырҙың һәр төрө менән сағыштырып ҡараным. Валлаһи, уны шиғыр тип атарға һис кемдең теле әйләнмәҫ. Ул, һис шикһеҙ, дөрөҫөн һөйләй. Уға яла яғыусылар – ялғансылар! Ул бары хәйерле нәмәләр, игелек һәм әхлаҡи фазылəттәр тураһында ғына әмер бирә, әшәкелек һәм яуыҙлыҡтан тыя».

Ҡәрҙәшем һөйләгәндәр менән генә ҡәнәғәтләнмәнем. Шунда уҡ ризыҡ алып, турһығыма һыу тултырып, юлға сыҡтым. Мәккәгә килдем. Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи вә сәлләмде танымайым, башҡаларҙан һорарға ҡыйынһынам. Мәсжиди Хәрамда көтөп, Зәмзәм һыуын эсеп, аслығымды һәм һыуһынымды баҫа инем. Шул сағында яныма хәҙрәти Ғәли килде лә:

«Моғайын, һеҙ бында сит кешелер?» – тине.

Уға:

«Эйе!» – тинем.

«Улайһа беҙҙә ҡунаҡ бул!» – тине.

Ғәли раҙыйаллаһу ғәнһү менән бергә киттем. Мәккәлеләрҙән иҫкән террор еле арҡаһында борсолопмо, ул минән хатта килеүемдең сәбәбен дә һораманы. Таң атҡас, Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмде табыу өсөн, ҡабат Мәсжиди Хәрамға йүнәлдем. Кискә ҡәҙәр көтөп торһам да, бер хәбәр ала алманым. Ғәли раҙыйаллаһу ғәнһү миңә тағы осраны һәм:

«Һеҙ әле һаман бараһы ерегеҙҙе таба алманығыҙмыни?» – тип ҡыҙыҡһынды.

Мин:

«Юҡ», – тинем.

Ғәли раҙыйаллаһу ғәнһү:

«Улайһа, әйҙәгеҙ, йәнә беҙҙә ҡунаҡ булығыҙ», – тине.

Өйҙәренә барған саҡта:

«Һиңә ни булды? Был яҡтарға ник килдең?» – тип һораны.

Кешегә әйтмәйәсәгенә һәм миңә юл күрһәтәсәгенә һүҙ бирҙергәс, уға һөйләп бирҙем:

«Беҙгә килеп ирешкән хәбәргә күрә, бында бер зат пәйҙә булған, үҙенең пәйғәмбәр икәнлеген һөйләй, тиҙәр! Уның менән осрашып һөйләшеү өсөн килдем».

«Килеүең бик яҡшы булған. Был зат – Аллаһтың Рәсүле, хаҡ пәйғәмбәр. Иртән миңә эйәреп бар, мин кергән өйгә һин дә кер! Һинең өсөн берәй ҡурҡыныс нәмә күрһәм, аяҡ кейемемде төҙәтеп ҡуйырға теләгән кеүек диуарға таба боролормон, ул осраҡта һин уҙып ҡына китерһең», – тине.

Ниһәйәт, Пәйғәмбәр ғәләйһис-саләтү үәс-сәләәмдең ҡаршыһына килдек.

«Әссәләмү ғәләйкә йә Рәсүлүллаһ!» – тип, уны беренсе тапҡыр ислам сәләме менән мин сәләмләнем.

«Йә Мөхәммәт! Һин кешеләрҙе нәмәгә өндәйһең?» – тип һораным.

Рәсүлуллаһ саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм:

«Берҙән-бер булған һәм һис бер тиңдәше юҡ Аллаһҡа иман килтерергә, боттарҙан баш тартырға һәм Минең Аллаһтың Рәсүле булғанлығыма шәһәҙәт итергә өндәйем», – тип аңлатты.

Миңә ислам тураһында һөйләү менән, шундуҡ мосолман булдым. Рәсүлуллаһ саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм мосолманлыҡ алыуыма бик һөйөндө һәм ҡәнәғәт йөҙ менән йылмайып ебәрҙе.

«Әй Әбү Зәрр! Хәҙер был эш тураһында мәккәлеләрҙән йәшереп тот һәм илеңә ҡайт!» – тип бойорҙо Ул.

«Йә Рәсүлүллаһ! Мин динем тураһында халыҡҡа белдерергә теләйем», – тинем.

Рәсүлүллаһ саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм:

«Мин мәккәлеләр һиңә зыян килтерер, тип борсолам!» – тине.

«Йә Рәсүлүллаһ! Мин үлтереләсәгемде белһәм дә, быны, һис шикһеҙ, эшләйәсәкмен», – тинем.

Рәсүл Әкрәм Әфәндебеҙ тынып ҡалды.

Ҡөрәйешлеләр Мәсжиди Хәрамда йыйылған ваҡытта, шунда барып:

«Әй ҡөрәйеш йәмәғәте! Әшһәду ән лә иләһе илләллаһ үә әшһәду әннә Мухәммәдән ғабдүһү үә рәсүлүһ!» – тип ҡысҡырҙым.

Мөшриктәр:

«Әҙәм иҫәрләнгән! Әҙәм иҫәрләнгән! Тороғоҙ, был сәбиғиҙең[149] өҫтөнә барығыҙ!» – тип һикереп тороп, мине үлер хәлгә еткәнсе туҡманылар. Ул арала Аллаһ Рәсүленең ағаһы Ғәббәс килеп етеп, мине ҡаплап, араланы һәм уларға:

«Оят булһын һеҙгә! Әй ҡөрәйеш йәмәғәте! Һеҙ – сауҙа кешеләре. Сауҙа юлығыҙ ҙа Гыйфар ҡәбиләһенән уҙа. Әллә сауҙа юлығыҙҙың өҙөлөүен теләйһегеҙме?» – тип ҡысҡырғас, тирәмдән таралдылар.

Икенсе көндө иртән Мәсжиди Хәрамға барыуымда, йәнә шул уҡ ваҡиға ҡабатланды. Мине үлгән тип уйлап ташлап киттеләр. Тороп, Аллаһ Рәсүле янына барҙым. Әфәндебеҙ хәлемде күргәс:

149 Мәккәлеләр ул ваҡытта мосолман булғандарҙы «диндән сығыусы» мәғәнәһен белдергән «сәбиғи» тип атай.

«Мин һине киҫәтмәнемме?» – тип әйтте.

Мин:

«Йә Рәсүлүллаһ! Был йәнемдең бер теләге ине, мин шуны үтәнем», – тинем.

Бер аҙ ваҡыт Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм янында йәшәнем. Һуңынан:

«Йә Аллаһтың Рәсүле! Миңә ни эшләргә ҡушаһың?» – тинем.

Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм:

«Һиңә әмерем килгәнсе, исламды ҡәүемеңә тапшыр! Беҙҙең донъяға сығыуыбыҙ тураһында хәбәр алыуға, яныма кил!» – тип бойорҙо (Бохари, «Мәнаҡибүл-Әнсар» 33, «Мәнаҡиб» 10; Әхмәт, V, 174; Хәким, III, 382-385; Ибне Сәғд, IV, 220-225).

Ғаләмдәр ғорурлығы Әфәндебеҙ кешеләрҙе исламға саҡырыу эшен дауам итә. Хаж фасылдарында Указ, Мәжәннә, Зөлмәжаз кеүек йәрминкәләрҙә кешеләр йыйылған урындарҙа дауамлы йөрөй, осрашҡан һәр кемгә, иреклеме ул, ҡолмо, зәғифме, көслөмө, баймы, фәкирме – барыһын да исламға өндәй, уларҙы Аллаһтың берлегенә иман килтерергә саҡыра.[150]

Пәйғәмбәрлектең был этабында иңгән аяттар, дөйөм алғанда, ҡиәмәт көнөнөң дәһшәте тураһында хәбәр еткерә:

إِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ لَوَاقِعٌ مَا لَهُ مِن دَافِعٍ يَوْمَ تَمُورُ السَّمَاءُ
مَوْرًا وَتَسِيرُ الْجِبَالُ سَيْرًا فَوَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ
الَّذِينَ هُمْ فِي خَوْضٍ يَلْعَبُونَ يَوْمَ يُدَعُّونَ إِلَى نَارِ
جَهَنَّمَ دَعًّا هَذِهِ النَّارُ الَّتِي كُنتُم بِهَا تُكَذِّبُونَ

«Раббының ғазабы һис шикһеҙ ысынға ашасаҡ. Уны туктатырлыҡ бер нәмә лә юҡ. Ул көндә күк бик ныҡ һелкенер. Тауҙар бик ҡаты йөрөй башлар. Ул көндә (пәйғәмбәрҙәрҙе) **ялғансыға сығарыусыларҙың хәле ни үкенес! Улар үҙҙәре баткан батыл эсендә ваҡыт уҙҙыралар. Ул көндә**

150 Ҡарағыҙ: Ибне Сәғд, I, 216-217.

йәһәннәм утына атылырҙар һәм уларға: «Бына һеҙ ялғанға сығарған ут ошо», – тип әйтелер» («әт-Тур», 7-14).

Рәсүл Әкрәм салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм Әфәндебеҙ, пәйғәмбәрлеген иғлан итеп, дәғүәт эшен асыҡтан-асыҡ башлағандан һуң, мөшриктәр һәм боттарға ҡаршы аяти кәримәләр ҙә иңә башланы:

إِنَّكُمْ وَمَا تَعْبُدُونَ مِن دُونِ اللهِ حَصَبُ جَهَنَّمَ أَنتُمْ لَهَا وَارِدُونَ

«(Әй мөшриктәр!) **Һеҙ һәм һеҙҙең Аллаһтан башҡа табынған нәмәләрегеҙ барыһы ла йәһәннәм утыны буласаҡ. Һеҙ шунда керәсәкһегеҙ»** («әл-Әнбиә», 98).

قُلْ اِنَّمَا اَنَا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ يُوحَى اِلَىَّ اَنَّمَا اِلَهُكُمْ
اِلَهٌ وَاحِدٌ فَاسْتَقِيمُوا اِلَيْهِ وَاسْتَغْفِرُوهُ وَوَيْلٌ لِلْمُشْرِكِينَ

«(Әй Рәсүлем!) **Әйт: Мин дә бары һеҙҙең кеүек кенә бер кеше. Миңә илаһығыҙҙың берҙән-бер илаһ булғанлығы вәхи ителде. Инде Уға йүнәлегеҙ! Унан мәғфирәт һорағыҙ!** (Аллаһҡа) **тиңдәш ҡуйыусыларға ни үкенес!»** («Фуссиләт», 6).

Аллаһ Рәсүле салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм, мөшриктәр табынған боттарҙың кәмселектәрен асып, көфөр һәм боҙоҡлоҡта үлеп киткән ата-бабаларының йәһәннәмдә булғанлыҡтарын һөйләй башлағас, ҡөрәйеш мөшриктәре Пәйғәмбәр Әфәндебеҙҙе кире ҡағалар. Уға ҡаршы нәфрәт һәм дошманлыҡ үҫтереү өсөн берләшәләр. Аллаһ Рәсүлен Әбү Талиб яҡлағанға ғына бер нәмә лә эшләй алмайҙар.[151]

Әбү Жәһил, Әбү Ләһәб, Вәлид ибне Муғыйрә, Өмәййә ибне Хәләф, Ғас ибне Вәил, Надир ибне Харис, Ғүкбә ибне Әби Муғайт, Ғүтбә ибне Рәбиға кеүек оятһыҙ мөшриктәр – Рәсүл Әкрәм Әфәндебеҙгә ҡаршы дошманлыҡта сиктәрҙе белмәйенсә, мәңгелек хәсрәткә дусар ителгән бәдбәхеттәрҙән.

Хәбәр итеүҙең (тәблиғ) әһәмиәте һәм ысулы

Тәблиғ ислам динен һәм уның нигеҙҙәрен аңлатып, кешеләрҙең шул ҡушылғандарға йүнәлеп, шуларҙы үтәп йәшәүҙәрен булдырыу өсөн хеҙмәт ҡуйыуҙы белдерә. Тәблиғ һүҙенең иң билдәле мәғәнәһе – яҡшыны һәм күркәмде әмер итеү (әмри бил-мәғруф), насар һәм әшәке нәмәләрҙе тыйыу (нәхйи анил-мүнкәр).

151 Ибне Сәғд, I, 199.

Аллаһ Тәғәлә, аяти кәримәләрҙә тәблиғте барлыҡ мөьминдәргә бер вазифа булараҡ йөкләй:

وَلْتَكُن مِّنكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ
وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنكَرِ وَأُوْلَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ

«Һеҙҙән хәйерле эшкә өндәүсе, игелекле эштәрҙе әмер итеп, насарлыктан тыйыусы бер йәмғиәт барлыҡҡа килһен! Бына улар ысынлап та ҡотолоуға ирешеүселәр» («Әлү Ғимран», 104).

كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنكَرِ

«**Һеҙ – кешелектең** (яҡшылығы) **өсөн булдырылған иң хәйерле бер өммәт. Игелекле эштәргә өндәрһегеҙ, әшәкелектәрҙән тыйырһығыҙ...»** («Әлү Ғимран», 110).

Пәйғәмбәр Әфәндебеҙ ҙә хәҙис шәрифтәрендә тәблиғтең әһәмиәте хаҡында телгә ала:

«Беҙҙән бер нәмә ишетеп, уны шул уҡ рәүештә башҡаларға тапшырыусы заттың йөҙөн Аллаһ аҡ ҡылһын! Үҙенә белем, хәбәр еткерелгән күпме бәндәләр бар ки, ул белемде уны ишеттереүсенән дә яҡшыраҡ аңлар һәм ҡулланыр» (Тирмизи, «Ғилем», 7).

«Аллаһ менән ант итәм, Йәнәбе-Хаҡтың һинең арҡылы бер кешене булһа ла һидәйәткә ирештереүе (иң ҡиммәтле донъя ниғмәте һаналған) ҡыҙыл дөйәләр хужаһы булыуыңдан хәйерлерәк» (Бохари, «Әсхәбүн-Нәби», 9).

«Һидәйәткә өндәүсе затҡа үҙенә эйәреүселәрҙең сауабы тиклем сауап бирелер. Был уларҙың сауаптарынан һис кәметмәҫ» (Мөслим, «Ғилем», 16).

Сәхәбәләрҙән Әнәс разыйаллаһу ғәнһү исламға өндәүселәр әхирәттә лайыҡ буласаҡ юғары дәрәжәләр тураһында бындай бер хәҙис шәриф тапшырған:

Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм бер көндө былай тип белдерҙе:

«Һеҙгә бер төркөм кешеләр тураһында һөйләйемме? Улар пәйғәмбәр ҙә, шәһиттәр ҙә түгел. Ләкин ҡиәмәт көнөндә пәйғәмбәрҙәр һәм шәһиттәр уларҙың Аллаһ ҡатындағы урындарына көнләшерҙәр.[152] *Нурҙан ғибәрәт мөнбәрҙәр өҫтөнә ултырған булырҙар һәм һәр кем уларҙы таныр, белер».*

---

152 Был ғибәрәләге маҡсат – тәблиғ менән мәшғүл заттарҙың ҡиммәтен күрһәтеү. Ул уларҙың пәйғәмбәр һәм шәһиттәрҙән өҫтөн булғанлығын белдермәй. Сөнки пәйғәмбәрҙәр һәм шәһиттәр ҙә, асылда, тормоштарын тәблиғ бәрәбәренә фиҙа ҡылған заттар. Дингә өндәүселәрҙең ғәмәлдәрен

Әсхәбе-кирам:

«Кемдәр ул, йә Рәсүлүллаһ?» – тип һораны.

Аллаһ Рәсүле салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм:

«Улар – ҡолдарға Аллаһты һәм Аллаһҡа ҡолдарын һөйҙөрткән заттар. Ер йөҙөндә өгөт-нәсихәт биреп, тәблиғселәр булып йөрөрҙәр», – тине.

Мин:

«Йә Аллаһтың Рәсүле! Ҡолдарға Аллаһты һөйҙөрөү тигәнде аңланыҡ. Ә Аллаһҡа ҡолдарын һөйҙөрөү нисек була һуң?» – тип һораным.

Ул әйтте:

«Кешеләрҙе Аллаһ һөйгән нәмәләргә өндәрҙәр, Ул һөймәгән нәмәләрҙән тыйырҙар. Кешеләр быны үтәгәс, Аллаһ ﷻ уларҙы һөйөр» (Али әл-Мүттаҡи, III, 685-686; Бәйхаҡы, *«Шуғабул-Иман»,* I, 367).

Шағир Хаҡ Тәғәләгә ғашиҡ был төр тәблиғселәрҙең рухи халәтен шиғыр юлдарында былай тасуирлай:

«Теләр инем: һөйһөн һөйгәнемде йыһандың бөтә халҡы,
Һөймәгән ҡалмаһын һис ғаләмдә солтанын».

Башҡа бер шағир был хаҡтағы хистәрен түбәндәгесә белдерә:

«Их, мин һөйгәнде һөйһә ине бөтә донъя халҡы,
Төн-көн булһа ине һүҙебеҙ һөйөклөбөҙ хаҡында»...

Дәғүәт вазифаһын ғәҙел үтәгән кешенең бүләге донъяның иң ҡиммәтле хазиналарынан өҫтөн булһа, был вазифаны һанға һуҡмау иһә бөтә йәмғиәтте һәләкәткә алып барыусы ҡурҡыныс һөҙөмтәләр тыуҙыра.

Аллаһ Рәсүленең был хәл тураһында киҫәтеп ҡуйыуы айырыуса ҡыҙыҡтыр:

«Миңә тормош бүләк иткән Аллаһҡа ант итәм, һеҙ яҡшылыҡ ҡылыуға бойороҡ биреп насарлыҡты тыймаһағыҙ, Аллаһ үҙенән һеҙгә бер ғазап ебәрер, һеҙ иһә доға ҡылырһығыҙ, фәҡәт доғағыҙ ҡабул булмаясаҡ» (Тирмизи, «Фитән», 9).

Иң хөрмәтле сәхәбәләрҙән булған Әбзағ әл-Хузағый раҙыйаллаһу ғәнһү һүҙҙәренән:

«Бер көн Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм мөнбәргә менеп нотоҡ һөйләне. Мосолмандарҙың ҡайһы бер йәмғиәттәрен хәйер менән иҫкә алғас, былай тип әйтте:

пәйғәмбәрҙәрҙең оҡшатыуы һәм шул сәбәпле һөйөнөүҙәре лә был вазифаның ҡиммәтен һәм изгелеген белеүенән килә.

«Ҡайһы берәүҙәргә нәмә булды? Күршеләренә динде аңлатмайҙар, уларҙың белмәгән нәмәләрен өйрәтмәйҙәр. Уларға шәриғәт ҡушҡанды эшләргә өндәмәйҙәр, уларға мүнкәрҙе (дин тыйған әйберҙәр) тыймайҙар? Ҡалғандарға ла нимә булған һуң? Белмәгән әйберҙәрен күршеһенә барып һорамайҙар, белемле булырға тырышмайҙар. Аллаһҡа ант итәм, йә белемгә эйә булғандар күршеләрен өйрәтер, уларға динде төшөндөрөр, шәриғәт ҡушҡанды эшләргә өндәрҙәр, мүнкәрҙе тыйырҙар; икенсе яҡтан, белмәгәндәр күршеләренән һорап өйрәнер, дини мәсьәләләрҙе төшөнөргә тырышырҙар йәки уларға (ике яҡҡа ла), һис шикһеҙ, донъяла яза бирермен».

Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм, был нотоҡто һөйләгәненән һуң, мөнбәрҙән төшөп өйөнә китте. Ҡайһы берәүҙәр:

«Беҙҙеңсә, (йәмәнле) әшариҙәрҙе күҙҙә тотоп һөйләне, сөнки улар ғалим, даһи кешеләр, күршеләре иһә дорфа, тупаҫ холоҡло, һыу өҫтөндә йәшәүсе күсмә халыҡ», – тине.

Әшариҙәр был хәл тураһында хәбәрҙар булғас, Аллаһ Рәсүле салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм янына килделәр һәм:

«Йә Рәсүлүллаһ! Һин бер ҡәүемде хәйер менән, беҙҙе иһә насарлыҡ менән иҫкә алғанһың. Ни сәбәпле шулай булды?» – тинеләр.

Ғаләмдәрҙең Әфәндеһе бер һүҙ ҙә әйтмәне, бары тик алдағы һүҙҙәрен ҡабатланы. Әшариҙәр иҫкә алынғандарҙың үҙҙәреме-түгелме икәнен аңламаны. Был хаҡта аныҡ аңлар өсөн, инсанлыҡтың иң шәрәфлеһе булған Пәйғәмбәр Әфәндебеҙҙән тағы бер нисә тапҡыр һоранылар. Рәсүлүллаһ ғәләйһис-саләтү үәс-сәләәм иһә һәр ваҡыт шул уҡ һүҙҙәрен ҡабатлай ине. Быға яуап итеп әшариҙәр:

«Улайһа беҙгә бер йыл ваҡыт бир!» – тинеләр.

Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм, күршеләренә белем биреп, уларға дини мәсьәләләрҙе төшөндөрөү өсөн, әшариҙәргә бер йыллыҡ ваҡыт бирҙе һәм артабан ошо аяттарҙы уҡыны:

لُعِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ عَلَى لِسَانِ دَاوُودَ وَعِيسَى ابْنِ
مَرْيَمَ ذَلِكَ بِمَا عَصَوْا وَكَانُوا يَعْتَدُونَ. كَانُوا لاَ يَتَنَاهَوْنَ عَنْ
مُنْكَرٍ فَعَلُوهُ لَبِئْسَ مَا كَانُوا يَفْعَلُونَ

«Исраил улдарын һүккән кешеләр, Дауыт һәм Мәрйәм улы Ғайса телендә ҡарғағандар. Был уларҙың баш күтәреп әрһеҙләнеү йөҙөнән ине. Улар бер-берeһен гонаһ ҡылыуҙан туҡтатырға тырышманы. Валлаһи,

уларҙың ҡылғандары ямандыр!» («әл-Маидә», 78-79) (Хәйсәми, I, 164; Али әл-Муттаҡи, III, 684/8457).

Ғаләм нуры саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм, Аллаһтың рәхмәте аша ирешкән рухи етлегеүе һәм камиллығы, инсаниәтте тура юлға ҡуйыу теләге менән янып, ислам диненә дәғүәт итеүҙе дауам итә, үҙенә тапшырылған был илаһи аманатты үтәү фекере Уны иң бөйөк дәрәжәләргә күтәрә, вазифаһын үтәргә ҡомасаулаясаҡ бөтә донъяуи тәкдимдәрҙән шик-шөбһәһеҙ баш тартып, һәр миҙгелдә, һәр мәғәнәлә Аллаһ ҡоло булыуын ҡабул итә.

Әфәндебеҙ саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм исламды һәр кемдең белем дәрәжәһенә күрә, тыңлаусының аңлай аласағы күләмендә аңлата, хатта бер кешене булһа ла тура юлға баҫтырыу уны сикһеҙ шатландыра. Шулай итеп, хатта Хәйбәр сәфәре кеүек бөйөк ваҡиға ваҡытында ла бер ҡолға ислам тураһында оҙон-оҙаҡ итеп һөйләүҙән ләззәтләнә үә уның тура юлға баҫыуына сәбәпсе була (Ибне Һишам, III, 398). Ун көнлөк бик ҡатмарлы Таиф походында бер христиан ҡол ғына булған Аддасты ислам юлына алып килә. Шул һөйөнөстән Таифтә кисергән бөтә ауыр ваҡиғаларҙы онота.

Аллаһ Рәсүле саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм, бөтә кешеләрҙең ислам нуры менән балҡыуҙары өсөн бар көсөн түгә, дәғүәт эшендә арыу-талыу белмәй. Уның дәғүәт эшенә бирелеп йәшәүен күрһәткән хәҙисте сәхәбә Әбү Рифаға разыйаллаһу ғәнһү былай тип тапшырған:

«Рәсүлүллаһ саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм хөтбә уҡығанда, Уның янына барҙым һәм:

«Йә Рәсүлүллаһ! Динеңде белмәгән бер юлсы килде, һиңә бирәһе һорауҙары бар», – тинем.

Аллаһ Рәсүле саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм, боролоп, миңә ҡараны. Хөтбәне туҡтатып яныма килде. Шунда уҡ Ул ултырһын өсөн янына аяҡтары тимерҙән булған бер нимә килтерҙеләр. Шуның өҫтөнә ултырып, Аллаһ Тәғәлә үҙенә өйрәткән ҡайбер нәмәләрҙе миңә аңлатты. Унан һуң яңынан хөтбәһенә кире ҡайтып, нотоғон тамамланы» (Мөслим, «Джумға», 60).

Сәхәбәләр ҙә дәғүәт үә үҙҙәре күргән яңылыштарҙы төҙәтеү эшендә бик иғтибарлы булған. Аллаһ Рәсүленең сөннәтенә ҡаршы барыусыларҙы киҫәтеү айырым сәхәбәләргә генә йөкләнеп сикләнмәй. Һәр береһе урыны һәм ваҡыты тура килгәндә, әлеге бурысты тейешенсә үтәгән, ниндәй генә хәл булһа ла, хаҡ һүҙҙе әйтеүҙән тартынмаған, Ғаләмдәр ғорурлығы Әфәндебеҙҙең сөннәтенә ҡаршы булған ғәмәлдәр менән ризалашмағандар. Уның хәҙистәре менән килешмәгәндәргә һис ҡасан улар менән бер түбә аҫтында булмаясаҡтарын һөйләгәндәр[153], хәҙистәргә ҡаршы сығып, үҙ ҡараштарын белдерткәндәргә

153 Ҡарағыҙ: Шәфиғи, *«Рисалә»,* s. 193, Ист. 1985; Сөюти, *«Мифтах»* 48 б., Бәйрут, 1987.

бынан һуң бер ҡасан да бер яҡта булмаясаҡтарын иғлан итеп, ул ерҙе ташлап киткәндәр.[154]

Сүфьян Сәври куддисә сирруһ дәғүәттең әһәмиәте тураһында: «Хорасанға барып дәғүәт ҡылыуың һинең өсөн Мәккәлә йәшәүеңдән хәйерлерәк», – тип әйткән.

Дәғүәт шул дәрәжәлә мөһим булғас, был вазифаны тейешенсә үтәйәсәк шәхестәрҙе тәрбиәләү ҙә дәғүәткә тиң әһәмиәткә эйә. Түбәндәге хәҙис күңеле саф бер дәғүәтсенең ҡиммәтен асыҡ тасуирлай:

Хәҙрәти Ғүмәр раҙыйаллаһу ғәнһү бер көн дуҫтары менән бергә ултыра ине. Уларға доға ҡылып, (Аллаһтан) ни теләгәндәрен әйтергә ҡушты. Унда ултырыусыларҙың ҡай берҙәре:

«Был йорт тулы аҡсам булһын да Аллаһ юлында шул аҡсаларҙы тотайым!..» – тип әйтә.

Башҡалары:

«Был йорт тулы алтыным булһын да Аллаһ өсөн ҡулланайым!..» – ти.

Һуңғылары иһә:

«Был йорт тулы йәүһәрҙәргә эйә булайым да Аллаһ юлында сарыф итәйем!..» – тип, теләктәрен белдерә.

Ләкин хәҙрәти Ғүмәр раҙыйаллаһу ғәнһү:

«Тағы, тағы һорағыҙ!» – тип әйткәс, дуҫтары:

«Аллаһ Тәғәләнән тағын нимә һорайыҡ һуң?!» – тип аптырап һорау бирәләр.

Быға ҡаршы хәҙрәти Ғүмәр раҙыйаллаһу ғәнһү:

«Мин был йорттоң Әбү Ғөбәйҙә ибне Жәррәһ, Муғаз ибне Жәбәл һәм Хузәйфәтүл-Йәмәни кеүек (иҫ киткес һәм һәр яҡтан камил) кешеләр менән тулы булыуын һәм уларҙың Аллаһҡа итәғәт юлында булыуҙарын, йәғни дәғүәт үә тәрбиә хеҙмәтен үтәүҙәрен теләр инем...» – ти (Бохари, *«Тарихус-Сағир»,* I, 54).

Шәфҡәт һәм мәрхәмәттең берҙән-бер сығанағы булған Раббыбыҙ, ҡолдары Хаҡ дингә саҡырыуҙа үтәргә тейешле иң һөҙөмтәле юлды шулай итеп тасуирлаған:

154 Ҡарағыҙ: *Муватта*, «Бүйу», 33; Ибне Мәжә, Мөкәддимә, 2.

اُدْعُ اِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحِكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَجَادِلْهُمْ بِالَّتِى هِىَ اَحْسَنُ

«(Әй Рәсүлем! Кешеләрҙе) **Раббыңдың юлына хикмәт һәм күркәм өгөт менән саҡыр һәм** (кәрәк икән) **улар менән иң матур стилдә бәхәс ҡыл...»** («ән-Нәхел», 125).

وَلاَ تُجَادِلُوا اَهْلَ الْكِتَابِ اِلاَّ بِالَّتِى هِىَ اَحْسَنُ اِلاَّ الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْهُمْ وَقُولُوا
اَمَنَّا بِالَّذِى اُنْزِلَ اِلَيْنَا وَاُنْزِلَ اِلَيْكُمْ وَاِلَهُنَا وَاِلَهُكُمْ وَاحِدٌ وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ

«Араларынан золом ҡылыусыларҙы һанамағанда, китап әһеле менән иң күркәм ысул менән бәхәс алып барығыҙ һәм әйтегеҙ: «Беҙгә иңдерелгәнгә лә, һеҙгә иңдерелгәнгә лә иман килтерҙек. Беҙҙең илаһыбыҙ ҙа, һеҙҙең илаһығыҙ ҙа бер һәм беҙ Уға буйһонабыҙ» («әл-Ғәнкәбут», 46).

وَمَنْ اَحْسَنُ قَوْلاً مِمَّنْ دَعَا اِلَى اللّٰهِ وَعَمِلَ صَالِحًا وَقَالَ اِنَّنِى
مِنَ الْمُسْلِمِينَ وَلاَ تَسْتَوِى الْحَسَنَةُ وَلاَ السَّيِّئَةُ اِدْفَعْ بِالَّتِى هِىَ
اَحْسَنُ فَاِذَا الَّذِى بَيْنَكَ وَبَيْنَهُ عَدَاوَةٌ كَاَنَّهُ وَلِىٌّ حَمِيمٌ

«Изге ғәмәлдәр эшләп тә: «Мин Аллаһҡа буйһонғандарҙан», – тип, кешеләрҙе Аллаһҡа итәғәт ҡылырға саҡырған заттан да күркәмерәк һүҙле кем була алыр! Игелек һәм яманлыҡ бер тигеҙ түгел. Һин яманлыҡты иң күркәм рәүештә киҫәтергә тырыш![155] **Ул ваҡытта** (күрәсәкһең), **Һинең менән ике арала дошманлыҡ тотҡан зат гүйә йәндәй яҡын, йылы дуҫҡа әйләнеп ҡуя»** («Фуссиләт», 33-34).

قُلْ هَذِهِ سَبِيلِي أَدْعُو إِلَى اللّٰهِ عَلَى بَصِيرَةٍ أَنَاْ وَمَنِ اتَّبَعَنِي
وَسُبْحَانَ اللّٰهِ وَمَا أَنَاْ مِنَ الْمُشْرِكِينَ

155 Йософ ғәләйһиссәләмдең кисергәндәре был аятҡа бик күркәм миҫал булып тора. Ул үҙенә золом ҡылған ҡәрҙәштәренең ғәйептәрен йөҙҙәренә бәреп әйтмәй, үҙен йәшереп, уларҙы мәжлес-һыйға саҡыра. Ниһәйәт, туғандары Уны танып ала һәм: **«...Аллаһ менән ант итәбеҙ, ысындан да Аллаһ һине беҙҙән өҫтөн ҡылған...»** – тип («Йусуф», 91), Уның өҫтөнлөгөн ҡабул итеп, раҫлап, ярлыҡау һорайҙар. Был хәл, ваҡиға – вәзғиәткә бәйле тәблиғтең ни ҡәҙәр тәьҫирле ысул икәнлегенә бик асыҡ үрнәк. Тәфсиллерәк төшөнөү өсөн ҡарағыҙ: Осман Нури ТОПБАШ, *«Пәйғәмбәрҙәр зилзиләһе 2»,* 129-130 б., Ист., 2004.

«Әйт: Бына минең юлым ошо; ышанысым менән Аллаһҡа өндәйем. Мин һәм миңә эйәреүселәр (бына шундай беҙ)**. Мин Аллаһты тәсбих итәм һәм мин мөшриктәрҙән түгел»** («Йусуф», 108).

Кәңәш ителгән әлеге илаһи өслүбте ҡулланыу нәтижәһендә тарихта ни ҡәҙәр энәле йәндәр гөлсәсәккә әйләнә һәм зиндан кеүек гонаһтар нурға күмелә.

Йәнәбе-Хаҡ Муса һәм Һарун ғәләйһимәссәләмде Фирғәүен кеүек ысын-ысындан аҙған һәм тура юлдан тайпылған бер кешегә ебәргәндә лә, йомшаҡ өслүб-тел ҡулланырға кәңәш итә һәм былай тип бойора:

فَقُولَا لَهُ قَوْلًا لَّيِّنًا لَّعَلَّهُ يَتَذَكَّرُ أَوْ يَخْشَى

«Уға йомшаҡ һүҙ әйтегеҙ. Бәлки ул нәсихәткә ҡолаҡ һалыр йәки Аллаһтан ҡурҡыр» («Та-һа», 44).

Әлеге аяти кәримәлә тәблиғ ысулының ике нигеҙе күренә:

1. Хәҡиҡәтте адресатҡа тапшырғанда, уның мин-минлегенә ҡағылмай ғына, йомшаҡ бер тел ҡулланыу:

Әйтәйек, Фирғәүен Муса ғәләйһиссәләмдең мөғжизәләре ҡаршыһында бик күп тапҡыр иманға килергә яҡынайһа ла, Һаман һәм Фирғәүендең тирәһендәгеләр быға ҡомасаулай. Үҙе лә ғорурлыҡ һәм тәкәбберлеккә бирелеп, иман килтереүҙән баш тарта.

Йәнәбе-Хаҡ Муса ғәләйһиссәләмгә «ҡаули ләййин», йәғни йомшаҡ тел» ҡулланырға ҡушып, дингә өндәү өсөн беҙгә бер ысулды белдергән. Шунлыҡтан башта күңелдәрҙе йомшартырға, унан һуң ғына иманға саҡырырға кәрәк.[156] Пәйғәмбәрҙәр һәм Аллаһ дуҫтарының тормошонда һис ваҡыт бәхәс-ыҙғыштарға урын юҡ. Үҙ тәртибең менән дингә өндәү – был эштә мөһим нигеҙ.

Аллаһ Тәғәлә тәблиғ вазифаһы йөкләгән пәйғәмбәрҙәр кешеләрҙең күңелен асырға, йыуатырға килгәндә, уларға гел үҙ күңел тәҙрәләренән ҡараған, тирә-йүндәренә һәр заман мөхәббәт һәм шәфҡәт таратып, күпме халыҡтың һидәйәткә ирешеүенә килтергән. Әгәр улар бындай күркәм һәм

156 Аллаһ Рәсүле салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм һижрәттең 7 нсе йылында Хәйбәр еңеүенән һуң ҡоролоҡ һәм ҡытлыҡҡа дусар булған Мәккә халҡына алтын, арпа һәм хөрмә төштәре ебәреп булышлыҡ күрһәтә. Әбү Суфьян быларҙың барыһын да ҡабул итеп алып, ҡөрәйешлеләрҙең фәҡирҙәренә тарата ла: «Аллаһ ҡәрҙәшемдең улына хәйере менән әжерен бирһен! Сөнки Ул туғанлыҡ хаҡын ҡайғыртты!» – тип, рәхмәт һәм ҡәнәғәтлек хисен белдергән (Яғҡуби, II, 56). Рәсүлуллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмдең әлеге ғәлийәнәп ғәмәле мәккәлеләрҙең йөрәктәрен йомшарта һәм күпмелер ваҡыттан һуң, Мәккәне яулап алғас, күңелдәре нескәргән мөшриктәр ошондай ҡайғыртыусанлыҡтар арҡаһында бик еңел мосолманлыҡҡа күсә.

зирәк ғәмәлдәренә ҡапма-ҡаршы эш йөрөтһәләр, ике арала упҡын булған кешеләр менән элемтә тулыһынса өҙөлөр һәм ахырҙа был кешеләргә Аллаһ хәҡиҡәтен тапшырыу мөмкинлеге юҡҡа сығыр ине. Был инде илаһи маҡсатҡа ҡаршы килеү булыр ине. Сөнки Йәнәбе-Хаҡ ҡолдарының үҙҙәре төшкән һаҙлыҡтан ҡотолоуон теләй. Шуға күрә Хаҡ Тәғәлә кешелек тарихы дауамында меңдәрсә пәйғәмбәр ебәргән һәм уларға йөрәктәрҙе сафландырыу эшен иң күркәм бер ысул менән алып барырға ҡушҡан. Шул уҡ маҡсат йүнәлешендә кешеләргә рәхмәт итеп ебәрелгән әһлуллаһ та (Аллаһ дуҫтары, әүлиә) кешеләрҙе рухи тәрбиәләүҙә шул пәйғәмбәрҙәр ысулын дауам иттергән.

Күркәм әхлаҡҡа һис ятышһыҙ ҡырыҫ, төртмә, тупаҫ өслүб менән ҡылынған хеҙмәттәрҙән хәйерле нәтижә өмөт итеп булмай. Айырыуса, кешенең рухына йүнәлтелгән тәрбиә, өгөт һәм тәблиғ кеүек хеҙмәттәрҙә әлеге мәсьәлә тағын да ҙурыраҡ әһәмиәткә эйә. Шунлыҡтан аяти кәримәлә Ғаләмдәр ғорурлығы Әфәндебеҙгә һәм Уның шәхесе арҡылы бөтә өммәткә мөрәжәғәт итеп:

فَبِمَا رَحْمَةٍ مِنَ اللّٰهِ لِنْتَ لَهُمْ وَلَوْ كُنْتَ فَظًّا
غَلِيظَ الْقَلْبِ لَانْفَضُّوا مِنْ حَوْلِكَ

«(Әй Хәбибем!) **Аллаһтан** (Һиңә килгән) **бер рәхмәт сәбәпле, уларға йомшаҡ мөғәмәлә күрһәттең! Әгәр тупаҫ һәм ҡаты күңелле булһаң, һис шикһеҙ, улар һинең тирәңдән таралып китеп барыр ине...»** – тип әйтелә («Әлү Ғимран», 159).

2. Ниндәй хәлдә булыуҙарына ҡарамаҫтан, тәблиғтең тәьҫире бөтә кешеләргә ирешеү:

Фирғәүен иман килтереүгә ҡаршы бер залим һәм бәдбәхет булыу менән бергә, шул уҡ ваҡытта Муса ғәләйһиссәләмде юҡ итәм, тип, меңдәрсә сабыйҙы үлтерткән бер яуыз була. Шул хәлендә уға илаһи тәблиғ ебәрелә.

Пәйғәмбәр Әфәндебеҙ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм дә Әбү Жәһилде күп тапҡырҙар Аллаһ юлына саҡыра. Әбү Жәһил иһә, Пәйғәмбәр Әфәндебеҙҙең ап-асыҡ нәбилеген күңеле менән ҡабул итһә лә, нәфесенең кирелеге һәм тәкәбберлеге сәбәпле быны таный алмай. Ләкин Аллаһ Рәсүленең шундай юғары әхлаҡлы мөғәмәләһе Ғүмәр ибне Хаттаб, Әбү Суфьян, Һинд һәм Ваһши кеүек башта ислам дошманы булған күпме затты һидәйәткә ирештергән.

Быныдай ҡараш ислами хеҙмәттәрҙә лә, бөтә кеше-ара мөнәсәбәттәрҙә лә адресаттарҙың хәҙерге һәм булырға мөмкин хәл-әхүәлен иғтибарға алыуҙан тыуған күркәмлекте, йомшаҡлыҡты һәм нәзәкәтлелек һаҡлау юлын аса. Әйтәйек, суфыйҙарҙың эш-ғәмәлдәрендә иң өлгөргән һәм иң нәтижәле фактор булараҡ күрһәтелгән төп фекер ҙә ана шул.

Йәшәйеш нурының ғибрәттәр менән тулы егерме өс йыллыҡ тәблиғ хәйәтен тикшерһәк, һидәйәткә өндәүсе әлеге заттың юлын яҡтыртҡан түбәндәге урындарҙы күрһәтә алабыҙ:

1. Аллаһ Рәсүле тәблиғте иң яҡын кешеләренән башлай. Сөнки Йәнәбе-Хаҡ:

وَأَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ

«(Башта) **туғандарыңды киҫәтеп ҡуй** (Әхирәт ғазабы тураһында киҫәт!)», – тип бойора («әш-Шүғара», 214).

يَآ اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا قُوا اَنْفُسَكُمْ وَاَهْلِيكُمْ نَارًا وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ عَلَيْهَا مَلٰٓئِكَةٌ غِلَاظٌ شِدَادٌ لَا يَعْصُونَ اللّٰهَ مَآ اَمَرَهُمْ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ

«Әй иман килтереүселәр! Үҙегеҙҙе һәм ғаиләгеҙҙе (шундай) **яғыулығы кешеләр һәм таштар булған уттан һаҡлағыҙ. Уның башында бик ҡаты һәм яуыз фәрештәләр бар, улар Аллаһҡа ҡаршы килмәҫ һәм ҡушылған һәр нимәне үтәр»** («әт-Тәхрим», 6).

2. Рәсүлуллаһ саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм исламға өндәү эшендә, ҡабаланыуҙан тыйылып, ябайҙан ҡатмарлыға таба баҫҡыс-баҫҡыс күтәрелгән бер юлдан бара.

Аллаһ Тәғәләнең тәүге әмере «اِقْرَأْ» **«Уҡы!»** («әл-Ғәләҡ», 1) аяты була.

Һуңынан Әфәндебеҙгә рәсүллек вазифаһы йөкләнә, «قُمْ فَأَنذِرْ» **«Баҫ һәм киҫәт!», –** тигән әмер килә («әл-Муддәҫҫир», 2), артабан:

وَأَنذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ

«(Башта) **туғандарыңды киҫәтеп ҡуй** (Әхирәт ғазабы тураһында киҫәт!)», – тигән илаһи әмер («әш-Шүғара», 214) иңдерелә.

Шул тәртиптә вазифаның сиктәре бөтә ҡаланы әйләндереп аласаҡ рәүештә киңәйтелеп, Аллаһтан былдай аят килтерелә:

وَمَا كَانَ رَبُّكَ مُهْلِكَ الْقُرَى حَتَّى يَبْعَثَ فِي أُمِّهَا رَسُولًا يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِنَا وَمَا كُنَّا مُهْلِكِي الْقُرَى إِلَّا وَأَهْلُهَا ظَالِمُونَ

«Раббың үҙҙәренә аяттарыбыҙҙы уҡыусы бер пәйғәмбәрҙе мәмләкәттәрҙең мәркәзенә ебәрмәй тороп, ул ҡаланың халҡын һәләк

итеүселәрҙән түгел. Сөнки Беҙ бары халкы залим булған мәмләкәттәрҙе генә һәләк иттек» («әл-Ҡасас», 59).

Унан һуңыраҡ этапта тирә-яҡтағы өлкәләрҙе лә уратырлыҡ итеп, дингә саҡырыуҙың сиктәре киңәйтелә:

وَهَذَا كِتَابٌ أَنزَلْنَاهُ مُبَارَكٌ مُّصَدِّقُ الَّذِي بَيْنَ يَدَيْهِ
وَلِتُنذِرَ أُمَّ الْقُرَى وَمَنْ حَوْلَهَا

«Был Китап (Ҡөрьән) **– үҙенән әүәлге Китаптарҙы раҫлаған, ҡалаларҙың инәһе** (Мәккә) **халкын һәм уның тирәһендәге бөтә кешелекте киҫәтеү өсөн Беҙ иңдергән мөбәрәк бер Китап...»** («әл-Әнғәм», 92).

Ахырҙа тәблиғ вазифаһының сиктәре бөтә кешелекте уратып алырлыҡ дәрәжәлә киң булғанлығы иғлан ителә:

وَمَا اَرْسَلْنَاكَ اِلاَّ رَحْمَةً لِلْعَالَمِينَ

«(Әй Мөхәммәт!) **Беҙ Һине ғаләмдәргә бары рәхмәт булараҡ ебәрҙек»** («әл-Әнбиә», 107).

وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا كَافَّةً لِّلنَّاسِ بَشِيرًا وَنَذِيرًا وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ

«Беҙ Һине бөтә кешеләргә бары яҡшы хәбәр биреүсе һәм киҫәтеүсе булараҡ ебәрҙек, ләкин кешеләрҙең күбеһе быны белмәҫ» («Сәбә», 28).

Йыһан намыҫы ғәләйһи әкмәлүт-тәхиййәт Әфәндебеҙ, адресаттарына ҡарата һалмаҡлыҡ принцибын үтәгән кеүек, Үҙе тапшырасаҡ хөкөмдәрҙе аңлатҡанда ла, шул уҡ ысулға мөрәжәғәт итә. Намаҙ һәм ураҙаның әмер ителеүе, хәмер һәм рибаның тыйылыуы кеүек бик күп мәсьәләләр быға миҫал булып тора.

Йәшәйеш нуры Үҙ иманы, ғибәҙәте һәм әхлағы менән мөкәммәл бер дәрәжәгә күтәргән әсхәбен миҙгел эсендә үҙгәртеп түгел, һиҙҙермәй генә, әкрен-әкрен үҫеш менән юғары баҫҡысҡа алып мендән. Мәҫәлән, Йәмәнгә ебәргәндә, Муғаз ибне Жәбәлгә биргән кәңәштәре быны асыҡ күрһәтә:

«Һис шикһеҙ, һин халкы әһле китап булған бер мәмләкәткә бараһың. Уларҙы Аллаһтан башка илаһ юҡлығына һәм минең Аллаһ Рәсүле булыуыма шәһәҙәт әйтергә саҡыр. Әгәр быға итәғәт итһәләр, Аллаһтың үҙҙәренә бер көндә биш ваҡыт намаҙҙы фарыз ҡылғанын белдер. Быны ҡабул итеп, итәғәтлек күрһәтһәләр, байҙарҙан алынып, фәҡирҙәргә биреү өсөн, үҙҙәренә зәкәттең фарыз ҡылыныуын хәбәр ит. Быға ла итәғәт иткән осракта,

малдарының иң ҡиммәтлеләрен алырға ашыҡма! Мәзлумдың бәддоғаһын алыуҙан һаҡлан, сөнки уның бәддоғаһы менән Аллаһ араһында пәрҙә юҡ» (Бохари, «Зәкәт» 41, 63; Мөслим, «Иман» 29-31).

3. Аллаһ Рәсүле ғәләйһис-саләтү үәс-сәләәм Әфәндебеҙ, тәблиғ һәм аңлатыу өсөн, адресатының ваҡыт, урын һәм рухи халәте яғынан иң ҡулай миҙгелен көтә.

Сәхәбәләрҙән Ибне Мәсғуд раҙыйаллаһу ғәнһү кешеләргә кесаҙна көн вәғәз уҡый.

Берәү уға: «Әй Әбү Ғабдуррахман! Их, беҙгә көн һайын вәғәз уҡыһаң ине!» – ти.

Ибне Мәсғуд раҙыйаллаһу ғәнһү уға былай тип яуап бирә: «Һеҙҙе ялҡытмаҫ өсөн көн һайын вәғәз уҡымайым. Сөнки Рәсүлүллаһ саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм дә, туйып-ялҡып китмәйек, тип, тыңларға теләгән көндәребеҙҙе көтә ине» (Бохари, «Ғилем», 11, 12).

Мәккәне яулаған ваҡытта, Ғәббәс раҙыйаллаһу ғәнһү мосолманлыҡ ҡабул итергә риза булған Әбү Суфьянды алып килә лә Аллаһ Рәсүленә былай ти: «Йә Рәсүлүллаһ! Әбү Суфьян – хөрмәт итеү, маҡтауҙы ярата торған бер кеше. (Уның дәрәжәһен күтәрә торған) берәй нимә эшләһәгеҙ ине!»

Шунан һуң Аллаһ Рәсүле саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм:

«Дөрөҫ әйттең! (Ҡалаға ингәндә иғлан итегеҙ:) Кем Әбү Суфьян өйөнә инһә, шул именлектә булыр, кем уның ишеген яба (өйөнән тышҡа сыҡмай), шул именлектә булыр», – тип белдерә (Әбү Дауыт, «Хараж», 24-25/3021).

Аллаһ Рәсүле саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм ваҡыт-ваҡыт үҙенә һорау биргәндәргә был бәндәләрҙең хәленә күрә яуап бирә, айырым бер шәхескә генә тура килә торған ысулдар ҡуллана.

«Ғәмәлдәрҙең иң фазиләтлеһе ҡайһыһы була?» – тип һораған төрлө кешеләргә, уларҙың хәл-әхүәлен иҫкә алып, Рәсүлүллаһ төрлө яуаптар биргән:

«Ғәмәлдәрҙең иң фазиләтлеһе – Аллаһҡа иман, Аллаһ юлында жиһад һәм ҡабул ителгән хаж!» (Бохари, «Хаж», 4).

«Ваҡытында ҡылына торған намаҙ!» (Бохари, «Мәүакит», 5).

«Аллаһты зекер ҡылыу!» (Муваттағ, «Ҡөрьән», 24).

«Аллаһ өсөн һөйөү!» (Әбү Дауыт, «Сөннәт», 2).

«Һижрәт!» (Нәсаи, «Бәйғат, 14).

«Ата-әсәне ҡайғыртыу!» (Ибне Әҫир, *«Үсдул-Ғабә»*, IV, 330).

4. Пәйғәмбәр Әфәндебеҙ һәр мәсьәләлә еңеләйтеүҙе һәм яҡшы хәбәр биреүҙе тормошоноң нигеҙе итеп ҡабул итә, был принципты тәблиғ эшендә лә максималь дәрәжәлә үтәй.

Хәҙис шәрифтә былай тиелә:

«Еңеләйтегеҙ, ауырайтмағыҙ. Һөйөндөрөгөҙ, нәфрәт уятмағыҙ» (Бохари, «Ғилем» 11, «Әҙәп» 80).

Шуны уҡ Йәнәбе-Хаҡ белдерә:

يُرِيدُ اللّٰهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلاَ يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ

«…Аллаһ һеҙгә ҡыйынлыҡ түгел, еңеллек теләй...» («әл-Баҡара», 185).

وَرَحْمَتِي وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ

«…Рәхмәтем һәр нәмәне ҡаплап, урап алған…» («әл-Әғрәф», 156).

Ғаләмдәр ғорурлығы саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм был аятҡа бындай аңлатма бирә:

«Аллаһ Тәғәлә мәхлүктәрҙе яралтҡан ваҡытта, Үҙ ҡатындағы ғәрештең өҫтөндә торған китабына: «Рәхмәтем ысынында ғазабымдан өҫтөндөр!» – тип яҙып ҡуйған» (Бохари, «Тәүхид», 15, 22, 28, 55; Мөслим, «Тәүбә», 14-16).

Сәхәбәләрҙән Әбү Һурайра разыйаллаһу ғәнһү бындай ваҡиғаны риүәйәт ҡыла:

Бер бәҙәүи, Мәсжиди Нәбәүиҙә кесе йомошон үтәй. Сәхәбәләр шундуҡ уны ороша башлай. Шунан һуң хәҙрәти Пәйғәмбәр саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм:

«Ул әҙәмде тыныслыҡта ҡалдырығыҙ. Йомошон үтәгән ергә бер биҙрә һыу һибегеҙ. Һеҙ ауырлыҡ килтереү өсөн түгел, еңеллекте күрһәтеү өсөн ебәрелдегеҙ!» – тип бойора (Бохари, «Вудуғ» 58, «Әҙәп» 80).

5. Аллаһ Рәсүле саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм тәблиғ ваҡытында кешеләрҙе илаһи ғазап тураһында киҫәтә, уларҙы әхирәткә әҙерләнергә өндәй.

Дингә өндәй башлағанда, Ғаләмдәрҙең Әфәндеһе Һашим улдары ҡәбиләһенә былай тип мөрәжәғәт итә:

«Мин һеҙҙе «Лә иләһә илләллаһ үәхдәһү лә шәрикә ләһ: Аллаһтан башҡа һис илаһ юҡ! Ул бер! Уның тиңдәше юҡ!» – тип, шәһәҙәт килтерергә саҡырам. Мин дә Уның ҡоло һәм Рәсүлемен. Мине ошо рәүештә ҡабул иткән һәм таныған осраҡта, һеҙҙең йәннәткә керәсәгегеҙҙе ышандырам.

Һеҙ ҡиәмәт көнөндә изге ғәмәлдәрегеҙ менән түгел, муйындарығыҙға донъялыҡты аҫҡан хәлдә килһәгеҙ, мин һеҙҙән йөҙ сөйөрәм. Ул ваҡытта һеҙ Миңә: «Йә Мөхәммәт!» – тиерһегеҙ. Мин иһә былай тиермен».

Аллаһ Рәсүле салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм, *«былай тиермен»,* тигәндә, йөҙөн уларҙан ситкә бора, был хәрәкәтен ике тапҡыр ҡабатлай (Ибне Исхаҡ, 128 б.; Яғҡуби, II, 27).

6. Пәйғәмбәр Әфәндебеҙ тапшырған хөкөм-мәсьәләләрҙе һүҙҙәре менән генә түгел, шәхсән үҙ тормошонда ҡулланыу рәүешендә, эш-ғәмәлдәре менән дә кешеләргә ирештерә.

Исламдың ҡулланылышта раҫлап тапшырылыуы – тура юлды күрһәтеүҙең иң күркәм рәүеше. Әсхәбе-кирам донъяның иң йыраҡ мөйөштәренә ҡәҙәр иман ауазын ишеттереү һәм кешеләрҙе һидәйәткә ирештереү өсөн, үҙҙәрен исламға бағышлайҙар. Шундай уҡ энтузиазм һәм тәьҫирләнеү менән исламдың күркәм хәҡиҡәтен донъяға күрһәтеү – бөгөн дә тәблиғтең иң яҡшы ысулы.

Исламды тормошта ҡулланып һәм һүҙ менән аңлатып тапшырыу мөмкинлек нисбәтендә һәр мөьмин өҫтөндәге илаһи вазифа булып тора. Хәҙерге заманда мөмкинлектәрҙең киңәйеүе һәм элемтә сараларының күбәйеүе сәбәпле, был вазифаның яуаплылығын шаҡтай ауырайта. Донъяның йыраҡ бер мөйөшөндә йәшәп тә, исламдан хәбәре булмағандар тураһында һүҙ ҙә бармай, яҡын-тирәбеҙҙә булғандарҙы киҫәтеү, тура юлға керетеү эшенә вайымһыҙлыҡ күрһәтһәк, ул кешеләр әхирәттә яғабыҙға йәбешәсәк һәм беҙҙән яуап талап итәсәк.

Был мәсьәләлә Әбү Һурайра раҙыйаллаһу ғәнһү былай тип әйтә:

«Беҙ шуны ишеттек:

Ҡиәмәт көнөндә бер әҙәм, үҙенә таныш булмаған башҡа бер әҙәмдең яғаһына йәбешеп, уға шикәйәт ҡыласаҡ.

«Минән ни һорайһың? Беҙ бер-беребеҙҙе белмәйбеҙ бит!» – тиәсәк аптыраған әҙәм.

Тегеһе иһә:

«Донъялыҡта мине хаталы, яман эштәр өҫтөндә күреп тә туҡтатмай, киҫәтмәй инең», – тип яуап бирәсәк» (Рудани, *«Жәмиғул-Фәваид»,* V, 384).

Ислам тәблиғе һәм миссионерлыҡ

Исламда тәблиғ һәм тура юлға кертеү маҡсаты – хаҡ диндең кешеләргә еткерелеүе.[157] Кешеләрҙе көс менән һәм теләһә ниндәй юл ҡулланып мосолманлаштырыу күҙ уңында тотолмай.[158]

Нәсара миссионерлығы иһә адресаттарының теләһә ниндәй осраҡта ла христианлашыуын һәм суҡындырылыуын маҡсат итеп ҡуя.[159] Миссионерҙар үрнәк итеп алған Павел бер хатында эш-ғәмәл рәүешен бына былай тасуирлай:

«Мин – ирекле зат, һис кемдең ҡоло түгелмен. Әммә тағы ла күберәк кешене яулап алайым, тип, һәр кемдең ҡоло булдым. Йәһүдиҙәрҙе яулап алыу өсөн, йәһүдиҙәргә йәһүди кеүек мөнәсәбәт күрһәттем. Үҙем шәриғәтте үтәмәһәм дә, шәриғәтселәрҙе яулап алыу өсөн, уларға, имеш, үҙемде шәриғәткә буйһонған кеүек тоттом. Ғайса Мәсих ҡанундарына эйәрмәүемә ҡарамаҫтан, ҡанунһыҙҙарҙы яулап алыу өсөн, үҙемде ҡанунһыҙ зат кеүек тоттом. Зәғифтәрҙе ҡаратыу өсөн, улар менән бергә зәғиф булдым. Нисек тә ҡайһы берҙәрен ҡотҡарыу өсөн, һәр кем менән һәр төрлө рәүешкә индем».[160]

Күренгәнсә, маҡсатына ирешеү өсөн, Павел һис бер ҡағиҙә һәм сиктәрҙе белмәй, һәр төрлө ысул-сара ҡулланыуҙы дөрөҫ тип тапҡан. Ә исламда дини маҡсаттарҙа шәриғәткә ҡаршы килә торған сараларҙан файҙаланыу тыйыла. Башынан уҡ боҙоп үҙгәртелгән христиан дине шундай яңылыш ысулды үҙ итә, йәғни ғауамдарға илаһи хәбәрҙәрҙе ирештереү бәрәбәренә, ниндәй баһаға булһа булһын, христианлаштырырға ынтылыу диндең асылы боҙолоуға, юҡҡа сығыуға килтерә, илаһи хәбәр килгән һәр ерҙә уға үҙгәреш кертелеп, был үҙгәртеүҙәр әкренләп диндең шул тирәләге айырым төркөмдәргә әйләнеүенә сәбәп була.

Христианлаштырыу эшендә миссионерҙарҙың ижтимағи һәм сәйәси күҙлектән ауыр хәлдә булған ғауамдарға, фәҡир кешеләргә, мөһажирҙарға, әҙ һанлы халыҡтарға, һуғыш һәм тәбиғи афәттәргә тарыған кешеләргә яҡынайып, был бәндәләрҙең матди һәм рухи ауырлыҡтарын нәсара дине файҙаһына ҡулланып, уларҙың имандарын ысын-ысынлап һатып алырға тырышыуы күҙәтелә.

Икенсе яҡтан миссионерлыҡтың империализм менән ағай-эне кеүек яҡын булыуы, маҡсаттың динилектән бигерәк сәйәси йөкмәтке алыуы ла билдәле. Миссионерҙар маҡсат итеп алған дәүләткә килеп, шунда урынлашҡан ҡиәфәт менән мәктәптәр, сит тел курстары һәм башҡа шундай эшсәнлек артына йәшеренеп, кешеләрҙе христианлаштырырға тырыша.

157 Ҡарағыҙ: «әл-Мәидә», 67.

158 Ҡарағыҙ: «әл-Баҡара», 256; «Йәсин», 17.

159 Ҡарағыҙ: «*Матта Инжиле*» 28:19-20.

160 Ҡарағыҙ: «Коринфлеләргә хат» I, 9:19-22.

Павел методына эйәргән хәҙерге заман миссионерҙары «ҡыланып эш йөрөтә», йәғни асылда кем булыуҙарын йәшереп, адресатына оҡшаясаҡ бер ҡиәфәттә күренеүҙе нигеҙ итеп ала. Мәҫәлән, дингә тартыу маҡсаты ҡуйып, мосолмандарға хуш, яҡшы булып күренеү өсөн, Ҡөрьәндән аяттар уҡыу, мосолман кейемдәрен кейеп йөрөү, «поп», «монах» кеүек атамалар урынына – «оҫта», «хужа»; «сиркәү» урынына – «мәсет» кеүек ислами терминдар ҡулланыу кеүек ысулдарҙан файҙалананалар. Кешеләрҙе диндәренән яҙҙырыу һәм үҙҙәренә ҡарата яҡшы мөнәсәбәт уятыу өсөн, христианлыҡтан бик күп төрлө сигенеүҙәргә барыуҙы бер нигеҙ сараға әйләндерәләр.[161]

Миссионерҙарҙың был ҡәҙәр актив, ҡыҙыу эш йөрөтөүенә ҡаршы мосолмандар ҙа үҙҙәрен һәм балаларын тәрбиәләүгә әһәмиәт бирергә, исламды иң күркәм рәүештә өйрәнеп, шуның менән йәшәргә һәм башҡа кешеләргә лә еткерергә тырышырға тейеш. Боҙоп үҙгәртелгән диндәрен таратыр өсөн шундай тырышлыҡ сарыф иткән миссионерҙарҙан мосолмандарҙың, иң кәм тигәндә, ғибрәт алыуы, хаҡ ислам дине менән йәшәп тәблиғ эшенә көс һалыуы кәрәк. Сөнки түләп бөтөрә алмаҫлыҡ ислам ниғмәтен тәблиғ ҡылыу яуаплылығы тураһында онотмау зарур.

Мәрхүм шағирыбыҙ Мәхмәт Акиф мосолмандарҙың был мәсьәләләге зәғифлегенә ишара итеп, былай тип яҙған:

«Миссионерҙар төн-көн ерҙе әйләндермәнеләр;
Ғалимдар, илаһи вәхиҙе белеүемдеме көтөр?!»

Әбү Ләһәб һәм уның ҡатынының хәҙрәти Пәйғәмбәргә ҡаршы ғәмәлдәре

Ғаләмдәр ғорурлығы Әфәндебеҙҙең өйө Әбү Ләһәб һәм Ғуҡбә ибне Әби Мугайттың икеһенең өйҙәре араһында ине. Һәм былар һәр төрлө бысраҡлыҡты килтереп, Аллаһ Рәсүле салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмдең ишек алдына ташлайҙар.

Ғаләмдәр ғорурлығы Әфәндебеҙҙең нескә һәм саф күңеле, күршеләренең был насар мөнәсәбәтенә сыҡрап**:**

«И, Ғәбди Мәнаф уғылдары! Был ниндәй күршелек?!» – тип, шелтә белдерә, бысраҡтарҙы ишегенең алдынан таҙарта (Ибне Сәғд, I , 201).

Бер көн Әбү Ләһәб тағы шундай рәхимһеҙ эштәрен эшләгән ваҡытында, хәҙрәти Хәмзә уны күрә. Бысрағын, ҡулынан алып, уның башына ҡоя. Әбү Ләһәб үҙе бысраҡтарын йыйыштыра, үҙе шул уҡ ваҡытта хәҙрәти Хәмзәне мәсхәрәләргә керешә.[162]

161 Ҡарағыҙ: Шинаси Гүндүз, 5-28 б.

162 Ҡарағыҙ: Ибне Әҫир, *«әл-Камил»,* II, 70.

Әбү Ләһәбтең ҡатыны Өмми Жәмил дә Аллаһ Рәсүлен йәберләү һәм яфа сиктереүҙә иренән ҡалышмай, һәр төн сәнескеле ағас ботаҡтарынан ҙур бәйләм яһай ҙа шуны муйынына аса, төндәрен Рәсүл Әфәндебеҙҙең аяҡтарына ҡаҙалһын өсөн, ул уҙа торған юлға ата. Рәсүлүллаһ саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм иһә, ебәк өҫтөнә баҫҡан кеүек, уларҙың өҫтөнә баҫып китә.[163] Уларҙың был золомдары арҡаһында «Тәббәт» сүрәһе иңә. Өмми Жәмил быны ишеткәс, ҡулына ҙур бер таш алып, Пәйғәмбәр Әфәндебеҙҙе эҙләргә сыға.

Аллаһ Рәсүле шул ваҡытта хәҙрәти Әбү Бәкер менән берлектә Ҡәғбәлә була.

Әбү Бәкер раҙыйаллаһу ғәнһү унының килгәнен күреп, Йәшәйеш нурына:

«Йә Рәсүлүллаһ! Был Өмми Жәмил – яман бер ҡатын. Һеҙҙе күреп, берәр ғазап күрһәтмәһен тип ҡурҡам. Был ҡатын Һиңә бер зарар биргәнсе, тороп китһәңсе!» – ти.

Ғаләмдәр ғорурлығы Әфәндебеҙ:

«Ул мине күрмәҫ!» – тип яуап бирә.

Дөрөҫтән дә, Өмми Жәмил яндарына килеп тә, Аллаһ Рәсүлен күрмәй.[164]

Әбү Бәкер раҙыйаллаһу ғәнһү тарафына әсе һүҙҙәр ысҡындырғандан һуң, китеп тә бара.

Пәйғәмбәр Әфәндебеҙҙең ҡыҙы хәҙрәти Өммөгөлсөм Әбү Ләһәбтең улы Утәйбә менән, хәҙрәти Роҡыя ла башҡа улы Ғутбә менән пәйғәмбәрлеккә ҡәҙәр йәрәшеп, һаман өйләнешмәгән була. «Тәббәт» сүрәһе иңгәс, Өмми Жәмил улдарына:

«Роҡыя һәм Өммөгөлсөм диндән сыҡҡандар. Уларҙан айырылығыҙ!» – ти.

Әбү Ләһәб тә:«Мөхәммәттең ҡыҙҙарын айырмаһағыҙ, йәнем башығыҙға харам булһын!» – тип нәҙер әйтә.

Шунан һуң Аллаһ Рәсүленең янына килгән Утәйбә: «Мин Һинең динеңде танымайым. Ҡыҙыңдан да айырылдым. Бынан һуң һин миңә килмәйһең, мин дә һиңә килмәйәсәкмен», – тигәндән һуң, Ғаләмдәр Әфәндеһенең күлдәген йырта!

Рәсүлүллаһ саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм Утәйбәнең эшләгән был тәрбиәһеҙлегенә ҡаршы:

«Аллаһым! Эттәреңдән бер этте уны эҙәрлекләүсе ит!» – тиәрәк ләғнәт итте.

---

163 Ҡарағыҙ: Ибне Һишам, I, 376; Ҡуртуби, XX, 240.

164 Ҡарағыҙ: Ибне Һишам, I, 378-379; Ҡуртуби, XX, 234.

Бер аҙ ваҡыттан һуң Утәйбә үҙенең сауҙа каруаны менән юлға сыға. Зәркә исемле бер ерҙә туҡтала. Ул төндә бер арыҫлан килеп тирәләрендә йөрөй башлағас, Утәйбә:

«Ай әсәм! Валлаһи, Мөхәммәт әйткәнсә, был мине ашаясаҡ! Үҙе Мәккәлә, мин Дәмәшктә булһам да, минең үлтереүсем Ибне Әби Кәбшә!» – ти.

Ул төндө арыҫлан, былар тирәһендә әйләнеп йөрөгәндән һуң, китеп бара.

Каруансылар Утәйбәне урталарына яткырып йоҡлай. Арыҫлан кире килә. Араларынан уҙа. Әкрен-әкрен һәм еҫкәй-еҫкәй Утәйбәнең янына тикле бара, башын эләктереп шундай итеп бер тешләй , Аллаһ дошманы үлемгә миҙгел эсендә яҡынлаша.

Утәйбә:

«Мин һеҙгә «Мөхәммәт – кешеләрҙең иң дөрөҫ һүҙлеһелер!» – тимәнемме?» – тиеберәк үлеп китә.

Улы Утәйбәнең һәләкәте хаҡында Әбү Ләһәб хәбәр алғас:

«Мин һеҙгә «Мөхәммәттең улым хаҡындағы ләғнәтенән ҡурҡам», тимәнемме?» – ти.[165]

Йәшәйеш нуры ғәләйһиссәлатү үәссәләм Әфәндебеҙ, был осорҙа Әбү Ләһәб кеүек тағын күп төрлө мөшриктәрҙең ғазаплауҙарына дусар була.

Мәккәлеләрҙең татыулашыу тырышлығы

Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмдең бер нимәгә ҡарамаҫтан исламды таратыу эшен дауам итеүе мөшриктәрҙе сығырҙан сығара. Улар мосолмандарға ут ата башлай. Сөнки яңы килгән дин туранан-тура уларҙың мәнфәғәттәренә ҡағыла. Ашығып, Әбү Талиб янына киләләр. Хәлде аңлатып, туғанына ҡомасаулауын теләйҙәр. Әбү Талиб нәзәҡәтле яуаптар менән уларҙан ҡотола. Хәҙрәти Пәйғәмбәргә лә һис нәмә һөйләмәй.

Бер нимәнең дә үҙгәрмәгәнен күргән мөшриктәр ҡабат Әбү Талиб янына килә һәм:

«Әй, Әбү Талиб! Бүтән сабырлығыбыҙ ҡалманы! Беләһең ки, ҡәрҙәшеңдең улы, беҙҙең динебеҙҙе һәм илаһтарыбыҙҙы насарға сығара. Беҙҙе лә ахмаҡлыҡта ғәйепләй. Әгәр туғаныңды шул эштәренән кире ҡайтармаһаң, һиңә лә, Уға ла ҡаршы булырбыҙ. Йә Уны был эштән кире бор, йә лә Уның янынан һаҡты бөтөр! Беҙ быны тикшерербеҙ...» – тиҙәр.

165 Элегерәк Хузаға ҡәбиләһенән Әбү Кәбшә исемле бер бәндә боттарға ғибәҙәт ҡылыу мәсьәләһендә ҡәүеменә ҡаршы сыға. Мөшриктәр Пәйғәмбәр Әфәндебеҙҙе шуға оҡшатып, уны Ибне Әби Кәбшә тип атайҙар. Әбү Кәбшә Аллаһ Рәсүленең атаһы йәки әсәһе яғынан бабаһы йәки һөт әсәһенең ире булған, тип тә һөйләйҙәр.

Әбү Талиб был һүҙҙәрҙән һуң Аллаһ Рәсүле салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмгә мөшриктәрҙең ғәмәлдәрен яйы менән аңлата. Уны пәйғәмбәрлектән баш тартмайынса, шул уҡ ваҡытта мөшриктәргә ҡаршы ҡуйырға теләмәгәнлеген хис иттереп:

«Мине лә, үҙеңде лә һаҡла!» – ти.

Аллаһ Рәсүле салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм ныҡ кәйефһеҙләнә. Сөнки ағаһының һүҙҙәре Уны һаҡлауҙан баш тартасаҡ мәғәнәһендә лә аңлашыла. Әлегә мосолмандар көсһеҙ була. Байлыҡҡа һәм көскә буйһонған ҡөрәйештең аҙғын мөшриктәренә ҡаршы тororлоҡ көстәре етмәй.

Был ваҡытта өҫтөнә төшкән ауырлыҡты Рәсүле үтеп сыға алһын өсөн, Йәнәбе-Хаҡ былай тип бойора:

وَاذْكُرِ اسْمَ رَبِّكَ وَتَبَتَّلْ إِلَيْهِ تَبْتِيلًا

رَبُّ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ فَاتَّخِذْهُ وَكِيلًا

«Раббыңдың исемен зекер ит! Һәр нәмәне ҡалдырып, бөтә булмышың менән бары Уға ғына йүнәл! Ул (Аллаһ) **– шәреҡтең дә, мәғрибтең дә Раббыһы. Унан башҡа илаһ юҡ. Шулай булғас, бары Уның химаяһына һыйын!»** («әл-Мүззәммил», 8-9).

Шунан һуң Аллаһ Рәсүле салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмдең ҡайғыһы тарала. Ныҡ иман һәм айырым бер ҡыйыулыҡ менән ағаһы Әбү Талибҡа әлеге атаҡлы һүҙҙәрен әйтә:

«Әй ағаҡайым! Аллаһ менән ант итәм, был кешеләр бер ҡулыма Ҡояшты, бер ҡулыма Айҙы ҡуйһалар ҙа, мин барыбер дәғүәттән баш тартмам!»

Был һүҙҙәрҙән һуң йәш тулы күҙҙәре менән унан китеп бара.

Бындай яуап көтмәгән Әбү Талиб ысынлап тетрәнә. Ул иман килтермәгән була, әммә хәҙрәти Пәйғәмбәрҙе үҙ улы кеүек ярата. Атаһы Ғәбделмотталиб үлер алдынан улдарын йыйып, хәҙрәти Пәйғәмбәрҙе ҡайһының үҙ тәрбиәһенә аласағын һорағас:

«Атаҡайым! Беләһең, бай түгелмен, фәҡәт күңелем йомшаҡ, шәфҡәт эйәһемен. Туғанымдың улын ҡарауҙы йәнемә рәхмәт тип ҡабул итермен. Был мәсьәләлә һиңә һүҙ бирәм: Уны миңә аманат ит!..» – тип, һүҙ-гарантия бирә. Шунлыҡтан Ғаләмдәр Әфәндеһенең бындай ҡайғылы-кәйефһеҙ килеш янынан китеүенә Әбү Талибтың мәрхәмәтле йөрәге түҙеп тора алмай. Ул Уның артынан ҡысҡырып ауаз һала:

«Әй ҡәрҙәшемдең улы! Кил, теләгән нәмәңде һөйлә! Ант итәм, һис нимә бәрәбәренә Һине уларға тапшырмам!» (Ибне Һишам, I, 276-278; Ибне Кәҫир, *«әл-Бидәйә»,* III, 96-97).

Мөшриктәр теләктәренә ирешә алмағас, Вәлид ибне Муғыйрәнең улы Умарәне Әбү Талибҡа алып киләләр:

«Был – Умарә. Ҡөрәйеш йәштәренең иң көслөһө, иң матуры. Һин уны үҙеңә ал, уның аҡылынан һәм көсөнән файҙа күр. Һинең улың булһын. Ата-баба диненә ҡаршы сығыусы, ҡәүемен бүлеүсе, уның фекерен буш нимә тип һанаусы туғаныңдың улын беҙгә тапшыр, Уны үлтерәйек!» – тип, ахмаҡ һәм оятһыҙ тәҡдим яһайҙар.

Әбү Талиб:

«Валлаһи, һеҙ миңә шул ҡәҙәр әшәке тәҡдим яһайһығыҙ! Һеҙ миңә улығыҙҙы бирәһегеҙ, мин уны һеҙҙең өсөн үҫтерәсәкмен. Мин иһә улымды һеҙгә бирәм дә, һеҙ уны үлтерәсәкһегеҙ, шулаймы? Бындай нимә бер ҡасан да булмаясаҡ!» – тигән яуабын бирә (Ибне Һишам, I, 279; Ибне Сәғд, I, 202).

Мөшриктәр Әбү Талибҡа:

«Мөхәммәткә хәбәр һал, килһен дә Беҙ Уға кешелекле тәҡдимдәребеҙҙе еткерәйек», – тиҙәр.

Ағаһы хәбәр ебәргәс, Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм шундуҡ килеп тә етә. Ахнәс ибне Шәрик:

«Һин беҙҙе һәм илаһтарыбыҙҙы тәнҡитләүҙе туҡтат, беҙ ҙә Һине һәм илаһыңды тыныслыҡта ҡалдырабыҙ!?» – ти.

Рәсүлүллаһ Әфәндебеҙ башын күтәреп күккә ҡарай ҙа:

«Ошо ҡояшты күрәһегеҙме?» – тип һорай.

«Эйе, күрәбеҙ», – тигәс, Аллаһ Рәсүле ислам диненең бөйөклөгөн һәм киләсәктәге урынын иң күркәм рәүештә асып биргән тәрән мәғәнәле яуабын бирә:

«Ярай, мин һеҙҙең был ҡояш яҡтылығынан файҙаланыуығыҙға ҡомасаулай аламмы?»

Әбү Талиб:

«Аллаһ менән ант итәм, ҡәрҙәшемдең улы беҙгә бер ҡасан да ялған һөйләмәне!» – ти.

Кәйефһеҙ, асыулы мөшриктәр Ғаләмдәрҙең Әфәндеһе янынан китеп бара (Ибне Исхаҡ, 136 б.; Ибне Кәҫир, *«әл-Бидәйә»,* III, 92; Ибне Сәғд, I, 202-203).

Ибне Ғәббәс разыйаллаһу ғәнһүнең риүәйәтенә күрә, шунан һуң ҡөрәйештең алдынғы заттары Ҡәғбәнең Хижр тигән урынында йыйылып, Пәйғәмбәр Әфәндебеҙҙе күреүгә үк һөжүм итеп, шундуҡ үлтерәсәктәре тураһында Ләт, Менәт, Узза, Наилә һәм Исаф исемле боттарына ант итәләр. Һәр ҡайһыһы үҙ өлөшөнә тиәсәк ҡан хаҡын түләйәсәгенә лә йөкләмә ала.

Был хаҡта хәбәр ишеткән Фатима разыйаллаһу ғәнһә атаһы Рәсүлүллаһ саллэллаһу ғәләйһи үә сәлләм янына килеп, илай-илай, ҡәүеменең ерәнгес анты тураһында атаһына еткерә.

Аллаһ Рәсүле саллэллаһу ғәләйһи үә сәлләм һыу һорап алып, тәһәрәтләнә. Артабан туп-тура Мәсжиди Хәрамға йүнәлә.

Мөшриктәр Пәйғәмбәр Әфәндебеҙҙе күргәс, тулҡынланып:

«Бына Ул!» – тиҙәр.

Ләкин Ғаләмдәрҙең Әфәндеһен бөтә күркәмлегендә ҡаршыларында күргәс, алған ҡарарҙарына ҡарамаҫтан, шундуҡ ҡараштарын ергә төшөрәләр һәм баштарын аҫҡа эйәләр. Береһе лә урынынан ҡуҙғалырға йөрьәт итмәй. Хатта баштарын күтәреп, Рәсүлүллаһ саллэллаһу ғәләйһи үә сәлләмдең йөҙөнә лә ҡарай алмайҙар. Әфәндебеҙ улар янына килеп, ҡаршыларында туҡтай. Һуңынан ерҙән бер ус тупраҡ алып:

«Йөҙөгөҙ ҡаралһын!» – тип, уларға һибеп ебәрә.

Ул көндө тупраҡ тейгән мөшриктәрҙән һәр ҡайһыһы, Бәҙер һуғышы көндө көфөр булараҡ үлтерелеп, йәһәннәм соҡорон хәтерләткән ҡойоға тултырыла (Әхмәт, I, 303).

Әлеге ваҡиғанан һуң Әбү Талиб Һашим улдары менән Муталлиб улдарын саҡыра. Уларҙан ғаилә намыҫын һаҡлау бәрәбәренә, хәҙрәти Пәйғәмбәр саллэллаһу ғәләйһи үә сәлләмде ҡөрәйешлеләрҙән һаҡлауҙарын һорай. Әбү Ләһәбтән ҡала был һүҙҙәрҙе барыһы ла ҡабул итә.

Әбү Талибҡа мөрәжәғәттәренең файҙа бирмәгәнен күргән мөшриктәр, был юлы туп-тура Аллаһ Рәсүле саллэллаһу ғәләйһи үә сәлләм Әфәндебеҙ янына барып:

«Һин – яҡшы нәҫелдән, урының түрҙән! Ошоғаса ғәрәптәр араһында берәү ҙә эшләмәгән нәмәләр ҡылаһың, берәү ҙә һөйләмәгән нәмәләр һөйләйһең. Арабыҙҙы айырҙың, бер-беребеҙгә ҡарата дошман яһаның. Бындай ғәмәлдәреңдең маҡсаты ниндәй? Бай булыу өсөн шулай эш йөрөтәһең икән, Һиңә теләгән тиклем мал бирәйек. Ҡәбиләләр араһында Һинән байыраҡ һис кем табылмаһын! Етәксе булырға теләйһең икән, Һине хәҙер үк үҙебеҙгә башлыҡ итеп ҡуяйыҡ, Мәккәнең хакимы бул! Әгәр аҫыл бер ҡатынға өйләнергә ниәтләйһең икән, Һиңә ҡөрәйештең иң сибәр ҡатындарынан ҡайһыһын

теләһәң, шуны бирәбеҙ. Әгәр шайтан-ен зәхмәтенә юлыкҡанһың икән, табибтарға илтәйек. Һине ҡотҡарыу өсөн бар фиҙакәрлеккә алынырбыҙ. Ни теләһәң, шуны эшләргә әҙербеҙ. Тик туҡта, был дәғүәттән баш тарт!» – тиҙәр.

Меҫкен мөшриктәр кешенең иң ҙур ҡыҙыҡһыныуҙары булған мал-мөлкәт, дәрәжә һәм ҡатын-ҡыҙ менән хәҙрәти Пәйғәмбәр салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмде дәғүәт эшенән ваз кисерербеҙ, тип уйлай. Улар фекеренсә, һәр заман әҙәм балаһын эләктереү сараһы булараҡ ҡулланыла торған был өс тәкдимгә Пәйғәмбәр Әфәндебеҙ ҙә «юҡ», тип әйтә алмаясаҡ.

Байлыҡ, дан һәм шәһүәт, дөйөм алғанда, әҙәм балаһының ихтыярын буйһондорған өс ҙур нәфес тоҙағы. Фәҡәт мөшриктәр Аллаһ Рәсүленең нурлы тормошонда ошо һәм быға оҡшаш түбәнлектәрҙең бер ҡасан да булмағанын нисек төшөнмәйҙәр икән?..

Аллаһ Рәсүле салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмдең ғәйәт асыҡ һәм аңлайышлы яуабы әлеге хәҡиҡәтте аныҡ билдәләп күрһәтә:

«Мин һеҙҙән бер нимә лә һорамайым. Мал да, мөлкәт тә, солтанлыҡ та, рәйеслек тә кәрәкмәй! Минең берҙән-бер теләгем шул: боттарға табыныуҙан ваз кисегеҙ, берҙән-бер Аллаһҡа ғибәҙәт ҡылығыҙ!» (Ибне Кәҫир, *«әл-Бидәйә»,* III, 99-100)

Мөшриктәр иһә, нәфестәренә буйһоноуҙары арҡаһында, Уның юғары өндәмәһен бер нисек тә ҡабул итә алмайҙар, хатта Уның үҙен боттарға табынырға саҡырыуҙан тартынмайҙар. Шунан һуң Пәйғәмбәр Әфәндебеҙ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм, аяти кәримәлә әйтелгәнсә, уларға үҙен түбәндәгесә тәкдим итә:

قُلْ اِنِّى نُهِيتُ اَنْ اَعْبُدَ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ لَمَّا جَاءَ نِىَ الْبَيِّنَاتُ مِنْ رَبِّى وَاُمِرْتُ اَنْ اُسْلِمَ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ

«Әйт: «Миңә Раббымдан ап-асыҡ дәлилдәр килгәс, Миңә һеҙҙең ул Аллаһты ситкә ҡуйып табынған нәмәләрегеҙгә ғибәҙәт ҡылыу ҡәтғи тыйылды һәм үҙемде Ғаләмдәрҙең Раббыһына тапшырырға ҡушылды»» («әл-Мөьмин», 66).

قُلْ إِنَّمَا أُمِرْتُ أَنْ أَعْبُدَ اللّٰهَ وَلا أُشْرِكَ بِهِ إِلَيْهِ أَدْعُو وَإِلَيْهِ مَآب

«...Әйт: «Миңә бары Аллаһҡа ҡоллоҡ ҡылыу һәм Уға һис тиңдәш ҡуймау әмер ителде. Мин бары Уға саҡырам һәм ҡайтыуым да Уға»» («әр-Рәғд», 36).

إِنَّمَا أُمِرْتُ اَنْ اَعْبُدَ رَبَّ هذِهِ الْبَلْدَةِ الَّذِى حَرَّمَهَا وَلَهُ كُلُّ
شَئْءٍ وَاُمِرْتُ اَنْ اَكُونَ مِنَ الْمُسْلِمِينَ وَاَنْ اَتْلُوَ الْقُرْاَنَ فَمَنِ اهْتَدَى
فَاِنَّمَا يَهْتَدِى لِنَفْسِهِ وَمَنْ ضَلَّ فَقُلْ اِنَّمَا اَنَا مِنَ الْمُنْذِرِينَ

«Миңә бары бер ҡаланың (Мәккәнең) **Раббыһына (**Ул был ерҙәрҙе ҡағылғыһыҙ ҡылды) **коллоҡ итергә әмер бирелде. Һәр нәмә – Уныҡылыр. Миңә мосолман булыу һәм Ҡөрьән уҡыу ҡушылды. Инде хәҙер кем тура юлға килһә, бары үҙе өсөн генә килгән булыр, кем тура юлдан тайпылһа, әйт: Мин киҫәтеүсе генә!»** («ән-Нәмел», 91-92).

قُلْ اِنَّنِى هَدينِى رَبِّى اِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ دِينًا قِيَمًا مِلَّةَ اِبْرَهِيمَ
حَنِيفًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ قُلْ اِنَّ صَلاَتِى وَنُسُكِى وَمَحْيَاىَ
وَمَمَاتِى لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ لاَ شَرِيكَ لَهُ وَبِذَلِكَ اُمِرْتُ
وَاَنَا اَوَّلُ الْمُسْلِمِينَ قُلْ اَغَيْرَ اللّٰهِ اَبْغِى رَبًّا وَهُوَ رَبُّ كُلِّ شَئْءٍ

«Әйт: «Шикһеҙ, Раббым мине тура юлға, дөп-дөрөҫ дингә, Аллаһты тәүхид итеп таныған Ибраһим диненә лайыҡ ҡылды. Ул (Ибраһим) һис мөшриктәрҙән түгел ине». Әйт: «Шикһеҙ, минең намаҙым, ҡорбаным, тормошом һәм үлемем – барыһы ла Ғаләмдәр Раббыһы булған Аллаһ өсөн. Уның тиңдәше юҡ. Миңә бары шул ғына әмер ителде һәм мин – мосолмандарҙың беренсеһе». Әйт: «Аллаһ һәр нимәнең Раббыһы икән, мин Унан башҡа Раббы эҙләйәсәкменме?..»» («әл-Әнғәм», 161-164).

قُلْ هَذِهِ سَبِيلِي أَدْعُوٓ إِلَى اللّٰهِ عَلَى بَصِيرَةٍ

«Әйт: «Минең юлым (бына) **шул! Мин хәҡиҡәтте тойоп, Аллаһҡа иман килтерергә саҡырам...»»** («Йусуф», 108).

قُلْ مَآ أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ وَمَآ أَنَا مِنَ الْمُتَكَلِّفِينَ

«Әйт: «Быға ҡаршы һеҙҙән бер ниндәй түләү ҙә һорамайым. Үҙлегенән бер-бер нәмә уйлап сығарған һәм үҙен башҡа берәү итеп күрһәтеүселәрҙән дә түгел»» («Сад», 86).

Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмдең ҡәтғи мөғәмәләһенә ҡаршы, мөшриктәр һындарын яманламау мәсьәләһендә булһа ла уңышҡа ирешеп, килешергә теләйҙәр. Хәҙрәти Пәйғәмбәрҙән һындарын ғәйепләүҙе туҡтатыуҙы талап итәләр.

Шунан һуң Йәнәбе-Хаҡ былай яуап бирә:

فَلَا تُطِعِ الْمُكَذِّبِينَ وَدُّوا لَوْ تُدْهِنُ فَيُدْهِنُونَ

«(Хәҡиҡәттә) **ялған тиеүселәргә итәғәт итмә! Улар теләрҙәр ки, һин уларға йомшаҡлыҡ ҡылһаң, улар ҙа Һиңә йомшаҡлыҡ ҡылырҙар»** («Ҡәләм» сүрәһе, 8-9).

Йәғни ислам хәҡиҡәтен ҡабул итмәгән мөшриктәр, уларҙың мәнфәғәттәренә ҡаршы килгән аяттарҙы төшөрөп ҡалдырыу шарты үтәлгәндә, Пәйғәмбәр Әфәндебеҙ менән уртаҡ бер фекергә киләсәктәрен һәм Унының үҙҙәре менән ғәйәт һәйбәт йәшәй аласағын белдерәләр.

Фәҡәт аяти кәримәләрҙәге хөкөм ғәйәт асыҡ:

اِذًا لاَذَقْنَاكَ ضِعْفَ الْحَيٰوةِ وَضِعْفَ الْمَمَاتِ ثُمَّ لاَ تَجِدُ لَكَ عَلَيْنَا نَصِيرًا

«(Әгәр былай эшләһәң) **ул ваҡыт һис шикһеҙ,** (Беҙ ҙә) **Һиңә ғүмерҙең һәм үлемдең** (ауыр ғазабын) **кат-кат күрһәтер инек. Һуңынан Беҙгә ҡаршы үҙең өсөн бер ярҙамсы ла таба алмаç инең»** («әл-Исра», 75).

Йәғни тәүхидтән тайпылыу шул ауыр замандарҙа ла тыйылған була. Сөнки был – диндең тулыһынса ойошоп та бөтмәйсә емерелеүе тигән һүҙ булыр ине, мөшриктәрҙең маҡсаты ла ана шул бит. Фәҡәт теләктәренә ирешә алмайынса, улар үҙ талаптарын яһилдарса арттыралар, һындарын ҡотҡарырға тырышалар. Быньң өсөн түбәндәге ҡыҙыҡ тәҡдимде яһаясаҡ дәрәжәгә етәләр:

«Һин беҙҙең һындарыбыҙға табын; беҙ ҙә һинең Аллаһыңа ғибәҙәт ҡылайыҡ. Шул рәүешле арабыҙҙағы низағ бөтөр!» – тиҙәр.

Исламдың рух һәм логикаһына тулайым ҡапма-ҡаршы булған был тәҡдимгә Йәнәбе-Хаҡ Ҡөрьәни-Кәримендә былай яуап бирә:

قُلْ يَااَيُّهَا الْكَافِرُونَ لاَ اَعْبُدُ مَا تَعْبُدُونَ وَلاَ اَنْتُمْ عَابِدُونَ مَا اَعْبُدُ وَلاَ اَنَا
عَابِدٌ مَا عَبَدتُّمْ وَلاَ اَنْتُمْ عَابِدُونَ مَا اَعْبُدُ لَكُمْ دِينُكُمْ وَلِىَ دِينِ

«Әйт ки: «Әй (яһил һәм ахмаҡ) **көфөрҙәр! Мин һеҙ табына торғандарға табынмайым! Минең табына торғанға ла һеҙ табынмайһығыҙ! Мин һеҙ**

табына торғандарға табынасаҡ түгелмен! Эйе, һеҙ ҙә минең табынғанға табынмайһығыҙ! Һеҙҙең динегеҙ – үҙегеҙгә, минең динем – миңә!» («әл-Кәфирун», 1-6).[166]

Рәсүл Әкрәм салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм Әфәндебеҙҙең дингә саҡырыуына башта ярлы, ҡол, зәғиф кешеләр иман килтерә. Былар менән берлектә хәҙрәти Әбү Бәкер разыйаллаһу ғәнһү кеүек байҙар ҙа иман килтерә, ләкин ундайҙарҙың һаны бик аҙ була.

Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм Әфәндебеҙҙең мөшриктәр тарафынан мал, мөлкәт кеүек татыулашыу өсөн яһалған һәр төрлө тәкдимдән баш тартыуы Уның, ҡай берәүҙәр раҫларға тырышҡанса, байлыҡ йәки лидерлыҡты ҡулға төшөрөү ниәтендә булмағанлығын ап-асыҡ күрһәтә.

Ғаләмдәр Әфәндеһенең көндәлек тормошоноң, ҡулында һәр төрлө мөмкинлек булған ваҡыттарҙа ла, ярлылар хәленән айырмаһы юҡ ине. Шикһеҙ, был үҙенсәлек тә, Уның аскетлыҡ, күндәмлек үә ҡәнәғәтлек кеүек сифаттары ла – пәйғәмбәрлек әхлағының бер күренеше.

Аллаһ Рәсүле салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм әгәр теләһә ҡөрәйешлеләрҙең етәкселек йәиһә идара тәҡдимен ҡабул итеп, был мөмкинлек һәм көстө исламдың алға таба таралышы өсөн бер сара буларак ҡуллана алыр ине. Ләкин Йәшәйеш нуры Әфәндебеҙ бындай сәйәсәткә керергә һәм быны эшендә ҡорал итергә һис риза булмай. Сөнки һәр төрлө маҡсаттарҙы һәм мөлкәтте ҡулланыу мәсьәләһендә, ислам диндең хөрмәт һәм абруйына тоғролоғон һәр ваҡыт һаҡлай. Шул сәбәпле мосолмандар күп осраҡта фиҙакәрлек һәм жиһад юлын һайларға мәжбүр булалар. Сөнки уларҙың барыр юлдары – үҙендә һис бер тайпылыш булмаған тура юл.

Ҡөрьәни-Кәримдең ижәзәте һәм тыңлаусыларға йоғонтоһо

Ижәзәт һүҙлектә кемде лә булһа ауыр хәлдә ҡалдырыу йәки бик ҡаты арттырыу мәғәнәһендә килә. Термин буларак, Ҡөрьәни-Кәримдең хакимлығы Аллаһтан килеүе сәбәбе менән, һүҙ оҫталығы тарафынанмы, алдынғы ҡиммәттәр күҙлегенәнме, йәшерен хәбәрҙәр биреүенәнме уға оҡшашты һис кем тыуҙыра алмауы арҡылы бөтә кешелектең Аллаһ янында ғажизлығын күрһәтә.

Аллаһ Тәғәлә, кешелеккә бүләк иткәнгә ҡәҙәр, Китабының иң камил бер хәлдә һәм ғәрәп теле арҡылы иңдерелеүен теләп, был телдә һөйләшкән кешеләргә Ҡөрьәндең иңгәнсе быуаттарса элгәрерәк оҫта һүҙ (һөйләм матурлығы), риторика (һүҙ матурлығы) һәм әҙәбиәт үҫешенә мөмкинлек бирә. Ғәрәптәр, был өлкәлә төрлө ярыштар күрһәтеп, телдәренең тағы ла

166 Ҡарағыҙ: Ибне Сәғд, VIII, 36-37; Бәйхаҡи, *«Дәлаил»,* II, 338-339; Хәйсәми, VI, 19.

камиллашыуын тәьмин итә һәм нәтижәлә был тел, илаһ һүҙе булараҡ, бер байлыҡҡа һәм камиллыҡҡа ирешә.

Быуаттарса дауам иткән был эш һуңында ғәрәптәр араһында аҙ һүҙле күп мәғәнә белдереү киң таралған бер сифат була. Шағирҙар һәм нотоҡсолар, йәмғиәттә көнләшеүҙән күҙ ҡамаштырырлыҡ бер вазифа дәрәжәһенә күтәрелә. Шул сәбәпле хәҙрәти Пәйғәмбәр салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм аша мөғжизәләрҙең иң ҙурыһы, һүҙҙәрҙең иң бөйөк йыйылмаһы булған илаһи һүҙ, йәғни Ҡөрьәни-Кәрим килде.

Кешене башҡа тереклектән айырған иң мөһим вазифалар аҡыл, аң, аңлатыу һәм бәйән булғанға күрә, иң һуң һәм иң камил китап булған Ҡөрьәни-Кәримдең Ижәзәте ла аҡыл, бәйән һәм ғилем менән иҫәпләнә.

Мәҫәлән, Йәнәбе-Хаҡ былай ти:

اَلرَّحْمنُ. عَلَّمَ الْقُرْآنَ. خَلَقَ الْاِنْسَانَ. عَلَّمَهُ الْبَيَانَ

«Рәхимле Ҡөрьәнде өйрәтте. Кешене яралтты, уны һөйләшергә өйрәтте» («әр-Рахман», 1-4).

Ҡөрьәни-Кәримдең ижәзәте хаҡында тел ғалимдары күп һанлы әҫәрҙәр яҙа, һәм уларҙа күп ҡиммәтле фекерҙәр әйтелә. Беҙ бында шуларҙың бер өлөшөн генә миҫал итеп ҡарарға теләйбеҙ.

Аллаһ Рәсүле салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм пәйғәмбәрлеген иғлан иткәс, көфөрҙәр:

وَقَالُوا لَوْلَا أُنزِلَ عَلَيْهِ آيَاتٌ مِّن رَّبِّهِ

«Раббынан Уға төрлө мөғжизәләре иңергә тейеш түгел инеме?» – тип ҡаршы әйтәләр.

Аллаһ Тәғәлә уларға былай яуап бирә:

قُلْ اِنَّمَا الْاٰيَاتُ عِنْدَ اللّٰهِ وَاِنَّمَا اَنَا نَذِيرٌ مُبِينٌ اَوَلَمْ يَكْفِهِمْ اَنَّا اَنْزَلْنَا عَلَيْكَ
الْكِتَابَ يُتْلَى عَلَيْهِمْ اِنَّ فِى ذٰلِكَ لَرَحْمَةً وَذِكْرَى لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ

«...Уларға: «Мөғжизәләр – тик Аллаһтың хакимлығында. Мин иһә тик ап-асыҡ бер өгөтләүсе», тип әйт! Үҙҙәренә уҡыған Китапты Һиңә индереүебеҙ уларға (мөғжизә булараҡ) **етмәйме? Шикһеҙ, унда иман килтергән йәмғиәт өсөн рәхмәт һәм нәсихәт бар»** («әл-Ғәнкәбут», 50-51).

Ҡөрьәндең ижәзәте – риторикаһы һәм стиле, йөкмәткеһенең байлығы, үҙ эсенә алған ҡиммәттәренең кешелеккә файҙа итеүе, йәшерен хәбәрҙәр биреүе,

даими ысынбарлыҡты күрһәтеүе, тәьҫирлелек яғынан өҫтөнлөгө кеүек бик күп эштә һәр кемгә асыҡ була.

Ҡөрьәндең мөғжизә булған иң мөһим йүнәлешен риторика һәм стиле тәшкил итә. Риторика йөкмәткегә, маҡсатҡа, проблемаға һәм әңгәмәләшкә күрә, иң кәрәкле һүҙҙе әйтеүҙән ғибәрәт. Ҡөрьәни-Кәрим күтәрелгән бөтә мәсьәләләрендә быны иң матур рәүештә ысынға ашыра.

Ҡөрьәни-Кәрим мәғәнәүи яҡтан ҡарағанда ла бик күркәм. Айырып алған һүҙҙәрҙә, төҙөлгән һөйләмдәрҙә һәм быларҙан килеп сыҡҡан мәғәнәләрҙә кескенә бер яңылышлыҡ табыу ҙа мөмкин түгел.

Ҡөрьәндә мәғәнәле уҡылыш, дикция[167] ла Йәнәбе-Хаҡҡа ҡарай. Уны ҡодуси хәҙистән айырып торған иң мөһим үҙенсәлек был. Ҡөрьән тексын уңайлы һүҙ менән йәки ғәрәпсә булған башҡа бер кәлимәгә алмаштырыу, әгәр белә тороп былай эшләһә, кешене көфөрлөккә сығара; хата булараҡ эшләнһә, мәғәнәнең билдәле дәрәжәлә үҙгәреүе сәбәбе менән, ғибәҙәтенең теүәлһеҙлегенә килтерә. Былдай теләмәйенсә яһалған яңылыш әйтелеш йәки һүҙ алмаштырыуҙың ҡурҡыныс һөҙөмтәләре хаҡында ғалимдар фикһ китаптарында «зиллетул-ҡари» исеме аҫтында бик күп аңлатмалар бирә. Тимәк, Ҡөрьәнде аңларлыҡ дәрәжәләге тәржемәләре менән дә ғибәҙәт ҡылырға мөмкин, тигән сафсаталар ниндәй ҙур ғазапҡа илтерлек иман хатаһылыр!

Ҡөрьән стилендә мәғәнә һәм һүҙ балансы бар. Ул аңлатырға теләгән һәр мәғәнәне иң матур һәм көслө иттереп күрһәтә аласаҡ һүҙҙе алмаштырып булмай торған бер рәт менән ҡуллана. Быңдай һүҙ һәм мәғәнә араһындағы баланс Яҙыу сифатының сикләнмәгән әйәһенә хас рәүештә тормошҡа ашырыла. Был эштә хатта иң көслө әҙиптәр ҙә ғажиз ҡалып оттора.

Был хаҡта Ибне Ғәтиййә рәхмәтуллаһи ғәләйһи былай ти:

«Ҡөрьән шундай бер китап ки, унан бер һүҙ алып ташланһа, уның урынына алмаштырыу өсөн бөтә ғәрәп теле килтерелһә лә, унан да муафиҡ һүҙҙе табыу мөмкин булмай».[168]

Ҡөрьәни-Кәрим ҡурҡытыусы һәм ҡыуандырыусы аяттары, Ҡиссалары менән төрлө ҡаршылыҡтар, тарих, әхирәт, йәннәт һәм йәһәннәм кеүек темаларҙы күтәрә. Мәғәнәләренең ауырлығына күрә, айырым стилистик бөтөнлөк эсендә, мәғәнәлеге һәм риторикаһы ярҙамында нигеҙҙе һаҡлап, фекерҙе еткерә. Был да уның илаһи бер яҙыу булғанын раҫлай.

Ҡөрьәни-Кәрим шул уҡ ваҡытта, төрлө заман һәм ерҙәрҙә йәшәгән, ғилемдәре бер-береһенән ныҡ айырылып торған бөтә кешеләргә мөрәжәғәт итә. Төрлө өлкәнән бик күп кешенең бер ерҙә мәжлестә булыуы Ҡөрьән

167 Ҡарағыҙ: Ибне Һишам, I, 281; Ибне Әҫир, *«әл-Камил»,* II, 65.

168 Ҡарағыҙ: Ибне Һишам, I, 386.

аяттарын уҡығанда, унда булғандарҙың һәр береһе, үҙенең аң дәрәжәһенән сығып, үҙе өсөн төрлө нәмәләр асыҡлар. Был сифат та шулай уҡ кешенең аң һәм ҡабул итеү дәрәжәһенә бәйле.

Ҡыҫҡаһы, һәр пәйғәмбәрҙең мөғжизәһе үҙ дәүеренә ҡарай. Хәҙрәти Пәйғәмбәр салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм иһә бөтә кешелеккә пәйғәмбәр булараҡ ебәргәнлеге өсөн, Уның иң бөйөк мөғжизәһе булған Ҡөрьәни-Кәримдең көсө, бөтә заман һәм ерҙәргә ҡиәмәткә саҡлы дауам итә.

Ҡөрьәни-Кәримдә, Йәнәбе-Хаҡтың асылы һәм ҡөҙрәтенең дәлиле булыу өсөн, күп төрлө тапҡыр фәнни хәҡиҡәттәр ҙә урын алған. Мең дүрт йөҙ йылдан бирле фән өлкәһендә булған баш әйләндергес алғарыш һәм асыштар Уның һис бер әйткәнен ялғанға сығара алмайынса, киреһенсә, һәр ваҡыт раҫлауы ла Уның мөғжизәләрен күрһәтә.

Беҙҙең көндәрҙә, донъя милләттәренең иң мәшһүр ғалимдарын туплап, берәй энциклопедия сығарырҙар һәм бының менән бер-береһенә маҡтанырҙар. Инглиздәрҙең «Британика»һы, француздарҙың «Ларусс»ы – шуларҙан. Ләкин был халыҡтар һәр йыл, энциклопедияларҙы төҙәтеү йәки тулыландырыу өсөн, яңыртып сығаралар. Бында үткән заманда эшләнелгән эҙләнеү эштәре һөҙөмтәһендә табылған яңы асыштар сәбәбе менән берлектә иҫке әҫәрҙәр ҙә төҙәтелә йәки улар ҙа тулыландырыла. Фәнни асыштар аҡыл етмәҫ дәрәжәгә еткән заманыбыҙҙа ла, иң күренекле ғалимдарҙың ғилемен туплаған был мәшһүр энциклопедиялар ҙа, йылдан-йыл төҙәтмәләр кертелеү ихтыяжы кисергәндә, Ҡөрьән менән бәйләнгән күп һанлы фәнни хәҡиҡәттәр араһында быуаттар буйы бындай асыш яһалмауы – уның илаһи бер сығанак, йәғни Аллаһ һүҙе булыуына иң бөйөк дәлилдәрҙән бере.

Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм Ҡөрьәндең мөғжизә булыуын һәм был мәсьәлә мәңге шулай ҡаласағы хаҡында хәҙис шәрифендә былай ти:

«Ҡөрьәни-Кәрим кешене буласаҡ һәр төрлө фетнәләрҙән ҡотҡарырға өндәгән, беренсе халыҡтарҙың хәбәрҙәрен, һуңыраҡтарының әхүәлен, кешеләр араһына киләсәк ваҡиғаларҙың хөкөмдәрен эсенә алған, хаҡ менән ялғанды айырған; әхирәт тураһында уйланмайынса, Йәнәбе-Хаҡты ташлап, унан башҡа етәкселек эҙләгән, Аллаһтың юлынан сыҡҡандарға аҙғынлыҡтары арҡаһында һәләк буласаҡтарын хәбәр иткән; Хаҡ Тәғәләне иҫкә алып, тура юлда булған, уның ныҡ бауына йәбешкән, үҙенә бағланғандарҙы һис бер заман тоғро юлдан сығармай, Уны зекер иткән телдәрҙе яңылыштырмаған, ғалимдар Унан һис туймаған, ендәр уны тыңлаған ваҡытта:

إِنَّا سَمِعْنَا قُرْآنًا عَجَبًا

«…Дөрөҫтән дә беҙ, ғәжәп бер Ҡөрьән тыңланыҡ» («әл-Джин», 1), *тип әйтеүҙән тыйыла алмаған, Үҙе менән һөйләшкәндәрен дөрөҫ әйттергән, уның*

менән хөкөм итеүселәр гәзел булған, уны өйрәнгәндәр үҙҙәренә әжер алған, уға өндәгәнгә тура юлды таптырған илаһи һүҙ (Тирмизи, «Фәдаилүл-Ҡөрьән», 14; Дарими, «Фәдаилүл-Ҡөрьән», 1).

Ҡөрьәни-Кәрим – һәр яҡлап бөйөк бер мөғжизә. Бына шуның арҡаһында Ҡөрьәни-Кәрим ул ваҡытта дөрөҫ һәм матур һөйләмдең юғары дәрәжәһенә ирешкән ғәрәптәргә һәм ҡиәмәткә тиклем килеп китәсәк кешеләр һәм ендәргә, уның менән ярышырлыҡ булған бер һүҙ уйлап табырға тәҡдим итеп, быуаттар дауамында был бәйгелә еңеп бара. Был хаҡта Ҡөрьәни-Кәримдә башта «Тур» сүрәһенең 34-се аяти кәримәһендә:

فَلْيَأْتُوا بِحَدِيثٍ مِّثْلِهِ إِن كَانُوا صَادِقِينَ

«(Мөшриктәр, Ҡөрьәндең Аллаһ һүҙе түгел тигән дәғүәләрендә) **дөрөҫ (**һәм ихлас) **булһа, уның кеүек бер һүҙ килтерһендәр!» –** тип әйтелә.

Йәнәбе-Хаҡ «Исра» сүрәһенең 88-се аяти кәримәһендә лә былай ти:

قُلْ لَئِنِ اجْتَمَعَتِ الْاِنْسُ وَالْجِنُّ عَلَى اَنْ يَأْتُوا بِمِثْلِ

هَذَا الْقُرْاٰنِ لاَ يَأْتُونَ بِمِثْلِهِ وَلَوْ كَانَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ ظَهِيرًا

«Әйт: Кешеләр һәм ендәр, бер-берҙәренә ярҙамсы булараҡ был Ҡөрьәнгә оҡшашын яһарға теләһәләр, ант булһын, бер ниндәй оҡшашын да яһай алмаҫтар».

Мөшриктәр, был илаһи мөрәжәғәт ҡаршында һүҙһеҙ ҡалғандан һуң, Йәнәбе-Хаҡ, уларҙың был эштә булдыҡһыҙ булыуҙарын тағы ла анығыраҡ күрһәтеү өсөн, түбәндәге аяти кәримәне иңдерә:

أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَاهُ قُلْ فَأْتُواْ بِعَشْرِ سُوَرٍ مِّثْلِهِ مُفْتَرَيَاتٍ وَادْعُواْ

مَنِ اسْتَطَعْتُم مِّن دُونِ اللّٰهِ إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ

«Әллә уны уйлап сығарҙымы, тиҙәр? Әйт: «Улай булһа, һеҙ ҙә уның кеүекте уйлап табығыҙ, уйлап сығарылған ун сүрә! Әгәр дөрөҫ (һәм ихлас) **булһағыҙ, Аллаһтан башҡа кемде саҡыра алаһығыҙ,** (ярҙамға) **саҡырығыҙ!»** («Һуд», 13).

Өсөнсө осраҡта, эште тағы ла еңеләйтеп, бары тик бер сүрәнең генә оҡшашын килтереүҙәрен теләй (Ҡарағыҙ. «Йунус», 38). Бында ла ғажиз ҡалғас, дүртенсе осраҡта ниндәй ҙә булһа бер сүрәнең оҡшашын, йәғни бер өлөшөн, уға оҡшаған бер һүҙ килтереүҙәрен теләне:

وَإِن كُنتُمْ فِي رَيْبٍ مِّمَّا نَزَّلْنَا عَلَى عَبْدِنَا فَأْتُواْ بِسُورَةٍ مِّن مِّثْلِهِ
وَادْعُواْ شُهَدَاءكُم مِّن دُونِ اللّهِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ

«Ҡулыбыҙға иңдерелгән Ҡөрьәндән шөбһә итһәгеҙ, һеҙ ҙә уның кеүек бер сүрә уйлап табығыҙ; әгәр дөрөҫ һүҙле икәнһегеҙ, Аллаһтан башҡа, үҙегеҙ ышанғандарҙы ла ярҙамға саҡырығыҙ» («әл-Баҡара», 23).[169]

Был аяттар мөшриктәрҙең көсһеҙлөгөн офоҡтан офоҡҡаса раҫланы, зәғифлектәрен күрһәтте һәм ысын-ысынлап телдәрен мөһөрләне. Был илаһи саҡырыуға яуап бирә алмағандары өсөн, ялғанлау, ҡысҡырыу, нахаҡ һүҙ әйтеү кеүек агрессив ысулдарға мөрәжәғәт итәләр:

إِنْ هَذَا إِلَّا سِحْرٌ يُؤْثَرُ

«...Был бары тик әүәлгеләрҙән ҡалған бер сихыр» («әл-Мүддәҫҫир», 24);

سِحْرٌ مُّسْتَمِرٌّ

«...Сираттағы бер сихыр» («әл-Ҡамәр», 2);

إِنْ هَذَا إِلَّا إِفْكٌ افْتَرَاهُ

«...Был бары тик үҙе уйлап тапҡан бер ялған...» («әл-Фурҡан», 4);

اِنْ هذَا اِلاَّ اَسَاطِيرُ الْاَوَّلِينَ

«...Был бары тик беҙҙән алда килгәндәрҙең әкиәттәре» («әл-Әнғәм», 25) кеүек нигеҙһеҙ, үҙҙәренең ҡарарһыҙ үә эҙлекһеҙ булғандарын күрһәткән бер ҡосаҡ мәғәнәһеҙ ғәйепләүҙәр менән шөғөлләнәләр.

Ҡөрьәни-Кәримдең бер сүрәһенең оҡшашын уйлап табыу эшендә бөтә дошмандарға ҡаршы әйтелгән был саҡырыу хәҙерге заманда ла барса ҡаршы сығыусыларҙың ахыр нәтижәһен төшөнкөлөк үә көсһеҙлөккә килтерә. Ҡиәмәткә тиклем дә шулай дауам итәсәк тә.

Христиандар ғәрәптәргә ғәрәпсә өйрәтерлек дәрәжәлә ғилем үә дөрөҫ һөйләм белгестәре булған руханиҙар әҙерләп сығара. Фәҡәт уларҙың һис бере был Ҡөрьән көсөнә ҡаршы сығырлыҡ дәрәжәгә ирешә алмай. Быуаттарҙан бирле исламдың нурын һүндерер өсөн йәндәре үә малдары менән ғәйрәт күрһәтеп, бөйөк мәшәҡәттәргә дусар булған көфөр үә иманһыҙҙарҙың

169 Дикция — һөйләшелә торған телдә һүҙҙең һайланыуы, яңғырашы һәм фекерҙең белдерелеүе. Әлеге һүҙ тел матурлығы, һөйләм сәнғәте, һөйләм тәртибе, стиль оҫталығы кеүек төшөнсәләрҙе берләштерә.

ғалимдары, мөмкин булһа, нисәмә-нисә ауырлыҡ ҡыйынлыҡтар урынына, ошо ысулды ғына ҡулланып ҡарамаҫ инеме? Ошо тарихи ысынбарлыҡ ҡына ла башҡаларға саҡырыу ташлаған Ҡөрьәндең бөйөклөгөн, уның ҡаршындағы дошман көстәренең булдыҡһыҙлығын кире ҡағалмаҫлыҡ рәүештә, асыҡ итеп күрһәтеп бирә түгелме?

Был эштә бүлмәлә айҙар буйы ҡапланып эшләгән бик мәшһүр үә һәләтле яҙыусылар бар, тик баштарын бик ватыуҙарына ҡарамаҫтан, улар бер аят та яҙа алмағандар.

Мәҫәлән, Ҡөрьәни-Кәримдең сүрәләренә оҡшашты яҙырға теләгән Мүсәйләмәтүл-Кәҙҙәб һәм уның кеүектәр иҫ киткес көлкөгә ҡала: яҙғандары ла комедиянан әллә ни ҡайтыш булмай, бары тик уларҙың ахмаҡлығын ғына күрһәтә. Сөнки Ҡөрьән бары тик дөрөҫ һәм матур һөйләм мөғжизәһе генә түгел, бөтә быуаттарҙы эсендәге хәҡиҡәттәре менән бергә туплаған бер мөғжизәләр китабы. Былай булғас, ҡайһы ваҡытта ҡайҙа үләсәге хаҡында ла хәбәре булмаған меҫкен бер кешенең, әлбиттә ки, ҡабатланмаҫ үә бөйөк хәҡиҡәттәрҙе эсенә алған, мөғжизәләр менән тулы аяттарҙы тыуҙырыуы мөмкин түгел. Кешеләр тарафынан үҙгәртелеп яҙылған бөгөнгө Тәүрат үә Инжилдең хәле билдәле. Һәр ике китап та асылынан йыраҡлашҡан, бер-береһенә ҡаршы килгән тупланмалар хәленә килгән.

Ҡөрьәндең беҙҙең көнөбөҙгә ҡәҙәр һис бер нәмә юғалтмайынса килгән, һөйләм мөғжизәһе булған бер китап булыуының иң ҙур һәм кире ҡағып булмаҫлыҡ дәлиле – тәжрибә үә күҙәтеү. Беренсе иңә башлаған көндән хәҙерге заманыбыҙға тикле – ун биш быуаттыр Ҡөрьән менән бәхәсләшеп тә, еңеп сығыусы булманы. Һынарға теләгәндәр ҙә бөтә кешелек алдында хур булып, ҡиәмәткә ҡәҙәр үҙҙәренән айырылмаясаҡ хурлыҡҡа тарығандар.[170]

Ҡөрьәни-Кәрим шиғыр ҙа, проза ла түгел. Киреһенсә, шиғырҙың һәм дә әҫәрҙең дә үҙенсәлектәрен үҙенә туплаған бер стилдә ул, һәм был стилгә хас ғәжәп бер гармонияһы һәм эске музыкаһы бар. Ҡөрьән уҡыған ваҡытта, кеше был эске музыка тәьҫирен күңеленең иң төпкөлөндә хис итә ала. Ҡөрьәндең тексында кескенә генә бер урынды алмаштырыу йәки ниндәй ҙә булһа бер үҙгәртеү керетеү, уның моңон һәм мәғәнәһен шунда уҡ боҙа.

Ҡөрьәни-Кәрим, был үҙенсәлеге менән кешеләрҙең күңелдәрендә ғәҙәттән тыш көслө тәьҫир тыуҙыра, ғәрәптәр уны Рәсүлуллаһ саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләмдең мөбәрәк ауыҙынан тыңлап, төркөм-төркөм иманға килә. Бөтә мөшриктәр, бер оҡшаш нәмә уйлап таба алмауҙары сәбәпле, Ҡөрьәндең дөрөҫ

170 Ибне Ғәтиййә, «әл-Мухаррарул-Вәжиз», I, 52, Бәйрут 1413; Зәрҡани, «*Мәнахилүл-ғыйрфан»,* II, 325; Дыйраз, *«ән-Нәбәүл-Ғазыйм»,* 112 б.; Ғәбделҡадир Ата, «Ғазамәтүл-*Ҡөрьән»,* 85 б.

һәм матур яңғырашын рухтары менән таныйҙар. Улар Ҡөрьәнде, бары тик үҙҙәренең донъялыҡ мәнфәғәттәренә тура килмәгәнгә һәм ниндәйҙер бер йәтимгә буйһоноу уларға ауыр булғанға күрә генә ҡабул итмәгәндәр.

Ибн Ғәббәстән риүәйәт ителгәнсә, мөшриктәрҙең атаҡлыларынан Вәлит ибне Муғирә бер көн Пәйғәмбәр Әфәндебеҙ ғәләйһис-сәләтү үәс-сәләәмдең янына барып, унан Ҡөрьән уҡыуын талап итә. Аллаһ Рәсүле уға:

إِنَّ اللّٰهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالإِحْسَانِ وَإِيتَاء ذِي الْقُرْبَى وَيَنْهَى عَنِ الْفَحْشَاء وَالْمُنكَرِ وَالْبَغْيِ يَعِظُكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ

«Һис шикһеҙ, Аллаһ һеҙгә ғәҙел хөкөмдө, изгелекте, туғаныңа ярҙам итеүҙе бойора; фәхишәлектән, насарлыҡтан, золом эшләүҙән һеҙҙе тыя. Тыңлап, шулай эшләрһегеҙ, тип, өгөт бирә» («ән-Нәхел», 90) аятын уҡый.

Вәлит:

«Быны миңә тағын бер ҡат уҡы!» – ти.

Пәйғәмбәребеҙ аятты ҡабат уҡығандан һуң, Вәлит:

«Валлаһи, был һүҙҙә шундай бер татлылыҡ, әйтерһең бер матурлыҡ һәм яҡтылыҡ бар ки, ботаҡтары мул емешле, тамыры һыулы, йәм-йәшел бер ағасҡа оҡшаған. Быны бер кешенең һөйләүе мөмкин түгел. Һис шикһеҙ, был һүҙ һәр нимәнән өҫтөн. Уны бер нәмә лә еңә алмаҫ, ҡаршы килеүселәрҙе, әлбиттә, еңәсәк», – тип әйтеүҙән үҙен тыйып ҡала алманы.

Хайран ҡалған Вәлит хәҙрәти Әбү Бәкерҙең өйөнә бара һәм уға Ҡөрьәни-Кәрим хаҡында бик күп һорауҙар бирә. Һуңынан ҡөрәйешлеләр янына ҡайтып:

«Әбү Кәбшәнең улы һөйләгән нәмәләрҙең дөрөҫлөгө шаҡ ҡатырғыс! Валлаһи, ул шиғыр ҙа, сихыр ҙа, бер теленең мәғәнәһеҙ һүҙҙәре лә түгел! Уның һөйләгәне, һис шикһеҙ, Аллаһ һүҙе», – ти.

Уның был һүҙҙәре Әбү Жәһилгә килеп ирешкәндән һуң:

«Валлаһи, Вәлит диненән сыҡһа, бөтә ҡөрәйеш диненән сығыр», – ти һәм шундуҡ янына барып:

«Әй ағай! Ҡәүемең һиңә бирер өсөн мал туплай. Мөхәммәткә барып, унан төрлө нәмәләр һорағанһың », – ти.

Вәлит:

«Ҡөрәйеш мине яҡшы белер, уларҙың иң байы мин», – ти.

Әбү Жәһил:

«Улайһа, Мөхәммәт хаҡында шундай бер нимә һөйлә, һинең Уны кире ҡағыуыңды һәм Уның һиңә оҡшамағанлығын ҡәүемең белһен», – ти.

Вәлит:

«Нәмә әйтәйем һуң? Валлаһи, арағыҙҙа шиғырҙы, рәжәзде[171] үә ҡасидәне минән дә яҡшыраҡ белеүсе бер кем юҡ. Уның һөйләгәндәре быларҙың береһенә лә оҡшамаған. Валлаһи, Мөхәммәттән күптән түгел шундай бер һүҙ ишеттем ки, кеше һүҙенә лә, ен һүҙенә лә оҡшамаған. Уның ғәжәп бер татлылығы һәм матурлығы бар», – ти.

Әбү Жәһил үҙ һүҙләнеп:

«Ҡәүемең, Уға ҡаршы нәмә лә булһа һөйләмәгән ваҡытҡаса, һинән разый булмаясаҡ», – ти.

Ул да:

«Ҡалдыр мине, бер аҙ уйлайым әле», – ти.

Һуңырак иһә:

«Был уйлап табылған бер сихыр», – тигән сафсата тарата (Хәким, II, 550/3872; Табәри, «Тәфсир», XXIX, 195-196; Вәхиди, 468 б.).

Уның был хәле Ҡөрьәни-Кәримдә бөтә йәнлелеге менән былай тасуирлана:

إِنَّهُ فَكَّرَ وَقَدَّرَ فَقُتِلَ كَيْفَ قَدَّرَ ثُمَّ قُتِلَ كَيْفَ قَدَّرَ ثُمَّ نَظَرَ
ثُمَّ عَبَسَ وَبَسَرَ ثُمَّ أَدْبَرَ وَاسْتَكْبَرَ فَقَالَ إِنْ هَذَا إِلَّا
سِحْرٌ يُؤْثَرُ إِنْ هَذَا إِلَّا قَوْلُ الْبَشَرِ

«Һис шикһеҙ, ул уйланы, үлсәне. Ҡәһәр булһын, нисек кенә уйлап сығарҙы әле! Йәнә лә ҡәһәр булһын, нисек кенә уйлап сығарҙы!.. Һуңынан ҡараны, йөҙөн һытты һәм ҡаштарын йыйырҙы. Аннары артына боролдо һәм, тәкәбберләнеп: «Был (Ҡөрьән)**, башҡа нәмә түгел, әүәлгеләрҙән ҡалған бер сихыр. Был кеше һүҙенән башҡа бер нәмә лә түгел!» – тине»** («әл-Мүддәҫҫир», 18-25).

Халыҡты Ҡөрьән тыңлауҙан айырған мөшриктәрҙән Әбү Суфьян, Әбү Жәһил, Ахнәс ибне Шәрик, төндәрен Ҡәғбәлә Ҡөрьән уҡыған хәҙрәти Пәйғәмбәр саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләмде, бер-береһенән хәбәрһеҙ хәлдә, өс төндә йәшерен тыңлайҙар, яңылыш осрашҡас та, үҙҙәрен ғәйепләп, бер-берҙәренә:

171 Шулай уҡ ҡарағыҙ: «әл-Ҡасас», 49-50.

«Бер кем дә күрмәһен!.. Халыҡ беҙҙең был хәлебеҙҙе белеп алһа, бик ҡаты хур булырбыҙ. Бынан һуң да һис кемгә Ҡөрьән тыңлағанлығыбыҙ хаҡында һүҙ әйтмәгеҙ!..» – тип ҡылған ғәмәлдәре өсөн үҙҙәрен хөкөм иткәс, бүтән былай эшкә бармаясаҡтары тураһында үҙ-ара һүҙ бирәләр (Ибне Һишам, I, 337-338).

Бер төркөм кеше, Ҡөрьәндең асылына һалынған был тәьҫир ярҙамында, мосолманға әүерелә. Былар араһында хәҙрәти Ғүмәр ҙә бар, ул кейәүенең ишеге янында Ҡөрьән уҡылғанын ишетеп, бик үпкәле хәленә ҡарамаҫтан, йөрәге шундай йомшап китә, фекерҙәре үҙгәрә. Өҫтәүенә, хәҙрәти Ғүмәр ҡырыҫ холҡо менән танылған шәхес була.

Ҡөрьәни-Кәрим тәьҫирендә ислам һидәйәтенә ирешкән заттарҙың береһе – Жүбәир ибне Мутғыйм разыйаллаһу ғәнһү. Рәсүл Әкрәм саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм Әфәндебеҙҙән «Тур» сүрәһен тыңлағас, уның йөрәге тетрәнә һәм ул хистәрен:

«Йөрәгем ярыла тип торам», – тип белдерә (Әхмәт, IV, 83, 85).

Ул үҙе ваҡиғаны былай бәйән ҡыла:

«Рәсүлуллаһ саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләмдең аҡшам намаҙында «Тур» сүрәһен уҡыуын ишеттем.

أَمْ خُلِقُوا مِنْ غَيْرِ شَيْءٍ أَمْ هُمُ الْخَالِقُونَ أَمْ خَلَقُوا السَّمَاوَاتِ
وَالْأَرْضَ بَل لَّا يُوقِنُونَ أَمْ عِندَهُمْ خَزَائِنُ رَبِّكَ أَمْ هُمُ الْمُصَيْطِرُونَ

«Улар барлыҡҡа килтереүсеһеҙ халиҡ ителделәрме, юҡһа, барлыҡҡа килтереүсе үҙҙәреме ине? Юҡһа, күктәрҙе һәм ерҙәрҙе үҙҙәреме бар иттеләр? Юҡ, улар Аллаһҡа ҡәтғи рәүештә инанмайҙар. Әллә Раббыңдың рәхмәт хазиналары улар ҡулындамы? Әллә һәр нәмәгә улар үҙҙәре хужамы» («әт-Тур», 35-37), аятына еткәс, йөрәгем тулҡынланыуҙан осоп китерҙәй булды» (Бохари, «Тәфсир», 52).

Мөхәммәт пәйғәмбәрлек вазифаһын алған тәүге йылдарҙа шиғри бәйгеләрҙә еңеү яулап танылған, әҫәрҙәре Ҡәғбәнең диуарына эленгән Имриүл-Ҡайстың бер туғаны әле иҫән булған. Уға Ҡөрьәни-Кәримдән бер нисә аят уҡыйҙар. Дөрөҫ һәм матур һөйләм ҡағиҙәләрен бик яҡшы белгән был ҡатын Ҡөрьән аяттарын ишеткәс:

«Был бер кешенең һүҙе була алмай. Әгәр ер йөҙөндә бындай шиғыр бар икән, ҡәрҙәшемдең шиғыры Ҡәғбә диуарында эленеп тороу дөрөҫ түгел. Уны төшөрөп, урынына был һүҙҙе элергә кәрәк», – тип әйтергә мәжбүр ҡала, һәм ҡәрҙәшенең ҡасыдәһен үҙ ҡулдары менән Ҡәғбә диуарынан алып ҡуя. Унан

дәрәжәһе менән түбәнерәк булған башҡа шиғырлы таҡталарҙа, кире ҡағырлыҡ һүҙҙәре ҡалмағанлыҡтан, берәм-берәм диуарҙан төшөрөлә.[172]

Сәләмәт аҡыллы кешегә Ҡөрьәнде бары тик тыңлау ғына ла уның Хаҡ Тәғәлә һүҙе икәнлеген аңларға етә. Шул сәбәпле Әфәндебеҙ ғәләйһис-саләтү үәс-сәләәмгә Ҡөрьәни-Кәримде кешеләргә ишеттереү йөкләнә лә.

Мәҫәлән, аяти кәримәлә әйтелә:

وَإِنْ أَحَدٌ مِّنَ الْمُشْرِكِينَ اسْتَجَارَكَ فَأَجِرْهُ
حَتَّى يَسْمَعَ كَلاَمَ اللّهِ ثُمَّ أَبْلِغْهُ مَأْمَنَهُ

«Әгәр мөшриктәрҙән береһе һинән именлек теләһә, уны яҡла. Аллаһтың һүҙен ишетә алһын (уйлап йөрөһөн, хәҡиҡәттәргә төшөнһөн)**. Һуңынан уны ышаныслы урынға илт…»** («әт-Тәүбә», 6).

Тимәк ки, Аллаһ һүҙҙең ҡолаҡтарға барып етеүе иман нурының йөрәктә урын алыуына бер форсат булып тора. Ҡөрьән һүҙендәге моң һәм музыка, ундағы ауаз тәртибенән, йәғни һүҙҙәрҙең, хәрефтәрҙең, сукун үә хәрәкәләрҙең, оҙон үә ҡыҫҡа ижектәрҙең иң камил формала теҙелеүенән барлыҡҡа килә. Үҙенсәлекле бер тауыштан икенсеһенә күскәндә барлыҡҡа килгән ғәжәп моң менән йөрәктәр тетрәнә. Мәғәнәһен аңламағандар ҙа, ысулдары һәм ҡағиҙәләре үтәлерлек итеп уҡығанда, уның тиңһеҙ яңғырашынан ләззәт алырҙар.[173]

Мөшриктәрҙең Ҡөрьәнгә ҡаршы ғәмәлдәре

Ислам мөшриктәрҙең нәфсәни тормоштарын сикләй, хаҡлыҡ, ғәҙеллек, ҡиәмәт, яңынан терелеп хисап биреү, ҡылған яманлыҡтар һәм хаҡһыҙлыҡтарҙың язаһыҙ ҡалмаясағы тураһында өйрәтә. Көфөрҙәр был хәлдән бик ныҡ кәйефһеҙләнәләр. Өҫтәүенә, Ислам мөшриктәрҙең илаһтарын ялған тип һанай. Быларға өҫтәп, Аллаһ Рәсүле килтергән «Бөйөк хәбәр» менән Мәккә тетрәй, һелкенә башлай. «Нәби» сүрәһенең беренсе аяттары был дәһшәтле манзараны шулай тасуир итә:

عَمَّ يَتَسَاءلُونَ عَنِ النَّبَإِ الْعَظِيمِ اَلَّذِي هُمْ فِيهِ مُخْتَلِفُونَ

«Бер-берҙәренән нәмә һорап торалар? (Уның) хаҡында бәхәсләшеп тороуҙары шул бөйөк һәм ҡот осҡос хәбәрҙе(ме?)**»** («ән-Нәбә'», 1-3).

172 Ҡарағыҙ: Әхмәт Жәүдәт паша, I, 83.

173 Шуға күрә лә Ҡөрьәни-Кәримде уҡыу ҙа айырым бер фән тәшҡил итә һәм ун төрлө уҡыу ысулы – ҡыйраәт барлыҡҡа килә. Уларҙы «ҡыйраәти ғашәрә» тип атайҙар. Һәр мәҙһәб имамы кеүек, һәр ҡыйраәт ысулына нигеҙ һалған «ҡыйраәт имамдары» бар. Илебеҙҙә иң мәшһүре һәм таралғаны – «Ғасыйм ҡыйраәте».

Кеше хаҡ һәм хәҡиҡәт менән мауығыусы булараҡ яратылғанға, күңеле менән билдәһеҙ нимәләргә ризалыҡ күрһәтмәй. Һәр ваҡыт мәғлүм нимәләрҙе ҡуллана. Был уңайҙан белмәгән һәм белә алмаясаҡ нәмәләр уны борсоуға һала. Шуларҙың береһе – кешелек йәмғиәтенең пәйғәмбәрҙәр тарафынан тура юлға йүнәлдерелеүенә ҡарамаҫтан, үлем мәсьәләһе бик ныҡ ҡыҙыҡһындыра. Зиһендәрҙә зәһәрле бер йылан кеүек йомарланып ятҡан һәм ваҡыт-ваҡыт борсоп торған был һорау өндәшмәү, баҫтырылыу, аң төпкөлө менән тотҡарланыу кеүек ысулдар менән тыйыла килә. Ләкин һәр кем өсөн тормоштоң үҙенән дә мөһимерәк үлем ваҡиғаһы, һис шикһеҙ, баштарға һеңәсәк ауыр бер хәҡиҡәт булғанға, уны мәғлүм нәмәләр менән бәйләп ҡарау кешелек маҡсаттарының беренсеһе булып тора.

Кеше аҡылы менән төшөнөүгә мөмкинлек табыла алмаған был киләсәк төйөнөн бары тик вәхиҙең ҡөҙрәте генә сисә ала. Барлыҡ пәйғәмбәрҙәрҙең, бигерәк тә Рәсүл Әкрәм салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм Әфәндебеҙҙең биргән был киләсәк заман хәбәре рәхмәттәр менән, шөкөрҙәр менән ҡаршы алынырға тейеш булғанда, ҡыҙғанысҡа ҡаршы, шәрәф һәм ҡәҙер-ҡиммәттән ситләшкән бер төркөм кешеләр мыҫҡыллауҙар, хурлауҙар, борсоуҙар һәм битарафлыҡтар менән ҡаршы сыға. Яратылыш хикмәтенә һәм маҡсатына тура килмәгән тормош рәүешендәге мөшриктәр һәм мөнкирҙәр Рәсүл Әкрәм салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмдең вәхи юлы менән белдергән әхирәт хәбәрен аптырап һәм ҡаушап ҡаршы ала. Нәфсәни йәшәйештәренә тура килмәй торған был мәңгелек ҡотҡарылыу өндәүенән яуыз үҙ һүҙләнеү һәм оятһыҙ кирелек менән йөҙ сөйөрәләр.

Ҡөрьәни-Кәримдә әхирәт тураһында **«нәбәи-ғәҙыйм: бөйөк хәбәр»** тип әйтелә. Бының сәбәбе һәм хикмәте бик асыҡ. Сөнки кешеләр, йәшәү шарттары ниндәй булыуына ҡарамаҫтан, үлем ҡаршыһында бер тигеҙ дәрәжәлә ғазап тоялар. Бөтә тормош юлдарының, селпәрәмә килеп, үлем офоҡтарында юҡҡа сығыуы, бигерәк тә иманһыҙ күңелдәрҙе һағышландыра, һыҙлата. Иҫәндәр өсөн үлемдән дә әһәмиәтлерәк бер ваҡиға булмағанға күрә, быға ҡағылышлы хәбәрҙең дә ололап ҡабул ителеүе зарур. Ә бына быны лайыҡлы рәүештә аңлап ҡабул итә алгандар, фани һәм ваҡытлы ниғмәттәрҙе ҡалдырып, ялған киләсәктән ысын һәм мәңгелек киләсәккә йүнәләләр. Үлемдән ғибрәт алмайынса йәшәлгән тормош ҡараңғы бәхетһеҙлек ғәләменән бер ни менән дә айырылмай. Бәхет йондоҙо күркәм йәшәйешле ғүмерҙең аҙағында үлем менән ҡабына. Шуға күрә лә ислам дине, үлемде даими иҫкә төшөрөп, уға әҙерлекле булырға кәңәш итә.

Ҡөрьәндең үҙ теләк һәм әүәҫтәренә ҡапма-ҡаршы булған әхирәт һәм үлем кеүек ғибәрәләренән кәйефтәре ҡырылған көфөрҙәр Пәйғәмбәр Әфәндебеҙҙән уны үҙҙәренә оҡшарлыҡ дәрәжәлә үҙгәртеүен һорай. Аллаһ Рәсүленә килеп:

«Беҙгә Ләт һәм Ғуззәгә ғибәҙәт ҡылыуҙы кире ҡағыу тураһында әмер итмәгән бер Ҡөрьән килтер. Әгәр Аллаһ Һиңә бындай бер Ҡөрьән иңдермәһә, Һин бындай Ҡөрьәнде үҙең һөйлә йәки Аллаһыңдан Һиңә килгәнде беҙ һорағанса үҙгәрт. Ғазап аяты урынына мәрхәмәт аяты ҡуй, харам урынына хәләлде, хәләл урынына харамды ҡуй!» – тиҙәр.

Был кешеләр тураһында ошо аяти кәримә иңдерелә:

وَاِذَا تُتْلَى عَلَيْهِمْ اَيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ قَالَ الَّذِينَ لاَ يَرْجُونَ لِقَاءَ نَا ائْتِ
بِقُرْاَنٍ غَيْرِ هذَا اَوْ بَدِّلْهُ قُلْ مَا يَكُونُ لِى اَنْ اُبَدِّلَهُ مِنْ تِلْقَاءِ نَفْسِى اِنْ
اَتَّبِعُ اِلاَّ مَا يُوحَى اِلَىَّ اِنِّى اَخَافُ اِنْ عَصَيْتُ رَبِّى عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ

«Аяттарыбыҙ уларға ап-асыҡ уҡылғас, (үлгәндән һуң) **Беҙҙең менән күрешеүгә ышанмаусылар: «Бынан башҡа бер Ҡөрьән килтер йәки быныһын үҙгәрт», – тиҙәр. Әйт: «Уны үҙем генә үҙгәртә алмайым. Мин бары тик миңә вәхи менән иңдерелгәндәргә генә буйһонам. Мин Раббыма ҡаршы килһәм, олуғ көндө Уның ғазабына юлығыуымдан ҡурҡам»** («Йунус», 15), (Вәхиди, 270 б.; Алуси, XI, 85).

Мөшриктәр ни эшләргә лә белмәй. Мосолмандарға ҡарата золомдары, мыҫҡыллауҙары, баҫымдары һәм яфалауҙары көндән-көн арта бара. Мәккәлә йәшәү сыҙай алмаҫлыҡҡа әйләнә. Шул сәбәпле, башҡа мосолмандар кеүек хәҙрәти Әбү Бәкер ҙә һижрәт итеү өсөн Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм Әфәндебеҙҙән рөхсәт һорай һәм, рөхсәт алынғас, Эфиопияға таба юл тота.

Бер-ике көнлөк ара киткәс, Ҡарә ҡәбиләһенең башлығы Ибне Дәғинә менән осраша.

Ибне Дәғинә: «Әй, Әбү Бәкер! Һинең кеүек бер шәхес иленән сыҡмай ҙа, сығарылмай ҙа. Валлаһи, һин ҡәүемеңдең һәм ҡәбиләңдең зиннәте! Игелекле ғәмәлдәр генә ҡылаһың, туғандарыңды ҡайғыртаһың. Эштәренән ғажиз ҡалыусыларҙың йөгөн үҙ өҫтөңә алаһың! Кире ҡайт, һин минең химаямда булырһың», – ти.

Хәҙрәти Әбү Бәкер иһә Ибне Дәғинә менән бергә Мәккәгә әйләнеп ҡайта. Мәккәгә кергәндә, Ибне Дәғинә үҙенең химаяһы тураһында барлыҡ ҡөрәйешлеләргә лә иғлан итә.

Быға ҡаршы ҡөрәйешлеләр Ибне Дәғинәгә ҡай бер шарттарын әйтеп бирә:

«Әбү Бәкергә әйт: Раббыһына ғибәҙәтен өйөнөң эсендә ҡылһын! Унда теләгән ҡәҙәр намаҙ ҙа ҡылһын, Ҡөрьән дә уҡыһын, ләкин өйөнән башҡа урындарҙа асыҡтан-асыҡ намаҙ ҡылып, Ҡөрьән уҡып, беҙҙе кәйефһеҙләмәһен! Сөнки беҙ ҡатындарыбыҙ һәм балаларыбыҙҙың уға эйәреүенән шикләнәбеҙ», – тиҙәр.

Ибне Дәғинә мөшриктәрҙең был шарттарын хәҙрәти Әбү Бәкергә һөйләй. Ул ҡабул итә. Өйөнөң түр яғына намаҙ уҡый торған урын әҙерләй. Унда намаҙ ҡылып, Ҡөрьән уҡый башлай. Йомшаҡ тәбиғәтле, нескә күңелле кеше булғанға, Ҡөрьәни-Кәримде уҡығанда, моңайып, күҙҙәренә йәш тулыуҙан үҙен тыя алмай. Ул Ҡөрьәни-Кәрим уҡығанда, мөшриктәрҙең балалары һәм ҡатындары уның янына килеп, хайран ҡалып тыңлай башлайҙар. Был хәл ҡөрәйеш мөшриктәрен ҡурҡыуға һала. Шуға күрә, Ибне Дәғинәгә мөрәжәғәт итеп, унан хәҙрәти Әбү Бәкерҙе былай эшләүҙән тыйыуҙы йәки уның өҫтөндәге химаяһын төшөрөүҙе һорайҙар.

Ул: «Әй, Әбү Бәкер! Йә өйөңдә тауышыңды сығармай ғына ултыраһың, йә минең химаямдан сығыуыңды иғлан итәһең», – ти.

Быға ҡаршы Әбү Бәкер Сиддыҡ раҙыйаллаһу ғәнһү, Аллаһҡа тапшырылып, шул рәүешле яуап ҡайтара:

«Химаяңды һиңә кире ҡайтарам. Миңә Аллаһтың химаяһы ла етә» (Бохари, «Мәнаҡибүл-Әнсар», 45; Ибне Һишам, I, 395-396).

Ғәрәптәр әҙәбиәтте бик ныҡ ярата торған булғанға, аһәңле яңғырашлы һәм гүзәл һүҙҙәрҙән ныҡ тәьҫирләнгәндәр һәм улар ҙур популярлыҡ ҡаҙанған. Шул рәүешле, урынына ҡарап, бары тик бер генә строфа ла ҡайһы берәүҙәрҙе күктәргә ашырғанда, икенселәрҙе иһә ерҙең төбөнә индереүгә лә етерлек булған. Мөшриктәр ваҡыт-ваҡыт хатта үҙҙәре лә хайран ҡалып, Ҡөрьән теленең көслө тәьҫир итеүен күҙ уңында тотоп, үҙҙәренсә ҡай бер саралар күрергә тырышҡан. Ҡөрьәндең уҡылыуын һәм тыңланыуын тыйған мөшриктәр, Ҡөрьән уҡылғанды ишетһәләр, кешеләрҙең шул илаһи кәләмде ишетеп, күңелдәре ҡуҙғалыуға ҡомасаулау өсөн, тауыш-ғауға сығара торған булғандар. Йәнәбе-Хаҡ быны аяти кәримә менән былай белдергән:

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَا تَسْمَعُوا لِهَذَا الْقُرْآنِ وَالْغَوْا فِيهِ لَعَلَّكُمْ تَغْلِبُونَ

«Инҡар итеүселәр: «Был Ҡөрьәнде тыңламағыҙ; уҡығанда тауыш ҡуптарығыҙ; бәлки өҫтөн булып сығырһығыҙ!» – тиҙәр» («Фуссиләт», 26).

Ғаләмдәрҙең Әфәндеһе ғәләйһис-сәләтү үәс-сәләәм, ҡәүеменең үҙенә ҡарата ҡылған һәр төрлө ғазап һәм золомдарына ла ҡарамаҫтан, һаман да

уларға исламды төшөндөрөүенән һәм уларҙы мәңгелек тура юлға өндәүенән туҡтамай. Ә мөшриктәр ғәрәптәрҙең хаж, ғүмрә йәки башҡа берәр маҡсат менән Мәккәгә килеүселәрен шәһәрҙең тышында уҡ ҡаршы алып, Пәйғәмбәр Әфәндебеҙгә яҡынаймаҫҡа һәм уның һөйләгәндәрен тыңламаҫҡа кәңәш итәләр, хатта ҡурҡыталар ҙа. Аллаһ Рәсүленә тилелек, сихырсылыҡ, күрәҙәселек кеүек сифаттарҙы өҫтәп, үҙҙәре лә ышанмай торған яла яғып, Мәккәгә килеүселәрҙе унан йырак тоторға тырышалар.

Туфәйл ибне Ғамр[174] Мәккәгә килгәс, ҡөрәйешлеләрҙең бер нисәүһе уның янына килеп:

«Әй, Туфәйл! Һин – шағир, ҡәүемеңдә фекере иҫәпкә алына торған мөғтәбәр кеше. Илебеҙгә килдең, әммә арабыҙҙан сыҡҡан ошо кешегә иғтибар ит! Уның хәле беҙҙе борсоуға һала. Йәмғиәтебеҙҙе һәм эштәребеҙҙе селпәрәмә килтерә. Һүҙе сихыр кеүек тәьҫирле булып, кешенең атаһы менән, ҡәрҙәше менән һәм ҡатыны менән араларын боҙа. Башыбыҙға төшкән ошо хәл һинең һәм ҡәүемеңдең башына ла төшөүенән ҡурҡабыҙ. Уның менән һис һөйләшә күрмә һәм уны тыңлама ла!» – тигән кәңәштә булалар.

Был тәфсилле кәңәш менән тәьҫирләнгән Туфәйл Рәсүлүллаһ саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләмдең һөйләгәндәрен тыңламаҫҡа һәм уның менән һөйләшмәҫкә ҡарар бирә. Хатта Харам мәсетенә барған саҡта, Аллаһ Рәсүленең һөйләгәндәрен ишетмәҫ өсөн, ҡолаҡтарын мамыҡ менән томалай. Һуңыраҡ иһә был хәл менән килешеп бөтмәйсә:

«Оят түгелме миңә! Мин – аҡыллы, шағир булған кеше. Һүҙҙең матурын да, ҡәбәхәтен дә яҡшы айыра беләм. Улайһа ошо кешенең һөйләгәндәрен тыңлауымда ниндәй ҡурҡыныс бар? Матур һөйләһә – ҡабул итермен, һүҙе ҡәбәхәт булһа – кире ҡағырмын», – тип уйлай һәм уны көтә башлай. Рәсүлүллаһ саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм сығып өйөнә ҡайта башлағас, уның артынан ҡыуып етеп:

«Йә Мөхәммәт! Ҡәүемең миңә һинең хаҡыңда фәлән-фәлән нимәләр һөйләне. Мине шул ҡәҙәр ҡурҡыттылар, һүҙҙәреңде ишетмәҫ өсөн, хатта ҡолаҡтарымды мамыҡ менән томаланым. Шулай ҙа Аллаһтың ярҙамы менән һүҙеңде тыңлап ҡарарға булдым. Һин шул дәғүәтеңде миңә аңлата алаһыңмы?» – ти.

Туфәйл һүҙен былай дауам итә:

174 **Туфәйл ибне Ғамр әд-Дәүси** раҙыйаллаһу ғәнһү – хөрмәтле, аҡыллы, ҡунаҡ һөйөүсән бер шағир зат. Килеүсе һәр кем өсөн ишеге асыҡ була. Астарҙы ашата, үҙенә һыйыныусы затты һаҡлай, ярҙам һораусыға булыша. Пәйғәмбәрлектең 10-сы йылында мосолманлыҡ ҡабул иткәс, Рәсүлүллаһ саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм Мәҙинәгә һижрәт ҡылғансы, Дәүс ҡәбиләһен исламға өндәй. Ямамә һуғышында бик ҙур батырлыҡ күрһәтеп, шәһит китә.

«Рәсүлуллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм миңә ислам тураһында һөйләне, Ҡөрьән уҡыны. Валлаһи! Мин бер ҡасан да Ҡөрьәндән дә аһәңлерәк һүҙҙәр ишетмәнем, исламдан да күркәмерәк дин осратманым! Шунда уҡ мосолман булып, Аллаһтан башҡа һис бер илаһ юҡлығына шәһәҙәт иттем».

Туфәйл разыйаллаһу ғәнһү, Пәйғәмбәр Әфәндебеҙҙең янында бер нисә көн торғандан һуң, рөхсәт һорап, исламды таратыу ниәте менән ҡәбиләһенә ҡайтып китә. Кешеләргә дәлил булараҡ ҡуллана аласаҡ берәй мөғжизә булһын өсөн, Рәсүл Әкрәм Әфәндебеҙҙән Аллаһҡа доға ҡылыуын һорай. Аллаһ Рәсүле доғаһының бәрәкәте менән башта ике күҙенең араһында кәндил кеүек бер нур пәйҙә була. Һуңынан үҙенең теләге менән был нур, йөҙөнән китеп, таяғының осона күсә. Шул рәүештә ҡәүеме янына ҡайтып китеп, шәһәҙәт мәртәбәһенә ирешкәнсегә тиклем тура юлға өндәү һәм йыһат менән мәшғүл була.[175]

Туфәйл раҙыйаллаһу ғәнһүнең өндәүен беренсе ҡабул иткән кеше бик күп хәҙистәр тапшырып ҡалдырған мәшһүр сәхәбә Әбү Һүрайра раҙыйаллаһу ғәнһү була.[176]

Ҡөрьәни-Кәрим хаҡында шул ҡәҙәр күп һанлы уйҙырмалар таратыуға ҡарамаҫтан, выждандары алдында яңғыҙ ҡалғанда, мөшриктәр хәҡиҡәтте ҡабул итәләр, Ҡөрьәни-Кәримде йәшеренеп тыңлауҙан үҙҙәрен тыйып тора алмайҙар. Был юлы башҡа төрлө һылтау табып:

وَقَالُوا لَوْلَا نُزِّلَ هَذَا الْقُرْآنُ عَلَى رَجُلٍ مِّنَ الْقَرْيَتَيْنِ عَظِيمٍ

«Был Ҡөрьән ике шәһәрҙең берәр бөйөк кешеһенә иңдерелһә ярамағанмы инде?» – тиҙәр («әз-Зухруф», 31).

Хәҙрәти Пәйғәмбәрҙе салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмде хаҡ пәйғәмбәр һәм Ҡөрьәни-Кәримде лә хаҡ китап булараҡ выждандары менән ҡабул итһәләр ҙә, нәфестәре дәлилдәргә ҡаршы сыға. Ҡөрьәндең Аллаһ китабы булыуын ҡабул итәләр, әммә – Аллаһ ғәфү итһен! – Аллаһтың ихтыярына һәм тәҡдиренә яңылышлыҡтар ҡушалар. Уларҙың нәфестәрен биләп алған һәм хәҡиҡәткә пәрҙә булған фекерләүҙәренсә, Ҡөрьән бай булмаған, йәтим һәм үкһеҙ берәүгә түгел, ә Мәккә байҙарының береһе Вәлит ибн Муғирәгә йәки Таиф байҙарынан Ғамр ибн Умәйргә иңдерелергә тейеш ине.

Был хаҡта Вәлит ибн Муғирә:

175 Ибне Һишам, I, 407-408; Ибне Сәғд, IV, 237-238.

176 Ибне Хажәр, *«әл-Исабә»,* II, 226.

«Ҡөрәйешлеләрҙең абруйлы кешеһе мин йәки Сакифтың олуғы Ғамр ибн Умәйр булғанда, Ҡөрьән Мөхәммәткә индерелгәнме?!» – тип әйткән (Ибне Һишам, I, 385).

Тик ҡолдарҙың Хаҡ ҡаршыһындағы ҡиммәте байлыҡ та, нәҫелдең абруйы ла түгел, бары тик тәҡүәлек булыр. Ә бына хәҙрәти Мөхәммәт Мостафа саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм Әфәндебеҙ нәҫеле менән дә улар араһында иң шәрәфлеһе ине.

Рәсүлүллаһты һәм Ҡөрьәнде ғәйепләүҙәр

Рәсүлүллаһ саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләмгә ҡаршы ни эшләргә аптыраған мөшриктәр бер ваҡыт, Уның хәреф танымағанын белеүҙәренә ҡарамаҫтан, Ҡөрьәнде бер христиан ҡолонан өйрәнгән, тигән яла таратыуға барып етә. Тик был ҡәҙәр бөйөк диндең нигеҙен ҡора белгән ҡолдоң әлеге шәрәфле вазифаны башҡа берәүгә тапшырыуының сәйер булыуына улар бер ҙә төшөнмәй. Һәм ул кеше үҙе лә һаман христиан булып ҡалыр ине микән?

Был дәлилһеҙ ғәйепләүгә ҡаршы яуап Ҡөрьәни-Кәримдә бирелгән:

وَلَقَدْ نَعْلَمُ أَنَّهُمْ يَقُولُونَ إِنَّمَا يُعَلِّمُهُ بَشَرٌ لِّسَانُ الَّذِي
يُلْحِدُونَ إِلَيْهِ أَعْجَمِيٌّ وَهَذَا لِسَانٌ عَرَبِيٌّ مُّبِينٌ

«Һис шикһеҙ, Беҙ уларҙың: «Ҡөрьәнде уға бары бер кеше генә өйрәтә!» – тигәндәрен беләбеҙ. (Улайһа бер ҙә уйламайҙармы икән), **үҙенә тапшырған кешенең теле сит булыуын. Был** (Ҡөрьән) **саф ғәрәп телендә»** («ән-Нәхел», 103).

وَمَا كُنتَ تَتْلُو مِن قَبْلِهِ مِن كِتَابٍ وَلَا تَخُطُّهُ
بِيَمِينِكَ إِذًا لَّارْتَابَ الْمُبْطِلُونَ

«(Әй Рәсүлем! Улар ҙа, асылда, беләләр) **Һин был Ҡөрьән индерелгәнсе бер китап та уҡыманың, яҙыу яҙманың! Әгәр уҡый-яҙа белеүсе булһаң,** (ул саҡта) **ялғанға ышаныусылар шикләнерҙәр ине** (башҡаларҙан өйрәндең, тиә алырҙар ине)**»** («әл-Ғәнҡәбут», 48).

Аллаһ Тәғәлә мөшриктәрҙең ғәйепләүҙәренән һәм ялаларынан ныҡ борсолған Рәсүленә былдай бойороҡ та индерә:

فَذَكِّرْ فَمَا اَنْتَ بِنِعْمَةِ رَبِّكَ بِكَاهِنٍ وَلاَ مَجْنُونٍ اَمْ يَقُولُونَ شَاعِرٌ نَتَرَبَّصُ بِهِ رَيْبَ
الْمَنُونِ قُلْ تَرَبَّصُوا فَاِنِّى مَعَكُمْ مِنَ الْمُتَرَبِّصِينَ

«(Рәсүлем!) **Һин өгөтлә! Раббының мәрхәмәте менән һин күрәҙәсе лә, йүләр ҙә түгел! Юғиһә, улар: «Ул бер шағир. Уның осороноң фәләкәттәргә юлығыуын көтәбеҙ!» – тиҙәрме? Әйт: «Көтөгөҙ, мин дә һеҙҙең менән бергә көтәм»»** («әт-Тур», 29-31).

قَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلْحَقِّ لَمَّا جَاءَ هُمْ هذَا سِحْرٌ مُبِينٌ اَمْ
يَقُولُونَ افْتَرَيهُ قُلْ اِنِ افْتَرَيْتُهُ فَلاَ تَمْلِكُونَ لِى مِنَ اللّٰهِ شَيْئًا هُوَ اَعْلَمُ بِمَا
تُفِيضُونَ فِيهِ كَفَى بِهِ شَهِيدًا بَيْنِى وَبَيْنَكُمْ وَهُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ

«...Инҡар итеүселәр үҙҙәренә килгән хәҡиҡәт өсөн: «Был ып-ысын бер сихыр!» – тиҙәр. Юғиһә, уны уйлап таптымы, тиәләр? Әйт: «Әгәр мин уны уйлап тапкан булһам, һеҙ мине Аллаһтан ҡоткарасаҡ һис бер нәмәгә лә эйә була алмаясаҡһығыҙ. Ул һеҙҙең Ҡөрьән хаҡында ҡылған яңылыштарығыҙҙы бик яҡшы белә. Минең менән һеҙҙең арала шаһит булырға Ул етә! Ул ғәфү итеүсе, бик мәрхәмәтлелер»» («әл-Әхҡаф», 7-8).

Мөшриктәр тура юлға баҫырға теләмәгәнгә күрә, Аллаһ Рәсүлен һәм Ҡөрьәнде төрлөсә ғәйепләүҙән дә тартынмайҙар. Ләкин хәҡиҡәтте лә беләләр. Мәҫәлән, ҡөрәйешлеләрҙең алдынғылары, мосолманлыҡтың Мәккәнән ситкә таралыуынан борсолоп, Вәлит ибн Муғирәнең янына йыйыла. Араларынан береһе:

«Мәккәгә килгән ҡәбиләләргә Мөхәммәт хаҡында ни тип әйтәйек?» – тип һорай.

Вәлит хәҙрәти Пәйғәмбәр саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм менән күрешкән, уның Ҡөрьәни-Кәрим уҡыуын тыңлаған булған. Ул:

«Мин шиғырҙың күп төрҙәрен беләм. Минең унан ишеткәндәрем шиғыр түгел. Шиғырҙан күпкә өҫтөнөрәк һүҙ ул. Ул һүҙҙәр нәсер ҙә түгел. Сөнки был ҡәҙәр тиңһеҙ, бер нигә лә оҡшамаған матур һәм төҙөк телле, нәфис яңғырашлы әҫәрҙе мин элегерәк бер ҡайҙа ла ишетмәнем. Күрәҙәсе һүҙҙәренә һис тә оҡшамаған. Тиле кеше һүҙҙәре лә түгел. Мин уны тиле, тип әйтерлек бер генә ғәләмәтен дә күрмәнем. Беҙ уны сихырсы, тип тә атай алмайбыҙ. Сөнки уҡып өшкөрмәй, төйөн төйнәмәй, шуның менән сихырсыларға оҡшай торған бер генә ғәмәле лә юҡ!»

Был һүҙҙәрҙән һуң Вәлит, мөшриктәрҙең боҙоҡ ниәттәренә нисек тә берәй сиселеш табыу өсөн, үҙен мәжбүр итеп, шулай аңлата: «Ләкин ул ҡәрҙәште ҡәрҙәштән айыра, туғандар араһына ыҙғыш орлоҡтары сәсә. Шул сәбәпле уның һүҙе сихыр һәм әфсендән башҡа бер ни ҙә түгел!» (Ибнүл-Джәүзи, VIII, 403-404; Хәким, II, 550; Вәхиди, 468 б.).

Ҡөрьәни-Кәримгә мөнәсәбәтле ғәйепләүҙәрҙә уңышҡа ирешә алмаған мөшриктәр был юлы хәҙрәти Пәйғәмбәр салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмдең мөбәрәк шәхесенә һөжүм итә.

Аллаһ Рәсүле салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмдең улы Ҡасимдың ике йәшлек сағында вафат булыуын форсат итеп, Ғас ибн Ваил тарафынан уға «әбтәр» тип әйттерәләр. Йәғни тоҡомо киҫелгән, нәҫеле өҙөлгән тип мыҫҡыл итәләр. Был рәүешле Аллаһ Рәсүлен кешеләр алдында кәмһетеп, уның күңелендәге хис-кисерештәрен рәнйетергә теләй. Ләкин был осраҡта ла уңышҡа ирешә алмайҙар. «Кәүҫәр» сүрәһе уларҙың йөҙҙәрен шапылдатып яңаҡлаған кеүек була:

إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَانْحَرْ إِنَّ شَانِئَكَ هُوَ الْأَبْتَرُ

«(Хәбибем!) **Һис шикһеҙ, Беҙ һиңә Кәүҫәрҙе бирҙек! Шулай булғас, Раббыңа намаҙ ҡыл һәм ҡорбан сал**! (Ҡайғырма! Бел) **ысынында тоҡомо өҙөлгән, нәҫеле ҡороған кеше – һиңә нәфрәтләнгән һәм һине күрә алмаған кеше!»** («әл-Кәүҫәр», 1-3).

Был сүрәнән шул аңлашыла: ҡасан һәм ниндәй генә урында булмаһын, Аллаһ Рәсүле салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмде күрә алмаусы һәм уға ҡарата нәфрәтләнеүселәрҙең уртаҡ сифаты «әбтәрлек» була. Ғаләмдәрҙең Әфәндеһенә бәҙәүи тип әйтергә телдәре әйләнгән әҙәпһеҙҙәр был донъяның хөрмәтле мәңгелегенә үҙҙәренең түбәнлектәре менән ҡағылырға йөрьәт иткән ахмаҡтар – хаҡ дингә – Аллаһ ғәфү итһен! – сүл ҡануны тигән меҫкен бәдбәхеттәр, матди һәм рухи фәҡирҙәр, бала-сағаһы булмаған, нәҫелдәре ҡороған кемсәләр.

Шағир бик матур тасуирлаған:

«......
Жәмалдың ҡояшынан ике ғаләм яктыртылған;
......
Һинең балаңды һәр кем яратмаҫ бында,
Ул мәлғүндәр ҡиәмәттә шайтандарҙан да әбтәр булыр!..»

Аллаһ Рәсүленә салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмдең эш-ғәмәлдәренә сыҙай алмаусылар, нәҡ элеккеге пәйғәмбәрҙәрҙе инҡар итеүселәр кеүек, күбеһенсә мәғрур идарасылар һәм иркәләп боҙолған, маһайыусан байҙар төркөмө була.

Аллаһ Тәғәлә әйтә:

وَمَا أَرْسَلْنَا فِي قَرْيَةٍ مِّن نَّذِيرٍ إِلَّا قَالَ مُتْرَفُوهَا إِنَّا بِمَا أُرْسِلْتُم بِهِ كَافِرُونَ وَقَالُوا نَحْنُ أَكْثَرُ أَمْوَالًا وَأَوْلَادًا وَمَا نَحْنُ بِمُعَذَّبِينَ

«Беҙ ҡайһы өлкәгә бер иҫкәртеүсе ебәрһәк тә, һис шикһеҙ, ул ерҙең бай һәм иркәләп боҙолған кешеләре: «Беҙ һеҙҙең хәбәр иткән нәмәләрегеҙҙе кире ҡағабыҙ, инҡар итәбеҙ», – тиҙәр. Һәм: «Беҙҙең малдарыбыҙ ҙа күп, нәҫелебеҙ ҙә ишле; беҙ ғазапҡа дусар ителмәйәсәкбеҙ!» – тиҙәр» («Сәбә», 34-35).

وَلاَ تُطِعْ كُلَّ حَلاَّفٍ مَهِينٍ هَمَّازٍ مَشَّاءٍ بِنَمِيمٍ مَنَّاعٍ لِلْخَيْرِ مُعْتَدٍ اَثِيمٍ عُتُلٍّ بَعْدَ ذَلِكَ زَنِيمٍ اَنْ كَانَ ذَا مَالٍ وَبَنِينَ اِذَا تُتْلَى عَلَيْهِ اَيَاتُنَا قَالَ اَسَاطِيرُ الْاَوَّلِينَ

«(Рәсүлем!) **Күп тапҡырҙар ант ит, түбәнһетеп, даими кәмселек эҙләп әрләгән, бер туҡтауһыҙ һүҙ йөрөткән, игелекле ғәмәлдәргә гел ҡомасаулаған, уҫаллыҡҡа, гонаһтарға эйәләнеп бөткән, дорфа һәм яуыз, өҫтәүенә, нәҫелһеҙлек менән тамғаланған кешеләрҙең һис береһенә лә, малы һәм уғылдары бар тип, баш эймә!** (Уларҙың һәр береһе) **үҙенә аяттарыбыҙ уҡылғанда: «Боронғоларҙың әкиәттәре!» – ти»** («әл-Ҡәләм», 10-15).

Үҙе тураһында «Тәббәт» сүрәһе иңдерелгән Әбү Ләһәб: «Мине башҡалар менән тиңләштергән дин юҡҡа сыҡһын!..» – тигән.

Хәҙрәти Пәйғәмбәр салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмдең һәм ислам диненең иң аҙғын дошмандарының башында торған Әбү Жәһил дә әйткән: «Мөхәммәттең һөйләгәндәре дөрөҫ булыуын беләбеҙ! Ләкин хәҙергә тиклем уның ҡәбиләһе ни эшләһә, беҙ ҙә шуны эшләнек, уларҙан бер ҙә ҡалышманыҡ. Ә хәҙер улар: «Арабыҙҙа бер пәйғәмбәр бар!» – тип ғорурланалар. Ә беҙ үҙ арабыҙҙан уның кеүек бер пәйғәмбәрҙе нисек сығарайыҡ? Был мөмкин түгел! Шуға күрә мин Мөхәммәттең пәйғәмбәрлеген ҡәтғи рәүештә ҡабул итә алмайым!..» (Ибне Кәҫир, *«Әл-Бидәйә»,* III, 113).

Был һүҙҙәрҙе әйткән Әбү Жәһил, асыуы, көнсөлөгө һәм дошманлығы сәбәпле, бер ваҡыт былай тип белдергән: «Әгәр Уның намаҙ уҡығанын күрһәм, башына баҫасаҡмын!»

Күпмелер ваҡыт уҙғас, Хәрами-Шәрифтә Аллаһ Рәсүле салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмдең намаҙ уҡығанына тура килә. Үҙ һүҙендә тороу өсөн, яҡыная башлағас, миҙгел эсендә йөҙҙәре һарғайып, ҡурҡыуға ҡала һәм ҡулына алған ташты тота алмаҫлыҡ хәлгә килә. Сығып китеп ҡаса башлай. Тирә-яғындағы кешеләр, был хәлгә аптырап, Әбү Жәһилдән ни булғанын һораштырырға тотона. Әбү Жәһил иһә хафаланып һәм бик нығ ҡурҡҡан ҡиәфәт менән:

«Үҙенә яҡынайғас, ҡаршыма миҙгел эсендә ҡоторған бер дөйә килеп сыҡты. Юҡ! Валлаһи! Уның кеүек ҡурҡыныс дөйәне әлегә ҡәҙәр һис күргәнем булманы! Ул мине ҡабып йота яҙҙы!» – ти (Ибне Һишам, I, 318; Ибне Кәҫир, *«Әл-Бидәйә»,* III, 92-93).

Шул рәүешле Аллаһ Тәғәлә ҡоло һәм Рәсүле хәҙрәти Мөхәммәт Мостафаны салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмде һәм Уның аша ебәргән динде һаҡлай, уларҙы һәр ваҡыт өҫтөн сығара.

Шулай итеп, мөшриктәр хәҙергәсә Аллаһтың Рәсүлен ҡабул итә алмай, киреләнеп, Ҡөрьәндең хәҡиҡәтенән ситләшәләр. Асылда иһә илаһи ысынбарлыҡтан ҡасалар.

Аллаһ Тәғәлә әйтә:

فَمَا لَهُمْ عَنِ التَّذْكِرَةِ مُعْرِضِينَ كَأَنَّهُمْ حُمُرٌ مُسْتَنْفِرَةٌ فَرَّتْ مِنْ قَسْوَرَةٍ

«Хәл шулай икән, уларға ни була инде, ысынлап та, арыҫландан ҡурҡып ҡаскан ҡолон кеүек (хәҙергә ҡәҙәр) **өгөттән йөҙ сөйөрәләр?!»** («әл-Муддәҫҫир, 49-51).

Шағир көфөрҙәрҙең, хәҡиҡәтте белеүҙәренә ҡарамаҫтан, иманға килмәүҙәрен һәм һидәйәттең насип мәсьәләһе булыуын бик күркәм итеп тасуирлаған:

«Һидәйәт Һинән булмаһа, булдыҡлылыҡ ни ҙә, Йә Раббы!
Ғәрәпсә белһә лә, был Жәһилгә аят ни, Йә Раббы!»

Ләкин көфөрҙәрҙең был йөҙ сөйөрөүҙәре һәм үҙ-һүҙлелектәре Аллаһ Рәсүленә һәм мөьминдәргә илаһи һынау итеп ебәрелгән, сыҙай алмаҫлыҡ михнәттәр һәм йәберләүҙәр рәүешендә сағылыш тапты.

Яза-ғазап осоро

Әбү Талибҡа яһаған тәҡдимдәренән бер нәтижәгә лә ирешә алмаған һәм Аллаһ Рәсүле салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмдән дә бер ниндәй ҙә ташлама күрмәгән мөшриктәр террор, һөжүм ғәмәлдәрен ҡулланырға ҡарар ҡыла. Баштағы ваҡыттарҙа ғаиләһе һәм ҡәбиләһе күп кешелек булғандарға ҡағыла алмайҙар, сөнки мосолмандарға ҡарата быңдай яуыз мөнәсәбәт әле дөйөм бер юғарылыҡҡа менмәй.

Был ваҡыттарҙа мөшриктәрҙең ғазаптарына тарыусылар күбеһенсә йәтим фәҡирҙәр, ҡолдар һәм йәриәләр була. Уларға ҡарата ҡылынмаған яфа-ғазап ҡалмағандыр, моғайын...

Хәҙрәти Хаббәб раҙыйаллаһу ғәнһү[177] утлы күмерҙәр өҫтөнә ятҡырыла, тәненән эреп аҡҡан майҙар һүндергәнсе, күкрәгенә ут баҫтырып торола.

Тимерсе Хаббәб раҙыйаллаһу ғәнһүгә ҡайһы бер мөшриктәрҙең бурысы ла була. Бурысын һораған ваҡытта, уға:

«Башта Мөхәммәтте инҡар ит, аннары бурысты түләрбеҙ!» – тиҙәр.

Ул иһә, фани донъя мәнфәғәттәрен ситкә этәреп:

«Мин Уны һис ҡасан инҡар итмәм! Мин Уның менән бергә!..» – ти, мәңгелек бәхетте өҫтөн ҡуя.

Күргән ыҙаларының береһен үҙе түбәндәгесә бәйән ҡыла:

«Бер көндө бурысымды һорау өсөн, Ғас ибн Вәилгә барған инем.

«Мөхәммәтте инҡар итмәйенсә, аҡсаңды бирмәйем», – тине.

Мин иһә: «Һин үлгәнсе, хатта яңынан терелтелгәнсе лә, Мөхәммәтте бер ҡасан да инҡар итмәм», – тинем.

«Йәғни мин хәҙер үләсәкмен, һуңынан ҡабат терелтеләсәкмен, шулаймы?» – тине.

Мин: «Эйе», – тип яуап бирҙем.

Ғас ибн Вәил: «Улай икән, яңынан терелтелгән саҡта малым булыр, шул ваҡытта мин дә һиңә бурысымды түләрмен», – тине.

Шунан һуң был аяттар иңде:

---

177 **Хаббәб ибне Әрәт** раҙыйаллаһу ғәнһү – мосолмандарҙың алтынсыһы. Мөшриктәр тарафынан ауыр ғазаптарға дусар ителгән, ҡыйырһытылған мосолмандарҙан. Күргән ғазаптарының яра эҙҙәре арҡаһында вафатына ҡәҙәр һаҡлана. Мәҙинәгә күсенгәс, Бәҙер һуғышынан башлап, бөтә хәрби походтарға ҡатнаша. Рәсүлуллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмдән 32 хәҙис шәриф риүәйәт ҡыла. Етмеш йәшен уҙғас, һижри 37/ миләди 657 йылда Куфәлә вафат була.

اَفَرَاَيْتَ الَّذِى كَفَرَ بِاٰيَاتِنَا وَقَالَ لَاُوتَيَنَّ مَالاً وَوَلَدًا . اَطَّلَعَ الْغَيْبَ اَمِ اتَّخَذَ عِنْدَ الرَّحْمنِ عَهْدًا . كَلاَّ سَنَكْتُبُ مَا يَقُولُ وَنَمُدُّ لَهُ مِنَ الْعَذَابِ مَدًّا. وَنَرِثُهُ مَا يَقُولُ وَيَأْتِينَا فَرْدًا.

«Аяттарыбыҙҙы инҡар итеүсене һәм «Миңә, әлбиттә, мал һәм балалар биреләсәк», тиеүсене күрҙеңме? Ул (көфөр) **йәшеренде белдеме? Әллә Рахман** (булған Аллаһ) **ҡатынан берәй һүҙ алдымы? Юҡ, һис улай түгел! Беҙ уның һөйләгәндәрен яҙасаҡбыҙ һәм ғазабын арттыра барасаҡбыҙ! Үҙе һөйләгән** (малы һәм балалары)**н тартып аласаҡбыҙ һәм ул Беҙгә япаяңғыҙ киләсәк!»** («Мәрйәм», 77-80) (Бохари, «Тәфсир», 19/3; Мөслим, «Мунафиҡун», 35-36; Тирмизи, «Тәфсир», 19/3162).

Хаббәб разыйаллаһу ғәнһүҙең хужаһы Өмме Әнмар ҙа уны ғазаплауҙа кәмен ҡуймай, утта ҡыҙҙырған тимер менән хәҙрәти Хаббәбтең башына баҫа. Хаббәб разыйаллаһу ғәнһү Пәйғәмбәр Әфәндебеҙгә барып Өмме Әнмарҙы шикәйәт итә. Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм:

«Аллаһым! Хаббәбкә ярҙам ит!» – тип доға иткәс, Өмме Әнмар бер ауырыуға тарый һәм эт кеүек олой башлай. Үҙ башына тимер баҫырға кәңәш итәләр. Шунан һуң Хаббәб разыйаллаһу ғәнһү тимерҙе алып, утта ҡыҙҙыра һәм шуның менән Өмме Әнмарҙың башына баҫа.[178]

Хәҙрәти Билал разыйаллаһу ғәнһү[179] лә ауыр ғазаптарға дусар булғандарҙан. Хужаһы Өмәййә ибн Халәф Билалды аҡылға һыймаҫлыҡ яфалар менән

178 Ҡарағыҙ: Ибне Әҫир, *«Үсдүл-Ғабә»,* II, 115.

179 **Билал ибне Рәбаһ** разыйаллаһу ғәнһү, сығышы менән хәбәш булғанға күрә, Билали Хәбәши исеме менән билгеле. Мәккәлә мосолман булыуын йәшермәйенсә һөйләгән тәүге ете кешенең береһе. Әсәһе Хамамә лә мосолман була. Шул сәбәпле икеһе лә исламдың беренсе йылдарында көфөрҙәрҙән бик яфа сигә. Һижрәттең тәүге йылында беренсе аҙанды әйтеүе менән танылған Билали Хәбәши разыйаллаһу ғәнһү тыныс ваҡытта һәм сәфәрҙә дауамлы рәүештә Пәйғәмбәр Әфәндебеҙҙең мөәзине ролен башҡара. Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм менән бергә бөтә дини походтарға ҡатнаша. Мәккә яулап алынған көндә Ҡәғбә түбәһенә менеп, еңеү аҙанын әйтә. Аллаһ Рәсүленә тәһәрәт өсөн һыу әҙерләй, шәхси хеҙмәттәрен үтәй, һуғыш ваҡыттарында төндәрен Уны һаҡлай, башҡа төрлө дәүләт эштәрендә булыша. Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм вафат булғас, бер тапҡыр ҙа аҙан әйтә алмай. Хәҙрәти Ғүмәр хәлифәлеге осоронда Мәҙинәнән китеп, Суриәләге ҡайһы бер һуғыштарҙа ҡатнаша. Унда мосолмандар Билал разыйаллаһу ғәнһү аҙан әйтһен өсөн, хәлифәнән аралашсы булыуын һорайҙар. Хәҙрәти Ғүмәр һорауы буйынса Билал бер тапҡыр аҙан әйтә (Зәхәби, «Сийәр», I, 357). Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм заманын хәтерләгән мосолмандарҙың күҙҙәре йәшләнә. Билали Хәбәши разыйаллаһу ғәнһү Пәйғәмбәр Әфәндебеҙҙән 44 хәҙис шәриф риүәйәт ҡыла. Рәсүлүллаһты һөйгән был зат етенсе тиҫтәне ваҡлағанда Дамаскта вафат була.
Үлер алдынан:
«Иртәгә, һөйөклө дуҫтарым, иншаллаһ, хәҙрәти Мөхәммәт ғәләйһис-саләтү үәс-сәләәм һәм дуҫтарым менән ҡауышасаҡмын», – ти.
Шунан һуң ҡатыны:
«Һай миңә төшкән ҡайғылар!» – тип илай башлай.

интектерә. Уны ҡыҙған ҡомдарға ятҡыра, өҫтөнә ҙур-ҙур таштар ҡуя, ҡайһы саҡта Мәккә урамдарында һөйрәтеп йөрөй. Билал Хәбәши раҙыйаллаһу ғәнһүне бер көн бер төн һыуһыҙ тотҡандан һуң, үҙенә тимерҙән бер күлдәк кейҙерә, көйҙөргөс эҫелек аҫтында ҡыҙған ҡомдар өҫтөндә йөрөтә, тәнендәге майы эрегәнсе шунда тота.

Мөшриктәр Билал раҙыйаллаһу ғәнһүне төрлөсә интектереүҙәренә ҡарамаҫтан, үҙҙәре теләгән нәмәне әйттерә алмайҙар, ул гел: «Әхәд, Әхәд, Әхәд (Аллаһ бер, Аллаһ бер, Аллаһ бер)!» – ти.[180]

Мосолмандарға кисерергә тура килгәндәр бындай яфаларҙан ғибәрәт түгел. Аммар раҙыйаллаһу ғәнһүҙең атаһы хәҙрәти Ясир[181] мөшриктәр әйттерергә теләгән нәмәләрҙе һөйләмәй һәм уларҙың ауыр ғазаптарынан шәһит китә.

Әсәһе хәҙрәти Сөмәййә раҙыйаллаһу ғәнһә лә вәхши ғазаптарға эләгеп, бер аяғын бер дөйәгә, икенсе аяғын башҡа дөйәгә бәйләп, ҡырағайҙарса тураҡланды, бик аяныс рәүештә шәһит ителде.

Шул рәүешле Ясир ғаиләһе раҙыйаллаһу ғәнһүм дә исламдың тәүге шәһиттәре була.[182]

Ғазап-яфаларға тарыған бер көндө әлеге мөбәрәк ғаиләне Рәсүлуллаһ саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм осрата ла:

«Сабыр итегеҙ, әй Ясир ғаиләһе! Һөйөнөгөҙ, әй Ясир ғаиләһе! Һис шикһеҙ, һеҙҙең урынығыҙ йәннәттә булыр!» – ти (Хәким, III, 432, 438).

Хәҙрәти Аммар раҙыйаллаһу ғәнһү[183] лә күпме ғазап һәм язаларға дусар ителә.

Көрәйеш мөшриктәре бер көн хәҙрәти Аммарҙы тотоп ала, башын ҡойо эсенә батырып:

«Мөхәммәтте мыҫҡыллап, Ләт һәм Ғуззәне маҡтамай тороп, һине ебәрмәйбеҙ!» – тиҙәр һәм шундай һүҙҙәрҙе мәжбүри әйттерәләр.

Күңеле һағыш менән тулы, Пәйғәмбәргә ғашиҡ Билал раҙыйаллаһу ғәнһү иһә:
«Һай нисек хуш, нисек шәп!» – ти (Зәхәби, «Сийәр», I, 359).

180 Ҡарағыҙ: Әхмәт, I, 404; Ибне Сәғд, III, 233; Бәләзури, I, 186.

181 **Ясир ибн Ғамир** раҙыйаллаһу ғәнһү Йәмәндән күсенеп килеп, Мәккәгә урынлаша һәм Әбү Хузәйфәнең ҡоло Сөмәййәгә өйләнә, унан Аммар һәм Ғабдуллаһ исемле ике улы тыуа (Ибне Сәғд, IV,136, VIII, 264). Ясирҙың ғаиләһе тулыһынса мосолманлыҡ ҡабул итә, диндәренән ваз кистереү өсөн күп ғазаптарға дусар ителә.

182 Ҡарағыҙ: Ибне Хажәр, *«әл-Исабә»,* III, 648; Зәмахшәри, III, 164.

183 Аллаһ Рәсүле саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм: *«Йәннәт өс кеше менән – Ғәли, Аммар һәм Сәлмән менән ҡауышыуҙы теләп көтөр», «Аммар үҙенә тәҡдим ителгән нәмәнән һәр саҡ иң дөрөҫөн һайлай»,* – тип, был алдынғы сәхәбәһенең күркәм сифатын бәйән иткән (Тирмизи, «Мәнаҡиб», 32, 34; Ибне Мәжә, «Мөҡаддимә», 11).

Аллаһ Рәсүленә:

«Йә Рәсүлүллаһ! Аммар көфөр булған!» – тип хәбәр бирелә.

Ғаләмдәр ғорурлығы салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм Әфәндебеҙ иһә:

«Юҡ! Аммар башынан аяғына ҡәҙәр иман менән тулы! Иман уның итенә-ҡанына ҡәҙәр һеңгәндер!» – тип белдерә.

Ул арала Аммар раҙыйаллаһу ғәнһү илай-илай Пәйғәмбәр Әфәндебеҙ янына килә... Ғаләмдәрҙең Әфәндеһе уның күҙ йәштәрен ҡулы менән һөртөп:

«Һиңә ни булды?» – тип һорай.

Аммар раҙыйаллаһу ғәнһү:

«Йә Рәсүлүллаһ! Һинең хаҡта мыҫҡыллы һүҙҙәр әйттермәйенсә, боттарҙың Һинең динеңдән яҡшыраҡ икәнен һөйләмәйенсә мине ебәрмәнеләр!» – ти.

Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм:

«Һин быларҙы әйткәндә йөрәгеңдә ни ине?» – тип һорай.

Аммар:

«Ҡәлбем Аллаһҡа һәм Уның Рәсүленә иман менән тыныслыҡта, динемә бәйлелегем дә тимерҙән нығыраҡ ине!» – ти.

Шунан һуң Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм, уның күҙ йәштәрен һөртә-һөртә, кәңәш бирә:

«Әй Аммар! Әгәр улар әйткәндәреңде тағын ҡабатла, тип интектерһәләр, ҡабат әйтә бир!».

Был ваҡиғанан һуң түбәндәге аяти кәримә иңде:

مَنْ كَفَرَ بِاللّٰهِ مِنْ بَعْدِ اِيمَانِهِ اِلاَّ مَنْ اُكْرِهَ وَقَلْبُهُ مُطْمَئِنٌّ بِالْاِيمَانِ
وَلَكِنْ مَنْ شَرَحَ بِالْكُفْرِ صَدْرًا فَعَلَيْهِمْ غَضَبٌ مِنَ اللّٰهِ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ

«Күңеле иман менән тулы инанған хәлдә (диндән йөҙ сөйөрөүгә) **мәжбүр ителгәндәрҙән ҡала, кем иман килтергәндән һуң көфөрлөккә йөрәген асһа, һис шикһеҙ, улар өҫтөнә Аллаһтан яза килер һәм уларға бик ҙур ғазап бар»** («ән-Нәхел», 106), (Ибне Сәғд, III, 249; Ибне Әҫир, «әл-Камил», II, 67; Хәйсәми, IX, 295; Вәхиди, 288-289 б.).

Был ваҡиға – иманға ҡаршы килә торған һүҙҙәрҙең бары үлем ҡурҡынысы булғанда һөйләнә аласағын, башҡа осраҡта рөхсәт ителмәгәнлегенә шәрғи бер дәлил.

Ислам дошманы булған мөшриктәр хәҙрәти Сухәйб[184] разыйаллаһу ғәнһүне лә аңын юғалтҡансы ҡыйнай. Зиннирә исемле ҡатын иһә мөшриктәр тарафынан мең дә бер төрлө язаға тотолған бер ҡол ҡатын була. Әбү Жәһилдең ғазаптары арҡаһында һуҡыр ҡала.

Әбү Жәһил:

«Күрҙеңме инде? Ләт менән Ғуззә һинең күҙеңде һуҡырайтты!» – ти.

Зиннирә:

«Юҡ! Валлаһи, күҙемде һуҡырайтыусылар улар түгел. Ләт менән Ғуззәнән файҙа ла, зыян да юҡ. Минең Раббым күҙемде кире ҡайтарырға ҡөҙрәтлелер!» – ти.

Яңы көн тыуыуға Зиннирәнең күҙҙәре Аллаһ Тәғәлә тарафынан кире ҡайтарылғанын күрәләр (Ибне Һишам, I, 340-341; Ибне Әҫир, *«әл-Камил»,* II, 69; *«Үсдүл-Габә»,* VII, 123).

Мосолмандарҙың тағын күпмеһе шундай ғазап һәм ауырлыҡ кисергәндер! Ғамир ибн Фүһәйрә, Әбү Фүкәйһә, Миҡдад ибне Ғамр, Өмме Үбәйс, Лүбәйнә ҡатын, Нәхдиә ҡатын һәм уның ҡыҙы кеүек Пәйғәмбәр саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм Әфәндебеҙҙең алдынғы әсхәбе күҙ алдына килтереп булмаҫлыҡ ғазаптарға дусар ителә. Мөшриктәр уларҙы яланғас хәлдә аяҡтарынан сылбыр менән бәйләп һөйрәп йөрөйҙәр, эҫелектең иң ҡыҙыу сәғәттәрендә сүлгә алып сығалар, өҫтәренә ҙур таш киҫәктәре ҡуйырҙар, меҫкендәр аңдарын юғалтып, ни һөйләгәндәрен белмәҫ дәрәжәгә еткәнсе һәр төрлө язаларҙы ҡулланалар.

---

184 **Сухәйб ибн Синан** разыйаллаһу ғәнһү Сухәйби Руми исеме менән танылған. Бала сағында башта византиялыларға, аннары ғәрәптәргә әсир төшә. Мәккәлә Ибн Жәдған фекерҙәше була, Аммар ибне Ясир разыйаллаһу ғәнһүҙән ислам тураһында белеп, шундуҡ мосолманлыҡ ала. Бөтә мал-мөлкәтен мөшриктәргә биреп, мең дә бер михнәт менән Мәҙинәгә күсенә. Уның тураһында:
«Кешеләр араһында шундайҙары бар, улар Аллаһ ризалығы өсөн үҙҙәрен һатырҙар. Аллаһ ҡолдарына бик шәфҡәтле» аяты («әл-Баҡара», 207) иңә.
Аллаһ Рәсүле саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм уны күргәс:
«Әбү Яхъя! Бик керемле һәм бәрәкәтле алыш-биреш яһаның!» – тип һөйөндөрә (Хәким, III, 450-452).
Йәйәнән уҡ атыуҙа бик оҫта Сухәйб разыйаллаһу ғәнһү хәҙрәти Пәйғәмбәр менән бергә барлыҡ һуғыштарҙа ҡатнаша. Урта буйлы, ҡыҙыл тәнле, бик йомарт кеше була. Бөтә ғүмерен ислам өсөн ҙур фиҙакәрлектәр ҡылып үткәргән Сухәйби Руми разыйаллаһу ғәнһү һижрәттең 38-се йылында 73 йәшендә баҡыйлыҡҡа күсә. Жәсәде Мәҙинәләге Баҡый ҡәберстанына ерләнә.

Мосолман бәндәнең буғаҙҙарын ҡыҫып, йәне сыҡҡаны һиҙелгәнсе ебәрмәй торалар.[185]

Был хәлгә барлыҡ мөьминдәр, иң беренсе сиратта, хәҙрәти Пәйғәмбәр саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм бик ҡайғыра. Ләкин ул ваҡытта һис бер ғәмәл ҡыла алмайҙар.[186] Бары матди яҡтан хәлле иман эйәһе хәҙрәти Әбү Бәкер разыйаллаһу ғәнһү генә араларында хәҙрәти Билал да булған ете мосолман ҡолдо хужаларынан һатып алып азат итә, шул рәүешле уларҙы йән көйҙөргөс ғазаптарҙан ҡотҡарып ҡала.

Фәҡәт мөшриктәрҙең яза-ҡыйнауҙары көндән-көн көсәйә бара, зәғиф һәм үкһеҙ мөьминдәрҙән һуң Аллаһ Рәсүле саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм һәм Уның янындағы хәҙрәти Әбү Бәкер, хәҙрәти Ғосман, Зөбәйр ибн Ғаувам, Мусгаб ибне Ғүмәйр кеүек хәлле кешеләр ҙә ғазап-ҡыйнауҙарға эләгә башлай.

Мөшриктәр Мәккәнең типкеләнеп йөрөгән йүләр кешеләрен хәҙрәти Пәйғәмбәр саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм Әфәндебеҙгә ҡаршы ҡоторталар. Уға шағирлыҡ, сихырсылыҡ, күрәҙәселек һәм мәжнүнлек (ен зәхмәтенә тарыу) кеүек хатта үҙҙәре лә ышанмаҫлыҡ яла яғып интектерәләр.[187]

Ғабдуллаһ ибне Ғамр разыйаллаһу ғәнһүҙең шәхсән үҙе күреп риүәйәт ҡылыуынса, бер көндө Рәсүл Әкрәм саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм Ҡәғбәнең Хижр өлөшөндә намаҙ уҡығанда, Ғуҡбә ибне Әби Муғайт килә, Йәшәйеш нуры Әфәндебеҙҙе быуыу өсөн, япмаһын муйынына урап, бар көсөнә ҡыҫа башлай. Хәҙрәти Әбү Бәкер килеп етә лә, иңбашынан тотоп, уны ситкә этеп ебәрә һәм:

«Раббығыҙҙан ап-асыҡ дәлилдәр менән килгән затты *«Раббым Аллаһ!»* тигән өсөн үлтерәһеңме?» – ти (Бохари, «Тәфсир», 40).

Шуға оҡшаған бер ваҡиғаны Ибне Мәсғүд разыйаллаһу ғәнһү риүәйәт ҡыла:

«Бер ваҡыт Рәсүлуллаһ саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм Ҡәғбә янында намаҙ ҡыла ине. Әбү Жәһил дуҫтары менән шунда ине. Бер көн элек бер дөйә һуйғандар ине. Әбү Жәһил дуҫтарына:

---

185 Ҡарағыҙ: Ибне Мәжә, «Мөҡәддимә», 11; Әхмәт, I, 404.

186 Мәхмәт Акиф мосолмандарҙың язаланыуы арҡаһында Пәйғәмбәр Әфәндебеҙ тойған ҙур ҡайғыһыҙланыуҙы бындай шиғыр юлдары аша белдерә:
«Һис оялмайһығыҙмы хәҙрәти Пәйғәмбәрҙән –
Йыраҡтағы бер мөьмингә энә ҡаҙалһа ла,
Саф йөрәге менән тойған ул бәлә ауыртыуын
Һеҙҙән, әлбиттә, Нәби булыр рухи дәғүәтсе…»
Шуға күрә бер мөьминде нисек булһа ла рәнйетеүҙең Рәсүлуллаһты борсоуға һалыуын уйлап эш итергә кәрәк. Ана шул сәбәпле хаҡһыҙлыҡ, ғәйбәт, күңелде рәнйетеү кеүек һәр төр йәмһеҙ ғәмәлдәрҙән тыйылыу талап ителә.

187 Ҡарағыҙ. Ибне Һишам, I, 309-310.

«Фәлән ғаилә һуйған дөйәнең эс-ҡартаһын кем алып килеп, сәждәгә киткәс, Мөхәммәттең иңбаштарына ҡуясаҡ?» – тине.

Ундағыларҙың иң бәдбәхете йүгереп барып, дөйә ҡартаһын алып та килде һәм Аллаһ Рәсүле салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм сәждәгә ҡапланғанда, Уның мөбәрәк иңбаштары өҫтөнә ташланы. Быға барыһы ла ҡаһҡаһалап көлдө, күңелдәре булып, бер-береһенең өҫтөнә ауа башланылар. Мин бер аҙ йыраҡтараҡ баҫып тора инем, уларҙы күҙәтә инем. Әгәр мине һаҡларлыҡ берәй кешем булһа, теге нимәне Уның арҡаһынан шундуҡ алып ташлар инем. Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм сәждәлә ине, башын күтәрмәне. Ул арала кемдер был хаҡта хәҙрәти Фатимаға хәбәр итә. Ул әле кескенә ҡыҙ бала ине. Килеп, малдың эсәк-ҡартаһын хөрмәтле атаһының арҡаһынан алып ташланы. Һуңынан тегеләргә боролоп үпкә һүҙҙәрен белдерҙе. Мөшриктәр Фатима разыйаллаһу ғәнһәгә һис ҡаршы әйтә алманы. Йәшәйеш нуры намаҙын тамамлағас, тауышын күтәреп:

«Аллаһым! Ҡөрәйеште Һиңә тапшырам!» – тине һәм быны өс тапҡыр ҡабатланы.

Рәсүл Әкрәм Әфәндебеҙҙең был доғаһын ишеткәс, мөшриктәрҙең йөҙҙәрендә йылмайыуҙың әҫәре лә ҡалманы. Уның доғаһы арҡаһында эстәренә ҡурҡыу керҙе (Сөнки улар Аллаһ Рәсүленең доғалары нәҡ әйтелгәнсә ысынға ашҡанын күп тапҡыр күргән була). Һуңынан Аллаһ Рәсүле салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм:

«Әй Аллаһым! Әбү Жәһилде, Ғутбәне, Шәйбәне, Вәлидте, Өмәййә ибне Халәфте, Ғукбә ибне Әби Муғайтты Һиңә тапшырам», – тип, ислам дошмандарын исем менән берәм-берәм һананы.

Мөхәммәтте хаҡлыҡ өсөн ебәргән Зүл-Жәләл менән ант итәм, Рәсүлүллаһ иҫкә алған ул әҙәмдәрҙе Бәҙер һуғышы көндө барыһын да ергә сәселгән хәлдә күрҙем. Һуңынан уларҙы Бәҙер ҡойоһона һөйрәп килтереп ташланылар» (Бохари, «Саләт» 109, «Йыһат» 98, «Джизйә» 21; Мөслим, «Йыһат» 107).

Аллаһ Рәсүле салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм дусар булған бөтә был яуыз мөнәсәбәттәргә ҡарамаҫтан, тәүхид мәсьәләһендә мөшриктәр менән һис бер килешеүгә бармай, динендә бер ниндәй ҙә ташлама яһамай. Өҫтәүенә, әсхәбе-кирамдан:

«Арағыҙҙан кем Ҡәғбәгә барып, мөшриктәргә Ҡөрьән уҡыр?» – тип һорай.

Был тәкдимгә «Мин, йә Рәсүлүллаһ!» тип, йәне-тәне менән теләк белдергән Ғабдуллаһ ибне Мәсғүд Ҡәғбәлә мөшриктәргә Ҡөрьәни-Кәрим уҡый һәм шуға күрә ул оятһыҙ залимдар тарафынан яуыздарса туҡмала.

Дуҫтары: «Ысынында, беҙ һинең был хәлгә тарыуыңдан ҡурҡа инек!» – ти.

Ғабдуллаһ ибне Мәсғүд иһә: «Был миҙгелдә минең ҡаршымда уларҙан да еңелерәк һәм зәғиферәк берәү ҙә юҡ ине! Теләһәгеҙ, мин иртәгә лә барып, уларға ҡабат Ҡөрьән тыңлата алам!» – ти.

Дуҫтары: «Юҡ! Күңелдәренә хуш килмәгән нимәне уларға тыңлаттың. Һинән был тиклеме етер!» – ти (Ибне Һишам, I 336-337).

Әбү Жәһил берәй ваҡыт бай һәм көслө кешенең мосолман булыуын ишетә ҡалһа, шундуҡ уның янына барып кәмһетергә тотона:

«Һин атаңдың динен ташланыңмы? Хәлбуки, ул һинән хәйерлерәк, яҡшыраҡ ине. Тимәк, һин уның фекерен аяҡ аҫтына һалып тапаның, дәрәжәһен төшөрҙөң, шулаймы? Һүҙ бирәм, беҙ ҙә һинең фекерҙәреңде һанға һуҡмаясаҡбыҙ һәм уларҙың яңылыш икәнен күрһәтәсәкбеҙ. Һиңә хөрмәт ҡалмаясаҡ», – тип төрлөсә янай башлай.

Әгәр мосолманлыҡ ҡабул иткән кеше сауҙа менән шөғөлләнә икән, уға:

«Валлаһи, һинең сауҙаңды бөлгөнлөккә төшөрәсәкбеҙ, мөлкәтеңде батырасаҡбыҙ», – тип ҡурҡыта. Мосолман булған кеше зәғиф һәм фәҡир зат икән, уны ҡыйнай, ҡыҙыҡтырғыс ялғандар менән өгөтләргә һәм исламдан йөҙ сөйөртөргә тырыша.

Бер ваҡыт Ибне Ғәббәс разыйаллаһу ғәнһүҙән:

«Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм үә сәхәбәләре мөшриктәрҙән диндәренән баш тартыр өсөн ғәфү итерлек сәбәп булыр дәрәжәлә ғазап-язалар күрерҙәр инеме?» – тип һорайҙар.

«Эйе, валлаһи, мөшриктәр уларҙың тотҡан береһен шул ҡәҙәр туҡмай, аслыҡ һәм һыуһыҙлыҡ менән интектерә ине ки, иҙеү-туҡмауҙарҙың ауырлығынан ултыра ла алмаҫ хәлгә киләләр ине, үҙҙәре теләгән һәр һүҙҙе әйттерәләр ине. Унан:

«Аллаһтан ҡала, Ләт һәм Ғуззә ла илаһмы?» – тип һорайҙар, ул:

«Эйе!» – ти.

Хатта шунда яндарынан уҙып барған сүл бөжәгенә ишаралап:

«Был сүл ҡорто ла Аллаһтан башҡа бер илаһмы?» – тип һорайҙар, ул иһә ауыр туҡмауҙарҙан ҡотолоп ҡалыу өсөн:

«Эйе!» – ти.

Айнып, аҡылына килгән сағында иһә тәүхид дингә кире ҡайта», – ти (Ибне Һишам, I, 339-343; Ибне Сәғд, III, 233; Ибне Кәҫир, *«әл-Бидәйә»,* III, 108).

Бөтә был золом ваҡиғаларын, беҙ һөйләгәндәрҙе һәм һөйләмәгәндәрен дә бергә күҙ уңында тотоп, фекерләп ҡарағанда, ислам ниғмәтенең меңдәрсә кешенең ни ҡәҙәр ғазап күреүе бәрәбәренә беҙгә килеп ирешеүен һәм был юлда һис ташлама бирелмәгәнен аңларға, уның ҡиммәтен, ҡәҙерен белергә тейешбеҙ.

Теләһә, Аллаһ Тәғәлә исламдың үҫеүен, таралыуын еңеләйтеп, был маҡсатта мосолмандарҙы бар мәшәҡәттән азат итә алыр ине. Ләкин ул ваҡытта был юлда башын һалғандарҙың ихлас тырышлығы күренмәҫ, әлеге мәсьәләләге маҡсатсанлығы, тырышлығы, еңеүгә ынтылышы һәм фиҙакәрлеге асылмаҫ ине. Әлбиттә, ул осраҡта мөьмин менән монафиҡ, садиҡ менән ялғансы бер-береһенән айырыла алмаҫ ине.

Аллаһ Тәғәлә аяти кәримәләрҙә былай ти:

الم اَحَسِبَ النَّاسُ اَنْ يُتْرَكُوا اَنْ يَقُولُوا اَمَنَّا وَهُمْ لاَ يُفْتَنُونَ وَلَقَدْ
فَتَنَّا الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَلَيَعْلَمَنَّ اللهُ الَّذِينَ صَدَقُوا وَلَيَعْلَمَنَّ الْكَاذِبِينَ

«Әлиф. Ләм. Мим. Кешеләр һынауҙар аша уҙҙырылмайса, бары «иман килтерҙек», тиеүҙәре менән тыныслыҡта ҡалдырылырҙар, тип уйланылармы? Тәхҡиҡ, Беҙ уларҙан әүәлгеләрҙе лә һынаныҡ. Әлбиттә, Аллаһ тоғролоҡта булғандарҙы ла, ялғансыларҙы ла асыҡлаясаҡ» («әл-Ғәнкәбут», 1-3).

أَمْ حَسِبْتُمْ أَن تَدْخُلُواْ الْجَنَّةَ وَلَمَّا يَعْلَمِ اللهُ الَّذِينَ
جَاهَدُواْ مِنكُمْ وَيَعْلَمَ الصَّابِرِينَ

«Әллә Аллаһ арағыҙҙан йыһат ҡылыусыларҙы һәм сабыр итеүселәрҙе асып күрһәтмәйенсә, йәннәткә керермен, тип уйланығыҙмы?» («Әлү Ғимран», 142).

اَمْ حَسِبْتُمْ اَنْ تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ وَلَمَّا يَأْتِكُمْ مَثَلُ الَّذِينَ خَلَوْا
مِنْ قَبْلِكُمْ مَسَّتْهُمُ الْبَأْسَاءُ وَالضَّرَّاءُ وَزُلْزِلُوا حَتَّى يَقُولَ الرَّسُولُ
وَالَّذِينَ اٰمَنُوا مَعَهُ مَتَى نَصْرُ اللهِ اَلاَ اِنَّ نَصْرَ اللهِ قَرِيبٌ

«Әллә һеҙ үҙегеҙҙән элек килеп киткәндәрҙең хәлдәре (кисергән ауырлыҡтар) **башығыҙға төшмәйсә, йәннәткә керермен, тип уйланығыҙмы? Уларға шундай фәҡирлектәр, шундай ауырлыҡтар килде һәм шундай тетрәнделәр ки, хатта Пәйғәмбәр һәм Уның менән бергә иман килтереүселәр: «Аллаһтың ярҙамы ҡасан була?» – тиерҙәр ине. Бына ҡара! Ысындан да, Аллаһтың ярҙамы яҡын»** («әл-Баҡара», 214).

Тәүхид өсөн көрәш юлында ауыр имтихандар менән осрашыу – Аллаһ талабы. Бөтә пәйғәмбәрҙәр һәм садиҡ ҡолдар күп мәшәҡәттәргә тарый, ғазаптарға дусар була, хатта ҡайһы берҙәре был юлда шәһит китә. Шул сәбәпле бер мосолмандың мәшәҡәт һәм ауырлыҡтар менән осрашыуында өмөтһеҙлеккә бирелеүе дөрөҫ түгел. Киреһенсә, мөьминдәр Аллаһтың әмерен ысынға ашырыу мәсьәләһендә зарар һәм ҡыйынлыҡтарға ни ҡәҙәр сабыр-түҙем булһа, Аллаһ ризалығына һәм әжеренә шул ҡәҙәр тиҙ ирешәсәктәрен белергә тейеш.

Мосолмандарға сабырлыҡ һәм һүҙҙә ныҡ тороу тураһында нәсихәттәр

Аллаһ Рәсүле саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм дә яп-ябай кеше була. Ваҡыт-ваҡыт Уға ҡарата ҡылынған тиҫкәре ғәмәлдәр Пәйғәмбәрҙе борсоуға һала, кешеләрҙе һидәйәткә ирештерәм, тип бар көсөн һалһа ла, шуларҙың үҙҙәренең үк бысраҡ, әшәке мөнәсәбәттәре күңеленә ҡайғы кертә, кәйефһеҙләндерә. Ҡай саҡ шундай ауыр ваҡыттар кисерә ки, йыуатыусы ихтыяжы тыуа.

Уны Раббыһы йыуата. Аллаһ Тәғәлә Рәсүленең ҡайғылы йөрөүен теләмәй. Уға аяти кәримәләре менән рухи көс бирә:

إِنَّ فَضْلَهُ كَانَ عَلَيْكَ كَبِيرًا

«...(Әй Рәсүлем!) **Уның Һиңә ҡарата йомартлығы һәм иғтибары ҙур»** («әл-Исра», 87).

وَمَنْ كَفَرَ فَلاَ يَحْزُنْكَ كُفْرُهُ اِلَيْنَا مَرْجِعُهُمْ فَنُنَبِّئُهُمْ بِمَا عَمِلُوا اِنَّ اللّٰهَ
عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ نُمَتِّعُهُمْ قَلِيلاً ثُمَّ نَضْطَرُّهُمْ اِلَى عَذَابٍ غَلِيظٍ

«Кем инҡар итһә, инде уның инҡары Һине ҡайғыға һалмаһын. Улар барыбер Беҙгә ҡайтасаҡ. Бына шул ваҡытта уларҙың ҡылған эштәре тураһында хәбәр бирербеҙ. Аллаһ йөрәктәрҙә булған нәмәне, шикһеҙ, бик яҡшы белә. Уларҙы бер аҙ ваҡыт ниғмәттәрҙән файҙаландырырбыҙ, һуңынан ауыр ғазапҡа тартасаҡбыҙ!» («Лоҡман», 23-24).

وَلَا تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ وَلَا تَكُن فِي ضَيْقٍ مِّمَّا يَمْكُرُونَ

«(Хәбибем!) **Улар өсөн ҡайғырма, улар ҡора торған тоҙаҡтар сәбәпле лә көйефһеҙләнмә!»** («ән-Нәмел», 70).

Хәбибен шул рәүешле йыуатып, Йәнәбе-Хаҡ Уға сабыр булырға кәңәш бирә:

فَاصْبِرْ عَلَى مَا يَقُولُونَ وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ

قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ الْغُرُوبِ

«(Рәсүлем!) **Уларҙың әйткәндәренә сабыр ит! Ҡояш сыҡҡансы ла, батҡансы ла, Раббыңды хәмед-сәнәләр менән тәсбих ит!»** («Ҡаф», 39).

Был аяти кәримәләр менән рухи көс бирелгән, һөйөндөрөлгән Аллаһ Рәсүле салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм иһә сәхәбәләренең ауыртыу-ғазаптарын еңеләйтә, уларҙың күңел яраларын бәйләй.

Хаббәб разыйаллаһу ғәнһү һөйләгәндәрҙән:

Бер ваҡыт Аллаһ Рәсүле Ҡәғбә күләгәһендә торғанда, янына килеп, Уға мөшриктәрҙең беҙгә ҡарата ҡылған ғазаптары тураһында шикәйәт итеп зарландыҡ.

Ул беҙгә былай тип бойорҙо:

«Һеҙҙән әүәлге нәҫелдәр араһында ҡулға алынып соҡорға атылған, һуңынан бысҡы менән башынан аяғына ҡәҙәр икегә бүленгән, тимер тырмалар менән иттәре тырналған һәм шул ваҡытта ла динен һаҡлап ҡалған мөьминдәр булған. Аллаһ менән ант итәм, Аллаһ Тәғәлә был динде тамамлаясаҡ, хаким ҡыласаҡ. Шул дәрәжәлә буласаҡ ки, кеше Аллаһтан һәм һарыҡтарына бүре һөжүм итеү ҡурҡыныcынан башҡа бер ҡурҡыу ҙа тоймайынса, Сананан Хадрамаутҡа барып ҡайтасаҡ. Ә һеҙ бына!..» (Бохари, «Мәнакибул-Әнсар», 29).

Шунан һуң Аллаһ Рәсүле салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм түбәндәге аяти кәримәне ҡысҡырып уҡыны:

لاَ يَغُرَّنَّكَ تَقَلُّبُ الَّذِينَ كَفَرُوا فِى الْبِلاَدِ مَتَاعٌ قَلِيلٌ ثُمَّ مَأْوَيهُمْ جَهَنَّمُ

وَبِئْسَ الْمِهَادُ لَكِنِ الَّذِينَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ لَهُمْ جَنَّاتٌ تَجْرِى مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ

خَالِدِينَ فِيهَا نُزُلاً مِنْ عِنْدِ اللهِ وَمَا عِنْدَ اللهِ خَيْرٌ لِلاَبْرَارِ

«Инҡар итеүселәрҙең (муллыҡ эсендә) **ҡаланан-ҡалаға донъя гиҙеп йөрөүҙәре Һине алмаһын, һаҡ бул! Уларҙың ниғмәттәрҙән бер аҙ файҙаланғас барасаҡ урын – йәһәннәм. Ул ни ҡәҙәр яман барыр урындыр! Ләкин Раббыларына ҡаршы килеүҙән тыйылғандар өсөн, Аллаһ тарафынан бер ниғмәт буларак, аҫтарынан йылғалар ағып торған,**

үҙҙәре шунда мәңге ҡаласаҡ йәннәттәр бар. Аллаһ ҡатындағы (ниғмәттәр) **изге заттар өсөн хәйерлерәктер»** («Әлү Ғимран», 196-198).

Мөшриктәрҙең яза-ғазаптары дауам итеп, ҡыйынлыҡтар артҡан һайын, был мәсьәләгә бәйле аяти кәримәләр менән Аллаһ Тәғәлә мөьмин йәндәрҙе күберәк тәрбиәләй. Бер яҡтан ҡарағанда, интегеүҙәр, яфалар ҡолдарҙы Раббыларына яҡынайта торған сәбәптәр булһа, мөьминдәрҙең Аллаһҡа тәүәккәл ҡылыу, үҙҙәрен Уға бағышлау дәрәжәһен билдәләй торған илаһи үлсәү ролен дә үтәй. Былдай ваҡыттарҙа мосолман кешегә йөкләнгән иң күркәм сифат һәм ғәмәл тураһында Ҡөрьәни-Кәримдә былай тип белдерелә:

فَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ وَلَا تُطِعْ مِنْهُمْ آثِمًا أَوْ كَفُورًا. وَاذْكُرِ اسْمَ رَبِّكَ بُكْرَةً وَأَصِيلًا. وَمِنَ اللَّيْلِ فَاسْجُدْ لَهُ وَسَبِّحْهُ لَيْلًا طَوِيلًا.

«Раббыңдың хөкөмөнә сабыр ит! (Йәғни Аллаһтың хөкөмө килгәнсе көтә бел! Был хөкөмдө көткәндә тыйыл.) **Уларҙан һис бер көфөргә йәки гонаһ эйәһенә буйһонма! Иртә-кис Раббыңдың исемен зекер ит! Төндөң бер өлөшөндә Уға сәждә ҡыл, төндөң күп өлөшөндә Уға тәсбих әйт!»** («әл-Инсан», 24-26).

Был әмерҙәргә буйһонған мөьминдең күңеле тыныслыҡҡа ирешәсәк, шуға күрә уның ауырлыҡтар ҡаршында күкрәк киреп торорлоҡ көскә эйә буласағы шик уятмай. Айырым алғанда, төндә уҡыла торған тәһәжжүд намаҙы ҡолон Аллаһҡа яҡынайтып, йәнгә шул ҡәҙәр ҙур көс-көҙрәт бирә ки, мөьминдең күңеле иман менән нығытыла. Быны раҫлап, Йәнәбе-Хаҡ былай ти:

إِنَّ نَاشِئَةَ اللَّيْلِ هِيَ أَشَدُّ وَطْءًا وَأَقْوَمُ قِيلًا

«Шикһеҙ, төндә тороу тәьҫирлерәк тә, һүҙ яғынан үтемлерәк, ныҡлыраҡ та» («әл-Мүззәммил», 6).

Тәһәжжүд намаҙы уҡыу туранан-тура хәҙрәти Пәйғәмбәр саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләмгә ҡушылһа ла, Уның өммәтенә лә, теләге булғандар өсөн, хәлдән килгәнсә башҡарыла торған бер тәҡдим рәүешендә яңғырай. Фарыз ғибәҙәттәр исемлегенә кермәгән, рухи алғарышҡа килтереү нисбәтенән тәҡүәлек эйәләренә кәңәш ителгән барлыҡ ғибәҙәттәр ана шундайҙарға керә.

Мөьминдәргә һәр тарафтан бәхет юлдарын асҡан Йәнәбе-Хаҡ Рәсүленә ошо һүҙҙәрҙе лә ирештерә:

وَقُلْ جَاءَ الْحَقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُ إِنَّ الْبَاطِلَ كَانَ زَهُوقًا

«(Әй Рәсүлем!) **Әйт: хаҡлыҡ килде, батыл емерелеп китте. Сөнки батыл емерелеүгә хөкөм ителгән ине!»** («әл-Исра», 81).

Ләкин хаҡлыҡты юғары күтәреү вазифаһы бирелгән заттар был эштә хәлдәренән килгәнде үтәргә бурыслы. Сөнки кеше, ҡол булараҡ һыналғанда, бихисап ҡыйынлыҡтар менән осраша, шуға күрә ул көрәшмәй генә үҙе теләгән нәмәгә бер ҡасан да ирешә алмай.

Йәнәбе-Хаҡ әлеге хәҡиҡәттең пәйғәмбәрҙәр өсөн дә дөрөҫлөгөн аяти кәримәлә түбәндәгесә белдерә:

حَتَّى إِذَا اسْتَيْئَسَ الرُّسُلُ وَظَنُّوا أَنَّهُمْ قَدْ كُذِبُوا جَاءَ هُمْ نَصْرُنَا
فَنُجِّىَ مَنْ نَشَاءُ وَلاَ يُرَدُّ بَأْسُنَا عَنِ الْقَوْمِ الْمُجْرِمِينَ

«Ҡасан пәйғәмбәрҙәр, өмөттәрен өҙөп, үҙҙәрен ялғансыға сығарылғанын аңлап алыр, бына шул ваҡытта уларға булышырбыҙ. Беҙ теләгән заттар ҡотолоп ҡалыр. Гонаһлылар йәмғиәтенән ғазабыбыҙ һис кире ҡайтарылмаҫ!» («Йусуф», 110).

Был аяттарҙы ишеткән мөьминдәрҙең күңелдәре ни ҡәҙәр тынысланһа, көстәре ни ҡәҙәр артһа, мөшриктәрҙең нәфрәт һәм яуызлыҡтары ла шул ҡәҙәр ҡеүәтләнә. Аллаһ Рәсүле салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмде яфалауҙан баш тартыу тураһында уйламайҙар ҙа, киреһенсә, һәр тыуыр көндө яңы бер ғазап-яза ысулы табалар. Мөьминдәр кисергән ауырлыҡтарҙың иге-сиге булмайса, язалар көндән-көн ҡырыҫланып, түҙеп тора алмаҫлыҡ дәрәжәгә ирешә бара.

Был хәл шуға барып етә ки, мөшриктәр инде вәхиҙең сығанағын ҡоротоу кеүек түбән ниәттәрен эшкә егә башлайҙар. Ғаләмдәр ғорурлығы Әфәндебеҙ сабырлыҡтың иң юғары дәрәжәһенә еткән саҡтарында Йәнәбе-Хаҡтан яҡлау һорай, Уның химаяһына, һаҡлауына һыйына. Ләкин илаһи вәғәҙә һаман ысынға ашмай тора.

Рәсүле ҡайғы-хәсрәт тулы халәткә бирешмәһен өсөн, Раббы Уны былай тип киҫәтә:

فَلاَ تَحْسَبَنَّ اللهَ مُخْلِفَ وَعْدِهِ رُسُلَهُ إِنَّ اللهَ عَزِيزٌ ذُو انْتِقَامٍ

«(Әй Хәбибем!) **Һаҡ бул, Аллаһ пәйғәмбәрҙәренә биргән һүҙенән баш тартыр, тип уйлама! Сөнки Аллаһ – көслө һәм ғәйеплегә яза биреүсе!»** («Ибраһим», 47).

فَاصْبِرْ كَمَا صَبَرَ اُولُوا الْعَزْمِ مِنَ الرُّسُلِ وَلاَ تَسْتَعْجِلْ لَهُمْ كَاَنَّهُمْ
يَوْمَ يَرَوْنَ مَا يُوعَدُونَ لَمْ يَلْبَثُوا اِلاَّ سَاعَةً مِنْ نَهَارٍ

«(Әй Рәсүлем!) **Маҡсатсан пәйғәмбәрҙәр сабыр иткән кеүек, Һин дә сабыр бул! Улар өсөн** (ғазап мәсьәләһендә) **ашыҡма. Улар үҙҙәренә вәғәҙә ителгән ғазапты күргән көндө донъялыҡта бары көндөң бер генә сәғәтен йәшәп ҡалған кеүек тойорҙар…»** («әл-Әхҡаф», 35).

ПӘЙҒӘМБӘРЛЕКТЕҢ БИШЕНСЕ ЙЫЛЫ

Хәбәшистанға (Эфиопияға) һижрәт

Рәсүл Әкрәм салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм Әфәндебеҙ ҡөрәйешлеләрҙең рәхимһеҙ аҙаптары арҡаһында мосолмандарға һижрәт ҡылырға әмер бирә, сөнки иман эйәләре дини ғәмәлдәрен иркле рәүештә ҡыла алмайҙар. Бынан тыш, исламды йәйелдереү вазифаһын да үтәргә кәрәк ине.

Әсхәбе кирам ҡая һижрәт ҡыла алыуҙарын һорағас, Рәсүл Әкрәм Әфәндебеҙ:

«Хәбәшистанға! Сөнки унда халҡына золом ҡылмаусы бер хөкөмдар бар. Өҫтәүенә, ул – дөрөҫлөк, тоғролоҡ иле лә. Аллаһ Тәғәлә беҙ хәҙер тарыған бәлә-ҡазаларҙан ҡотолоу юлын ебәргәнсегә ҡәҙәр шунда ҡалығыҙ!» – тип бойора (Ибне Һишам, I, 343; Ибне Сәғд, I, 203-204).

Әлеге беренсе һижрәт Мәккә осороноң 5-се йылында, рәжәп айында була.

Тәүге каруанды ун икеһе ир-ат, бишеһе ҡатын-ҡыҙ булған, барлығы ун ете кеше тәшкил итә. Араларында Ғосман ибне Ғаффан, уның ҡатыны хәҙрәти Роҡыя, Зөбәйр ибне Ғаувам, Мусғаб ибне Ғомәйр, Ғабдуррахман ибне Ғауф, Әбү Сәләмә, Өмме Сәләмә, Ғосман ибне Мәзғун, Ибне Мәсғүд раҙыйаллаһу ғәнһүм кеүек күренекле сәхәбәләр ҙә була.

Мәккәнән йәшерен сығып киткән мөһажирҙар Шуғәйбә пристанына еткәндә, Аллаһ Тәғәләнең бер рәхмәте булараҡ, ике сауҙа карабы килә. Мөһажирҙар, улар менән ярты алтынға килешеп, Хәбәшистан яғына китә. Мөһажирҙарҙы эләктереү өсөн, ҡөрәйешлеләр уларҙың эҙенә төшһә лә, уңышҡа ирешә алмай. Улар яр буйына килеп еткәндә, караптар инде күптән диңгеҙгә сығып киткән була (Ибне Сәғд, I, 204).

Рәсүлуллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм Хәбәшистанға күсенеп киткән хәҙрәти Ғосман һәм ҡыҙы Роҡыянан бер ара хәбәр ала алмай. Ғаләмдәр ғорурлығы Әфәндебеҙ ваҡыт-ваҡыт тышҡа сығып, шул яҡтарҙан килеүсе кешеләрҙән балалары тураһында һораша. Ҡөрәйештең бер ҡатыны хәбәш яғынан килә. Рәсүл Әкрәм Әфәндебеҙ ҡыҙы менән кейәүе тураһында унан да һорай. Ул иһә:

«Әй, Әбүл-Ҡасим, мин уларҙы күрҙем», – ти.

Аллаһ Рәсүле салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм:

«Улар ни хәлдә, әйбәтме?» – тип һорай.

Ҡатын:

«Ғосман Роҡыяны бер ишәккә ултыртып, ә үҙе арттан йәйәүләп бара ине», – ти.

Шунан һуң Ғаләмдәр ғорурлығы Әфәндебеҙ:

«Аллаһ юлдаштары һәм ярҙамсылары булһын! Шикһеҙ, Ғосман ибне Ғаффан Лут ғәләйһиссәләмдән һуң ғаиләһе менән бергә Аллаһ өсөн һижрәт ҡылыусы беренсе кеше булды», – тип белдерә (Әли әл-Мүттаҡи, XIII, 63/36259).

Беренсе мөһажирҙар Хәбәшистанда өс ай йәшәп ҡала, сөнки мәккәле мөшриктәрҙең дә инде иман килтереүҙәре тураһында хәбәр тарала. Шунан һуң һижрәт төркөмө кире ҡайта. Утыҙ өс ир-ат, алты ҡатын-ҡыҙҙан ғибәрәт утыҙ туғыҙ кешелек төркөм пәйғәмбәрлектең бишенсе йылының шәүәл айында Хәбәшистандан юлға ҡуҙғала. Мәккәгә яҡынайғас, мөшриктәрҙең мосолман булыуы тураһында хәбәрҙең дөрөҫ түгеллеген беләләр. Кире хәбәш иленә боролоу улар өсөн бик ауыр була. Ләкин яҡлаусыһыҙ-һаҡлаусыһыҙ килеш Мәккәгә ҡайтырға ла ҡурҡалар. Мөшрик туғандары һәм дуҫтарының ярҙамы менән йәки йәшерен рәүештә генә Мәккәгә керә алалар (Ибне Һишам, II, 3-8; Ибне Сәғд, I, 206; Хәйсәми, VI, 33).

Гараник ваҡиғаһы

Аллаһ Рәсүле салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм яңы ғына иңгән «Нәжем» сүрәһен Харами Шәрифтәгеләргә ҡысҡырып уҡый. Сүрә ахырында сәждә аятына еткәс, хәҙрәти Пәйғәмбәр салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм Йәнәбе-Хаҡҡа сәждәгә ҡаплана. Уның менән бергә булған мөьмине лә, мөнкире лә, кешеләр ҙә, ендәр ҙә – барыһы ла сәждәгә китә (Бохари, «Тәфсир», 53/4). Ләкин мөшриктәр Аллаһҡа түгел, сүрәлә боттарының исемдәре телгә алынғанға күрә, шул үҙҙәренең боттарына сәждә ҡылалар.

Һуңынан уйлап сығарылған һәм «Гараник мәсьәләһе» тип танылған оятһыҙ фекергә нигеҙ булараҡ билдәле ваҡиға шунан ғибәрәт тә инде.

Мәккәле мөшриктәрҙең ислам диненә кергәнлеге тураһында имеш-мимештәрҙең сәбәбе мосолмандар менән мөшриктәрҙең ике төрлө сәждәне бер үк ваҡытта ҡылыуынан килә. Эштең асылы шунан ғибәрәт булһа ла, һуңынан «Гараник мәсьәләһе» тип исемләнгән бер яла яғыла. Әйтерһең, шайтан аяттар араһына «боттарҙан да шәфәғәт өмөт ителәсәк» тигән мәғәнәләге бер һүҙҙәрҙе бышылдап өҫтәп ҡуйған, мөшриктәр иһә шуға ҡәнәғәт ҡалып, сәждәгә киткән, ләкин яңылышлыҡ һуңынан асыҡлана!..

Был ҡиссаны мөшриктәр кеүек, исламға дошманлыҡ иткән ҡай бер заттар ғына дөрөҫ тип ҡабул итә. Юғиһә, иң мәшһүр тәфсир, хәҙис, сөннәт һәм ислам

тарихы ғалимдары әлеге уйҙырма ваҡиғаны риүәйәттәр яғынан да, фекерҙең ислам ғаҡидәһенә мөнәсәбәте яғынан да тикшерә һәм ҡәтғи рәүештә кире ҡаға.

Иң әүәл Аллаһ Рәсүле салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм илаһи вәхиҙе кешеләргә тапшырыу вазифаһында ғәфләт һәм яңылышыуҙан һаҡлана. Шайтандың пәйғәмбәрҙәргә йөкләнгән рисаләт эшенә тыҡшыныуҙары һис мөмкин түгел. Аллаһ Тәғәлә мөьмин ҡолдары ҡаршыһында шайтандың абруйы юҡлығын белдерә икән,[188] Рәсүл Әкрәм Әфәндебеҙҙең тәблиғ эшенә мәлғүндең тыҡшыныуы күҙ алдына ла килтерелә алмаҫ.

Пәйғәмбәр Әфәндебеҙ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм рисаләтендә һәр төрлө яңылыш, иғтибарһыҙлыҡ, гонаһ һәм хатанан пак булған кеүек, Ул алып килгән Ҡөрьәни-Кәрим дә илаһи һаҡ аҫтында һанала.

Аяти кәримәләрҙә әйтелә:

لاَ يَأْتِيهِ الْبَاطِلُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَلاَ مِنْ خَلْفِهِ تَنْزِيلٌ مِنْ حَكِيمٍ حَمِيدٍ

«Уға (Ҡөрьәни-Кәримгә) **алдынан да, артынан да батыл нәмә яҡын килә алмаҫ. Ул бөтә ғаләм мактау әйткән хикмәт эйәһе тарафынан бер-бер артлы иңдерелгән»** («Фуссиләт», 42).

إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ

«Һис шик юҡ, Ҡөрьәнде Беҙ иңдерҙек, әлбиттә, Беҙ уны һаҡлаясаҡбыҙ ҙа» («әл-Хижер», 9).

Гараник ваҡиғаһы тураһында риүәйәт дәлил яғынан кире ҡағылған. Был мәсьәлә менән бәйле рәүештә Ибне Хузәймә: «Гараник ваҡиғаһы – дәһриҙәр ялғандарынан», – тигән.[189]

Сахих хәҙистәрҙе риүәйәт ҡылған бер китаптың да был ваҡиғаны телгә алмауы, бер генә ышаныслы риүәйәтсе лә быны сахих һәм эҙлекле бер дәлил менән тапшырмауы уның сереклеген, уйҙырмалылығын күрһәтер өсөн етерлек.[190]

Гараник мәсьәләһенең аҡыл менән уйлағанда ла мөмкин түгеллеге күренә. Сөнки Гараникта ширк фекере бар. Ә ислам дине иң башта уҡ тәүхид кәлимәһен алып килә. Исламдың төп нигеҙе булған тәүхид иман ҡаршында быңдай уйҙырмаларҙың бер ниндәй ҙә таянысы юҡ. Бында һүҙ барған «Нәжем»

188 Ҡарағыҙ. «әл-Хижер», 42.

189 Исмаил Жәррaһоглу, *DİA,* «Гараник» маддәсе., XIII, 363.

190 Ҡазый Ийяд, II, 132.

сүрәһенең башынан ахырына ҡәҙәр ширк тәнҡитләнә, кире ҡағыла; боттарҙың бары исемдәргә генә эйә булыуы, мөшриктәрҙең бары үҙ уйҙырмаларына һәм һәүәҫлектәренә эйәреүе белдерелә. Бындай сүрә эсенә мөшриктәрҙең ғәмәлен хуплап, улар сәждә ҡыласаҡ һүҙ өҫтәү, хатта ундай һүҙ ҡушылған осраҡта ла, быға мөшриктәрҙе ышандырыу мөмкин түгел. Үҙҙәрен тәнҡитләгән, кәмһеткән шул тиклем аят араһына шайтан ҡуйған ике һөйләм арҡаһында Мәккә мөшриктәренең шулай йомшап китеп, сәждәгә ҡапланыуҙары ла мәғҡул күренмәҫ нәмә.

Әлеге ялаға иң матур яуап шул уҡ сүрәһенең башында бирелә:

مَا ضَلَّ صَاحِبُكُمْ وَمَا غَوَى وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَى اِنْ هُوَ اِلاَّ وَحْيٌ يُوحَى

«Дуҫығыҙ (Мөхәммәт) **боҙолманы һәм аҙашманы. Ул үҙ белдеге, теләге менән генә һөйләшмәҫ. Уның һөйләгәндәре үҙенә вәхи ителгәндәрҙән башҡа нимә түгел»** («ән-Нәжем», 2-4).

Был мәсьәләнең исламға ҡаршы көнсөләклө дошманлыҡ емеше булараҡ барлыҡҡа килтерелгәне ислам ғалимдары тарафынан бик күп яҡтан иҫбат ителә. Ун өс йыллыҡ Мәккә осоро ширкте юҡҡа сығарыу һәм күңелдәрҙәге тәүхид иманын көсәйтеү өсөн көрәш менән уҙа. Сөнки тәүхид иманы Аллаһҡа нәмәне лә булһа тиңдәш итеп ҡуйыуҙы ҡәтғи рәүештә кире ҡаға.

Хәбәшистанға икенсе һижрәт

Мәккәле мөшриктәр мөһажирҙарҙың Хәбәшистанда яҡшы ҡабул ителеүен белгәс, быға бик борсолоп, яза-ғазаптарын тағы ла көсәйтә.

Вәлит ибне Муғирә яҡлауында тыныс ғүмер кисергән Ғосман ибне Мәҙғун раҙыйаллаһу ғәнһү, Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм һәм сәхәбәләрҙең ғаҡылға һыймаҫлыҡ золом һәм ғазаптарға дусар ителеүен, ҡайһы берҙәренең ут баҫып язаланыуын, ҡамсы менән ҡыйналыуын күргәс, уйға ҡала: «Валлаһи, дуҫтарымдың һәм илем халҡының Аллаһ юлында кисергән төрлөнән-төрлө яфаларҙы минең кисермәүем, бер мөшриктең химаяһында именлектә йәшәп ятыуым бик ҙур кәмселектер! Аллаһтың химаяһы хөрмәтлерәк һәм ышаныслыраҡ!» – тип уйлап, яҡлаусыһы Вәлит янына бара. Уға:

«Әй ағамдың улы! Һин мине үҙ ҡул аҫтыңа алып яҡлайһың! Һин мине матур ҡараның, үҙ өҫтөңә алған йөкләмәне үтәнең! Хәҙер һинең химаяңдан сығып, Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм янына китергә теләйем. Ул һәм Уның әсхәбе – минең өсөн иң күркәм үрнәк. Мине ҡөрәйешлеләр янына алып барып, яҡлауҙан баш тартыуыңды хәбәр ит!» – ти (Ибне Исхаҡ, 158 б.; Хәйсәми, VI, 34).

Мөшриктәрҙең золом-яфалары тағы ла көсәйгәндән һуң, мосолмандар шул уҡ йылды икенсе тапҡыр Хәбәшистанға һижрәт ҡылырға мәжбүр ителә. Был юлы улар туҡһан кеше була: етмеш ете ир-ат, ун өс ҡатын-ҡыҙ. Мөһажирҙарҙы хәҙрәти Ғәлиҙең ағаһы Жәғфәр Тәйәр разыйаллаһу ғәнһү[191] етәкләй.

Ләйлә исемле ҡатын иҫтәлегенән:

«Мосолман булғаныбыҙ өсөн Ғүмәр беҙгә бик асыулана ине. Хәбәшистанға күсенеү өсөн юлға сығырға йыйынғанда, мин дөйә өҫтөндә ваҡытта килде лә:

– Ҡая бараһығыҙ, әй Өммө Ғабдуллаһ? – тип һораны.

– Динебеҙ өсөн беҙҙе иҙҙегеҙ, беҙ ғазап-язаһыҙ йәшәй торған ергә, – тинем.

– Аллаһ юлдашығыҙ булһын! – тине.

Ирем Ғамир килгәс, Ғүмәр ибне Хаттабтың йомшаҡ мөнәсәбәт күрһәтеүен һөйләп бирҙем.

Ирем:

– Һин уның мосолман булыуына өмөтләнәһеңдер, моғайын. Валлаһи, Хаттабтың ишәге мосолман булыр, ләкин ул иһә мосолманлыҡ алмаҫ», – тине.

Ғүмәрҙән ул ваҡытҡа ҡәҙәр күргән яуызлыҡтар һәм ҡырыҫ күңеллелек уның иман килтереү мөмкинлегенә ана шулай өмөттө өҙҙөргән ине» (Хәйсәми, VI, 23-24).

Ғаләмдәр ғорурлығы салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм Әфәндебеҙҙең ҡатыны хәҙрәти Өммө Сәләмә әйткән::

---

191 **Жәғфәр ибне Әбү Талиб** разыйаллаһу ғәнһү – хәҙрәти Пәйғәмбәрҙең ағаһының улы. Хәҙрәти Жәғфәр Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм әле Әрҡамдың өйөнә килеп исламды тарата башлағансы уҡ мосолманлыҡ ала; ҡатыны Әсмә бинте Үмәйс менән бергә Хәбәшистанға икенсе һижрәт ҡылыусылар араһына керә (Ибне Сәғъд, IV, 34). Жәғфәр ибне Әбү Талиб һәм уның дуҫтары һижрәттең етенсе йылында Хәбәшистандан Мәҙинәгә ҡайта. Был ваҡытта Аллаһ Рәсүле салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм Хәйбәр һуғышында була. Хәбәшистандан ҡайтыусыларға ла Хәйбәр ғәнимәттәренән өлөш сығарыла. Хәҙрәти Жәғфәр һижрәттең һигеҙенсе йылында булған Мутә походында ҡатнаша һәм шунда шәһит китә.

Ибне Ғүмәр әйтә: «Жәғфәр разыйаллаһу ғәнһүне шәһиттәр араһында таптыҡ. Тәнендә һөңгө, уҡ һәм ҡылыс менән яһалған туҡһандан артыҡ яра күрҙек» (Бохари, «Мәғази», 44).

Һуғыш ваҡытында хәҙрәти Жәғфәрҙең ике ҡулы ла киҫелгәс, Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм уға йәннәттә ике ҡанат биреләсәген белдереп, хәбәр һала:

«Жәғфәрҙе йәннәттә фәрештәләр менән бергә осҡан саҡта күрҙем» (Тирмизи, «Мәнакиб», 29/3763).

Шунан һуң Жәғфәр разыйаллаһу ғәнһү «оса торған»тигән мәғәнәләге «Тәйәр» ҡушаматы менән иҫкә алына башлай.

«Хәбәшистанға аяҡ баҫҡан миҙгелдән башлап, нәжәши беҙгә бик ҙур хөрмәт һәм иғтибар күрһәтте. Беҙҙе гел һаҡлап, ҡайғыртып торҙо. Тыныслыҡта, именлектә Аллаһ Тәғәләгә ғибәҙәт ҡылдыҡ» (Әхмәт, I, 201-202).

Хәбәшистан мөһажирҙарынан Өммө Хәбибә раҙыйаллаһу ғәнһә инәбеҙҙең ул көндәр тураһында һөйләгән хәтирәһе лә мосолмандарҙың Аллаһ Рәсүле салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмгә, үҙен күрмәйенсә лә, ни ҡәҙәр тәрән мөхәббәт кисергәндәрен күрһәтә:

«Нәжәшиҙең Әбраһә исемле бер йәриәһе бар ине. Хәбәшистанда Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм менән никахым билдәләнеп, Мәҙинәгә килергә әҙерләнеп ятҡанда, миңә: «Һиңә үтенесем бар: Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмгә сәләмемде еткер, Уның диненә кергәнемде хәбәр ит», – тине.

Әбраһә миңә ҡарата бик илтифатлы булды, мине юлға әҙерләне. Уның янына барған һайын: «Ҡара уны, үтенесемде онотма! Аллаһ Рәсүленә, һис шикһеҙ, сәләмемде әйт!» – тиә ине.

Рәсүлүллаһ янына Мәҙинәгә килгәс, никах барышында Әбраһәнең минең өсөн ҡылғандарын һөйләп, уның сәләмен еткерҙем. Аллаһ Рәсүле йылмайып:

«Үә ғәләйһис-сәләм үә рәхмәтуллаһи үә бәрәкәтүһ», – тип, сәләмен алды (Ибне Сәғд, VIII, 98).

ПӘЙҒӘМБӘРЛЕКТЕҢ АЛТЫНСЫ ЙЫЛЫ

Ҡөрәйешлеләрҙең Нәжәшиҙән мөһажирҙарҙы ҡайтарыу талабы

Беренсе Хәбәшистан һижрәтенә әллә ни иғтибар бирмәгән ҡөрәйеш мөшриктәре унда мөһажирҙарға ҡарата яҡшы мөнәсәбәт тураһында белеп ҡалғас, хафаға төшәләр. Ислам тирә-яҡҡа таралған осраҡта, был эште туҡтатып булмаясағын улар яҡшы аңлай. Хәбәш хөкөмдарҙарынан мосолмандарҙы кире ҡайтартыу мәсьәләһендә аныҡ ҡарарға килеп, Ғабдуллаһ ибне Рабиға һәм Ғамр ибне Ғасты төрлө бүләктәр менән шунда уҡ нәжәши һәм уның хәрби командирҙары янына ебәрәләр.

Әбү Талиб ҡөрәйешлеләрҙең нәжәшигә илсе һәм бүләктәр ебәреүе тураһында белеп алғас, мөһажирҙарҙы мөшриктәрҙең хәйләһенән һаҡлау өсөн, нәжәшигә бағышлап, уны маҡтаған бер ҡасидә яҙып ебәрә (Ибне Һишам, I, 356).

Ғамр һәм уның дуҫы, нәжәши менән күрешер алдынан, хәрби командирҙар менән осраша һәм төрлө бүләктәр биреп, уларҙы үҙ яҡтарына ауҙарыуға ирешәләр. Мөшриктәр делегацияһы һуңынан бүләктәрҙе нәжәшигә тапшыра һәм былай тип мөрәжәғәт итә:

«Әй хөкөмдар! Беҙҙән бер төркөм аҡыл кермәгән йәштәр һинең илеңә килеп һыйынды. Улар аталарының диненән дә йөҙ сөйөргән кеүек, һинең динеңә лә кермәне. Улар яңы дин уйлап сығарҙы. Уларҙы кире бороу өсөн, туғандары беҙҙе һиңә ебәрҙе. Сөнки ҡәүеме уларҙы һәр кемдән яҡшыраҡ белә, ғәйептәрен башҡаларҙан яҡшыраҡ аңлай».

Мөшриктәр нәжәшиҙең, Жәғфәр һәм уның дуҫтарын тыңлап, шулар йоғонтоһона эләгеүенән ҡурҡалар ине. Шуға күрә лә нәжәшиҙең мөһажирҙарҙы, фекерҙәрен тыңлап хөкөм сығармайынса ғына, үҙҙәренә биреп ебәреүен теләйҙәр.

Нәжәшиҙең командирҙары ла мөшриктәрҙе яҡлай: «Әфәндем! Был кешеләр дөрөҫөн һөйләй. Ҡәүемдәре уларҙы яҡшыраҡ белер. Һин уларҙы был әҙәмдәргә тапшыр, уларҙы илдәренә алып ҡайтып китһендәр!»

Нәжәши ҡыҙып китә: «Бер ҡасан да улай булмаҫ! Мин уларҙы тыңламайынса тороп, хәҙер үк биреп ебәрергә йыйынмайым! Мине башҡаларҙан өҫтөн күреп, илемә һыйынған бер йәмәғәткә насарлыҡ ҡыла алмайым», – ти ҙә, хәбәр һалып, мөһажирҙарҙы үҙ янына саҡыра.

Нәжәши шунда үҙ руханиҙарын да өндәшә. Улар нәжәши тирәһенә китаптарын аҫҡан хәлдә йыйылып ултыра. Мөһажирҙар килгәс, нәжәши ике яҡты ла ҡаршыларына ултырта. Тулҡынландырғыс тарихи миҙгелдәр була ул. Мосолмандарҙан хәҙрәти Жәғфәр раҙыйаллаһу ғәнһү сығыш яһай.

Нәжәши мөһажирҙар башлығы Жәғфәр Тәйәргә өндәшә:

«Ҡөрәйешлеләр илсе ебәргән, һеҙҙең Мәккәгә ҡайтыуығыҙҙы теләйҙәр», – ти.

Жәғфәр хөкөмдарға:

«Әй хөкөмдар! Һорағыҙ быларҙан: ник беҙҙе кире һорайҙар – беҙ ҡолмо әллә?» – тип мөрәжәғәт итә.

Нәжәши Ғамр ибне Ғасҡа ҡарай. Ул:

«Юҡ, барыһы ла ирекле!» – тип яуап бирә.

Дискуссия йәнә дауам итә:

«Һорағыҙ быларҙан: ник беҙҙе ҡайтарырға теләйҙәр – беҙ бурыслымы әллә?»

«Юҡ, береһенең дә һис кемгә бурысы юҡ!»

« Һорағыҙ быларҙан: беҙ кеше үлтереүсеме, яҙалау өсөн саҡыралармы әллә?»

«Юҡ, ундай ниәтебеҙ ҙә юҡ!»

«Ул осраҡта беҙҙе ниңә кире һорайҙар?»

Шул ваҡыт Ғамр былай ти:

«Былар бабаларыбыҙҙың диненән сыҡты, илаһтарыбыҙҙы кәмһетте. Йәштәребеҙҙең ышанысын боҙҙолар. Халыҡ араһын сыуалттылар. Бөтә Мәккә халҡы икегә бүленде».

Шунан һуң нәжәши:

«Һеҙ минең динемде лә ҡабул итмәнегеҙ, үҙ ҡәүемегеҙҙең диненә кермәгәнһегеҙ. Һеҙ ҡабул иткән дин ниндәй дин һуң ул?» – тип һорай.

Жәғфәр Тәйәр һүҙ башлай:

«Әй хөкөмдар! Беҙ наҙан бер ҡәүем инек. Таштан, ағастан яһалған боттарға илаһ тип табындыҡ. Үлгән хайуандарҙың итен ашай, ҡыҙ балаларҙы тереләй күмә инек. Ҡомарлы уйындар уйнай, рибасылыҡ менән шөғөлләнә инек. Зинаны, бер ҡатындың бер нисә ир менән мөнәсәбәттә булыуын, ғиффәтһеҙлеген хуш ҡабул итә инек. Туғандарыбыҙ ҡаршында вазифаларыбыҙҙы

ла белмәнек. Күрше хаҡын да белмәй инек. Көслөләр зәғифтәрҙе иҙә, байҙар ярлыларҙы ғазаплап байый ине. Арабыҙҙа хаҡ-хоҡуҡ тигән нимәне уйлаған да юҡ ине.

Аллаһ Тәғәлә беҙгә мәрхәмәт ҡылды һәм беҙҙең үҙгәреүебеҙҙе теләп, арабыҙҙан бер Пәйғәмбәр ебәрҙе. Ул Пәйғәмбәр затлы нәҫелдән һәм пак ҡәбиләнән. Уның үҙен «әл-Әмин» тип атап йөрөтә инек. Ул беҙҙе Аллаһтың берлеген танырға өндәне, Уға ғибәҙәт ҡылырға өйрәтте. Бабаларыбыҙҙың боттарынан ҡотҡарҙы. Беҙҙе әхлаҡһыҙлыҡтан йыраҡлаштырҙы. Ҡан түгеүҙе, ҡомарлы уйындар уйнауҙы, хәмерҙе, рибаны, ялған һөйләүҙе, йәтимдәрҙең малына ҡағылыуҙы тыйҙы. Беҙгә бары игелекле нимәләр генә өйрәтте. Дөрөҫлөктө һөйләргә, һүҙҙә торорға, күрше һәм туғандарға яҡшы мөғәмәлә күрһәтергә, ҡатындарҙы хөрмәт итергә, ҡыҙ балаларҙың тормошон һаҡларға әмер бирҙе. Беҙҙе вәхшәттән ҡотҡарҙы, мәҙәниәткә илтте. Беҙҙең яҡшы, тәрбиәле кеше булыуыбыҙҙы ҡайғыртты. Беҙ уға ышандыҡ. Уның юлы менән барабыҙ. Шуға күрә ҡөрәйешлеләрҙең дошманына әйләндек. Төрлө ғазаптарға дусар булдыҡ. Ләкин яза-ғазаптар түҙеп тора алмаҫлыҡ дәрәжәгә еткәс, динебеҙҙән сығырға теләмәгәнгә күрә, Пәйғәмбәребеҙҙән рөхсәт алып, хөкөмдарҙар араһынан һеҙҙе һайланыҡ һәм дәүләтегеҙгә килдек. Һеҙҙең илегеҙҙә золомға тарымаясағыбыҙға өмөтләнеп, һеҙҙең химаяғыҙға һыйындыҡ!..»

Жәғфәр разыйаллаһу ғәнһүҙең сығышын өндәшмәй генә тыңлаған нәжәши:

«Аллаһ тарафынан Пәйғәмбәрегеҙгә ебәрелгән вәхиҙән ятлап хәтереңдә ҡалдырған нәмә бармы?», – тип һорай.

Жәғфәр разыйаллаһу ғәнһү:

«Эйе», – тип, «Мәрйәм» сүрәһендәге Яхъя һәм Ғайса ғәләйһимәссәләмдең тыуыуҙары менән бәйле беренсе аяттарҙы уҡығас, нәжәши һәм уның кешеләре тәьҫирләнеп илай.

«Аллаһ менән ант итәм, был һүҙҙәр хәҙрәти Мусаға һәм хәҙрәти Ғайсаға иңгән вәхиҙәр менән бер сығанаҡтан», – ти нәжәши һәм ҡөрәйеш илселәренә боролоп:

«Мин был мөһажирҙарҙы һеҙгә бирә алмайым!» – тип, уларҙың тәҡдимен кире ҡаға.

Илселәр нәжәши янынан киткәндә, Ғамр:

«Аллаһ менән ант итәм, быларҙың Ғайса ибне Мәрйәм бер ҡол булған тип инаныуын нәжәшигә еткерәсәкмен һәм уларҙың тамырҙарын ҡоротасаҡмын!» – ти.

Икенсе көндө нәжәшиҙең ҡаршыһына барып:

«Әй хөкөмдар! Улар Ғайса ибне Мәрйәм тураһында бик йәмһеҙ нәмә һөйләйҙәр! Теләһәң, яныңа саҡыр ҙа Уның тураһында нәмә һөйләгәндәрен һора», – ти.

Нәжәши мосолмандарҙы ҡабат үҙ янына өндәшә һәм уларға:

«Мәрйәм уғлы Ғайса хаҡында ни уйлайһығыҙ, һөйләп ҡарағыҙ әле», – ти.

Жәғфәр Тәйәр:

«Беҙ Уны Пәйғәмбәребеҙ өйрәткәнсә беләбеҙ. Аллаһ Рәсүле Уның тураһында шуларҙы бәйән ҡылды:

«Ғайса – Аллаһтың ҡоло һәм Рәсүле. Рухты һәм һәр нәмәне ситтә ҡалдырып, үҙен Аллаһҡа бағышлаған Мәрйәмгә урынлаштырылған һүҙ ул», – тигәс, нәжәши ерҙән бер сүп алып:

«Аллаһ менән ант итәм, Ғайса ибне Мәрйәм һин һөйләгәндән башҡа нәмә түгел! Һеҙҙең һөйләгәндәр менән хәҙрәти Ғайса хәҡиҡәте араһында ошо (сүп) ҡәҙәр ҙә айырма юҡ!» – ти.

Нәжәши быларҙы белдергәс, тирә-яғындағы командирҙар ҡәнәғәтһеҙ мығырҙана башлай. Нәжәши уларға:

«Валлаһи, һеҙ мығырҙанһағыҙ ҙа, дөрөҫө шулдыр!» – ти.

Хәбәшистан башлығы мөһажирҙарға:

«Барығыҙ! Һеҙ минең илемдә тулыһынса именлектә! Һеҙгә тел тиҙергән заттар язаға тартыласаҡ. Тау ҡәҙәр алтын бирһәләр ҙә, һеҙҙән һис берегеҙҙе аҙапларға теләмәйем. Алып килгән бүләктәрен был ике әҙәмгә кире бирегеҙ! Минең уларға ихтыяжым юҡ! Әгәр хәҙрәти Пәйғәмбәр янында булһа инем, Уның аяҡтарына һыу һибеп, Үҙенә хеҙмәт итер инем!..» – ти (Ибне Һишам, I, 356-361; Әхмәт, I, 202-203, V, 290-291; Хәйсәми, VI, 25-27).

Башҡа бер риүәйәттә белдерелгәнсә, нәжәши түбәндәгеләрҙе лә әйткән:

«Мин шәһәҙәт килтерәм: Мөхәммәт – Аллаһтың Рәсүле. Ул – хәҙрәти Ғайса хәбәр иткән зат. Әгәр мин был солтанлыҡ идарасыһы булмаһам, Уның аяҡ кейемдәрен күтәреп йөрөү өсөн янына китер инем» (Әбү Дауыт, «Джәнаиз», 55-57/3205).

Хәҙрәти Жәғфәр раҙыйаллаһу ғәнһүҙең нәжәшигә биргән яуаптары исламға өндәп йөрөүселәр өсөн ҡайҙа нәмә һөйләргә кәрәклеге мәсьәләһендә күркәм үрнәк тәшкил итә, был ысулды һәр ваҡыт ҡулланыу кәрәк. Унан

Ҡөрьәни-Кәрим уҡыуын һорағанда, теләһә ҡайһы бер урынды түгел, шул урындағы вәзғиәткә тура килә торған аяттарҙы, йәғни «Мәрйәм» сүрәһенең хәҙрәти Ғайса менән бәйле өлөшөн уҡып яуап биреүе маҡтаулы ғәмәл. Шулай уҡ мөшриктәрҙең мөһажирҙарҙы кире алып китеү өсөн белдергән һылтауҙарына аҡыллы һәм мантиҡлы яуаптар биреп, үҙҙәренә килгән диндең хаҡлыкты, хоҡуҡты һәм күркәм әхлаҡты әмер итеүен һөйләүе лә иғтибарға лайыҡ.

Пәйғәмбәр Әфәндебеҙҙең мөһажир төркөмөнә башлыҡ итеп Жәғфәр разыйаллаһу ғәнһүне һайлауында ла ҙур хикмәттәр бар. Аллаһ Рәсүле салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм был ғәмәле менән идарасы итеп билгеләнә торған заттарға теге йәки был вазифа йөкләгәндә, ул етәкселек итәсәк урынды һәм ул заттың һәләттәрен иҫәпкә алып эш йөрөтөү талап ителгәнен раҫлай.

Хәбәшистанға икенсе һижрәттә ҡатнашҡан мөһажирҙарҙың бер өлөшө Пәйғәмбәр Әфәндебеҙҙең Мәҙинәгә һижрәтенән һуң, башҡалары Хөҙәйбиә солохо ваҡытында ҡайта. Хәҙрәти Жәғфәр разыйаллаһу ғәнһүҙең рәйеслегендәге һуңғы төркөм иһә, Хәйбәрҙе яулаған саҡта, Мәҙинәгә килеп, Рәсүл Әкрәм салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмде шатландыралар.

Хәҙрәти Хәмзәнең мосолман булыуы

Аллаһ Рәсүле салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм мөшриктәргә Ҡәғбәлә Ҡөрьәни-Кәрим уҡыр өсөн сәхәбәләрен генә ебәреп ҡалмай, ваҡыт-ваҡыт шәхсән Үҙе лә барып, Аллаһ аяттарын яңғырата. Шулай бер барыуында Әбү Жәһил хәҙрәти Пәйғәмбәр салләллаһу ғәләйһи вә сәлләмде мыҫҡыллауҙа бик арттырып ебәрә. Тирә-яғында йыйылған башҡа мөшриктәргә үзенең көсөн күрһәтергә теләп, ул тағын да ҡыҙа-яуызлана бара. Бер ҡатын йүгереп барып, ул ваҡытта ауҙан ҡайтып барған хәҙрәти Хәмзәгә вәзғиәтте аңлатып бирә:

«Әй батырҙарҙың батыры! Ҡәғбәлә туғаныңдың улын йәберләйҙәр; Уны ҡыйнарҙар, ғазапларҙар тип ҡурҡам, бер-бер әшәкелек эшләйәсәктәрҙер!..» – ти.

Хәҙрәти Хәмзә киҫекмәстән Ҡәғбәгә йүгерә һәм шундуҡ мәлғун Әбү Жәһилгә ҡаршы төшә. Ҡулындағы йәйә менән ул ҡәбәхәттең башына шундай итеп һуға ки, Әбү Жәһилдең башынан ҡан аға башлай. Бындай ҡаршылыҡ көтмәгән иманһыҙ, аптыраған хәлдә, ғүмере өсөн ҡурҡып, йүгерә-саба унан сығып ҡаса. Быны күргән башҡа мөшриктәр ҙә берәм-берәм тарала, сөнки барыһы ла Хәмзәнең ниндәй көслө икәнен яҡшы белә. Унан ҡөрәйештең барса бәһлеүәндәре өркөбөрәк йөрөй, ҡаршы сығырға ҡыйыулыҡтары етмәй.

Шунан һуң хәҙрәти Хәмзә Ғаләмдәрҙең Әфәндеһе булған туғаны хәҙрәти Мөхәммәт Мостафа салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм янына килеп: «Бына Һинең өсөн үс алдым, йә Мөхәммәт, инде тыныс бул!» – ти.

Рәсүл Әкрәм Әфәндебеҙ иһә ағаһының был ғәмәленә яуап итеп:

«Әй ағайым! Мин ысынында һинең мосолман булыуыңа ғына һөйөнәсәкмен!» – тип белдергәс, хәҙрәти Хәмзәнең йөрәгендәге ғәфләт пәрҙәләре күтәрелә. Батырҙарҙың батыры был әҙәм, хәкиҡәтте ҡабул итеп, туғанының улына йылмайыулы йөҙ менән ҡарай ҙа, Уның бөйөк нурын күҙәтә-күҙәтә:

أَشْهَدُ أَنْ لَآ اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ

– тип, шәһәҙәт кәлимәһен әйтә.

Хәҙрәти Хәмзә раҙыйаллаһу ғәнһү Пәйғәмбәребеҙҙән ике йәшкә өлкәнерәк, бер үк ваҡытта Уның ағаһы ла, һөт ҡәрҙәше лә була.[192]

Аллаһ Рәсүле салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм:

«Әй ағайым! Мин ысынында һинең мосолман булыуыңа ғына һөйөнәсәкмен!» – тигән һүҙҙәре менән, шәхси үсе алыныу түгел, уның һидәйәткә ирешеүе менән бәхетле буласағын белдереп, фани донъя тормошо түгел, мәңгелек булған әхирәт хәйәте мөһим икәнлеген асыҡлай.

Әлеге ваҡиға исламды юғары күтәрә торған хезмәттәрҙе шәхси мәнфәғәттәребеҙҙән һәр даим өҫтөн ҡуйыу кәрәклеген һәм бәндәсел мәсьәләләрҙән бигерәк дин юлындағы хеҙмәт һәм тырышлыҡтарҙа ирешкәндәрҙә, шундай уңыштарҙа ҡәнәғәтлек табып һөйөнөү тейешлеген аңлата

Хәҙрәти Хәмзә раҙыйаллаһу ғәнһү мосолманлыҡ ҡабул иткән көндә хәҙрәти Әбү Бәкер раҙыйаллаһу ғәнһү Рәсүлуллаһ Әфәндебеҙҙе, бергә Мәсжиди Харамға барып, ундағыларҙы исламға саҡырырға ҡыҫтай. Аллаһ Рәсүле салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм иһә:

«Әй Әбү Бәкер! Әлегә һан яғынан беҙ бик әҙ», – ти.

Хәҙрәти Әбү Бәкер раҙыйаллаһу ғәнһү тағы ла нығыраҡ ҡыҫтағас, Пәйғәмбәр Әфәндебеҙ, Дәрул-Әрҡамдан сығып, әсхәбе менән бергә Мәсжиди Харамға йүнәлә. Ҡәғбәгә килгәс, Әбү Бәкер раҙыйаллаһу ғәнһү кешеләрҙе Аллаһҡа һәм Уның Рәсүленә иман килтерергә өндәй башлау менән, мөшриктәр хәҙрәти Әбү Бәкергә һәм мосолмандарға һөжүм итеп, уларҙы яуыздарса ҡыйнарға керешәләр. Фасиҡ бәндә Ғутбә Әбү Бәкер раҙыйаллаһу ғәнһүҙең өҫтөнә менеп иҙә, йөҙөн тимер табанлы аяҡ кейеме менән типкеләй. Хәҙрәти

192 Ҡарағыҙ: Ибне Һишам, I, 312-313; Хәким, III, 213; Ибне Кәҫир, *«әл-Бидайә»,* III, 84.

Әбү Бәкер разыйаллаһу ғәнһүзең бар тәне ҡанға бата. Тәйм улдары ҡәбиләһе хәзрәти Әбү Бәкерзе мөшриктәр ҡулынан көскә ҡотҡарып ҡала.

Тәйм улдары уны аңһыз хәлдә өйөнә алып ҡайта. Үләсәк, тип уйлап, шундуҡ кире ҡайталар за Мәсжиди Харамға керәләр һәм:

«Әгәр Әбү Бәкер үлһә, валлаһи, беҙ ҙә Ғутбәне үлтерәсәкбеҙ!» – тиҙәр.

Хәҙрәти Әбү Бәкер разыйаллаһу ғәнһү бары кискә табан ғына аңына килә һәм, мең дә бер ауыртыу-һыҡраныу менән, беренсе итеп шуны һорай:

«Рәсүлүллаһ нисек унда, хәле әйбәтме?»

Әсәһе Өммөл-Хәйр иһә гел: «Бер аҙ ашаһаң-эсһәң ине!» – тип ҡыҫтай.

Хәҙрәти Әбү Бәкер разыйаллаһу ғәнһү иһә, гүйә уны ишетмәгән дә кеүек:

«Рәсүлүллаһ ни эшләй, ни хәлдә?» – тип һорауын белә.

Өммөл-Хәйр: «Улым! Иптәшең хаҡында бер нимә лә белмәйем», – ти.

Рәсүлүллаһ тураһында бер аҙ мәғлүмәт алыр өсөн, хәҙрәти Әбү Бәкер разыйаллаһу ғәнһү әсәһенен мосолман ҡатын булған Өммө Жәмил[193] янына юллай. Өммө Жәмил разыйаллаһу ғәнһә килеп, хәҙрәти Әбү Бәкерҙе шундай ҡыҙғаныс хәлдә күргәс, үзен тыйып тора алмай ҡысҡырып ебәрә:

«Аллаһ менән ант итәм, һине был хәлгә төшөрөүселәр, һис шикһеҙ, фасиҡтар һәм көфөрҙәрҙер! Уларҙың һиңә ҡарата ҡылған ғәмәлдәрен Аллаһ язаһыҙ ҡалдырмаһын!» – ти.

Һуңыраҡ Әбү Бәкерҙең һорауына яуап итеп, Аллаһ Рәсүленең һау-сәләмәт хәлдә Дәрул-Әрҡамда булғанлығын хәбәр итә.

Хәҙрәти Әбү Бәкер разыйаллаһу ғәнһү:

«Аллаһ менән ант итәм, Рәсүлүллаһты күрмәйенсә, бер нәмә лә ашамайым да эсмәйем дә!» – ти.

Вәзғиәт тынысланып, барыһы ла өйҙәренә таралғас, Әбү Бәкер разыйаллаһу ғәнһүҙең әсәһе һәм Өммө Жәмил уны етәкләп, Йәшәйеш нуры янына алып баралар. Хәҙрәти Әбү Бәкер разыйаллаһу ғәнһү, Йыһан намыҫы ғәләйһис-саләтү үәс-сәләәм Әфәндебеҙҙе күреүгә үк, Уның теҙҙәренә ҡаплана. Ҡәҙерле дуҫының был ғәмәле Ғаләмдәр солтаны Әфәндебеҙҙең йомшаҡ йөрәген бик тәьҫирләндерә. Хәҙрәти Әбү Бәкер разыйаллаһу ғәнһү:

«Ата-әсәйем Һиңә фиҙа булһын, йә Рәсүлүллаһ! Минең бер борсоуым да юҡ. Ул ҡәбәхәт фасиҡ йән мине бер аҙ елкетеп кенә алды!» – ти һәм Аллаһ

193 Был ханым Өммө Жәмил бинте Хаттаб, мосолман кеше була. Әбү Ләһәбтең ҡатыны Өммө Жәмил менән бутамаҫҡа кәрәк.

Рәсүле саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләмдән әсәһенең һидәйәткә ирешеүе өсөн доға ҡылыуын һорай.

Йәшәйеш нурының бәрәкәтле доғаһы менән Әбү Бәкер разыйаллаһу ғәнһүҙең мөхтәрәм әсәләре лә иман сылбырына ҡушыла.[194]

Мосолмандарҙың һаны тиҙ-тиҙ арта барыу һәм хәҙрәти Хәмзә разыйаллаһу ғәнһү кеүек баһадирҙарҙың исламға кереүе сәбәпле шаҡтай хафаға төшкән мөшриктәр, бер йыйылыш уҙҙырып, был хәрәкәттең юлын бүлеү өсөн төрлө сара-ысулдар тураһында кәңәшә: «Мөхәммәттең хәле шаҡтай етдиләште, эштәребеҙҙе бутап бөттө. Сихырҙа, күрәҙәселектә, шиғыр яҙыуҙа иң ғалим кешебеҙҙе Уның янына ебәрәйек, Уның менән һөйләшеп ҡайтһын!» – тигән фекергә киләләр.

Был эш өсөн Ғутбә ибне Рәбиғаны муафиҡ күреп, Мөхтәрәм Нәби саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм Әфәндебеҙ янына ебәрәләр. Ғутбә мөшриктәрҙең элегерәк әйткән тәҡдимдәрен яңыларын да өҫтәй-өҫтәй ҡабатлап, бик оҙон итеп һөйләй. Һүҙе бөткәнсе, Аллаһ Рәсүле уны өндәшмәйенсә тыңлай. Һуңынан иһә:

«Әй Әбул-Вәлит! Һөйләйһе нәмәләрең бөттөмө?» – тип һорай.

Ғутбә «эйе», тип раҫлағас, Рәсүлүллаһ саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм:

«Хәҙер инде һин мине тыңла!» – тип бойора.

Бисмилла әйтеп, Рәсүлүллаһ«Фуссиләт» сүрәһен уҡый башлай. Сәждә аяты булған 37 нсе аятты ла уҡып, сәждә ҡылғандан һуң:

«Әй Әбул-Вәлит! Уҡығандарымды тыңланың. Инде бына мин, бына ул!» – ти.

Ғутбә аяҡҡа баҫып, иптәштәре янына ҡайтҡас, уны күргән мөшриктәр:

«Валлаһи, Әбул-Вәлит бөтөнләй башҡа йөҙ менән ҡайта. Һай нисек үҙгәргән?!» – тиҙәр.

Яндарына килгәс, тулҡынланып, Ғутбәгә:

«Ни булды, һөйләсе?» – тип һүҙ ҡаталар.

Ғутбә һөйләп бирә:

«Валлаһи, шундай бер һүҙ тыңланым, бығаса уға оҡшаш нәмәне һис ишеткәнем юҡ ине. Ул шиғыр ҙа, сихыр ҙа, күрәҙәлек тә түгел! Мөхәммәт:

194 Ҡарағыҙ: Ибне Әҫир, «*Үсдүл-Ғабә*», VII, 326; Ибне Кәҫир, *«әл-Бидайә»,* III, 81.

فَإِنْ أَعْرَضُوا فَقُلْ أَنذَرْتُكُمْ صَاعِقَةً مِّثْلَ صَاعِقَةِ عَادٍ وَثَمُودَ

«Әгәр йөҙ сөйөрһәләр, уларға әйт: «Бына һеҙҙе Ғәд менән Сәмүдтең башына төшкән йәшенгә оҡшаш бер йәшен менән киҫәттем», – тип әйткән ваҡытта («Фуссиләт», 13), башҡа уҡымаһын тип, ҡулым менән уның ауыҙын тоттом да туғанлығыбыҙ хаҡына ант бирҙем. Мөхәммәттең һөйләгән һәр нимәһе әйтелгәнсә ысынға ашҡанын белгәнгә күрә, өҫтөмә ғазап төшәсәгенән ҡурҡтым.

Әй ҡөрәйеш йәмәғәте! Килегеҙ, мине тыңлағыҙ! Уның үҙ эшен үҙенә ҡалдырығыҙ, ике аранан китегеҙ! Әгәр уны ғәрәптәр үлтерһә, үҙегеҙҙән башҡа берәү ярҙамы менән Унан ҡотолорһоғоҙ. Әгәр ғәрәптәргә хаким булһа, Уның хакимлығы һеҙҙең хакимлығығыҙ, Уның көс-ҡөҙрәте һәм абруйы һеҙҙең көсөгөҙ һәм абруйығыҙ тигән һүҙ. Шул рәүешле Мөхәммәт арҡаһында кешеләрҙең иң бәхетлеһе булырһығыҙ!» – ти.

Ҡөрәйешлеләр: «Әй Әбул-Вәлит! Ул һине лә теле менән сихырлаған!» – тигәс, Ғутбә: «Минең фекерем шундай. Һеҙ ни теләһәгеҙ, шуны эшләгеҙ!» – тип яуап бирә (Ибне Һишам, I, 313-314; Ибне Кәҫир, «әл-Бидәйә», III, 111-112).

Хәҙрәти Ғүмәрҙең мосолманлыҡ ҡабул итеүе

Хәҙрәти Ғүмәр разыйаллаһу ғәнһү Аллаһ Рәсүле салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмдән ун өс йәшкә кесерәк. Нәҫеле туғыҙынсы быуында Пәйғәмбәр Әфәндебеҙ нәҫеле менән тоташа.

Мөшриктәр бәхәс-кәңәш мәжлестәре уҙа торған Дарун-Нәдвәлә йыйыла һәм Рәсүл Әкрәм Әфәндебеҙҙе үлтерергә ҡарар ҡыла. Бының өсөн араларынан ҡыйыу, батыр һәм ҡырыҫ холоҡло Ғүмәр ибне Хаттабты һайлайҙар. Ғүмәр Ғаләмдәрҙең Әфәндеһен үлтереү ниәте менән һуҡырҙарса бер хәлдә юлға сыға. Сәфәрҙә Нуғайм ибн Ғабдуллаһты осрата.

Нуғайм Ғүмәрҙең хәл-әхүәленән шикләнеп: «Әй Ғүмәр! Ҡайҙа бараһың?» – тип һорай.

Ғүмәр: «Ата-бабаларының динен ташлап, яңы бер дин алып килгән Мөхәммәтте үлтерергә барам!» – ти.

Зирәк аҡыллы сәхәбә Нуғайм разыйаллаһу ғәнһү, ваҡытты һуҙыу ниәте менән, һүҙ ҡата: «Әй Ғүмәр! Валлаһи, нәфесең һине алдаған! Һин Уны үлтергән осраҡта, Әбде Манаф улдары һине иҫән ҡалдырыр, тип уйлайһыңмы? Һин башта үҙ ғаиләңә күҙ һалһаң, яҡшыраҡ эш ҡылырһың», – ти.

Ғүмәр, асыуы сығып: «Һин кем тураһында һөйләйһең?» – тип һорай.

Нуғайм раҙыйаллаһу ғәнһү: «Кем булһын инде, еҙнәң Сәғид ибне Зәйед менән туғаның Фатиманы әйтеүем. Валлаһи, икеһе лә мосолман булдылар!» – тип яуап бирә.

Нуғайм раҙыйаллаһу ғәнһү, Ғүмәрҙең ошо эшәке теләге тураһында белеп ҡалғас, уны ҡыҙ туғаны менән еҙнәһенең өйөнә ебәреп, хәлде Аллаһ Рәсүленә еткереү өсөн ваҡыт ота.

Нуғаймдан был һүҙҙәрҙе ишеткәс, Ғүмәрҙең асыуы тағы ла ҡабара һәм ул бик ҡыҙыу ҡиәфәттә ҡыҙ туғанының өйөнә йүнәлә. Ул саҡта ҡыҙ туғаны менән еҙнәһе янында Хаббәб раҙыйаллаһу ғәнһү була. Ул Ҡөрьәни-Кәримде аңлатыу-өйрәтеү менән шөғөлләнә. Ғүмәрҙең ҡаны ҡыҙған хәлдә үҙҙәренә таба килеүен күреү менән, Хаббәбте өйҙөң бер бүлмәһенә йәшерәләр. Фатима ханым иһә шундуҡ Ҡөрьәни-Кәрим биттәрен йәшерә.

Ғүмәр өйгә кереүгә: «Мин ишеткән һүҙҙәр ни тигән нәмә ул?!» – тип тауыш ҡуптара.

Еҙнәһе һәм ҡыҙ туғаны: «Һин яңылыш ишеткәнһең, ахыры, бында ундай-бындай бер нәмә лә юҡ!» – тиҙәр.

Ғүмәр: «Юҡ! Валлаһи икегеҙҙең дә Мөхәммәткә баш эйгәнегеҙҙе белдем!» – ти һәм асыу менән еҙнәһенә һөжүм итеп, уны туҡмай башлай. Араға кергән ҡыҙ туғаны Фатиманы ла йоҙроҡлап ала. Шунан һуң Фатима: «Йә Ғүмәр! Ни эшләһәң дә эшлә! Теләһәң, беҙҙе үлтер ана! Тик беҙ мосолманлыҡтан ваз кисмәйәсәкбеҙ!..» – тип белдерә.

Фатима раҙыйаллаһу ғәнһә иман батырлығы менән ошо һүҙҙәрҙе ҡысҡырғанда, мөбәрәк йөҙөнән нәҙек еп рәүешендә ҡандар һыҙылып аға.

Туғанынан бындай яуап көтмәгән Ғүмәр аптырап кала. Ҡәрҙәшенең битендә ҡандарҙы күргәс, ҡыҙғаныу хисе уяна. Ҡылғанына үкенеп: «Шул уҡыған нәмәләрегеҙҙе миңә алып килегеҙ әле!» – ти.

Ҡыҙ туғаны: «Беҙ һинең изге яҙыуҙы берәй нимә эшләтеүеңдән ҡурҡабыҙ!» – ти.

Ғүмәр: «Ҡурҡма!» – тип, уны уҡығас кире бирәсәге тураһында илаһтары менән ант итә.

Шунан Фатима ханым, уның мосолман буласағын өмөт итеп: «Әй ҡәрҙәшем! Һин ботҡа табынған ваҡытта таҙа түгел! Ә Ҡөрьән яҙылған биттәргә пак булмаған кеше ҡағыла алмай!» – ти.

Ғүмәр ғөсөл алғас, Фатима ханым уға яҙыулы битте бирә. Аннары алып килгән аяти кәримәләрҙе[195] уҡый башлай:

195 Хәҙрәти Ғүмәр уҡыған аяттарҙың «Хәдид» сүрәһенең беренсе аяттары булғанлығы тураһында ла риүәйәт ҡылына. (Бәйхаҡы, *«Дәләил»,* II, 217).

طٰهٰ. مَآ اَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْقُرْاٰنَ لِتَشْقٰى. اِلَّا تَذْكِرَةً لِمَنْ يَخْشٰى. تَنْزِيلًا مِمَّنْ خَلَقَ الْاَرْضَ وَالسَّمٰوَاتِ الْعُلٰى. اَلرَّحْمٰنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوٰى. لَهُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا وَمَا تَحْتَ الثَّرٰى. وَاِنْ تَجْهَرْ بِالْقَوْلِ فَاِنَّهُ يَعْلَمُ السِّرَّ وَاَخْفٰى. اَللّٰهُ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ لَهُ الْاَسْمَآءُ الْحُسْنٰى. وَهَلْ اَتٰيكَ حَدِيثُ مُوسٰى. اِذْ رَاٰ نَارًا فَقَالَ لِاَهْلِهِ امْكُثُوا اِنِّي اٰنَسْتُ نَارًا لَعَلِّي اٰتِيكُمْ مِنْهَا بِقَبَسٍ اَوْ اَجِدُ عَلَى النَّارِ هُدًى. فَلَمَّآ اَتٰيهَا نُودِيَ يَا مُوسٰى. اِنِّي اَنَا رَبُّكَ فَاخْلَعْ نَعْلَيْكَ اِنَّكَ بِالْوَادِ الْمُقَدَّسِ طُوًى. وَاَنَا اخْتَرْتُكَ فَاسْتَمِعْ لِمَا يُوحٰى. اِنَّنِي اَنَا اللّٰهُ لَآ اِلٰهَ اِلَّآ اَنَا فَاعْبُدْنِي وَاَقِمِ الصَّلٰوةَ لِذِكْرِي. اِنَّ السَّاعَةَ اٰتِيَةٌ اَكَادُ اُخْفِيهَا لِتُجْزٰى كُلُّ نَفْسٍ بِمَا تَسْعٰى. فَلَا يَصُدَّنَّكَ عَنْهَا مَنْ لَا يُؤْمِنُ بِهَا وَاتَّبَعَ هَوٰيهُ فَتَرْدٰى

«Та-һә. (Әй Мөхәммәт!) **Ҡөрьәнде Һиңә бер мәшәҡәт булһын тип иңдермәнек. Ә Аллаһтан ҡурҡҡан заттар өсөн бер нәсихәт булараҡ** (иңдерҙек).

(Ҡөрьән) **ерҙе үә бөйөк күктәрҙе яралтыусы Аллаһтан өлөш-өлөш иңдерелде. Ул Рахман** (көҙрәт һәм хакимлығы менән) **ғәрешкә эйә булды. Бөтә күктәрҙә, бөтә ерҙәрҙә һәм был икеһенең араһында булған нәмәләр һәм ер аҫтында булған нәмәләр – барыһы ла Уныҡы.**

Һин һүҙеңде тауыш менән әйтһәң дә, (әйтмәһә лә бер тигеҙ). **Шикһеҙ, Ул йәшеренде лә, йәшерелгәнде лә белә.**

Ул – Аллаһ, Унан башҡа һис бер илаһ юҡ. Иң күркәм исемдәр – Уныҡы.

(Хәбибем!) **Һиңә Мусаның ҡиссаһы килдеме? Бына ул бер ут күрҙе, ғаиләһенә әйтте: «Күҙемә бер ут салынды, ошо ерҙә тороғоҙ. Шәйәт, мин һеҙгә яҡтыртыусы ут алып килермен йәки ут янында берәй юл күрһәтеүсене табырмын». Унда барғас, үҙенә** (Беҙҙең тарафтан) **«Әй Муса!» тип өндәштек: «Мин, шикһеҙ, һинең Раббыңмын. Хәҙер үк аяҡ кейемеңде сис, сөнки Һин Тува тип аталған изге үҙәнлектә. Мин һине һайлап алдым, хәҙер** (Һиңә) **вәхи ителәсәк нәмәләрҙе тыңла.**

Шикһеҙ, Мин – Аллаһ, Минән башҡа һис бер илаһ юҡ. Шуға күрә Миңә ҡоллоҡ ҡыл һәм Мине зекер итеү өсөн намаҙ уҡы. Сөнки ҡиәмәт, һис

шикһеҙ, киләсәк. Уның ваҡытын йәшереп тотам, һәм ҡылғандарының әжерен һәм язаһын күрһен. Һаҡ бул, ҡиәмәткә ышанмайынса, үҙенең нәфесенә эйәргән зат Һине Уға иман килтереүҙән биҙҙермәһен, һуңынан һәләк булырһың» («Та-һа», 1-16).

Был аяттарҙы уҡыған Ғүмәр тораташ ҡатып ҡала: «Был һүҙҙәр ни ҡәҙәр матур! Ниндәй ҡиммәтле!» – тип әйтеүҙән тыйыла алмай.

Ҡөрьәндең аңлайышлылығы һәм ышандырыу көсө уны ғәҙәттән тыш тәьҫирләндерә. Был һүҙҙәр бер кеше лә һөйләй алмаясаҡ хәҡиҡәт һәм хикмәттәр тулы була. Бер ара Ғүмәр тәрән уйға бата.

Хәҙрәти Ғүмәрҙең һүҙҙәрен ишеткәс, Хаббәб раҙыйаллаһу ғәнһү йәшеренгән урынынан сыға:

«Әй Ғүмәр! Валлаһи Рәсүлүллаһтың доғаһы һиңә насип буласаҡ. Аллаһ Рәсүле кисә:

«Йә Раббы! Исламды Әбүл-Хакәм ибн Хишам йәки Ғүмәр ибне Хаттаб менән ҡеүәтләндер!» – тип доға ҡылған ине. Әй Ғүмәр! Инде Аллаһтан ҡурҡ!» – ти.

Хәҙрәти Ғүмәр Хаббәбкә: «Әй Хаббәб! Һин мине Мөхәммәт торған ергә алып бар ҙа мосолман булайым!» – ти.

Шундуҡ юлға сығалар. Был сәфәрҙәге аҙымдар иман ғишҡы һәм дәрте менән нығый, Рәсүлүллаһ хәҡиҡәтенә төшөнөүҙең мөхәббәте һәм теләге менән тулы була.

Хәҙрәти Ғүмәр Әрҡамдың өйөнә килгәндә, уны хәҙрәти Хәмзә ҡаршы ала. Ҡулы – билендәге ҡылысын алырға әҙер хәлдә. Сөнки Нуғайм раҙыйаллаһу ғәнһү уларға әүәлерәк хәлде еткергән була. Тик унан һуң булған ваҡиғаларҙан һис кем хәбәрҙар түгел.

Аллаһ Рәсүле салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм дә аяҡҡа баҫып, Ғүмәргә табан атлай. Уны ишек алдында ҡаршы ала һәм ник килгәнен һорай. Хәҙрәти Ғүмәр маҡсатын ошо ҡотло һөйләм менән телгә килтерә:

«Мосолман булырға килдем, йә Рәсүлүллаһ!»

Шунан һуң Аллаһ Рәсүле салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм, Йәнәбе-Хаҡтың нимәләргә ҡөҙрәтле булғанын белдереп, шөкөр тулы хис-тойғо менән:

اللهُ أَكْبَرُ

– тип тәкбир әйтә. Быны ишеткән бөтә сәхәбәләр ҡысҡырып тәкбир әйтә башлай. Шулай итеп, Аллаһ Рәсүле салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмдең тағын бер доғаһы ҡабул ителә.

Хәҙрәти Ғүмәр раҙыйаллаһу ғәнһүҙең иман тулы йөрәк менән әйткән тәүге һүҙҙәре кәлимәи шәһәҙәт була:

أَشْهَدُ أَنْ لَآ اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ

Пәйғәмбәр Әфәндебеҙҙең доғаһы Ғүмәр ибне Хаттабҡа ирешә. Ә Әбүл-Хакәм ибн Хишам, йәғни Әбү Жәһил исеме менән мәшһүр зат үҙе төшкән бәдбәхетлек соҡоронда һәләк булып, баҡыйлыҡҡа күсәсәк.[196]

Хәҙрәти Ғүмәр Аллаһ Рәсүле ҡаршында кәлимәи шәһәҙәт әйтеп, мосолман булғандан һуң, бөтә мосолмандар Пәйғәмбәребеҙ тәҡдиме менән йыйылып, Әрҡамдың өйөнән сыға. Улар тәкбирҙәр әйтә-әйтә, Ҡәғбәгә таба йүнәлә.

Был хәл мөшриктәрҙе ҡайғыға һала. Шул ваҡытта Аллаһ Рәсүле салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм хәҙрәти Ғүмәргә, хаҡ менән ялғанды айырған өсөн, «Фаруҡ» ҡушаматын бирә.[197]

Хәҙрәти Ғүмәр ул көндәрҙе һуңынан былай тип иҫкә ала:

«Мосолман булып, ғазап-яфа сикмәгән, көрәшеп йәшәмәгән бер кеше лә юҡ ине. Ләкин миңә һис кем ҡағыла алмай ине. Үҙ-үҙемә: «Мосолмандар төрлө ғазаптарға дусар булғанда, мин һау-сәләмәт ҡалырға теләмәм!» – тинем

Исламға кергән төндә уйланып яттым. Мәккә мөшриктәренән Рәсүлуллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмгә ҡаршы дошманлыҡта сик-сама белмәгән кем булһа, шуға үҙемдең мосолман булыуымды һөйләргә ҡарар иттем. Иртән Әбү Жәһилдең ишеген шаҡыным. Ишек төбөнә сыҡҡас, ул:

«Хуш килдең, әй Ғүмәр! Ни хәбәр алып килдең?» – тине.

Мин:

«Аллаһҡа һәм Рәсүленә иман килтереп, Ул хәбәр итеп алып килгән бар нәмәне раҫлауымды һиңә әйтергә килдем», – тигәс, ләғнәт яуҙырып, ишекте йөҙөмә бәрелерҙәй итеп ябып ҡуйҙы» (Ибне Һишам, I, 371).

Һуңыраҡ хәҙрәти Ғүмәр раҙыйаллаһу ғәнһү, ҡөрәйештең яуыз мөшриктәренән ағаһы Вәлит ибне Муғирә һәм хәҡиҡәт дошманы булған тағын ике мөшрик янына барып, әлеге шатлыҡлы хәбәрен еткерә, ләкин

196 Ҡарағыҙ: Ибне Һишам, I, 365-368.
197 Ҡарағыҙ: Диәрбәкри, I, 296.

уларҙың береһе лә уға ҡаршы низер эшләргә батырсылыҡ итмәй, морон төбөндә ишекте ябып, өмөтһөҙ хәлдә, өйҙәренә генә кереп китәләр.

Ғабдуллаһ ибне Мәсғүд раҙыйаллаһу ғәнһү былай ти:

«Хәҙрәти Ғүмәрҙең мосолман булыуы – бер еңеү, һижрәткә тиң ярҙам, хәлифәлеге иһә бер Аллаһ рәхмәте ине! Ғүмәр раҙыйаллаһу ғәнһү мосолман булғансы, Ҡәғбә тирәһендә асыҡтан-асыҡ намаҙ уҡый алмай инек. Мосолманлыҡҡа килгәс, ул ҡөрәйеш мөшриктәре менән көрәште, тегеләре иһә беҙҙе үҙ ирегебеҙҙә ҡалдырҙы. Шул рәүешле Ҡәғбә янында намаҙ ҡылыу мөмкинлеге алдыҡ» (Хәйсәми, IX, 62-63).

Хәҙрәти Ғүмәр раҙыйаллаһу ғәнһү һижрәткә ҡәҙәр Мәккәлә ислам өсөн бар ҡеүәтенә көрәшә һәм мөьминдәр менән бергә бик күп ауырлыҡтар кисерә.

ПӘЙҒӘМБӘРЛЕКТЕҢ ЕТЕНСЕ-ТУҒЫҘЫНСЫ ЙЫЛДАРЫ: БОЙКОТ ВАҠЫТЫ

Мөшриктәрҙең мосолмандарҙы ситләү-ҡыҫырыҡлау сәйәсәте – өс йыллыҡ бойкот

Бөтә кәртәләргә ҡарамаҫтан ислам көндән-көн үҫә-тарала бара һәм был хәл мөшриктәрҙең асыуы һәм көнсөлөгө тағы ла артыуға килтерә. Бындай үҙгәрешкә түҙеп тора алмаған мөшриктәр, Йәшәйеш нуры пәйғәмбәренең ғәзиз тәненә зыян һалып, ғаләмде ҡараңғылыҡҡа күмергә килешә:

«Һис шикһеҙ, Уны йәшерен рәүештә йәки асыҡтан-асыҡ үлтерәсәкбеҙ!» – тип ант итә улар.

Әбү Талиб, ҡөрәйеш мөшриктәренең был енәйәтте ҡылырға ҡарарлы булғанлыҡтарын күргәс, Аллаһ Рәсүленең ғүмере өсөн борсоуға төшә. Һашим улдары һәм Моталлиб улдары ырыуҙарын йыйып, уларға Ғаләмдәр ғорурлығы саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм Әфәндебеҙ янында булырға һәм Уны төрлө һөжүмдән һаҡларға ҡуша.

Мөхәррәм айы тыуған төндә Әбү Талиб етәкселегендә Аллаһ Рәсүле, барлыҡ Һашим һәм Моталлиб ырыуы Әбү Талиб мәхәлләһендә йыйыла. Бары Әбү Ләһәб кенә уларға ҡушылмай, мөшриктәр сафында ҡалыуын дауам итә. Шунан һуң мөшриктәр, тағы ла таралып көсәйеп китеүенә юл ҡуймай, исламды юҡҡа сығарыу өсөн хыянатсыл план ҡора – иҡтисади һәм ижтимағи бойкот һәм эмбарго ярҙамында был диндең саф вәкилдәрен ҡыҫырыҡлап, улар йөҙ тотҡан нурлы йүнәлештән кирегә борорға!..

Әбү Жәһил етәкселегендә Хайфи Бәни Кинанәлә шул маҡсат менән йыйылған ҡара йөрәктәр мосолмандар һәм уларҙы һаҡлаусы Һашим улдары менән һәр төрлө сауҙанан башлап, ҡыҙ алыу-биреү кеүек мәҙәни элемтәләргә ҡәҙәр барлыҡ кешелекле мөнәсәбәттәрҙе өҙәләр. Быны бер антнамә менән нығытып, Ҡәғбә диуарына элеп ҡуялар.

Әлеге антнамә битенә Мансур ибне Икримә яҙа. Әлеге яҙыуҙы һырлаған көндө Аллаһ Рәсүленең доғаһы менән уның ҡулы ҡороп ҡата. Шунан һуң мөшриктәр араһында: «Һашим улдарына золом ҡылған өсөн, Мансур язаға тартылды!» – тигән һүҙ тарала (Ибне Һишам, I, 372-373; Ибне Сәғд, I, 208-209; Бохари, «Хаж», 45).

Элек Мәккәнең төрлө биҫтәләрендә тарау рәүештә йәшәгән барлыҡ мосолмандар, был бойкот арҡаһында, үҙ араларында элемтәләрҙе тағы ла еңелерәк тотоу өсөн, хәҙрәти Пәйғәмбәрҙең Шиғби Әбү Талиб исемле ағаһына ҡараған мәхәлләгә күсенә. Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм дә, Әрҡамдың өйөнән китеп, шул мәхәлләгә урынлаша.

Әбү Талиб һәр төрлө яуызлыҡ һәм һөжүмгә ҡаршы ҡулынан килгән бөтә сараны күрә. Пәйғәмбәр Әфәндебеҙ кисен ятағына керә, төндә, кешеләр йоҡлағас, Әбү Талиб берәй улын йәки туғанын, ағаларының улын Аллаһ Рәсүленең карауатына ятҡыра, Пәйғәмбәребеҙҙе иһә уның урынына кертеп ебәрә.[198]

Мосолмандар өсөн бик ҙур ҡыҫынҡылыҡ осоро башлана. Әбү Жәһил һәм уның аҙғын кешеләре көн-төн мосолмандар мәхәлләһен күҙәтә һәм унда хатта йәшертен булһа ла ризыҡ кереүенә кәртә ҡорорға тырышалар.

Баҙарҙарҙың мосолмандар яғына бара торған бөтә юлдарын өҙәләр. Һатыу өсөн алып килгән аҙыҡ-түлекте, мосолмандарға ҡалмаһын өсөн, үҙҙәре һатып алалар. Мосолмандар хаж осоронда ғына Әбү Талиб мәхәлләһе аша тышҡа сыға ала. Ҡайһылыр мөьмин, бала-сағаһы өсөн нимәлер алыу өсөн берәй һатыусыға килһә, аҙыҡ-түлек ҡаршыһында шунда уҡ Әбү Ләһәб пәйҙә була:

«Әй сауҙагәрҙәр! Мөхәммәттең сәхәбәләре өсөн хаҡтарҙы шундай итеп күтәрегеҙ, һеҙҙән бер нәмә лә ала алмаһындар. Һеҙ минең бай һәм һүҙендә тора торған зат икәнемде беләһегеҙ. Ана шулай эшләһәгеҙ, һеҙгә бер зыян да килмәйәсәгенә мин гарантия бирәм!» – ти ул.

Мосолмандар аслыҡтан илаған балалары өсөн бер нәмә лә ала алмай ҡайтып китә. Сауҙагәрҙәр икенсе көндө иртән Әбү Ләһәб янына бара, ул иһә ҡалған тауарҙарын ҡиммәт хаҡтан һатып ала.[199]

Бындай ауыр хәл ҡаршыһында Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм һәм хәҙрәти Хәҙисә әсәбеҙ барлыҡ мөлкәттәрен мосолмандарға сарыф итә.[200]

Мөшриктәрҙең мәхәллә юлдарын ҡаплау-ябыу мәсьәләһендәге бөтә тырышлыҡтарына ҡарамаҫтан, ҡайһы бер мәккәлеләр йәшерен рәүештә туғандарына ярҙам итә. Хаким ибне Хизам бер каруан менән Дамасктан бойҙай килтерә. Бер дөйәнең өҫтөнә бойҙай тейәп, йәшереп кенә мәхәллә юлына алып килә һәм дөйәнең һыртына һуғып, уны мосолмандар яғына таба ҡыуа. Мөьминдәр дөйә өҫтөндәге бойҙайҙы ала. Башҡа бер төндә Хаким ибне Хизам, дөйәгә он тейәп, мәхәллә эсенә индереп ебәрә.

198 Ибне Кәҫир, *«әл-Бидәйә»,* III, 132.
199 Сүһәйли, II, 127-128.
200 Яғҡуби, II, 31.

Һишам ибне Ғамр ҙа шул уҡ рәүештә мосолмандарға булышлыҡ күрһәткән заттарҙан була. Һишамдың бер нисә дөйә менән аҙыҡ-түлек тейәп ебәреүен белеп ҡалған әҙәм аҡтығы мөшриктәр уны бик ҡаты киҫәтеп ҡурҡыта. Ләкин киҫәтеүҙәргә ҡарамаҫтан, Һишам туғандарына ярҙамын туҡтатмағас, мөшриктәр уны һүгә-һүгә, эткәләй-төрткәләй башлай. Ике араға Әбү Суфьян килеп, уны үлемдән һаҡлап ҡала һәм:

«Ҡалдырығыҙ ул әҙәмде! Туғандарына игелек ҡылған! Беҙ ҙә унең кеүек эшләй алһаҡ, ни ҡәҙәр шәп булыр ине әле!..» – тип, Һишамды яҡлай.

Был осорҙа мосолмандар ҙур ҡыйынлыҡтар һәм сикләүҙәр кисерә. Ҡай саҡ хатта ағас япраҡтары менән тамаҡ туйҙырырға мәжбүр хәлдә ҡалалар. Балалар аслыҡтан ҡырыла. Уларҙың йән илаған тауышы хатта мәхәлләнән ситтә лә ишетелеп тора.

Мөшриктәрҙең әлеге сикләүҙәрҙәге маҡсаттары, хәҙрәти Пәйғәмбәр салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм уларға бирелгәнсе, мосолмандарҙы ас тотоу һәм шул рәүешле Аллаһ Рәсүлен үлтереү өсөн бер форсат табыуҙан ғибәрәт. Ләкин Әбү Талиб етәкселегендәге Һашим уғылдары менән берләшкән мосолмандар, Йәшәйеш нурын һаҡлар өсөн, кәрәк икән, һуңғы тамсы ҡандарын да ҡорбан итергә әҙер була.

Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм Әфәндебеҙ мәккәлеләрҙең яфа-ғазаптары бик ауыр дәрәжәгә еткәс, мөбәрәк ҡулдарын күккә йүнәлтеп, ҡөрәйеш мөшриктәренә бәддоға уҡый:

«Йә Раббы! Ошо залим ҡәүемгә Йософ ғәләйһиссәләм заманындағы кеүек ете йыл ҡытлыҡ ғазабы биреп, Миңә ярҙам ит!»

Шунан һуң ямғырҙар туҡтай, ҡөрәйеш мөшриктәрен шундай ҡоролоҡ һәм ҡытлыҡ быуып ала ки, һәр нәмәне тамырҙан ҡорота, һепереп түгә. Ашарға һис ни таба алмағас, үле хайуандарының иттәрен, тиреләрен ашай башлайҙар. Уларҙың берәйһе күккә ҡарағанда, аслыҡ сәбәпле тирә-яҡты төтөн ҡаплаған итеп күрә!

Аллаһ Тәғәлә Ҡөрьәни-Кәримдә әлеге ваҡиғаны түбәндәгесә телгә ала:

فَارْتَقِبْ يَوْمَ تَأْتِي السَّمَاء بِدُخَانٍ مُّبِينٍ. يَغْشَى النَّاسَ هَذَا عَذَابٌ أَلِيمٌ

«Хәҙер һин күктең кешеләрҙе төрөп аласаҡ бер төтөн сығарасаҡ көнөн күҙәт. Был – хәбәр итеүсе бер ғазап» («әд-Духан», 10-11).

Әлеге ҡоролоҡ бик нығ көсәйгәс, Әбү Суфьян Ғаләмдәрҙең Әфәндеһенә мөрәжәғәт итә:

«Әй Мөхәммәт! Һинең рәхмәт булараҡ ебәрелгәнеңде һөйләйһең, Аллаһҡа итәғәт ҡылырға, туғандарға ярҙам итергә ҡушаһың. Ҡәүемең иһә ҡытлыҡтан юҡҡа сығырға тора! Уларҙы был бәләнән ҡотҡарыу өсөн, Аллаһҡа доға ҡыл! Әгәр Һинең доғаң ярҙамы менән Аллаһ был бәләне өҫтөбөҙҙән алып ташлаһа, Аллаһҡа иман килтерәсәкбеҙ!» – ти. Был хаҡта ант та бирә.

Шунан һуң Ғаләмдәр ғорурлығы саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм Әфәндебеҙ доға ҡыла. Ямғыр яуа, ҡытлыҡ тамамлана. Рәхәтлеккә тейенгән мөшриктәр йәнә ширккә йөҙ тота.[201]

Йәнәбе-Хаҡ көфөрлөк әһленең бындай психологияһы тураһында былай тип әйтә:

وَإِذَا مَسَّ الإِنسَانَ الضُّرُّ دَعَانَا لِجَنبِهِ أَوْ قَاعِدًا أَوْ قَآئِمًا فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُ ضُرَّهُ مَرَّ كَأَن لَّمْ يَدْعُنَا إِلَى ضُرٍّ مَّسَّهُ كَذَلِكَ زُيِّنَ لِلْمُسْرِفِينَ مَا كَانُواْ يَعْمَلُونَ

«Кешегә бер ҡыҫынҡылыҡ ҡағылған заманда, янына ятып йәки ултырып йәиһә аяғына баҫып Беҙгә ялбарыр; әммә беҙ уның ауырлыҡтарын бөтөргәс, әйтерһең, үҙенә ҡағылған ҡыҫынҡылыҡ арҡаһында Беҙгә бер ҙә ялбармаған кеүек ҡыланыр. Бына сиктән ашыусыларға ҡылған эштәре үҙҙәренә ана шулай биҙәп күрһәтелә» («Йунус», 12).

Бойкоттың тамамланыуы

Мең дә бер ҡыйынлыҡ менән уҙған өс йыл ахырында Аллаһ Тәғәлә бер ағас ҡортон мөшриктәрҙең Ҡәғбәгә элгән антнамә таҡтаһына төшөрә. Ҡорт таҡталағы «Бисмикаллаһүммә – Һинең исемең менән башлайым, йә Аллаһым» тигән һөйләмдән ҡала, золом һәм йәбер белдергән бар нәмәне ашап бөтөрә. Рәсүлүллаһ саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм үҙенә вәхи менән хәбәр ителгән был хәлде ағаһы Әбү Талибҡа һөйләй. Әбү Талиб әлеге хәбәрҙе туғандарына еткерә һәм:

«Иң матур кейемдәрегеҙҙе кейеп, ҡөрәйешлеләр янына барығыҙ! Үҙҙәре белгәнсе, яҙыулы таҡтаның яҙмышы тураһында хәбәр итегеҙ!» – ти.

Әбү Талиб һәм уның туғандары ошо хәбәрҙе мөшриктәргә еткергәс, ашығыс рәүештә бер кешене ебәреп, таҡтаны алып килтерттерәләр һәм Аллаһ Рәсүле әйткән хәлдә күрәләр. Ҡөрәйешлеләрҙең ҡулдары һалынып төшә. Әбү Талиб бынан көс һәм ҡыйыулыҡ алып: «Инде яуызлыҡ эшләгәнегеҙҙе, туған менән араны өҙөп, насарлыҡ ҡылғанығыҙҙы үҙегеҙ ҙә аңланығыҙ, шулаймы?!» – ти.

201 Бохари, «Тәфсир», 30, 44; Мөслим, «Мүнафиҡин», 40; Әхмәт, I, 431, 441.

Мөшриктәрҙән береһе лә Әбү Талибҡа яуап бирә алмай. «Был сихырҙан башҡа бер нәмә булмаҫ!» – ти улар һәм, асыҡ хәҡиҡәттән йөҙ сөйөрөп, золомдарын дауам итәләр.

Ҡөрәйештең алдынғы заттарынан ҡайһы берҙәре иһә Һашим улдарына ҡаршы ҡылған ғәмәлдәрҙә бер-береһен ғәйепләй. «Туғандарыбыҙға ҡарата ҡылғандарыбыҙ – яуызлыҡтан башҡа нимә түгел!» – ти улар.

Пәйғәмбәрлектең унынсы йылы етә. Ҡөрәйешлеләрҙән бер нисә кеше бойкотты туҡтатыу ниәте менән йөрөй. Һишам ибне Ғамр Зүһәйр ибне Әби Өмәййәгә һүҙ ҡата: «Әй Зүһәйр! Ағайҙарым берәй нәмә һатыу-алыуҙан, өйләнешеүҙән һ.б.ларҙан мәхрүм ителеп, юҡлыҡ һәм тарлыҡ эсендә тырмашҡанда, һинең теләгән нәмәне ашауыңа, эсеүеңә, кейенеү-төҙәнеүеңә күңелең нисек риза булып тора? Валлаһи, Әбү Жәһилде үҙ ағаларына ҡаршы бындай бер ант бирергә саҡырһаң, бер ваҡытта ла ризалашмаҫ ине».

Зүһәйрҙе күндергәндән һуң, Һишам Мутғим ибне Адий, Әбүл-Бахтәри һәм Зәмга ибн Әсвәдте берәм-берәм үҙ яғына тарта. Был биш кеше, Мәккәнең юғары өлөшөндәге Хажун тигән ерҙә төндәрен йыйылып, ни эшләргә кәрәклеген кәңәшә. Үҙ-ара биргән ант тамам ғәмәлдән сыҡҡансыға тикле, төрлөсә тырышлыҡ ҡуйырға килешәләр.

Иртән улар Мәсжиди Харамға юл тота. Зүһәйр үҙ өҫтөндә ҡиммәтле кейем булған килеш Ҡәғбәне тауаф ҡыла һәм: «Әй Мәккәлеләр! Беҙ нисек теләйбеҙ, шулай ашайбыҙ-эсәбеҙ, кейенәбеҙ ҙә, ә Һашим һәм Моталлиб улдары алыш-бирештән мәхрүм ҡалып һәләк булһындармы? Был донъяла була торған нәмәме?! Аллаһ менән ант итәм, туғанлыҡ ептәрен киҫә торған был яҙыу йыртылмайынса, ултырмаясаҡмын!» – тип һөрән һала.

Әбү Жәһил ҡаршы сыҡһа ла, теге дүрт дуҫы, башта һөйләшеп ҡуйғанса, Зүһәйрҙе яҡлағас, бик тиҙ арала мәсьәләгә асыҡлыҡ индерелә. Мутғим аяҡҡа баҫып, Ҡәғбә диуарында эленеп торған яҙыулы таҡтаны йыртып-ваҡлап ташлай. Шунан һуң Адий ибне Ҡайс, Зәмға, Әбүл-Бахтәри һәм Зүһәйр, Ҡоралланып, Һашим улдары һәм Моталлиб улдары янына бара, уларҙы Әбү Талиб мәхәлләһенән сығарып, өйҙәренә алып ҡайталар. Шул рәүешле Аллаһтың рәхмәте менән мосолмандар өс йыллыҡ солғаныштан ҡотола. Әбү Талиб бойкотты кире ҡағыусыларҙы маҡтап, бер шиғыр ижад итә. Мөшриктәрҙең иһә, Рәсүлүллаһ саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләмдең исламға өндәүенә кәртә ҡора алмаясаҡтарын аңлап, өмөттәре өҙөлә.[202]

Шул рәүешле кисерелгән ҡыйынлыҡтар һәм мәшәҡәттәр мосолмандарҙың имандары көсәйеүгә һәм сафтарының тағы ла нығыуына булыша. Көфөрҙәр иһә һәр ваҡыттағыса юғалтыу, ҡайғынан башҡа һис нәмәгә ирешмәйҙәр.

202 Ҡарағыҙ: Ибне Һишам, I, 397-406; Ибне Сәғд, I, 210-211.

Пәйғәмбәр ебәрелеүҙең һигеҙенсе йылында фарсылар румлыларҙы (византиялыларҙы) еңгән була. Улар румлыларҙың ҡалаларын яндыра-емерә, Истанбулға ҡәҙәр килеп етә һәм Византия императорын ҙур яһаҡ түләргә мәжбүр итә.

Фарсылар боттарға табынғанға күрә, мөшриктәр уларҙың еңеүенә бик ҡыуана. Китап әһле булған румлыларҙың еңелеүе Ғаләмдәр ғорурлығы Әфәндебеҙҙе бик ҡайғыға һала. Шунан һуң Аллаһ Тәғәлә әлеге ваҡиға менән бәйле рәүештә, түбәндәге аяттарҙы иңдерә:

الم غُلِبَتِ الرُّومُ فِى اَدْنَى الْاَرْضِ وَهُمْ مِنْ بَعْدِ غَلَبِهِمْ
سَيَغْلِبُونَ فِى بِضْعِ سِنِينَ لِلّٰهِ الْاَمْرُ مِنْ قَبْلُ وَمِنْ بَعْدُ وَيَوْمَئِذٍ
يَفْرَحُ الْمُؤْمِنُونَ بِنَصْرِ اللّٰهِ يَنْصُرُ مَنْ يَشَاءُ وَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ

«Әлиф. Ләм. Мим. Румдар (ғәрәптәр йәшәгән төбәктә) **иң яҡын бер ерҙә еңелеүгә дусар ителде. Хәлбуки, улар был еңелеүҙән һуң бер нисә йыл эсендә өҫтөн сығасаҡтар. Иртәме-һуңмы, әмер – Аллаһтыҡы. Ул көндө мөьминдәр ҙә Аллаһ ярҙамы менән һөйөнәсәк. Аллаһ теләгәненә ярҙам итә. Ул –** (Үҙ ҡөҙрәте менән һәр нәмәнән өҫтөн сығыусы) **Ғәзиз,** (рәхмәте менән мөьминдәрҙе яҡлаусы) **Рәхим»** («әр-Рум», 1-5).

Аллаһ Рәсүле саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм:

«Һис шикһеҙ, фарсылар еңелеүгә тарыясаҡ!» – тип белдерә (Әхмәт, I, 276).

Был илаһи хәбәрҙе ишеткән Әбү Бәкер разыйаллаһу ғәнһү мөшриктәрҙән Үбәй ибне Хәләф менән румлыларҙың фарсыларҙы өс йыл эсендә еңәсәге тураһында бәхәс ҡыла.[203]

Хәҙрәти Әбү Бәкер разыйаллаһу ғәнһү был бәхәс тураһында Аллаһ Рәсүленә хәбәр иткәс, Ул:

«Аяттағы «бидғү» һүҙе өс менән туғыҙ араһындағы һандарҙы белдерер. Һин хәҙер үк бар ҙа дөйәләрҙең һанын күбәйт, бәхәстәге ваҡытты ла оҙайт!» – тип ҡуша.

Хәҙрәти Әбү Бәкер разыйаллаһу ғәнһү, Уның кәңәше менән, бәхәстәге ваҡытты туғыҙ йылға үҙгәртә, дөйәләр һанын иһә йөҙгә еткерә.

Румлылар бик тиҙ үҫеп-нығып, фарсыларҙы тар-мар итә. Был хаҡта хәбәр ирешкәс, Әбү Бәкер разыйаллаһу ғәнһү Үбәйҙең варисынан йөҙ дөйәне алып, Пәйғәмбәр Әфәндебеҙгә килтереп бирә. Аллаһ Рәсүле саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм: *«Быларҙы фәҡирҙәргә тарат!»* – тип бойора.

203 Әлеге ваҡиға динебеҙҙә бәхәсләшеүҙәр тыйылғансы була.

Әбү Бәкер отош малды мохтаждарға тарата.

Ҡөрьәни-Кәримдең был мөғжизәһен күргән мәккәле мөшриктәрҙең күбеһе мосолманлыҡ ҡабул итә.[204]

Шаҡкуль-ҡамәр – Айҙың икегә ярылыу мөғжизәһе

Йәнәбе-Хаҡ тура юлға өндәү эшен йөкләгән пәйғәмбәрҙәренә, ғауамға тәьҫир итеп, уларҙы иманға килтерә алырҙай иҫ киткес һәләттәр бирә. Былар – пәйғәмбәрҙәрҙең тормош юлында осрай торған көфөрлөк кирелеген еңә алыу өсөн кәрәк. Шулай уҡ пәйғәмбәрҙәргә, ғауамдарҙың үҙҙәренә эйәреүен тәьмин итеү өсөн, төрлөнән-төрлө тиңһеҙ игелектәр, мөмкинлектәр менән бүләкләй, уларҙы «мөғжизә» тип атайҙар.

Мөғжизәләр һәр пәйғәмбәргә үҙ осорҙарында хайран ҡалдырырлыҡ ҡөҙрәт һәм ҡеүәт нигеҙендә, күҙгә ташланып торған үҙенсәлектәрҙе иҫәпкә алып бирелә. Мәҫәлән, хәҙрәти Муса ғәләйһиссәләм осоронда сихырсылыҡ бик үҫештә була. Шуға күрә уға был өлкәлә бер мөғжизә бирелә: аса (барлыҡҡа килтереү) һәм «йәд-и бәйҙа» (аҡ, асыҡ ҡул) кеүек.[205]

Хәҙрәти Ғайса осоронда медицина фәне алғарыш кисерә һәм табибтар халыҡ араһында бик юғары абруй ҡаҙана. Шуға күрә уға үлеләрҙе терелтеү кеүек хатта иң оҫта табибтарҙы ла гажизлыҡта ҡалдырып, уларҙың буйһоноуын тәьмин иттерәсәк мөғжизә иңдерелә.

Пәйғәмбәр ғәләйһис-саләтү үәс-сәләәмдең нәбилеге иһә ҡиәмәткәсә бөтә замандарҙы һәм урындарҙы биләгәнлектән, Ул әүәлге пәйғәмбәрҙәрҙең барыһының да һәләтенә, хакимлығына һәм мөғжизәһенә эйә булып, уларҙың барыһынан да өҫтөн тора. Был яҡтан Уның мөғжизәләре осорҙоң иң тәьҫирле һөнәрҙәренән ораторлыҡ, үтемле һүҙлелек һәм оҫта һөйләү кеүек өлкә менән сикләнеп ҡалмайынса, төрлө тармаҡтарҙы үҙ эсенә алған рәүештә ысынға ашырыла. Быларҙың береһе – юғарыла тасуирланған залим мөшриктәрҙең бойкоттары сәбәпле арыған һәм талсыҡҡан хәлгә килгән мөьминдәрҙең күңелдәренә бер сафлыҡ, йәшәү көсө һәм өмөт дауамы ирештереү, көфөрҙәргә иһә уларға ҡаршы ҡуйылған был яңы ваҡиғаның ҡөҙрәт сиге хаҡында бер киҫәтеү маҡсатында тормошҡа ашырылған «Шаҡкуль-ҡамәр», йәғни «Айҙың икегә ярылыу» мөғжизәһе.

Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмдең әлеге олуғ мөғжизәһе бойкот осоронда, Мәккә дәүеренең туғыҙынсы йылында ысынға аша.

---

204 Ҡарағыҙ: Тирмизи, «Тәфсир», 30/3194; Ҡуртуби, XIV, 3.

205 Йәд-и бәйза, йәғни аҡ ҡул – хәҙрәти Мусаға бирелгән туғыҙ мөғжизәнең береһе. (Ҡарағыҙ: «әл-Әғрәф», 108; «әл-Исра», 101; «Та һә», 22; «әш-Шуғара», 33; «ән-Нәмел», 12; «әл-Ҡасас», 32). Ул ҡулын сығарған ваҡытта, ҡояш яҡтыртҡан кеүек, һәр тараф яҡтырып китә торған була.

Ай яҡтыһы һибелгән бер төндә Аллаһ Рәсүле салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм Раббыһына доға ҡыла һәм Ай икегә бүленә. Был мөғжизә һәр тарафтан күренә. Ай икегә айырылғанда, уның бер киҫәге – Әбү Ҡубәйс тауы, икенсеһе Ҡуайкыан тауы яғында була. Үҙҙәре шәхсән күргән был ап-асыҡ мөғжизәгә ҡарамаҫтан, мөшриктәр барыбер иманға килеүҙән баш тарта. Әбү Жәһил хатта: «Был – бер сихыр!» – тип, әлеге мөғжизәне инҡар итә.

Был мөғжизәнең шаһиты булған мөшриктәр хәҙрәти Пәйғәмбәр салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм тураһында: «Беҙҙе тылсымланы, ләкин һәр кемде сихырлай алмаҫ!» – тиҙәр. Шунан һуң Мәккәнән йыраҡ ерҙәрҙән килгән каруандарҙан быңдай ваҡиғаны күреү-күрмәүҙәре тураһында һорайҙар. Улар ҙа Айҙың ярылғанын күреүҙәре хаҡында белдерә.

Был ваҡиғанан һуң түбәндәге аяти кәримә иңә:

اِقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَانْشَقَّ الْقَمَرُ.

وَاِنْ يَرَوْا اٰيَةً يُعْرِضُوا وَيَقُولُوا سِحْرٌ مُسْتَمِرٌّ

«Ҡиәмәт яҡынайҙы һәм ай айырылды. Улар бер мөғжизә күрһәләр, шундуҡ йөҙҙәрен сөйөрөр һәм: «Иҫкелектән бирле ҡалып килгән бер сихыр», – тиерҙәр» (әл-Ҡамәр, 1-2), (Вәхиди, 418 б.; Тирмизи, «Тәфсир», 54/3286).

Бөтә Мәккә халҡы Айҙың икегә бүленгәнлегендә бер һүҙҙә була. Йөрәгендә һидәйәт нуры булғандар Рәсүл Әкрәм Әфәндебеҙҙең мөғжизәһен раҫлай, бикле йөрәктәр иһә: «Ниндәй ҙур сихыр!» – тиҙәр.

Ысындан да, атаҡлы француз астрономы Лефрансу де Лаланд, Айҙың тарихтағы хәрәкәтен тикшергәндә, «Шаҡкуль-ҡамәр» мөғжизәһенең ысынлығын ҡабул итергә мәжбүр була.[206]

Йәнәбе-Хаҡтың пәйғәмбәрҙәренә рәхмәт менән ирештергән мөғжизәләренең хикмәтен бер нисә бүлеккә туплап ҡараһаҡ, ҡыҫҡаса түбәндәгеләрҙе билдәләй алабыҙ:

1. Кешеләр ғауамына тәьҫир итеү һәм бәндәләрҙе иманға йәлеп итеү.

2. Мосолмандарҙың иманын нығытыу һәм уларҙың йөрәктәрен тынысландырыу.

3. Пәйғәмбәрҙәрҙең нәбилеген һәм рәсүллеген иҫбатлау.

206 Ҡарағыҙ: Зәкаи Конпара, 110 б.

4. Илаһи ҡөҙрәт ҡаршыһында көфөрҙәрҙе ғажизлыҡҡа, мөьминдәрҙе хайранлыҡҡа төшөрөү.

Ҡөрьәни-Кәримдең һәр аяты мөьминдәрҙең иманын, көфөрҙәрҙең инҡарын арттырған кеүек, мөғжизә «лә яхди» тип аталғандарҙың, йәғни Раббының һидәйәтен алмаясаҡ заттарҙың да исламды кире ҡағыуын көсәйтер.[207]

«Шаҡҡуль-ҡамәр» ваҡиғаһы – Пәйғәмбәр Әфәндебеҙҙең олуғ мөғжизәһе. «Ахырзаман Пәйғәмбәре» булғанға күрә, Пәйғәмбәр Әфәндебеҙҙең донъяға килеүе шул уҡ ваҡытта ҡиәмәт билдәләренең береһе булып тора. Был хаҡта аяти кәримәлә:

اِقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَانْشَقَّ الْقَمَرُ

«Ҡиәмәт яҡынайҙы һәм Ай ярылды», – тип («әл-Ҡамәр», 1), әлеге факт раҫлана.

Пәйғәмбәр Әфәндебеҙҙең өндәү эшен һәр төрлө шарттарҙа ла дауам итеүе

Аллаһ Рәсүле салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм, ҡәүеменең бөтә ғазап-яфаларына ҡарамаҫтан, хәҡиҡәткә өндәүен бер миҙгелгә лә туҡтатмай. Һәр мөмкинлектә кешеләрҙе һидәйәткә саҡыра, әңгәмәләшенең хәл-дәрәжәһенә ҡарап, төрлө ысулдар менән мөғәмәлә ҡора.

Ҡөрәйешлеләрҙең иң көслөләренән һәм төптән йыуан сыҡҡан бәһлеүәндәренән Рүҡанә бер ваҡыт Мәккә үҙәнлектәренең береһендә Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмгә осрай. Пәйғәмбәр Әфәндебеҙ уға:

«Әй Рүҡанә! Һин һаман Аллаһтан ҡурҡмайынса, исламды ҡабул итмәҫ өсөн киреләнеп торорһоңмо? Кил, әйҙә, мосолман бул!» – тип, уны исламға саҡыра.

Рүҡанә:

«Йә Мөхәммәт! Һин мине көрәштә еңһәң, һиңә иман килтерермен!» – ти.

Рәсүл Әкрәм салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм:

«Мин өҫтөн сыҡһам, һөйләгәндәремдең хаҡ булғанын ҡабул итерһеңме?» – тип һорай.

207 **لاَ يَهْدِ ى:** «Аллаһ **һидәйәт бирмәҫ».** Был ғыйбәрә Ҡөрьәни-Кәримдә нәҡ 26 аятта әйтелә. Мәҫәлән: **«…Аллаһ залим заттарҙы һидәйәткә ирештермәҫ». (**«әл-Баҡара», 258)**;**
«…Аллаһ көфөрҙәрҙе һидәйәткә алып бармаҫ». («әл-Баҡара», 264)**;**
«…Аллаһ боҙоҡтар йәмғиәтенә һидәйәт бирмәҫ» («әл-Маидә», 108) аяттары быға миҫал булып тора.

Рүҡанә:

«Эйе, Һин мине еңһәң, мин йә исламды ҡабул итермен, йәки ошо ҡуйҙарым Һинеке булыр! Ә инде Мин еңһәм, Һин был пәйғәмбәрлек эшенән ваз кисерһең!» – ти.

Көрәшкә керешәләр. Ғаләмдәр ғорурлығы саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм уны тотор-тотмаҫ ергә йығып һала. Рүҡанә үҙен һаҡларға көс таба алмай.

«Йә Мөхәммәт! Тағын бер көрәшәйек!» – ти.

Рәсүлүллаһ саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм ҡабат көрәшкә ризалаша һәм уны тағы еңә.

Рүҡанә: «Әй ағайымдың улы! Әйҙә, тағын бер көрәшәйек?» – ти.

Өсөнсө тапҡырында ла һырты менән ергә һалынған Рүҡанә йәнә иман килтермәй.

Йәшәйеш нуры иһә Рүҡанәнең иманға килмәүенән һәм бының өсөн сарыф иткән һүҙҙәренән бик тәьҫирләнде. Уға: *«Ҡуйҙарыңды ал да күҙемдән юғал!»* – тип бойора.

Шунан һуң Рүҡанә: «Валлаһи Һин минән яҡшыраҡ һәм хөрмәтлерәк!» – ти.

Рүҡанә разыйаллаһу ғәнһү бер нисә йылдан, Мәккәне яулағанда, мосолман була һәм Мәҙинәгә күсенә (Ибне Һишам, I, 418; Ибни Әсир, «Үсдүл-Ғабә», II, 236).

Бер ваҡыт Әзди Шәнуә ҡәбиләһенән Дымад ибн Шағләбә, ғөмрә ҡылыу өсөн, Мәккәгә килә. Дымад табиблыҡ серҙәре менән ҡыҙыҡһынып, аҡыл-рух хасталарын өшкөрөүсе һәм ғилемгә ынтылыусы зат була. Мөшриктәрҙең: «Мөхәммәт – мәжнүн, аҡылынан яҙған!» – тигәндәрен ишетеүгә, үҙ-үҙенә: «Мин барып ошо кешене бер күрәйем әле. Бәлки, Аллаһ Уға минең ярҙамым менән шифа бирер», – тип, мөшриктәрҙең мәжлесенән сығып китә. Пәйғәмбәр Әфәндебеҙ янына барып: «Йә Мөхәммәт! Мин тилелекте дауалайым. Теләһәң, Һине лә дауалармын. Бәлки, Аллаһ Һиңә шифа бирер!» – ти.

Аллаһ Рәсүле саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм Дымадҡа былай тип мөрәжәғәт итә:

«Хәмед-сәнәләр бары Аллаһҡа ғына булһын. Беҙ Уны маҡтайбыҙ, ярҙам һәм ғәфү итеүҙе лә Унан ғына һорайбыҙ. Нәфестәребеҙ яуызлығынан Аллаһҡа һыйынабыҙ. Аллаһтың һидәйәткә ирештергәнен аҙаштырырлыҡ зат юҡ. Хаҡ юлдан тайпылдырғанды ла һидәйәткә килтерәсәк зат юҡ. Мин Аллаһтан башҡа һис бер илаһ юҡлығына шаһитлыҡ килтерәм. Ул бер һәм берҙән-бер. Уның тиңдәше һәм уртағы юҡ. Шулай уҡ Мөхәммәттең Уның ҡоло һәм Рәсүле булыуына шаһитлыҡ килтерәм».

Рәсүл Әкрәм салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмдең һүҙҙәре Дымадҡа бик оҡшай: «Минең бер ҡасан да быларҙан матурыраҡ һүҙҙәр ишеткәнем юҡ! Һин был һүҙҙәрҙе тағын бер ҡабатларһыңмы?» – ти ул.

Ғаләмдәр ғорурлығы Әфәндебеҙ һүҙҙәрен ҡабатлай. Әлеге ынйылай һүҙҙәрҙе тағын ике тапҡыр ҡабатлатҡандан һуң, Дымад:

«Валлаһи, мин ҡәһиндәрҙең, сихырсыларҙың, шағирҙарҙың, һәр төрлө кешенең һүҙен тыңланым. Ләкин Һинең был һөйләгәндәрең кеүек бер һүҙ ҙә ишеткәнем юҡ. Былар ораторлыҡ һәм нәфис өслүплек диңгеҙенең иң ҡиммәтле ынйыларылыр. Ҡулыңды бир һәм Һиңә ант бирәйем!» – тип, мосолманлыҡ ҡабул итә.

Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм: *«Ҡәүемең исеменән дә ант итәһеңме?»* – тип һорай.

Дымад: «Ҡәүемем исеменән дә һүҙ бирәм!» – ти (Мөслим, «Жомға», 46; Әхмәт, I, 302; Ибне Сәғд, IV, 241).

Дымад раҙыйаллаһу ғәнһү мосолман булғандан һуң, Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм унан шунда уҡ ҡәүеме өсөн дә һүҙ бирҙертә. Шулай итеп уға, ҡәүемен исламға саҡырыу өсөн, илсе һәм мөғәллим вазифаһын йөкләй.

ПӘЙҒӘМБӘРЛЕКТЕҢ УНЫНСЫ ЙЫЛЫ

Ҡайғы йылы – хәҙрәти Хәҙисә һәм Әбү Талибтың вафаты

Мөшриктәрҙең ҡамауынан иҫән-имен ҡотолған Аллаһ Рәсүле саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм һәм мосолмандарҙың һөйөнөсө оҙаҡҡа бармай, сөнки бойкоттың туҡталыуынан һуң уҡ, Пәйғәмбәребеҙҙең һәм мөьминдәрҙең яҡлаусыһы булған, уларҙы фиҙакәрҙәрсә һаҡлап килгән ағаһы Әбү Талиб вафат була.

Хәҙрәти Пәйғәмбәр саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм уның иманға килеүе өсөн ваҡыт-ваҡыт бик тырышлыҡ ҡуя. Әбү Талиб иһә был үжәтлелеккә ҡаршы туғанына: «Мин һинең хәҡиҡәтеңде беләм. Ләкин һиңә иман килтерһәм, ҡөрәйештең ҡатындары мине ғәйепләр!» – ти.

Әбү Талиб хәҙрәти Пәйғәмбәрҙең нәбилеген намыҫы менән ҡабул итә, тик нәфесе кәрәкле ғәмәлде кире ҡаға ине. Аллаһ Рәсүле саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм, уның йәне иманлы хәлдә Раббы хозурына тапшырылһын өсөн, Әбү Талиб үлем түшәгендә ятҡанда ла:

«Әй ағайым! Ни булһа ла, бер һүҙ әйт, Аллаһ һиңә сикһеҙ бәхет бүләк итһен!» – тип өгөтләй.

Шул ваҡыт унда килеп сыҡҡан Әбү Жәһил быға ҡамасаулай, сөнки Әбү Талибҡа кәлимәи-шәһәҙәтте гел ҡабатлап торған хәҙрәти Пәйғәмбәр саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләмгә ҡаршы төшөп, Әбү Жәһил: «Һин ата-бабаларың динендә!» – тип тәкрарлай.

Ахырҙа Әбү Талибтың Рәсүлуллаһ саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләмгә һуңғы һүҙе яңғырай: «Мин иҫке дин (Ғәбделмотталиб дине) менән үләм. Ҡөрәйеш минең хаҡта, үлемдән ҡурҡты ла динен алыштырҙы, тип киләсәктә һөйләп йөрөмәһәләр ине, һинең һүҙҙәреңде ҡабул иткән булыр инем!..» (Бохари, «Джәнаиз», 81, «Мәнакыйбул-Әнсар», 40; Ибне Сәғд, I, 122-123).

Быйдай һүҙҙәрҙән һуң хәҙрәти Пәйғәмбәр саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм: «*Мин һинең өсөн һәр ваҡыт ғәфү-истиғфарҙа булырмын*!» – тип хушлаша, ләкин ағаһының өйөнән барыбер ҡайғылы хәлдә сығып китә.

Рәсүлуллаһ саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләмдең, бик борсолоп, ағаһына: «Һинең өсөн һәр ваҡыт ғәфү-истиғфарҙа булырмын!» – тип әйтеүенән һуң, аяти кәримәлә асыҡлыҡ кертелә:

إِنَّكَ لاَ تَهْدِى مَنْ اَحْبَبْتَ وَلَكِنَّ اللهَ يَهْدِى مَنْ يَشَاءُ

«(Рәсүлем!) **Һин һөйгәнеңде һидәйәткә ирештерә алмаҫһың! Бары Аллаһ кына Үҙе теләгәнен тура юлға күндерер...»** («әл-Ҡасас», 56), (Мөслим, «Иман», 41-42).

Һидәйәт – ҡолдо тура, хаҡ юлға йүнәлтә торған илаһи нур ул. Кемдең күңеле уға һыуһаһа һәм Хаҡ Тәғәләгә йүнәлергә теләһә, шуға насип булыр.

Аяти кәримәлә әйтелә:

يَهْدِي إِلَيْهِ مَنْ أَنَابُ

«...(Аллаһ) **үҙенә йүнәлгәндәргә һидәйәт бирер!»** («әр-Рәғд», 27).

Был мәсьәләлә башҡаларҙың ғәмәле бары бер сәбәп кенә була. Киреһенсә, бүтән берәүҙең, хатта пәйғәмбәрҙең теләге менән дә һидәйәт һәр ваҡыт насип булмаҫҡа мөмкин. Ысындан да, хәҙрәти Пәйғәмбәрҙең тырышлығына ҡарамаҫтан, хәҡиҡәтте белгән хәлдә лә нәфесенә буйһоноп, Әбү Талибтың Хаҡ Тәғәләгә йүнәлергә теләмәүе уның һидәйәттән мәхрүм ҡалыуына килтерә.

Пәйғәмбәр Әфәндебеҙҙе тәрән ҡайғыға һалған Әбү Талибтың үлеменән өс көн дә уҙмай, Аллаһ Рәсүленең йән дуҫы, ҙур таянысы, ҡайғы-шатлыҡта уртағы, Сәййидәтүн-Ниса – әсәбеҙ Хәтиҗәтүл-Күбра разыйаллаһу ғәнһә вафат була. Рәсүл Әкрәм салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм менән мөьминдәрҙең күңелдәрендәге ҡайғыға тағын береһе өҫтәлә. Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм бик яратҡан мөбәрәк ҡатынын хөрмәтле ҡәбергә үҙ ҡулдары менән индерә. Ғаләмдәрҙең Әфәндеһенең күңеле ғәм-хәсрәт, күҙҙәре йәш менән тула.

Хәҙрәти Хәҙисә әсәбеҙ Йәшәйеш нуры ғәләйһис-саләтү үәс-сәләәм өсөн ислам дәғүәтендә тоғро кәңәшсе, борсоу-хәсрәтен уртаҡлашыусы, йыуаныс һәм тыныслыҡ сығанағы була. Уның үлеме Аллаһ Рәсүленә шундай ауыр ҡайғы була ки, Ул:

«Был өммәт өҫтөнә килгән ике ҙур юғалтыуҙан ҡайһыһына нығырак хәсрәтләнәсәгемде лә белә алмайым», – тип әйтер дәрәжәгә етә (Яғҡуби, II, 35; Табәри, Тарих, II, 229).

Әлеге ике ҡайғылы ваҡиға сәбәпле, Мәккә осороноң унынсы йылын «Ҡайғы йылы» тип атайҙар.

Ағаһының һәм ҡатынының вафаты менән, хәҙрәти Пәйғәмбәр салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм Әфәндебеҙгә асыҡ күренеп торған һәм фани һис бер таяныс, һыйыныр һәм ҡасыр урын ҡалмай. Унын күңел ғаләме шул рәүешле Хаҡ Тәғәлә ихтыярына ғына тапшырыла, сөнки буйһоноусанлыҡ күрһәтеп, Үҙенә тәүәккәл ҡылырға лайыҡлы берҙәнбер зат – бары Йәнәбе-Хаҡ ҡына. Хәйер, Пәйғәмбәребеҙ бала-сағында ла, ата-әсә, олатай йылыһынан мәхрүм ҡалдырылып, Аллаһ тәрбиәһендә үҫкән ине.

Хәҙисә әсәбеҙ бик фазиләтле ҡатын була. Вәхи фәрештәһе бер көндө Рәсүл Әкрәм Әфәндебеҙгә килгәс:

«Йә Рәсүлүллаһ! Хәҙисә ҡулында бер һауыт ризыҡ менән Һинең яныңа килә. Хәҙисә килгәс, уға Раббыңдан һәм минән сәләм әйт. Уны шау-шыу һәм арыу-талыу булмаған йәннәттә ынйынан яһалған бер һарай менән һөйөндөр!» – тиергә ҡуша (Бохари, «Мәнакибүл-Әнсар», 20).

Хәҙрәти Хәҙисә раҙыйаллаһу ғәнһә был илаһи сәләмгә былай тип яуап бирә:

«Ул (бөйөк дәрәжәле Аллаһ) – Сәләмдең үҙе, сәләм Унан, Ябраилға ла сәләм булһын! Йә Аллаһтың Рәсүле! Аллаһтың сәләме, рәхмәте һәм бәрәкәте Һиңә лә булһын».

Аллаһ Рәсүле салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм был мөбәрәк ҡатынын ғүмер буйы онотмай. Уға ҡарата иғтибарлылыҡтың иң күркәм үрнәктәрен күрһәтеп ҡалдыра.

Ғәйшә раҙыйаллаһу ғәнһә риүәйәт ҡыла:

«Пәйғәмбәр ғәләйһис-саләтү үәс-сәләәм ҡатындарынан һис береһен Хәҙисәнән нығыраҡ көнләмәнем. Өҫтәүенә, уны бер ҡасан да күргәнем юҡ ине. Ләкин Рәсүл Әкрәм салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм уны бик йыш иҫкә ала ине. Бер ҡуй салып, итен бүлгәләгәндә, күп ваҡыт Хәҙисәнең дуҫ-туғандарына ебәрә ине. Береһендә (түҙә алмайынса) Аллаһ Рәсүленә: «Әйтерһең, донъяла Хәҙисәнән башҡа ҡатын ҡалмаған!» – тинем.

Нәбийи Әкрәм салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм:

«Ул шундай-шундай ине», – тип, унын күркәм сифаттарын һананы һәм: *«Балаларым да унан булды»,* – тип белдерҙе.

Күңелемдән: «Хәҙисә тураһында башҡа насар һүҙ әйтмәйәсәкмен», – тип, үҙемә һүҙ бирҙем» (Бохари, «Мәнакыйбул-Әнсар», 20; «Әдәб», 73; Мөслим, «Фәдаилүс-Сахабә», 74-76).

Бер көндө Хәҙисәнең һеңлеһе Халә бинте Хувәйлид Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм янына кереү өсөн рөхсәт һорай. Рәсүл Әкрәм салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм Хәҙисәнең тауышын иҫкә төшөрә һәм:

«Аллаһым, был (Хәҙисәнең һеңлеһе) Халә бинте Хувәйлид!» – тип тулҡынланып ҡуя.

Әлеге күренешкә шаһит булған Ғәйшә раҙыйаллаһу ғәнһә түҙә алмай: «Ҡартайып ауыҙындағы тештәре ҡойолған һәм ҡасандыр үлгән ҡөрәйешле бер өлкән ҡатындың нәмәһен иҫкә алып тораһың? Аллаһ Һиңә уның урынына тағы ла яҡшырағын бирҙе», – ти (Бохари, «Мәнакибүл-Әнсар», 20).

Хәҙрәти Ғәйшә «тағы ла яҡшыраҡ» һүҙендә үҙен күҙ уңында тота. Уның был һүҙҙәрен урынһыҙ тип тапҡан Аллаһ Рәсүле салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм асыҡ бер яуап бирә:

«Юҡ, Аллаһ Тәғәлә миңә унан хәйерлеһен бирмәне. Халыҡ миңә ышанмағанда, ул ышанды. Барыһы ла миңә ялғансы, тигәндә, ул дөрөҫлөк һөйләүемде ҡабул итте. Һис кем миңә бер нәмә лә бирмәгән саҡта, ул миңә мал-мөлкәте менән бүлеште һәм Йәнәбе-Хаҡ миңә унан балалар бүләк итте» (Ибне Ханбәл, VI, 118).

Таиф сәфәре

Ағаһының һәм ҡатынының үлеменән һуң хәҙрәти Пәйғәмбәр салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмгә ҡарата золом һәм баҫым шаҡтай көсәйә, пәйғәмбәрҙәр солтанына ҡаршы дошмандарса һөжүмдәр вәхшәт дәрәжәһенә етә. Хатта Рәсүл Әкрәм салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмгә бик ауырлыҡ килтерә башлай. Шунан һуң Аллаһ Рәсүле, Үҙе янына Зәйд раҙыйаллаһу ғәнһүне лә алып, Мәккәнән 120 км йыраҡлыҡтағы Таиф ҡалаһына юл тота. Унда Ул ун көн йәшәй.

Таифлыларға ислам тураһында бәйән ҡыла, уларҙы тәүхидкә саҡыра. Абруйлы, хөрмәтле кешеләр менән осрашып, боттарға табыныуҙан баш тартырға, бер Аллаһҡа ғибәҙәттә булырға өгөтләй. Таифтың күренекле заттары араһында Ул барып һөйләшмәгән берәү ҙә ҡалмай. Ләкин был өндәү эше ҡөрәйешлеләр кеүек боттарға табынған бер ҡәүем булған таифлылар араһында ла ҡурҡыныс дауыл ҡубыуына килтерә. Нәфес теләктәренә ҡоролған тормошта йәшәгәнлектән, уларҙың береһе лә һидәйәткә килә алмай. Өҫтәүенә, хәҙрәти Пәйғәмбәр салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмгә ҡарата ҡылмаған ғазап һәм яфалары ла ҡалмай. Башта Уны шаяртып көләләр, шунан кәмһетә башлайҙар. Һуңынан ҡолдарын Аллаһ Рәсүле уҙа торған юлдың ике ситенә теҙеп, Уға мыҫҡыллы, рәнйеткес һүҙҙәр ҡысҡырырға ҡушалар. Шулай итеп, ҡаланан сығып киткәнсе, Аллаһ Рәсүле салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмде яфалауҙарын туҡтатмайҙар. Хатта ҡолдарын, Уның артынан ебәреп, Пәйғәмбәребеҙ өҫтөнә

таш аттыралар. Ғаләмдәр хөрмәтенә яралтылған Пәйғәмбәрҙәр солтанының мөбәрәк аяҡтары ҡан эсендә ҡала, аяҡ кейемдәре ҡан менән тула. Уны таш ямғырынан һаҡларға маташҡан Зәйд раҙыйаллаһу ғәнһү лә яралана. Аллаһ Рәсүленә атылған таштарға ҡаршы үҙ кәүҙәһен ҡалҡан итеп ҡуя ул һәм: «Әй Таиф халҡы! Һеҙ таш атып йәберләгән был заттың пәйғәмбәр булғанын беләһегеҙме?!» – тип тәкрарлай.

Пәйғәмбәребеҙ һәм уның юлдашы мәккәлеләрҙеке булған бер баҡсалағы хөрмә ағасы төбөнә көс-хәл менән ҡайтып йығыла. Ерҙәр һәм күктәр ҡайғыға сума. Фәрештәләр, Ябраил ҡайғыла. Микаил, Исрафил, Ғазраил хәсрәтләнә.

Ябраил ғәләйһиссәләм етәкселегендәге фәрештәләр, Аллаһ Тәғәләнән рөхсәт алып, Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм янына ашыға: «Йә Рәсүлүллаһ! Әмер бир, был ҡәүемде һәләк итәйек!» – ти улар.

Рәхмәт сығанағы һәм мәрхәмәт пәйғәмбәре Үҙе тарыған бындай ҡырағай мөнәсәбәт ҡаршында ла, бәддоға ҡылмайса, ҡулдарын илаһи күккә йүнәлтеп ялбара:

«Аллаһым! Ҡеүәтемдең зәғифлеккә тарыуы, сараһыҙлығым халыҡ алдында көлкө һәм ерәнес булып күренмәһен ине тип Һинән һорайым.

Әй мәрхәмәтлеләрҙең иң мәрхәмәтлеһе! Әгәр миңә ғазап ебәрергә теләмәһәң, күргән михнәттәрем һәм бәләләргә бирешмәм!

Илаһым! Һин ҡәүемемә һидәйәт бир; улар белмәй.

Илаһым! Һинең ризалығың ирешкәнсегә ҡәҙәр, ғәфү һорайым...» (Ибне Һишам, II, 29-30; Хәйсәми, VI, 35; Бохари, «Бәдгуль-Халк», 7).

Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм Әфәндебеҙ ял иткән баҡсаның хужаһы – Рәбиға улдары Ғаләмдәрҙең Әфәндеһен ҡыҙғанып, Уға ҡолдары Ғаддәс аша бер һауыт йөҙөм ебәрәләр. Ғаддәс һауытты Йәшәйеш нурына һуҙа ла: «Рәхим итеп, ашағыҙ!» – ти.

Хәҙрәти Пәйғәмбәр салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм «бисмилла» әйтеп, ашай башлай. Ғаддәс был һүҙгә иғтибар бирә. Уның әле һис кемдән бындай һүҙ ишеткәне булмай. Ҡыҙыҡһынып һәм аптырап: «Был һүҙҙе бындағылар белмәй ҙә, әйтмәй ҙә!..» – тип һөйләнеп ҡуя. Артабан йәнә ғәжәпләнеп: «Һеҙ айырылып тораһығыҙ! Бындағы кешеләргә оҡшамағанһығыҙ! Һеҙ кем ул?» – ти.

Аллаһ Рәсүле салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм иһә:

«Һин ҡайҙан, ҡайһы диндә?» – тип һорай.

Ғаддәс: «Ниноваҙан мин, христиан динендә!» – тип яуап бирә.

Рәсүл Әкрәм Әфәндебеҙ:

«Тимәк, һин изге ҡол Юныс ибне Мәтта менән яҡташ икәнһең!» – ти.

Ғаддәстең ғәжәпләнеүе арта бара: «Һин Юнысты ҡаян беләһең?» – ти.

Йәшәйеш нуры:

«Юныс – минең туғаным. Ул бер пәйғәмбәр ине. Мин дә пәйғәмбәр!» – тип белдерә.

Быҙдай әңгәмәнән һуң Ғаддәстең күңел донъяһында иман шишмәһе бәреп сыға һәм ул, һөйөнөс менән, хәҙрәти Пәйғәмбәр салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмдең аяғына ташланып, шәһәҙәт кәлимәһен әйтә (Ибне Һишам, II, 30; Яғҡуби, II, 36).

Хужалары Ғаддәсте был ғәмәле сәбәпле ғәйепләгәс, ул былай тип яуап бирә: «Мин үҙемде белгәндән бирле, ер йөҙөндә Унан хәйерлерәк кеше күрмәнем. Ул миңә шундай бер һүҙ әйтте, уны бары пәйғәмбәр генә белә алыр ине» (Ибне Һишам, II, 31).

Ни ҡәҙәр бәхет ки, Ғаддәс раҙыйаллаһу ғәнһү, Аллаһ Рәсүле салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмдең тормошондағы иң сетерекле ваҡытта иман килтереп, Уны йыуатҡан бер мөьмин булыу дәрәжәһенә ирешә. Ғаләмдәрҙең Әфәндеһе уның мосолманлыҡ ҡабул итеүенә шул саҡлы һөйөнә, кисергән ғазаптарын онотоп ебәрә тиерлек.

Бөгөн иһә Ғаддәс исламға килгән ерҙә уның исеменә бағышлап һалынған мәсет тора һәм Ғаләмдәрҙең Әфәндеһенә йөҙөм менән һыйлаған баҡса ла һаҡлана.

Тиңһеҙ Мәрхәмәт һәм Рәхим эйәһенең йыуаныстары

Хәҙрәти Ғәйшә раҙыйаллаһу ғәнһә инәбеҙ риүәйәт ҡыла:

«Өхөд һуғышынан да ситенерәк бер көнөң булғаны бармы, йә Рәсүлүллаһ?» – тип һораным хәҙрәти Пәйғәмбәрҙән.

Ул былай тип яуап бирҙе:

«Эйе, һинең ҡәүемеңдән бик ҡыйынлыҡ күрҙем. Был әшәкелектәрҙең иң бысрағын улар миңә Ғаҡәбә көнөндә ҡылды.[208] *Таифлы Ғабдүкүлалдың улы Ибне Ғабдиялил янына һыйынырға теләгән инем, мине ҡабул итмәне (Киреһенсә, миңә ябай халыҡтан таш яуҙыртып, һәр ағымды ҡан-туҙанға күмде, уның ҡылмаған йәбере ҡалманы). Мин кире ҡайтып, тәрән хәсрәткә*

208 **Ғаҡәбә көнө** – Аллаһ Рәсүленең Миналағы Ғаҡәбә тигән ерҙә кешеләрҙе исламға саҡырған көн. Ул ваҡытта был кешеләрҙең бер өлөшө ислам ҡабул итә, башҡа өлөшө иһә Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмде кәмһетеү, ғазаплау юлын һайлай. Ана шул көн «Ғаҡәбә көнө» тип таныла.

сумып бара инем. Ҡарнүс-Сәғалиб үҙәнлегенә еткәнсе, аңыма килә алманым. Шунда башымды күтәреп ҡарауыма, бер болоттоң мине ышыҡлап, күләгә яһауын күрҙем. Иғтибар менән ҡарағас, болоттоң эсендә Ябраил ғәләйһиссәләмде самаланым. Миңә: «Аллаһ Тәғәлә Һиңә ҡәүемеңдең ни һөйләгәнен һәм Һине яҡлауҙан нисек баш тартҡанын ишетте. Уларға теләгәнеңде ҡылыу өсөн, Һиңә Тауҙар фәрештәһен ебәрҙе», – тип ауаз һалды.

Шунан һуң Тауҙар фәрештәһе миңә өндәшеп, сәләм бирҙе. Артабан:

«Әй Мөхәммәт! Ҡәүемеңдең Һиңә ни әйткәнен Йәнәбе-Хаҡ ишетте. Мин – Тауҙар фәрештәһе. Ни ҡушһаң, шуны эшләр өсөн, Аллаһ Тәғәлә мине Һиңә ебәрҙе. Ни ҡылыуымды теләйһең? Теләйһең икән, ошо ике тауҙы уларҙың башына ишәм», – тине.

Шул ваҡыт:

«Юҡ, мин Йәнәбе-Хаҡтың улар нәҫеленән бары Аллаһҡа ғына ғибәҙәт ҡыласаҡ һәм Уға һис кемде тиңдәш итмәйәсәк заттар сығарыуын теләйем», – тинем» (Бохари, «Бәдғуль-Халҡ», 7; Мөслим, «Йыһат», 111).

Шағир Аллаһ Тәғәләнең Хәбибенә ҡарата тиңһеҙ мөхәббәтен ни ҡәҙәр матур тасуирлаған:

«Һин шул мәхбүбһең ки, Хаҡ Тәғәлә уҙыр юлыңда
Итер донъяны һәм ундағыны Һиңә ҡорбан, йә Рәсүлүллаһ!»

«Йә Рәсүлүллаһ! Һин шундай һөйөклөһөң ки, Йәнәбе-Хаҡ бар донъяны һәм уның эсендәге бар нәмәне Һинең юлыңда ҡорбан итер».

Таиф сәфәренән бик күп ғибрәт алырға мөмкин:

1. Иң әүәл, тәблиғтың бик әһәмиәтле эш икәнен күрһәтә. Ҡайғы-хәсрәт йылы булыуға ҡарамаҫтан, Пәйғәмбәребеҙ тәблиғты туҡтатмай, был эште сабырлыҡ һәм түҙемлек менән дауам итә.

2. Таифлылар Үҙенә таш яуҙырһа ла, Рәсүлүллаһ саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм уларҙы бәддоға уҡып ҡарғамай. Был – Аллаһ Рәсүленең мәрхәмәтлелеген генә күрһәтеп ҡалмай, ә тәблиғсының да мәрхәмәтле булырға тейешлегенә ишара яһай.

3. Тәблиғсы хатаны үҙенән эҙләргә, кешеләрҙең һидәйәте өсөн доға ҡылырға һәм өмөтһөҙлөккә бирелмәҫкә тейеш. Рәсүлүллаһ саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм, тирә-яғындағыларҙың берәй яңылышлыҡ-хатаһына тарыһа, үҙен насар күрә башлағандай итеп:

«Миңә ни була икән, һеҙҙе бына шулай күрәм!» – тип әйтә.[209] Әйтәйек, хәҙрәти Сөләймән ғәләйһиссәләмдең, йыйылышта һөдһөд ҡошоноң булмағанлығын күргәс:

مَا لِيَ لَا أَرَى الْهُدْهُدَ

«…Миңә ни булды һуң, (арағыҙҙа) **һөдһөдтө таба алмайым?..» –** тиүе лә («ән-Нәмел», 20) шул тәблиғ стиле һәм ысулынан.

4. Таиф сәфәренән һуң Ғаддәстең иман килтереүе – бик мөһим ваҡиға, сөнки Рәсүлүллаһ ғәләйһис-саләтү үәс-сәләәм иң кәйефһеҙ сағында шуның менән йыуана. Әлеге ваҡиға шуны раҫлай: иң ауыр хәсрәт-борсоуҙар эсендә булһаҡ та, хатта бер кешенең иманы ла беҙҙе тынысландырырға тейеш.

5. Тәблиғсы үҙ ғәмәлдәре менән үрнәк булырға тейеш.

6. Исламға өндәүсе зат башҡа кешеләргә мөрәжәғәт итеү юлын белергә, культуралы булырға, Пәйғәмбәр Әфәндебеҙҙең Ғаддәскә ҡарата мөғәмәләһендәге кеүек, ҡайҙа һәм кемгә ни һөйләйәсәген яҡшы аңларға тейеш.

Йәшәйеш нурынан Ҡөрьән тыңлап, ендәрҙең иман килтереүе

Ғаддәстән ҡала башҡа берәү ҙә иман килтермәгән Таиф сәфәренән ҡайтҡанда, Аллаһ Рәсүле салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмдең төн ҡунған бер ерҙә Ҡөрьән уҡыуын бер төркөм ен тыңлай. Улар барыһы ла хәҡиҡәтте аңлап, Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмгә иман килтерә һәм ҡәүемдәре тәблиғ вазифаһын башҡарыу ниәте менән ҡайтып китәләр (Ибне Сәғд, I, 212).

Ибне Ғәббәс разыйаллаһу ғәнһүмә риүәйәт ҡыла:

«Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм бер төркөм сәхәбәләр менән Указ йәрминкәһенә барыу ниәтендә юлға сыға. Ул ваҡыттарҙа (ен ҡәүеменән булған) шайтандарҙың күктән килә торған хәбәрҙәрҙе алыуына кәртә ҡуйыла.[210] (Шунлыҡтан, ғәҙәттәгесә, күктән хәбәр килтергән) ендәр өҫтөнә шиһабтар (йондоҙҙар)[211] ебәрелә. Һәм улар ҡәүемдәренә (буш ҡул менән һәм хәбәрһеҙ) ҡайта.

---

209 Ҡарағыҙ: Мөслим, «Саләт», 119; Әбү Дауыт, «Хәтем», 4, «Әҙәп», 14.

210 «Ендәр күккә күтәрелеп, унда вәхиҙе тыңлай торған булалар. Бер һүҙ ишетһәләр, уға үҙҙәренән туҡһан туғыҙ һүҙ өҫтәйҙәр. Ул берҙән-бер кәлимә хаҡ, өҫтәлгәндәре ялған, батыл була. Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм пәйғәмбәр итеп ебәрелгәс, атыла торған йондоҙҙар ярҙамында уларҙың күктәге урындарына күтәрелеүенә кәртә ҡуя. Ошоғаса күккә менгән ендәргә йондоҙ атылмай». (Тирмизи, «Тәфсир», 72/3324).

211 «Шиһаб» һүҙлектә «ялҡын, ут шәүләһе» тип аңлатыла. Айырым алғанда, күктән йондоҙ атылған кеүек күренә торған утҡа әйтелә. Шиһабтарҙың метеориттар булырға мөмкин икәнлеге хәҙерге заман мөфәссирҙәре тарафынан билгеләп үтелә.

Ҡәүемдәре: «Ни булды, ник (буш) ҡайттығыҙ?» – тип һорай.

Улар: «Беҙҙең менән күк хәбәрҙәре араһына кәртә ҡуйылды, өҫтөбөҙгә йондоҙҙар ебәрелде (Беҙ иһә ҡасып кире ҡайттыҡ)», – тиҙәр.

Ҡәүемдәре: «Был хәл яңы ғына барлыҡҡа килгән берәр нимә сәбәпле булырға тейеш, ерҙең көнсығышын да, көнбайышын да ҡарап сығығыҙ (был кәртә-ҡомасау хаҡында хәбәр алып ҡайтығыҙ)», – тиҙәр.

Ендәр (ер йөҙөн тикшереп сығыу өсөн) төркөм-төркөм юлға сыға. (Быларҙан) Тиһамә яғына киткән бер төркөм, (Указ йәрминкәһенә барғанда, Нахлә үҙәнлегендә) сәхәбәләре менән бергә иртәнге намаҙ уҡып торған хәҙрәти Пәйғәмбәр саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләмде осрата. Ҡөрьәни-Кәримдең яңғырашын ишеткәс, туҡтап, ҡолаҡ һалалар:

«Беҙҙең күктән хәбәр алыуыбыҙға кәртә булған нәмә бына шулдыр!» – тип кире ҡайта улар.

Ҡәүемдәренә былай тип әйтәләр: «Әй ҡәүемебеҙ, ысынлыҡта беҙ тура юлға илтеүсе иҫ киткес матур Ҡөрьән тыңланыҡ һәм уға иман килтерҙек. Инде бер кемде лә Раббыбыҙға һис ҡасан тиңдәш тотмаясаҡбыҙ».

Шунан һуң Йәнәбе-Хаҡ Нәбийи Әкрәменә «Джинн» сүрәһен иңдереп, ендәрҙең Ҡөрьән тыңлауҙары һәм ҡәүемдәренә һөйләгән һүҙҙәре тураһында хәбәр бирә:

قُلْ اُوحِىَ اِلَىَّ اَنَّهُ اسْتَمَعَ نَفَرٌ مِنَ الْجِنِّ فَقَالُوا اِنَّا سَمِعْنَا قُرْاَنًا عَجَبًا.

يَهْدِى اِلَى الرُّشْدِ فَاَمَنَّا بِهِ وَلَنْ نُشْرِكَ بِرَبِّنَا اَحَدًا.

«(Әй Рәсүлем!) **Ендәрҙән бер төркөмдөң** (уҡыған Ҡөрьәнемде) **тыңлап, уларҙың бына шулай һөйләгәне миңә вәхи ҡылынды: «Тәхҡиҡ беҙ тура юлға күндерә торған, ғәжәйеп Ҡөрьәнде тыңланыҡ та уға иман килтерҙек.** (Инде) **Раббыбыҙға һис кемде бер ҡасанда ла тиңдәш ҡылмабыҙ»** («әл-Джинн», 1-2), (Бохари, «Тәфсир», 72, «Аҙан», 105; Мөслим, «Саләт», 149; Тирмизи, «Тәфсир», 72/3324).

Аллаһ Тәғәлә «Әхҡаф» сүрәһендә был ваҡиғаны түбәндәгесә һүрәтләй:

وَاِذْ صَرَفْنَا اِلَيْكَ نَفَرًا مِنَ الْجِنِّ يَسْتَمِعُونَ الْقُرْاَنَ فَلَمَّا حَضَرُوهُ

قَالُوا اَنْصِتُوا فَلَمَّا قُضِىَ وَلَّوْا اِلَى قَوْمِهِمْ مُنْذِرِينَ. قَالُوا يَاقَوْمَنَا اِنَّا

سَمِعْنَا كِتَابًا اُنْزِلَ مِنْ بَعْدِ مُوسَى مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ يَهْدِى اِلَى الْحَقِّ

وَاِلَى طَرِيقٍ مُسْتَقِيمٍ. يَاقَوْمَنَا اَجِيبُوا دَاعِيَ اللّٰهِ وَاٰمِنُوا بِهِ يَغْفِرْ لَكُمْ مِنْ
ذُنُوبِكُمْ وَيُجِرْكُمْ مِنْ عَذَابٍ اَلِيمٍ. وَمَنْ لاَ يُجِبْ دَاعِيَ اللّٰهِ فَلَيْسَ
بِمُعْجِزٍ فِى الْاَرْضِ وَلَيْسَ لَهُ مِنْ دُونِهِ اَوْلِيَاءُ اُولَئِكَ فِى ضَلاَلٍ مُبِينٍ.

«Иҫкә ал, ендәрҙән бер төркөмдө, Ҡөрьәнде тыңлаһындар өсөн, Һинең янға йүнәлттек. Ҡөрьән тыңларға әҙерләнгәс, (бер-береһенә): **«Тауышланмағыҙ!» – тинеләр. Ҡөрьән уҡылып бөткәс, киҫәтеүселәр булараҡ ҡәүемдәренә ҡайттылар. Улар ҡәүемдәренә былай тине: «Әй ҡәүемебеҙ! Ысындан да беҙ Мусанан һуң индерелгән һәм үҙенән әүәлгеләрҙе раҫлаған бер китап тыңланыҡ. Ул китап хаҡты һәм тура юлды күрһәтә. Әй ҡәүемебеҙ! Аллаһтың дәғүәтсеһенә буйһоноғоҙ! Уға иман килтерегеҙ, Аллаһ та гонаһтарығыҙҙы күпмелер ярлыҡаһын һәм һеҙҙе ауыр ғазаптан ҡотҡарһын. Кем Аллаһтың дәғүәтсеһенә буйһонмаһа, белһен, ер йөҙөндә Аллаһты ғажиз хәлдә ҡалдыра алмаҫ. Уның Аллаһтан башҡа дуҫы ла юҡ. Бына улар асыҡ бер аҙашыуҙа»** («әл-Әхҡаф», 29-32).

Аяти кәримәләрҙә ендәрҙең күк хәбәрҙәрен алыуына кәртә ҡуйылыуы тураһында былай тип аңлатыла:

وَاَنَّا لَمَسْنَا السَّمَاءَ فَوَجَدْنَاهَا مُلِئَتْ حَرَسًا شَدِيدًا وَشُهُبًا.
وَاَنَّا كُنَّا نَقْعُدُ مِنْهَا مَقَاعِدَ لِلسَّمْعِ فَمَنْ يَسْتَمِعِ الْاٰنَ يَجِدْ لَهُ شِهَابًا رَصَدًا.
وَاَنَّا لاَ نَدْرِى اَشَرٌّ اُرِيدَ بِمَنْ فِى الْاَرْضِ اَمْ اَرَادَ بِهِمْ رَبُّهُمْ رَشَدًا

«(Ендәр әйттеләр ки)**: «Беҙ күккә ҡағылдыҡ, уны көслө һаҡсылар һәм ялҡындар менән** (йондоҙҙар менән) **тулы хәлдә таптыҡ. Ысынында, беҙ күктең ҡайһы бер урындарында тыңлау өсөн ултырҙыҡ. Ләкин хәҙер кем тыңларға йыйынһа, шул үҙен күҙәткән яҡты йондоҙҙо күрә. Ысынында ер йөҙөндәгеләргә яманлыҡмы маҡсат ителде, әллә Раббылары уларға бер хәйерлелекме теләне – беҙ белмәйбеҙ»** («әл-Джинн», 8-10).[212]

---

212 Мәүләнә был ваҡиғаны метафорик миҫалдар менән ни ҡәҙәр матур тасуирлай:
«Шайтандар күк йөҙөнә сығып, етенсе ҡат күк серҙәренә ҡолаҡ һала ине».
«Ул серҙәрҙең бер аҙ өлөшөн урлауға, шундуҡ күктән шиһабтар килер, уларҙы күктән һөрөп төшөрә ине».
«Һәр әйтер ине: «Бер пәйғәмбәр ебәрелгән. Ул торған ергә барығыҙ һәм ни теләйһегеҙ, шуны Унан алығыҙ».
«Әгәр хисапһыҙ баһалы ынйы эҙләйһеҙ икән, ***«Өйҙәргә ишектәрҙән керегеҙ!»******
«Ул ишектең ҡулсаһын шаҡы һәм ишек төбөндә туҡтап тор. Сөнки һиңә һәм һинең кеүектәргә күктәргә тура юл юҡ».
«Һәм һеҙҙең өсөн ундай йыраҡ юлдарға барырға кәрәк тә түгел. Беҙ серҙәрҙең серен тупраҡтан яралтылған ҡолобоҙға бирҙек».

Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмдең Таиф сәфәренән күҙгә күренеп торған ҡаҙанышы бары Ғаддәс разыйаллаһу ғәнһү була. Әммә ысынында Аллаһ Тәғәлә Уға бер нисә төрлө рәхмәтен ирештерә. Шул иҫәптән, мәҫәлән, Уға ике айырым донъя солтанлығын бүләк итә. Иң әүәл, әле Мәккәгә ҡайтҡансы, ендәр Унының Ҡөрьән уҡыуын тыңлай һәм үҙ ғаләмдәрендә тәблиғ эшен башлай. Шунан оҙаҡ та үтмәй, Аллаһ Тәғәлә Хәбибен күктәр донъяһының солтаны итеп, Миғраж менән бүләкләй.

Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм Әфәндебеҙ Мәккәнән үҙ теләге менән сыҡҡанға күрә, ғәрәптәрҙең ғөрөф-ғәҙәте ҡушҡанса, унының кире ҡайтыуы бары бер мәккәләнең яҡлауы менән генә мөмкин була. Шунлыҡтан Таифтән ҡайтҡанда, Нахләнән Мәккәгә таба юл тотҡан саҡта, Хира тауына етеүгә, осраған бер мәккәлегә башта Ахнәс ибне Шәриккә, аннары Сүхәйл ибне Ғамр менән Мутғыйм ибне Адийгә хәбәр һала. Уларға: «Мөхәммәт: *«Раббымдың миңә биргән рәсүллек вазифаһын, тәблиғ ҡылып башҡарғансыға ҡәҙәр, мине үҙ химаяңа алырһыңмы?»* – тип һорай» тигән һүҙҙәрҙе еткерергә ҡуша.

Икеһе ҡабул итмәй, бары Мутғим ғына ыңғай яуап бирә. Йәшәйеш нуры ғәләйһис-саләтү үәс-сәләәм ул төндө Мутғимдың өйөндә уҙҙыра. Таң атҡас, Мутғим улдарын һәм ҡәүемен саҡырып, уларға мөрәжәғәт итә: «Ҡоралдарығыҙҙы алығыҙ һәм Бәйтуллаһ бағаналары янында тороғоҙ!» Ҡәғбәгә килгәс, ҡәүеменә таба боролоп: «Әй ҡөрәйеш йәмәғәте! Мөхәммәтте үҙ химаяма алдым! Уға берәү ҙә теймәһен!» – тип һөрән һала.

Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм, Ҡәғбәне тауаф ҡылып, ике рәкәғәт намаҙ уҡығандан һуң, өйөнә ҡайтҡансы, Мутғим һәм унының улдары Пәйғәмбәребеҙҙе һаҡлап торалар (Ибне Сәғд, I, 212; Ибне Кәҫир, «әл-Бидәйә», III, 182).

Ул ваҡыттан йылдар уҙа. Иманлы булыу бәхетенә ирешмәгән Мутғим Бәҙерҙә мосолмандарға ҡаршы һуғыша һәм шунда үлтерелә. Дошман әсирҙәр менән ни эшләргә икәне тураһында бәхәсләшкәндә, Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм Мутғимдың улы Жүбәйргә:

«Әгәр хаин түгелһеҙ икән, Аллаһтың хәлифәһе булған Ул зат ҡаршыһына барығыҙ. Хатта буш ҡамыш кеүек булһағыҙ ҙа, Унының тырышлығы һәм әңгәмәләре менән шәкәр ҡамышына әйләнерһегеҙ».

* **«Өйҙәргә ишектәрҙән керегеҙ» (**«әл-Баҡара», 189**):** Яһилиәт осоронда һәм исламдың башланғыс йылдарында, кеше хаж йәки ғөмрә өсөн ихрам хәлендә булғанда, баҡсаға һәм өйгә ишек-ҡапҡанан кермәй башлай. Шәһәр кешеһе түбәлә бер тишек яһай, шунан кереп-сығып йөрәй. Бәҙәүиҙәр иһә тирмәнең ишегенән кермәй, тирмәнең артҡы яғын йыртып, шунан керә торған була. Ихрамдан сыҡҡансы шулай эшләйҙәр һәм быны бер игелекле ғәмәл, ғибәҙәт, тип уйлайҙар. Аллаһ Тәғәлә «Баҡара» сүрәһенең 189 нсы аятын иңдереп, өйҙәргә артҡы яҡтан кереүҙең яҡшы ғәмәл түгеллеген һәм ғибәҙәт булмағанлығын белдерә. (Вәхиди, 56-57 б.)

Һуңыраҡ был аят «бер эште тейешенсә ҡылыу» мәғәнәһенә кинәйә рәүешендә, һәр ерҙә ҡулланыла башлай. Хәҙрәти Мәүләнә лә бында: «Аллаһты табыу өсөн, Унының ишегенең бер сағылышы булған Аллаһ дуҫтары – әһлуллаһҡа мөрәжәғәт итегеҙ», – тип, суфисыл бер тәфсир яһай.

«Әгәр Мутғим иҫән булып, минән әсирҙәрҙе ғәфү итеүемде һораһа, фидиә алмайынса, барыһына ла ирек бирер инем», – тип, атаһына ҡарата рәхмәтле булыуын күрһәтә (Бохари, «Хумус», 16; Ибне Һишам, I, 404-406).

Исламды тәблиғ иткәндә үҙенә еңеллек биргән бер мөшриккә ҡарата тоғролоҡло ҡайғыртыу хисе – ниндәй оло әхлаҡлылыҡ сағылышы ул!

Төрлө ҡәбиләләр менән осрашып, уларҙы исламға өндәүе

Таифтән ҡайтҡас, Аллаһ Рәсүле салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм бер ара халыҡтан йырағайып тора. Артабан йәнә дәғүәт эшен дауам итә. Мөшриктәр бик ҡырыҫ һәм яуыз ҡылана башлағас, Аллаһ Тәғәлә Пәйғәмбәр Әфәндебеҙгә ғәрәп ҡәбиләләре менән осрашып, уларҙа тәблиғ менән шөғөлләнергә ҡуша.

Шунан һуң Аллаһ Рәсүле салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм хаж ваҡытында Мәккәгә килеүселәргә, Указ, Мәжәннә, Зөлмәжаз йәрминкәләренә йүнәлеүселәргә мөрәжәғәт итеп, Ҡөрьәни-Кәрим аяттарын уҡый, уларҙы исламға саҡыра.

Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм әлеге ҙур йәрминкәләргә йыйылған Бәни Ғамир, Мухариб, Фәзара, Гассан, Мүррә, Ханифә, Сүләйм, Абс, Бәни Наср, Бәни Бәккағ, Киндә, Кәлб, Харисә, Узрә, Хударимә кеүек ҡәбиләләрҙең төн ҡуныу урындарына барып, уларҙы исламға килергә өндәй. Уларҙан Үҙенең пәйғәмбәрлеген таныуҙы, Раббыһы уға йөкләгән рәсүллек вазифаһын башҡарыуҙа булышыуҙарын һорай.[213]

Жәбир раҙыйаллаһу ғәнһү[214] былай тип риүәйәт ҡыла:

---

213 Ҡарағыҙ: Ибне Сәғд, I, 216-217; Әхмәт, III, 322, 492; Ибне Кәҫир, III, 183-190.

214 **Жәбир ибне Ғабдуллаһ** раҙыйаллаһу ғәнһү һижрәттән 16 йыл элек Мәҙинәлә тыуа. Атаһы Ғабдуллаһ ибне Ғамр – Өхөд һуғышында шәһит киткән беренсе сәхәбә. Атаһы иҫән саҡта, 9 һеңлеһен ҡарарға кәрәк булғанға, һуғыштарға ҡатнаша алмай. Атаһының вафатынан һуң Аллаһ Рәсүле менән бергә 19 яуға керә. Жәбир раҙыйаллаһу ғәнһү икенсе Ғаҡәбә антында ҡатнашҡан делегацияның иң кесе йәштәге ағзаһы була. Пәйғәмбәр Әфәндебеҙ Жәбирҙе бик ярата. Ваҡыт-ваҡыт уны дөйәһенә атландыра, ауырый ҡалһа, хәлен белергә килә. Атаһы шаҡтай ҙур бурыс ҡалдырып шәһит киткәс, Жәбиргә был бурыстарҙы түләү ғәйәт ауырлыҡ килтерә. Күбеһе йәһүҙи булған кредиторҙар бурыстың хәҙер үк түләнеүен талап итә. Өҫтәүенә ул йылды уңыш та аҙ була. Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм йыйылған хөрмәләрҙе бер нисә өйөм итеп өйҙөрә. Мөбәрәк ҡулына үлсәүҙе алып, һәр кемгә тейешле бурысын тарата башлай. Аллаһ Рәсүленең бер мөғжизәһе булараҡ, Жәбирҙең бөтә бурыстары түләнгән хәлдә, хөрмәләрҙең бер ҙә кәмемәгәне күренә.

Иң күп хәҙис риүәйәт ҡылған, «Мүксирун» тип аталған ете сәхәбәнең береһе – хәҙрәти Жәбир раҙыйаллаһу ғәнһү 1540 хәҙис тапшыра. Бер ваҡыт ул әсхәбе-кирамдан Ғабдуллаһ ибне Үнәйстән бер хәҙис риүәйәт ҡылынғанын ишетә. Был хәҙис берәүҙе кәмһеткән, уға ҡарата золом ҡылған заттың йәннәткә керә алмаясағы тураһында була. Жәбир раҙыйаллаһу ғәнһү әлеге хәҙисте Пәйғәмбәр Әфәндебеҙҙән тапшырған беренсе кеше ауыҙынан ишетергә теләй. Ләкин был сәхәбә Дамасҡҡа күсенеп киткән була. Жәбир бер дөйә һатып алып, Мәҙинәнән юлға сыға. Бер ай дауам иткән оҙон-оҙаҡ сәфәрҙән һуң Дамасҡҡа килә һәм хәҙисте Ғабдуллаһ ибне Үнәйстән һорап өйрәнә. Ғүмеренең ахырына таба һуҡыр ҡала. Һижри 78 / миләди 697-се йылда 94 йәшендә Мәҙинәлә вафат була. Мәҙинәлә иң һуң үлгән сәхәбә һанала.

«Аллаһ Рәсүле хаж фасылында төн уҙҙырыу урындарында үҙен хажиҙарға тәкдим итеп:

«Мине үҙ ҡәүеменә алып китәсәк берәйһе юҡмы? Ҡөрәйештәр Раббымдың һүҙен тәблиғ итеүемә ҡамасау итте», – ти» (Әбү Дауыт, «Сөннәт», 19-20/4734).

Ләкин уларҙан Рәсүлүллаһтың саҡырыуын ҡабул итерҙәй, Уны үҙ ҡул аҫтына яҡлауға алып булышырҙай һис кем табылмай. Киреһенсә, ҡай береһе Пәйғәмбәребеҙгә йөҙөн ҡаралтып, Уға ҡарата бик үсал һәм ҡоро мөғәмәлә күрһәтә, ҡайһы берҙәре: «Һине ҡәүемең яҡшыраҡ белер! Ник улар Һиңә эйәрмәй?» – тип, Аллаһ Рәсүле саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм менән бәхәс ҡуйырталар. Рәсүлүллаһ саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм иһә тейешле яуаптарын биреп, Хаҡ Тәғәлә юлына өндәүен дауам итә.[215]

Мударҙан йәки Йәмәндән берәйһе хажға йәиһә йәрминкәгә барыу өсөн юлға сығырға йыйынһа, ҡәүемендә уны:

«Һаҡ бул! Ҡөрәйешлеләрҙең бер егете һине динеңдән айырмаһын!» – тип киҫәтеп ҡуя торған булалар.[216]

Рәсүлүллаһ саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм бер ваҡыт Минала Шәйбан ибне Сағләбә улдары янына килә. Үҙенең Аллаһ Рәсүле икәнлеген белдергәс, ҡәбиләнең хөрмәтле кешеләренән Мәфруҡ ибне Ғамр:

«Әй ҡөрәйешле ҡәрҙәш! Һин кешеләрҙе нимәгә өндәп йөрөйһөң?» – тип һорай.

Рәсүлүллаһ саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм яндарына килеп ултыра. Әбү Бәкер раҙыйаллаһу ғәнһү иһә, тороп, Йәшәйеш нурын кейеме менән күләгәләп тора. Аллаһ Рәсүле Мәфруҡҡа:

«Мин һеҙҙе Аллаһтан башҡа һис бер илаһ юҡлығына, Аллаһтың тиңдәшһеҙ һәм берҙән-бер икәнлегенә, Минең иһә Аллаһтың Рәсүле булыуыма шәһәҙәт килтерергә, Аллаһ тарафынан миңә ҡушылған нәмәләрҙе башҡарғансыға тиклем Мине яҡларға һәм Миңә ярҙамлашырға саҡырам. Сөнки ҡөрәйеш Аллаһтың әмеренә ҡаршы килде, Аллаһтың Рәсүлен алданы, батылға эйәреп, хаҡлыҡтан йөҙ сөйөрҙө. Аллаһ бер нәмәгә лә мохтаж түгел һәм һәр төрлө маҡтауға лайыҡ!» – тип аңлата.

Мәфруҡ:

«Әй ҡөрәйешле ҡәрҙәш! Һин тағын нәмәләргә өндәйһең?» – тип һорай.

Аллаһ Рәсүле саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм «Әнғәм» сүрәһенән ошо аяттарҙы уҡый:

---

215 Әхмәт, III, 322; Ибне Сәғд, I, 216.

216 Хәким, II, 681/4251.

قُلْ تَعَالَوْا اَتْلُ مَا حَرَّمَ رَبُّكُمْ عَلَيْكُمْ اَلاَّ تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا وَبِالْوَالِدَيْنِ
اِحْسَانًا وَلاَ تَقْتُلُوا اَوْلاَدَكُمْ مِنْ اِمْلاَقٍ نَحْنُ نَرْزُقُكُمْ وَاِيَّاهُمْ وَلاَ
تَقْرَبُوا الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ وَلاَ تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِى حَرَّمَ اللهُ
اِلاَّ بِالْحَقِّ ذَلِكُمْ وَصَّيكُمْ بِهِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ. وَلاَ تَقْرَبُوا مَالَ الْيَتِيمِ اِلاَّ
بِالَّتِى هِىَ اَحْسَنُ حَتَّى يَبْلُغَ اَشُدَّهُ وَاَوْفُوا الْكَيْلَ وَالْمِيزَانَ بِالْقِسْطِ لاَ نُكَلِّفُ
نَفْسًا اِلاَّ وُسْعَهَا وَاِذَا قُلْتُمْ فَاعْدِلُوا وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبَى وَبِعَهْدِ اللهِ اَوْفُوا
ذَلِكُمْ وَصَّيكُمْ بِهِ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ. وَاَنَّ هذَا صِرَاطِى مُسْتَقِيمًا فَاتَّبِعُوهُ
وَلاَ تَتَّبِعُوا السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَنْ سَبِيلِهِ ذَلِكُمْ وَصَّيكُمْ بِهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ.

Әйт: «Килегеҙ, Раббығыҙҙың һеҙгә нәмәләрҙе харам ҡылғанын уҡыйым, Уға һис нимәне тиңдәш ҡылмағыҙ, ата-әсәгә изгелек ҡылығыҙ, фәҡирлектән ҡурҡып балаларығыҙҙы үлтермәгеҙ! Сөнки һеҙҙе лә, уларҙы ла Беҙ ризыҡландырабыҙ. Яманлыҡтарҙың асыҡ эшләнә торғандарына ла, йәшерен эшләнә торғандарына ла яҡын бармағыҙ, һәм Аллаһ мөхтәрәм (ҡағылғыһыҙ) **ҡылған йәнде хаҡһыҙ ҡыймағыҙ! Бына был эштәрҙе Раббығыҙ һеҙгә әмер итте. Шәйәт, төшөнөп аңларһығыҙ.**

Үҫеп еткәндәренә саҡлы, йәтимдең малына иң күркәм мөнәсәбәт һаҡлағыҙ. Үлсәүҙәрегеҙ төҙөк булһын һәм ғәҙел үлсәгеҙ! Беҙ һәр кемгә көсө еткән ҡәҙәр генә йөкләйбеҙ.

Һүҙ әйткәндә, (һеҙ яҡлап йәки ҡаршы һөйләйәсәк зат) **ҡәрҙәшегеҙ булһа ла, ғәҙеллек менән хөкөм итегеҙ үә Аллаһҡа биргән анттарығыҙҙы үтәгеҙ! Былар Аллаһ һеҙгә яҡшылап вәғәзләнерһегеҙ, тип әмер ҡылды.**

Был юлым, шикһеҙ, Минең тура юлымдыр. Шул юлдан барығыҙ, (башҡа) **юлға кермәгеҙ. Сөнки ул юлдар һеҙҙе Аллаһ юлынан айырыр. Бына Аллаһ, һаҡланып тәҡүә эйәһе булһындар, тип һеҙгә шуларҙы әмер ҡылды»** («әл-Әнғәм», 151-153).

Мәфруҡ:

«Әй ҡөрәйешле ҡәрҙәш! Һин тағын нәмәләргә өндәйһең? Валлаһи, былар – кеше уйлап сығарған һүҙҙәр түгел! Әгәр бәндә һүҙе булһа, беҙ быны бик тиҙ белеп алыр инек», – ти.

Был юлы Ғаләмдәр ғорурлығы салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм:

إِنَّ اللّٰهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْاِحْسَانِ وَايتَائِ ذِى الْقُرْبٰى وَيَنْهٰى
عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَالْبَغْىِ يَعِظُكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ

«Тәҡҡиҡ, Аллаһ ғәҙел булырға һәм яҡшы эштәр ҡылырға һәм туғандарға ярҙам итергә бойора, бысраҡ эштәрҙе, әшәкелек һәм аҙғынлыкты тыя. Аллаһ вәғәзләнеп үтәрһегеҙ, тип, һеҙҙе өгөтләй!» – аятын уҡый («ән-Нәхел», 90).

Мәфруҡ:

«Әй ҡөрәйешле ҡәрҙәш! Валлаһи, һин мине иң юғары әҙәпкә һәм иң күркәм ғәмәлдәргә саҡырҙың! Һине алдаҡсы тип атаған ҡәүемең яла яҡҡан булып сыға!» – ти.

Ҡәбиләнең хөрмәтле заттарынан булған Хани менән Мүсәнна ла шундай уҡ яуап бирә. Фәҡәт ҡәүемдәре менән осрашып һөйләшмәйенсә был тәкдимде ҡабул итә алмаясаҡтарын, өҫтәүенә, Хөсрәү һәм фарсылар менән килешеү төҙөгәндәрен, ә уларҙың был эштән – Мөхәммәткә эйәреүҙән бер ҙә ҡәнәғәт булмаясағын белдерәләр.

Нәтижәлә, намыҫтары менән ҡабул иткән хәлдә, мәнфәғәттәрен ҡайғыртып, үҙ баштарына килергә мөмкин бәләләрҙән ҡурҡып, әлеге ҡәбилә вәкилдәре Аллаһ Рәсүленең тәкдимен кире ҡаға.[217]

Тарик ибне Ғабдуллаһ разыйаллаһу ғәнһү былай тип тапшырған:

«Рәсүлүллаһ ғәләйһис-саләтү үәс-сәләәмде Зүлмәжаз йәрминкәһендә ҡыҙыл кейемдә күрҙем:

«Әй кешеләр! «Лә иләһә илләллаһ», – тип әйтегеҙ ҙә ҡотолоуға ирешегеҙ!» – тип көслө тауыш менән халыҡҡа мөрәжәғәт итә ине.

Бер әҙәм ҡулына таш тотҡан килеш уға эйәреп йөрөй һәм: «Кешеләр! Һаҡ булығыҙ, Уға эйәрмәгеҙ, сөнки Ул – ялғансы», – тип ҡысҡыра ине.

Ырғытҡан таштары менән Нәбийи Әкрәмдең аяҡтарын ҡанатҡан ине.

Ундағы бәндәләрҙән: «Кем был зат?» – тип һораным.

«Ғәбделмотталиб улдарынан бер егет», – тинеләр.

«Ә Унық артына сығып, таш аткaны кем?» – тинем.

217 Ибни Әсир, *«Үсдүл-Ғабә»,* V, 250-251; Ибне Кәҫир, *«әл-Бидайә»,* III, 187-189.

«Уныһы иһә – ағаһы Әбү Ләһәб», – тинеләр» (Хәким, II, 668; Ибни Әсир, *«Үсдүл-Ғабә»,* III, 71).

Ғаләмдәр ғорурлығы Әфәндебеҙҙең исламды тәблиғ итеү эшендә күргән ауырлыҡтары менән бәйле бер ваҡиғаны Мүдрик әл-Әзди раҙыйаллаһу ғәнһү былай тапшыра:

«Атайым менән хаж ҡыла инем. Минала ҡунырға урынлашҡан ваҡытта, бер төркөм менән осраштым. Атайымдан: «Был йәмәғәт ник йыйылған?» – тип һораным.

Атайым: «Кәүеменең динен кире ҡаҡҡан ана теге зат арҡаһында!» – тине.

Ул күрһәткән яҡҡа ҡарағас, Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмде күрҙем:

«Әй кешеләр! «Лә иләһә илләллаһ», – тип әйтегеҙ ҙә ҡотолоуға ирешегеҙ!» – тип ауаз һала ине Ул.

Кешеләрҙән ҡай береһе Уның йөҙөнә төкөрә, ҡайһы башына балсыҡ сәсә, ҡайһыһы Уны кәмһетә, һүгә ине. Был хәл өйләгә ҡәҙәр дауам итте. Шул ваҡытта яғаһы асыҡ бер ҡыҙ һыу һалынған һауыт һәм ҡулъяулыҡ тотоп килде. Ул илай ине. Аллаһ Рәсүле, һауытты алып, һыу эсте лә ҡулын-битен йыуҙы. Шунан башын күтәреп:

«Балам, муйыныңды яулыҡ менән ҡапла! Атайың тоҙаҡҡа эләгеп үлтерелер йәки кәмһетеүҙәргә дусар булыр, тип ҡурҡма!» – тине.

Килгән кешенең кем икәнен һораным:

«Ҡыҙы Зәйнәб!» – тинеләр» (Ибни Әсир, *«Үсдүл-Ғабә»,* V, 130; Хәйсәми, VI, 21).

Хәҙрәти Зәйнәб, хәҙрәти Фатима һәм Йәшәйеш нурының башҡа ҡыҙҙарының бала саҡтары һәм йәш үҫмер ваҡыттары исламдың иң зәғиф, мосолмандар иң күп йәберләнгән осорға тура килә. Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм һәм мосолмандар кисергән ғазаптарҙы, иң әҙ тигәндә, улар ҡәҙәр үк, хәҙрәти Зәйнәб һәм уның бер туғандарына ла татырға тура килә. Атайҙары өйҙән сығып, исламға өндәп йөрөгәндә, улар йә борсолоп ишек төбөндә көтә, йә мөхтәрәм аталарынан бер аҙым да ҡалмайынса эйәреп, Уны һаҡларға тырышалар.

Пәйғәмбәр Әфәндебеҙҙең хөрмәтле ҡыҙҙары, әсәләре хәҙрәти Хәҙисә вафат булған саҡта ла атайҙарына ярҙам итә, Уның хәсрәтен уртаҡлашалар. Ул күргән ғазаптарға ҡайғырып илайҙар. Фатима Пәйғәмбәребеҙҙең ҡанын һөрткән, аннары Зәйнәб һыу алып килеп, ҡулын-йөҙөн йыуған, шул рәүешле улар күп йылдар буйы тыныслыҡһыҙ, мәшәҡәтле тормош алып бара.

Аллаһ Рәсүлененң Указ йәрминкәһендә исламға саҡырған күп һанлы ҡәбиләләрҙең береһе Ғамир ибне Сағсага улдары була. Уларға:

«Мин – Аллаһтың Рәсүле! Һеҙҙең янға килһәм, Раббымдың әмерҙәрен халыҡҡа еткергәнсе, илселек вазифаһын тамам башҡарғансыға ҡәҙәр мине һаҡларһығыҙмы? Арағыҙҙан берегеҙҙе лә мәжбүриләмәйем!» – тип мөрәжәғәт итә.

«Беҙ Һине янныбыҙҙан да ҡыумайбыҙ, Һиңә иман да килтермәйбеҙ. Бары тәблиғ вазифаңды үтәгәнсегә ҡәҙәр яҡлап торорбоҙ!» – тиҙәр.

Был ваҡытта әлеге ҡәбиләнең Бәйхара исемле бер бәндәһе килеп сыға. Пәйғәмбәребеҙҙең кем булғанын белгән Бәйхара үҙ-үҙенә: «Валлаһи, был әҙәмде ҡөрәйешлеләрҙән ала алһам, Уның ярҙамы менән бөтә ғәрәптәрҙән өҫтөн сығыр инем!» – тип һөйләнә. Һуңынан Рәсүлуллаһ саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләмдән: «Әгәр беҙ Һиңә вәғәҙә биреп, Аллаһ иһә Һине башҡа фекерлеләрҙән өҫтөн сығарһа, Һинән һуң идара беҙгә ҡалырмы?» – тип һорай.

Йәшәйеш нуры:

«Һәр эш Аллаһтан торор! Аллаһ уны теләгәненә бирер!» – тип белдерә.

Бәйхара:

«Тимәк, күкрәгебеҙ Һинең арҡала бөтә ғәрәптәрҙең уҡтары өсөн мишенгә әүереләсәк. Аллаһ Һине еңеүсе иткән осраҡта, рәйеслек башҡаларға биреләсәкме?! Был беҙгә бармай!» – тигәндән һуң, ҡәүеменә йүнәлеп ҡысҡыра: «Һеҙҙекенән насарыраҡ нәмә менән был йәрминкәнән ҡайтасаҡ башҡаны белмәйем. Бөтә ғәрәп ҡәбиләләрен үҙегеҙгә ҡаршы ҡуяһығыҙмы? Уны үҙ ҡәүеме һеҙҙән яҡшырак белер. Әгәр ҡәүеме Унан бер игелек күрһә, Уны үҙҙәрендә ҡалдырыу һәм һаҡлау өсөн һәр кемдән алдараҡ булыр ине…» Һуңынан Пәйғәмбәр Әфәндебеҙгә боролоп: «Хәҙер үк тор ҙа ысҡын бынан!» – тип ҡыуа.

Аллаһ Рәсүле аяғына баҫып, дөйәһенә ултырғанда, ҡәбәхәт Бәйхара ҡапыл дөйәнең күкрәгенә төртә. Дөйә һикереп аяҡҡа баҫҡанда, һөйөклө Пәйғәмбәребеҙҙе ергә йығып төшөрә.

Дубаға бинте Ғамир исемле бер мосолман ҡатын, Әфәндебеҙгә ҡарата ҡылынған был мыҫҡыллауҙы күреүгә үк: «Әй Ғамир йорто! Күҙ алдығыҙҙа Аллаһтың Рәсүленә ҡарата ҡылынған был йәбер-золомдо күреп тә, арағыҙҙа хөрмәт йөҙөнән Уны яҡлаясаҡ һис кем юҡмыни?» – ти.

Ғамир улдарынан өс кеше, шундуҡ һикереп тороп, мәлғүн Бәйхара өҫтөнә килә.

Әлеге ваҡиғанан һуң Рәсүлуллаһ саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм улар өсөн:

«Йә Аллаһым! Быларға бәрәкәтеңде насип ит!» – тип доға ҡыла.

Был доға бәрәкәте менән Аллаһ Тәғәлә уларға иман насип ҡыла һәм ахырҙа шәһитлек мәртәбәһенә ирештерә.

Әлеге ҡәбиләнең бик ҡартлыҡ сәбәпле хаж ҡыла алмаған бер рәйесе була. Тыуған яҡтарына ҡайтҡас, ҡәүем вәкилдәре уҙған ваҡиғаларҙы уға һөйләп бирә. Аҡһаҡал шундуҡ башын тотоп, уларға ғәйеп яуҙыра: «Әй Ғамир улдары! Ҡулығыҙҙан ысҡындырған форсатты нисек ҡаплай, ҡайтара алырһығыҙ? Нәфесем Уның ҡулында булған Аллаһҡа ант булһын, Исмәғил улдарынан һис бере ошо көнгә ҡәҙәр ялғанлап, үҙенең пәйғәмбәр булғанын һөйләмәгәндер! Әлбиттә, Уның һөйләгәне хаҡ һәм ысын! Һеҙҙең алдан самалай торған ҡарашығыҙ был ваҡытта ҡайҙа ине һуң?»[218]

Әфәндебеҙ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм күргән барлыҡ тиҫкәре мөнәсәбәткә ҡарамаҫтан, дин-мөбинде кешеләргә тәблиғ итеүҙән һис туктамай һәм йәрминкәгә килгән башҡа ҡәбиләләргә лә хәҡиҡәтте еткерә.

Пәйғәмбәребеҙҙең хәҙрәти Сәүдә менән никахлашыуы

Сәүдә инәбеҙ Сакран ибн Әмирҙең никахлы ҡатыны була. Мосолмандар йәберҙәргә тарығас, улар Хәбәшистанға һижрәт ҡыла. Сакран бер аҙҙан шунда йән тәслим ҡыла. Хәҙрәти Сәүдә ислам мәсьәләһендә бик ҡайғыртыусан һәм фиҙакәр мөнәсәбәт күрһәтеп, Аллаһ Рәсүле салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмдең маҡтауына лайыҡ була. Пәйғәмбәр Әфәндебеҙ, хәсрәт-ғазаптарын еңеләйтеү өсөн, уны үҙенә ҡатынлыҡҡа ала.

Аллаһ Рәсүленең хәҙрәти Сәүдә инәбеҙ менән никахлашыуына Ғосман ибн Маҙғундың ҡатыны Хаулә ҡатын сәбәп була. Хаулә ҡатын өйләнешеү мәсьәләһен хәҙрәти Сәүдәнең атаһына еткергәс, ул: «Ысынында, Мөхәммәт бик хөрмәтле ир булыр!» – тип, өйләнешеүҙәренә ризалыҡ бирә. Ләкин үлгән иренән биш йәки алты кескәй балаһы булғанға, Сәүдә ханымдың Пәйғәмбәр Әфәндебеҙ менән никахлашырға ҡыйыулығы етмәй тора.

Йәшәйеш нуры салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм уның икеләнеүен күргәс:

«Һинең Минең менән өйләнешеүеңә ни ҡамасаулай?» – тип һорай.

Хәҙрәти Сәүдә:

«Валлаһи, йә Рәсүлуллаһ! Минең өсөн Һинән дә һөйөклөрәк һис кем юҡ икән, минең Һинең менән өйләнешеүемә ни ҡамасаулай алыр? Ләкин шул бәләкәй балаларым иртә-кис башыңа менеп, ҡысҡырып саҡырып, уңайһыҙлыҡ тыуҙырыр, тип ҡурҡам. Юғиһә, мин был эште Һине ҡәнәғәт һәм разый итер

218 Ибне Һишам, II, 33-34; Ибне Кәҫир, *«әл-Бидайә»,* III, 184; Ибне Хажәр, *«әл-Исабә»,* IV, 353.

өсөн, һөйөнә-һөйөнә ҡабул итәм», – ти (Ибне Сәғд, VIII, 53-57; Әхмәт, I, 318-319; VI, 211; Хәйсәми, IV, 270).

Әлеге никахлашыу пәйғәмбәрлектең унынсы йылында, рамаҙан айында була.

Сәүдә инәбеҙ Йәшәйеш нурын бик ҡайғырта, уның хеҙмәтенә һис тел-теш тейҙерерлек булмай. Әфәндебеҙ яңғыҙ ҡалған ваҡыттарҙа, ул Уға тормош иптәше була. Аллаһ Рәсүленең тәрбиәгә һәм әсә наҙына мохтаж кескәй ҡыҙҙарына ҡарата бик шәфҡәтле һәм мәрхәмәтле ҡарай, уларҙы бик яратып тәрбиәләп үҫтерә.

ПӘЙҒӘМБӘРЛЕКТЕҢ УН БЕРЕНСЕ ЙЫЛЫ

Ғаҡәбә осрашыуы

Бер төн ваҡыты…

Ҡәғбәне зыярат ҡылырға килгән алты кешелек мәҙинәлеләр төркөмө Ғаҡәбә тигән ерҙә Ғаләмдәрҙең Әфәндеһе, пәйғәмбәрҙәр сәрүәре Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмде осрата. Унының донъяларҙы яҡтыртҡан нурына ҡарап: «Был ни ҡәҙәр матур кеше!» – тип үҙ-ара һөйләшеп алалар. Йөрәктәрендә ул миҙгелдә үҙҙәре аңлатып бөтөргөһөҙ һөйөнөс бирә торған һәм күңелдәрендәге мөхәббәт үҫентеләрен йәшәтеп ебәргән рәхмәт тамсылары аға башлай. Шул арала яндарына килгән Йәшәйеш нуры иһә, пәйғәмбәрлек вазифаһы ҡушҡанса, башҡалар кеүек, уларҙы ла исламға саҡырыу өсөн һүҙ ҡата:

«Бер аҙ ултырып торһағыҙ, һөйләшеп алыр инек!» – ти.

Алты мәҙинәленән ғибәрәт был бәхетле төркөм бындай иҫ киткес зат менән һөйләшә алыуҙы йәндәре өсөн бер рәхмәт тип ҡабул итә. Улар шундуҡ, яҡтыға йыйылған төн күбәләктәре кеүек, Пәйғәмбәр Әфәндебеҙҙе уратып ала.

Аллаһ Рәсүле салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм, уларға Ҡөрьәни-Кәримдән аяттар уҡып, исламды тәблиғ итә. Ике донъя бәхетенә ирешергә теләһәләр, әлеге иманға саҡырыуҙы ҡабул итергә кәрәклеген аңлата.

Мәҙинәлеләр яҡын ваҡытта бер пәйғәмбәр киләсәген ата-бабаларынан ишеткәндәр, шулай уҡ күршеләре йәһүдтәрҙең был хаҡта хәбәрҙәре ҡолаҡтарына бик йыш кергән. Пәйғәмбәр Әфәндебеҙҙең өндәүен ишеткәс, улар бер-береһенә: «Дуҫтар! Валлаһи, йәһүдиҙәр унының киләсәге тураһында һөйләп беҙҙе ҡурҡытҡан пәйғәмбәр инде был! Һаҡ булығыҙ, йәһүдиҙәр Уға иман килтереүҙә беҙҙе уҙҙырмаһындар», – тиҙәр.

Рәсүл Әкрәмдең беренсе күргән миҙгелдәрендә үк шаҡ ҡатырған нурлы йөҙөнә йәнә бер күҙ һалып, мәҙинәлеләр Унының һөйләгәндәренең хәҡиҡәт икәнлеген ҡабул итеп, илаһи саҡырыуға шатлана-шатлана «эйе», тип яуап бирәләр. Артабан барыһы бергә кәлимәи-шәһәҙәтте ҡабатлайҙар:

أَشْهَدُ أَنْ لَآ اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ

Пәйғәмбәр Әфәндебеҙ уларҙан мосолмандар менән Мәҙинәгә килгән осраҡта булышасаҡтармы-юҡмы икәнен һорай.

Мәҙинәнең тәүге мосолмандары иһә Әүс һәм Хазрәж ҡәбиләләре араһында бик көслө һуғыштар булыуын, ике аралағы дошманлыҡтың бөтә сиктәрҙе уҙыуын, шуға күрә мәккәләләр быйыл килергә уйлаһа, уларға һүҙҙең тула мәғәнәһендә ярҙам итә алмаясаҡтарын белдерәләр һәм бер йыл ваҡыт һорайҙар. Мәҙинәлеләрҙе исламға өндәргә һүҙ биреп, киләһе йылды хаж фасылында ҡабат был яҡтарға юл тоторға вәғәҙә итәләр.

Әлеге иманлы мосафирҙарҙың ҙур булмаған төркөмө тыуған илдәренә бөтөнләй башҡа күтәренкелек һәм ләззәт эсендә ҡайта. Улар яһиллыҡ бысраҡтарынан арына, өҫтәрендәге хәсрәт ауырлығынан ҡотола, ҡош кеүек осоп китерҙәй еңеләйеп ҡалалар. Мәҙинәгә килгән саҡта, Ғаләмдәр Әфәндеһе – Ике йыһан ҡояшы тураһында һөйләп, кешеләрҙе исламға өндәй башлайҙар. Мәҙинәлә хәҙрәти Пәйғәмбәр салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм тураһында әңгәмә ҡоролмаған бер генә өй ҙә ҡалмай.[219]

Өсөнсө шәрхи-садр – Миғражға әҙерлек

Исра һәм Миғраж кисәһендә Ғаләмдәр ғорурлығы салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмдең Хаҡ Тәғәлә менән һөйөклө ҡауышыуына саҡлы, нәбиҙең пак күңел сәхифәләре, илаһи вәхиҙәргә әҙерлек буларак, өсөнсө тапҡыр иман һәм хикмәт менән тултырыла.[220]

Рәсүлуллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм был ваҡиғаны түбәндәгесә бәйән итә:

«Мин Ҡәғбәнең Хәтим өлөшөндә ята инем. Йоҡо менән уяулыҡ араһында саҡта янымa берәү килде, ошонан ошонда (күкрәгемде) ярҙы (Был һүҙҙәрҙе әйткәндә, боғаҙ соҡоронан йөн үҫкән урын ситенә ҡәҙәр өлөштө күрһәтә). *Йөрәгемде сығарҙы. Шунан миңә эсе иман һәм хикмәт менән тулы бер алтын һауыт алып килделәр. Йөрәгем (алынып, һыу һәм Зәмзәм менән) йыуылды. Һуңынан эсе иман һәм хикмәт менән тултырылып, ҡабат үҙ урынына ҡуйылды...»* (Бохари, «Бәдғүл-халҡ», 6, «Әнбиә», 22, 43; Мөслим, «Иман», 264).

Хаҡ Тәғәләнең Хәбибенә тиңһеҙ бүләге – Миғраж

Исра ваҡиғаһы һижрәттән 18 ай әүәлерәк була.

Исра һәм Миғраж исеме менән телгә алына торған әлеге илаһи бүләк – бөтә бәндәсел пәрҙәләрҙе уҙып китә торған, уның ҡабул итеү сиктәрен үткән

219 Ҡарағыҙ: Ибне Һишам, II, 38; Ибне Сәғд, I, 219; Хәйсәми, VI, 40.
220 Ҡарағыҙ: Бохари, «Саләт», 1; Мөслим, «Иман», 263.

һәм тулыһынса илаһи үлсәмдәрҙә ысынға ашҡан бер Аллаһ рәхмәте. Мәҫәлән, бәндәсел мәғәнәләге урын һәм ваҡыт төшөнсәһе юҡҡа сығарыла, миллиардтарса кешенең ғүмере етмәйәсәк ҡәҙәр оҙаҡ сәфәр һәм сикһеҙ күп манзаралар бер секундтан аҙыраҡ ваҡыт эсендә ысынға аша.

Хаҡ Тәғәлә әйтә:

سُبْحَانَ الَّذِى اَسْرَى بِعَبْدِهِ لَيْلاً مِنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ اِلَى الْمَسْجِدِ
الْاَقْصَى الَّذِى بَارَكْنَا حَوْلَهُ لِنُرِيَهُ مِنْ اَيَاتِنَا اِنَّه هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ

«Ҡолон (Мөхәммәт ғәләйһис-саләтү үәс-сәләәмде) **бер төндә, Мәсжиди Харамдан үҙенә ҡайһы бер аяттарыбыҙҙы күрһәтеү өсөн, тирә-яғын Беҙ мөбәрәк ҡылған Мәсжиди Аҡсаға илткән Аллаһ һәр төрлө кәмселектәрҙән азат. Шикһеҙ, Ул – һәр нәмә тураһында белеүсе, һәр нәмәне күреүсе»** («әл-Исра», 1).

Аяти кәримә, үҙендә тасуирланған мөһим һәм шаҡ ҡатҡыс ғәмәлдәрҙең әһәмиәтенә иғтибар йүнәлтеп, һүҙҙе тәнзиһтән (Аллаһтың төрлө кәмселектәрҙән азат булыуы) башлай. Мөфәссирҙәрҙең аңлатмаһына күрә, سُبْحَانَ Йәнәбе-Хаҡтың тиҫкәре сифаттарҙан тулыһынса азат, таҙа булыуын белдерә. Хаҡ Тәғәләнең камил сәнғәте ҡаршыһында һоҡланыуҙы күрһәтеү өсөн дә ҡулланыла. Шул уҡ ваҡытта Аллаһты иҫкә алыу өсөн мөһим һүҙ булып тора.

Ҡыҫҡаһы, был һүҙ түбәндәгеләрҙе белдерә:

1. Ғаҡылдарҙы шаҡ ҡатырған Исра ваҡиғаһын раҫлау һәм бөйөклөгөн аңлатыу; йөрәктәрҙең сафланыуына нигеҙ әҙерләү. Кешеләрҙе тәшбиһ һәм тәжсим (Йәнәбе-Хаҡты Үҙе яратҡан мәхлүккә оҡшатыу һәм матди рәүештә күҙаллау) шөбһәләренән һаҡлай.

2. Миғражды мөмкин түгел, тип уйлаусыларға ҡаршы Йәнәбе-Хаҡтың ғажизлыҡ һәм шуға оҡшаш һәр төрлө кәмселекле сифаттарҙан азат булыуы хәҡиҡәте.

Аяти кәримәнең дауамында төнгә иғтибар йүнәлтелә. Сөнки Исра – төнгө сәфәр ул. Вәхиҙәр ҙә күпселек төндә иңдерелә. Барлыҡ уңай һәм тиҫкәре хәлдәр һәм мөһим ваҡиғалар, дөйөм алғанда, төн ваҡытында тормошҡа аша. Әйтәйек, нәфел ғибәҙәттәр араһынан сәхәр ваҡытына ҡәҙәр үтәлә торған тәһәжжүд намаҙы иң юғары ғибәҙәт һанала.

Мәсжиди Аҡса һәм уның тирә-яғы мөбәрәк булыу былай аңлатыла:

1. Дин һәм донья бәрәкәте бүләк ителгән. Әйләнә-тирәһен йәшеллек ҡаплап алған, инештәр аға.

2. Бик күп пәйғәмбәр бында йәшәгән һәм шул сәбәпле вәхиҙең иңеү урыны булған.

3. Исра ваҡиғаһы сәбәпле, айырыуса бәрәкәтле урынға әйләндерелә.

Был сәфәрҙә Йәнәбе-Хаҡ ҡоло һәм Рәсүле Мөхәммәт Мостафа салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмгә ғәжәйеп һәм шаҡ ҡатҡыс манзаралар күрһәтә.

Аллаһ Рәсүле салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм ул төндә Мәсжиди Аҡсала барса пәйғәмбәрҙәргә имам булып намаҙ ҡылдыра.[221]

Әбү Һүрайра раҙыйаллаһу ғәнһүҙән риүәйәт ителгәнсә, Исра төнө Рәсүл Әкрәм салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмгә ике кәсә килтерелә: береһенә – шарап, икенсеһенә һөт һалынған. Хәҙрәти Пәйғәмбәр салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм бер ҡарап ала ла һөт кәсәһен һайлай. Шунан һуң Ябраил: «Һине кешенең яратылыш маҡсатына тура килгәнгә йүнәлткән Аллаһҡа хәмед-сәнәләр булһын. Шәйәт, хәмер тулы һауытты алған булһаң, өммәтең аҙашыр ине», – ти (Мөслим, «Иман» 272, «Әшрибә» 92).[222]

Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм шул рәүешле бөтә өммәте өсөн вәкил булып тора һәм уларҙың ғилем, йомартлыҡ сығанағына әүерелә. Бында һөт – тәбиғи асылды, ә шарап донъя малына бирелгәнлекте кәүҙәләндерә.

Йәнәбе-Хаҡ аяти кәримәлә:

وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَى

«Ул үҙ белдегенә күрә һөйләшмәҫ», – тип («ән-Нәжем», 3), Йәшәйеш нуры Әфәндебеҙҙең үҙ теләге менән һөйләмәгәнен һәм үҙ белдеге менән бер нәмә лә эшләмәгәнен асыҡлай.

Яралтыусы – Йәнәбе-Хаҡ; Аллаһ Рәсүле салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм иһә Уға тулыһынса тапшырылған. Бында Аллаһ Тәғәлә, һөткә өҫтөнлөк бирҙереп, Хәбибен иң фазиләтле булған нәмәгә йүнәлтә. Шул уҡ ваҡытта был хәҙис шәриф беҙгә Мөхәммәт өммәтенең өҫтөнлөгөн дә күрһәтә.

Исра ваҡиғаһы менән Мәсжиди Харамдан Мәсжиди Аҡсаға күсерелгән Пәйғәмбәр ғәләйһис-саләтү үәс-сәләәмгә бынан күктәргә күтәрелеү, йәғни Миғраж бүләге насип ителә. Ысындан да, Мәсжиди Аҡсаға килгән хәҙрәти

221 Ибне Сәғд, I, 214.

222 Шулай уҡ ҡарағыҙ: Бохари, «Тәфсир», 17/3, «Әшрибә», 1, 12; Нәсаи, «Әшрибә», 41. Исра һәм Миғраж ваҡиғаһы менән исламдың кеше тәбиғәтенә ярашлы дин булғанлығы раҫлана; эстән боҙоҡ, яуыз күңелле заттарға күк ҡапустарының асылмаясағы бәйән ителә.

Пәйғәмбәр салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм бынан хәҙрәти Ябраил оҙатыуында Сидратүл-Мүнтәһаға (күктең етенсе ҡатына) ҡәҙәр менә.

Ғаләмдәр Әфәндеһе, Әнбиәләр хөрмәтлеһе ғәләйһис-саләтү үәс-сәләәм был ваҡиғаны былай тасуирлай:

«Мин Ҡәғбәнең Хәтим тигән өлөшөндә йоҡо менән уяулыҡ араһындағы хәлдә инем... Яныма ишәктән ҙурыраҡ, ҡасырҙан кесерәк аҡ бер хайуан алып килделәр. Был Бураҡ ине. Алғы аяғын күҙе күргән иң ахырғы нөктәгә ҡуйып юлға ҡуҙғала ине. Мин уның өҫтөнә ултыртылдым. Шулай итеп, Ябраил ғәләйһиссәләм мине алып китте. Донъяны ҡаплаған күккә ҡәҙәр килдек. Ябраил ишекте асыуҙарын һораны.

«Кем килде?» – тинеләр.

«Ябраил!» – тине.

«Йәнәшәләгеһе кем?» – тинеләр.

«Мөхәммәт ғәләйһис-саләтү үәс-сәләәм», – тине.

«Уға Миғраж саҡырыуы ебәрелдеме?» – тинеләр.

«Эйе!» – тине.

«Хуш килдегеҙ! Был килеүегеҙ ни ҡәҙәр күркәмдер!» – тинеләр һәм ишек асылды.

Ишектән уҙыуға, унда хәҙрәти Әҙәм ғәләйһиссәләмде күрҙем.

«Был – атағыҙ Әҙәм! Уға сәләм бир!» – тинеләр.

Мин сәләм бирҙем. Сәләмемә яуап әйтте. Шунан һуң миңә:

«Изге улыл, хуш килдең, изге пәйғәмбәр, хуш килдең!» – тине.

Һуңынан хәҙрәти Ябраил мине күтәрҙе һәм икенсе ҡат күккә мендек. Бында хәҙрәти Яхья һәм хәҙрәти Ғайса ғәләйһимәссәләм менән осраштым. Улар ике туған ағаларым ине.

Һуңынан Ябраил мине өсөнсө күккә мендерҙе һәм унда хәҙрәти Йософ ғәләйһиссәләм менән осраштыҡ. Дүртенсе ҡат күктә – хәҙрәти Иҙрис ғәләйһиссәләм, бишенсе ҡат күктә – Һарун ғәләйһиссәләм, алтынсы ҡат күктә иһә хәҙрәти Муса ғәләйһиссәләм менән күрештек. «Изге ҡәрҙәш, хуш килдең, изге пәйғәмбәр, хуш килдең!» – тине. Мин уны үтеп киткәс, илап ебәрҙе. Уға:

«Ник илайһың?» – тинеләр.

«Сөнки минән һуң бер егет пәйғәмбәр булды, Уның өммәтенән йәннәткә керәсәк заттар минең өммәтемдән йәннәткә керәсәктәрҙән күберәк!» – тине.[223]

Унан һуң Ябраил мине етенсе күккә алып менде һәм беҙ Ибраһим ғәләйһиссәләм менән осраштыҡ.

Ябраил ғәләйһиссәләм:

«Был – атаң Ибраһим; уға сәләм бир!» – тине.

Мин сәләмемде ирештерҙем, ул да сәләмемә яуап бирҙе. Һуңынан:

«Изге улым, хуш килдең, изге пәйғәмбәр, хуш килдең!» – тине.

Артабан миңә:

«Йә Мөхәммәт! Өммәтеңә минән сәләм әйт һәм уларға йәннәт тупрағының бик матур, һыуының бик тәмле, ҡырҙарының бик-бик киң һәм тип-тигеҙ булғанлығын еткер. Һөйлә лә быны, әйт: йәннәткә күп ағастар ултыртһындар. Йәннәттең ағастары «Сүбхәналлаһи вәл-хәмдү лилләһи үә лә иләһә иллаллаһу валлаһу әкбәр!» тип әйтеүҙән ғибәрәт», – тине.

Шунан мин Сидратүл-Мүнтәһаға мендерелдем. Уның емештәре (Йәмәндең) хәжәр кувшиндары кеүек ҙур, япраҡтары иһә фил ҡолаҡтары хәтле ине.

Ябраил ғәләйһиссәләм миңә:

«Бына был – Сидратүл-Мүнтәһа!» – тине.

Бында дүрт йылға бар ине: икеһе күҙгә күренә торған асыҡ, икеһе – йәшерен йылға.

«Былар ни ул, әй Ябраил?» – тип һораным.

Ябраил ғәләйһиссәләм:

«Был ике йәшерене – йәннәттең ике йылғаһы. Күренеп торған асығының береһе – Нил, икенсеһе иһә – Евфрат йылғаһы!» – тине...»[224] (Бохари, «Бәдғүл-Халҡ», 6; «Әнбиә», 22, 43; «Мәнакибүл-Әнсар», 42; Мөслим, «Иман», 264; Тирмизи, «Тәфсир», 94, «Дәғүәт», 58; Нәсаи, «Саләт», 1; Әхмәт, V, 418).

Сидратүл-Мүнтәһала Ябраил ғәләйһиссәләм: «Йә Аллаһтың Рәсүле! Бынан ары үҙең генә барасаҡһың!» – ти.

---

223 Хәҙрәти Муса ғәләйһиссәләмдең илауы көнсөлөктән килеп сыҡҡан хәл түгел. Күҙ йәше түгеүҙең сәбәбе камиллыҡҡа ирешә алмауына ҡайғырыу менән бәйле.

224 Бер фекергә күрә, Нил һәм Евфрат йылғаларының Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм тарафынан йәннәттә күренеүендә түбәндәге мәғәнә һалынған:
Исламдың нуры ер йөҙөнә тараласаҡ; ислам Нил һәм Евфрат бассейндарындағы бәрәкәтле тупраҡтарҙа хаким буласаҡ, ул төбәктәр утҡа табыныуҙан һәм Византияның троица диненән ҡотоласаҡ. Был үҙәнлектәр халҡының нәҫелдәре тәүхидте байраҡ итеп тотоп, исламға хеҙмәт итәсәк.

Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм:

«Ник, әй Ябраил?» – тип һораны.

Ул иһә яуабында: «Йәнәбе-Хаҡ миңә ошонда ҡәҙәр уҙырға рөхсәт бирә. Әгәр бынан ары бер аҙым атлаһам, янып көл булырмын!..» – тине. (Рази, XXVIII, 251).

Шунан һуңғы сәфәрен Аллаһ Рәсүле салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм яңғыҙы дауам итә. Үҙенә иҫ киткес һөйөнөслө яңылыҡтар насип ителә. Йәнәбе-Хаҡтың нурлы йөҙөн күреү бәхете менән шәрәфләнә.

Әлеге сәфәрендәге ғәжәйеп нимәләрҙе лайыҡ рәүештә аңлатып биреү – хыял аръяғындағы бер хәҡиҡәтте бәндәсел аң ҡыҫаларына һыйҙырырға ынтылыу кеүек бик ауыр ғәмәл. Хәҡиҡәте һәм асыл үҙенсәлеге Аллаһ менән Уның Хәбибе араһында мәңгелек сер булып ҡалған иҫ киткес күренештәр тулыһынса «ғәләми ғайб», йәғни башҡа донъялар өсөн йәшерен шарттарҙа ысынға аша. Шуның менән бергә Аллаһ менән Уның бөйөк Пәйғәмбәре араһындағы әлеге серҙәр күренеше вәхи йүнәлтелгән заттарға Раббының сикһеҙ ҡеүәтен-ҡөҙрәтен, хакимлығын күрһәтә.

Миғраж ваҡиғаһы шулай уҡ хәҙрәти Пәйғәмбәр салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм Әфәндебеҙҙең һуңғы арала Таифтағы золомдар нәтижәһендә йөрәген тултырған хәсрәтте шатлыҡҡа әйләндереүҙе күҙҙә тотҡан илаһи маҡсатҡа ла тура килә. Ысынында, ваҡыт һәм урын төшөнсәһе тышында хасил булған әлеге илаһи күренеште кеше аҡылы менән тулыһынса төшөнөү мөмкин түгел. Бындай бәндәсел аң сиктәрен уҙған үҙенсәлекле һәм ғәҙәттән тыш мәсьәләләрҙә фантазияны көсләп эшкә егеү тыйыла.

Ҡыҫҡаһы, Миғраж да Пәйғәмбәр Әфәндебеҙ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм бөтә пәйғәмбәрҙәргә бирелгән илаһи рәхмәт сиктәрен ашҡан ғәҙәттән тыш илаһи бүләк – Олуғ затҡа ғына хас ваҡытһыҙ һәм урынһыҙ бер ғаләмдә:

فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَى

«(Мөхәммәт Мостафа менән Раббының) **аралары ике йәйә араһы ҡәҙәр йәки тағын да яҡын булды»,** – тигән аят («ән-Нәжем», 9) аша билгеле күренештең бер тарафы була.

Үлү л-ғәҙыйм пәйғәмбәрҙәрҙең береһе булыуға ҡарамаҫтан, хәҙрәти Муса ғәләйһиссәләмдең әлеге илаһи күренештән бер киҫәксекте генә күреп тә аңһыҙ йығылыуын хәтергә төшөрһәк, Пәйғәмбәр Әфәндебеҙ ғәләйһис-саләтү үәс-сәләәмдең Аллаһ ҡаршындағы бөйөк урынын һәм Уға бирелгән шәхси мөмкинлектәр һәм дәрәжәне әҙме-күпме төшөнөргә мөмкин. Икенсе яҡтан иһә, Муса ғәләйһиссәләмгә изге урында аяҡ кейемен һалырға ҡушыла һәм аяҡтарының ул ер бәрәкәтен тойоп, илаһи хөрмәткә ирешеүе талап ителә.

Фәкәт Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм Әфәндебеҙгә иһә Миғраж кисәһендә:

«Әй Хәбибем! Һин Ғәреш йәймәһе өҫтөндә аяҡ кейемең менән йөрө, Ғәреш Һинең аяҡ кейемеңдең туҙаны менән шәрәфләнһен һәм Ғәрештең нуры Һинең менән ҡауышыу ниғмәтенә ирешһен!..» – тип әйтелә (Бурсәүи, V, 370).

Ике Йыһан Сәрүәренең Миғраж сәфәренән күктәр тойған шатлыҡ һәм тулҡынланыуҙы шағир Камал Әдиб Күркчүоғлу бик матур тасуирлаған:

«Миғраж төнөндә йөҙөн күрҙе тип,
Ҡапланыр ергә күк, шөкөр сәждәһе ҡылып!»

Аллаһ Тәғәлә Миғраж хаҡында Ҡөрьәни-Кәримдә былай ти:

وَالنَّجْمِ اِذَا هَوَى

«Атылып төшкән йондоҙ[225] **менән ант итәм»** («ән-Нәжем», 1).

сүрәнең был рәүешле бер ант менән башланыуы, унда белдерелгән хәҡиҡәткә ҡаршы көфөрҙәр тарафынан әйтелергә мөмкин ризаһыҙлыҡтар сәбәпле, Миғраждың ысынбарлығының әһәмиәтен асыҡлау булып тора. Ысындан да, был мәсьәлә анттан һуң килгән аяти кәримәләр менән түбәндәгесә раҫлана:

مَا ضَلَّ صَاحِبُكُمْ وَمَا غَوَى. وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَى. اِنْ هُوَ اِلاَّ وَحْىٌ يُوحَى.
عَلَّمَهُ شَدِيدُ الْقُوَى. ذُو مِرَّةٍ فَاسْتَوَى. وَهُوَ بِالْاُفُقِ الْاَعْلَى.

«Әфәндегеҙ (Мөхәммәт Мостафа) **аҙашманы һәм ялғанға ышанманы. Ул үҙ белдеге менән һөйләшмәҫ. Уның һөйләгәндәре вәхиҙән генә ғибәрәт. Сөнки** (Ул хәбәр иткәндәрҙе) **Уға көслө, ҡеүәтле, өҫтөн яратылышҡа эйә бәрәү** (Ябраил, Раббының ҡушыуы буйынса) **өйрәтте. Артабан иң бейек офоҡта** (Сидратүл-Мүнтәһала) **саҡта, асыл рәүеше менән һуҙылды** (турайып баҫты)**»** («ән-Нәжем», 2-7).

225 Йәнәбе-Хаҡ антта иҫкә алған «йондоҙ» һүҙе менән бәйле булараҡ, мөфәссирҙәр төрлө шәрехләмәләр яһай. Уларҙың иң мөһиме — «йондоҙ» һүҙендә хәҙрәти Пәйғәмбәр салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм йәки Ҡөрьәни-Кәримдән өлөш-өлөш иңгән аяттар күҙ уңында тотола тигән фекер. Был осраҡта йондоҙ менән ант итеүҙең мәғәнәһе былай аңлатыла:
1. Миғражға менеп төшкән Мөхәммәт Мостафа менән ант итәм!
2. Ҡөрьән иңгән ваҡыттағы һәр вәхи иңгән саҡ менән ант итәм!

Әлеге аяттағы «истива» кәлимәһе «ҡаплап алыу, солғау, турайыу» кеүек мәғәнәләр белдерә. Мөфәссирҙәрҙең күбеһе «истива» кәлимәһе Ябраил ғәләйһиссәләмде күҙҙә тотҡанын телгә ала, шул уҡ ваҡытта был һүҙҙе хәҙрәти Пәйғәмбәр салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмгә мөнәсәбәтле рәүештә лә ҡарайҙар. Бындай осраҡта «истива» Аллаһ Рәсүленең ҡиммәтен, ҡәҙерен, хөрмәтен һәм урынының бейеклеген белдерә. Йәғни Аллаһ Рәсүле салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм башта иң бейек офоҡҡа күтәрелә:

ثُمَّ دَنَا فَتَدَلّٰى

«Унан яҡынайҙы һәм һуҙылды» («ән-Нәжем», 8). Йәғни Йәшәйеш нуры илаһи тартылыу тәьҫире булараҡ, юғарыға күтәрелә. Үҙе торған ер һәм урындан тағы ла юғарыраҡ алып менелә.

Шул рәүешле Пәйғәмбәребеҙ Миғражда иң юғары күккә бары күтәрелеп кенә ҡалмай, ә Аллаһҡа таба яҡыная. Шунан һуң илаһи тартылыштың тәьҫире арта-арта ла хәҙрәти Пәйғәмбәр салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм бер миҙгелдә иң бейек офоҡтарҙың аръяғына уҙып китә:

فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ اَوْ اَدْنٰى

«(Мөхәммәт Мостафа менән Раббының) **аралары ике йәйә араһы ҡәҙәр йәки тағын да яҡын булды»** («ән-Нәжем», 9).

Аяти кәримәләге: **«ике йәйә араһы ҡәҙәр йәки тағы ла яҡын аралыҡ»** ғибәрәһе бәндәсел аң тышына сыҡҡан ысынбарлыҡты кеше аҡылына һыйҙыра алыу өсөн ҡулланылған сағыштырыу. Исламға ҡәҙәр ғәрәптәр берәй берлек ҡороу өсөн ант бирешкән ваҡытта, ике йәйә сығара торған була. Уларҙы бер-береһе өҫтөнә ҡуйып, «ҡаб»ын (йәйәнең һабы менән кереше булған ике мөйөш араһын) берләштерәләр, артабан икеһен бергә тартып, был йәйәләр менән бер уҡ аталар. Әлеге ғәҙәт – бер ҡәбилә риза буласаҡ нәмәгә башҡаларының да риза буласағын, береһен ғазаплаған нәмәнең башҡаларға ла яфа килтерәсәген белдергән берҙәмлек һәм бөтөнлөк вәғәҙәһе.

Шуға күрә «Ике йәйә йыраҡлығы» ғибәрәһе матди һәм рухи яҡынлыҡты белдерә торған һәм бәндәсел аң сиктәренән сығып китә торған бөйөк бер хәҡиҡәт. Йәғни хәҙрәти Мөхәммәт Мостафа салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм был урында Раббыһына шул тиклем яҡыная ки, бөтә аралаш саралар алып ташлана һәм туранан-тура:

فَأَوْحٰىٓ إِلٰى عَبْدِهِ مَآ أَوْحٰى

«Аллаһ шул миҙгелдә ҡолона вәхиҙе белдерҙе» («ән-Нәжем», 10).

Был вәхиҙең асылы түбәндәгесә аңлатыла:

1. Намаҙ. Миғраждағы иң мөһим нәтижәләрҙең береһе – биш ваҡыт намаҙҙың фарыз ҡылыныуы. Хәҙрәти Пәйғәмбәр салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм Муса ғәләйһиссәләм кәңәштәре менән Йәнәбе-Хаҡҡа мөрәжәғәт итә һәм башта илле ваҡыт итеп фарыз ҡылынған намаҙ биш ваҡытҡа тикле кәметелә. Шул уҡ ваҡытта Йәнәбе-Хаҡ бер ғәмәлдең фазиләтен унлата арттырып, биш ваҡыт ҡылыусыға илле ваҡыт намаҙ әжерен бирәсәген белдерә. Һуңынан Йәнәбе-Хаҡ былай тип бойора:

«Кем бер хәйерле ғәмәл ҡылырға теләп тә, уны эшләй алмаһа, ул кешегә (әлеге яҡшы теләге сәбәпле) бер сауап яҙылыр, был ғәмәлде ҡылған осраҡта ун сауап яҙылыр. Кемдер бер яманлыҡ ҡылырға теләп, тик уны эшләмәһә, уға гонаһ яҙылмаç. Әгәр ул яманлыҡты ҡылһа, бер гонаһ яҙылыр!» (Мөслим, «Иман», 259).

Был хаҡтағы оҙон хәҙис шәрифтә аңлатылған кеүек, Аллаһ Тәғәлә башта илле ваҡыт тип ҡушылған намаҙҙы Рәсүл Әкрәм Әфәндебеҙҙең бер нисә мөрәжәғәте һөҙөмтәһендә биш ваҡытҡа ҡәҙәр кәметә. Был ғәмәлдең мәғәнәһе кешеләр өҫтөндәге илаһи ғибәҙәттәр талабы булараҡ, намаҙҙың илле ваҡыт ҡылыныуы хаҡлы булыуында, бары Йәнәбе-Хаҡтың рәхмәте һәм йомартлығы ғына был бурысты ун тапҡыр әҙәйтә. Ысындан да Йәнәбе-Хаҡтың:

وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ

«Мин ендәрҙе һәм кешеләрҙе бары Миңә ғибәҙәт ҡылһындар өсөн генә яралттым», – тип белдереүе («әҙ-Зәриәт», 56) кеше өсөн төп ғәмәлдең ғибәҙәт булғанлығына, бары илаһи мәрхәмәттең генә иң зәғиф затты ла иғтибарһыҙ ҡалдырмауына, шуға күрә генә был мәсьәләлә ташлама яһалғанына ишаралай. Шул уҡ ваҡытта, мәжбүри булмаһа ла, биш ваҡыттан күберәк уҡыу хупланғанлығын һәм бының шулай кәрәк тә икәнен белдерә.

Камил мөьминдәр фарыз ҡылынған биш ваҡытҡа өҫтәп, ҡушлуҡ, ишраҡ, әүүәбин намаҙҙары кеүек нәфел намаҙҙар ҙа уҡыйҙар, ул ғына ла түгел, төндәрен тәһәжжудте уҡырға торалар. Былар бөтәһе лә – Миғраж ваҡиғаһының тәбиғи нәтижәһе. Ләкин бындай ғибәҙәттәр кешеләрҙең физик хәленән килерлек һәм уларға ҡәнәғәтлек килтерерлек дәрәжәлә булһын өсөн, намаҙ бурысы илле тапҡырҙан башланып, һуңынан хәҙрәти Пәйғәмбәр ғәләйһис-саләтү үәс-сәләәмдең мөрәжәғәте менән биш ваҡытҡа ҡалдырыла.

2. Аллаһ Рәсүле салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмгә мөрәжәғәт итеп:

«Пәйғәмбәрҙәрҙән һис береһе Һинән әүәл, өммәттәрҙән һис береһе Һинең өммәтеңдән әүәл йәннәткә кермәйәсәк!» – тип ирештерә (Рази, XXVIII, 248).

3. «Баҡара» сүрәһенең һуңғы ике аяти кәримәһе вәхи ҡылына.

Мөслим тарафынан бер хәҙис шәрифтә түбәндәгесә риүәйәт ителә:

«Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмгә (Миғраждa) өс нәмә рәхмәт ҡылына – биш ваҡыт намаҙ, «Баҡара» сүрәһенең һәм өммәтенән ширккә бирелмәгәндәрҙең ҙур гонаһтары ғәфү ителгәнлеге тураһында хәбәр...» (Мөслим, «Иман», 279). Шул уҡ ваҡытта Миғраждағы вәхиҙең нескәлектәре һәм шарттары Аллаһҡа һәм Уның Пәйғәмбәренә генә билдәле.

Бында шуныһы кире ҡаҡҡыһыҙ: Аллаһ Рәсүле салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм Миғраждағы күренештәрҙе бер хыял-фантазия түгел, йөрәге һәм выжданы раҫлаған бер хәҡиҡәт булараҡ күрә. Йәғни:

مَا كَذَبَ الْفُؤَادُ مَا رَاَى. اَفَتُمَارُونَهُ عَلَى مَا يَرَى.

«(Мөхәммәт Мостафаның) **күҙҙәре менән күргәнде йөрәге ялғанламаны.** (Әй инҡар итеүселәр!) **Уның күргәндәре хаҡында хәҙер Уның үҙе менән бәхәсләшәсәкһегеҙме?»** («ән-Нәжем», 11-12).

Аллаһ Рәсүле Миғраж кисәһендә, Раббыһы менән күрешеп, хисапһыҙ күренештәр һәм ғибрәтле ваҡиғаларға шаһит булғандан һуң, һис бер ҡол ирешмәйәсәк шул үҙенсәлекле илаһи күктән кире ҡайтҡанда, Ябраил ғәләйһиссәләмде ҡалдырып киткән урында (Сидратүл-Мүнтәһа) тағын бер тапҡыр асыл килеш-килбәтендә күрә.

Аяти кәримәлә әйтелә:

وَلَقَدْ رَاٰهُ نَزْلَةً اُخْرَى. عِنْدَ سِدْرَةِ الْمُنْتَهَى.

«Тәхҡиҡ (Мөхәммәт Мостафа)**, уны** (Ябраилды) **Сидратүл-Мүнтәһала тағын бер тапҡыр күрҙе»** («ән-Нәжем», 13-14).

Аятта Аллаһ Рәсүле салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмдең урын яғынан Ябраил ғәләйһиссәләмдән тағы ла юғарыраҡ булғанлығына ишара ителә. Ысындан да, Ябраил ғәләйһиссәләм, Миғраж кисәһендә үҙе: «Бер бармаҡ осо ҡәҙәр яҡынайһам, һис шикһеҙ, яныр инем!» – тигән урында ҡала һәм Пәйғәмбәр Әфәндебеҙ тағы ла йыраҡҡараҡ китә. Әлеге хәҡиҡәт Аллаһ Рәсүленең, ҡайтҡанда, ҡабат Ябраилды осратыуы менән тағы ла асығыраҡ аңлашыла.

عِنْدَهَا جَنَّةُ الْمَأْوَى. اِذْ يَغْشَى السِّدْرَةَ مَا يَغْشَى.

«Унда Мәьүә йәннәте бар. Ул Сидрәне ҡаплағандар менән ҡапланған» («ән-Нәжем», 15-16).

Йыһан намыҫы ғәләйһи әкмәлүт-тәхиййәт Әфәндебеҙгә һорау бирелә:

«Йә Рәсүлүллаһ! Сидрәне ҡаплаған нәмә күрҙең?»

Ул яуабында әйтә:

«Алтын күбәләктәрҙең уны төрөп алғанын һәм һәр япрағында бер фәрештә ултырып, уларҙың Аллаһты тәсбих әйткәнен күрҙем» (Табәри, XXVII, 75; Мөслим, «Иман», 279).

Ибне Ғәббәс раҙыйаллаһу ғәнһүмәнең риүәйәтенә күрә:

«Аллаһ Тәғәлә Мусаны кәләм, Ибраһимды дуҫлыҡ һәм Мөхәммәт Мостафаны иһә беҙҙең тарафтан төшөнә алынмаҫтай, беҙгә билдәһеҙ бер сүрәттә Йәнәбе-Хаҡты күреү мөмкинлеге менән бүләкләй» (Табәри, XXVII, 64).

Күҙҙең Унан (һөйөклөһөнән) башҡа бер ергә ҡарауҙан тыйылыуы – әҙәптең иң юғары нөктәһе. Ысындан да:

مَا زَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَغَى. لَقَدْ رَاَى مِنْ اٰيَاتِ رَبِّهِ الْكُبْرَى.

«(Мөхәммәт Мостафаның) **күҙе унан айырылманы ла, сиктән дә ашманы. Тәхҡиҡ, Ул Раббының иң ҙур аяттарынан бер өлөшөн** (дә) **күрҙе»** («ән-Нәжем», 17-18).

Әле аяттарҙан да аңлашылғанса, хәҙрәти Пәйғәмбәр салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм бер мәхлүк тә, шул иҫәптән Ябраил ғәләйһиссәләм дә сикте уҙа алмаған юғарылыҡҡа – Сидратүл-Мүнтәһаның араһына үтә. Аятта кеше аҡылы өсөн «берләштерелгән ике йәйә араһы йәки тағы ла әҙерәк» ара рәүешендә белдерелгән, ҡолдар тарафынан төшөнөп ҡабул ителеүе мөмкин булмаған һәм йәшерелгән бер осрашыу һүрәтләнә.

Был осрашыуҙа Пәйғәмбәрҙәр солтаны һүҙҙәр менән аңлатыу сиктәренә һыймаҫлыҡ дәрәжәлә бөйөк һәм юғары хәҡиҡәттәр, йәғни Раббының Уға ғына хас бөйөклөк, Уның маликлығы һәм хөкөмдарлығы билдәләренән бары күҙ менән күреп кенә төшөнөп буласаҡ мөғжизә һәм билдәләрҙе күрә.

Был хаҡта фекер йөрөткәндә, мөфәссирҙәр: «Хәҙрәти Пәйғәмбәр салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм ҡәлб күҙе менән Аллаһты күрә», – тип бәйән ҡыла. (Табәри, XXVII, 63)

Ибне Ғәббәс раҙыйаллаһу ғәнһүҙең риүәйәтенә күрә, Рәсүл Әкрәм салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм:

«Мин бөйөк Раббымды күрҙем!» – тип белдергән (Әхмәт, I, 285; Хәйсәми, I, 78).

Башҡа бер риүәйәттә Пәйғәмбәр Әфәндебеҙ «Раббыңды күрҙеңме?» һорауына:

«Бер нур күрҙем!» – тип яуап биргән (Мөслим, «Иман», 292).

Иң дөрөҫөн Аллаһ белер…[226]

Хәҙрәти Пәйғәмбәр салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмдән Исра һәм Миғраж менән бәйле шаҡтай күп хәбәр тапшырыла. Уларҙың бер нисәһенә туҡталайыҡ.

Аллаһ Рәсүле салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм Миғражда бер төркөмдө осрата һәм уларҙың ирендәре дөйә ирене кеүек икәнлеген күрә. Быларҙы ҡарап торорға тейешле заттар уларҙың ирендәрен киҫеп ауыҙҙарына таш ҡуя.

«Әй Ябраил! Кемдәр был?» – тип һорай Пәйғәмбәребеҙ.

Ябраил ғәләйһиссәләм:

«Былар – хаҡһыҙ рәүештә йәтимдәрҙең малын ашаусылар!» – ти (Табәри, XV, 18-19).

Һуңынан Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм тағын бер төркөмгә осрай. Улар иһә баҡыр тырнаҡтар менән йөҙҙәрен һәм күкрәктәрен тырнай.

«Әй Ябраил! Кемдәр был?» – тип һорай Пәйғәмбәребеҙ.

Ябраил ғәләйһиссәләм:

«Былар – (ғәйбәт һөйләп) кешеләрҙең итен ашаусылар һәм уларҙың абруйы һәм намыҫы менән уйнаусылар», – тип яуап бирә (Әбү Дауыт, «Әҙәп», 35/4878).

Артабан хәҙрәти Пәйғәмбәр салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм Әфәндебеҙ зина ҡылыусыларҙы – һаҫыҡ үләкһә ашап тороусы бәхетһеҙҙәр рәүешендә; рибасыларҙы – ҡорһаҡтары шаҡтай ҡабарған һәм енләнгән бер хәләттә; зина ҡылып, балаларын үлтергән ҡатындарҙы бер өлөшө күкрәгенән, бер өлөшө баштүбән аҫып ҡуйылып, хәсрәткә дусар ителгән хәлдә күрә.[227]

Шул сәбәпле Йәшәйеш нуры Әфәндебеҙ:

«Әгәр мин белгән нәмәләрҙе һеҙ ҙә белһәгеҙ, һис шикһеҙ, бик әҙ көлөп, күп илар инегеҙ!» – тип әйткән (Бохари, «Тәфсир», 5/12).

226 Миғраж менән бәйле аяти кәримәләрҙе аңлатҡанда, Әлмалылы Хамди Языр Хужа әфәнденең *«Хаҡ дини Куран дили»* тигән тәфсиренән файҙаланылды.

227 Ҡарағыҙ: Тәбәри, XV, 18-19.

Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм Миғраждa кисергән хәлдәр менән бәйле тағын бер хәҙис шәрифендә былай ти:

«Миғраж кисәһендә йәннәт ҡапҡаһы өҫтөнә ошбу ғибәрә яҙылғанын күрҙем: «саҙаҡа өсөн унлата, бурысҡа биреп торған өсөн ун һигеҙ тапҡыр күберәк әжер яҙыласаҡ»

Мин:

«Әй Ябраил! Бурысҡа бирелгән нимә ник саҙаҡанан өҫтөнөрәк була?» – тип һораным.

«Сөнки теләнсе (күбеһенсә) үҙе менән аҡсаһы булған килеш саҙаҡа һорай. Бурысҡа һораусы иһә ихтыяжы сәбәпле үтенес менән мөрәжәғәт итә», – тип яуап бирҙе» (Ибне Мәжә, «Саҙаҡәт», 19).

Йәшәйеш нуры ғәләйһис-салатү үәс-сәләәм башҡа бер хәҙис шәрифендә былай тип һөйләй:

«(Миғраж ваҡытында) йәннәт ҡапҡаһынан эскә күҙ һалдым. Унда кереүселәр күпселек фәҡирҙәр ине. Байҙар иһә (хисап тотоу өсөн) тотҡарланған ине. Уларҙан йәһәннәмгә лайыҡтарын утҡа ташларға ҡушылған ине. Йәһәннәм ҡапҡаһында ла баҫып торҙом. Унда кереүселәрҙең күбеһе ҡатын-ҡыҙҙар ине» (Бохари, «Рикак», 51; Мөслим, «Зөһд», 93).

Пәйғәмбәр Әфәндебеҙ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм был хәҙис шәрифтәре менән ҡатын-ҡыҙҙарға, Аллаһ ғазабына дусар итерлек эш-ғәмәлдәрҙән үҙҙәрен һаҡлау тураһында айырым киҫәтеү яһай.

Миғраж уңайынан шул хәҡиҡәтте лә танырға кәрәк: кешеләр ул заманда бары үткәндәрҙә күргәндәрен һәм күҙәткәндәрен генә ҡабул иткән, ә пәйғәмбәрҙәр, Йәнәбе-Хаҡ теләгән үлсәмдә, үткән, хәҙерге һәм киләсәк заман мәғлүмәттәре менән тәьмин ителә. Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмдең мәхшәр хәлдәренән хәбәр итеүе һәм был хәбәрҙәрҙе «күрҙем, ишеттем» рәүешендә бәйән ҡылыуы – әлеге ысынбарлыҡтың бер сағылышы.

Мәҫәлән, Аллаһ Рәсүле салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм, үткән, хәҙерге һәм киләсәк заман үлсәмдәренә бәйһеҙ рәүештә, Миғраж кисәһендә киләсәккә ҡараған бер төркөм ғибрәтле ваҡиғалар күрә һәм уларҙы үткәндә булған кеүек итеп һөйләй. Быының менән бәйле бер миҫал иһә Ғашәрә әл-Мүбәшшәрәнән Ғабдуррахман ибне Ғауф хәҙрәте тураһында.

Хәҙис шәрифтә әйтелә:

«Ул төндә (Миғраж кисәһендә) Ғабдуррахман ибне Ғауфты күрҙем. Йәннәткә ултырған еренән шыуышып керә ине. Уға әйттем:

«Ник был ҡәҙәр ауыр итеп киләһең?»

Ул әйтте:

«Йә Рәсүлүллаһ! Малымдың хисабы арҡаһында сабыйҙарҙы ла ҡартайтырлыҡ ауыр ғазаптар кисерҙем. Хатта инде башҡа Һеҙҙе күрә алмаясаҡмын, тип уйланым...» (Мөхәммәд Парса, «Фазлүл-Хыйтаб», 403 б.)

Ғабдуррахман ибне Ғауф разыйаллаһу ғәнһү Мәҙинәгә һижрәт ҡыла һәм бай була. Бер ваҡыт әлеге ваҡиға уға ишетелә. Шундуҡ хәҙрәти Ғәйшә разыйаллаһу ғәнһә янына барып, хәҙрәти Пәйғәмбәрҙән быйндай хәҙис шәрифтең тапшырылғанмы-юҡмы икәнен һорай. Ғәйшә разыйаллаһу ғәнһә был хәҙистең әйтелгәнен белдергәс, һөйөнөсөнән күңеле ҡанатланып киткән Ғабдуррахман ибне Ғауф ул саҡта Дамасктан яңы килгән каруанын тулыһынса Аллаһ юлына бағышлай.

Ысындан да Миғражда Аллаһ Рәсүле салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм һанап бөткөһөҙ күп хәбәр һәм билдәләр күрә.

Мәҫәлән, бер хәҙис шәрифендә былай тиелә:

«(Ул төндө) күккә күтәрелдем. Шундай бер урынға сыҡтым ки, унда ҡәләмдәрҙең шығырҙауын ишетә инем» (Бохари, «Саләт», 1). Йәғни Аллаһ Рәсүле салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм шундай бер юғарылыҡҡа һәм урынға күтәрелә ки, унда ғаләмдең яҙмышын яҙа торған ҡәләмдәрҙең тауышын ишетә, кеше аңының аръяғындағы хәҡиҡәттәрҙе өйрәнә.

Юғарылағы хәҙис шәрифтәрҙән Аллаһ Рәсүле салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмдең Миғражда үткәнде, хәҙергене һәм киләсәкте бер үк миҙгелдә кисергәнлеге аныҡ аңлашыла.

Миғраждан бер нисә мөһим хосусиәт

1. Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм Әфәндебеҙ әлеге сәфәргә сығыр алдынан, башта «шәрхи-садр» ваҡиғаһы була. Был иһә рухи осош-күтәрелештең саф йөрәк менән генә мөмкин икәнен күрһәтә. Ул йөрәктә, илаһи нурҙан ҡала, һис нәмәгә урын юҡ. Йөрәк боҙоҡлоҡтан ҡотолғас, күңел илаһи серҙәр менән тултырыла башлай.

2. Исра ваҡиғаһы ҡолон ғәйре тәбиғи рәүештә йөрөткән Аллаһтың сикһеҙ ҡөҙрәт һәм хакимлығын күҙ алдына килтереп ҡуя.

3. Тағын бер хосусиәт иһә Миғраждың ғазаплы, ҡайғы-хәсрәтле Таиф сәфәренән һуң бүләк ителеүе һәм ҡыйынлыҡтарҙан һуң шатлыҡ-һөйөнөс көтөлөүе тураһында хәбәрсе булыуы.

4. Ҡөрьәни-Кәримдә беҙгә белдерелгән фарыздар Ябраил ғәләйһиссәләм аралашлығы менән тапшырыла. Намаҙ иһә Миғражда туранан-тура, шәхсән Йәнәбе-Хаҡ тарафынан әмер ителә. Был иһә намаҙҙың айырым бер сер йөрөткәнлегенә һәм уның ғибәҙәттәр араһында айырым бер әһәмиәткә эйә икәнлегенә дәлил булып тора.

Ысынлап та, намаҙ – диндең терәге. Уның менән ирешеләсәк камиллыҡҡа башҡа һис бер ғибәҙәт менән ирешеп булмаç. Ислам ғибәҙәттәре араһында намаҙҙың мәртәбәһе әхирәт ниғмәттәре араһында иң юғарыһын тәшкил иткән «руъйәтуллаһ», йәғни Йәнәбе-Хаҡты күреү урынына тиң. Сөнки намаҙ – мөьминдәрҙең миғражы ул. Донъяла ҡолдарҙың Хаҡ Тәғәләгә иң яҡын булған миҙгеле – ихлас ҡылған намаҙ ваҡыты. Намаҙ ул ҡолдоң әле был донъяла килеш Раббыһы менән күрешеүе булып тора. Шунлыҡтан Рәсүлуллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм Әфәндебеҙ: *«Намаҙ – күҙемдең нуры ул»,* – тип әйткән[228] һәм һуңғы һулышын алған сағында өммәтенә, «намаҙға иғтибарлы булыуҙарын»[229] васыят иткән.

5. Миғражда Йәшәйеш нуры салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм Әфәндебеҙгә күк ҡапҡаларының асылыуы Уның нәбилегенең бары Мәккә, ҡөрәйеш һәм сақиф ҡәбиләләре менән сикләнмәгәнлеген, Уның бөтә Йыһандың нәбийе һәм Ғаләмдәрҙең Әфәндеһе булғанлығын күрһәтә.

6. Миғраж аша бәндәсел камиллыҡтың иң ахыр нөктәһе күрһәтелә, йәғни кешенең рухи үçеш сиге асыҡлана.

---

228 Нәсаи, «Ишрәтүн-Ниса», 1.

229 Ҡарағыҙ: Әбү Дауыт, «Әдәб», 123-124.

* Рәсүлуллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм: *«Мосолмандар өсөн өс нәмә уртаҡ – үлән, һыу һәм ут»,* – тип белдергән. (Әбү Дауыт, Бүйуэ, 60/3477). Ләкин берәү һыуҙы һауытына алған икән, ул һыуға хужа булған тигән һүҙ, уны һорамайса ҡулланыу дөрөç түгел. Был осраҡта Аллаһ Рәсүле салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмдең ҡаплаулы һауыттағы һыуҙы эсеүен нисек аңлатырға? Ғалимдарыбыҙ был һорауға былай яуап биргән: яһилиәт осоронда ғәрәптәрҙең ғөрөф-ғәҙәтенә күрә, юлсылар өсөн бөтә хайуандарҙың һөтө мөбах тип ҡабул ителә. Көтөүселәренә был мәсьәләне иçкәртеп һәм яңы яллаңған көтөүсегә үҙе янына килеп сыҡҡан һис бер юлсыға һөт эсергә ҡамасауламауын шарт итеп ҡуялар. Һөткә ҡарата былай шарт ҡулланылғас, эсер һыуҙың юлсылар өсөн мөбах ҡылыныуы тағы ла ярашлыраҡ. Ғөрөф-ғәҙәттәргә күрә хөкөм сығарыу, исламда ҡабул ителгән бер ысул булып тора. (Сүһәйли, *«Раудул-Унуф»,* Бәйрут, 1978, II, 152). Тимәк, хәҙрәти Пәйғәмбәр Әфәндебеҙҙең Миғраждан ҡайтҡанда каруан янында һыу эсеүе – шул осор һәм төбәк күҙлегенән ғәҙәти бер күренеш. Икенсе яҡтан ҡарағанда, Аллаһ Рәсүле был ваҡиғаны Миғраж өсөн бер ғәләмәт һәм дәлил итергә теләгән. Ысындан да, һыу эсеү ваҡиғаһын мөшриктәр: «Ярай, бына был – яңылышмаçлыҡ бер ғәләмәт, барып ҡараясаҡбыҙ, әйткәндәре дөрөçмө?» – рәүешендә бер мөғәмәлә күрһәтә.

Башҡа бер хәҙис шәрифтә былай тип әйтелә: *«Өс синыф бар ки, Аллаһ Тәғәлә ҡиәмәт көнөндә улар менән һөйләшеп тормаç. Былар – янындағы һыуҙың артығын юлсыға бирмәүсе кеше, икенденән һуң малын һатмаç өсөн, ялған нәмә менән ант итеүсе кеше һәм хәлифкә ант итеп, хәлиф үҙенә (донъялыҡ мал) бирһә, һүҙендә тороусы, бирмәһә – һүҙендә тормаусы кеше».* (Әбү Дауыт, Бүйуэ, 60/3474).

7. Рәсүлуллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмдең Мәсжиди Харамдан Мәсжиди Аҡсаға килтерелеүе тарих дауамында бик күп пәйғәмбәр ебәрелгән әлеге ике дини үҙәк араһындағы ныҡ бәйләнеште тағы ла көслөрәк рәүештә раҫлай. Шулай уҡ был ваҡиға исламдың бөтә илаһи диндәрҙе ҡоласлап, Хаҡ Тәғәлә ҡаршындағы берҙән-бер дин булғанлығын белдерә. Рәсүлуллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмдең Мәсжиди Аҡсала бөтә пәйғәмбәрҙәргә имамлыҡ ҡылыуы ла быны башҡа бер раҫламаһы булып тора.

Миғраждың ҡайтауаздары

Йәшәйеш нуры, Ғаләмдәр һөйөнөсө Әфәндебеҙ Исра һәм Миғраж ваҡиғаһы тураһында ҡөрәйеш мөшриктәренә һөйләргә йыйынғанда:

«Әй Ябраил, ҡәүемем миңә ышанмаҫ, быны раҫламаҫ!» – ти.

Ябраил ғәләйһиссәләм:

«Әбү Бәкер Һине раҫлар. Ул тоғро, дөрөҫ кеше», – ти (Ибне Сәғд, I, 215).

Миғраж ваҡиғаһы тураһында тыңлағас, мөшриктәр шунда уҡ ялғанларға тотона. Тирә-яҡҡа ғәйбәт, имеш-мимештәр тарала. Быны бер форсат, тип уйлап, мөьминдәрҙе лә был хаҡта вәсвәсәләр менән имандан яҙҙырырға теләйҙәр. Хатта хәҙрәти Әбү Бәкер янына ла баралар. Ләкин ул хәҙрәти Пәйғәмбәр салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмгә ҡарата дастандарға яҙырлыҡ иман тоғролоғо менән, тулҡынланып:

«Ул нәмә һөйләһә, шул дөрөҫ! Сөнки Уның ялған һөйләүе мөмкин түгел! Мин Уның һәр ирештергән хәбәренә алдан уҡ ышанам...» – ти.

Мөшриктәр:

«Һин Уның һүҙҙәрен раҫлап, бер төндә Бәйтүл Маҡдискә барып килгәненә ышанаһыңмы?» – тиҙәр.

Хәҙрәти Әбү Бәкер разыйаллаһу ғәнһү:

«Эйе! Бында аптырарлыҡ нәмә бар? Валлаһи, Ул миңә төн йәки көндөң теләһә ҡайны ваҡытында Уға Аллаһтан хәбәр килгәнен һөйләй һәм мин йәнә Уның һүҙҙәрен раҫлайым», – ти.

Шунан һуң Әбү Бәкер разыйаллаһу ғәнһү ул саҡта Ҡәғбәлә булған Пәйғәмбәр Әфәндебеҙ янына юл тота. Булып узғандарҙы шәхсән Уның мөбәрәк ауыҙынан тыңлай һәм:

«Дөрөҫ әйттең, хаҡ һөйләнең, йә Рәсүлуллаһ!..» – ти.

Аллаһ Рәсүле салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм иһә Үҙенең һүҙҙәрен раҫлауына бик ҡәнәғәт ҡалып, донъяны яҡтыртҡан йылмайыу менән хәҙрәти Әбү Бәкергә:

«Йә Әбү Бәкер, һин ысын «сиддыҡ»!..» – тип әйтә (Ибне Һишам, II, 5).

Шул көндән бирле Әбү Бәкер разыйаллаһу ғәнһү «Сиддыҡ» ҡушаматы менән таныла.

Әсхәбе-кирам да Әбү Бәкер разыйаллаһу ғәнһү кеүек Аллаһ Рәсүле салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмдең һүҙҙәрен раҫлай.

Мөьминдәрҙе күндерә алмаған мөшриктәр был юлы Пәйғәмбәр Әфәндебеҙ ҡаршына сығып, үҙ аҡылдары еткәнсә, Уға имтихан уҙҙырырға була. Унан Бәйтүл-Маҡдис хаҡында һорайҙар. Йәнәбе-Хаҡ Бәйтүл-Маҡдисты Рәсүленең күҙ ҡаршына алып килә. Аллаһ Рәсүле ғәләйһис-саләтү үәс-сәләәм иһә яңғыраған һорауҙарға Бәйтүл-Маҡдисты ҡарай-ҡарай яуап бирә (Бохари, «Мәнакибүл-Әнсар», 41; «Тәфсир», 17/3; Мөслим, «Иман», 276).

Мөшриктәр юлдағы бер каруан һәм ул каруандың үҙенсәлектәре тураһында һорауҙар бирә:

«Әй Мөхәммәт! Һин беҙҙең өсөн Бәйтүл-Маҡдистан әһәмиәтлерәк булған каруаныбыҙ тураһында хәбәр бир!» – ти улар.

Аллаһ Рәсүле салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм:

«Ул үҙәнлектә фәлән-фәлән улдарының сәфәр сыҡҡан төркөмөнә осраным. Уларҙы бер хайуандың серле тауышы ҡурҡытҡан, бер дөйәләре ҡасҡан ине. Мин уларға ҡасҡан дөйәләренең урынын күрһәттем!» – тип һөйләй.

Артабан түбәндәгесә дауам итә:

«Дажнан тигән урынға еткәс, фәлән-фәлән улдарының каруанын осраттым. Кешеләр йоҡлай ине. Һыулы һауыттары бар ине. Уның өҫтөн ҡаплап ҡуйғандар ине. Япманы асып, эсендәге һыуҙы эстем. Аннары өҫтөн йәнә элеккесә ҡаплап ҡуйҙым. Уларҙың каруаны хәҙер Бәйзанан Тәнғим юлы менән төшөп баралар. Төркөмдөң алдында – һоро ата дөйә, был дөйә өҫтөндә береһе аҡ, береһе ала ике ҡапсыҡ бар!»

Ишеткән яуаптарҙан аптырап ҡалған мөшриктәр:

«Ләт менән Ғуззәгә ант булһын, бына был аныҡ бер билдә», – тиешә. «Бәлки, ахырҙан һөйләгәне ысынбарлыҡҡа тура килмәҫ», – тигән уй менән, ашыға-ашыға, Тәнғим юлына таба йүнәләләр. Каруанды көтә башлайҙар. Каруан күренеүгә:

«Валлаһи, ана каруан килә! Һоро дөйәне лә иң алға сығарғандар!?» – тиешәләр.

Иң алда осраған дөйә үҙҙәренә тасуирлап бирелгәнсә була. Төркөмдән һыу һауыты тураһында һорайҙар. Улар иһә һауытты тултырып ҡалдырғандарын,

өҫтөн ҡаплап ҡуйғанлыҡтарын, тик һуңынан япмаһын асҡан ваҡытта, эсендә һыу таба алмағанлыҡтарын һөйләп бирә.

Аллаһ Рәсүленең һыу эсеүе ваҡиғаһы Миғраждың бер үк ваҡытта бәдәни һәм рухи яҡтан ысынға ашҡанын раҫлаған дәлилдәрҙең береһе булып тора.

Ҡөрәйеш мөшриктәре башҡа каруандарға ла һорауҙарын бирә.

«Дөрөҫ! Ул һөйләгән үҙәнлектә ниндәйҙер тауыштан өркөп киттек һәм бер дөйәбеҙ ҡасты. Бер зат беҙҙе дөйәбеҙгә таба саҡыра ине. Дөйәне шул кеше саҡырған ерҙә таптыҡ та әләктереп алдыҡ!» – тип һөйләйҙәр.

Хатта ҡайһы берҙәре был тауыштың эйәһен дә таныған була һәм: «Был – Мөхәммәттең тауышы бит», – тиҙәр.

Ҡөрәйеш мөшриктәре каруандарындағы дөйәләрҙең һәм көтөүселәрҙең һанына ҡәҙәр һәр нәмә тураһында һорап сыға. Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм дә барыһының да дөрөҫ яуабын бирә. Сөнки каруан да ул миҙгелдә нәҡ Мәсжиди Аҡса кеүек Рәсүлүллаһтың күҙ алдына килтерелә. Ләкин йөрәктәре бикле булған мөшриктәр, Миғражға ышанырға теләмәйенсә, үжәтлек-кирелек күрһәтеп: «Был ап-асыҡ бер сихыр!» – тиҙәр (Ибне Һишам, II, 10; Ибне Сәййид, I, 243; Хәйсәми, I, 75; Бәйхәки, «Дәлаил», II, 356).

Аллаһ Тәғәлә:

أَفَعَيِينَا بِالْخَلْقِ الْأَوَّلِ بَلْ هُمْ فِي لَبْسٍ مِّنْ خَلْقٍ جَدِيدٍ

«Беҙ тәүге тапкыр яралтканда мәшәкәт кисерҙекме? Юҡ, улар яңы яралтыу мәсьәләһендә шөбһәләнәләр», – тип белдерә («Каф», 15). Һәр нимәне юҡтан бар итеүсе Аллаһтың Үҙ ҡолон Миғражға осороуынан да еңелерәк ни булыр? Быны ҡабул итмәү – сәләмәт аҡылдан мәхрүмлектең бер билдәһе.

Меҫкен, ахмаҡ һәм бәдбәхет мөшриктәр Миғраж ваҡиғаһына ышанмай ғына түгел, йәнә Аллаһтың Рәсүленән көләләр ҙә әле. Инде Ғаләмдәр Әфәндеһенең улар араһында булыу ниғмәтен, ҡылған яман ғәмәлдәре арҡаһында, тулыһынса ҡулдан ысҡындыралар. Хәҙер инде был олуғ ниғмәтте уның ҡәҙерен белмәгән мәккәлеләрҙән кире алыр ваҡыт етә. Сөнки улар, үҙҙәре хөрмәтенә яралтылған бер Пәйғәмбәргә ҡарата аҡылға һыймаҫлыҡ хаҡһыҙ һәм рәхмәтһеҙ мөнәсәбәттә булалар, әҙәп сиктәрен бик боҙалар.

Ысынлыҡта бер генә эш ҡала: «Аллаһтың Йәшәйеш нурын улар араһынан тартып алыуы һәм Уның ҡәҙер-хөрмәтен таныясаҡ башҡа бер йәмғиәткә рәхмәт менән ебәреүе!..»

Асылда Йәнәбе-Хаҡ, Таиф сәфәренән күп тә үтмәй, Ҡөрьәнгә һәм Рәсүлгә ант итәсәк алдынғы йәмғиәттең тәүге хәбәрселәрен бер төркөм хәлендә Һөйөклө Хәбибенә ебәрә…

ПӘЙҒӘМБӘРЛЕКТЕҢ УН ИКЕНСЕ ҺӘМ УН ӨСӨНСӨ ЙЫЛДАРЫ

Беренсе Акаба анты

Алты кеше менән Мәккәгә килеп, Акабала иман нуры менән хөрмәтләнгән мәҙинәлеләр икенсе йылды ун ике кеше килә. Улар йәнә Акабала осраша. Аллаһ Рәсүле салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм яңы килеүселәрҙе лә тәүхид диненә өндәй. Дуҫтарынан исламдың күркәмлеге һәм бөйөклөгө хаҡында ишетеп, Пәйғәмбәр Әфәндебеҙҙең хәмед-сәнәһен тыңлаған башҡа алты кеше лә иман килтерә.

Акаба осрашыуынан айырмалы булараҡ, был юлы күрешеүҙә Йәшәйеш нурына ант әйтәләр. Мәҙинәлеләр, Аллаһ Рәсүле салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмдең ҡулын тотоп, тәүге анттарын белдереп, һүҙ бирә. Был ант сәбәпле, икенсе Акаба осрашыуын «Беренсе Акаба анты» тип атайҙар.

Был антта мәҙинәлеләр Аллаһ Рәсүле ҡаршыһында шундай бурыстар ала:

1. Аллаһҡа һис бер рәүештә ширк ҡатмау;
2. Урлашмау;
3. Зинанан (фәхештән) йыраҡ тороу;
4. Ҡыҙ балаларын терелəй күммәү;
5. Һис кемгә яла яҡмау;
6. Аллаһҡа һәм Пәйғәмбәренә итәғәт ҡылыуҙан туҡтамау (Бохари, «Мәнакибүл-Әнсар», 43).

Мәҙинәлеләрҙең әлеге тәүге үҙ йөкләмәһе ислам тарихы өсөн боролош нөктәһе була. Хижазда һәм бөтә Ғәрәбстанда хөкөм һөргән ширк, золом һәм яман ғәҙәттәрҙең бөтөрөлөүе йүнәлешендә шул рәүешле ант бирелә.

Мусғаб ибне Ғүмәйрҙең мөғәллим итеп билдәләнеүе һәм Мәҙинәнең Ҡөрьән менән яулап алыныуы (пәйғәмбәрлектең 12 нсе йылы)

Мәҙинәнең яңы мосолмандары, исламды өйрәнеү өсөн, Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмдән, хат яҙып, үҙҙәренә Ҡөрьәни-Кәрим уҡыясаҡ, исламды аңлатасаҡ һәм намаҙ ҡылдырасаҡ бер мөғәллим ебәреүен үтенәләр.

Пәйғәмбәр Әфәндебеҙ ғәләйһис-саләтү үәс-сәләәм уларға Мусғаб раҙыйаллаһу ғәнһүне юллай.[230]

Рәсүл Әкрәм Әфәндебеҙ Мусғаб раҙыйаллаһу ғәнһү менән бергә тәүге иман килтереүселәрҙән береһе булған Ғабдуллаһ ибне Өмми Мәҡтумды Мәҙинәгә Ҡөрьән өйрәтеү өсөн ебәрә.[231]

Мусғаб ибне Ғүмәйр раҙыйаллаһу ғәнһү бик йәшләй һидәйәткә килә, ғаиләһенең уға ауыр ғазаптар килтереүенә, хатта мираҫтан мәхрүм ҡалдырыуына ҡарамаҫтан, диненән баш тартмай. Сөнки ул тышҡы яҡтан фәҡир һәм меҫкен ҡалһа ла, иманға мөхәббәт һәм тоғролоҡ менән тулы бай күңелгә эйә була. Исламды таратыу мәсьәләһендә ысын-ысынлап мәңге күтәренке рух менән һуғарылған сәхәбә.[232]

Ысындан да, Мусғаб раҙыйаллаһу ғәнһү Мәҙинәгә килеүгә, унда ислам шаҡтай үҫешкә китә. Пәйғәмбәр Әфәндебеҙ тәблиғ вазифаһын йөкләгән әлеге йәш сәхәбә кешеләргә Аллаһ динен аңлатыу өсөн көн-төн эшләй башлай. Мусғаб раҙыйаллаһу ғәнһүҙең тырышлығы бәрәбәренә һидәйәткә ирешкән тәүге бәхетлеләрҙән Әсғад ибне Зүрарә раҙыйаллаһу ғәнһү уны өйөндә ҡунаҡ итә һәм барса эштәрендә уға булышлыҡ күрһәтә. Бер көндө ул Мусғабты үҙ янына саҡырып, Зафәр улдары баҡсаһындағы ҡойо ситенә ултыра. Ғабдүләшһәл улдары ырыуының алдынғыларынан Сәғд ибне Муғаҙ, был хаҡта ишеткәс, Үсәйд ибне Худайрға:

«Һин – эшен яҡшы белгән һәм һис кемдең ярҙамына мохтаж булмаған бер бәндә. Зәғифтәребеҙҙең ышанған нәмәләрен емереү өсөн мәхәлләбеҙгә килгән был әҙәмдәрҙең янына бар ҙа уларҙы киҫәтеп ҡуй, башҡа бер ҡасан да мәхәлләбеҙгә килмәһендәр! Әсғад туғаным булмаһа, быны үҙем эшләр инем», – ти.

Үсәйд һөңгөһөн эләктереп тегеләр янына китә һәм бик асыулы ҡиәфәттә:

---

230 Ибне Сәғд, I, 220.

231 Бохари, «Мәнакибүл-Әнсар», 46.

232 Хәҙрәти Ғәли раҙыйаллаһу ғәнһү һөйләй:
«Беҙ Пәйғәмбәр салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм менән бергә мәсеттә ултыра инек. Мусғаб килеп инде. Өҫтөндә мех киҫәктәре менән ямалған еләндән башҡа бер нәмә лә юҡ ине. Аллаһ Рәсүле уны күргәс, Мәккәләге ниғмәттәр эсендә йәшәгән хәле менән хәҙерге әхүәлен уйлап, илап ебәрҙе. Һуңынан былай тине: *«Берегеҙ иртән бер, өйләнән һуң башҡа матур кейем кейгән, алдына бер табаҡты ҡуйып, икенсеһен алып ташлаған, өйҙәрегеҙҙе Ҡәғбәнеке кеүек япма-йәймәләр менән төргән ваҡытта хәлегеҙ нindәй булыр!»*
«Йә Аллаһтың Рәсүле, әлбиттә, ул көн бөгөнгөнән яҡшыраҡ булыр, сөнки ул ваҡытта тормош ҡыйынлыҡтары тураһында уйламайынса, үҙебеҙҙе тулыһынса ғибәҙәткә бирербеҙ», – тине.
Рәсүлуллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм әйтте: *«Киреһенсә, бөгөн һеҙ ул саҡтағынан хәйерлерәк хәлдә»*. (Тирмизи, «Ҡиәмәт», 35/2476).

«Һеҙ бында ни өсөн килдегеҙ? Әлеге яныңдағы сит кешене зәғифтәребеҙҙең динен боҙорға тип алып килдеңме? Башҡа бер ҡасан да бындай эшкә алынма! Әгәр йәнегеҙ ҡәҙерле икән, хәҙер үк китегеҙ бынан!» – тип ҡысҡыра.

Зирәклек эйәһе булған һәм киләсәкте күҙаллай алған Мусғаб раҙыйаллаһу ғәнһү уға:

«Бер аҙ ултырып мин һөйләгәндәрҙе тыңлап ҡарамайһыңмы? Һин – аҡыллы кеше, һүҙҙәремде оҡшатһаң, ҡабул итерһең, оҡшамаһа, ҡабул итмәҫһең», – ти.

Үсәйд:

«Урынлы һүҙ әйттең!» – тигәс, һөңгөһөн ергә ҡаҙап, улар янына ултыра. Мусғаб ислам тураһында һөйләп, Ҡөрьәни-Кәрим уҡый.

Ҡөрьәни-Кәримде тыңлаған ваҡытта, әле һөйләшә башлағансы уҡ, Үсәйдтең йөҙөндә ислам нуры ялтырай һәм уның йөрәге исламға ҡарата йомшай. Ҡөрьәни-Кәрим хаҡында ул: «Был ниндәй күркәм, ниндәй бөйөк һүҙҙәр![233] Һеҙ был дингә керергә теләгән саҡта ни эшләйһегеҙ һуң?» – тип ҡыҙыҡһыныу белдерә.

Үсәйд раҙыйаллаһу ғәнһү, аяҡҡа баҫып, хәҙрәти Мусғаб һәм Әсғад раҙыйаллаһу ғәнһүмә өйрәткәнсә ғөсөл ҡойона, кейемдәрен таҙарта һәм шәһәҙәт кәлимәһен әйтә. Һуңынан ике рәкәғәт намаҙ ҡыла һәм: «Артымда шундай бер кеше ҡалдырған инем, ул һеҙгә эйәрһә, уның ҡәүеменән һис кем уға ҡаршы сыҡмаҫ. Сәғд ибне Муғаҙ исемле ул кешене мин хәҙер һеҙгә ебәрәйем әле!» – ти.

233 Үсәйд раҙыйаллаһу ғәнһү Кәләмуллаһтың матурлығын тәүге миҙгелдә үк төшөнөөп ала һәм Аллаһ китабын ғүмер буйы олуғ мөхәббәт һәм тулҡынланыу менән уҡыуын туҡтатмай. Мәҫәлән, ул үҙе былай тип иҫкә ала: «Бер төндә «Баҡара» сүрәһен уҡый инем. Атым иһә яҡында бәйләп ҡуйылған ине. Бер ваҡыт ат, арт аяҡтарына баҫып, борсола башланы. Уҡыуҙы туҡтаттым, ат тынысланды. Йәнә уҡый башланым, ат тағын юғары ырғыны. Хатта улым Яхьяны, ат тапамаһын тип борсолоп, үҙ яныма алып килдем. Шул саҡта күккә ҡараһам, өҫтөмдә шәмдәлләргә оҡшаған бер нимәләр күрҙем. Һуңынан улар күккә таба күтәрелеп, күҙҙән юғалды. Булған хәлде иртән Рәсүлуллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмгә һөйләгәндә, Ул миңә: *«Уҡы, әй Үсәйд, уҡы!»* – тип бойорҙо... Һәм һуңынан: *«Әй Үсәйд! Күргәндәреңдең ни булғанын беләһеңме?»* – тип һораны. «Юҡ», – тинем. Аллаһ Рәсүле салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм: *«Улар – һинең Ҡөрьән уҡыуыңды тыңларға килгән фәрештәләр. Әгәр һин уҡыуыңды дауам иткән булһаң, иртәнгә ҡәҙәр һине тыңларҙар ине. Ул фәрештәләр кешеләрҙән йәшеренмәйәсәк, кешеләр иһә уларҙы күрә аласаҡ ине»*, – тине» (Бохари, «Фәдаилүл-Ҡөрьән», 15).

Ғәйшә раҙыйаллаһу ғәнһә бәйән ҡыла: «Үсәйд ибне Худайр раҙыйаллаһу ғәнһү иң фазиләтле сәхәбәләрҙән ине. Һәр ваҡыт былай тип әйтә ине: «Әгәр ошо өс хәлдең береһенә һәр даим иғтибар биргән булһа инем, һис шикһеҙ, йәннәткә керәсәк кешеләрҙән һаналыр инем: Ҡөрьәни-Кәрим уҡыған ваҡытымда йәки уҡыла торған Ҡөрьәнде тыңлаған ваҡытымда, Пәйғәмбәребеҙҙең хөтбәләрен тыңлаған ваҡытымда һәм бер йыназа күргән сағымда. Эйе, бер йыназа күрһәм, унда ҡылынасаҡ ғәмәлдәр үҙемә лә эшләнә тип, ул мәйет киткән ергә үҙемдең барғанымды күҙ алдына килтерәм» (Хәким, III, 326/5260).

Сәғд, асыуҙан ҡыҙған бер хәлдә, былар янына килә. Ләкин ахырҙа ул да, хәҙрәти Үсәйд кеүек Мусғаб раҙыйаллаһу ғәнһүне тыңлап, мосолманлыҡ ҡабул итә. Һуңынан ҡәбиләһе янына ҡайтып:

«Әй Ғабдүләшһәл улдары! Мине ниндәй кеше тип беләһегеҙ?» – тип һорай. Тегеләре:

«Һин – беҙҙең юлбашсыбыҙ, аҡыл яғынан иң өҫтөн булғаныбыҙ, рәйесебеҙ», – ти.

Шунан һуң Сәғд раҙыйаллаһу ғәнһү:

«Һеҙ Аллаһҡа һәм Уның Рәсүленә иман килтермәйенсә, ир-аттарығыҙ һәм ҡатын-ҡыҙҙарығыҙ менән һөйләшеү миңә харам булһын», – тип белдерә.

Ул көн кискә был ҡәбиләлә мосолман булмаған кеше ҡалмай (Ибне Һишам, II, 43-46; Ибне Сәғд, III, 604-605; Ибне Әҫир, *«Үсдүл-Ғабә»,* I, 112-113).

Хәҙрәти Мусғаб раҙыйаллаһу ғәнһү Сәлимә улдары ырыуының хөрмәтле, бай кешеләренән Ғамр ибне Жәмухты ла исламға саҡыра. Уға «Йусуф» сүрәһенең тәүге һигеҙ аятын уҡый. Ғамр уйлау өсөн бер аҙ ваҡыт һорай, фәкәт бер төрлө лә ҡарарға килә алмай. Ғамрҙың әүәлерәк мосолманлыҡҡа килгән улы Муғаҙ шунан һуң, ҡәбиләләге мосолман йәштәр менән килешеп, бер төндә атаһы табына торған ботто улар йәшертен рәүештә яҡындағы бысраҡ һыу сокорона ташлай. Иртән был хәлде күргән Ғамр, ҡото осоп, ботто соҡорҙан алдырта ла, таҙартып, хушбуйҙар һибеп, кире урынына урынлаштыра.

Шул уҡ ваҡиға бер нисә көн ҡабатланғас, бот үҙ-үҙен һаҡлаһын өсөн, уның муйынына ҡылыс аҫып ҡуя. Иртәгәһе көндө ботон йәнә соҡорҙа күргәс, үҙе ғибәҙәт ҡылған йәнһеҙ нәмәнең һис нимәгә ярамағанлығын, хатта үҙ-үҙен дә һаҡлай алмағанын аңлай һәм ширк ҡараңғылығынан исламдың нурлы иртәһендә уяна. Пәйғәмбәр ғәләйһис-сәләтү үәс-сәләәм аралашлығы менән үҙен йөрәгендәге аҙашыуҙан ҡотҡарған Аллаһҡа шөкөр ҡыла. Һуңынан ҡәүемен дә ислам ҡабул итергә өндәй.[234]

Исламдың Мәҙинәлә ошо матур рәүештә ҡабул ителеүе тураһында хәбәр алған Аллаһ Рәсүле саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм һәм мәккәле мосолмандар бик шатлана. Хатта был йылды «Һөйөнөс йылы» тип атай башлайҙар, сөнки Мәҙинә инде исламдың бишеге булыр хәлгә килә башлай.

Пәйғәмбәр ғәләйһис-сәләтү үәс-сәләәм Әфәндебеҙ былай тип әйтә:

«Илдәр ҡылыс менән яуланды, ләкин Мәҙинә Ҡөрьән менән яуланған ине» (Бәззар, *«Мүснәд»,* № 1180; Рудани, № 3774).

234 Ибне Һишам, II, 61-63; Зәһәби, «Сийәр», I, 182.

Икенсе Акаба анты (пәйғәмбәрлектең 13-сө йылы)

Икенсе Акаба осрашыуынан бер йыл уҙғас, мәҙинәлеләр йәнә хаж фасылында Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм менән күрешә. Был юлы етмеш биш кеше була, шуларҙың икеһе – ҡатын-ҡыҙ. Йәнә Аллаһ Рәсүленә ант әйтелә. Был ваҡиғаны «Икенсе Акаба анты» тип атайҙар.

Төркөмдө етәкләгән Мусғаб разыйаллаһу ғәнһү үҙ өйөнә ҡайтҡансы, башта Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм янына йүнәлә. Уға ансарҙарҙың исламды тиҙ ҡабул итеүҙәре тураһында хәбәр еткерә. Ғаләмдәрҙең Әфәндеһе салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм Мусғаб алып ҡайтҡан хәбәргә бик шатлана.

Хәҙрәти Мусғабтың әүәл Аллаһ Рәсүле салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм янына кереүе мөшрик инәһенә ишетелә һәм уның бик асыуын сығара.

Мусғаб иһә:

«Мин Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмдән әүәл һис кем янына бармам. Ул булғанда, һис кемгә өҫтөнлөк бирә алмайым», – ти.

Әфәндебеҙҙән рөхсәт һорағас, инәһе янына ҡайта һәм уны исламға саҡыра (Ибне Сәғд, III, 119).

Сәхәбәләрҙең Рәсүлүллаһҡа ҡарата мөхәббәте ана шундай көслө була.

Жәбир разыйаллаһу ғәнһү тапшыра:

«Хәҙрәти Пәйғәмбәр салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм Әфәндебеҙ үҙен һәм мосолмандарҙы яҡлаясаҡ бер ҡәбилә эҙләгән, тик һис кем Уны ҡосағын йәйеп ҡаршы алмаған көндәрҙә, Аллаһ Тәғәлә беҙҙе Ясрибтан (Мәҙинәнән) Уның янына ебәрҙе һәм беҙ иман килтерҙек, уны химаябыҙға алдыҡ. Беҙҙән беребеҙ барып Аллаһ Рәсүленә иман килтерҙе, Әфәндебеҙ иһә уға Ҡөрьән уҡый ине. Өйөнә ҡайтҡан ваҡытта, бөтә ғаиләһе был кешегә эйәреп, мосолман була ине. Әнсарҙарҙың ғаиләләрендә ислам тураһында аңлатылмаған бер өй ҙә ҡалманы. Һуңынан бергә йыйылдыҡ та кәңәшләштек:

«Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмде Мәккә тауҙарында тағын күпме ваҡыт ғазап һәм яфа эсендә ҡалдырасаҡбыҙ?!» – тиештек. Шунан һуң хаж фасылында ант биреү өсөн, Уның янына киттек» (Әхмәт, III, 322; Хәким, II, 681-682).

Әлеге бәхетле бәндәләр тәшриҡ көндәрендә Пәйғәмбәр Әфәндебеҙ менән Акабала осрашырға килешә. Аллаһ Рәсүле салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм мәҙинәлеләргә:

«Йоҡлағанды уятмағыҙ, осрашыу урынына ваҡытында килмәүсене лә көтмәгеҙ!» – тип бойора.

Төндөң өстән бере уҙыуға, Ғаләмдәр ғорурлығы Әфәндебеҙ менән килештергәнсә, Акаба тигән урынға барып Уны көтә башлайҙар. Ниһәйәт,

ағаһы Ғәббәс менән Рәсүлүллаһ Әфәндебеҙ ҙә килә. Ғәббәс, әле мосолманлыҡ ҡабул итмәһә лә, Әбү Талибтан һуң туғанын үз химаяһына алған була. Мәҙинәлеләрҙең Аллаһ Рәсүлен үҙ ҡалаларына саҡырыуынан һуң, Пәйғәмбәребеҙҙең ағаһы Ғәббәс уларға былай ти:

«Әй мәҙинәлеләр! Беҙ Уны дошмандарҙан һаҡланыҡ. Бынан һуң да һаҡлаясаҡбыҙ. Уның арабыҙҙағы урыны юғары. Ләкин мөхәббәт һәм хөрмәтегеҙ сәбәпле, тағы ла нығыраҡ именлектә булһын өсөн, һеҙ Уны Мәҙинәгә саҡыраһығыҙ. Ул да шундай теләктә. Фәҡәт Уны дошмандарҙан һаҡлай алһағыҙ ғына, һеҙҙең төбәккә ебәрербеҙ. Мин һеҙҙән Уны ярҙамһыҙ ҡалдырмаясағығыҙ, алдамаясағығыҙ тураһында ҡәтғи вәғәҙәгеҙҙе алырға теләйем. Сөнки күршеләребеҙҙән йәһүдиҙәр – туғанымдың дошманы, Уларҙың тоҙаҡ ҡормаясағына ышанып бөтмәйем. Ғәрәп ҡәбиләләренең дә дошманлығына ҡаршы күкрәк кереп һуғышырлыҡ көскә эйә булһағыҙ ғына, был эшкә алынығыҙ. Арағыҙҙа яҡшылап һөйләшегеҙ, һуңынан был мәсьәләлә бәхәс ҡубырлыҡ булмаһын! Әгәр янығыҙға барғандан һуң, ҡурҡып, Уға ярҙам итә алмаһағыҙ, Уны көндәштәре ҡулына ҡалдырасаҡһығыҙ, үҙегеҙгә ышанысығыҙ юҡ икән, хәҙер үк был саҡырыуҙан баш тартығыҙ! Арағыҙҙан һөйләргә теләүсе булһа, рәхим итеп һөйләһен, тик сығышын оҙаҡҡа һуҙмаһын. Сөнки һәр тарафта мөшриктәрҙең күҙәтеүселәре һәм шпиондары бар! Бынан таралғас та, был мәсьәләне йәшереп һаҡлағыҙ!»

Әсғад ибне Зүрарә разыйаллаһу ғәнһү, баҫып, Пәйғәмбәр Әфәндебеҙҙең ағаһы Ғәббәс телгә алған шик-борсоуҙарға яуап рәүешендә сығыш яһай:

«Йә Рәсүлүллаһ! Һин беҙҙе борон-борондан ышанған динебеҙҙе ташларға һәм үҙ динеңә эйәрергә өндәнең. Был бик ҡыйын һәм ауыр нәмә булһа ла, беҙ Һинең тәҡдимеңде ҡабул иттек. Һин беҙҙе бөтә яҡын һәм йыраҡ мөшрик туғандарыбыҙ һәм күршеләребеҙ менән элемтәләребеҙҙе өҙөргә өндәнең! Был бик ҡыйын һәм ауыр нәмә булһа ла, беҙ Һинең тәҡдимеңде йәнә ҡабул иттек. Беҙ ҡәүеме генә түгел, хатта ағалары ла үлтерергә теләгән бер заттың химаяһын йөкләмә итеп алыуыбыҙ тураһында аңлайбыҙ. Шуға ҡарамаҫтан беҙ Һинең был мәсьәләләге тәҡдимеңде лә ҡабул иттек. Йә Аллаһ Рәсүле! Беҙ үҙебеҙҙе, улдарыбыҙҙы һәм ҡатындарыбыҙҙы һаҡлаған кеүек, Һине лә һаҡлаясаҡбыҙ. Әгәр беҙ был антыбыҙҙы боҙһаҡ, Аллаһтың антын боҙған бәдбәхет заттар булайыҡ! Йә Рәсүлүллаһ! Был – Һиңә ҡарата тоғро антыбыҙ! Ярҙамына һыйынасаҡ зат бары Аллаһ Тәғәлә генә!»

Хәҙрәти Әсғадтан һуң Ғабдуллаһ ибне Рәүаһа разыйаллаһу ғәнһү һикереп тора ла Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмгә: «Йә Рәсүлүллаһ! Раббың һәм Үҙең өсөн беҙгә теләгән шартыңды ҡуя алаһың», – тип мөрәжәғәт итә.

Тура юл күрһәтеүсе Хәбиб ғәләйһи әкмәлү әт-тәхәйә Әфәндебеҙ былай тип әйтә:

«Раббым өсөн шартым – Уға ғибәҙәт ҡылыуығыҙ һәм һис нәмәне Уға ширк ҡатмауығыҙ. Үҙем өсөн шартым иһә йәндәрегеҙҙе һәм малдарығыҙҙы нисек һаҡлаһағыҙ, мине лә шулай һаҡлауығыҙ».

Мәҙинәнән килгән мөбәрәк сәхәбәләр төркөмө: «Былай эшләһәк, беҙгә ниндәй әжере буласаҡ?» – тип һорай.

Хәҙрәти Пәйғәмбәр салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм яуабында: *«Йәннәт бар!»* – тигәс, ундағылар: «Ниндәй керемле алыш-биреш был! Бынан тайпылмаҫбыҙ, ситкә китеүҙе теләмәҫбеҙ ҙә!» – тиҙәр (Ибне Кәҫир, «Тәфсир», II, 406).

Ғабдуллаһ ибне Рәүаһа раҙыйаллаһу ғәнһү бындай керемле сауҙаһын Мутә һуғышында тамамлай. Йәшәйеш нурынан шәһит буласағы тураһында һөйөнөслө хәбәр алғас, һуғышта башын һаласағын белә тороп, яуға бик көслө теләк менән керә, малын ислам ҡаҙнаһына, йәнен Йәнәбе-Хаҡҡа тәҡдим итеп, иң юғары йәннәткә юл тота. Башҡа сәхәбәләр ҙә, Аллаһ юлында көрәштәрен һәм тырышлыҡтарын төрлө ерҙәрҙә дауам итеп, анттарына тоғро ҡалалар, рухи сауҙаларын бәрәкәтле ҡылалар.

Мәҙинәле мосолмандарҙың биргән анттарына бәйле рәүештә түбәндәге аяти кәримә иңдерелә:

اِنَّ اللّٰهَ اشْتَرٰى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اَنْفُسَهُمْ وَاَمْوَالَهُمْ بِاَنَّ لَهُمُ الْجَنَّةَ يُقَاتِلُونَ فِى سَبِيلِ اللّٰهِ فَيَقْتُلُونَ وَيُقْتَلُونَ وَعْدًا عَلَيْهِ حَقًّا فِى التَّوْرٰيةِ وَالْاِنْجِيلِ وَالْقُرْاٰنِ وَمَنْ اَوْفٰى بِعَهْدِهِ مِنَ اللّٰهِ فَاسْتَبْشِرُوا بِبَيْعِكُمُ الَّذِى بَايَعْتُمْ بِهِ وَذٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ

«Аллаһ мөьминдәрҙән малдарын һәм йәндәрен уларға (биреләсәк) **йәннәт бәрәбәренә һатып алған. Улар Аллаһ юлында һуғышыр, үлтерерҙәр һәм үлтерелерҙәр.** (Был) **– Тәүратта, Инжилдә һәм Ҡөрьәндә Аллаһ исеменә хаҡ вәғәҙә. Аллаһтан да һүҙен нығыраҡ тота торған кем бар? Ул осраҡта әлеге алыш-бирешегеҙгә һөйөнөгөҙ! Бына был –** (ысындан да) **олуғ ҡотолоуҙыр»** («әт-Тәүбә», 111).

Шунан һуң тағын бер нисә кеше һүҙ ала. Һуңынан Пәйғәмбәр Әфәндебеҙ мәҙинәлеләргә мөрәжәғәт итеп, Ҡөрьәни-Кәрим уҡый-уҡый, ислам тураһында һөйләй. Артабан ниндәй шарттар менән ант бирәсәктәрен аңлата. Әүәлге ант шарттарына өҫтәп, түбәндәге мәсьәләләр ҙә иҫкә алына:

1. Әмир, командир мөьминдәрҙең ҡайһыһы булһа ла, уға ҡаршы килмәү.

2. Аллаһ юлында йөрөгәнгә, мөшриктәр һәм башҡа көфөрҙәрҙең ғәйепләүенән ҡурҡмау.

3. Шатлыҡта һәм ҡайғыла, һөйөнөстә һәм хәсрәттә Аллаһ Рәсүленә буйһоноу, эйәреү һәм Уны үҙ нәфесеңдән өҫтөн ҡуйыу, Уға һис ҡасан ҡаршы килмәү.

Пәйғәмбәр Әфәндебеҙ:

«Арағыҙҙан миңә ун ике накиб[235] *һайлағыҙ, улар ҡәбиләләренең вәкилдәре булһын!»* – тип бойора.

Мәҙинәле мосолмандар туғыҙы – Хазрәж, өсөһө Әүс ҡәбиләһенән булған ун ике вәкил тәҡдим итә.

Йәшәйеш нуры вәкилдәргә:

«Һәвариҙәр (апостолдар) Ғайса ибне Мәрйәм өсөн гарант булған кеүек, һеҙ ҙә – ҡәүемегеҙҙең ышаныслылары. Мин иһә мосолман булған ҡәүемемдең гаранты!» – тип белдерә.

Вәкилдәр: «Эйе!» – тип раҫлай.

Йәшәйеш нурының ағаһы Ғәббәс бер ағас төбөндә, Пәйғәмбәребеҙҙең ҡулынан тотоп, мәҙинәле мосолмандарҙы берәм-берәм ант иттерә.

Әлеге осрашыу ваҡытында Аллаһ Рәсүле салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм Мәҙинәгә саҡырыла һәм һижрәт мәсьәләһе буйынса ыңғай ҡарар ҡылына, сөнки ул осорҙарҙа Йәсриб тип йөрөтөлгән Мәҙинә, һәр яҡтан ҡарағанда ла, исламды ҡосаҡ йәйеп ҡаршы алыр хәлгә килә.

Ант мәрасимы төндә уҙҙырылғанға, быны Мәккә мөшриктәре белмәй ҡала. Анттар бирелеп, мәрасим тамамланғас, Акаба өҫтөндә шайтан: «Әй Мина халҡы! Әй ҡөрәйеш йәмәғәте! Мөхәммәт һәм Уның янындағы диндәрен алыштырғандарҙың һеҙҙең менән һуғышыр өсөн йыйылып килешкәндәрен белмәйһегеҙме әллә?!» – тип, киҫкен һәм оҙон-оҙаҡ тауыш ҡуптара.

Рәсүл Әкрәм салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм:

«Был тауыш һеҙҙе ҡурҡытмаһын! Ул – Аллаһтың дошманы булған Иблис тауышы! Тыңла, әй, Аллаһ дошманы! Һинең дә хаҡыңды аласаҡмын!» – тип әйткәс, мосолмандарға: *«Хәҙер үк ҡуныр урындарығыҙға таралығыҙ!»* – тип бойора.

Ғәббәс ибне Убадә разыйаллаһу ғәнһү:

«Һине хаҡ дин һәм китап илә ебәргән Аллаһ менән ант итәм, теләһәң, Мина халҡын да ҡылыстан үткәрербеҙ!» – ти.

Пәйғәмбәр Әфәндебеҙ:

---

235 Накиб – вәкил дигән һүҙ. Бер ҡәүем йәки ҡәбиләнең рәйесе йәки вәкиле.

«Беҙгә быны әмер итмәнеләр! Һеҙ хәҙер үҙ урындарығыҙға ҡайтығыҙ!» – тип ҡуша.

Мосолмандар үҙ урындарына ҡайтып йоҡлай. Иртән ҡөрәйеш мөшриктәренең ҡайһы берҙәре, араларында мосолмандар ҙа булған төркөм янына килеп, Йәшәйеш нуры менән ант бирешмәгәндәрме-юҡмы икәнен һорайҙар. Был төркөмдәге һис нәмәнән хәбәрҙар булмаған мөшриктәр, ант итә-итә, бындай нәмә эшләмәгәндәрен белдерә. Ләкин ҡөрәйеш мөшриктәре Акаба антын тикшереүҙе туҡтатмай. Ант бирешеү тураһында хәбәрҙең дөрөҫ булғанлығы раҫланғас, Мәҙинә юлын өҙәләр, мосолмандарҙы табыу өсөн һәр тарафҡа төркөм-төркөм кеше ебәрәләр. Мөшриктәрҙең тарафтарҙары юлда Сәғд ибне Убадә разыйаллаһу ғәнһүне эләктереп ала ла: «Һин Мөхәммәт диненә керҙеңме?» – тип һорайҙар. «Эйе!» – тигән яуап алынғас, ҡулдарын муйынына ҡыҫып бәйләйҙәр. Ҡыйнай-ҡыйнай, оҙон сәс толомонан һөйрәй-һөйрәй, уны Мәккәгә алып ҡайталар. Уны төрлөсә язалай-ғазаплай башлайҙар. Элегерәк Сәғд ибне Убадә үҙҙәренә ярҙам иткән, хаҡһыҙлыҡтан яҡлаған Жүбәйр ибне Мутғим[236] менән Харис ибне Харб шунда уҡ барып, Сәғд разыйаллаһу ғәнһүне мөшриктәр ҡулынан тартып алалар.

Мәҙинәле мөьминдәр, йыйылышып, Сәғд разыйаллаһу ғәнһүне ҡотҡарыу юлдары тураһында һөйләшкән ваҡытта, ул улар янына үҙе килеп сыға (Ибне Һишам, II, 47-57; Ибне Сәғд, I, 221-223; III, 602-603; Әхмәт, III, 322, 461, 462; Хәйсәми, VI, 42-44).

Ибне Ғәббәс разыйаллаһу ғәнһүмә былай тип тапшыра: «Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм, хәзрәти Әбү Бәкер һәм хәзрәти Ғүмәр – мөһажирҙәр. Сөнки улар мөшриктәрҙән ҡасып, Мәҙинәгә һижрәт ҡыла. Нәҡ шул рәүештә әнсарҙар араһында ла мөһажирҙәр бар. Улар иһә Акаба төнөндә ширк ояһы булған Мәҙинәнән Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм янына киләләр» (Нәсаи, «Бәйғат», 13).

Акаба анттары ун ике йәки етмеш биш кешенең генә түгел, бөтә мосолмандарҙың Йәнәбе-Хаҡ ҡаршыһында биргән вәғәҙәләре булып тора.

Был донъя – әхирәтте һатып ала торған баҙар ул. Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмгә бирелгән әлеге антҡа беҙҙең дә бар күңелебеҙ менән

236 **Жүбәйр ибне Мутғим** разыйаллаһу ғәнһү – Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмдең туғандарынан. Оҙаҡ ваҡыт ислам ҡабул итмәй йөрөй. Йәшәйеш нурын үлтерергә ҡарар ҡылған делегацияла ул да була. Бәҙер һуғышында мөшриктәр яғында ҡатнаша. Өхөд һуғышында ҡоло Вәхши ҡулы менән хәзрәти Хәмзәне шәһит иттерә. Хөҙәйбиә солохонан һуң шундуҡ (628 йылда) иман килтерә һәм бик самими мосолман була. Йомшаҡ холоҡло, алдынғы ҡарашлы сәхәбә булған Жүбәйр алтмыш хәҙис риүәйәт ҡыла. Һижри 58 / миләди 678 йылда Мәҙинәлә Рәхмәт эйәһе ҡатына күсә.

ҡатнашыуыбыҙ һәм әсхәбе-кирам үрнәгендә «ниндәй керемле алыш-биреш», тип әйтә алыуыбыҙ мәслихәт.

Мусғаб раҙыйаллаһу ғәнһү Мәҙинәлә исламдың нигеҙ һалыусыһы була. Беҙ иһә исламдың нигеҙен күңелдәребеҙҙә һалырға тейешбеҙ. Тәблиғсы, кәрәк икән, өйҙән өйгә йөрөргә һәм мөмкин ҡәҙәр үҙ эш-ғәмәле менән үрнәк күрһәтергә тейеш. Тәблиғсының йөрәге Аллаһҡа һәм Уның Рәсүленә мөхәббәт менән тулһа, Мусғаб раҙыйаллаһу ғәнһү кеүек, донъяуи рәхәтлектәрҙе ислам өсөн ҡорбан итә алыр.

Мәккә дәүеренә анализ

Ун өс йыл дауам иткән Мәккә дәүерендә бындағы мөшриктәр мосолмандарға ҡаршы төрлө яуызлыҡтар ҡыла:

1. мыҫҡыллайҙар;

2. йәберләйҙәр;

3. язалайҙар;

4. һәр төрлө сауҙа һәм мәҙәни мөнәсәбәттәрен өҙөргә мәжбүр иттерәләр (изоляцияла ҡалдыралар);

5. мосолмандарҙы һижрәткә мәжбүр итерлек дәрәжәлә ҡурҡытҡан көслө рәхимһеҙлектәр һәм хатта уларға ҡарата енәйәттәр ҡылалар.

Уларҙың был хәлдәре Йәнәбе-Хаҡтың аяти кәримәләрендә белдерелә:

اِنَّ الَّذِينَ اَجْرَمُوا كَانُوا مِنَ الَّذِينَ اٰمَنُوا يَضْحَكُونَ. وَاِذَا مَرُّوا بِهِمْ يَتَغَامَزُونَ.
وَاِذَا انْقَلَبُوا اِلَى اَهْلِهِمُ انْقَلَبُوا فَكِهِينَ. وَاِذَا رَاَوْهُمْ قَالُوا اِنَّ هَؤُلاَءِ لَضَالُّونَ.

«Гонаһлылар юҡмы, улар (донъяла) **мосолмандарҙы мыҫҡыллайҙар. Яндарынан уҙған саҡта, бер-берҙәренә күҙ-каш менән ымлап, уларҙан көләләр. Ғаиләләре янына** (мәкерле көлөүҙәренән) **кәйефләнеп ҡайталар. Мосолмандарҙы күргәс тә: «Былар, һис шикһеҙ, аҡылдан яҙған!» – тиәләр»** («әл-Мутаффифин», 29-32).

Быға ҡарамаҫтан, даими индерелгән вәхиҙәр менән нисек эш йөрөтөлөргә тейешлеге белдерелгән Аллаһ Рәсүле салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм шул алымдарҙы ҡуллана:

1. мөьминдәрҙең күңелдәрендә руханиәтте арттырырға тырыша;

2. мәшәҡәт һәм михнәттәргә сабыр итә;

3. күркәм рәүештә нәсихәт бирә;

4. сигенмәйенсә көрәшеүҙе дауам итә;

5. үҙен Йәнәбе-Хаҡҡа тапшыра.

Әлеге алымдар нәтижәһендә Аллаһ Рәсүле саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм, һис нимәгә ҡарамаҫтан, дәғүәтендә уңышҡа ирешә һәм юлында осраған ҡаршылыҡтарҙы ҡулай ғына үтә ала. Ошо оҙон һәм михнәтле осорҙоң нәтижәһе булараҡ, һәр яҡтан стратегик әһәмиәтле ҡала – Мәҙинә үҙ халҡының төркөм-төркөм булып иман килтереүе мәрхәмәтенә ирешкән урынға әүерелә. Шулай итеп, ҙур өмөттәр менән йүнәлгән Таифтән таштар ырғытып ҡыуылған Аллаһ Рәсүле саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм дәғүәт өсөн Мәҙинәгә килә һәм унда исламиәт илаһи көс менән үҫкәндән-үҫә башлай, ҡыҫҡа бер ваҡыт эсендә хәҙрәти Пәйғәмбәр етәкселегендә барса мөьминдәрҙе лә солғап ала.

Бер фекер эйәһе, Рәсүлүллаһ саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләмдең дәғүәт һөҙөмтәһендә ирешкән уңыштарын күреп, уның сиктән тыш даһилығы тураһында былай ти:

«Маҡсаттың бөйөклөгө, сараларының ҡыҫанлығы һәм нәтижәнең күркәмлеге кеше даһилығының өс ҙур үлсәү берәмеге булһа, хәҙерге заман тарихының иң бөйөк шәхестәрен (хәҙрәти) Мөхәммәт менән тиңләштерергә кем батырсылыҡ итә алыр икән?» (A. de Lamartine, «L'histore de la Turquie»).

Йәнәбе-Хаҡ мөьминдәрҙең һижрәт итеүенә бары тик ғазап сигеп уҙған ун өс йыллыҡ осорҙан һуң ғына рөхсәт бирә. Ун өс йыллыҡ золомдан һуң мөэьминдәрҙең имандары нығып көсәйгән, күңелдәре рухи бөтөнлөккә ирешкән була. Йәғни мөьминдәр имандарының ысын баһаһына төшөнөп етәләр.

Ошо дәүерҙә Мәҙинәлә ҡоролаҫаҡ һәм бөтә кешелек донъяһына үрнәк буласаҡ ислам дәүләте һәм мәҙәниәтенә нигеҙ һалына, имандың камиллығы һәм рухи ирешкәнлек менән, осрашасаҡ ауырлыҡтарҙа төшөнкөлөккә бирешмәй торған, ныҡ һәм күркәм холоҡло шәхестәр етлегә. Был кешеләр бөтә өммәтте әйҙәп барасаҡ күренекле кешеләр дәрәжәһенә етешә.

Мәккә аяттарының хосусиәттәре

Мәғлүм булғанса, беренсе иңдерелгән аяттарҙа тәүхидкә (бер генә Аллаһҡа ышаныу) өндәү, үлемдән һуң терелеүгә иман килтереү, мөьминдәрҙе йәннәт менән һөйөндөрөү, кәферҙәрҙе һәм ғисъянсыларҙы йәһәннәм менән киҫәтеү кеүек ғаҡидә мәсьәләләре асыҡлана. Был темаларҙа төрлө дәлилдәр менән ышаныс ҡаҙаныу аша кешеләрҙең имандарын ҡеүәтләгәндән һуң, мөғәмәләләргә бәйле хөкөмдәр иңдерелә башлай. Сөнки кешеләр йыш ҡына хаталы хөрәфәттәргә һәм ғәҙәтләнгән нимәләренә бәйле булғанға, быларҙан ваз кисеүҙәре бик еңел түгел. Даимилыҡты боҙмайынса, кешеләрҙе насар

ғәҙәттәренән арындырырға тырышыу, нәфрәткә һәм ситләшеүгә сәбәптәр бирә ала.

Хәҙрәти Ғәйшә инәбеҙ әйтә:

«Беренсе иңдерелгән сүрә ентекле сүрәләрҙең[237] береһе ине. Бында йәннәт һәм йәһәннәм тураһында һөйләнә. Хәләл менән харамға ҡағылышлы хөкөмдәр иһә бары тик кешеләр исламға тулыһынса керешеп бөткәс кенә иңдерелә башлай. Әгәр беренсе булып:

– Хәмер эсмә! – тигән әмер иңһә, кешеләр:

– Беҙ хәмерҙе бөтөнләй ташлай алмайбыҙ! – тиерҙәр ине.

Яңынан беренсе булып:

– Зина ҡылмағыҙ! – тигән әмер иңдерелһә, кешеләр һаман да:

– Зина ҡылмайынса тора алмайбыҙ! – тиерҙәр ине.

Мин Мәккәлә уйнап йөрөгән бала булғанда, хәҙрәти Мөхәммәт ғәләйһис-сәләтү үәс-сәләәмгә:

بَلِ السَّاعَةُ مَوْعِدُهُمْ وَالسَّاعَةُ اَدْهَى وَاَمَرُّ

«Хәйер, уларға вәғәҙә ителгән (асыл ғазап) **ваҡыты – ҡиәмәт. Бына шул саҡта, ысындан да, бик дәһшәтле һәм бик ҡыҙғаныс була» –** (кеүек иман һәм ҡиәмәт менән бәйле) аяттар («әл-Ҡамәр», 46) иңдерелде. (Мөғәмәләләргә бәйле хөкөмдәрҙе үҙ эсенә һыйҙырған) «Баҡара» һәм «Ниса» сүрәләре иһә бары тик мин уның янында булғанда (Мәҙинәлә) иңдерелде» (Бохари, «Фәдаилүл-Ҡуран», 6).

Мәккә сүрәләре, стиле яғынан ҡыҫҡа булып, ширк һәм боттарға табыныуға ҡаршы киҫкен һәм теүәл мөнәсәбәтте белдерә. Сөнки мәккәле мөшриктәр әҙәби ярыштар үткәрә, матур һөйләшә торған кешеләр ине. Уларға тәьҫир итерлек һүҙ матур һәм төҙөк, камил булырға тейеш ине.

Шулай итеп, Аллаһ Тәғәлә, мөшриктәрҙең әҙәбиәттәге үҫештәрен һәм дәрәжәләрен иҫәпкә алып, зиһендәрен сыуалтыу өсөн, һүҙҙе башлағанда, уларҙың күнеккәндәргә ҡаршы «Хуруф әл-Муҡаттагә»не (айырым хәрефтәр менән башлау) ҡуллана. «Хуруф әл-Муҡаттагә» менән башланған сүрәләр, «Баҡара» һәм «Әлү-Ғимран»дан тыш, барыһы ла Мәккәлә иңдерелә.

Был хосусиәттәре сәбәпле беренсе аяттарҙың әҙәби ысулы шул ҡәҙәр тәьҫирле ине ки, тыңлаусыларҙың йөрәктәренә үтеп кереп, гүзәллеге һәм

237 Аңлатмалы сүрәләр Мусхафи Шәрифтең һуңғы бүлеген тәшкил итә. Өҫтөнөрәк һаналған фекергә күрә, былар – Аллаһ китабының 50 -се сүрәһе булған «Ҡаф»тан башлап, «Нәс»кә ҡәҙәр өлөшө. Ҡыҫҡалыҡтары сәбәпле йыш-йыш «бисмилла» менән айырылғандары өсөн, ана шундай исем бирелгән.

көйләләгә менән уларҙы әсир итә. Мәккәлә иңдерелгән аяти кәримәләрҙең ысул мәсьәләләренән береһе, иҫкәрмә булыуы менән бергә, күптәргә мөрәжәғәт итеп: «Әй, кешеләр!» – тиеү була.

Мәккә сүрәләрендә мөшриктәрҙең ышаныстарына һәм ғәҙәттәренә ҡапма-ҡаршы булған бик күп мәсьәләләрҙең, уларҙың аңдары менән ҡабул ителә алыуҙары өсөн, улар иғтибар иткән ҡояш, ай, йондоҙҙар, көн-төндәре һәм башҡа нәмәләре аталып әйтелгән анттар урын ала. Сөнки ант ителгән ошо нәмәләр менән бер үк ваҡытта Аллаһтың ҡөҙрәте һәм донъялағы ҡөҙрәт ағыштары күрһәтелә.

Икенсе яҡтан, Ҡөрьән ҡиссаларының шаҡтайы Мәккә дәүерендә иңдерелә. Сөнки «үткәндәрҙән ғибрәт алыу» Мәккә аяттарының күбеһендә осрай. Уларҙа пәйғәмбәрҙәрҙең һәм үткәндә йәшәгән халыҡтарҙың ҡиссалары һөйләнә. Әҙәм ғәләйһиссәләм һәм Иблис ҡиссаһы аңлатылған сүрәләр Мәккә осорона ҡарай. Бары тик «Бaҡара» сүрәһе генә Мәҙинәлә иңдерелә.

Үткәндәрҙә йәшәгән халыҡтарҙың ғибрәтле ҡиссалары килтерелеүе Мәккә мөшриктәренә хаҡты аңлатыуҙа һәм уларҙың әкренләп дингә килеүҙәрендә мөһим роль уйнай. Әлеге ҡиссалар килтерелгән аяттарҙа «тәүхид ышаныуы» даими беренсе урында тотола.

Мәккә осоро аяттарында хәбәр килтереүсенең ни рәүешле ғәмәл ҡылыуы ла иғтибарға алына. Уның был дәғүәте донъя мәнфәғәттәре өсөн түгел, бары тик Йәнәбе-Хаҡтың ризалығына ирешеү маҡсаты менән башҡарылыуы, сауабын да бары тик Аллаһтан көтөргә кәрәклекте аңлата. Мәҫәлән, «Шүғара» сүрәһендә, Нух, Һуд, Салих, Лут һәм Шөғәйеб ғәләйһиссәләмдәрҙең ҡәүемдәренә даими рәүештә Аллаһҡа итәғәтте һәм тәҡүәлекте әмер итеп, үҙҙәренең ышаныслы илсе булыуҙары тураһында әйтелә:

وَمَا اَسْئَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ اَجْرٍ اِنْ اَجْرِىَ اِلاَّ عَلَى رَبِّ الْعَالَمِينَ

«Мин быға ҡаршы һеҙҙән бер ниндәй әжер ҙә һорамайым. Миңә әжерҙе бары тик ғаләмдәрҙең Раббыһы ғына бирә ала», – тигәндәре тапшырылды («әш-Шүғара», 109, 127, 145, 164, 180).

Ҡөрьәндең икенсе яртыһының шаҡтай өлөшө Мәккәлә иңдерелә. Мәккәлеләрҙең күбеһе тәкәббер кешеләр булғанға күрә, **«юҡ, улай түгел»** тигән һүҙҙәрҙең ҡабатланыуы менән уларҙың хәле кире ҡағыла һәм был тәкәбберҙәр ҡурҡытыла. Шуға күрә **«кәлла»** һүҙе осраған сүрәләрҙең барыһы ла Мәккә осороноҡо һәм барлыҡ **«кәлла»** һүҙҙәре Ҡөрьәни-Кәримдең икенсе яртыһында осрай.

Шулай уҡ сәждә аяттарын үҙ эсенә алған сүрәләр ҙә Мәккәлә иңдерелә. Аллаһтан башҡа нимәләр ҡаршында сәждә иткән кешеләр шул рәүешле Йәнәбе-Хаҡҡа сәждәгә йүнәлә һәм уларҙың эске камиллашыуы тәьмин ителә.

Мәккәлә иңдерелгән ошо беренсе аяттар иҫке ғәҙәттәрҙең яһилиәттән ҡалыуын һәм бөтөнләйе менән хата булыуын хәбәр итә. Шул уҡ ваҡытта бөтә донъя әхлаҡи ҡағиҙәләрҙең нигеҙҙәрен дә билдәләй.

Мәккә аяттары иман, әхлаҡ һәм фекер яғынан төҙөк йәмғиәттең нигеҙҙәрен асыҡлай. Был аяттарҙа әхлаҡи әмер һәм хөкөмдәр тасуирлана. Шулай итеп, мөьминдәрҙең ныҡлы иманға эйә булыуҙары, сабырлыҡ, түҙемлек, ғәйрәтлелек, рухи көс кеүек сифаттарға эйә булырлыҡ итеп тәрбиәләнеүҙәре, ялған хөрәфәт һәм ғәҙәттәрҙән арыныуҙары маҡсат итеп билдәләнә.

Мәккә аяттарында хоҡуҡи темалар яҡтыртылмаған кеүек, намаҙҙан тыш башҡа ғибәҙәттәргә ҡағылышлы хөкөмдәр ҙә килтерелмәй. Мәҫәлән, Мәккә осоронда иңдерелгән «Йунус», «Рәғд», «Фурҡан», «Йәсин», «Хәдид» сүрәләрендә хөкөм аяттары юҡ. Был сүрәләрҙә, ғөмүмән, иман нигеҙҙәре, яратылыш, Аллаһтың сифаттары, пәйғәмбәрҙәрҙең ғибрәт биреүсе ҡиссалары һәм ҡиәмәт күренештәре тасуирлана.

Пәйғәмбәрҙәрҙең һуңғы сараһы – ҺИЖРӘТ (пәйғәмбәрлектең 13-сө йылы)

Һижрәткә рөхсәт бирелеү һәм Мәҙинәгә һижрәт

Икенсе Акаба антынан һуң мөшриктәр, мосолмандарҙың һығынып, үҙҙәрен һаҡлай аласаҡ бер урынға һижрәт итеүҙәре тураһында белгәс, ҡылған йәбер-золомдарын тағы ла арттыралар. Мосолмандар был түҙә алмаҫлыҡ ғазаптар арҡаһында Мәккәлә бөтөнләй йәшәй алмаҫлыҡ хәлгә етәләр һәм, ғазап-яфалары тураһында Пәйғәмбәр Әфәндебеҙгә һөйләп, һижрәт өсөн рөхсәт һорайҙар.

Аллаһ Рәсүле салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм, Аллаһтың рөхсәте менән мосолмандарға Мәҙинә юлдарын күрһәтә һәм әйтә:

«Бынан һеҙҙең һижрәт итәсәк ҡала ике ҡара ташлыҡ араһында хөрмәләр үҫкән бер урын булараҡ миңә күрһәтелде» (Бохари, «Кәфаләт», 4).

Уларға әнсарҙар менән, йәғни мәҙинәле мосолман ҡәрҙәштәре менән ҡосаҡлашып осрашырға әмер итә һәм: *«Аллаһ Тәғәлә һеҙҙең өсөн ҡәрҙәштәр һәм тыныс булып йәшәрлек төбәк насип итте!»* – тип бойора.

Бынан һуң мосолмандар мөшриктәргә һиҙҙермәй генә сәфәргә әҙерләнә, бер-берҙәренә ярҙам итешеп, йәшерен рәүештә һижрәт итә башлайҙар.[238]

Мосолмандар элегерәк һижрәт итеп, матур ғына йәшәй башлаған Хәбәшистан, бөтә донъя дине өсөн үҙәк була алырлыҡ шарттарға эйә түгел ине. Мәҙинә иһә сәйәси яҡтан да, сауҙа итеү өсөн дә һәм тағын башҡа маҡсаттарҙа ла ислам мәркәзе булырлыҡ ҡала. Был уңайҙан ғөмүми һижрәт ошо мөбәрәк ҡалаға насип була.

Ысындан да, Мәҙинә мосолмандар өсөн һыйыныу һәм йәшеренеү урынына әүерелә. Шулай итеп, Мәккә мөшриктәренең дә ҡурҡҡандары юш була. Ислам Мәккәнән ситкә тарала һәм Мәҙинәлә ныҡ үҫеш ала. Был мөшриктәрҙең, хәҙрәти Пәйғәмбәр саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләмде йортонан ҡыуып сығарыу өсөн, Уны тынысһыҙлап тороуҙарының үҙҙәре өсөн ни ҡәҙәр ҙур зарар һәм юғалтыу булыуын бер нисек тә аңлай алмауҙарынан килә. Ысындан да, был улар өсөн ҙур юғалтыу була. Ләкин улар быны күрмәй, ишетмәй, тоймай, аңламай.

Аллаһ Тәғәлә Рәсүленә бойора:

وَاِذًا لاَ يَلْبَثُونَ خِلاَفَكَ اِلاَّ قَلِيلاً

«...Улар ҙа һинән һуң йорттарында бик әҙ ҡала алырҙар!» («әл-Исра», 76).

Бисара мөшриктәр, шул ваҡыттағы көстәренә һәм нәфестәренең хакимиәтенә алданып, мосолмандарҙы мыҫҡыллауҙары, ҡурҡытыуҙары, сауҙаларын сикләүҙәре, уларға йәбер-золом ҡылыуҙары менән ғазаплап тороуҙарына, шул рәүешле үҙҙәренең Мәккәләге йоғонтоларын һаҡлап ҡалыуҙарына ышаналар. Бик яҡын киләсәктә ниҙәргә шаһит буласаҡтар ине! Үҙҙәрен, һис шикһеҙ, еңелеү һәм һағыш-борсоуҙар көтә ине...

Сөнки күпләп Мәҙинәгә киткән мосолмандар, уларҙан ҡурҡҡанға күрә түгел, исламдың нигеҙҙәрен ныҡ итеп төҙөү өсөн һижрәт итеүҙәренә төшөнә.

Һижрәт бер ҡасан да хурлыҡ һәм меҫкенлек сәбәпле сараһыҙлыҡтан ҡасыу булараҡ ҡаралырға тейеш түгел. Мәҙинә – мөһажирҙар өсөн һижрәт йорто, башҡа мөьмин ҡәрҙәштәре менән берләшеп, тупланып, үҙҙәре ҡыуылған ерҙәрҙә Аллаһтың динен хаким ҡылыу өсөн урынлашҡан урын була.

Мәрхүм шағир Нәжип Фазыл был хәҡиҡәтте бер шиғырында тасуирлай:

238 Ҡарағыҙ: Ибне Һишам, II, 76; Ибне Сәғд, I, 226.

«Һижрәт – ситтә эҙләнгән терәк.
Дәғүәт белдереүсегә үҙ йорто – бығау,
Мәркәздә ситтән табыу ине ниәт,
Мәркәздең әйләнәһен яулап алыу ине теләк.
Һижрәт – ситтә эҙләнгән терәк...»

Мөһажирҙар шунлыҡтан мал-мөлкәттәрен, туғандарын, барлыҡ нәмәләрен Мәккәлә ташлап ҡалдыра. Кемдер Мәҙинәгә илтеүсе юлға йәшерен рәүештә, кемдер асыҡтан-асыҡ йүнәлә.

Хәҙрәти Ғәли разыйаллаһу ғәнһү әйтә:

«Йәшеренеп тормайынса, асыҡтан-асыҡ һижрәт иткән бер мөһажирҙы ла белмәйем. Ғүмәр бин Хаттаб ҡына иҫкәрмә. Ул һижрәт ҡылыр алдынан ҡылысын ала, йәйәһен иңбашына аҫа, уҡтарын һәм һөңгөһөн ҡулына ала ла Ҡәғбәгә китә. Ҡөрәйеш мөшриктәренең алдынғылары шул ваҡытта Ҡәғбә янында була. Ғүмәр разыйаллаһу ғәнһү, Ҡәғбәне ете ҡат әйләнгәндән һуң, уларҙың янына бара ла, киләсәктәге еңеүҙәренең беренсе миҫалы, хәбәре итеп, мөшриктәргә ҡысҡыра: «Бына мин дә Мәҙинәгә китәм! Инәһен илатырға, ҡатынын тол, балаларын йәтим ҡалдырырға теләүселәр артымдан килһен, ошо үҙәнлектең арғы яғында ҡаршыма сыҡһын!»

Ләкин бер кем дә унын артынан эҙәрлекләп бармай» (Ибни Әсир, *«Үсдүл-Ғабә»,* IV, 152-153).

Мәҙинәлеләр Мәккәнән килгән ҡәрҙәштәрен ҡосаҡлап ҡаршылай, уларға ысын күңелдән ярҙам итә. Шуға күрә Мәккә мосолмандарына – «мөһажир», Мәҙинә мосолмандарына иһә ярҙам итеүселәр мәғәнәһендә «әнсар» тиелә.

Аллаһ Тәғәлә әмер итә:

وَالسَّابِقُونَ اْلاَوَّلُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَاْلاَنْصَارِ وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُمْ
بِاِحْسَانٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ وَاَعَدَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِى
تَحْتَهَا اْلاَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا اَبَدًا ذٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ

«(Ислам диненә күсеү мәсьәләһендә) **алдынғы булған беренсе мөһажирҙар һәм әнсарҙар менән уларға игелекле мөғәмәләлә булыусылар бар. Бына Аллаһ уларҙан разый булған, улар ҙа Аллаһтан разый булғандар. Аллаһ уларға эсендә мәңгелеккә йәшәп ҡаласаҡ, ерҙәренән йылғалар ағыусы йәннәттәр әҙерләгән. Бына был оло ҡотолоу була»** («әт-Тәүбә», 100).

Ислам ғалимдары мосолмандарҙың һижрәтенә рөхсәт бирелеүенән түбәндәге хөкөмдәрҙе сығара.

Һижрәт хәҙрәти Пәйғәмбәр саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм дәүерендә фарыз ине. Уның фарызлығы ҡиәмәт көнөнә тиклем дауам итәсәк. Мәккәнең яулап алыныуы менән тамамланған һижрәт иһә бары тик Рәсүлүллаһ саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм дәүеренә генә хас.

Бер мосолмандың аҙан, йәмәғәт, ураҙа, намаҙ һәм башҡа ислам хөкөмдәрен үтәй алмаған бер урында ҡалыуы мөмкин түгел. Йәнәбе-Хаҡтың ошо аяты был мәсьәләгә дәлил була:

اِنَّ الَّذِينَ تَوَفَّيهُمُ الْمَلَئِكَةُ ظَالِمِى اَنْفُسِهِمْ قَالُوا فِيمَ كُنْتُمْ قَالُوا كُنَّا مُسْتَضْعَفِينَ فِى اْلاَرْضِ قَالُوا اَلَمْ تَكُنْ اَرْضُ اللهِ وَاسِعَةً فَتُهَاجِرُوا فِيهَا فَاُولَئِكَ مَأْوَيهُمْ جَهَنَّمُ وَسَاءَتْ مَصِيرًا اِلاَّ الْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ وَالْوِلْدَانِ لاَ يَسْتَطِيعُونَ حِيلَةً وَلاَ يَهْتَدُونَ سَبِيلاً

«Фәрештәләр үҙҙәренә золом ҡылған кешеләрҙең йәндәрен алғанда, уларҙан: «Ни эшләнегеҙ?» – тип һорарҙар. Улар иһә: «Беҙ ер йөҙөндә зәғиф бәндәләр инек», – тип яуап бирерҙәр. Фәрештәләр: «Аллаһтың рәхмәте киң түгел инеме, һеҙ ҙә шунда һижрәт иткән булһағыҙ ине!» – тиерҙәр. Бына быларҙың барасаҡ урындары йәһәннәм була. Ул ни ҡәҙәр насар урын. Ләкин ысындан да ғажиз һәм зәғиф булған, сараһыҙ ҡалған һәм һижрәт итергә мөмкинлек тапмаған ирҙәр, ҡатын-ҡыҙҙар һәм балалар былар иҫәбенә кермәй» («ән-Ниса», 97-98).

Был аятта Мәҙинәгә һижрәт итмәйенсә мөшриктәр йәмғиәтендә ҡалғандарҙың үҙҙәренә золом килтереүҙәре тураһында әйтелә. Былар рәхәтлектәрен, ғәҙәтләнгән тормоштарын, ғаиләләрен, мал-мөлкәттәрен һәм мәнфәғәттәрен диндән өҫтөн күрә. Шуға күрә: **«Беҙ ер йөҙөндә зәғиф бәндәләр инек»**, – тигән аҡланыуҙары ҡабул ителмәй. Шул уҡ ваҡытта ысынбарлыҡта һижрәткә көсө етмәгән ҡарт, зәғиф ирҙәр, ҡатын-ҡыҙҙар һәм балаларҙың ғәфү үтенеүҙәре ҡабул ителә.

Һижрәт ваҡиғаһынан сығарылған тағын бер хөкөм – мосолмандарҙың илдәре һәм дәүләттәре ни ҡәҙәр генә төрлө булһа ла, башҡа мосолмандарға мөмкин булғанса ярҙам итеүҙәренең фарызлығы. Ислам ғалимдары, ер йөҙөнөң теләһә ҡайһы мөйөшөндә золом сиккән, әҫир ителгән йәки ғазапландырылған мөьмин ҡәрҙәштәренә, ярҙам итергә көсө етеп тә, ярҙам итмәгән осраҡта, мосолмандарҙың оло гонаһҡа батасаҡтары тураһында берҙәм ҡарарға киләләр.

Йәшәйеш нуры ғәләйһис-саләтү үәс-сәләәм һижрәткә ҙур әһәмиәт бирә. Мәккә яулап алынғансы, барлыҡ мосолмандарҙың Мәҙинәгә һижрәт итеүҙәрен теләй. Сөнки Мәҙинәнән ҡала территориялар көфөрҙәрҙең ерҙәре була һәм мосолмандарға ул төбәктәрҙә диндәрен өйрәнеп, һаҡлап йәшәү бик ауырға тура килә.

Мөшриктәрҙең һөжүм планы

Мәккәнең көндән-көн бушай барыуын күргән мөшриктәр аҡрынлап был эштең үҙҙәре өсөн ҡурҡыныс яғын төшөнә башлай. Шунан һуң улар боҙоҡлоҡ ояһы булған Дәрун-Нәдүәлә йыйыла. Был йыйынға үҙен нәжидле (Ғәрәбстандың тау яғы кешеһе) тип таныштырған бер ҡарт та ҡатнаша. Был ҡарт кеше сүрәтенә кергән шайтан ғына була ала.

Ни эшләргә икәнен мөшриктәр бик оҙаҡ һөйләшә. Пәйғәмбәр Әфәндебеҙҙе тотоп ябып ҡуйыу йәки Мәккәнән ҡыуып ебәреү кеүек төрлө тәҡдимдәр алға һөрөлә. Шайтан тәҡдимдәрҙең һәр ҡайһына ҡаршы сыға. Ахырҙа иң оятһыҙ карарҙа бер тауыштан килешәләр: Аллаһ Рәсүле салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмде үлтерергә!..

Был тәҡдимде ул осорҙоң яуыз фирғәүене булған Әбү Жәһил былай асыҡлай:

«Һәр ҡәбиләнән берәр ҡораллы егет табайыҡ. Уға йәштәр барыһы бергә һөжүм итһен. Бер юлы һуғып үлтерһендәр. Унан шулай итеп ҡотолайыҡ. Уның ҡаны бөтә ҡәбиләләргә таралған булыр! Ғәбде Мәнәф улдарының иһә бөтә ҡәбиләләр менән һуғышырға көстәре етмәç, йолом алырға ризалашырҙар. Беҙ иһә Ғәбде Мәнәф улдарына Уның йоломон түләрбеҙ!» – ти.

Нәжидле бер ҡарт рәүешендәге шайтан ләғнәтуллаһи ғәләйһи:

«Бына иң дөрөçө – ошо кешенең һүҙе! Бынан да мәғкулерәк тәҡдим була алмай!» – тип ҡеүәтләй (Ибне Һишам, II, 93-95).

Был ҡарар ҡабул ителгән ваҡытта Аллаһ Рәсүле салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм Мәккәлә ысын-ысынлап япа-яңғыҙ ҡала тиерлек. Өммәте тураһында ҡайғыртыусы Пәйғәмбәр буларак, Ул башта уларҙы ебәрә, Үҙе иһә мөһажирҙарҙың ҡалғанын ҡайғыртыу кеүек ғәмәлгә өҫтөнлөк бирә. Асылда, илаһи маҡсат та шундай була. Хатта изге сәфәрҙә берҙән-бер юлдашы буласаҡ Әбү Бәкер раҙыйаллаһу ғәнһү һижрәт өсөн унан рөхсәт һорағанда ла:

«Сабыр ит! – тип белдерә һәм өҫтәп ҡуя. – *«Бәлки, Аллаһ һиңә хәйерле юлдаш бирер!»* (Ибне Һишам, II, 92).

Быға бик һөйөнгән хәҙрәти Әбү Бәкер разыйаллаһу ғәнһү, һижрәткә әҙерләнеү өсөн, һигеҙ йөҙ дирһәмгә һатып алған ике дөйәне өйөндә дүрт ай буйы айырыуса тәрбиәләп-ҡарап үҫтерә (Бохари, «Мәнакибул-Әнсар», 45).

Мөшриктәр ҡабул иткән ҡарарҙарын ысынға ашырыу өсөн эш башлағанда, Аллаһ Рәсүле салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм дә һижрәт өсөн Аллаһ әмерен алған була:

وَقُلْ رَبِّ اَدْخِلْنِى مُدْخَلَ صِدْقٍ وَاَخْرِجْنِى مُخْرَجَ صِدْقٍ
وَاجْعَلْ لِى مِنْ لَدُنْكَ سُلْطَانًا نَصِيرًا

«(Рәсүлем!) **Әйт: «Йә Раббым! Керәсәк ергә дөрөҫлөк менән керергә насип ит! Сығасаҡ еремдән дөрөҫлөк менән сығырға насип ит! Миңә Үҙ тарафыңдан хаҡлы ярҙам булырлыҡ ҡеүәт бир!»** («әл-Исра», 80).

Был аяти кәримәнән ҡала, мөшриктәр ҡорған мәкерҙе Ябраил ғәләйһиссәләм дә хәҙрәти Пәйғәмбәргә еткерә һәм: «Был төндә ятағыңа ятмаясаҡһың!» – тип әйтә (Ибне Һишам, II, 95).

Шунан һуң хәҙрәти Пәйғәмбәр салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм, көндөҙ һәр кем ял итә торған эҫе ваҡытта Әбү Бәкер разыйаллаһу ғәнһү янына барып, һижрәт әмере килгәнен хәбәр итә.

Хәҙрәти Әбү Бәкер разыйаллаһу ғәнһү:

«Бергәләпме, йә Аллаһтың Рәсүле!» – тип һорай.

Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм:

«Эйе, беҙ бергә!» – тип аныҡлай.

Хәҙрәти Әбү Бәкер был яуаптан шул ҡәҙәр ҡәнәғәт һәм шат була ки, күҙҙәренән ташып сыҡҡан һөйөнөс тамсылары уның күңел донъяһын иң күркәм рәүештә сағылдыра.[239]

Һуңынан Пәйғәмбәр Әфәндебеҙ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм, хәҙрәти Ғәлиҙе саҡырып, һижрәт тураһында хәбәрен еткерә һәм Үҙ өҫтөндә булған аманаттарҙы тейешле урындарына, кешеләренә тапшырыу өсөн, уны вәкил итеп ҡалдыра. Сөнки Мәккәлә һәр кем, ҡиммәтле бер әйбере бар икән, тоғро һәм һәр саҡ имен булғанын белгәнгә күрә, уны Рәсүлүллаһҡа аманат итеп биреп ҡалдыра.

Мөшриктәрҙең пландарына ҡаршы бер сара булараҡ, Пәйғәмбәребеҙ былай тип аңлата:

239 Ҡарағыҙ: Ибне Һишам, II, 97-98.

«Йә Ғәли! Был төндө ятағыма һин ят! Ошо бишмәтемде иһә өҫтөңә яп! Ҡурҡма, һинең күңелеңде рәнйетерлек бер нәмә лә эшләмәйәсәктәр!» (Ибне Һишам, II, 95, 98).

Аллаһ Рәсүле саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләмдең үҙ бишмәтен хәҙрәти Ғәлигә өҫтөн ҡапларға биреүе әйбер арҡылы хөрмәт белдереүҙең бер үрнәген тәшкил итә. Быға оҡшаш миҫалдар күп. Мәҫәлән, хәҙрәти Пәйғәмбәр саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм Вәйсәл Ҡаранигә лә бишмәтен ебәреп:

«Быны арҡаһына кейһен дә өммәтемә доға ҡылһын!» – тип әйткән була. (Фәридуддин Аттар, *Тәзкирәтүл-Әүлиә,* 21 б).[240]

Бында иғтибарға лайыҡ башҡа мәсьәлә иһә хәҙрәти Ғәли раҙыйаллаһу ғәнһүҙең Рәсүлүллаһ саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләмгә буйһоноуы. Ғөмүмән, сәхәбәи кирам Аллаһ Рәсүленең ҡушҡандарын үтәүҙә һис ваҡыт шикләнеп-икеләнеп тормай. Уның һүҙ һәм ғәмәлдәренә эйәреүҙә бер нисек тә вайымһыҙлыҡ, иғтибарһыҙлыҡ күрһәтмәйҙәр. Бер ваҡытта ла «ни өсөн?», «ниңә?» тип һорамайҙар, әйтелгән әмерҙе шунда уҡ үтәйҙәр. Сөннәттәренән һис бер ғәмәлде ҡалдырмаҫҡа, бер ҡайһыһын да айырмайынса, барыһын да үтәргә тырышалар. Уның юлын ташлаған осраҡта, яңылыш тарафҡа китеп аҙашасаҡтарын бик яҡшы беләләр һәм бынан ҡурҡалар. Сәхәбәләрҙең Ҡөрьәни-Кәрим һәм сөннәти-сәниәгә бәйлелеге күләгәнең эйәһенә бәйлелеге кеүек була.[241]

Хәҙрәти Ғәли кәррәмаллаһү вәжһәһ былай тип тапшыра:

«Рәсүлүллаһ саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм Мәккәнән һижрәт ҡылырға йыйынған саҡта бергәләп Ҡәғбәгә барҙыҡ. Ғәләмдәр Әфәндеһе миңә:

«Ултыр!» – тип бойорҙо.

Ул, елкәмә баҫып, Ҡәғбәгә менергә теләне. Шул миҙгелдә бар көс-ҡеүәтем юҡҡа сыҡты! Ғәләмдәр маҡталышы Әфәндебеҙ минең көсһөҙ ҡалыуымды күргәс, шундуҡ елкәмдән төштө. Үҙе ергә сүгәләп:

«Баҫ иңбаштарыма!» – тип бойорҙо.

Елкәләренә баҫтым. Миңә күҙ асып йомғансы шундай көс-ҡеүәт керҙе, теләһәм күктең офоғона барып етә алыр инем кеүек тойолдо! Ниһәйәт, Бәйтуллаһтың өҫтөнә мендем. Унда бронзамы, баҡырмы бер бот бар ине. Рәсүлүллаһ саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм миңә:

240 Шулай уҡ ҡарағыҙ Мөслим, «Фәдаилүс-Сәхәбә», 223-225.

241 Ҡарағыҙ: Бохари, «Хумус», 1; Мөслим, «Йыһат», 52; Әбү Дауыт, «Хараж», 18; Әхмәт, I, 10.

«Уны аҫҡа ырғыт, әй Ғәли!» – тине.

Аҫҡа ташлауға, ул быяла кәсә кеүек селпәрәмә ватылды!

Шундуҡ Ҡәғбә өҫтөнән төштөм. Берәйһен осратмаҫ өсөн, тиҙ арала унан китеп барҙыҡ» (Әхмәт, I, 84; Хәким, III, 6/4265).

Һижрәт төнөндә Рәсүлуллаһ саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм ханәи-сәғәҙәттән (бәхетле йортонан) сыҡҡансы уҡ, мөшриктәр өй тирәһен уратып ала. Ләкин Аллаһҡа тәүәккәл ҡылыу һәм буйһоноуҙа тиңһеҙ хәҙрәти Пәйғәмбәр саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләмдә бер ниндәй ҙә борсолоу, икеләнеү һәм хафаланыу һиҙелмәй. Рәсүл Әкрәм Әфәндебеҙ мөбәрәк ҡулдары менән бер ус тупраҡ алып, мөшриктәрҙең өҫтөнә һибә һәм «Йәсин» сүрәһенең ошо аятын уҡып, араларынан һүҙһеҙ генә үтеп китә:

إِنَّا جَعَلْنَا فِى اَعْنَاقِهِمْ اَغْلاَلاً فَهِىَ اِلَى الاَذْقَانِ فَهُمْ مُقْمَحُونَ. وَجَعَلْنَا

مِنْ بَيْنِ اَيْدِيهِمْ سَدًّا وَمِنْ خَلْفِهِمْ سَدًّا فَاَغْشَيْنَاهُمْ فَهُمْ لاَ يُبْصِرُونَ.

«Беҙ уларҙың муйындарына дүңгәләктәр кейҙерҙек. Ул дүңгәләктәр эйәктәренә ҡәҙәр етә лә морондарын юғарыға, күҙҙәрен аҫҡа таба тартып йыйыралыр. (Шулай уҡ) **алдарынан һәм арттарынан берәр пәрҙә тартып, уларҙы ураныҡ, инде күрә алмаҫтар!»** («Йәсин», 8-9).

Күрә алмайҙар, әлбиттә! Сөнки йөрәктәренең һуҡырлығы күҙҙәрен күрмәҫ хәлгә килтергән. Араларынан үтеп киткән зат иһә Йыһан намыҫы, Ғаләмдәрҙең Әфәндеһе, Йәшәйеш нуры ғәләйһис-салатү үәс-сәләәм була. Әлбиттә, һуҡыр күңелдәр һәм күҙҙәрҙең Нурҙы күреү мөмкинлеге юҡ. Һәм бына күрмәйҙәр ҙә!..

Берәү мөшриктәр янына килеп, уларҙан:

«Һеҙ бында нимә көтәһегеҙ?» – тип һорай.

Улар:

«Мөхәммәтте көтәбеҙ!» – ти.

Шунан һуң ул зат:

«Аллаһ һеҙҙе өмөтләнгән эштәрегеҙгә ирештермәһен! Валлаһи, Мөхәммәт инде сығып, башығыҙға тупраҡ һибеп киткән!» – ти.

Мөшриктәр ҡулдары менән баштарын һыпырғанда, тупраҡ-балсыҡҡа күмелгәндәрен күрәләр. Ашыға-ҡабалана, улар йорт эсенә күҙ һала. Пәйғәмбәр Әфәндебеҙ ятағында берәүҙең йоҡлағанын күреп: «Ана бит Мөхәммәт! Йәймәһенә төрөнөп йоҡлай!» – тиҙәр. Шундуҡ ятаҡ янына киләләр. Ундағы

кеше турайып-кирелеп быларға ҡарағас, мөшриктәр шаҡ ҡата, үҙ күҙҙәренә үҙҙәре ышанмай! Сөнки ҡаршыларында Аллаһ Рәсүле түгел, хәҙрәти Ғәли тора!

Үҙ-үҙҙәренә: «Валлаһи, теге кешенең әйткәндәре дөрөҫ икән!» – ти улар.

Ҡөрәйеш мөшриктәре хәҙрәти Ғәли разыйаллаһу ғәнһүгә асыу менән: «Ағайыңдың улы ҡайҙа, Ғәли!?» – тип ҡысҡыра.

Хәҙрәти Ғәли разыйаллаһу ғәнһү: «Белмәйем, был мәсьәләлә бер фекерем дә юҡ! Һәм Уны күҙәтеп тороусы ла түгел мин! Һеҙ Уға Мәккәнән сығып китергә ҡуштығыҙ бит! «Күҙҙән юғал, кит беҙҙән!» – тинегеҙ. Бына сығып китте Ул», – ти.

Шунан һуң мөшриктәр хәҙрәти Ғәлиҙе һүгә-һүгә, төрткөләп ала, хатта Мәсжиди Харамға алып килеп, күпмелер ваҡыт бикләп тә тоталар, тик артабан иреккә ебәрәләр (Ибне Һишам, II, 96; Әхмәт, I, 348; Яғҡуби, II, 39).

Йөрәктәре бикле һәм хәҡиҡәтте күрмәҫ булған бәдбәхеттәр ханәи-сәғәҙәт тирәһендә яуыз ниәт менән көтөп торғанда, илаһи именлек эсендәге Аллаһ Рәсүле салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм инде күптән Әбү Бәкер разыйаллаһу ғәнһү өйөнә барып еткән була. Сөнки мөшриктәрҙең планы булған кеүек, Аллаһтың да бер планы була, шунан ҡала ысынға ашырҙай һис башҡа хөкөм юҡ. Был мәсьәләне Йәнәбе-Хаҡ былай тип раҫлай:

وَاِذْ يَمْكُرُ بِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِيُثْبِتُوكَ اَوْ يَقْتُلُوكَ اَوْ يُخْرِجُوكَ
وَيَمْكُرُونَ وَيَمْكُرُ اللّٰهُ وَاللّٰهُ خَيْرُ الْمَاكِرِينَ

«(Әй Рәсүлем!) **Көфөрҙәр Һине тотоп бәйләп ҡуйыр йәки үлтерер йәиһә Һине** (йортоңдан) **сығарыр өсөн, Һиңә тоҙаҡ ҡоралар ине. Улар** (Һиңә) **тоҙаҡ ҡорғанда, Аллаһ та** (уларға) **мәкер** (тоҙаҡ) **ҡора ине. Сөнки Аллаһ – мәкер** (тоҙаҡ) **ҡороусыларҙың иң хәйерлеһе»** («әл-Әнфәл», 30).

Ауыр сәфәр

Өйөнән сығып, хәҙрәти Әбү Бәкер йортона килгән Аллаһ Рәсүле салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм, дуҫы ҡабул итергә теләмәһә лә, Уның өсөн әҙерләнгән дөйәнең хаҡын түләй. Шунан бер аҙ әүәлерәк мөшриктәр уртаһынан уларға күренмәйенсә генә уҙып киткән Аллаһ Рәсүле салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм, өммәткә өлгө буласағын уйлап, был юлы Аллаһ ҡушҡан тәртип менән, сараһын күреп эш йөрөтә. Хәҙрәти Әбү Бәкер менән бергә өйҙөң артҡы яғына сығалар. Дөйәләре әле бер нисә көн ошонда, өй янында ҡалырға тейеш була.

Тағын бер үтемле һаҡланыу сара рәүешендә, Мәҙинәгә таба түгел, ә уға ҡапма-ҡаршы йүнәлештә юлға сығалар.

Хәҙрәти Әбү Бәкер разыйаллаһу ғәнһү Ғаләмдәр ғорурлығы Әфәндебеҙҙең бер алдында, бер артында бара. Аллаһ Рәсүле, уның был ғәмәленә иғтибар иткәс:

«Әй Әбү Бәкер, ник былай эшләйһең?» – тип һорай.

Хәҙрәти Әбү Бәкер разыйаллаһу ғәнһү:

«Йә Рәсүлуллаһ! Һинең хаҡта борсолғанға күрә шулай йөрөйөм!» – тип аңлата.

Ниһәйәт, Сәүр Мәғәрәһенә килеп етәләр.

Әбү Бәкер Сиддыҡ:

«Йә Рәсүлуллаһ! Мин мәғәрәне таҙартҡансы, һин бында көтөп тор!» – тип, мәғәрәгә керә. Тау ҡыуышының эсен таҙартып, төрлө хәшәрәттәрҙең тишектәрен ҡаплағас, ауаз һала: «Хәҙер инде керә алаһың, йә Аллаһ Рәсүле!» (Ибне Кәҫир, *«әл-Бидәйә»,* III, 222-223).

Был ваҡытта мөшриктәр Әбү Жәһил етәкселегендә хәҙрәти Әбү Бәкерҙең өйөнә килә, ҡыҙы Әсмәнән атаһын һорашалар, унан «белмәйем», тигән яуап ишеткәс, асыу-нәфрәттәрен меҫкен ҡыҙсыҡты ҡыйнап баҫалар.

Йәшәйеш нуры һәм Унын Яры гары[242] (тоғро дуҫы) тау ҡыуышында күпмелер ваҡыт йәшәп торорға тейеш була. Шул рәүешле, уларҙы Мәҙинә юлдарында эҙләйәсәк мөшриктәрҙән тағы ла еңелерәк һаҡлана алалар. Асылда, Аллаһтың рәхмәте һәм ярҙамы уларға асыҡ була, бәндә тарафынан күреләсәк саралар бөткәндә, илаһи булышлыҡ эшкә егелә. Мәҫәлән, бер төркөм мөшриктәр, эҙҙәр буйынса барып, Сәүр мәғәрәһенең ауыҙына ҡәҙәр килеп етә. Ләкин ни күрһендәр, тау ҡыуышының ауыҙы һис кем ҡул тейҙермәгән кеүек, үрмәксе ауҙары менән ҡапланған, өҫтәүенә шунда уҡ бер күгәрсен ояһы ла була, Аллаһ Тәғәләнең әмере менән мәғәрә ҡаршыһында Пәйғәмбәр Әфәндебеҙҙең йөҙөн ситтәргә күренмәҫлек итеп ҡаплаясаҡ бер ағас үҫеп сыға![243]

Мөшриктәр Ғаләмдәрҙең Әфәндеһенең бында була алыу ихтималын кире ҡағып, ҡайтып китәләр.

242 **Яры гар** – мәғәрә дуҫы тигән мәғәнәлә әйтелә. Йәшәйеш нуры Әфәндебеҙ менән хәҙрәти Әбү Бәкерҙең Сәүр мәғәрәһендәге дуҫлыҡтарын белдерә. Вакыттар узыу менән, ғөмүмән «эскерһеҙ дуҫлыҡ» тураһында һүҙ барғанда ҡулланыла башлай.

243 Ибне Сәғд, I, 229; Ибне Кәҫир, *«әл-Бидайә»,* III, 223-224.

Ике ғәзиз юлсының уртаҡ ярҙамсыһы, таянысы, һыйындырыусыһы һәм яҡлаусыһы – Хаҡ Тәғәлә. Шуға күрә лә мәғәрә алдына килгән бәдбәхеттәр күгәрсен ояһы менән үрмәксе ауынан башҡа бер нәмә лә күрмәй. Нәҡ шағир Ариф Нихат Асъя әйткәнсә:

«Үрмәксе һауала ла,
Һыуҙа ла, ерҙә лә түгел...
Хаҡты күрә алмаған
Күҙҙәрҙә ине!»

Ләкин был ваҡиғалар ысынға ашҡанда, тау ҡыуышындағы хәҙрәти Әбү Бәкер раҙыйаллаһу ғәнһү ғүмеренең иң ситен миҙгелдәрен кисерә. Ул бик ҡурҡыуға ҡала – үҙе өсөн түгел, ә Аллаһ Рәсүле саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм Әфәндебеҙ өсөн... Сөнки мөшриктәр, әҙ генә эйелеп ҡараһалар, уларҙы шундуҡ күреп ҡалған булырҙар ине. «Әгәр мәғәрәгә кергән булһалар, күгәрсендәрҙең йомортҡаһы ватылыр, үрмәкселәрҙең ауы йыртылыр ине», – тип, һөйләнә-һөйләнә, мөшриктәр мәғәрә тирәһендә әрле-бирле йөрөйҙәр.

Ҡайһы берҙәре: «Мәғәрәнең эсенә кереп ҡарайыҡ!» – тигән саҡта, Өмәййә ибне Хәләф:

«Әллә аҡылығыҙ бөтөнләй юҡмы? Был тау ҡыуышына ниндәй эшегеҙ төштө?! Өҫтөндә ҡат-ҡат үрмәксе ауы һалынған ошо мәғәрәгә керәһегеҙме? Валлаһи, ышанып әйтә алам, был ау Мөхәммәт тыуғансы уҡ үрелгән!» – ти.

Әбү Жәһил :

«Валлаһи, Ул беҙгә яҡындыр, тип уйлайым! Ләкин сихыры менән күҙебеҙҙе томаланы, күрмәҫ хәлгә килтерҙе!» – ти.[244]

Был минуттарҙа ҡайғы-борсоуға сумған хәҙрәти Әбү Бәкер Сиддыҡ Рәсүлуллаһ саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләмгә һүҙ ҡатып:

«Мин үлтерелһәм, асылда, ябай бер бәндәмен, үлермен дә китермен. Фәкәт Һиңә бер-бер нәмә булһа, ул ваҡытта инде тулы бер өммәт һәләк булыр», – тип әйтә.

Пәйғәмбәребеҙ аяҡта торған килеш намаҙ уҡый, хәҙрәти Әбү Бәкер иһә был ваҡытта күҙәтселек менән мәшғүл була.

«Ошо ҡәүемең Һине эҙләп йөрөй. Валлаһи, мин үҙем өсөн борсолмайым. Әммә Һиңә зарар килтереүҙәренән ҡурҡам», – ти ул Әфәндебеҙгә.

Рәсүл Әкрәм Әфәндебеҙ тоғро дуҫына:

«Әй Әбү Бәкер, ҡурҡма! Һис шөбһәһеҙ, Аллаһ беҙҙең менән!» – тип тынысландыра (Ибне Кәҫир, *«әл-Бидәйә»,* III, 223-224; Диярбәкри, I, 328-329).

244 Ибне Сәғд, I, 228; Хәләби, II, 209.

Ҡөрьәни-Кәримдә әлеге ваҡиға түбәндәгесә иҫкә алына:

اِلاَّ تَنْصُرُوهُ فَقَدْ نَصَرَهُ اللهُ اِذْ اَخْرَجَهُ الَّذِينَ كَفَرُوا ثَانِىَ اثْنَيْنِ اِذْ هُمَا فِى الْغَارِ اِذْ يَقُولُ لِصَاحِبِهِ لاَ تَحْزَنْ اِنَّ اللهَ مَعَنَا فَاَنْزَلَ اللهُ سَكِينَتَهُ عَلَيْهِ وَاَيَّدَهُ بِجُنُودٍ لَمْ تَرَوْهَا وَجَعَلَ كَلِمَةَ الَّذِينَ كَفَرُوا السُّفْلَى وَكَلِمَةُ اللهِ هِىَ الْعُلْيَا وَاللهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ

«Уға (Мөхәммәткә) **булышмаһағыҙ, белегеҙ ки, инҡар итеүселәр Уны Мәккәнән ҡыуып сығарғанда, мәғәрәлә йәшеренгән ике кешенең береһе булараҡ, Аллаһ Уға ярҙам күрһәтте. Дуҫына: «Хафаланма, Аллаһ беҙҙең менән бергә!» – тиә ине; Аллаһ иһә Уға үҙ-үҙенә ышаныс иңдергән ине, күҙгә күренмәй торған ғәскәрҙәр менән Уға булышҡан, инҡар итеүселәрҙең һүҙен кәмһеткән ине. Ә бына Аллаһтың һүҙе иһә иң өҫтөн булғаны. Аллаһ – Ғәзиз, Хәким ул»** («әт-Тәүбә», 40).

Әбү Бәкер разыйаллаһу ғәнһү һөйләгәндәрҙән:

«Беҙ мәғәрәлә саҡта, мөшриктәрҙең аяҡтарын күреп торҙом. «Йә Аллаһтың Рәсүле, улар аяҡ аҫтарына бер аҙ күҙ һалһа, беҙҙе, һис шикһеҙ, күрәсәктәр!» – тинем.

Шунан һуң Ул:

«Әй Әбү Бәкер! Өсөнсөләре Аллаһ булған ике кеше тураһында ник борсолаһың?» – тине (Бохари, «Фәдаилүл-Асхәб», 2, «Мәнакыйб» 45; Мөслим, «Фәдаилүс-Сәхәбә», 1).

Мәккәләге ун өс йыллыҡ тәблиғ һәм Аллаһ юлына керетеү өсөн тырышлыҡ ҡуйғандан һуң, Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмгә күрһәтелгән икенсе мәғәрә – Сәүр Хиралағы тау ҡыуышынан айырыла – бер рухи һабаҡ урыны була.[245] Хира илаһи серҙәр һәм илаһи ҡөҙрәтте күреү-аңлау, кешелек һәм тәбиғәт китабындағы хикмәттәрҙе уҡыу өсөн була. Илаһи серҙәргә сумыу урыны һәм йөрәкте үҫтерә, камиллаштыра торған дәрес бүлмәһе тип ҡарала.

Сәүрҙәге мосафирлыҡ өс көн, өс төн дауам итә. Пәйғәмбәребеҙ яңғыҙ ҡалмай. Юлдашы – пәйғәмбәрҙәрҙән һуң кешеләрҙең иң өҫтөнө һәм иң ҡиммәтлеһе һаналған хәҙрәти Әбү Бәкер разыйаллаһу ғәнһү. Хәҙрәти Әбү Бәкер мәғәрәлә Уның менән өс көн иптәш булыу хөрмәтенә, ғиззәтенә һәм

245 Хиранан айырмалы булараҡ. Сәүр башҡаса дәрес урыны тип ҡарала. Хирала иман орлоҡтары сәселә, Сәүрҙә иһә ҡеүәтләнгән имандан һуң ихсан һәм суфилыҡ орлоҡтары игелә. Был иһә күңелдең әүәл шариғәтте ҡулланып йәшәргә, артабан суфилыҡ һәләтен үҙләштерергә тейешлеген күрһәтә.

фазиләтенә ирешә, «икенең икенсеһе» тип маҡтап иҫкә алыныу дәрәжәһен ала. Йәшәйеш нуры ғәзиз дуҫына:

لاَ تَحْزَنْ اِنَّ اللّٰهَ مَعَنَا

«…Хәсрәтләнмә, Аллаһ беҙҙең менән бергә!» – тип белдереп («әт-Тәүбә», 40), шул уҡ ваҡытта Аллаһ менән бергә булыу (маият) серен асыҡлай. Был – йәшерен зекер ҡылыу дәресенең тәүге башланыуы һәм йөрәктәрҙең Аллаһҡа асылып, именлеккә ирешеүе була. Йәғни Сәүр мәғәрәһе ҡолдо сикһеҙ серҙәр ғаләменән Аллаһҡа илтәсәк төп күңел тәрбиәһенең башланыу урыны һәм шундай илаһи сәфәрҙең тәүге этабына әүерелә.

Хәҙрәти Пәйғәмбәр салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмдең нур сығанағы булған күңел донъяһындағы серҙәрҙе өммәтенә асыуы тәүге тапҡыр хәҙрәти Әбү Бәкер раҙыйаллаһу ғәнһүҙән ошо мәғәрәлә башлана, ҡиәмәткәсә дауам итәсәк алтын нәҫел сылбырының беренсе ҡулсаһы барлыҡҡа килә.

Иман үҙенә көстө хәҙрәти Пәйғәмбәргә ҡарата мөхәббәттән ала. Бөтә изге сәфәрҙәрҙең төп сәбәп һәм этәргесе – Пәйғәмбәргә ҡарата мөхәббәт; Хаҡ Тәғәлә менән ҡауышыуҙың берҙән-бер юлы – Уға ҡарата мөхәббәт менән тамамлана. Сөнки һөйөүҙең шарты, яратыу ҡануны – һөйгән кешеңә ҡарата мөхәббәт хисе тойоу һәм шул ғашиҡлыҡ нәтижәһендә ул кеше һөйгән нәмәләрҙе лә яратыу. Мөхәббәттең саф хәлдә һаҡланыуы ла рухи бәйләнеш аша ғына мөмкин.[246] Илаһи мөхәббәтте иһә өлгөрмәгән, «бешмәгән» аҡыл менән төшөнөрлөк түгел.

Хәҙрәти Әбү Бәкерҙең Пәйғәмбәр Әфәндебеҙ менән күңел бағланышын белдергән түбәндәге ваҡиға һәр йөрәктә эйәһенең ҡараш киңлеге сиктәрендә бер тәьҫир ҡалдырасағына ышанабыҙ.

Хәҙрәти Әбү Бәкер раҙыйаллаһу ғәнһү Рәсүлуллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм менән һәр әңгәмәһендә ҡәнәғәтлек кисерә, ихлас рәхәтлек ала. Иҫ киткес илаһи күренештәргә шаһит булып, пәйғәмбәрлек серҙәрен уртаҡлашыр дәрәжәгә эйә иң самими дуҫлыҡ сәбәпле, Аллаһ Рәсүле үҙ янында сағында ла Уны һағына торған була.

Мәҫәлән, хәҙрәти Пәйғәмбәр салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмдең:

«Әбү Бәкерҙең малынан файҙаланған хәтле, башҡа һис кемдең малынан файҙаланманым...» – тигән һүҙҙәрен ишеткәс, Әбү Бәкер раҙыйаллаһу ғәнһү күҙ йәштәре менән: «Мин һәм малым бары Һинең өсөн генә түгелмени, йә Рәсүлуллаһ?!» – тип әйтеүе (Ибне Мәжә, «Мөҡаддимә», 11) үҙен һәм һәр нәмәһен тулыһынса хәҙрәти Пәйғәмбәр салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмгә тапшырғанын

246 Аллаһҡа рухи бәйләнеш тураһында мәғлүмәт өсөн ҡарағыҙ: Осман Нури ТОПБАШ, «*Имандан ихсана ТАСАВВУФ»,* 249-257 б., Истанбул, 2002.

һәм Унының күңел ғәләмендә иреп юғалғанын күрһәтә. (Әлеге рухи дәрәжә суфилыкта «Фәна фи әр-Рәсүл» тип атала).

Сәүр мәғәрәһендә Аллаһ Рәсүле саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм мөбәрәк башын хәҙрәти Әбү Бәкер раҙыйаллаһу ғәнһүҙең теҙенә ҡуйып, күпмелер ваҡыт еңелсә йоҡлап ала. Ул арала Әбү Бәкер раҙыйаллаһу ғәнһү тау ҡыуышының үҙҙәренә бик яҡын ерендә кескенә тишек күрә. Берәй ағыулы хәшәрәт сығып, хәҙрәти Пәйғәмбәр саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләмгә зыян-ауыртыу һалмаһын өсөн, Аллаһ Рәсүлен уятмайынса ғына, тишекте аяғы менән ҡаплай.

Илаһи һынау бер аҙҙан нәҡ ул уйлағанса ысынға аша. Сөнки бер йылан хәҙрәти Әбү Бәкерҙең аяғын бик ауырттырып саға һәм ағыуын кертә. Олуғ сәхәбә шул ҡәҙәр көслө ауыртыу кисерә ки, Рәсүлүллаһ саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм уянмаһын өсөн һис ҡыймылдамаһа ла, бер нисә тамсы йәшен тыйып ҡала алмай. Әлеге тамсыларҙың бер бөртөгө Аллаһ Рәсүле саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләмдең мөбәрәк йөҙөнә тама. Шул сәбәпле уянған хәҙрәти Пәйғәмбәр саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм:

«Ни булды, Әбү Бәкер?» – тип һорай.

Хәҙрәти Әбү Бәкер раҙыйаллаһу ғәнһү:

«Бер нәмә лә булманы, йә Рәсүлүллаһ!» – тиһә лә, Рәсүлүллаһ саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм ныҡышып һорағас, хәлде һөйләп бирергә мәжбүр була (Бәйһаҡи, *«Дәлаил»,* II, 477; Ибне Кәҫир, *«әл-Бидәйә»,* III, 223).

Аллаһ Рәсүле саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм мөбәрәк төкөрөгөн шундуҡ йылан саҡҡан урынға бармаҡтары менән һылай. Аллаһтың рәхмәте менән шул миҙгелдә үк Әбү Бәкер раҙыйаллаһу ғәнһүҙең ауыртыу-ғазабы баҫыла, яраһы төҙәлә.

Зәғиф сығанаҡлы тип һаналған бер риүәйәткә күрә, был ваҡиға сәбәпле Аллаһ Рәсүле саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм ул йыландан:

«Ник былай эшләнең?» – тип һорай.

Йылан иһә яуабында әйтә:

«Йә Рәсүлүллаһ! Мин нисә йыл Һине күреү ниәте-һағышы менән шул кескенә тишектә көтөп торҙом. Нәҡ теләгемә ирештем, тигән ваҡытта, Һине күрә аласаҡ юлымдың ҡапланған икәнен күрҙем. Фәҡәт мөхәббәтем еңеп, уның өҫтөнлөгөнә түҙеп тора алмайынса, тишектең ҡапланыуына ҡамасаулар өсөн, тешләргә мәжбүр булдым».

Был уңайҙан шағир Фузули Аллаһ Рәсүле саллəллаһу ғəләйһи үә сәлләмдең матди һәм рухи шифа сығанағы икәнлеген һәм Уға дуҫ булыусыларҙың бынан файҙа күрә аласағын түбәндәгесә тасуирлай:

«Әгәр Рәсүлүллаһ саллəллаһу ғəләйһи үә сәлләмдең дуҫы йылан ағыуы эсһә, ул ағыу уның өсөн тормош һыуы булыр. Ә Пәйғәмбәрҙәр солтанының дошманы һыу эсһә , ул һыу уның өсөн йылан ағыуына әйләнер».

Әлеге хәҡиҡәтте сағылдырған тағын бер ваҡиға хәҙрәти Ғүмәр разыйаллаһу ғәнһү хәлифәтендә була.

Риүәйәткә күрә, Византия императоры, яҡшы ниәт билдәһе буларaҡ, хәҙрәти Ғүмәргә дошмандарын юҡ итеүҙә файҙалы булырлыҡ бик көслө ағыу ебәрә. Бар тормоштары Римдағы интригалар эсендә ҡайнаған Византия императорҙары өсөн бик ғәҙәти булған был эшкә хәҙрәти Ғүмәр разыйаллаһу ғәнһү иғтибар күрһәтмәй. Ағыуҙы алып килгән илсе ҡаршында зәһәр шешәһен ала ла, бары «бисмилла» ғына әйтеп эсеп ебәрә. Ағыуҙың һис тәьҫире һиҙелмәй.[247]

Был ваҡиғалар, йәғни Аллаһтың рөхсәте менән ағыуҙың зарарынан һаҡлана алыу – бары Аллаһ Рәсүле саллəллаһу ғəләйһи үә сәлләмдең күңел донъяһында үҙҙәренә өлөш тапҡан, Уның менән берҙәйләштерелгән һирәк ҡолдарға ғына хас дәрәжә.

Хәҙрәти Ғүмәр разыйаллаһу ғәнһү хәлифлек осоронда ҡайһы берәүҙәрҙең үҙен хәҙрәти Әбү Бәкерҙән өҫтөнөрәк ҡуйып һөйләшкәндәрен ишеткәс:

«Валлаһи, Әбү Бәкерҙең ул төнө Ғүмәрҙең бөтә нәҫеленән хәйерлерәктер! Әбү Бәкерҙең ул көнө Ғүмәрҙең нәҫеленән хәйерлерәктер! Рәсүлүллаһ ғәләйһис-саләтү үәс-сәләәм мәғәрәгә барыу өсөн өйҙән сыҡҡан саҡта, Әбү Бәкер Уның янында ине», – тип белдерә (Хәким, III, 7/4268).

Сәүр мәғәрәһендә ҡунаҡ булған ваҡыт дауамында, хәҙрәти Әбү Бәкерҙең ҡыҙы Әсмә ашарға алып килә; улы Ғабдуллаһ иһә, атаһы ҡушҡанса, һәр төн мәғәрәлә улар янында ҡуна, сәхәр ваҡыты тирәләрендә ҡайтып, гүйә Мәккәлә төн ҡунған кеүек, ҡөрәйеш мөшриктәре менән таң ҡаршылай. Бик зирәк һәм һәләтле егет булған Ғабдуллаһ көндөҙ ҡөрәйеш мөшриктәре араһында йөрөй, Пәйғәмбәр Әфәндебеҙ саллəллаһу ғəләйһи үә сәлләм тураһында һөйләшкәндәрҙе тыңлай, мәкер һәм тоҙаҡтар тураһында Йәшәйеш нурына хәбәр итеп тора.

247 Мустафа ибне Хәлил әз-Зағрауи, *«Рисаләтүл-Бәсмәлә»,* 42 б. Бында ағыу эскән зат Хәлит ибне Вәлит разыйаллаһу ғәнһү исеме менән телгә алына.

Хәҙрәти Әбү Бәкерҙең ирекле ҡоло Ғамир ибне Фүһәйрә лә Әбү Бәкерҙең кәзә-һарыҡтарын мәккәләләрҙең көтөүселәре менән бергә көтә торған була. Иртән ул шул көтөүселәр менән сыға, кис ҡайтҡанда иһә, көтөүҙең тиҙлеген аҡрынайтып, уларҙан артта ҡала. Төн ҡараңғылығы төшкәс, кәзә-һарыҡтары менән Сәүр мәғәрәһенә йүнәлә. Пәйғәмбәребеҙ һәм Уның ғәзиз дуҫы үҙҙәренә кәрәк һөттө шул ҡуйҙарҙан һауып ала. Ғамир ибне Фүһәйрә, иртән иртүк Мәккәгә ҡайтып киткән Ғабдуллаһтың аяҡ эҙҙәрен, көтөү йөрөтөп, һөртөп, бутап бөтөрә.[248]

Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмде өс көн эҙләгән мөшриктәр инде Уны табыуҙан өмөт өҙгән була. Мөшриктәрҙең өмөтө һүнгәнен Ғабдуллаһтан ишетеп белгән Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм дүртенсе көндө, оҙата барыусы алып килгән дөйәләргә ултырып, юлға ҡуҙғала. Ни тиһәк тә, был сәфәр тыуған-үҫкән тупраҡтан айырылыу булғанға күрә, Аллаһ Рәсүле салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмде бойоҡлоҡҡа һала, сөнки Ул Мәккәи-Мөкәррәмәне бик ярата. Әйтәйек, бер ваҡыт Хазвәрә төбәгендә баҫып торғанда, Ҡәғбә һәм харам тарафына йүнәлеп, Пәйғәмбәребеҙ Мәккәгә былай тип мөрәжәғәт итә:

«Валлаһи, һин – Аллаһ ҡаршыһында ҡалаларҙың иң хәйерлеһе һәм иң һөйөклөһө. Ҡыҫырыҡлап сығарылмаған булмаһам, һинән китмәҫ инем» (Әхмәт, IV, 305; Тирмизи, «Мәнакиб», 68/3925).

Башҡа бер тапҡырында Мәккәгә:

«Ни ҡәҙәр матур ҡалаһың, миңә ни хәтле һөйөклө һин! Әгәр ҡәүемем мине һинән ҡыуып сығармаһа, һинән башҡа бер ергә лә йорт һалмаҫ, оя ҡормаҫ инем», – тип өндәшә (Тирмизи, «Мәнакиб», 68/3926).

Бөйөк Пәйғәмбәрҙең әлеге хәсрәтенә илаһи вәхи менән йыуаныс иңә:

اِنَّ الَّذِى فَرَضَ عَلَيْكَ الْقُرْاٰنَ لَرَادُّكَ اِلٰى مَعَادٍ

«Һиңә Ҡөрьән (уҡыуҙы, тәблиғ ҡылыуҙы һәм уны үтәүҙе) **фарыз ҡылған** (Аллаһ) **Һине ҡайтасағың ергә ҡайтарасаҡ...»** («әл-Ҡасас», 85).

Был һүҙҙәр кире ҡайтыу тураһында хәбәр еткерә, шул уҡ ваҡытта Мәккәне яулап алыуҙың тәүге билдәһе булараҡ, Аллаһ Рәсүле салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм күңелендә борсоу-ҡайғыны шатлыҡҡа әйләндерә.

Мәккә менән Мәҙинә араһындағы юл 400 саҡрымдан артығыраҡ була. Ул ваҡыттарҙа дөйә аҙымы менән һигеҙ көндә үтелә ала. Юлдар йыраҡ, һауа эҫе,

248 Ибне Һишам, II, 99; Бохари, «Мәнакибүл-Әнсар», 45; Хәйсәми, VI, 53.

ҡомдар ҡыҙған күмерҙәй... Мөбәрәк юлсылар башта тәүлек буйы һис туҡтамайынса бара.

Сауҙа эше менән әленән-әле Дамасҡҡа барғалап торғанға күрә, хәҙрәти Әбү Бәкер разыйаллаһу ғәнһүне бик күп кеше белә. Әлеге сәфәрҙәре ваҡытында берәй танышы менән осрашҡанда, унан: «Әй Әбү Бәкер! Һинең алдыңда барыусы зат кем ул?» – тип, Ғаләмдәр ғорурлығы Әфәндебеҙ тураһында һорашһалар: «Кылауызым!(Оҙатыусым) Миңә юл күрһәтә!» – тип яуап бирә, шул рәүешле һалҡын аҡыллылыҡ күрһәтеп, һаҡлыҡ сараһы тураһында онотмай. Был һүҙе менән асылда ул: «Ул миңә иң хәйерле юлды күрһәтә!» – тип әйтергә теләй (Ибне Сәғд, I, 233-235; Әхмәт, III, 211).

Ғабдуллаһ ибне Урәйҡыт[249] оҙатыуында Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм, Әбү Бәкер Сиддыҡ һәм уның ирекле ҡоло Ғамир ибне Фүһәйрә менән бергә Ҡудәйд тип аталған ерҙәге бер тирмәгә һуғылалар. Был тирмә Өмме Мәғбәдтеке була. Ул шул тирәнән уҙып китә торған юлсыларҙың һыу һәм ризыҡ менән бәйле ихтыяждарын тәьмин итеү менән шөғөлләнә. Мәҙинәгә юл тотҡан мөҡәддәс мосафирҙар Өмме Мәғбәдтән һөт һорай.

Тирмәлә Өмме Мәғбәдтең бик зәғиф бер ҡуйы ята, һөтө-майы тураһында әйтеп тә тораһы юҡ, шул тиклем зәғифлеге арҡаһында меңкен хайуандың башҡа ҡуйҙарға ҡушылып, көтөүлеккә китер хәле лә булмай. Шул сәбәпле сатырҙың бер мөйөшөндә ҡала. Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм, ҡуйҙы һауырға рөхсәт һорағас, Өмме Мәғбәд:

«Ата-әсәм һиңә ҡорбан булһын! Әгәр унда һөт таба алһаң, һау!» – ти.

Һөйөклө Пәйғәмбәребеҙ, Аллаһ Тәғәлә бәрәкәт бирһен өсөн доға ҡылғандан һуң, «бисмилла» әйтеп, шәхсән үҙ ҡулдары менән ул көндө был ҡуйҙан бик күп һөт һауып ала.

Өмме Мәғбәд разыйаллаһу ғәнһә әйтеүенсә, әлеге ҡуй һуңынан хәҙрәти Ғүмәр хәлифә булып торған осорҙағы ҡоролоҡҡа саҡлы йәшәгән әле.

«Башҡа хайуандар ашарға бер нимә лә тапмаған саҡта, беҙ уны иртә-кис һауа инек», – тип, Өмме Мәғбәд разыйаллаһу ғәнһәбү ҡуйҙағы бәрәкәтте асыҡлап аңлатҡан.

Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм был ерҙән китеп барғас, тирмәгә Өмме Мәғбәдтең ире Әбү Мәғбәд ҡайтып керә. Тирмәлә бик күп һөт күргәс, шаҡ ҡатып һорай: «Әй Өмме Мәғбәд! Был һөттәр ҡайҙан сыҡты? Ҡуйҙар йыраҡ көтөүлектә, барыһы ла ҡыҫыр, бында иһә һауырҙай хайуан юҡ! Ни хәл был?».

249 **Ғабдуллаһ ибне Урәйҡыт** – ул ваҡытта мөшрик, ләкин ышаныс яулаған, таянырлыҡ зат була. Һуңынан мосолманлыҡ ҡабул итеүе-итмәүе бәхәсле булһа ла, мосолман булыуы тураһында риүәйәттәр көслө һанала.

Ҡатыны:

«Бөгөн беҙгә бер изге зат керҙе. Шундай-шундай күркәм сифаттары бар ине», – тип ул көнгө ваҡиғаларҙы һөйләп бирә.

Ире:

«Ул затты миңә тасуирлап бирсе!» – тип һорағас, Өмме Мәғбәд, Йәшәйеш нурының килеш-килбәтен түбәндәгесә һүрәтләй:

«Мин күргән бәндә тышҡы яҡтан матур, нурлы йөҙлө, күркәм, тиңһеҙ әхлаҡлы ине. Үҙендә һис кәмселек булмайынса, киреһенсә, шул ҡәҙәр юғары дәрәжәлә камил кәүҙәле һәм сибәр йөҙлө ине. Күҙҙәре ҡара, керпектәре ҡуйы, тауышы нәфис ине. Күҙенең ағы – ап-аҡ, ҡараһы – сөм ҡара, тәбиғәттән үк һөрмәле ине. Ҡаштарының осо нескә, сәстәре ҡуйы ҡара ине. Муйыны һуҙынҡы, һаҡалы ҡуйы һәм бер аҙ ғына оҙон ине.

Өндәшмәй торғанда, ҡиәфәтендә тыныслыҡ һәм вәҡар хасил була, һөйләшкәндә матурлыҡ, көләслек һәм татлы теллелек барлыҡҡа килә ине. Һүҙҙәре, әйтерһең, теҙелгән ынйылар, ауыҙынан берәм-берәм сығалар ине. Һүҙе аныҡ, хаҡ менән ялғанды бик яҡшы айыра ине. Уның һөйләгәндәре меҫкенлек тип һанар дәрәжәлә әҙ ҙә түгел, ялҡытырлыҡ күп тә түгел ине.

Йыраҡтан күргәндә кешеләрҙең иң күркәме, иң матуры, янына килгәс иһә, кешеләрҙең иң татлыһы, иң мөләйемлеһе ине. Буйы уртаса, оҡшатмаҫлыҡ дәрәжәлә оҙон да түгел, күҙ кәмһетеп ҡарарлыҡ дәрәжәлә ҡыҫҡа ла түгел ине. Ул гүйә бер үҫенте ине, үҫемлектәр араһында буй еткән, ә матурлығы уларҙы уҙып киткән. Янында бер төркөм дуҫтары бар ине, Ул берәй нәмә һөйләһә, тын ҡалып тыңлайҙар, ҡушҡандарын үтәр өсөн йүгерешәләр ине. Хөрмәтләнә торған зат, Уға хеҙмәт итергә ашығалар ине. Йөҙө йылмайыулы ине. Һис кемде ғәйепләмәҫ һәм битәрләмәҫ».

Әбү Мәғбәд, был күркәм сифаттар тураһында тыңлағас:

«Өлеге зат – ҡөрәйеш ҡәбиләһендә донъяға килгән Пәйғәмбәрҙер. Уның менән бергә булып, дуҫына әйләнеүҙе ни ҡәҙәр теләр инем. Әгәр берәй юлын тапһам, һис шикһеҙ, быны эшләйәсәкмен!» – тип ант итә.

Ул көндәрҙә Мәккәлә эйәһе танылмаған бер тауыштың Өмме Мәғбәд тирмәһенә килгән мосафирҙарҙы маҡтап, үтемле йөкмәткеле шиғырҙар уҡығаны ишетелә. Бушлыҡтан килгән был шиғырҙы ишетеүсе Хассән ибне Сабит араларындағы Пәйғәмбәрҙәре сығып киткән ҡәүемдең хәсрәткә тарыуы һәм ул Пәйғәмбәрҙең Мәҙинәлә һидәйәт таратып, Аллаһ һүҙҙәрен уҡыуы тураһында бер шиғыр менән яуап бирә (Ибне Сәғд, I, 230-231; VIII, 289; Хәким, III, 10-11).

Әбү Мәғбәд һәм уның бәхетле ғаиләһе барыһы бергә ислам ҡабул итеп, сәхәбәлек дәрәжәһенә ирешәләр.

Мөҡәддәс юлсыларҙы һис таба алмаған мөшриктәр уларҙы тотоусыларға ҙур бүләктәр вәғәҙә итә. Был вәғәҙәләргә күҙҙәре ҡыҙыҡҡандар иһә юлға сыға. Шундайҙарҙың береһе Сүраҡа ибне Мәлик була.

Бына, оҙон-оҙаҡ эҙләгәндән һуң, Сүраҡа Аллаһ Рәсүле саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләмде осрата. Уны күрер-күрмәҫ, атын тиҙләтә. Ләкин көтмәгәндә атының аяктары ҡомға сума. Үҙе иһә ергә йығыла. Ни хәтле маташһа ла, ҡомдан сығып, Пәйғәмбәр Әфәндебеҙ саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләмгә таба барыу хәленән килмәй. Шаҡтай маташҡандан һуң, аҡылға килеп, үкенесен белдерә. Сүраҡа Аллаһ Рәсүленең ғәфү итеүен үтенә, хәҙрәти Пәйғәмбәр иһә доға ҡыла. Был доға бәрәкәте менән Сүраҡаның аты ҡомдарҙан ҡотола. Әлеге мөғжизәне күргән Сүраҡаның күңел донъяһы шул миҙгелдә тамырҙан үҙгәрә һәм ул Рәсүлуллаһтың самими дуҫына әүерелә. Төркөмдөң урынын белдермәҫ өсөн, ул кире ҡайта. Был тарафтарға килеүселәрҙе йә кире бороп ебәрә, йәки башҡа яҡҡа йүнәлтә (Мөслим, «Зүһд», 75).

Аллаһ Рәсүле саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләмдең ошо һөйөнөслө хәбәре Сүраҡаның ҡолаҡтарында яңғырап тора:

«Әй Сүраҡа! Хөсрәүҙең беләҙектәрен таҡҡан, ҡайышын быуған һәм тажын кейгән ваҡытта ниндәй хис кисерәсәкһең?»

Ысындан да Иранды еңгәндән һуң, Хөсрәүҙең беләҙектәре, ҡайышы һәм тажы Мәҙинәгә килтерелгәс, хәҙрәти Ғүмәр разыйаллаһу ғәнһү, Сүраҡаны саҡырып, ул әйберҙәрҙе уға тағып ҡуя ла:

«Әй Сүраҡа! Ҡулдарыңды күтәреп әйт: «Аллаһу әкбәр! Быларҙы «Мин –бәндәләрҙең Раббыһымын!» тигән Хөсрәү ибне Хүрмүздән һалдырып, Мүдлиж улдары ҡәүеменән Сүраҡа ибне Мәликкә таҡтырған Аллаһҡа маҡтау булһын!» – тип доға ҡылырға ҡуша (Ибни Әсир, *«Үсдүл-Габә»,* II, 332; Ибне Хажәр, «әл-Исабә», II, 19).

Пәйғәмбәр Әфәндебеҙ Ғамим үҙәнлегендә Бүрәйдә ибне Хусайб һәм унең ҡәүеме менән осраша. Уларҙы исламға өндәй. Шунан һуң улар ҙа, Аллаһ Рәсүленә эйәреп, ислам менән бүләкләнә. Йәшәйеш нуры саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм Бүрәйдә разыйаллаһу ғәнһүгә ул төндө «Мәрйәм» сүрәһенең башланғыс өлөшөн өйрәтә.[250]

250 Ибне Сәғд, IV, 242.

Бүрәйдә, башындағы аҡ сәлләне һүтеп: «Йә Рәсүлүллаһ! Рөхсәт итһәгеҙ, байраҡсығыҙ булайым!» – ти. Шулай итеп, Ҡубә ауылына ҡәҙәр Аллаһ Рәсүле саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләмдең байраҡсыһы булып бара.

Бүрәйдәнән һуң мөбәрәк юлсылар төркөмө Дамасктан ҡайтып килеүсе сауҙа каруанын осрата. Араларында Зөбәйр ибне Ғаувам да була. Зөбәйр Рәсүлүллаһ саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләмгә һәм хәҙрәти Әбү Бәкер раҙыйаллаһу ғәнһүгә аҡ машлахтар (ең урынына ҙур тишектәр генә булған тотош туҡыма кейем) кейҙерә.[251]

Һижрәт төркөмө Мәҙинәгә таба яҡыная бара. Мөшриктәрҙең Аллаһ Рәсүлен үлтереү өсөн һәр кемде ҡотортоуына һәм башҡа бик күп ҡурҡыныстарға ҡарамаҫтан, Ул бары бер үҙенә йөкләнгән вазифаны үтәүен туҡтатмай, юлда осрағандарға ислам тураһында һөйләргә тырыша.

Мәҫәлән, әсхәбе-кирамдан Сәғд әд-Дәлил[252] раҙыйаллаһу ғәнһү былай тип һөйләй:

«Һижрәт ваҡытында Аллаһ Рәсүле саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм Әбү Бәкер раҙыйаллаһу ғәнһү менән бергәләп беҙгә һуғылды. Ул арала Әбү Бәкерҙең бер ҡыҙын беҙҙәге бер һөт инәһе имеҙә ине. Рәсүлүллаһ саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм Мәҙинәгә ҡыҫҡа юл менән барырға теләй ине. Беҙ Уға:

«Был тирә Рәҡубә кисеүенең Ғаир юлы тип атала. Бында Әсләм Мүханан исеме менән билдәле ике ҡараҡ бар. Теләһәң, беҙ уларға ҡаршы сығайыҡ», – тинек.

Рәсүлүллаһ саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм:

«Һин беҙҙе улар янына алып бар!» – тип бойорҙо.

Шунан һуң юлға сыҡтыҡ. Рәҡубәне уҙып, ҡалҡыулыҡтың түбәһенә еткәндә, ул ике ҡараҡтың береһе иптәшенә: «Был кеше – Йәмәндән», – тип әйтә.[253]

Йәшәйеш нуры уларҙы янына саҡырып, ислам тураһында һөйләне һәм мосолман булыуҙарын теләне. Улар, ризалашып, ислам ҡабул иттеләр. Аллаһ Рәсүле саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм исемдәрен һорағас: «Беҙ – Мүханан (кәмһетеп, нәфрәтләнеп ҡарала торған ике кеше)», – тинеләр.

251 Бохари, «Мәнакибүл-Әнсар», 45.

252 Был мөбәрәк сәхәбә Мәҙинәгә киҫтереп бара торған юлды Әфәндебеҙгә күрһәтеп, Рәҡубә юлы буйлап кылауыҙлык (оҙатыусылыҡ) эшен башҡарған өсөн, «дәлил» сифаты менән танылa.

253 Был һүҙ менән Ғаләмдәр ғорурлыы Әфәндебеҙҙең мәккәле булыуы телгә алына, сөнки Мәккә Тиһамә өлкәһендә урынлашҡан, ә Тиһамә Йәмән территорияһы тип һаналған. Шуға күрә Ҡәғбәне «әл-Ҡәғбәтүд-Йәмәниййә» тип йөрөткәндәр. (Ибни Әсир, *«ән-Ниһаййә»*, V, 300).

Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм:

«Киреһенсә, һеҙ – Мүкрәман (хөрмәтле ике зат)», – тип белдерҙе һәм хәбәрсе сифатында уларға алдан Мәҙинәгә юл тоторға ҡушты» (Әхмәт, IV, 74).

Көтөп алынған ғәзиз юлсы

Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм Әфәндебеҙҙең юлға сығыуы тураһында хәбәр алған мәҙинәлеләр бик тулҡынлана. Мөбәрәк мосафирҙың юлынан күҙ ҙә алмайынса, түҙемһеҙләнеп көтәләр. Ул нурлы төркөмдө ҡаршылау, мәңгелек сәғәҙәт каруаны йомартлығынан бер ҡыйпылсыҡ булһа ла эләктереп ҡалыу өсөн, мәҙинәлеләр, ҡала ситенә сығып, юлды зарығып күҙәтәләр.

Ниһәйәт, пәйғәмбәрлектең ун дүртенсе йылында, рабиғүл-әүүәл айының 12 нсе көнө, дүшәмбелә[254] бер тауыш бөтә мосолмандарҙың күкрәктәрендә һөйөнөс менән яңғырай:

«Көтөп алынған мөбәрәк юлсы килә!..»

Был шатлыҡлы хәбәрҙән һуң тәкбир тауыштары бөтә Мәҙинәне яңғырата башлай.

Мосолмандар, ҡоралланып, ҡайһыһы атлы, кем йәйәү хәлдә мөҡәддәс мосафирҙы ҡаршы алырға саба.

Көтөп алынған мөбәрәк төркөм илаһи химая һәм һаҡ аҫтында Мәҙинә янындағы Ҡубәгә килеп еткәс, тирә-йүн ҡайнай, донъя шатлыҡ-һөйөнөстәргә күмелә.

Тау түбәләренән яңғырап, йөрәктәрҙе көйҙөрөп ала торған «Таләғәл-бәдру ғәләйнә»[255] көйҙәре тулҡын-тулҡын булып күккә күтәрелә, күңелдәрҙе ымһындыра. Тарих шул миҙгелдән башлап ҡиәмәткә ҡәҙәрге ваҡиғалар теҙмәһен туплаясаҡ «һижри календар»ҙы башлап ебәрә.

Ҡаршы алырға килгән мосолмандарҙың күбеһе, тәбиғәттең йәшәйеш сәбәбе – Ғаләмдәрҙең Әфәндеһе, хәҙрәти Мөхәммәт Мостафаны ошоғаса күргәндәре булмағанға, Уны танымайҙар. Баштағы мәлдә хәҙрәти Әбү Бәкер Сиддыҡ раҙыйаллаһу ғәнһүне Пәйғәмбәр Әфәндебеҙ тип уйлайҙар.

Рәсүл Әкрәм салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм Әфәндебеҙ һөйләшмәйенсә тора. Өҫтөнә ҡояш төшкәс, хәҙрәти Әбү Бәкер раҙыйаллаһу ғәнһү шундуҡ аяғына баҫып, Уға еләне менән күләгә яһай. Мосолмандар шул ваҡытта ғына Йәшәйеш нурын таный ала.[256]

---

254 Миләди 622 йылдың сентябрь айына тура килә.

255 Өҫтөбөҙҙә тулы ай тыуҙы.

256 Бохари, «Мәнакибүл-Әнсар», 45.

Мәҙинә ошо көндән һуң исламиәттең үҫеш урыны һәм уның алғарыш көҙгөһө була. Көфөрлөктөң ҡараңғы йөҙө ошбу һижрәт менән һулый. Мәсжиди Сәғәҙәт һәм Мәсжиди Ҡубә, нәзәҡәтле һәм юғары мәғәнә алып, мәхшәргә ҡәҙәр был мөбәрәк һижрәттең изге урыны һәм хәтирәһе булып ҡала.

Әнсарҙар: «Бына малым! Ал, яртыһы һинеке!..» – тип, мал-мөлкәттәрен мөһажирҙарға тәҡдим итә. Уртаҡ бәхет өсөн үҙ мәнфәғәттәренән баш тартыуҙа һәм фиҙакәрлектә тиңе булмаған ислам туғанлығының нигеҙе ана шулай һалына. Мәҙинә ислам тарихындағы үлемһеҙ урынын һәм төкәнмәҫ хөрмәтен яулап ала. Мәҙинәләге аҙандар, рамаҙандар, байрамдар, зәкәттәр, һуғыштар өммәт өсөн айырым бер олуғлыҡ, бөйөклөк үрнәгенә әйләнә.

Йәшәйеш нуры Ҡубәлә туҡталған ваҡытта, Ғамр ибне Ауф улдарынан Күлсум ибне Хидм өйөндә ҡунаҡ була. Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм унан сығып, Сәғд ибне Хайсәмә өйөнә бара, мосолмандар менән шунда әңгәмәләр ҡора.

Сәғд ибне Хайсәмә разыйаллаһу ғәнһү буйҙаҡ булғанға, буйҙаҡ мөһажирҙар уның өйөндә йәшәй. Шуға күрә Сәғд разыйаллаһу ғәнһүҙең өйөн «Мәнзилүл-уззаб» (Буйҙаҡтар өйө) тип атайҙар (Ибне Һишам, II, 110; Ибне Сәғд, I, 233).

Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм Ҡубәлә йәшәп торған көндәрҙә йыназаларҙа ҡатнаша, ауырыуҙарҙы зыярат ҡыла, саҡырған урындарға ҡунаҡ булып бара.

Әбү Сәғид әл-Худри разыйаллаһу ғәнһү шул көндәрҙә булған, сәхәбәләрҙең нескә күңеллелеген күрһәткән бер хәтирәһе менән уртаҡлаша:

«Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм Мәҙинәгә яңы ғына килгән ваҡытта беребеҙ үлем түшәгенә ятһа, Уға хәбәр бирә инек. Ул, килеп, ауырыуҙың баш осона ултыра, тәүбә-истиғфар ҡыла ине. Был бәндә үлгәс, үҙен оҙата йөрөүселәр менән ҡайтып китә. Ҡайһы саҡта мәйет ерләнеп, йыназа тамамланғансы көтә ине.

Уға ауырлыҡ килтереүҙән борсолоп, үҙ арабыҙҙа былай тип килештек: «Беҙҙәге ауырыу кеше үлмәйенсә тороп, Аллаһ Рәсүленә бер нәмә лә һөйләмәйек. Вафат булғас, хәбәр итербеҙ. Шулай итеп, Уны арытмаҫбыҙ, ваҡытын да бушҡа сарыф итмәҫбеҙ».

Шулай эш итә башланыҡ. Арабыҙҙағы хаста үлгәс, Уға хәбәр итә инек. Ул иһә килеп намаҙын ҡыла, вафат булған кеше өсөн ярлыҡау һорай һәм шунан һуң ҡайтып китә. Ҡай саҡ иһә мәйет ерләнгәнсе көтә ине.

Күпмелер ваҡыт шул рәүешле эшләнек. Һуңынан: «Валлаһи, былай ҙа эшләмәйек. Был да Рәсүлүллаһты арыта. Йыназабыҙ булғанда, мәйетте Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмдең ишек төбөнә алып киләйек, шунда намаҙ уҡытһын. Был – Уның өсөн тағы ла еңелерәк булыр», – тиештек һәм шулай ҡылдыҡ.

Был хәҙисте тапшырыусы Мөхәммәт ибне Ғүмәр әйткән:

«Шул сәбәпле ул урын «йыназа намаҙы уҡыла торған ер» тигән мәғәнәләге «мусалла» тип йөрөтөлдө. Йыназалар гел шунда алып килтерелә ине. Аллаһ Рәсүленең вафатынан һуң да шул ысул дауам итте» (Ибне Сәғд, I, 257, Хәким, I, 519/1349).

Аллаһ Рәсүле салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм Ҡубәлә ваҡытта хәҙрәти Ғәли кәррәмаллаһү вәжһәһ тә, үҙенә тапшырылған аманаттарҙы тапшырып, Пәйғәмбәребеҙ артынан килеп етә.

Аллаһ Рәсүленә һәм Уның ҡәҙерле хәтирәләренә ҡарата әсхәбе-кирам тойған мөхәббәттең ҡайнарлығын һәм олуғлығын раҫлаған бик күп риүәйәттәр бар. Мәҫәлән, сәхәбәләрҙән Бәра ибне Ғазиб разыйаллаһу ғәнһү[257] атаһының һәр мөмкинлектә Аллаһ Рәсүле менән бәйле берәй хәтирәне тыңларға ынтылыу теләген былай тип иҫкә ала:

«Әбү Бәкер Сиддыҡ разыйаллаһу ғәнһү атайымдан ун өс дирһәмгә бер йөк арҡалығы һатып алды ла: «Бәраға әйт әле, уны беҙҙең өйгә килтереп бирһен», – тине.

Атайым: «Юҡ! Миңә Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләмдең Мәккәнән Мәҙинәгә нисек һижрәт ҡылғанын һөйләп бирмәһәң, был буласаҡ түгел», – тине.

Шунан һуң Әбү Бәкер разыйаллаһу ғәнһү һижрәт сәфәре тураһында тәфсилләп һөйләне» (Бохари, «Әсхәбүн-Нәби», 2; Әхмәт, I, 2).

Ҡубә мәсете – нигеҙе тәҡүәлек менән һалынған мәсет

Һижрәт сәфәренең тәүге туҡталышы – Ҡубәлә Аллаһ Рәсүле салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм Ғамр ибне Ауф улдарында ун дүрт көн ҡунаҡ була. Атаҡлы Ҡубә мәсете шул ваҡытта һалына. Хәҙрәти Пәйғәмбәр салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм мәсет төҙөлөшөндә шәхсән ҡатнаша.

Ҡубә мәсете – ислам тарихында төҙөлгән беренсе мәсет. Һижрәт кеүек мөһим бер ваҡиға ваҡытында төҙөлгәнгә күрә, дин тарихында әһәмиәтле урын биләй. Был мәсет Ҡөрьәни-Кәримдә:

لَمَسْجِدٌ اُسِّسَ عَلَى التَّقْوٰى مِنْ اَوَّلِ يَوْمٍ

257 **Бәра ибне Ғазиб** разыйаллаһу ғәнһү – әнсарҙарҙың бер вәкиле, Әбү Аммара нәҫеленән. Һижрәткә ҡәҙәр мосолманлыҡ ҡабул итә. Өхөт һуғышынан башлап, бөтә яуҙарҙа ҡатнаша. Һижри 73-сө йылда Куфәлә вафат була. Өс йөҙҙән артыҡ хәҙис риүәйәт ҡылған.

«…(Мәҙинәгә һижрәттең) **тәүге көнөнән үк тәҡүәлек өҫтөнә һалынған мәсет...»** рәүешендә телгә алына («әт-Тәүбә», 108).[258]

Әбү Һүрәйра разыйаллаһу ғәнһү:

فِيهِ رِجَالٌ يُحِبُّونَ اَنْ يَتَطَهَّرُوا وَاللّٰهُ يُحِبُّ الْمُطَّهِّرِينَ

«...Унда пакланыуҙы һөйөүсе кешеләр бар. Аллаһ та пакланыусыларҙы бик ярата» аятының («әт-Тәүбә», 108) Ҡубә халҡы тураһында иңдерелеүен белдерә (Тирмизи, «Тәфсир», 9/3099; Әбү Дауыт, «Тәһәрәт», 23/44; Ибне Мәжә, «Тәһәрәт», 357).

Һижрәт ҡылған беренсе мөһажирҙар, Ҡубәгә килгәс, Ғамр ибне Ауф улдарының хөрмә киптереү урынын тигеҙләп, шунда намаҙ уҡый башлай. Ҡөрьәнде белгән һәм иң күркәм уҡыған кеше булғанға күрә, Әбү Хузәйфәнең ирекле ҡоло Сәлим, беренсе мөһажирҙарға имамлыҡ ҡыла.[259]

Йәшәйеш нуры саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм беренсе мөһажирҙар намаҙ уҡыған был майҙансыҡты киңәйтеп, Ҡубә мәсетен төҙөй. Мәсет яҡтары яҡынса 32 х 32 метр үлсәмдәге квадрат рәүешендә була. Аллаһ Рәсүле саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм ҡубәлеләрҙең таш алып килеүҙәрен һорай, шуның береһен ҡибла тарафына ҡуйып, Әбү Бәкер һәм Ғүмәр разыйаллаһу ғәнһүмәгә шул уҡ тәртиптә таш теҙергә ҡуша.

Мәсет төҙөлөшөндә Ғаммар ибне Ясир разыйаллаһу ғәнһү айырыуса ҙур тырышлыҡ күрһәтә. Шул уңайҙан уны «исламда беренсе мәсет һалыусы» тип йөрөтәләр.[260] Ғабдуллаһ ибне Рәваһа разыйаллаһу ғәнһү иһә төҙөлөштә лә эшләй, шиғыр ҙа һөйләй, шул рәүешле мөьминдәрҙең арыу-талыуын бер аҙ еңеләйтә.[261] Мәсеттең мөәзинлек вазифаһын әсхәбе-кирамдан Сәғд әл-Ҡурази разыйаллаһу ғәнһү башҡара.

Мәсжиди Нәбәүи һәм Мәҙинәләге башҡа туғыҙ мәсет кеүек, Ҡубә мәсетендә лә уҡыу-өйрәтеү эштәре алып барыла. Пәйғәмбәр Әфәндебеҙ саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм бында һәр килеүендә был эште тикшереп китә.[262]

Тәбиғәттең йәшәйеш сәбәбе, ике донъяның сәғәҙәт юламаны – Әфәндебеҙ ғәләйһис-саләтү үәс-сәләәм, шәмбе көндәрҙе Ҡубәгә ҡай саҡ йәйәү, ҡай сак хайуанға атланып килә һәм унда ике рәҡәғәт намаҙ уҡый.[263] Бер хәҙис шәрифендә был хаҡта мосолмандарға ла кәңәш бирә:

---

258 Хәҙрәти Ғүмәр разыйаллаһу ғәнһү һуңыраҡ һижрәтте календарь башына әйләндергәндә, әлеге аяти кәримәләге «беренсе көндән» ғибәрәһенә таяна (Сәмхуди, I, 248).

259 Ибне Сәғд, III, 87; IV, 311.

260 Ибне Һишам, II, 114.

261 Камил Мирас, «*Тәжрид Тәржәмәси»,* X, 106.

262 Хәмидуллаһ, *«Ислам пәйғәмбәре»,* II, 771.

263 Бохари, «Фазлус-Саләт», 3, 4; Мөслим, «Хаж», 516.

«Кем өйөндә күркәм рәүештә тәһәрәт алғас, һуңынан Ҡубә мәсетенә килеп, унда намаҙ уҡыһа, уның өсөн ғөмрә сауабы яҙылыр» (Ибне Мәжә, «Иҡамә», 197; Нәсаи, «Мәсажид», 9).

Хәлифә булған осорҙа ла, хәҙрәти Ғүмәр разыйаллаһу ғәнһү дүшәмбе һәм кесаҙна көндәрендә был тирәләрҙе зыярат ҡыла. Әгәр Ҡубә бик йыраҡта булһа ла, дөйәһе менән ошонда киләсәген белдерә.[264]

Ҡубә мәсете хәҙрәти Ғосман һәм Ғүмәр ибне Ғәбделғәзиз тарафынан киңәйтелә. Тағы ла һуңыраҡ бер нисә тапҡыр төҙөкләндерелә, яңыртыла. Һижри 1245 / миләди 1829 йылда солтан Мәхмүт II төҙөткән бер манаралы һәм тигеҙ түбәле мәсет Сәғүд Ғәрәбстаны хөкүмәте тарафынан емерелеп, көмбәҙле һәм дүрт манаралы итеп, киңәйтелеп төҙөлә.

Рануна үҙәнлегендә тәүге йома намаҙы

Ниһәйәт, Ҡубәлә ун дүрт көнлөк мосафирлыҡтан һуң Аллаһ Рәсүле саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм һәм Уны оҙата йөрөүселәр Мәҙинәгә ҡуҙғала. Был йома көн була. Өйлә тирәһендә Рануна үҙәнлегенә еткәндә, намаҙ ваҡыты керә. Аллаһ Рәсүле саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләм дөйәһенән төшә. Шунда Ул ислам көс-ҡеүәтенең бер сағылышы булараҡ фарыз ҡылынған «йома намаҙы»н уҡыта. Унда Рәсүлүллаһ халыҡҡа ошо хөтбә менән мөрәжәғәт итә:

1. Хөтбә:

«Әй кешеләр!

Үлем килгәнсе, тәүбә итегеҙ, ҡулығыҙҙа мөмкинлек булғанда, игелекле эштәргә ашығығыҙ... Йәшеренме, асыҡтанмы мул саҙаҡа биреү һәм Аллаһты күп-күп зекер ҡылыу аша Раббығыҙ менән арағыҙҙы төҙәтегеҙ! Былай эшләһәгеҙ, Ул һеҙҙе ризыҡландырыр, ярҙам итер һәм ҡулығыҙҙан ысҡындырған нәмәләрҙе кире ҡайтарыр. Белегеҙ, бына ошо йылдың ошо айында, бөгөн ошо мин торған ерҙә Аллаһ йома намаҙын һеҙгә ҡиәмәткәсә фарыз ҡылды.

Ғәҙелме-түгелме, башында бер имам булған хәлдә, мин иҫән саҡта йәки минән һуң, кем, тейешле әһәмиәт бирмәйенсә йәиһә кире ҡағып, был намаҙҙы ташлаһа, шул осон-оска ялғай алмаһын! Һәм Аллаһ уның эштәрен уңышҡа килтермәһен! Ул бәндәнең башҡа намаҙы юҡ; тәүбә итеүсенән ҡала... Сөнки кем тәүбә итһә, Аллаһ уның тәүбәһен ҡабул итер» (Ибне Мәжә, «Иҡамә», 78).

«Әй кешеләр!

Иҫән сағығыҙҙа әхирәткә әҙерләнегеҙ! Һис шикһеҙ, барығыҙ ҙа үләсәк һәм көтөүен көтөүсеһеҙ ҡалдырасаҡ. Артабан Раббығыҙ ике арала тәржемәсе

264 Ибне Сәғд, I, 245.

йәки пәрҙә тотоп тороусы булмаған килеш, әйтәсәк: «Һиңә Рәсүлем килеп, әмерҙәремде белдермәнеме? Мин һиңә мал-мөлкәт бирҙем, бик күп игелектәр ҡылдым, бүләктәр ебәрҙем. Һин үҙең өсөн нимә ебәрҙең?»

Был һорауға тарыған кеше уңға-һулға ҡараясаҡ, һис нәмә күрә алмаясаҡ. Ҡаршыһына күҙ һалғанда, йәһәннәмде күрәсәк.

Шулай икән, уяныгыҙ! Үҙен уттан ҡотҡарырға хәле бар кеше, ярты хөрмә менән булһа ла, быны эшләргә тырышһын. Кем шул ярты хөрмәне лә таба алмаһа, матур һүҙҙәр менән игелек ҡылырға тырышһын. Сөнки бер игелеккә ун тапҡырҙан ете йөҙ тапҡырға ҡәҙәр күберәк сауап бирелер.

Һеҙгә Аллаһтың сәләме, рәхмәте һәм бәрәкәте булһын!» (Ибне Һишам, I, 118-119, Бәйхаҡи, *«Дәлаил»,* II, 524).

2. Хөтбә:

«Аллаһҡа маҡтауҙар әйтәм һәм Унан ярҙам һорайым. Нәфестәребеҙҙең яуызлығынан һәм ғәмәлдәребеҙҙең яманлыҡтарынан Аллаһҡа һығынабыҙ. Аллаһ һидәйәткә ирештергән зат аҙаша алмаç, Ул аҙаштырған зат иһә тура юлға баçа алмаç.

Аллаһтан башҡа илаһ юҡ, тип шәһәҙәт килтерәм. Ул – берҙән-бер һәм Уның тиңдәше юҡ. Һүҙҙәрҙең иң матуры – Аллаһтың китабы. Аллаһ берәүҙең йөрәген Ҡөрьән менән биҙәп, уны көфөрлөктән һуң ислам һидәйәтенә алып килһә, ә был зат үҙе Ҡөрьәнде башҡа һүҙҙәрҙән өçтөн күрһә, ҡотолоуға ирешеүселер.

Асылда, Аллаһтың китабы – һүҙҙәрҙең иң күркәме һәм иң матуры.

Аллаһ һөйгәнде һөйөгөҙ! Аллаһ һүҙенән һәм Уны зекер итеүҙән ялҡмағыҙ. Аллаһтың кәламенән күңелегеҙ тараймаһын! Сөнки Аллаһтың һүҙе һәр нәмәнең иң өçтөнөн һайлап ала. Аллаһ кәламе ғәмәлдәрҙең хәйерлеһе, ҡолдарҙан һайлап алынған пәйғәмбәрҙәр, иң матур һәм ғибрәтле ҡиссалар тураһында һөйләй.[265] *Хәләл менән харамды айырып күрһәтә.*

Һеҙ Аллаһҡа ғына ғибәҙәт ҡылығыҙ һәм Уға һис нәмәне тиңләштермәгеҙ! Унан хаҡлы рәүештә ҡурҡығыҙ! Ҡылған игелектәрегеҙҙе телегеҙ раçлаһын! Аллаһ һүҙе менән бер-берегеҙҙе һөйөгөҙ! Белегеҙ: Аллаһ Тәғәлә, антын боҙоусыларға, һис шикһеҙ, ғазап килтерер.

Һеҙгә Аллаһтың сәләме булһын!» (Бәйхаҡи, *«Дәлаил»,* II, 524-525).

265 Ҡөрьәни-Кәримдең өçтән беренән күберәген пәйғәмбәрҙәр тураһында ҡиссалар тәшкил итә. Ҡиссаларҙың хикмәттәре тураһында ҡарағыҙ. Осман Нури ТОПБАШ, *«пәйғәмбәрҙәр Силсиләси»,* т. 1, 11-28 б, Истанбул, 2004.

Был хөтбәләр исламдың иғтиҡад, ғибәҙәт, әхлаҡ, мөнәсәбәттәр кеүек темаларын барсаһын бергә туплап, диндең дөйөм бер һөҙөмтәһе, резюмеһы булып тора.

Йома намаҙының һижрәт ваҡытында фарыз ҡылыныуы мосолмандарҙың йәмәғәт хәленә килеүенең әһәмиәтенә һәм заруриәтенә ишара итә.

Мәҙинәлә тулкынландырғыс көтөү миҙгелдәре

Ҡубәнән Мәҙинәгә ҡуҙғалырға йыйынғанда, Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм ағалары булған Нәжжар улдарына хәбәр ебәрә. Улар иһә ҡоралланып килеп етә. Хәҙрәти Пәйғәмбәр салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм Әфәндебеҙгә сәләм биреп:

«Именлелегебеҙ тәьмин ителгән тип, дөйәләрегеҙгә ултыра алаһығыҙ!» – тиҙәр.[266]

Йома намаҙынан һуң, Аллаһ Рәсүле салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм, дөйәһе Касуаға атланып, хәҙрәти Әбү Бәкер раҙыйаллаһу ғәнһү, Нәжжар улдары ҡәүеменең байҙары һәм башҡа мосолмандар оҙатыуында Мәҙинәгә керә.

Ике йыһан ҡояшы, пәйғәмбәрҙәр имамы ғәләйһис-саләтү үәс-сәләәм Әфәндебеҙҙе тағы ла оҙағыраҡ ҡунаҡ итеү хөрмәтенән мәхрүм ҡаласаҡтарын аңлаған ҡубәлеләр, Унан айырылыу ҡайғыһы менән: «Йә Рәсүлүллаһ! Беҙҙән ялҡҡан өсөнмө, әллә өйөбөҙҙән хәйерлерәк берәй ергә барыу өсөнмө, бынан китәһең?» – тип һорай.

Пәйғәмбәр Әфәндебеҙ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм:

«Миңә Мәҙинәгә китергә ҡушылды!» – тип, үҙҙәренән ҡәнәғәт булғанын белдерә (Диярбәкри, I, 339).

Мәҙинәле бөтә мөьминдәр Аллаһ Рәсүлен ҡунаҡ итеү теләге менән яна. Һәр кем Уны өйөнә саҡырып хөрмәтләү-һыйлау өсөн йән ата, был мәсьәләлә бер-береһе менән бәхәсләшә башлайҙар. Шунан һуң Аллаһ Рәсүле салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм, дөйәһе Касуаны күҙ уңында тотоп:

«Хайуанды үз иркенә ҡалдырығыҙ, юлынан китегеҙ; ул – ҡушҡанды үтәүсе (ҡайҙа теҙләнәсәге уға белдереп ҡуйылған)!» – тип асыҡлай (Ибне Һишам, II, 112-113).

Ана шулай, һис кемдең күңелен төшөрмәйенсә, Рәсүлүллаһты кем ҡунаҡ итәсәк, тигән һорау хәл ителеп ҡуя. Мөбәрәк дөйә, бер-ике урында теҙләнеп кире торғандан һуң, Халид ибне Зәйд раҙыйаллаһу ғәнһүҙең, йәғни Әбү Әйүб әл-Әнсари хәҙрәттәренең өйө ҡаршында ергә теҙләнеп туҡтай. Бәхеткә

266 Бохари, «Мәнакибүл-Әнсар», 46.

тейенгән сәхәбә Әбү Әйүб күңелен сикһеҙ шатлыҡ биләп ала. Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм Әфәндебеҙҙе:

«Бойороғоҙ, йә Аллаһтың Рәсүле! Йортобоҙҙо хөрмәтләгеҙ!» – тип, өйөнә дәшә ул.

Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм, Әбү Әйүб раҙыйаллаһу ғәнһүҙең өйөнә таба барғанда, Нәжжар улдарының кескенә ҡыҙҙары йыр-шиғыр көйләп, Уның ҡаршыһына сыға:

نَحْنُ جَوَارٍ مِنْ بَنِى النَّجَّارِ

يَا حَبَّذَا مُحَمَّدٌ مِنْ جاَرِ

«Нәжжар улдарының ҡыҙҙары беҙ! Хәҙрәти Мөхәммәттең туғандары булыу, Уның менән күрше булыу ниндәй бәхет, ни ҡәҙәр ҙур шәрәфлелек!» – тип нәшидтәр уҡыйҙар.

Йөрәктәр солтаны Пәйғәмбәребеҙ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм уларҙан:

«Әйтегеҙ әле, мине яратаһығыҙмы?» – тип һорай.

Ҡыҙҙар иһә:

«Эйе, йә Рәсүлүллаһ, Һине бик яратабыҙ!» – тип яуап бирә.

Уларҙың шатлыҡ-һөйөнөстәренә үҙе лә ҡыуанған Ғаләмдәрҙең Әфәндеһе салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм:

«Аллаһ белә ки, валлаһи, мин дә һеҙҙе яратам! Валлаһи, мин дә һеҙҙе һөйәм! Валлаһи, мин дә һеҙҙе һөйәм!» – тип белдерә (Ибне Мәжә, «Никах», 21; Диярбәкри, I, 341).

Бәра ибне Ғазиб раҙыйаллаһу ғәнһү һөйләгәндәрҙән:

«Мин мәҙинәлеләрҙең Рәсүлүллаһ салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм килеүгә һөйөнөүенән дә күберәк шатланғандарын күргәнем юҡ. Барлыҡ мәҙинәлеләр – олоһо-кесеһе, ире-ҡатыны юлдарға ағылды, йорттарының түбәләренә сыҡты һәм: «Аллаһ Нәбийе килде! Йә Мөхәммәт! Йә Рәсүлүллаһ! Йә Мөхәммәт! Йә Рәсүлүллаһ!» – тип шатланып ҡысҡыра ине» (Бохари, «Мәнакибул-Әнсар», 45; Мөслим, «Зүһд», 75).

Әнәс ибне Малик раҙыйаллаһу ғәнһү риүәйәт ҡыла:

«Мин Рәсүлүллаһтың Мәҙинәне ололаған көндән дә яҡшыраҡ, яҡтыраҡ, нурлыраҡ көн күргәнем юҡ. Ул килгәндә, бөтә Мәҙинә яҡтылыҡҡа күмелде» (Әхмәт, III, 122; Тирмизи, «Мәнакиб», 1/3618).

Мәҙинәле мосолмандар Аллаһ Рәсүле саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләмдең ошо мөҡәддәс сәфәре менән Мәҙинәне ололауынан тойған бәхеткә шөкөрана сифатында бер дөйәне ҡорбан итеп салалар.[267]

Шағир мөьминдәрҙең Аллаһ Рәсүле саллаллаһу ғәләйһи үә сәлләмгә мөхәббәттәрен бер бәйетендә ни ҡәҙәр матур белдергән:

««Аман» һүҙе Һинең шәрәфле исемең менән тиңдәштер,
Шуның өсөн ғашиҡтың зекере «аман»дыр, йә Рәсүлуллаһ!»

«Аман» һүҙе менән «Мөхәммәт» исеме әбжәттә бер төрлө – икеһе лә 92гә тигеҙ. Ғашиҡтың «Аман!» тип ҡысҡырыуында, асылда, хәҙрәти Пәйғәмбәрҙе иҫкә алырға теләүен телгә алыуы шағирҙың бында ысын-ысынлап поэтик табышы булып тора. Асылда, һандуғастар көнләшерлек сағыштырыу!..

Һижрәти Сәнийәйә менән пәйғәмбәрлектең Мәккә дәүере тамамланып, Мәҙинә осоро башлана.

267 Әхмәт, III, 301

БИБЛИОГРАФИЯ

А. Х. Видьярти, У. Али, Догу Кутсал Метинлеринде Хазрәти Мухаммәд. Кәмал Караташ тәрҗемәсе, Истанбул, 1997.

Абдүлкадир Ата, Азамәтүл-Куръан, Бәйрут, 1984

Абдуррәззак бин Хәммам, Мусаннәф, I-XI, Бәйрут, 1970

Аҗлуни, Исмаил бин Мухаммәд, Кәшфүл-Хафа, I-II, Бәйрут, басылу елы юк.

Айни, Әбу Мухаммәд Бәдрәддин Махмуд бин Ахмәд, Умдәтүл-Кари Шәрху Сахихил-Бухари, I-XXV, Бәйрут, Идарәтүт-Тыбаатил-Мүнирийййә, басылу елы юк.

Али әл-Мүттаки, Кәнзүл-Уммал, I-XVI, Бәйрут, 1985.

Али Йардым, Пәйгамбәремизин Шәмаили, Истанбул, 1998.

Алуси, Әбүс-Сәна Шәһабеддин Махмуд бин Абдуллаһ, Рухул-Мәани фи Тәфсирил-Куръанил-Азим вәс-Сәбьил-Мәсани, I-XXX, Бәйрут, Дару Ихьйаит-Түрасил-Араби, басылу елы юк.

Асим Әфәнди, Камус, I-IV, Истанбул, 1305.

Асри Чубукчу, DİA (Дийанәт Ислам Ансиклопедиси), «Ибраһим» маддәси, том XXI, Истанбул, 2000.

Ахмәд бин Ханбәл, әл-Мүснәд, I-VI, Истанбул, 1992; Китабүз-Зүһд, басылу елы юк.

Әбу Давуд, Сүләйман бин Әшъас әс-Сиҗистани, Сүнәни Әби Давуд, I-V, Истанбул, 1992.

Әбу Нуайм, Ахмәд бин Абдиллаһ, Хилйәтүл-Әвлийа, I-X, Бәйрут, 1967; Дәлаилүн-Нүбүввә, Хәйдәрабад, 1369.

Әлмалылы М. Хамди Йазыр, Хак Дини Куръан Дили, I-X, Истанбул, 1971.

Басмага хәзерләүче: Кәмал Әдиб Күркчүоглу, Әндәрун Китабәви, Истанбул, 1973.

Бәйхакы, Әбу Бәкир Ахмәд бин әл-Хүсәйн, әс-Сүнәнүл-Күбра, I-X, Дарул-Фикр, басылу елы юк; Шуабул-Иман, I-IX, Бәйрут, 1990; Дәлаилүн-Нүбүввә вә Маэрифәти Ахвали Сахибиш-Шәрьийййә, I-VII, шәрехләмә: Абдүлмүти Калъаҗи, Бәйрут, 1985; Китабүз-Зүһдил-Кәбир, Бәйрут, 1996.

Бәлазури, Әбул-Аббас Ахмәд бин Йахйа, Әнсабул-Әшраф, Мисыр, 1959.

Бути, Саид Рамазан, Мин Рәваиил-Куръан, Бәйрут, 1996.

Бухари, Әбу Абдиллаһ Мухаммәд бин Исмаил, әл-Җамиъус-Сахих, I-VIII, Истанбул, 1992; Әдәбүл-Мүфрәд, Бәйрут, 1989; әт-Тарихул-Кәбир, I-IX, Хәйдәрабад, 1958; әт-Тарихус-Сагыр, I-II, Каһирә, 1977.

Вакиди, Әбу Абдиллаһ Мухаммәд бин Өмәр, Мәгази, I-III, Бәйрут, 1989; Мисыр, 1948.

Вахиди, Имам Әбул-Хасән Али бин Ахмәд, Әсбабү Нүзулил-Куръан, Кәмал Бәсйуни Заглул, Бәйрут, 1990.

Газали, Әбу Хамид Мухаммәд бин Мухаммәд, Ихйау Улумид-Дин, I-VI, Бәйрут, 1990.
Дарәкутни, Әбул-Хасән Али бин Өмәр, Сүнән, I-IV, Бәйрут, 1986.
Дарими, Әбу Мухаммәд Абдуллаһ бин Абдиррахман, Сүнәнүд-Дарими, I-II, Истанбул, 1992.
Дәйләми, Әбу Шүҗаэ Шируйә бин Шәһридар, әл-Фирдәвс би-Мәэсурил-Хитаб, I-VI, Бәйрут, 1986.
Дийарбәкри, Хүсәйин бин Мухаммәд, Тарихул-Хамис, I-II, Бәйрут, басылу елы юк.
Зәкаи Конпара, Пәйгамбәримиз, Истанбул, 1987.
Зәмахшәри, Әбул-Касым Җаруллаһ Махмуд бин Өмәр бин Мухаммәд, Тәфсирүл-Кәшшаф ан Хакикатит-Тәнзил вә Уйунил-Әкавил фи Вуҗуһит-Тәэвил, I-VI, Мухаммәд Мәрси Амир ред., Каһирә, 1988.
Зәркани, Мухаммәд Абдүлазим, Мәнахилүл-Ирфан, I-II, Бәйрут, 1988.
Зәхәби, Әбу Абдиллаһ Мухаммәд бин Ахмәд, Сийәру Аламин-Нүбәла, I-XXIII, Бәйрут, 1986-1988.
Ибни Абдилбәр, Әбу Өмәр Йусуф бин Абдуллаһ бин Мухаммәд, әл-Истиаб фи Марифәтил-Асхаб, I-IV, Каһирә, басылу елы юк; әд-Дүрәр фи Ихтийарил-Мәгази вәс-Сийәр, Шәвки Дайф ред., Каһирә, 1966.
Ибни Араби, Әбу Абдуллаһ Мухйиддин Мухаммәд бин Али, әл-Фүтүхатүл-Мәккиййә, I-XIV, Осман Исмаил Йахйа аңлатмасы, Ибраһим Мәдкур, Каһирә, 1972-1992; Фусусул-Хикәм Тәрҗәмә вә Шәрхи, I-IV, Ахмәд Авни Конук, хәзерләүче: Мустафа Тахралы, Сәлчук Әрайдын, Истанбул, 1987-1992.
Ибни Асакир, Әбу Касым Али бин Хасан, Тариху Димәшк, басылу елы юк.
Ибни Әби Шәйбә, Әбу Бәкир Абдуллаһ бин Мухаммәд, әл-Мусаннәф, I-VII, Хәйдәрабад, 1976.
Ибни Әсир, Әбул-Хасән Али бин Мухаммәд, әл-Камил фит-Тарих, I-XIII, Бәйрут, 1979-1982; Үсдүл-габә, I-VII, Каһирә, 1970.
Ибни Әсир, Әбус-Сәадәт әл-Мубарәк бин Мухаммәд, ән-Ниһайә, I-V, Каһирә, басылу елы юк.
Ибни Җәвзи, Әбул-Фәрәҗ Җәмаледдин Абдуррахман бин Али, Задүл-Мәсир фи Илмит-Тәфсир, I-IX, Бәйрут, 1987.
Ибни Исхак, Мухаммәд бин Исхак бин Йәсар, Сирәтү Ибни Исхак (Китабүл-Мүбтәдәи вәл-Мәбъаси вәл Мәгази), Конья, 1981.
Ибни Каййым әл-Җәвзиййә, Мухаммәд Әби Бәкир, Задүл-Мәад, I-VI, Бәйрут, 1995.
Ибни Кәсир, Имадүддин Әбул-Фида, Тәфсиру Куръанил-Азим, I-V, Бәйрут, 1988; әл-Бидәйә вән-Ниһайә, I-XV, Каһирә, 1993; әс-Сирәтүн-Нәбәвиййә, I-IV, Каһирә, 1966.
Ибни Маҗә, Әбу Абдиллаһ Мухаммәд бин Йәзид әл-Казвини, Сүнәнү Ибни Маҗә, I-II, Истанбул, 1992.
Ибни Саъд, әт-Табакатүл-Күбра, I-IX, Бәйрут, Дару Садыр.
Ибни Сәййидиннас, Уйунул-Әсәр фи Фүнунил-Мәгази вәс-Сийәр, Мухаммәд әл-Ид әл-Хатрави вә Мухйиддин Мисту ред., I-II, Бәйрут, 1992.

Ибни Хабиб, Китабүл-Мухаббер, Элиза Лихтен-Стадтер ред., Хәйдәрабад, 1942.
Ибни Хаҗәр әл-Аскалани, Шиһабүддин Ахмәд бин Али, әл-Фәтхул-Бари Шәрхи Сахихил- Бухари, I-XXVIII,. Дарул-Фикр, Фуат Абдүлхаки нәшри, басылу елы юк; әл-Исабә фи Тәмйизис-Сахабә, I-IV, Бәйрут, 1328; әл-Мәталибүл-Алийә, I-IV, Кувәйт, 1973.
Ибни Халдун, Әбу зәйд Вәлийүддин Абдуррахман бин Мухаммәд, Тарихy Ибни Халдун, I-VII, Мүәссәсәтү Җәмал, Бәйрут, 1979.
Ибни Хиббан, Әбу Хатим әл-Бусти, Сахиху Ибни Хиббан, I-XVIII, Бәйрут, 1993.
Ибни Хузәймә, Әбу Бәкир Мухаммәд бин Исхак, Сахихли Ибни Хузәймә, I-IV, Бәйрут, 1970.
Ибни Һишам, Әбу Мухаммәд Абдүлмәлик бин Һишам, әс-Сирәтүн-Нәби, I-IV, Бәйрут, 1937, Дарул-Фикр.
Ибраһим Җанан, Хадис Ансиклопедиси, I-XVIII, Истанбул, басылу елы юк.
Имам Малик бин Әнәс, Муватта, I-II, Истанбул, 1992.
Исмаил Җәрраһоглу, DİA, «Гараник» маддәси, том XIII, Истанбул, 1996.
Йакуби, Ахмәд бин Әбу Йакуб бин Җафәр, Тарихул-Йакуби, I-II, Бәйрут, 1992.
Кади Ийаз бин Муса, әш-Шифа би-Таърифи Хукукил-Мустафа, I-II, Истанбул, басылу елы юк.
Камил Мирас, Сахихи Бухари Мухтасары Тәҗриди Сарих Тәрҗүмәси вә Шәрхи, I-XIII, Анкара, 1972.
Касталлани, Әбул-Аббас Ахмәд бин Мухаммәд, әл-Мәваһибул-Ләдүнниййә, I-II, Мисыр, 1281. әл-Мәваһибул-Ләдүнниййә Тәрҗәмәси, I-II, Шаир Абдүлбаки тәрҗемәсе, Тургут Улусой, Истанбул, 1984.
Кәттани, Мухаммәд Абдүл-Хайй, Низамүл-Хукумәтин-Нәбәввиййә (әт-Тәратибүл-Идариййә), I-II, Бәйрут, 1996.
Ќуртуби, Әбу Абдиллаһ Мухаммәд бин Ахмәд, әл-Җами ли-Ахкамил-Куръан, I-XX, Бәйрут, 1985.
Морис Бюкай, Мүсбәт Илим Йөнүндән Тәврат, Инҗил вә Куръан, Мәхмәт Али Сөнмәз тәрҗемәсе, Анкара, 1998.
Мүнави, Мухаммәд Абдүррауф, Фәйзүл-Кадир Шәрхул-Җамиис-Сагыр, I-VI, Бәйрут, 1994.
Мүслим, Әбул-Хүсәйин бин Хаҗҗаҗ әл-Кушәйри, әл-Җамиус-Сахих (Мухаммәд Фуад Абдүлхаки шәрехләмәсе), I-III, Истанбул, 1992.
Мустафа Асим Көксал, Ислам Тарихи, I-XVIII, Истанбул, 1987.
Мустафа бин Халил әз-Заграви, Рисаләтүл-Бәсмәлә, (Мустафа Җәмьинин әл-Бүрханүл-Мүттакин Тәрҗүмәи Хадиси Әрбаин исимли әсәринин баш тарафында), Истанбул, 1298.
Мухаммәд Илйас Абдүлгани, Тарихy Мәккәтел-Мүкәррамәти Кадимән вә Хадисән, әл-Мәдинәтүл-Мүнәввәрррә, 2001.
Мухаммәд Парса, Фаслүл-Хитаб Тәрҗәмәси:Тәвхидә Гириш, Али Хүсрәвоглу тәрҗемәсе, Истанбул, 1988.
Нәвәви, Әбу Зәкәриййа Йахйа бин Шәрәф, Рийазүс-Салихин (Йашар Кандәмир, Исмаил Лүтфи Чакан, Рашит Күчүк тәрҗемәсе һәм шәрехләмәсе), I-VIII, Истанбул,

1997; Шәрху Сахихи Мүслим, I-XVIII, Мисыр, 1981.
Нәсаи, Әбу Абдиррахман Ахмәд бин Шуайб, Сүнәнүн-Нәсаи, I-VIII, Истанбул, 1992.
Осман Нури Топбаш, Күллийат, Әркам Йайынлары.
Рази, Фахруддин Мухаммәд бин Өмәр, Мәфатихул-Гайб (әт-Тәфсирул-Кәбир), I-XXXII, Бәйрут, 1990.
Рәмзи Кая, «Илаһи Китапларда хазрәти Мухаммәд», UÜİF Дәргиси, 6 нчы сан, 1994.
Рудани, Әбу Абдуллаһ Шәмсүддин Мухаммәд бин Сүләйман, Җәмъул-Фәваид мин Җамиил-Усул вә Мәҗмуаз-Зәваид – Бүйүк Хадис Күллийаты, I-V Наим Әрдоган тәрҗемәсе, Йусуф Өзбәк басмасы, Истанбул, басылу елы юк.
Садык Дана, Күллийат, Әркам Йайынлары.
Саид Бәкташ, Фадлул-Хажшрил-Әсвәд вә Маками Ибраһим, Бәйрут, 1420.
Сүйүти, Әбул-Фазл Җәлаледдин Абдуррахман бин Әбу Бәкир, әл-Җамиус-Сагыр, I-II, Мисыр, 1306; Мифтахул-Җәннә фил-Ихтиҗаҗ бис-Сүннә, Бәйрут, 1987.
Сүһәйли, Әбул-Касым Абдуррахман бин Абдуллаһ, әр-Равдул-Үнф фи Тәфсирис-Сирәтин-Нәбәвиййә ли-Ибни Һишам, I-IV, Таһа Абдуррауф Саъд, Бәйрут, 1978.
Табәрани, әл-Хафыз Әбул-Касым Сүләйман бин Ахмәд, әл-Муҗәмул-Кәбир, I-XXV, Бәйрут, 1983.
Табәри, Ахмәд бин Абдуллаһ бин Мухаммәд, әр-Рийадун-Надра, Бәйрут, 1996.
Табәри, Әбу Җафәр Мухаммәд бин Җәрир, Җамиул-Бәйан ан Тәэвили Айил-Куръан, I-XXX Бәйрут, 1995; Тарих, I-XI, Мисыр, басылу елы юк.
Таһирул-Мәвләви, Мүслүманлыкта ибадәт тарихи, Анкара, 1998; Әдәбийат Лүгати,
Тирмизи, Әбу Иса, Мухаммәд бин Иса, Сүнәнүт-Тирмизи, I-V, Истанбул, 1992; әс-Шәмаилүл-Мухаммәдиййә, Бәйрут, 1968.
Фәридуддин Аттар, Тәзкирәтүл-Әвлийа, Тәһран, 1372.
Фуат Гүнәл, DİA, «Хира» маддәси., том XVIII, Истанбул, 1998.
Хайреддин Караман, Мукайәсәли Ислам Хукуку, I, III, Истанбул, 1996.
Хаким, Әбу Абдиллаһ Мухаммәд бин Абдиллаһ ән-Нәйсабури, әл-Мүстәдрәк аләс-Сахихайн, I-V, Бәйрут, 1990.
Халәби, Әбул-Фәрәҗ Али бин Ибраһим, Инсанул-Уйун, I-III, Мисыр, 1964.
Халиди Багдади, Мәктубаты Мәвлана Халид, Истанбул, 1993; Рисаләтүр-Рабыта, (Мәвлана Сафиййүдин, Али бин Хүсәйин, Рәшахат, Истанбул, Саринииздә Ташдестигяһы 1291/1874 хамишиндә); Диуан, (Садреддин Юксәл тәрҗемәсе), Истанбул, 1977.
Хамидуллаһ, Мухаммәд, Хазрәти Пәйгамбәрин Савашлары, Салих Туг тәрҗемәсе, Истанбул, 1991; әл-Вәсайикус-Сийасиййә, Бәйрут, 1985; Ислам Пәйгамбәри, I-II, Истанбул, 1995.
Хәйсәми, Хафыз Нуреддин Али бин Әби Бәкир, Мәҗмауз-Зәваид вә Мәнбаул-Фәваид, I-X, Бәйрут, 1988.
Шәфик Җан, Мәснәви Тәрҗүмәси, I-VI, Истанбул, 1997.
Шинаси Гүндүз, «Мисйонерлик вә Христийан Мисйонерләр», Дийанәт Илми Дәрги, том 38, 2 нче сан, 2002.

ЙӨКМӘТКЕҺЕ

hҮҘ БАШЫ 5
ИНЕШ 9
Исламды аңлау һәм уның нигеҙендә йәшәү өсөн Пәйғәмбәр тормош юлының әһәмиәте 9
Исламдың донъяға килеү бишеге итеп Ғәрәбстанды һайлау хикмәте 16
Үммүл-Ҡура – Мәккә 18
Ҡәғбәнең тарихы һәм изгелеге 23
Ҡәғбәнең Аллаһ һағында булыуын күрһәткән ғибрәтле хәл – Фил ваҡиғаһы 29
Ибраһим ғәләйһиссәләм һәм хәнифлек 31

БЕРЕНСЕ БҮЛЕК
ПӘЙҒӘМБӘРЛЕККӘ ҠӘҘӘР ХӘҘРӘТИ МӨХӘММӘТ
салләллаһу ғәләйһи үә сәлләм / 37

ПӘЙҒӘМБӘРҘЕҢ ДОНЪЯҒА КИЛЕҮЕ ҺӘМ БАЛА САГЫ 39
Мөхәммәт нуры 39
Пәйғәмбәр Әфәндебеҙҙең пак нәҫел-нәҫәбе 42
Хәҙрәти Пәйғәмбәрҙең атаһы Ғабдуллаһ менән әсәһе Әминәнең ҡауышыуы 44
Пәйғәмбәр Әфәндебеҙҙең атаһы Ғабдуллаһтың үлеме 46
Пәйғәмбәребеҙҙең тыуыуын раҫлаган һөйөнөслө хәбәрҙәр һәм ваҡиғалар 46
Бөйөк шәрәфле ваҡиға һәм шуға бәйле мөғжизәүи хәлдәр 55
Пәйғәмбәр Әфәндебеҙҙең исемдәре 58
Һөт әсәһенә бирелеүе 59
Беренсе шәрхи садр: күкрәгенең асылыуы ҡиссаһы 64
Мәҙинәгә сәфәре һәм әсәһенең үлеме 65
Олатаһы Ғәбделмотталиб тәрбиәһе 67
Ағаһы Әбү Талиб химаяһы 68
Икенсе шәрхи-садр – Пәйғәмбәрҙең йөрәге мәрхәмәт, шәфҡәт һәм рәхмәт менән тултырылыу 70

ХӘҘРӘТИ ПӘЙҒӘМБӘРҘЕҢ ЙӘШЛЕГЕ 72
Пәйғәмбәр Әфәндебеҙҙең илаһи яҡлау аҫтында үҫеүе 72
Пәйғәмбәребеҙҙең һарыҡ көтөүе көтөп йөрөүе 75
Ағалары менән бергә сәфәр ҡылыуы 76

Монах Бәхирә менән осрашыуы һәм Бәхирәнең раҫламаһы 77
Хыйлф әл-Фудул 81
Рәсүлүллаһ Әфәндебеҙҙең сауҙәгәрлек тормошо 82
Монах Настураның раҫлауы 85
Хәҙрәти Хәҙисә менән өйләнешеүе 85
Аллаһ Рәсүленең берҙән артыҡ ҡатынға өйләнеүе
һәм бының хикмәттәре 87
Пәйғәмбәребеҙҙең Зәйед ибн Харисты азат итеп, уллыҡҡа алыуы 94
Пәйғәмбәр Әфәндебеҙҙең хәҙрәти Ғәлиҙе үҙ янына алыуы 95
Пәйғәмбәр Әфәндебеҙҙең балалары 96
Ҡәғбәлә хакимлыҡ 98
Кусс ибне Сәгыйдә хөтбәсе 99
Хира мәмерйәһендә яңғыҙ йәшәү 101
Бала сағы һәм йәшлек йылдарының анализы 104

ИКЕНСЕ БҮЛЕК
ПӘЙҒӘМБӘРЛЕКТЕҢ МӘККӘ ДӘҮЕРЕ / 107

ПӘЙҒӘМБӘРЛЕКТЕҢ МӘККӘ ДӘҮЕРЕ 109
Вәхи иңдерелә башлау – чын төшләр 109

ПӘЙҒӘМБӘРЛЕКТЕҢ ТӘҮГЕ ӨС ЙЫЛЫ:
ЙӘШЕРЕН САҠЫРЫУ ОСОРО 111
Беренсе вәхи. Вәхи иңеүҙең туҡталып тороуы 111
Вәхи хәҡиҡәте һәм иңеү рәүештәре 117
Пәйғәмбәрлек һәм рәсүллек 127
Пәйғәмбәрҙәрҙең сифаттары 129
Пәйғәмбәр Әфәндебеҙҙең ябай кеше булыуы 141
Пәйғәмбәр Әфәндебеҙҙең өммилеге һәм бының хикмәттәре 144
Хилйә-и сәғәҙәт 147
Вәхиҙең ҡабат иңә башлауы 153
Тәүге мосолмандар 155
Дәрул-Әрҡам – тәүге мосолмандарҙы укытыу-тәрбиәләү үҙәге 163

ПӘЙҒӘМБӘРЛЕКТЕҢ ДҮРТЕНСЕ ЙЫЛЫ 165
Ҡушылған нәмәне асыҡ ҡыл: иң яҡындарыңды киҫәтеп ҡуй 165
Пәйғәмбәр Әфәндебеҙҙең Сафа тауында ҡөрәйешлеләрҙе исламға
саҡырыуы 169
Хәбәр итеүҙең (тәблиғ) әһәмиәте һәм ысулы 175
Ислам тәблиғе һәм миссионерлыҡ 189
Әбү Ләһәб һәм уның ҡатынының хәҙрәти
Пәйғәмбәргә ҡаршы ғәмәлдәре 190

Ҡөрьәни-Кәримдең ижәзәте һәм тыңлаусыларға йоғонтоһо 199
Мөшриктәрҙең Ҡөрьәнгә ҡаршы ғәмәлдәре... 209
Рәсүлуллаһты һәм Ҡөрьәнде ғәйепләүҙәр 215
Яза-ғазап осоро 220
Мосолмандарға сабырлыҡ һәм һүҙҙә ныҡ
тороу тураһында нәсихәттәр 229

ПӘЙҒӘМБӘРЛЕКТЕҢ БИШЕНСЕ ЙЫЛЫ 234
Хәбәшистанға (Эфиопияға) һижрәт 234
Гараник ваҡиғаһы 235
Хәбәшистанға икенсе һижрәт 237

ПӘЙҒӘМБӘРЛЕКТЕҢ АЛТЫНСЫ ЙЫЛЫ 240
Ҡөрәйешлеләрҙең Нәжәшиҙән мөһажирҙарҙы ҡайтарыу талабы 240
Хәҙрәти Хәмзәнең мосолман булыуы 244
Хәҙрәти Ғүмәрҙең мосолманлыҡ ҡабул итеүе... 248

**ПӘЙҒӘМБӘРЛЕКТЕҢ ЕТЕНСЕ-ТУҒЫҘЫНСЫ ЙЫЛДАРЫ:
БОЙКОТ ВАҠЫТЫ 254**
Мөшриктәрҙең мосолмандарҙы ситләү-ҡыҫырыҡлау сәйәсәте – өс
йыллыҡ бойкот 254
Бойкоттың тамамланыуы... 257
Шаҡҡуль-ҡамәр – Айҙың икегә ярылыу мөғжизәһе................................. 260
Пәйғәмбәр Әфәндебеҙҙең өндәү эшен
һәр төрлө шарттарҙа ла дауам итеүе 262

ПӘЙҒӘМБӘРЛЕКТЕҢ УНЫНСЫ ЙЫЛЫ... 265
Ҡайғы йылы – хәҙрәти Хәҙисә һәм Әбү Талибтың вафаты..................... 265
Таиф сәфәре 268
Тиңһеҙ Мәрхәмәт һәм Рәхим эйәһенең йыуаныстары 270
Йәшәйеш нурынан Ҡөрьән тыңлап, ендәрҙең иман килтереүе............. 272
Төрлө ҡәбиләләр менән осрашып, уларҙы исламға өндәүе 276
Пәйғәмбәребеҙҙең хәҙрәти Сәүдә менән никахлашыуы.......................... 282

ПӘЙҒӘМБӘРЛЕКТЕҢ УН БЕРЕНСЕ ЙЫЛЫ 284
Ғаҡәбә осрашыуы 284
Өсөнсө шәрхи-садр – Миғражға әҙерлек 285
Хаҡ Тәғәләнең Хәбибенә тиңһеҙ бүләге – Миғраж 285
Миғраждан бер нисә мөһим хосусиәт... 298
Миғраждың ҡайтауаздары 300

ПӘЙҒӘМБӘРЛЕКТЕҢ УН ИКЕНСЕ ҺӘМ УН ӨСӨНСӨ ЙЫЛДАРЫ 304

Беренсе Акаба анты 304

Мусғаб ибне Ғүмәйрҙең мөғәллим итеп билгеләнеүе һәм Мәҙинәнең Ҡөрьән менән яулап алыныуы (пәйғәмбәрлектең 12 нсе йылы) 304

Икенсе Акаба анты (пәйғәмбәрлектең 13-сө йылы) 308

Мәккә дәүеренә анализ 313

Мәккә аяттарының хосусиәттәре 314

Пәйғәмбәрҙәрҙең һуңғы сараһы – ҺИЖРӘТ (пәйғәмбәрлектең 13-сө йылы) 317

Һижрәткә рөхсәт бирелеү һәм Мәҙинәгә һижрәт 317

Мөшриктәрҙең һөжүм планы 321

Ауыр сәфәр 325

Көтөп алынған ғәзиз юлсы 337

Ҡубә мәсете – нигеҙе тәҡүәлек менән һалынған мәсет 339

Рануна үҙәнлегендә тәүге йома намаҙы 341

Мәҙинәлә тулҡынландырғыс көтөү миҙгелдәре 343

БИБЛИОГРАФИЯ 346